

חברת "לבנון" ווארשא. (3) Société „Libanon“ Varsovie.

ספר השנה

מאסף מדעי וספרותי

ערוך ע"י

נ. סוקלוב.

ווארשא.

בדפוס "הצפירה". מאריאנסקא 2.

תרסה-ו.

ספר השנה

Sefer ha-shanah

מאסף מדעי ומפרותי

ערוך ע"י

נ. סקלוב.

ווארשא.

בדפוס, הצפירה, ווארשא, מאריאנסקא 2.

תרס"ו.

СЕФЕРЪ ГАШАНА

Литературно-научный сборникъ.

ВАРШАВА.

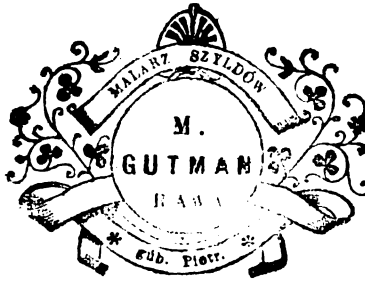
Типографія „Гаетефира“, Маріанская, 2.

1905/6.

LOAN STACK

**Дозволено Цензурою
Варшава, 7 Декабря 1905 года.**

DS101
S4
v.5

תקופת המעבר.

(השקפה שנתית לתרס"ה)

וְהַשָּׁמַיִם שֵׁשֶׁת יָמִים וְהָאָרֶץ שֵׁשֶׁת יָמִים וְכֹהֵן, שֵׁשֶׁת קָרְבָּנֵי הַתְּחִינִים שָׁרָה
אַחֲרֵי וְרֵאשִׁית, שֶׁל מְתִירָה וּבְנֵי, שֶׁל וְקָנָה וְעֵלְוִיִּים.
(ת. ג. ביאליק).

.א

המצב הכללי.

ישנם מומנטים כה נרגשים כחיי עמים, עת שנה אחת לתקופה שלמה תחשב. הכוחות הלאומיים, שזמן רב התקבצו ונוספו כאוצר של אינרניה פישנצ'יא-לית, סבלי היות להם היכלת לבוא לידי תנועה, יעברו לאחרונה את הנכול הקיצוני ובגעת במ איזה כח פתאומי יתפרצו ברכ אונים החוצה, ואו לא ידעו עוד מעצור. באש-קדחת הולם דופק החיים, בשאון והמולה יכו גליהם, שנוי ירדוף שנוי ובמהירות נפלאה עוברים וחולפים המעשים והעובדות למען תת לאחרים את מקומם. או כל רגע מוליד חדשות ונצורות, כל שעה היא הרת חליפות ותמורות, שבזמן רגיל רק במשך דורות יכלו לצאת לפעולה. תחת שאון גלי-החיים, ההומים והמתנעשים, יפלו על משואיהם הבנינים הישנים, שער כה עמדו מוצקים ולא יראו רע. מרוצת הפעולות תעקר משרש את כל העולמות הקודמים, תסחב בשמף זרמתה את כל הנצב על דרכה. או ימלא האויר תהו-יובהו של סער-הסתירה ושאון ההריסה— ומתוך הערבוביה הזאת עולה לעתים רחוקות גם הר רפה של מתקני העולמות הנחרבים, הננינות החלושות הראשונות של שירת-העתיד. מבין הריצי החרבות הנהרסות במרך ובמרא יחלו להתראות פנים חדשים, מלאי חן העלמים, ועל מפתן העבר הנהרס יחל לטפס במרך ובלי כמחה ינסה את כחותיו— העתיד. תקופה כזאת, מחריבה עולמות ישנים ומתחילה בבנין חדשים, היתה השנה הזאת לכל ארץ רוסיא, וכמובן, גם ליהודים הגרים בתוכה.

ממשלת-החשך של הביורוקרטיה הרוסית חגגה כימי פלכה את, נצחונותיה האחרונים. תחת כבליה ברזל נחנקו השאיפות היותר טובות של החברה הנאורה, הדרישה לאור וחפש, למרחב ולפעולה צבורית. כל איניציאטיבה כללית, שיצאח מן הגדר הרשמי נחנקה והומתה בחוק היד. בכל פנות החיים, גם היותר נסתרות, היתה יד הפוליציה שולטת, ורכבית ענינה המורות אימה היו לטושות בשנאה

והמת נקם לכל אשר נשא עליו חותם אישי, לכל אשר שמר בלבו את אלהי החפש. במרחקי סיביר בלו במערותיהם טובי העסקנים, תפארת רוסיה וכבודה, בשביה ובכלא גמסו כל אנשי הרוח, לוחמי האמת, ועריצות האדמיניסטרציה לא ידעה מעצור לרוחה.

אבל, כמובן, אין כל כח בתבל שיעצור את מהלך ההיסטוריה. על בידון ורמח אי אפשר להשען. בחברה הרוסית גדלה ורחבה המחאה העצומה, סימני התסיסה היו נכרים יותר ויותר, וכל הארץ דמתה לאוצר של חמר מתלקח. המלחמה האיומה, המלחמה נגד יאפאן שהביאה מפלה אחר מפלה, תבוסה אחר תבוסה מלאה את הסאה. כל בני הארץ ידעו והכירו את ערכה ומטרתה של המלחמה הזאת, וכח הניגוד הלך הלך וגדול וכבר נשקפה סכנה לתכנית הממשלה, שהיתה ברעה הזאת, ולמען הציל את הממשלה הנוססת הגבירו עוד את העריצות, מספר הקרבנות הלך הלך ורב, אבל בה במדה נרל גם כח המחאה האצורה והמרידה הפנימית, שלא התפרצו עוד החוצה עד אשר - התלין היה לקרבן.

רציחת פלבה, העמוד-התוך האחרון שעליו נשען בנין הביורוקרטיה המט לנפול היתה לזה הכח הפתאומי שקרע את האוצר החתום של האיגרוניה הפוטנ-ציאלית העממית ותביאנה לידי תנועה ופעולה. היא היתה גם לממשלה לאות, כי המהלך הישן כבר קרא שמיטה ונחויק לשנות את סדר הממשלה שנוי עיקרי למען הציל למצער את שארית הפלטה. לרשת את מקום פלבה נקרא הנסיך סוויאטופולק-מירסקי. גם מבלי דעת עוד מה טיבו של מיניסטר הפנים החדש כבר הרגיש העם, כי ממשלת-החשך מתה מבלי קום עוד, ופלבה לא ישוב עוד לתחיה. ואמנם המיניסטר החדש לא הוביש את במחון העם בו. בדברים סתומים, אבל מפיחים תקוה, השמיע המיניסטר החדש. כי בפוליטיקה שלו שם לו לקו את עיקר האמון בעם. מאמין הוא בכחותיו של העם, שיוכל בעצמו לראונו לעתידותיו וחפץ הוא לדעת את מחסוריו ודרישותיו. ועקבות, האמון הזה לא אחרו לבוא. בראשונה נשמע רק קול תלונה חרישית בפחד ובמרד לב, וקול דקירה עוד לא נשמע בחברה ובספרות. כן יחל להתרגל לאור השמש אסיר אל בור, שישב כלוא ימים על שנים ובצאתו לחפשי לא יאמין עוד למראה עיניו. אבל הפחד. הוזה במהרה עבר ובספרות הרוסית התחיל להשמע קול אמיץ, קול בכח של אנשים מתעוררים לתחיה, דורשים את משפטם בחוקת היד. בפטרבורג נוסדו ברשיון המיניסטר החדש שני עתונים חדשים, נאשא וזשין, נאשי רני, התחדש הסיין אָמיעצעסטווא" ושלישת אלה החלו לדבר בלשון כה חדשה, אמיצה ונלויה, שזה זמן רב לא נשמעה כבר ברוסיה המשועבדת, ברוסיה של חניקה ומקילה, הרג ושרפה, וגם העתונים הישנים קרעו מעל פניהם את מסוה המנוחה, שכסה על המחאה הפנימית, העצורה בכבלי ברזל ויחלו לדבר גם המה בלשון אחרת, שאין מלאכי השרת של הממשלה הישנה נזקקים לה. אז החלה גם בחברה הנאורה תנועה חזקה. ה"זועמציס" המתקדמים, שכח מחאתם נגד הממשלה רק נדרם לזמן מעט אבל לא מת, התעוררו הפעם לתנועה פוריה. המה קראו לאספתם הראשונה, ויחוקקו את הפרוגרמה המדינית, שבה נשמע בפעם הראשונה מיעוט התביעות של ממשלה קונסטיטוציונית. המלה הגאונית, המסוכנת במהרה התפשטה בכל הארץ ותצית אש תקוות חדשות, היא לא הולידה עוד פעולות

אבל הכשירה את הרוחות לפעולות גדולות. העתונים מלאו אחרי דרישות הוועמים, בראשונה כסגנון של "משלי איזוף", בכחרם להם לשון ערומים "ביוורקרימיה" וממשלת חוקים", אבל יותר ויותר בדברים יותר ברורים וגלויים, — והתסיסה בארץ הלכה הלוך והתגבר.

אז הוציאה הממשלה את מניפסט הרוממות של 12 דצמבר, שבו יסוימו תקונים עיקרים בכל עניני הממשלה. האינמלינגציה הנאורה כבר נכונה היתה לפי הנראה להשליך את יהבה על הממשלה ותקונה, בהביעה את כל פעולותיה כרוולוציות והחלטות, שנתנו לפרסום. אבל, את הרוחות שהשביעו מקברם לא יכלו עוד לעצור. מתוך החוגים הצרים של בעלי האומניות החפשיות יצאה תנועת-החפש למרחב ותכנס לתוך השרדות היותר רחבות של כל העם. מפלגת הפועלים, הפיחה רוח חיים חדש בתנועה המדינית, — ויום 9 ויום 10 לירח יאנואר ישארו לזכר עולם בהיסטורית התפתחות רוסיא. מאות אלף פועלים ערכו תהלוכה דימונסטרציונית בפטרבורג ופניהם טועדות לארמון הקיסר להביע לו פה אל פה את מחסוריהם, איך ימנו ברעב ועבדות. לא היתה זאת תהלוכת הרוכלות הפריויות לְרַסל בכונות מרידה; האמונה התמימה, כי המושל בעצמו לא ידע את מחסוריהם, כי דרכם מאתו נסתרה על ידי המיניסטרים שישכו בעדו, והבטחון כי אחרי הודע לו מצב הדבר יחוש לרווחתם וישועתם, — שני הנורמים האלה הניעו את המוין הגדול ללכת בסך לארמון הקיסר, אם גם בנוגע לראשי-התנועה ומחולליה פעלו, כמובן, עוד פעולות פוליטיות אחרות. אבל ברגע המחליט הזה התעוררה עוד הפעם הריאקציה בכל עריצותה. אלפי קרבנות כסו את רחובות עיר הבירה ויהפכו לשדה קמל, והקרבנות האלה היו לחומת-הברזל המכבילה מני אז בין שני הצדדים. מקרי יאנואר היו לאות-מלחמה בעד מפלגת הפועלים בכך הארץ. בכל הערים החלו השביתות, שהדלו ליום אחד, למען התחדש אחרי כן עוד ביתר עז. כל יום הביא איוו מניפסטציה ואימור ואחריהם — נהרי נחלי דם...

אז כאילו שבה עוד הפעם הריאקציה. הנסיך סוויטיפולק-מירסקי התפטר ממשמרתו ואחריו בא בוליגין, כלי-שרת של הנסיך הגדול סרגיי אלכסנדרוביץ. אבל הריאקציה לא היתה יותר בוסחת בעצמה; מכרת את סמרתה והולכת בלי זות בדרך שהתותה לה. הפוליטיקה הפנימית היתה בעלת דו-פרצופין, ותקופת הטלטול במדינה החלה. מעבר האחד ריאקציה נמורה: רדיפות, עונשין, נרושין, חזוק עריצות האדמיניסטרציה, איסורי העתונים, מצב שמירה מעולה, לעתים קרובות גם מצב מלחמה — ומהעבר השני — כתב הרוממות על שם המיניסטר בוליגין בדבר קריאת, נבחרים שהעם יכבדם באמונתו, ושיעמדו לימין הממשלה בעצתם, — כלימר רמו למהלך חדש לגמרי בסדר הממשלה — והפקודה אל הסיניט בכבר חפש-הדעה הנותנת את הרשות לכל המוסדות הצבוריים, חזרות, אגודות, שלטנים וגם אנשים פרטיים לחות את דעתם בדברים הנוגעים אל הנהגת הממשלה. מה שנתנה הפקודה האחת במלה הפקודה השניה, ומניפסט הרוממות שנתן בו ביום שהוצאה הפקודה ע"ש בוליגין, קבע עוד הפעם ככל תקף ועזו את עיקר השלטון העצמי וידרוש מאת כל הרוסים האמתים, שלבם נתן לעמם וארצם, לעמוד לימין הכסא ולבער אחרי כל המורדים והקרבולניקים שבקרב המחנה. —

כה נמשכה, תקופת הטלטול זמן רב. במשך התקופה הזאת התחוללו

ברוסיה עובדות רבות-הערך כמספר רב. הנסיך הגדול סרגיי אלכסנדרוביץ נרצח במוסקו, הלימודים בבתי הספר העליונים חדלו והפעם התחברו להסמכותנים השובתים גם הפרופיסורים וכל המלוסדים, שהביעו רזולוציה נמלצה כמחאה נגד הסדר הקים במדינה. לרגלי חג שנת הארבעים לתקוני בתי המשפט ערכו האדבוכ-קטים אספה בפומבי ויערכו פרוגרמה, שהביעה כבר בגלוי את הביעת הסדר הקונסטיטוציוני. האספה הזאת היתה לאבן-פנה לחקופה החדשה בתנועת החפש. תקופת האנודות והחברות, שהתיסרו בלי רשיון, רק עפ"י הודעה להשלטונים (авочная система). כל בעלי האומנות החפשיות: פרופיסורים, רופאים, אינונירים, אדבוקטים, רוקחים, סופרים ועוד יסדו אגודות, חברות ולשכות שמטרתן ללחום בעד הסדר החדש וחפש הרפורם והאישיות. מטר רזולוציות נמצאות, עזות וחרפיות, שאי אפשר לדרשן לכמה פנים, נתך על הארץ ויפיץ את הדעות הנאורות בין כל העם. האגודות האלה התאגדו לאחורנה לאגודת האגודות— שלשלת אחת. שלמה ומשובללה שחברה את החולצת המיוחדות יחד ותוסיף להן ע"י ההתאגרות כח ועצמה. הממשלה נסתה להלחם בצורה החדשה של מלחמת החפש. הקריאה, הרוג את האינטליגנטים, הרוג את היהודים, הרוג את המורדים היתה לקריאת מלחמה שהרבתה חלליה בקזן, נינוי, בלשוב ועוד. אבל על כלי-הזון הישן עלה כבר חלודה. הקרבנות עוד הגדילו את המרורה וסער התחולל גם מלמעלה וגם מלמטה: תנועת האכרים הלכה הלך והתפשט, ותקבל צורה מסוכנה, ועל דרכה זוהה הריסה ואבדון. שביחות הפועלים גם הנה לא חדלו ותוצאותיהן המרות: משבר כללי איום ונירא, שגור אבל מפי רבבות משפחות, לא החמיאו גם הן את מטרתן—להרבות את מספר המוחים, הבלתי שבעים רצון והדורשים מהלך חדש. המוחים, הפבריקנטים, בני הבינסאות, האומנים ואחרי כן גם שלמוני הערים, הפלכים והמחוזות—התחברו ללוחמי החפש בצורה פחות או יותר חריפה ואש-המרירה אחזה בכל ארבע פנות הארץ.

אבל הביורוקרטיה עוד פגרה מלכת קדימה בדרך התקונים המסוימים עד שבאה תבוסת הצי השלמה, שהנחילה קלון ומפח נפש את כל יושבי הארץ ותתן את המופת היותר חותך עד מה נרקבה השטה הישנה עד היסוד. אז החל המו"מ בדבר השלום וכמעט בעונה אחת עם ברית-השלום, שהוציא מפי כל מיליוני תושבי רוסיה אנהת-הרוחה, יצאה פקודת הרוטמות בדבר הרוטמא הקיסרית— תחלת תקופה חדשה לגמרי בחיי העם והמלוכה.

התסיסה, כמוכן, לא כלתה עוד; תנועת החפש באה רק לידי מדרגה חדשה, יותר פוריה. אחרי ויכוחים רבים בדבר השאלה אם להשתתף בבחירות להדומא הזאת שכמוכן לא מלאה אף כמעט את התביעות הקונסטיטוציוניות, או לחדל— מתעדתות כעת, מפלגות-הסגולה ברוסיה, שרק הנה זכו לקחת חלק במוסד החדש, לקראת הבחירות. התהי והבהי, המלוה כל תקיפת סעה וסער עוד לא כלה; גם כעת חיים הננו עוד בתקופת המעבר, ורק בצבעים כהים יובלמו במרחק רב השרטוטים הראשונים הלומים בערפל של סדר חדש.

ב.

שנת-פרעות.

זאת היא בקייה העיקרים המסגרת הכללית, שבה חיו יהודי רוסיה בשנה הזאת, שנת הסתירה.

איך פעלו הסופות המסעות האלה על היהודים? באיזו מדה לקחו בהן חלק? איך נשתנה מצבם החמרי והלך-רוחם הפנימי? — על השאלות האלה נוכל כבר כעת לתת תשובה מספקת.

השנה הזאת הייתה ליהודי רוסיה, ביחוד, שנת פרעות. הנצחונות האחרונים, שחגגה הביורוקרטיה הרוסית בכלל, הכריעו, כמונן, במדה דיותר מרוכה את היהודים, המועט, שהנצחון עליו איננו עולה בעמל רב. השמה הישנה להמציא מין מן בני הרעס, שיטה את הסופה לעבר אחר, מצאה לה בנידון היהודים שמוש מיוחד. העם, העיקרי מתמרמר ומתרנו על מחוללי תנאי החיים, שהשקיעו אותו ביון הדלות והבערות, שנולדו ממנו את בניו בחוקת הד, שהכריחו מפיו אוכל, שאסרוהו בכבלי-ברזל; העם העיקרי שואף נקמה על עניו וצרותיו — נתוץ לפנות את לבו מן הסבה האמתית, מחוללת אסונו, ולהרוות את צמאון נקמתו בדם היהודים. במצב הבערות והתרנוות, שבו נמצא ההמון הפשוט, מן הנקל היא להוליך אותו שולל על ידי הברותא, כי היהודים הזרים, שנואי נפשו, המורדים וכו' המה רק המה היו בעוכריו. והתכמים הזה, אבי-קשיטוב, היה למחולל כל השרשרת הארוכה של הפרעות הרבות, שמספרן בשנה זו עולה כמעט על המספר הכללי של הפרעות ברוסיה עד השנה האחרונה.

פרשת הפרעות החלה. מפתן השנה החדשה היה כבר עקוב מדם הקרבנות בסמונביץ, וכל מקום, שצרת הניום אליו הגיע — כלומר, כמעט בכל ארץ רוסיה — היה לגני-ההריגה בעד היהודים. האומללים, שהניחו לאנחה אלמנות חיות ויתומים נעזבים, בלי פת לחם, משען ומשענה, חפצו למצוא איזו סבה קרובה של אסונם ויאמינו על נקלה להדבה, כי היהודים הסכו באי הצלחת המלחמה, אחרי אשר תמכו את היפונים בכסף, ובאפן כזה היו גם לסבת צרותיהם הם. העתונות מהמין הידוע הסיפה גם היא משלה, בהוציאה סטימסתיקה, כי כל היהודים, שעליהם לבוא לחיל המלואים, ברחו מן הארץ ועל מקומם יבואו הנוצרים. על הסבות החדשות האלה נוספה עוד הישנה: הבז והשטנה להיהודים, הנמצאים מחוץ לחוקים, שמשפטי הארץ עליהם לא ינינו וכל הנוגע בהם ינקה. כל אלה ערכו את המטבח למאות משפחות עבריות. יקפרינוסלכ, מודולוב, מחוץ קנוב ועוד כאלה — שורה שלמה של שלשים וחמשים ערים, שבהן התחוללו הפרעות נגד היהודים במדה פחות או יותר אכזרית, במספר קרבנות אדם פחות או יותר גדול.

אפשר לציין, כי בפרעות האלה עוד לא נבלם די צרכו היסוד הפוליטי. הפרעות האלה היו התחוללות כחות פראים של אנשים אמללים המבקשים מוצא לרגשי כאבם ורגזם. עוד לא נשמעו הקולות: הבז את הדימוקרטיים, שהיו במשך הימים לקריאת המלחמה בעד הפרעות הבאות. למראית עין נשאו עוד הפרעות את חותמן הישן, אם כי יחוס השלטונים להן לא הניח שום כפק בדבר מהותן הפוליטית וכינתן

לאמתית... גם תכסיסי המזכים במאימה לא נשתנו במשך התקופה הראשונה
בפרעות השנה הזאת. נשנו ונשלו הבקשות והתחוננים אצל השלמונים המקומיים,
כי יחמלו ויחוסו על נפשם, נפש עולליהם ומפם ולא יתנום לבז. ולא רק, בתפלה
בקשו מִפִּלֵט להם היהודים המוכים, כי גם באמצעי היותר משפיע—בדורן השתמשו
בעת צר: קהלות היהודים נרבו בכל מקומות-הגוים לחם, יי"ש וכסף בעד חיל
המלואים, שבזאת שכנו את חמתם—עד אשר פנ היין ואול הכסף, כלומר כעבור
רגעים אחרים...

הפרעות ביוטמיר, בירח מאי, החלו תקופה חדשה בתורת הפרעות, תקופה
יותר, מזהירה... ויוטמיר היתה למהדורא שניה של קישינוב, שלא חוללה סער כזו
האחרונה רק באשר הצרות באו בה תכופות וגדולות אחת אחר רעותה, עד אשר כבר
קרו הרגשות והלב היה לאבן. כמו במספר קרבנותיהן, כן גם בהכנותיהן היו
הפרעות האלה למרגלית היותר מזהירה בעמרת הביורוקרטיה... זמן רב לפני התפרצן
היו למלה בפי כל, ורק בעד השלטון הוסיפו להיות ל"סוד של הפוליטיקלים". כל בקשות
ה"בעלי בתים" היהודים, תחנניהם לפני השלטון לא יכלו לעצור בעד הרעה, והמטבח
החל, אמכטאות של דם...

אין מן הצרך להרבות בדברים על דבר פרטי הרצח הזה, שנעשה בראש כל
חוצות. כל המעשים האיומים האלה חרותים בצפרן שמיר בלב כלנו עוד גם עתה,
אחרי אשר כבר היו לקנין ההיסטוריה ויוסיפו עוד חללים רבים למספר קדושינו. אבל
פרעות יוטמיר מביאות לנו מסקנות אחרות, שתורה הן יללמןונו אנו צריכים.
ההיסטוריה שלנו הכתובה ברמץ ודם עשירה היא במספר רב של קדושים
נענים, שבלי אנחה וכלי קול ועקה הסגירו את נפשם למות בעד דעותיהם, אמונתם
ומוסירותיהם. אבל כל אלה היו רק קרבנות פסיביים, קדושים ולא גבורים. אלפי
מזבחות נערכו במשך הליל ההיסטורי הארוך, שבחשכתו תעו היהודים נפלו ויכשלו,
ורבבות קרבנות העלו על מוקדי השנאה—אבל תמיד הלכו הנידונים למיתה בלי
התקוממות, בלי מרידה והתפרצות, כצאן למבח יוכל. המחאה היחידה. שהרגיזה את
חללו של העולם הרשע היתה רק הקריאה הנצחית: "שמע ישראל!" אבל לעולם לא
הרגיזו את האוייר משק כלי זין של הנענים העומדים על נפשם והמתקוממים נגד
רוצחיהם. ועוד יותר: המסורה הארוכה העקובה מדם הביאה לעולם היהדות מין
מוסר חדש, מוסר הרפים, החלשים והנענים, שבאין בהם כח להגן על עצמם ימיתו
בקרבם את הרגשות האינסטינקטיביים וישיבו נהומים לנפשם במוסר עברות. הגבורה
היותר גדולה היתה השמחה לקראת המות, הבז והלענ לחיים. גבור
ונערץ היה זה שמת בלי אנחה, שהלך לקראת המות כהולך לקראת תופים ומחולות.
המה נדמו להודי, שסירתו הקלה שוקעת בלב ים נגרש, כבר קרובה היא עד
התהום, ובה בעת משליך היא את המשוט מידו ובשמחת-עליונים יאמר שירה...

הסתכלות בעולם זו, ילידת מוסר החלשים כה נחרקמה בנפש עמנו, עד
שהיתה ליחידותו העממית. האגדות העממיות שלנו, השירים העממים מספרים לנו
רבות ונפלאות לא על דבר גבורים, שהכריעו את צורריהם תחתם, שהרכו חלליהם
בקום עליהם אויב, כי אם על דבר נפשות נענות וכבדות בעניינהן, שעלו על
המוקד במזמורי תהלים, שרצו לקראת המות בלי אנחה, בלי מחאה, ועיניהם נשאות

השמימה לא בקריאת חמס על חייהם הנקטפים בלא עת כי אם בתורה על הקץ הנעלה, קץ גבורי רוח.

כמוכן, מסוך על ההסתכלות הזאת רוח שירה מרוממה, שירת האצילות, התפשטות הנשמות וזוהר קרש, אבל סם מות היא בעד עם, שיחפץ לקום לתחייה. ההסתכלות הזאת תוכל היות מרוממה על שפתי מטיפי המיסיון, המלאכות הנביאית שעל עמנו למלא בארצות גלותן, בתור מוכים ומעונים, אבל אבן-נגף הוא בעד הדורשים תחית עמנו והתעוררותי לחיים חדשים, אנשי ימים אם גם לא רוח ניים ביותר.

במשך הימים הלכה ההסתכלות הפסיבית הזאת הלוך והתנונת, עד אשר נהפכה למירך לב ולפחד שפנים. הגלות הארוכה הרגילה את היהודים למסות תמיד והמסורה הקדומה המיתה בקרבם גם את הרצון לנסות להתקיים על אויביהם ולהגן על נפשם בכח גבר ובנשק מלחמה. ושלשלת הפרעות הארצה אין קץ הקרבנות האלמים שנפלו חלל—המה התוצאות ההכרחיות של התורה היהודית הגלותית: שפל מאד ושקט ממים. היא הביאה בלב הרוצחים והפורעים את ההכרח כי אף אסון מעט לא נשקף להם בהתנפלים על היהודים. המוכים בעצמם לא ישיבו מכה והמשפט—הוי, המשפט הן יעמוד לימינם. וההכרה הזאת היא אחת הסכות שנרמו לזה, כי בהתפרץ רוח הפרעות, או יהיה לדבר מתהלך, ומשתרע במקומות רבים, למכת מדינה.

אחרי הפרעות הגדולות בקישינוב באו הפרעות הגדולות בחומל ובויטומיר, אם לא נחשוב את היותר קטנות... אבל אם קישינוב יותר משהיתה אסון היתה חרפה לנו, היתה ויטומיר רק אסון נורא, מלחמה, שבה היו היהודים בתור יותר הלשים המנוצחים.

קרבנות קישינוב הסתרתו במערות אפלות, התחבאו בננות, במעונות הנוצרים בשפנים מורדפים נסו בחרדת מות, כחפרפרות ועטלפים חפשו את הפנות היותר נמוכות, היותר שפלות, היותר נסתרות—ומשם הוציאו הרוגיהם כשחוק שמן, בעריצות פראים ויקרעו את הדג. סמל עניי ימי הבינים נצב גם הוא לפנינו בקישינוב בכל זוהר הקדושה ומוסר העבדות: השמש, שעמד הכן בקימה זקופה להגן על ספרי התורה הנפקדים בידו, עד אשר נפל חלל, ככהן גדול על משמרתו, משמרת הקרש. ויותר משהיה לבנו שותת דם למראה הקרבנות התמימים האלה עוד יותר בערה בקרבנו כאש שלהבת החרפה, מכת הלחי שקבל רגש כבודנו הלאומי: מדוע לא עמדו הקרבנות האלה על נפשם, מדוע לא קנו את מיתתם למצער במחיר איזה מיתות של הורגיהם, מדוע כה הוזילו את מחיר חייהם? ...

ויטומיר כבסה בדם הרוגיה את חרפת עמנו זו; לא קרבנות אלמים נפלו חלל, כי אם גבורים נהרגו במלחמה. ההגנה העצמית, גבורינו הראשונים מימי בר כוכבא, אסרו מלחמה נגד המתקוממים על חייהם, על כבודם ועל רכושם. המה לא נסו בחרדת שפנים, לא התרוצצו כעדת נמלים בנעת כם מקליד, לא ברחו כמשוגעים מרב פחד, — מצח נגד מצח, חזה מול חזה, נשק נגד נשק ומקל חובלים נגד מקל חובלים התיצבו גבורינו אלה הכן נגד אויביהם, נכונים להגן על חייהם ועל כבודם עד מפת דמם האחרונה. ואמנם נפלו חלל, כי רב ועצים היה האויב אבל לא כעגלה ערופה, כי אם כגבורי מלחמה. בנדיהם היו מנואלים לא

רק בדם עצמם, כי אם גם בדם איביהם. משפתותיהם נשמעה לא הקריאה חסרת-
אונים, שמע ישראל! כי אם קריאת הגבור: "תמות נפשי עם פלשתים" ...!

גדול השבר על אבדן אלה הנבורים, עצם הכאב, אבל על ערמות החללים
האלה עולים ופורחים נצנים חדשים, נצני התחיה. ממול לקברותיהם ישנשנו חיים
חדשים, חיי גבורים; תקוות חדשות צומחות ועולות ומבשרות לנו תקופה חדשה,
תקופת התחיה.

ולזכרון עולם יהיה חרות זכרון גבורי הגלות האלה על לוח עמנו, לנצח יהיה
שם קורן בנגה השמש החדשה, תמיד ידו לנו לא לשמות קדושים, לא לאותיות
מתות, קנין תפלותינו ו"תחנותינו", כי אם מפקדי צבא מלחמתנו, עמוד האש שילך
לפנינו בקום עלינו אויב; ברמס, דם גבורים, כבסו את חרפת עמנו, חרפת עולמים,
במיתתם הולידו תשוקת חיים חדשים ויורו לנו דרכים חדשות לרוחנתנו וישועתנו, ומתוך
הבכיה לדורות על קרבנותינו עולה לנו בפעם הראשונה קול שמחת תונה — וקול
תקה... .

ובתונה לוחצת, בכאב אין קץ ובקללה נמרצה יביט חוקר-ההיסטוריה הבא על
הצד ההפוך שבפרעות האלה על עמוד-הדראון והחרפה שעליו חרות השם מרובנו. ב.
מלאי אהבה וחמלה חשו תשעה גבורים להציל את יהודי טרוינוב מפחד הפרעות, את
נפשם חפצו לתת כפר אחיהם, עד נשימתם האחרונה חפצו להנן על העשוקים. אבל
היהודים בעצמם, חמלת נפשם, מסרום להורג. יהודי טרוינוב פחדו, פן תרע להם
ההגנה העצמית בעיני הפורעים, ובעצמם, בידיהם הם, הוציאו את הגבורים וימסרום
לידי הרוצחים, שעשו בהם כלה כפראות-עריצות, שתקציא את הדם. כולם יחד,
כל תשעת הגבורים, נהרגו באכזריות רצח, בענויים קשים, שענויי האינקוויזיציה
הספרדית חורים וכהים הם לעומתם. גם בכסף לא גאלום, אחיהם מרצחיהם, כאשר
היתה להם היכלת: פחד העברים לחייהם כה גדול היה, עד אשר ב"מנינים" ראו את
אויביהם היותר מסוכנים וכקין הרגו את אחיהם.

ארורים יהיו!

פרעות זיטמיר וההגנה העצמית החלישו במדה מרובה את כח ההכרה, כי
אפשר לרצח את היהודים בלי סכנה, אבל כמוכן לא כבו לגמרי את אש הפרעות,
שהציתו סבות יותר, גבוהות". הקריאה המלהיבה: "הכו את הדימוקרטיות", הדימוק-
רטים היו בכל רע", היהודים המה אויבי המלוכה" היתה לקול תרועת מלחמה נגד
היהודים בערים רבות: מליטופול, סימפרופול, דיוסמי, וינניצא, בריסק-דליטא. בגלוי
הפיצו שומרי הסדר את קריאות השמנה וחמת נקם. ה"מאות השחורות" התאגדו
ותסתדרנה בראש גלוי, "מומחים" רבים לתורת הפרעות הפיצו את תורתם בלי כל
מרחק ויסיתו את חלא ת-העם, את היסודות היותר שפלים, שהחברה הקיאה מקרבה,
למלחמת אחים. ערים רבות נהפכו לנו התרנה: מטבח הוכן בקון, ניוני-נובגורוד,
בלשוב. המומחים הסיתו את הארמינים במטרים בנפחת הקוקון; ערים רבות: באקו,
ערייוון ועוד היו לשרה קמל. היסוד, הפוליטי" הוכלט בכל חלאת זהומתו ואש הפרעות
נגד היהודים התלהבה גם היא יותר ויותר.

מציון היא יחוסה המזור של החברה הפורגריסביית והעתונים המתקדמים
לפרעות נגד היהודים. חוצותינו נהפכו לשרה קמל, עד הצואר נחצה בדם חללינו,

העתונים הפרוגרסיבים משיבים נחומים לנפשנו: זאת היא מלחמת האור והחשך, כאלה; וכאלה תאכל חרב...

מאות חללינו וערמות פגרינו לא הולידו בספרות היותר מתקדמת לרוסים את הרגש החי של האדם המרגיש והעומד על דם אחיו, לא הוציאה מלבם אף מחאה נמרצה, קללה נלהבה נגד הפרעות כשהן לפני עצמן. כמו תמיד, בשאלת היהודים, כן גם עתה למראה הרצח ביהודים, השקיפו הנאורים מנבזה על הנוראות האלה, ממרומי נקודת ההשקפה הליברלית שלהם, הרואה בשאלת היהודים רק חלק השאלה הכללית; החללים כשהם לפני עצמם, שעוד לפני רגעים אחדים היו אנשים חיים, מרגישים, מחוללי תנועה ועובדים אתם יחד, לא הניעו במיתרי לבם את דעה-התמרמרות וההתקוממות נגד המרצחים והפורעים, נגד החברה, שמעש-רצח כאלה אפשרים בקרבה. המה ראו בקרבנות האלה את חללי השטה הכללית, את זכתי תקופת המעבר, ולא התעוררו לקרוא חמס על התנאים המיוחדים, שבהם נמצאו היהודים, התנאים העושים לאפשרי, כי דוקא הם, היהודים ולא בני עם אחר, יעלו לעולה על מוכח השטה הישנה. בשיוון נפש של פילוסופים מתחכרים, המבישים בעין קרה על כל מחזה ומחזה, כמו על חוליא בודדה אחת של שרשרת סכות מבלי התפעל מן המחזה שלפניהם כשהוא לפני עצמו, כן התיחסו המה למראה הפרעות, לנהרי נחליהם, לאנקת החללים ולשועת הנרצחים. אף לא קריאת חמס בעד היהודים הנרצחים, אף ניצוץ אחד של השתתפות אקטיבית באסון שקרה לנו, דוקא לנו! המה לא הרגישו ולא הבינו, כמה עלבון, כמה עול יש ביחוס המתפלמף הזה למחוזות דמים, שבלב אנשי רגש צריכים להוליד התפעלות תכופות, הנותנת מוצא להרגש יחי ובלתי נדרם ע"י חקירות כלליות ונקודות ראי קרות.

ובלבנו השיות דם תתעורר מחאה נמרצה וקריאת חמס:

מדוע נדיה רק אנחנו להובל, המפרה, כרמן השדה, את אחותם הם, שמי יודע אם יהיה לנו חלק ונחלה בה גם לעתיד לבוא? מדוע יהיו רק פגרינו הנשר החי, שיוביל אותם לעתיד יותר מאושר? מדוע נרצף בנייות חללינו את רחובות העתיד שלהם? מדוע רק בנינו, אחינו ואחיותינו יוצאו להורג ויפלו לקרבן תקופת המעבר? והם עומדים על פגרינו ומנחמים איתנו, כי מן ממשלת החשך נצא לאור גדול; המה מנבאים לנו עתיד מאושר, מאיר באור יקרות...

ובשמענו את הימנון האביב הזה מעל ערמות פגרינו נרמה לנו, כאלו עורכים שחורים מקשקשים בכנפיהם אימה, מקרקרים וצוחים.

עורכים שחורים שברמנו המה חיים, מלשד עצמותינו ישמנו ויעבו. אנחנו הננו רק חמר אין רוח למסות ולבחיונות, שפני-מסה לנסיונות פוליטיים. איפה היו הליבי-רלים, בעת אשר רמנו נשפך כמים וגויותינו מושלכות בראש כל חוצות? מדוע לא התיצבו בתוך מחנה ההגנה העצמית למען הגן על חיינו וכבודנו! מדוע לא חרפו את נפשם למות בעדנו, כאשר זאת נעשה אנו? — כן, המה עזרו לנו: איזו נוצרית רחמניה הסתירה במחבוא-חררה יהודי זקן אחד ותצילנו ממות...

יהיה אחד, בלינוב הנוצרי, קרבן יחיד של צרת היהודים. והיהודים אינם כפויי מוכה: לעתים כה רחוקות יופיע להם קרן אור מתוך חסידי אימות העולם והמה ידעו להזקיר את זכרו. הוא נשא על כל שפתים, נערץ ונקרש. מי יודע אם לא יצינו לו גם עמוד תפארת ליזכר עולם בעד העם הנדרף הנצחי, שרבים צורריו וכה מעמים

אוהביו... בלינה לעולם יחיה ופאק, וויינשמיין, ניסאניב, דאָסיק, פליישמן, בעניאָ
אלה הגבורים המגינים היהודים, אלה כבר נשכחו מלב...

ג.

שנוי-ערבין.

בה במדה שהלכה תנועת-החפש ברוסיה הלך ושנות את צורתה, בה במדה
השתנה לטוב גם השתתפות היהודים בה. הפסיכולוגיה הגלותית של היהודי משנה
שעברה כמו בקסם נהפכה להלך-רוח של בני חורין, שהכירו את אויביהם, שחדלו
לנשק את שבט מכיהם ולהשתחות למקל-חובליהם ויבחרו דרכים חדשות למלחמה
בעד קיומם — בעד זכויותיהם, חייהם ומשפטי-אנוש.

ובנידון זה נחוץ להודות, כי יותר משהיתה לנו השנה החולפת שנת קללה
ואסון היתה לנו גם למבשרת ישועה, לערובה בטוחה בעד עתיד יותר מאושר:
העבד הנצחי שידע רק לברוח מפני הרע, הרמה שידעה רק לחזור על גחונה,
ולשוח את גווה בתקוה תמימה כי באפן כזה לא תדרוך עליה רגל נאווה, גדל
לעינינו כמו בקסם ובמהירות נפלאה היה לתפארת-ארם, ההולך קומטיות, התובע
ודורש את עלבוננו, הצועק ואינו בוכה, ולוחם ואינו כורע ומשתחוה:

דָּעֵר גֵּיִשְׁט וְוֵאָס דָּעֵר מַגִּיד זְאָגֵט

גֵּעֲנוּג גֵּעֲוֵיִיגֵט, גֵּעֲנוּג גֵּעֲקֵלֵאָגֵט

אַגֵּאָוִיג פֶּאָר אַגֵּאָוִיג אָוִן גֵּלוֹט פֶּאָר גֵּלוֹט...

צוּם קאַכְפֶּף מִיִּין פֶּאָלֵק מִיט גֵּרוֹיִסֶען מוֹטֵה!

השירה המפלגתית הזאת, תולדת העת החדשה, כמו היתה פתאם להר קול
עמנו שנעור למושגים חדשים ולחיים חדשים.

המיטמורפוזה הזאת, כמובן, לא פתאם באה; היא הלכה יד ביד עם השתנות
המצב הפנימי של כל ארץ רוסיה, החלה בחיל ורעדה ותסים בקול קריאת-
גבורים.

מני הנסיך סוויאטופולק-מירסקי למיניסטר-הפנים הפיח תקוות חדשות בלב
הבעלי-בתים היהודים, שעוד לא השליכו אחרי גוים את ההשקפה הגלותית, כי
בקום, פריץ" חדש יקל מענים ולחצם ואם גם לא יסיר את החוקים המיוחדים
המעיקים עליהם ידונם למצער לקולא ולא לחומרא. או החלה תקופת הדיפוטציות,
שתדלנים מהמין הישן, שהסכינו לבקש על נפשם ועל נפש קרוביהם מאהורי הדלת
והמוזה בעורת-ההיצון של אדירי התבל, מצאו פה כר נרחב לעבודתם, ומיני במלנים
מהמין הזה התיצבו חדשים לבקרים לפני מיניסטר הפנים.

הנסיך שעוד בתור גינרל-גוברנמור נתן עדות נמלצות על ישרו וטוב לבו אם
גם לא על דעותיו הנאורות, קבל את כל הדיפוטציות האלה כמכר פנים יפות, אבל
ישועות" כמובן לא הכמית להם. בתור, הטוב שבבירוקרטים" לא יכל גם המיניסטר
החדש להשתחרר מיון ההשקפה הישנה, כי יש להיטיב את מצב היהודים, אבל דבר

מסיכן הוא להשותם בזכותם לשאר תושבי הארץ. גם הוא לא עצר כח להביט על מצב היהודים בעיקרו, כלומר על מציאות איזו הגבלות בכלל, ולו גם קלות, כמו על עול וחמס, ויבטיח לזאת לבעלי הדיפוזיציה להיטיב לאט לאט את מצב היהודים ולפתור את שאלתם לחלקיה.

נקל להבין, כי השתדלנים הבלתי קרואים היו שמחים בתוצאות שתדלנותם; לאחרת לא הסכימו, רגשות יותר אנושיים מעולם לא קננו במ. אבל החברה היהודית לא היתה עוד שבעת רצון. העתונים העברים אם גם לא העיוז עזר להשמיע קול בדבר שוויוניות מוחלט, התנפלו בכל זאת על תורת השתדלנים וידרשו בקשות יותר רחבות והנחות יותר גדולות. בעת הזאת כבר נודע כי מניפסט הרוממות שהסעיף 6 ממנו המיץ ע"ד הנחות לבני הגזעים הזרים, שמשפטם יבוא בבקרת חדשה לפני סוד המיניסטרים, לא כוון אל היהודים, כמו כן לא הביא המניפסט ריח ולא הצלה בדבר סכלנות הדת, שהביא קודם ליהודים מומרים רק בנידון הדתי.

או כלתה פרשת הדיפוזיציות. בין כה וברוסיה החלה תקופת הסעה והסער. קול דרישת המפלגות הגאורדיות למשפט ולתקוני-צדק הלך הלך וחזק. ה"זעמנים" הפיצו את פעולתם, בחברה היתה נכרת תסיסה גדולה שהחלה כבר לדבק בלשון יותר ברורה, — והממשלה יסדה שורה של קומיסיות אין מספר, לכל שאלה ישאלה נוסדה קומיסיה מיוחדת, שתעיין בה.

או החלה בחברה הרוסית תקופת הפטיציות בצורתה הראשונה. אספות גדולות לא נקראו עוד, רק המוסדות הקימים ואחדים מהשלטונים החלו להמטיר על הקומיסיות המיוחדות ועל סוד-המלוכה בקשות-פטיציות בכתב וע"י תלגרמות. גם היהודים נסחבו לתוך הזרם השטחי הזה של מטר-הפטיציות. כל חברות הצדקה, אנודות-החשבון, קהלות בודדות בעזרת, חתימות-נקבצות לאחדות שלחו דבריהן ע"ד נחיצות הרחבת הזכויות של היהודים.

אבל במשך העת נהפכו הפטיציות הרוסיות ליותר רדיקליות, קול דרישתן הלך הלך וחזק, ומפטיציות היו לריוולוציות, לכתבי-הרצאה שבדברים של-מעם תארו את המצב וידרשו תיקונים גדולים, נקראו אספות, אחד הנואמים תאר לפני הנאספים את מצב המדינה ויציע לקבל את ההרצאה בדבר התקונים הנחוצים. אחרי החברה הרוסית חחרו החוקים גם היהודים, ועוד הפעם מטר הרצאות נתך על שרים ורוזנים."

בתקופה הזאת נשמעה בפעם הראשונה המלה הגואלת: שוויוניות. כי נמור. בחברה ובספרות נשמעו בקול אמיץ המסקנות הפשוטות האלה, כי מצבנו בתור יוצאים מן הכלל הוא מקור אסוננו. ההמון הגדול לא ידע לבקר; הוא ישפוט רק למראה עיניו, הוא רואה את היהודים מוצאים מכלל האזרחים, הוא רואה אותם כהור בניס חוגרים, הוא רואה, כי אליהם לא תתיחסנה כל אותן הזכויות, שמהן יהנה כל אזרח במדינה ובפסיכולוגיתו הגסה והתמימה הוא מוציא משפט, כי אל נכון את פשעם יסבולו. ומן המקור האכזר הזה ישאב את רגשותיו ויחוסו ליהודים ובקו-המדה הזה ימד להם, כפעולתם."

ובתור תולדה הגיונית מן האמת הפשוטה באו היהודים בפעם הראשונה לידי ההכרה הנכונה, כי כל חצי-אי-אמצעים לא יועילו, כי

ידי נוספאן
ראו א
בלך פיעטרקוב

מצבנו לא יומב אם גם תוסרנה איזו הגבלות, כי רק הסרת כל ההגבלות בבת אחת, כריתת הקשר הגרדי הוזה בעקרו ושרשו, רק שווי-זכויות נמור כחק דכל האזרחים בארץ, רק המה יעצרו כח ברובת הימים לעקור מלב ההמון הפשוט את השנאה הכבושה והגשרשה בלבו מדור דור.

כמובן, היתה גם התקופה הזאת בראשיתה מצער ועוד לא נערה מעליה את ארך הגלות. ההרצאה הראשונה הונגשה לסוד המלכות ובבקשת תחנה ותחנונים. בתור הנימוקים היותר עיקריים של רזולוצית ל"ב הקהלות (פטרבורג, ברדיטשוב, בוכרויסק, בריסק-דליטא, ביליסטוק, ווילנא, וויסבסק, דומל, הורודנא, דווינסק, יקמרינסלב, יליסבטגראד, זיטומיר, קון, קשינוב, קובנא, קרמנצונ, ליבוי, מינסק, מודילוב, ניקולוב, אוריאל, פינסק, פלוצק, פולטבה, ריגה, סימפרופול, סמולנסק, טילה, משרנינוב, חרסון, חרקוב), שהונגשה לנשיא ועד המיניסטרים ביום כ"ד מרץ היו נימוקי התועלת בעד ארץ רוסיה, שתצמה לכל הארץ משווי הזכויות הנתין ליהודים. כותבי ההרצאה לא דרשו שווי זכויות, שיש להם הצדקה לדרוש בתור אנשים, גרים במדינה ונשאים בעול מסיה. המה לא סמכו על הדרישות האנושיות, כי אם על הנימוקים האוטיליטרים, נימוקי התועלת לא בעדם, כי אם בעד ארץ רוסיה. כן התאמצו תמיד שתדלנינו בדורות שעברו, אלה הלוחמים, שמתכסיסי מלחמה למדו רק שני דרכים: דורן ותפלה, להוכיח כי היהודים המה פרה הולכת בעד המדינה ולשלמון אינו שוה באברן העם הוזה, באשר אז ידלל אוצר המדינה, בכתב ההרצאה הדיא מוצאים הננו עוד את כל פרחי הגלות בכל זהר יפעתם: האם כח מדינה גדולה יתחזק ויתעצם ע"י צמצום מוסדותיה והתשת חילה בהגבלות שונות? לא רק בשעת צרה זאת, אך גם אחרי עבור הרעה צריכים כל החושבים להתאחד בשאיפה אחת לחזק ולעודד כחות רוסיה הפנימים... החיכים המנגיליים, המביאים את היהודים לעני והשחתה, בשיתם מעצור לשאיפתם אל עבודה ישרה ונורמלית ובהכרחם מאות אלפי איש חרוצים ושקרנים לצאת מעבר לים, עוקרים משרש הכחות המוסרים של עם בן כמה מיליונים להפסד כל המדינה... עיפים ויגעים מכל התלאה אשר מצאתם עד כה דואנים היהודים מוף כל סוף לשבירת העול הקשה, הרובץ עליהם, מחכים לבטול ההגבלות בטול נמור, למען היות להם היכלת לעבוד יחד עם שאר אזרחי המדינה הגדולה לטובתה ולהצלחתה*).

ובכן, מחכים הננו לבטול ההגבלות בטול נמור לא למען היות לנו היכלת לחיות, לעבוד, להשתלם ולכלכל את נפשותינו בלחם, כי אם למען נוכל לעבוד לטובת המדינה ולהצלחתה!...

מוכן מאליו, כי ההרצאה הזאת, שחיתמה של הגלות טבוע עליה, עוררה בחברה הרדיקלית של היהודים רעם מחאות וא-שביעת רצון. או החלה הצעקה ע"ד השתדלנים הבלתי קרואים, המדברים בשם עמנו, ועמנו לא שלחם, ע"ד זאת ספחת הגלות ורקבון העברות שדבק בנו להשחית את כל שאיפותינו ולשימנו לדראון. החברה והספרות החלה לדרוש בקול אדיר וחזק, כי בשמנו ידברו לא, שתדלנים" גבורי אחורי הדלת והמוזה, כי אם באי כח העם שבהם נבחר ואת דברינו נשים בפיהם.

הצמירה" 52 ש"ז.

כמהירות נפלאה הלכו השקפות עמנו הלוך והתקדם בנידון זה, כנשותם תמיד יותר לשמאל ובדחותם את דרכי הימין. כן תשיג מהירות יתרה ויתרה אכן כבדה מתגלגלת מראש ההר. בה במדה שירבה הדרך שתעבור, בה במדה תרבה מהירות נפילתה וכח הכאתה.

תמורת ההרצאות באו ההחלטות, רולוציות, תולדות בנקמים (אספות) בפומבי. כמו כל העם הרוסי, כן גם היהודים ניכחו לדעת, כי אי אפשר לפנות בבקשות וברישות לאלה המוסדות שמהם יצאה הרעה. נחוץ לפנות בגילוי דעת להתכרה, המתעוררת לחיים חדשים, ולעורר את תשומת לבה על המעשים המנוגים שיעשו.

קהלות עבריות רבות החלו להדפיס בעתונים את גלוי דעתן והחלטותיהן בדבר התיקונים הנחוצים בשאלת היהודים. האיניציאטיבה הראשונה יצאה גם הפעם מפטרבורג מאת הכת הדיקלית ביותר. אחרי פטרבורג באו גם הקהלות האחרות והעתונים הנאורים הפיצו את גלוי דעתן, אם גם נחוץ להודות, לא בשקידה יתרה. הרוח השליט בהחלטות האלה היה יותר אמיץ ומלא רגשי כבוד אנוש מהקודמות. עלבון היהודים, חרפת הדמים שהתחדשה במשך העת ותוסף צרות חדשות על הישנות שעוד טרם נרפאו, מצאו להם בהרצאות האלה ביטוי נמרץ. גם המעטים והנימוקים לדרישת שווי הזכויות היו אחרים לגמרי. חלף העיקר הגלוי, כי כאשר אורחים טובים הננו ומביאים תועלת לאוצר המדינה, עלינו ליהנות מזכויות אורחים; אנשים הננו, נושאים בעול החובות ולזאת יש לנו הצדק לדרוש גם זכויות, — זה היה הרוח היסודי של ההרצאות האלה, שאנב אורחא לא פחדו גם לגלות את הפוליטיקה האמיתית בפרעות ולגלות את המסכה מעל פני מרגיות הדם האלה.

ועוד בזאת נתנו ספר כריתות לעבר הגלוי, שהחלו לפנות להתכרה ולא להשטה הישנה. סוף כל סוף הכירו היהודים ויודו, כי מהשטה הישנה ולוא גם מתוקנה לא תצמח להם ישועה. משפטיהם יהיו כאפנים היותר טובים רק מוטבים, מטולאים, אבל לא טובים ושלמים, למצער בה במדה שאפשר זה בכלל בארצות גלותנו. אבל גם תקופת ההחלטות לא היתה הנקודה הקיצונית בהתפתחות הרוח המתקדם של עמנו. ערמת שלג קטנה כי תחל להתגלגל תכנים לתוכה כמיות חדשות של שלג נוספות, תלך הלוך ועב, הלוך וגדול עד אשר תצמח להר... גם ההחלטות לא מלאו עוד את דרישות היסודיות המתקדמים. ה"מיטינגים" של בעלי האומנות החפשיות, האגודות הרבות שנוסדו ע"י ענכי הדין, האינינירים, הפרופוסורים ועוד. שביתות הפועלים ומחאות כל החברה מסכו על היהודים רוח יוהר אמיצה. מלחמה נסתרה החלה בין ההשקפות הישנות, בין הישן והחדש, — אבל מתוך הערפל והתדב ובהו החלו להתבלט קוים מסוימים של תנועה בריאה: בספרות ובחיים החלו להרגיש את חסרון, התרכויות הכחות, חסרון הסתדרות עברית כללית, שתקף כבריח התיכון את כל תביעות עמנו ותמציא כח להגן עליהן. כל היסודות המחקדמים שבעמנו הכירו, כי גם גלויי הדעת, אם גם טובים ונאים הם, תועלת ממשיית לא יביאו, כי המה רק מין, השתפכות הנפש, פרי פוליטיקה של התרגשות, אבל לא פעולות ריאליות. יותר ויותר חזקה ההכרה, כי תביעות ודרישות מטין אלה שלנו רק אז תחלנה מהיות גלוי דעת בעלמא אם תוכלנה לסמוך על קבוצות

העומד למגן להן, אם יוצאות הנה ממוסד מרכזי, כר-סמכא לענינים כאלה, שרכש לו במרה מרובה כח-הניגוד.

מצב הרוחות הרעות, שלא חדלו מהתרגש בעולם היהדות, עוד הוסיפו עוז להכרה הזאת. גלמודים ובודדים היו עומדים אחינו תמיד ומה גם לעת צרה. הסגולות הישנות של שהדלני הדוד העבר כבר קראו שמיטה אבל על חרבותיה עוד לא קמו לתחיה כחות חדשים, שבכמחה, בקומה זקופה ובאמץ הנעורים יוכלו ללחום על נפשם ולהגן על קיומם. ולמען מלא את החסרון הזה ראו לנחון לברא הסתדרות עברית כללית של כל המפלגות.

עד עתה לא יצאה עוד ההסתדרות הזאת לפעולת כפים. המפלגות הקימות בקרבנו שונות אחת מרעותה במדה כה רבה, עד אשר בלתי אפשרית הוא לגמרי אגודה שלמה אחת. המפלגה הציונית, ההסתדרות הקימה היחידה, רואה בתנועת החפש ברוסיה רק פלאטיב, אמצעי לפי שעה, שייטיב אמנם את מצבנו במדה מרובה אבל לא יתן פתרון לשאלת היהודים, שרק בארץ אבות במדינה יהודית תפתר. הכחות הלאומיים שבקרבנו אינם מאורגנים וחסרי כח; המתבוללים לא יוכלו לבוא להסתדרות כזאת. באפן הזה תולה עוד ההסתדרות המוצעה בין השמים והארץ וגם קיומה עוד לא נבטח. אבל בכל אפן יש כבר לציין עובדה משמחת אחת, פרי ידיה: האספה בוויילנה.

באי-כח קהלות רבות התאספו בוויילנה לדון בכר אמצעי המלחמה בעד שווייז' הזכיות. את השקפתם הכללית על תיקוני המדינה התאימו הנאספים לדרישות ה"יועמציים": בחירי עם על יסוד בחירה חשאית, כללית ובלתי אמצעית, ואת דרישותיהם העבריות הבלטו רק במלה אחת: שווייז' זכיות וכרמו ע"ד מלחמה בעד החפש הלאומי.

מתוצאות האספה הזאת, שהניחה אבן-הפנה להסתדרות הלוחמת בעד שווייז' זכיותיהם של היהודים, הבי נכבדה היא ההחלטה: כי מנוי יועצי העיר (градоные) מבין היהודים ולא בחירתם, כחק היועצים מבני הארץ, פוגע בכבוד היועצים היהודים וחושבים הם אותו לעלבון להם. בלתי מתאים עם רגש הכבוד הלאומי שלהם. ולזאת מציעה האספה כי כל ה"גלאסנים" המנויים יתפטרו ממשמרתם עד אשר יקבע גם בעדם סדר בחירה, כמו בעד חבריהם הנוצרים.

ההחלטה הזאת הוא הצעד הריאלי הראשון בפוליטיקה הכבודה שאחזו בה היהודים, וההחלטה הזאת יצאה אמנם מהרה לפעולות. זה אחר זה החלו הגלאסנים העברים להתפטר ממשמרותיהם, בהביעם גלוי לכל את רגשי עלבונם, על אשר יברלו לרעה מחבריהם, ואת מאונם לשמש בתור כלי שרת של השלמונים. ההחלטה הזאת מלבד תועלתה הפרטית, היתה עוד דימונסטרציה נהדרה; היא נתנה את היכלת להגלאסנים היהודים להביע לשלמוני הערים את רגשי התמרמרותם על המצב המיוחד, הפרוע לשמצה, שבו ימצאו היהודים, ולעורר גם את השלמונים האלה לצאת בגלוי דעתם למופת השויות זכיות היהודים ונגד הנבלת משפטיהם.

כמובן נמצאו גם בין הגלאסנים העברים אחרים, שהיה "חם" להם כקנם ולא הפצו לעוזב את משמרתם, הכבודה". היו גם רכים, שהיו חציו לכם וחציו לה", את משמרתם עזבו, אבל לא "העיוו" לגלות בפני כל עם ועדה את הנימוקים האמתים ויתנו טעם להתפטרותם — כאב כמן או עניני משפחה... אבל החלכנה הזאת לא

השחיתה בכל זאת את הקטרת, שהגישו אנשי רוח בפעם הראשונה לכבודם הלאומי. גם בתקופת הפטיציות והרולוציות נמצאו שפנים, מוני לב, עבדי הגלות משוררי מהיפית, שלא השתתפו בכל התנועה הזאת מפחד ומורא. היו רבים, שלא שכחו עוד תורת אם, כי על היהודי להשפיל כאוב מארץ קולו ולזחול על גחונו. היו אחדים, פרחי הגלות, יוצאי חלצי המרסורים הפולנים, שבנפש העבר שלהם אמרו: „אהבתי את אדוני“. — כמו קהלת ורשה, שהחליטה, כי ליהודים אין תביעות אחרות מלבד תביעות החברה הפולנית. אבל המיעוט הזה במל ברב העם העברי, המנער מחצנו את עפר העבדות; קול „מהיפית“ שלהם נאלם במקהלת השירה החדשה, הרעננה והאמיצה שנשמעה לנו בפעם הראשונה מחשכת גלותנו.

תקופת יסוד האגודות השונות ברוסיה הלכה ונמשכה עד העת האחרונה, עת קריאת הדומה הקיסרית. עפ"י ההצעה המוקדמת של המיניסטר בולינין — יורש מירסקי — צריך היה הנוסח הישן: „חוץ מן היהודים“ למצא לו שמוש גם במסוד החדש. הצעד הראשון להמהלך החדש, או החלו היהודים לקרוא חמס. בפמברורג נקראה אספת מחאה גדולה נגד ההגבלה החדשה הזאת. רב הקהלות העבריות יצאו במחאות וגלוי דעת לדרוש צדק ורשות ההשתתפות. החברה הרוסית עמדה גם היא לימין הצועקים על משפטיהם, ותכנית הדומא לא הוציאה את היהודים מכלל הבחורים והנבחרים. בפעם הראשונה נדפס חק חדש, שבו חסרה ה„נשמה“: „חוץ מן היהודים“. עומדים הננו כעת בתקופת ההכנות לבחירות הצירים של הדומא. הרבה נוסחאות שונים, פרובלמות ושאלות נכבדות קשורים בהכנות האלה בעד היהודים ביחוד. איך שתעשה — והיהודי יסבול. „בחירה כללית, חשאית ובלתי אמצעית ע"פ הרוח הדימוקרטי“ — או יוצאו היהודים מתוך הדומא, כי אין לך מקום שבו יהיו המה הרב. ואם ישנן ערים בודדות, ששם המה הרב, או ישותפו להערים האלה המחוזות והכפרים — והיהודים בטלים ומבוטלים. „בחירות על סדר מעמדות“ — גם או הנם היהודים בכל רע. „בחירות עפ"י לאומים“ — הבה בלתי אפשר הוא. הפוך בה והפוך בה — דעת היהודים תבטל כששים...

הרוח העברית ככלל היתה כשנה הזאת רצוצה וממורטה יותר מכל שנות הגולה. גלי החיים הפוליטיים הסואנים ברעש הוציאו מתוך מחבואיהן שאלות חברותיות רבות שעל היהודים להביע את יחוסן אליהם. נתעוררה שאלת הלאומים בכל מקום. הפולנים, מקום שם היהודים נמצאים ברב מינים, הציגו על הפרק את שאלת קיום לאומם. היהודים גרי הארץ נקלעו מפרובלמה לפרובלמה ככרוד משחק ובין השאלות הסכוכות הדבות האלה רק אחת נעדרה, והיא — שאלת היהודים. נקראה שכינת בתי הספר של הממשלה בפולין. היהודים אולצו על אפם ועל חמתם ללחום מלחמת מצוה וזה להם. נקבעה אחרי עמל רב השפה הפולנית לשפת-למוד בבתי הספר בפולין ולעומת זאת נשללו אותן הזכויות, שהיו נתונות להן מאת הממשלה — ובנפש היהודי מתרוצצות שאלות רבות ומכאיבות. הזכויות נחוצות לבניו כאויר לנשימה ובלעיהן כל הדרכים לפנייהם חתומות וסגורות. אבל איך יעמוד כצד לשאיפות-לאום שבקרבו הוא יושב?

מלאום ללאום ממפלגה למפלגה יקלע היהודי פעם הנה ופעם הנה, יצנף צנפה, ימשך וידחה. ותווגה עמוקה לוחצת על (ב: מי יודע, אם קרני האביב הלבנות לא תבלענה לתוכן את כל הצבעים השונים מלבד הצבע העברי? ...

חיים הגנו עוד כעת בתקופת המעבר. נהרי נחלי דם לוונו על דרכנו בתקופה הזאת, המון חללים ועשק משפמנו בקישינוב והומל בזכרון מות עומדים לפנינו. אבל התקופה הזאת הביאה לנו גם מעט נחם ותקוה; היא הפכה את רוחנו ותשחררנו מעט מיון הגלות, היא קנתה את לב המפלגות הנאורות להכיר את משפמנו, ובתקוה לעתיד יותר טוב הגנו חיים ומחיים...

ד.

המצב הכלכלי. — המשבר הכללי.

הגני נוסמן
ראו א
בלך פיעשרקוב

תקופת הסתירת וההרס, שעברה בשנה זו על כל ארץ רוסיה, לא אחרה כמובן להראות את רשומה הרע על המצב הכלכלי של יושבי הארץ.

הדור הנוכחי כאילו אמר לנפשו בנוסח גבורו של טורגנוב: "עלינו רק להרוס; את מלאכת-הבנין יחלו הדורות הבאים אחרינו". וההרס והנתוץ החלו.

מיום הזבח של 9 ינואר בפטרבורג לא חרלו בכל הארץ שביטות הפועלים והאמורים הכללים לא הרפו. בפטרבורג, ורשויו, לדו, אודיסה, יקטרינוסלב, חבל הדן וכמעט בכל ערי השדה עמדו חיי התעשייה והמסחר מלכת לעתים תכופות, והשלוים הרפה בין נותני-העבודה ומבקשיה היה רק לזמן מעט, רק "שלוים לפי שעה", למען אשר תתחולל המלחמה מחדש עוד ביתר שאת ויתר עז. בעלי בתי חרשת מעשה גדולים אלצו לפשוט את הרגל, רבים — שהיתה היכלת בידם — המעיטו את סכום תעשייתם למחצה ולשליש. רבים נערו דלת בכלל בעד הפועלים ויבחרו באבדן מסחרם. כמובן, נמנו במפלגה האחרונה רק אלה שעוד מראש צברו להם עשר מספיק שפירותיו היו די והותר למען החיות את נפשם ונפש ביתם בכבוד ונחת.

כמו תמיד, בהתמוטט ארצי המסחר הכללי, כן גם עתה תשעה קבין בצרת השביטות נמלו אחינו היהודים. הגזרה הכלכלית של היהודים היא ביאור מספיק לסבה הזאת. באין לעם מפלגה שתולה על אדמתה ואחותה, שעשרה היא קרן קימת ומחירה איננו משתנה וחולף, אין לו גם עשר קים, וכל עשרו הוא רק הון חולף וחוזר, שבגעת בו רוח שאינה מצויה יתעופף — ואיננו. מפלגת הסוחרים היהודים גם היא איננה מפלגה בריאה, שיש לה אחיזה ושמירה מעולה, באשר איננה סומכת על יסוד הון גדול וקים. גם בעלי המלאכה היהודים גורלם רע מזה של חבריהם הנוצרים. המכשלה הראשונה היא שהספיק מרובה על הדרישה: על זוג נעלים אחד — עשרה סנדלים, ושבעה חיטים או חטים בכגר אחד. בה בעת שבגרמניה, אחת הארצות היוצרות מושכלות, מספר בעלי המלאכה הוא 6—7 אחוזים למאה, יעלה המספר הזה בין יהודי רוסיה עד 14—18 אחוזים. האסון השני העיקרי הרובץ לפתחי בעלי המלאכה העברים הוא: חסר, המוציא המגין". ברכות מספר בעלי המלאכה אצל אימות העולם עד למעלה מגבול הדרוש יעזוב בעל המלאכה את בית מלאכתו ובחוק היד ימשך לפבריקא ויהי לפועל וברכות תעשית הארץ ובגדלה תלך מפלגת בעלי המלאכה הלך דל ולעומתה תגדל מספר הפועלים בבתי החרשת. המוציא הזה סגור הוא בעד היהודים וחותם צר. סבות כלכליות, חברתיות (האנטישמיות החברתית),

מוסריות (שבת ומועדים) ומנהגות סוגרות בעד בעל המלאכה היהודי את שערי הפבריקאות מבוא, ובמדה שתרכבה התעשייה באיזה מקצוע — בה במדה תלך השתתפות הפועלים היהודים בו הלוך ומעמ, ובה במדה תגדל, כמובן, הדלות. נחין להעיר עוד בשלישית, כי מושג העזרה החוזרת, העזרה העצמית, בלתי מפותח עוד בין בעלי המלאכה היהודים כראוי ונמצא הוא עוד במצב קדומים. רק במרכזים היותר גדולים נברו כבר הנצנים הרפים הראשונים של העזרה היותר מועילה בצורתה זו, אבל כרב הערים בתחום מושב היהודים עומדים הפועלים ובעלי המלאכה תמיד גלמודים ועזיבים לנפשם, באין תומך גורלם.

בנידון זה ראויים המה לתשומת לב דברי הנסיך סויטופולסק-מירסקי, שכתב עוד בתור ניגירלנבורגנמור וילנאי בהרצאתו להרוממות: „מן המספר הכללי של 1540 בתי חרשת המעשה ימצאו 1232 בתי היהודים, כולם פעוטים וקטנים, עובדה מעציבה היא, כי ברבות המסחר באיזה מקצוע ימעט מספר היהודים הלוקחים בו חלק, גם מסחר העצים, שבו היתה יד היהודים על העליונה הולך הלוך ומעט ומספר הסוחרים בעלי הרכוש המשתתפים במסחר הזה יתמעט גם הוא מדי שנה בשנה. לעומת זאת ירבה מספר הסוחרים הקטנים ואנשי הבינים. מספר הפועלים בלך וילנה הוא כזה: 12246 אומנים, 16899 סגני-אומנים, פועלים ותלמידים. המספר הכללי הוא 31145 ואם נחשוב בחשבון הממוצע 5 נפשות בכל משפחה, אז נמצא כי 5/8 של התושבים מתפרנסים מיניע כפיהם. משכרת הפועלים היא קטנה ודלה מאד. הפועלים היותר מאושרים, כמו מסדרים ופועלים בבתי הדפוס משתכרים מן 240 עד 720 רובל לשנה; הפועלים אצל המכונות — 280 עד 600 רובל; מצידים מן 380 עד 750 ר' ; פועלים בפבריקאות המתכות 385 ר' לשנה. גרוע עוד יותר הוא מצב הנשים הפועלות. שכרם לשבוע הוא מן 75 קאפ' עד 1 רובל. השני היותר קל: מחלה, זקנה, חסר עבודה יביא בחיי המשפחה אסון ומצב מיואש. לא טוב מזה הוא מצב הסוחרים הפעוטים והחנונים, שרכושם עולה במכומו היותר נבזה עד 1000 רובל. המה לוקחים חלק בראש במספר הכללי של היהודים. בעת האחרונה החלו עוד בתי מרכלת של אנודות שונות להתחרות עם הסוחרים הקטנים; ההתחרות הזאת הוא מסוכנה מאד בעד היהודים. מפני חסר המקום וחסר החפש להעתיק את מקומם יושבים היהודים צפופים ודחוקים בתחום מושבם. תוצאות הדחק הנה: עוני נורא, המון רב של קבצנים, אנשים בלי פרנסה קבועה. בחדר אחד גרים לעתים קרובות 10 אנשים. למשפחה שלמה יש לפעמים רק מטה אחת ומפרנסת היא את עצמה כמשך יום שלם בשלש — ארבע ליפרות לחם ודג מלוח אחד. כלם יחפים, ערומים ועטופי רעב. הילדים חורים, צנומים, דלים ומוכי שהפת. ובמצב נורא כזה חיים 20000 איש, כלומר החלק הרביעי של היהודים בכלל“.

וזאת היא התמונה הרשמית של המצב הכלכלי ליהודי-רוסיה.

המכשלות האלה מעיקות על חיי בעלי המלאכה בקרבנו גם בעת שלום אבל גדול אסונם שבעתים בשעת חירום, בשעה שרוח שאינה מצויה תתחולל בחוקה ותפיל על משואיו את הבנין הכלכלי השומם והמט לנפול של המפלגה השלישית והרביעית שבקרבנו. אז יאבדו לגמרי את מצבם ונכונים המה לקראת זלעפות רעב.

והשנה הזאת, שנת השביתות והאמורים, לא פגרה מהוכיח באותות עקובות מרם ורשיבות מדמע, עד כפה דלה ולקויה היא הגזרה הכלכלית על עמנו בארצות

גלותו, עד כמה חסרים לנו עוד גם הגבולות, המבדילים בין מפלגה למפלגה ועד מה רפה וקל הוא הנשר המעביר ממפלגה אחת למשנה; בעל הבית מיום אתמול היה לפרוליטרי, הפרוליטרי — למובע ביון הדלות וכולם יחד ניעו כרעב.

עוד מתחלת ימי המלחמה, לפני שנה וחצי, כבר החלו אשיות המסחר היהודי להתמוטט. ירחי הפחד הראשונים, שהביאו בעקבם תביסה אחרי תביסה של המחנה הרוסי וששללו מהמסחר הרוסי את השוק המנדורי הסירו מלב הסוחרים היותר גדולים את האמונה ותנעל דלת בפני לויין. בתי הבנק, שהלכו להסחרים הבינונים בערי התחום סכומים הנונים כרכית מעטה, באשר גדלה אמונתם בה, חדלו מבוא במשא ומתן או באפנים היותר מאושרים הנדילו את הרבית מן $4\frac{1}{2}$ —4 אחוזים עד $6\frac{1}{2}$ —7 אחוזים. הסוחרים הבינונים בערי התחום, שעד עתה שמשי בתור המתיכים בין הסוחר הקטן ושוקי הממכר בהלותם לו סכומים קבועים הנחוצים למסחרו, אלצו באפן כזה למשוך את ידם מהדיסקונטות והאינקסות — והמסחר הקטן כמעט חדל לגמרי. הסוחרים הקטנים, באבור לחם משען כסף לא יכלו עוד להוסיף את מסחרם וכמעט כלתה רגל מן השוק. בה במדה שעניני המלחמה הלכו הלוך והסתבך הוסיפו עניני המסחר להתנהג בכבדות יותר גדולה, ואחרי אשר התפרצו כסופה השביתות הכלליות, שסגרן שוקים חדשים, שהוסיפו על מחיר העבודה כמעט כפלים, ושהשפיעו לרעה על המצב הפסיכי של הסוחרים וכל עולם התעשייה, נהפך הגלגל על רב הסוחרים הקטנים והבינונים ותכל אליהם הרעה. בנפלא משכו אחריהם, כמובן, גם את היותר הגדולים ותהיה התבוסה שלמה וכללית.

מובן מאליו, כי רב מנינם של הסוחרים הקטנים, המסוככים את גלגל מסחרם הדל לא על צירים ממשים כי אם בהקפה, בגמילות חסדים, הלאות ובררך גם רמה היהודים — עם-הרוח, וגור דינה של השביתה הכללית והמשבר הכלכלי היוצא ממנה נמתח עליהם באכזריות יותר גדולה מאשר על הסוחרים מבני העמים האחרים.

גם צרת השביתה של עוזרי בתי המסחר, שהיתה בכלל, מכת-מדינה גם היא דבקה ביחוד ביהודים לרעה. תנאי-המסחר המיוחדים הביאו את הסוחר היהודי לידי מצב בלתי נורמלי כזה. שיוכל להתחרות עם הנוצרי רק בעזרת עבודה זולה, כבדה וממושכה. אם יעבוד בעצמו ויעבד את עוזריו רק כמשך אותו מספר השעות, שבו יעבוד הנוצרי, או לא תהיה לו תקומה. לזאת בהכרח יום העבודה של היהודי הוא ארוך יותר מדי, מהות העבודה יותר קשה ומחירה, לעתים קרובות, יותר נמוך. כמובן, נקל הוא להתעורר עליהם ולקרוא חסם על ה"עשק" על האכספלאומציה של הסוחרים היהודים בניגע לעוזריהם, אבל למטבע הזאת ישנם שני צדדים: יותר מהסוחר היהודי עושק הוא עשוק, יותר משהוא גוזל משפט, משפט עיצמו גזול ע"י ההגבלות השונות המעיקות עליו ככבר הבריל, ע"י קיר החומה של תחום המושב, המרכאה אותו כמצבת אבן, שתחתה חיים נקבר. ההון היהודי שלול חפש האימיגרציה למקום יותר טוב, חירות ההעתקה ממקום למקום. צפופים ונדחקים יושבים החנונים והסוחרים היהודים איש ליד רעהו, מספר הקונים — מספר המוכרים, ואפשרויות הקיום ישנה רק לאלה, שיכלו להתחרות ע"י עבודה ממושכה ומינעה, ע"י לילות עמל ונודדים וכליון נפש בעבודה בלתי פוריה.

שלהבת השביתה הכללית שאחזה את כל מקצועות המסחר ברוסיה, השתרעה, כמובן, גם על רחוב היהודים ושמה עשתה שמות ניראות. היא השכיחה מלב את

התנאים המיוחדים, שבו נמצא המסחר העברי ותתאמן להאריכו בחוק היר על, מטת סדום" השבלונית, למרות מרתו הקצרה שלא תסכן להמטה הארוכה. מתקני העולם במלכות שדי" שכחו, כי בכל מחזה חברתי, כמו גם בגוף האדם, חלק אחד מתפתח ומשתכלל על חשבון השני ונחוץ לדאוג תמיד לשלמות כל חלקי הגוף ולמשקל שוה ביניהם. קצרה ידם מהטיב בכלל את מצב המסחר היהודי ותדי ידם נטויה להטיב את מצב השכירים והעוורים בבתי המסחר. אם כי צדקו כל דרישותיהם בכלל אבל הנה עברו את גבול האפשרי בניגע למסחר היהודי, שברובו הוא קורי עכביש.

לא ארכו הימים ותוצאות השביתה הראו את רשומן. בתי המסחר היותר קטנים, שבררך גם התקיימו רק על ידי עבודה וילה וארוכה, נפלו תחתם כאשר אלצו למלא את הדרישות הצודקות של העוורים והפועלים. בירשה. ביאליסטוק ואודיסה קראו חנונים וסוחרים בינונים לרב שמיטה וישארו בעירום וחסר כל. מבעלי בתים' היו לדלת העם, לאנשים בלי משכרת, ובנפלא משכו אחריהם גם את עוזרי בתי מסחרם. כי בשל עוזר ונפל עוזר — וכולם יחד נוספו על מפלגת הדלים והאביונים, שגם לעבודה לא יצאחו.

הספירות והרשימות שעשו בשנה שעברה חברות הצרקה בורשוי, הוכיחו, כי יותר מן 4000 עוזרי מסחר, משרתים. פועלי מסחר ועוד נשארו במלים בלי עבודה, בלי תקוה לחיים ולמשכרת. ולעומת זאת גדל במספר נורא מחנה הרעבים האומללים, המוכרים עתונים ברחובות. הסוחרים במקלות וכמיני גלגלריה קטנים, הנושאים את מרכולתם לבתי מלון ומעונות פרטים יהרואים ברכה בעמלם — 15 קאפ' ליום... במשך כל השנה שעברה המו חוצות ורשויו מרוכלים כאלה בעלי פנים נובלים וחורים. עינים כבות וגו כפף, שכל ישותם העידה כי ראו מקדם ימים יותר טובים ומאושרים. ידיעות כאלה באו גם ממרכזים יהודים אחרים, שגם בהם שבת המסחר.

עדות עוד יותר נוראה נתנו ספרי חשבון של חברות הצדקה, המחלקות לפני הפסח, מעות חטים". שני ערכין" מוחלט קם ונדיה במחנני במשך השנה שעברה. עליונים למטה, אבל תחתונים השפילו לדרת עוד דיוטא אחת. הניתנים היו למקבלים, מספר נותני הצדקה נתמעט ומספר מקבליה גרל ויפרץ במדה נוראה.

אבל במדה עוד יותר אכזריה נתבה הרעה על בעלי המלאכה העברים והפועלים בבתי חרשת המעשה. בורשה ימצאו מחיתם כמ'ו אלף סנדלרים מעשית מנעלים בעד הסוחרים לשוקי רוסיה הפנימית ולמנדוריה. השוק האחרון נסגר ע"י המלחמה ושוקי רוסיה הפנימית חרלו גם הם, כאשר המשבר הכללי עבר גם על הסוחרים הרוסים, וישלול מאתם את היכלת לשלם את חובותיהם, ולזאת חרלו הסוחרים הורשאים מעשות אתם מסחר וקנין מלכד במוזמנים, שהוא חזון יקר מאד ביחוד במקצוע הזה. ומראשית החרף של השנה החולפת עד סוף הקיץ, שהביא תמורה קטנה לטוב בחיי המסחר, התהלכו כצל עשרות אלפי בעלי מלאכה במלים, רעבים ואומללים. במקצועות המלאכה האחרים היה המצב גם כן גרוע מאד.

הפבריקאות העבריות ירדו עד הדיוטא התחתונה, באחרות שעוד חיו בהמונת הממשלה לצרכי המלחמה — ביחוד פבריקאות המתכות ועשית כלי נשק ומכונות מסע — אין לפועל עברי דריסת הרגל, — ויגבר הרעב ותגדל הדלות.

בלודז בעצמה התהלכו 100000 פועלים בלי עבודה. להאזינים, הטוים וכי' נשבר מטה לחם וכל יום ויום הביא היכחות חדשות על דבר הרעב המתהלך כדבר

ומשלחת מלאכיו הרעים. רעב ללחם — פשוטו כמשמעו — הציק לכל הפועלים העברים ולמשפחותיהם ויביאם עד מדרגת היאוש האחרונה. בחוצות התעלפו ברעב אנשים, נשים ומפ, ורופאי העזרה המהירה שחשו לעזרתם ידעו בעד האומללים האלה רק רפואה אחת — ודאי: מעט מרק חם או פת לחם להשיב את נפשם. היו גם ערומים יהודים נכלים — כאשר קראה להם העתונות האנטישמית — שהתעלפו בערמה בראש כל חצות, למען אשר יושיע להם הרופא כרמים לארוחת חנם או כף תבשילין... מתו רגשות החרפה, נחנקו רגשי הכבוד, הכל מת ויתם באטמוספירה של זלעפות רעב. חדלו גם רחמי אם והיו מקרים, שברגע היאוש תלו נשים בעצמן את כל ילדיהן או שמו מחנק לנפשם. פועלים חרוצים, שעד אז היתה ידם משגת לראג לכל צרכי ביתם, החלו להשיע יד ולרפוק על פתחי נדיבים. חלקי היריעות בכל העתונים נמלאו ידיעות מרגיוות ומקפואות את הדם ע"ד מיתות, הרג וחנק של מאות אלפי אנשים גועים ברעב...

והמלחמה הוסיפה להפיל את חלליה ולהגדיל את מספר קרבנותיה. הגיוסים, שבאו כחתף אחר אחר משנהו במלוא כל ארץ רוסיה, גולו מעשרות אלפי משפחות עבריות את מפרנסיהן ומכלכלי חייהן. בירח דצמבר היה מספר החילים העברים במחנה מנדזוריה 53000 איש, כלומר 8 אחוזים למאה מכל המחנה, למרות אשר היחס הפרוצנטי של יהודי רוסיה ליושבי הארץ בכלל הוא רק 4.13 אחוזים (עפ"י ספירת שנת 1897). לדגלי הגיוסים גדלה, כמובן, גם היציאה מן הארץ וכל היסודות הצעירים והבריאים והמסוגלים לעבודה עזבו את הארץ וישאירו לאנחות וקנים, יתומים חיים ואלמנות חיות. השנה החולפת העשירה את העם העברי גם במספר נורא של יתומים אמתים ואלמנות אומללות. כל גליון וגליון של ה"רוסקי אינוליר" הכיל מספר רב של יהודים הרוגים, פצועים או שבויים. במלחמת ליא-אנג נהרגו — עפ"י ידיעות סופרן של ה"טיימס" — יותר מן 2000 חילים יהודים ובמלחמת מוקדן פי שנים, כמעט 4000 איש. כל שבוע ושבוע גול מזרועות משפחותיהם מאות רופאים יהודים שנקראו לצבא. סופר ה"טיימס" הוציא רשימות סטטיסטיות וימצא, כי מספר הרופאים היהודים היה 90 אחוזים למאה במספר הכללי של רופאי הצבא. חוקי הצבא לא ידעו הפעם מה זאת אנטישמיות והנבלות בעד היהודים...

את התוצאות הבלתי ישרות של הגיוס בצורתן היותר פראית וגסית — הפרעות — כבר הזכרנו. אלה הוסיפו עוד משלחת מלאכי רעים לסכום האסון שבא על יהודי רוסיה בשנה זו. מלבד זאת השפיעו עוד לרעה על מצב הרוחות. כל הימים היו היהודים בחד תמיד. בערב לא ידעו מה ילד יום, אם לא תרחף על ראשם סכנת מות. המשפחות היותר עשירות, כעופות פורחות עזבו את הארץ ויגיעו למקומות היותר "חמים" ונוחים, למעיני המרפא ולמרכזי אירופא, ובארץ נשארו רק אומללים דלים, שחיהם תלויים להם מנגד...

כחוף תשכל חרב ובכית אימה!

ה.

היציאה. (ארצות הבנימה. הנבלות חדשות. נעילת שער):

שאלת האמיגרציה היתה בשנים האחרונות להציר העקרי, שעליו יסנו אפנ

חינו. צפויים לחרב ולרעב ראו אחינו זה מכבר בארצות הכניסה (אמריקה, אנגליא, אפריקה הדרומית, ארגנטינה, ובעת האחרונה גם קנדה) את המוצא האחרון לרוחתם ילישועתם. ואם עד הנה כה גדל ערך שאלת היציאה, בשנה הזאת, שנת מלחמה, רעב ופרעות — על אחת כמה וכמה! החיים האכזרים הצינו את השאלה הזאת בנקודת-הבערה של חיינו ובעת היא שאלה: „לחיות או לחדול“?

לצערנו אין לנו מספרים מדויקים ע"ד היוצאים מארצות האמיגרציה. ארצות היציאה (רוסיה, גליציה ורומיניה) נמצאות בנידון הסטטיסטיקה בכלל במצב כה גרוע. עד אשר דבר בלתי אפשרי הוא למצוא את המספרים האלה. גם ה„דודה העשירה“ יק"א, למרות מיליוניה הרבים, לא תעזור כח לדאוג בעד הדבר הפשוט הזה. אבל את חסרון המספרים האלה ממלאות בחריצות יתרה ארצות הכניסה, שבהן לא יחוסו על העמל להוציא את הגרים הנכנסים בחשבון -- לעתים קרובות גם מדויק יותר מדי... כמו בשנים הקודמות כן גם עתה משתפכים גלי-היציאה ביחוד לארצות הברית באמריקה הצפונית ובממלכת אנגליה לרבות את מושבותיה: אפריקה הדרומית, ובאמריקה גדל בשנה הזאת מספר הנכנסים עד למעלה ראש במדה, שלא היתה עוד כמות מימי התחלת האמיגרציה. הנה כן מראים לנו המספרים הרשמים, כי בשנת 1904/1905 (מן 130 יולי 1904 עד 30 יוני 1905) — כלומר במשך השנה שאותיה נדבר, עלה מספר הנודדים עד 1.027.421 איש וכפעם הראשונה צעד מעבר לגבול המיליון הראשון.

עפ"י ארצות היציאה נחלקו הנכנסים באפן כזה:

שנת תרס"ד	שנת תרס"ה	
177156	275693	אוסטריה
183296	221478	איטליה
145141	184997	רוסיה
87730	185057	אנגליא
—	6065	סקנדינביא

משכנו קו תחת שלש הארצות: אוסטריה, רוסיה ואנגליא המענינות אותנו ביתר בהיותן ארצות היציאה בעד בני עמנו. אוסטריה, המשמשת כספרי החשבון בתור שם נדרף לגליציה; אנגליה, הנותנת מספר כה רב של נודדים לאמריקה, כאשר דרך הארץ הזאת יעבר מספר רב של נודדים יהודים יוצאי רוסיה ובראיותם, כי בארץ הזאת לא ימצאו להם לאכל ירחיקו נדוד לעבר לים, ורוסיה, זאת הארץ שכמעט כל נודדיה המה יהודים, — כל שלש הארצות האלה נותנות לנו בריוק מספיק את המספר הכללי של הנודדים היהודים באמריקה ואם נוסף עליהם עוד את מספר הנכנסים לממשלת אנגליה ומושבותיה או יצא לנו סכום מכהיל ומרניז.

כי גם היציאה לאנגליה הגיעה בשנה הזאת עד הנקודה היותר גבוהה. בבית התחתון הודיע מר בונר לאן, אחר הלוחמים בעד הקו הגרים בתשובתו למר קלוד היי

את המספרים האלה, המראים נבחות, עד כמה גדלה היציאה מן שנת 1895 עד השנה החולפת.

עברו לארצות אחרות	נשארו באנגליה	בשנת
44637	40422	1895
40036	45909	1896
32221	49613	1897
32177	53084	1898
89947	64246	1899
71682	77455	1900
79140	70610	1901
118478	81533	1902
99278	82600	1903
214591	95708	1904

כידוע אין ניהגים באנגליה לרשום את הנודדים עפ"י דתיים, ובכן קשה להוציא משפט מדויק כמה יהודים יכולו בקרבם המספרים האלה, אבל בכל אופן זהו דבר הבלתי מושל בספק, כי ברבות מספר הנודדים בכלל ירבה מספר היהודים עוד יותר, כי תמיד הולך מספר הנודדים העברים הלך וגדל כמעט במדת פרוגרסיה. המספרים בדבר שנת 1904 מתייחסים רק להמחצית הראשונה של שנת תרס"ה. בנוגע למחצית השניה עוד לא נדפסו המספרים הרשמיים. ישנן רק רשימות ועד הגרים לכל חדש וחדש המוכיחות כי במשך שלשת הירחים הראשונים של שנת 1905 למספר האזרחים (עד 31 מרץ) היה מספר הנכנסים 48287 בסך יותר מאשר בשלשת הירחים האלה בשנה הקודמת, שאז הגיע מספר הנכנסים עד 34437 איש.

התנאים הקשים יחלו מחדש להכניס לתוך חוג חיי היהודים את היציאה לארנגטונה, זו הארץ שהיתה זמן רב כאבן המושבת בעד רבים מאחינו החדות להבח המגנתי של מיליוני הכרון הירש ושאחרי כן ירדה מעל הפרק לגמרי. בשנה האחרונה פנה זרם היציאה נחל קמן גם להרפובליקה הזאת וכירח דצמבר שנת 1904 עלה מספר הנודדים שנכנסו לארץ הזאת במשך החדש הזה עד 30135, רובם "רוסים", כלומר יהודי רוסיה ופולין. ויש לשער, כי במשך ימי הקיץ, אחרי אשר החלו לבקר באמריקה את הנודדים בעין פקוחה וגם באנגליה כבדו ההגבלות, גדל מספר הבאים לארנגטונה במהירות גדולה. ומה גם כי הממשלה לא רק שלא תעמוד למעצור לכניסת הגרים, כי אם גם תתאמץ להגדילה ולהרבותה באופן משפטי בעזרת קולות והנחות רבית, כמובן עד עת מצוא...

גלי היציאה השתפכו בחוקה גם לאפריקה הדרומית, העומדת תחת חסות בריטניה. 15684 נודדים יהודים נכנסו לארץ במשך השנה האחרונה וישתקעו

ביחוד ביהינסיבורג. הקהלות העבריות הולכות וגדולות ועולות כפורחת ועל מספר הנודדים ניספו אלפי משפחות חרשית.

יש לציין כי בשנה הזאת התיו זרם היציאה מפות בידות כמעט בכל מקום והנחל הזה שתמיד יאחו את דרכו בלי מעצור לאמיריקה ואנגליא התפרד בשנה זו לחלקים מיוחדים רבים וכמעט בכל ארץ וארץ נכרים עקבותיו. גם בצרפת, ואת הארץ שברב עמל תכלכל את 40 אלף גריה ושהיתה לפעמים דק לתחנות המעבר בעד נודדים יהודים רבים, היתה הפעם לארץ הכניסה ומשפחות רבות נשארו שמה בלי היסוף את דרכן הלאה. גם אשכנז, שבעד ילידיה היא ארץ היציאה היתה בעד אחינו לארץ הכניסה. גם לגליציה הרעבה והאומללה תעו משפחות נודדים למאות ובהכרח היה העני לבעל צדקה. שרידים בודדים — איזו מאות איש — של הנודדים העברים תעו גם למלכות הסקנדינבית. הארץ הדלה והחרבה שמדי שנה בשנה תגרש מקרבה את רב כחיותיה הצעירים לחפור אכל במדינות רחוקות.

על פני כל היציאה של השנה הזאת נכרים ונבלטים בבירור עקבות הבהלה והחפזון. נכר היא, כי יותר משבקשו הנודדים מסחה חשו להם מכללם, לברוח, לנוס לכל אשר ישאם הרוח, להמלט מפחד חרב ואימת רעב — זה היה הרעיון היחיד שדרך אחרי הנודד בדרך העצב...

איך קבלו את פני הנודד העברי ארצות הכניסה, המפלט האחרון והיחיד שנסאר לאומללים?

החיות הקשה, שנבא הרצל בקומיסית הגרים בלונדון קמה ונדחתה ולדאכנונו בזמן יותר קרוב מכפי ששער מנהיגנו הגרול. בכל מקום שנרחף אליו הנודד היהודי נסחב אחריו סרח העודף הנצחי — „שאלת היהודים“ בכל מוראה ובכל מקום מצאה קן לה האנטישמיות. בצורה פחות או יותר נאותה, מכוסה באפר יותר או פחות נאה, נבלטה בנוסח פחות או יותר נמלץ — אבל הצרה הזאת קמה ותהי, ובכל הארצות האלה כבר דוחקו חיקי הנבלות בעד הגרים, קרי היהודים.

באנגליא החלה התעמולה נגד כניסת הנרים זה שתי שנים, היא שמה לה סתר פנים באהבת הצדק והחוכה להגן על עניני הפועל האנגלי, שישבר מטה לחמו, אם תכנס לארץ שפעת גרים שהסכינו להמעיט את צרכי חייהם עד הנבול היותר קיצוני, לקטוף מלוח עלי שיח לאכלם, ולזאת יזילו את מחיר העבודה ויביאו את יליד הארץ והאזרח בה עד כבר לחם. ברבות הימים החלה התעמולה הזאת, שנשבעה בכל קרש, כי אין לה חלק במתנגדי הדתות ולפניה לא יברל יהודי לפני נוצרי, להכיר ביותר בירור את צבעיה. או החלו התלוות על „הגיתו המגאלי“, שיערכו היהודים בלונדון, על הדלות (פופריזם) שירביצו ועל החלאה שיפיצו בכל מקום. דעת הקהל נתפרדה לשני חלקים: מצדדים בזכות ההנבלות בעד הנודדים והמתנגדים להן. בראש הכת הראשונה עמד חבר הפרלמנט המאויור עוונם-גורדון, זה האנטישמי המרקליני המנוהץ והמיופה, שבא לרוסיא, בקר את כל המערות האפלות וכלאי המעונות, שבם היהודים העניים אמורים כאסיר אל בור, ששפך דמעות כמים על רע גורלם וחיייהם המרים למען — למען שוב לארצו ולחוק חוקים קשים בעד האומללים האלה, שאת עינים ראה ואת מצוקתם הכיר. בכת השניה, לימין הנודדים, עמדה מפלגת הליברלים עם מר בנרמן בראשה, שגם בעדם היתה השאלה הזאת לא שאלת הנודדים כשהיא לפני עצמה כי אם אמתלא להתנגדות למעשי הממשלה, שבכלל לא מצאו חן בעיניהם.

הכת הליברלית, האופוזיציה, הנינה על מסורות החפש לאנגליה, שהיתה תמיד למקלט בטוח בעד כל נרדף ונענה ותפתח את שעריה לרוחה בעד מרי נפש ואומללים. הכת הזאת התנגדה בכל כחותיה להגבלות בעד הנודדים המעליבות ברגש החפש של העה האנגלי ובמסורות מסודותינו הקימים זה הרבה מאות בשנים. בפעם הראשונה נצחה הכת הליברלית ובשנה שעברה נדחתה ה"גזרה" בדבר הגרים (The aliens bill) ותדד מעל הפרק.

אבל התעמולה לא חדלה. המאור נורדון והמחוקים כבריתי הפיחו קריה. הפועלים ובעלי המלאכה האנגלים עמדו, כמובן, לימינו. אספות אין מספר, מיטיננים ובנקמים נערכו, מטר מחאות נתך על הממשלה. כולם דרשו הנהנת ההגבלות בעד הגרים, שמהם סכנה גדולה נשקפה ליושבי הארץ. רב העתונים דרשו בדבר מכול הגרים הנרחקים (Invasion) — והגזרה עלתה עוד הפעם על הפרק אם גם בצורה יותר רכה, ואחרי אשר הזכיר המלך אידוארד בנאום הכסא את שאלת הגרים לחובה עבר ה"בילל" דרך כל המוסדות המשפטים וכעת הוא חק ולא יעבור.

החומרא היותר קשה שבה"בילל" החדש היא -- מציאותו כשהיא לפני עצמה. העובדא, כי גם באנגליה, ארץ החפש היחידה אין עוד חפש מוחלט, כי גם שם ישנן כבר איזה הגבלות מיוחדות, שלמרות הקטומים המליציים שערו עליהן שכמאומה לא תפגיענה בחוקי הסבלנות והחפש האנושי, כי רחוקות הנה משנאה לאומית ומרדיפות, ככל זאת de facto רק ביהודים תפגיענה לרעה, — העובדה הזאת היא מכאיבה עד מאד ומדכאה עד היסוד. אבל מלבד זאת מכיל הבילל גם גזרה קשה שאין רב הנודדים יכולים לעמוד בה: לכלל הגרים, הכלתי רצויים (undesirable) שבעדם סגורים חופי הארץ מבוא יתיחסו: הגרים שפשעו בארץ מולדתם (מלבד פושעים פוליטיים); אידויטים ומוכי ירח; כמו כן, כל אלה, שלא יוכלו להוכיח כי יש להם האמצעים הדרושים למען הספיק בריוח את צרכיהם וצרכי משפחתם או כי, למצער, יש לאל'דם להשיג את האמצעים האלה". התנאי האחרון היותר קשה, הוא גם אכזרי במדה מרובה, אחרי אשר ישלול מאת זכות הכניסה את עיקר מובתה בעד הנודדים, שברב המקרים לא רק אין להם האמצעים הדרושים, כי אם גם בראשית כואם לא ידעו עוד איזה עתיד מחכה עליהם. המה מקוים, כי בארץ החדשה יתאקלטו במהרה ואו תהי לאל ידם ברבות הימים לצאת כמנצח ממלחמת הקיום. לדרוש מאת אנשים כאלה, כי בהציגם את קף רגלם על חוף אנגליה, כבר יוכלו להוכיח, כי ידם תמצא רב להם ולמשפחתם — זאת היא נעילת שער מוחלטת בצורה נימוסית...

אחדים מגדולי אחינו באנגליה עוררו אמנם תעמולה נמרצה נגד ה"בילל" הזה בצורתו החדשה. אספת-פומבי של הפועלים העקרים ב"Jewish Working Men's Club" תחת נשיאתו של חבר הפרלמנט מר סמיוארט סמואל ומורים לוי הושיטו להממשלה מחאה ודרישה, כי הגבלות הגרים תהיינה נקיות משמץ אי-סבלנות דתית ולא תבדילנה בין ארץ-לארץ" והתעמולה, אמנם, הצליחה בנידון אחד. לועדה-עליון לשאלת הגרים Immigration Board שאליו יבואו הנודדים, שמשפמם עשוק, את תלונותיהם, נכנס גם יהודי אחד ולועדה-הבקרת, שעליו לנשם את ההגבלות בחיים הזמנו גם באי-כח חברות-הצדקה העבריות בלונדון — אבל את מציאותה של הגזרה לא יכלה עוד התעמולה לשנות, מסרת-החפש

נהרסה, את ה"רוביקון" עברו, ההתחלה נעשתה ולפני הנודד היהודי תתיצב בקרב הימים בכל מוראה השאלה האיומה, לאן?."

אמריקה היתה בנידון ההגבלות בעד הגרים בבחינת, ממד להועיל, וכמובן, לא בושה את תלמידה המקשיב בנוגע להגבלות, מדי שנה בשנה תכנסנה חומרות חדשות בחוקים ע"ד הגרים, והפקיד העליון מר סרג'נט (Sor-geant) לא ייעף ולא ייגע להמציא בכל פעם תחבולות חדשות ואמתלאות חדשות. התעוררות דעת הקהל נגד, שפעת הגרים" התחדדה בשנה זו ביחוד, אחרי אשר נברה האימיגרציה בכלל ושונאי הגרים מצאו להם פתחון פה בזה, כי רבים מהגרים ברחו מפני המלחמה... העתונים האמריקנים, שבהם קול סרג'נט נשמע, לא עיפו להרפים מדי יום ביומו מגלות עפות ורשימות מספריות בדבר כניסת הגרים, שממנה, סכנה" צפויה. לא תמיד היו המספרים, האלה מדויקים, פעמים רבות הכילו בתיכם גם את מספר הנודדים שרק עברו את הארץ (en route) וילכו הלאה להשתקע בקנדה. ודעת-הקהל כה נרנזה ביחוס להגרים, עד אשר גם הכת הליברלית לא תעמוד עוד לימינם ותתמוך בידי ההצעה היותר, ליברלית" של מר אדמ'ס מפנסילוניה להגביל את מספר הגרים במספר 80000 מכל ארץ וארץ. סכנת" הגרים הפיחה פחד גם באגודה National שלבאורה נועדה רק להיות מחוכת Civic Federation בין ניתני העבודה ומבקשיה. היא קראה לאספה כללית לדון בדבר הגבלות חדשות בעד הגרים.

תוצאות התעמולה נגד הגרים, אם כי לא הוצקו עוד בתמונת חוקים, הספיקו בכל זאת כבר להשפיע לרעה על יחוס הפקידים להנודדים. עלים-אילנד (החוף הראשי) מלא תמיד אנחות ואנקות של נודדים שיעשקו משפטם ומספר הגרים הנאלצים לשוב לעומת שבאו, באשר לא הרשו להם את זכות הכניסה, עלה בשנה הזאת עד 11566 איש, כלומר 1,12 אחוז למאה, בעת אשר בשנה שעברה הגיע רק עד 0,97 אחוזים. כמובן, לוקחים היהודים במספר המנורשים חלק כראש..."

למראה ההגבלות האלה והתעוררות דעת הקהל נגד הגרים חשו חברות הצדקה העבריות לעזרה יותר ממשית מהפילנתרופיה הרגילה, כינתי בזה לא נודת הפירוד (Removal Office). התלונה היותר עיקרית של מצדדי ההגבלות היא זו, שהגרים היהודים בוהרים למרכז-כניסתם רק את הערים הגדולות, שבהן המה יושבים צפופים ודחוקים ברבע מיוחד, רבע היהודים" ובאפן כזה מיסדים המה בכל מקום-בואם, תחום-המושב", שאותו עזבו בארצות גלותם, ניתו מיוחד עם כל סרח-העורף של אי-הנקיון, הדלות וההתבדלות שרבק בהם לרעה בארצות-יציאתם. למען הסיר את המכשלה הזאת של רבוי-הלחץ במרכזים הגדולים נוסדה אגודת הפירוד או הריצנטרליוציה המתאמצת להושיב את הנודדים בערים שונות בפנים הארץ ולהמעים באפן כזה את מספרם בנוי-יארק.

רעיון-הריצנטרליוציה מצא מסלות בלב עשירי-היהודים באמריקה ופעולת האגודה היא פוריה למדי. עד עתה עלתה בידם להוציא מנוי-יארק והערים הגדולות האחרות ולמצוא מחיה בערים יותר קטנות בעד 6023 איש, מהם 3539 בעלי מלאכה ופועלים. המספרים מוכיחים, כי האגודה רואה שכר טוב בעמלה,

אחרי אשר באמת ילך מספר הנגרים במרכזים הגדולים, הולך וקטן. כן, רואים
הגנו, כי הנודדים התישנו באפן כזה:

פנסיונריות .	מספר השושים	בנוי-ארק	
8,72%	7,05%	70,2%	בש' 1899
9,08%	6,28%	71,84%	1900 .
10,29%	6,2%	68,00%	1901 .
10,76%	6,18%	67,05%	1902 .
10,84%	5,86%	66,58%	1903 .
11,00%	5,41%	64,66%	1904 .

הנה כי כן רואים הגנו כי מראשית שנת 1900 הולך מספר הנגרים המשתקעים
בנוי-ארק הולך והתמעט עד ששקע מן 71,84 אחוזים עד 66,66% בשנה זו, והחשבון
מוכיח כי במשך ארבע השנים האלה נתמעט מספר הנגרים בנוי-ארק כדי 10267 איש
פחות מכפי שאפשר היה לחשוב מראש עפ"י מספרי הכניסה של שנת 1900. מן
המספר הזה נשלחו 6023 איש מטעם הועד לדיזנטרליוזיה והשאר נסעו כבר מדעת
עצמם, בראותם, כי יש גם בערים אחרות מקור פרנסה.

אבל, כמובן, לא יפתור האמצעי הזה את הרעה בשאלת הנגרים. אם כי כהנה
וכהנה תגדילנה החברות לפירוד את פעולותיהן קצרה ידן ממנוע בעד שפעת הנודדים
דוקא במרכזים הכי גדולים. אם גם לא נזכיר עוד את הרעה היוצאת לנו במובן
הלאומי מהתפוררות הנודדים, הנה גם בגידון המעשי לא ישיג האמצעי הזה את
מטרתו, מפני הסכות האלה: א) התרכויות הנודדים דוקא במקומות היותר גדולים
איננה מקרה פשוט, כי אם הכרח איקונומי התלוי בזה כי במרכזים הגדולים יש
דרישה יותר גדולה להעבודה בכלל והעבדית בפרט. ב) התרכויות היהודים איננה
רעה מיוחדת ליהודים, כי אם חלק הנמיה בכלל להשתקע בערים גדולות. ג) פירוד
היחידים יוכל להביא תועלת רק להיחידים אבל לא יפתר את שאלת ההתרכויות בכלל.
ד) ע"י העיקור ממרכזי העבודה ידחפו היהודים ממפלגת הפועלים למפלגת הסוחרים
לפרלרים (רוכלים) — מפלגה בויה גם בעיני היהודים והאמריקנים. כן למשל
היה מספר הפרלרים באמריקה 6,2%, בציקו (מקום שם נשלחו מאת Removal Office)
כבר עלה מספרם עד 8%, בצינצני — 12%, דייטרויט 22% וכ'.

ואם לא תועיל העזרה בצורה מסוימת כזו, פרי אידיאה קבועה, הצדקה הפשוטה
כאין נחשבה!...

בין כה וכה וההכרח להרחיק נודד יגדל ברוסיה, גליציה ורומיניה מדי שנה
בשנה וברכות ההכרח הזה תמנע היכולת למלא את ספקו. גליציה-הדיציאה
החרשים יעוררו שאון חדש, יולידו הגבלות חדשות. ואם עד עתה לא ננעלה הדלת
בפני הנודדים, הנה בכל אפן מתחילות ארצות הכניסה הישנות להסגר בפני היהודים.

מן ההכרח לחפש ארצות חדשות בעד הנודד הנצחי. את ההכרח הזה הכירה האספה
 בפרנקפורט למטרת היציאה. לירי הכרת ההכרח הזה הניעה גם יק"א, שלאחרונה
 החלה להראות אותות חיים. רבים שמים מבטחם בקנדה, החלו בימים האחרונים
 להטות את האמיגרציה לארצות החדשות — אבל הארצות החדשות האלה ותנאי
 הכניסה להן עוד טרם נבקרו ונבחנו כראוי והנודדים שמה צפויים עוד לעתיד בלתי
 ברור, ויותר ויותר תתחדד השאלה הבווערת: „לאן?“.

מדכי נוסחי
 ראוי
 פיניטיקוב

ברוניקה.

(עברית וכללית).

מחדש תשרי תרס"ה עד חדש תשרי תרס"ו.

תשרי.

ברוסיא: בער"ה נתפרסמה פקודת-הרוטמות בדבר מני הנסיך סוויאטופולק-מירסקי למיניסטר-הפנים; כבואו לפטרבורג ובנאמו את נאומו הראשון ביום כ' תשרי לפני פקדי המיניסטרום שלו, הודיע, כי הממשלה החליטה להחל בפוליטיקה פנימית חדשה; יסוד הפוליטיקה הזאת יהיה "יחס האמוץ" לתושבים ולכחות-הצבור. דבריו עשו רשם גדול והחברה והעתונות הרוסית החלו להשמיע את דרישותיהן בפומבי. סמישינסקי וזינוכוב, שהיו סגני מיניסטר-הפנים בימי פלוה, נתפטרו ממשמרתם; הגינ. רירונסקי נתמנה למנהל עניני הפוליציא. — נתפרסמה פקודת-הרוטמות בדבר גיוס חיל-המלואים בגליל אודיסה. — קורופסקין מודיע את פרטי נסיגת הרוסים מלייאן. — בבאקו קרו מקרי החוליע הראשינים. — הגינרל גריפנברג, מי שהיה מפקד גליל הצבא בוילנא, נתמנה למפקד המחנה המנדז'ורית השניה. — הובר, כי שם רוצח המיניסטר פלוה הוא סאונוב. — קורופסקין הוציא פקודה למחנהו, כי מעתה יחל הוא בהתנפלות על האויב.

העתונים מודיעים פרטי הפרעות בסמילא. — בשיחות עם סופרי העתונים ובתור תשובה על אדריסות ותלגרמות של ברכה מעדות היהודים הודיע הנסיך סוויאטופולק-מירסקי, כי הוא ישתדל להיטיב את מצב היהודים ברוסיא. — המושבות לעובדי-האדמה היהודים בכלכי יקטרינוסלב וחרסון עברו מרשות המיניסטרום לעבודת-האדמה ונכסי המלכות לרשות מיניסטרום-הפנים. — נתאשר ספר התקנות החדש לחברת התמיכה הפלשתינאית באודיסה; החברה מקבלת עתה תכונה ישובית. — נגמר בירור המשפטים האחרונים בדבר הפרעות בקישינוב. — הסינמ באר, כי את היהודים, המלמדים בהשעת הפלכים המערביים את ילדי ישראל את למודי הקריאה והכתיבה, אין לענוש בדרך המשטר, אך בדרך בית-המשפט. — הערים גלוסק, באטרימאנץ, נוישמאדט ובאבר' עזו על המוקד. — ה"ווסחוד" החל להופיע מחדש. — כבול סת הגביר אליעזר ברודסקי מקיוב; הוא השאיר אחריו סכומים הגונים לצרכי הצדקה הכללית והעברית. — הברון גינצבורג יסד חזה עברית הרשה בכלך בסרכוא על שם רעיתו, ראיסא-אנא". — מיניסטרום-

ההשכלה באר, כי בתי-המחסה לילדים עכרים עומדים ברשות המיניסטרום הזה
וההשגחה עליהם נמסרה למפקחים על גלילות-הלמודים.
ב חו"ל: נתחם החוזה אנגליא-טיבט. — ברומי היה קינגרם לחפשים ברעות;
לראש הקינגרם נבחר ב"ב ציורו לומברונו. האפיפיור מחה נגד הקינגרם הזה. —
בין הריפובליקה הצרפתית והוויקיין פריץ סכסוך.
פרעות ביהודי קונסטנטינא (באלג'יר). נפצעו לערך י"ח יהודים. — ביוה"פ
היתה בלונדון התנששות בין היהודים הקנאים ובין היהודים מהמפלגת חפשויות,
שאבלו בפוסבי. המקרה הזה נתן פתחון-פה למקטרגים נגד כניסת היהודים לאנגליא. —
ברבע היהודים בנוי-יורק היתה שרפה; חמשה עשר איש נשרפו, רבם מיהודי
רוסיא. — נתפרסם תכן הכתב, שבו פנתה ממשלת אמריקה לרומיניא מפאת מצב
היהודים ביו האחרונה. — אנורת יהודי אשכנז עוררה השהדלות לפני מיניסטרי-
ההשכלה, להשוות את בתי-הספר הדתיים העבריים בזכויותיהם עם בתי-הספר של
שאר הדתות. — אנורת העזרה ליהודי אשכנז מודיעה את החלטתה, לקחת עליה
את עבודת סדור עניני האמיגרציה. — בלונדון מת העסקן היהודי ר' חיים גדליה.

מרחשון.

ברוסיא: האימכררה הבאלטית השניה יצאה לדרך; בראשה עמד האדמ.
רוזנסטבנ. — מיניסטרי-הפנים נתן את הרשיון לשוב לערי-מושבם להרבה נילים פוליטיים,
ביניהם עסקני טיזיר וסופרים מפורסמים אחרים. — האדמירל אלקסיוב, הנציב במזרח הרחוק,
הוסר ממשמרתו בתור המצביא הראשי של צבא הים והיבשה וקורופטקין נתמנה
במקומו. — הכרו ניום חיל המלואים בגלילות: וורשא, קיוב, ווילנא, אודיסה
ועוד. — נקבע משלוח כסף ע"י המחאות-הדואר מארצנו לאנגליא ואירלנד
ומתתם להכא. — הגינו פרוזה נתמנה לנגו"ב בוילנא. — העתון, כסרב"ץ של
קרושבן-קם למקנה למאלסקי. — הגנירל קאולברס נתמנה למפקד המחנה
המגדורית השלישית. — מלאו עשר שנים למלכות הקיסר יר"ה.

הסינט באר: 1) הזכות אשר ליהודי טורקסטן הן רק לאלה, אשר יוכלו
להוכיח, כי הם בעצמם נאחזו שמה בטרם לכו צבאות הרוסים את טורקסטן;
2) במקומות שאין קהלה יהודית מיוחדת, צריך שלטון-הפלך לקבוע את סבים
משכרת הרב ואת התשלומין, שיש לשלם לו בער תעודת חתונה, תעודת לידה
וכו'; 3) הזכות שיש למיניסטרי-הפנים, להשאיר במקום מושבם את היהודים שנושבו
מחוץ לתחום, למרות דרישות החוק, שייכת רק לו, ואין להגיש עליו קובלנא אל
הסינט. — נפטר הר"ר זלמן גולדפארב דומ"ץ מקאברין. — בגליל קיוב נפסק
לפי-שעה גירוש היהודים מן הכפרים. — התחיל נידור משפט הפרעות בהומל; ליו"ד
בבית-המשפט נתמנה קוטליאריבסקי; נקראו עד 1080 עדים; המשפט התברר
בדלתים פתוחות; סיניורי היהודים: ווינאבר, מנדלשטם, קופרניק, סיקולוב,
זארודני, סליווברג, רמנר, מרגלין ועוד. — העתונים מודיעים בדבר הפרעות ביהודי
אלכסנדריא (פ. חרטון). — מיניסטרי-הפנים התיר לעשות אזכרות לגשמת הרצל

ז"ל. — מפאת הולדת יורש-העצר נתקבל באוניברסיטאות אחדות תלמידים יהודים
15% במקום 10%. — נפטר הר' משכיל-לאיתן בסמאלבצי. — עדות ישראל
מרבית לקצוב סכומים הנוגים לצרכי המלחמה מקופת מכס הבשר. — מערי
תחום המושב מתגברת מאד תנועת היציאה. — פרעות ביהודי סמולינסק. — למוכנאים
של מסה"ב יהודים הותרה הישיבה מהוץ לתחום. — בוורשא גוסדה, החברה היהודית
להגן על הנשים".

בחו"ל: בחינא נכרת איזו תסיסה נגד בני הנכר. — נפתחה התחנה
הראשונה לתלגרף בלי חומים בחוף הים טולון. — בארגנטינא נבחר לנשיא קוויגטאנא. —
מת המלך הזקני גיאורג. — בעבור האיסקדרה הבאלטית ליד הול ירתה באניות-
הדיגים האנגלים; אחדים מהדיגים נהרגו; סכסוך גדול פרץ בין רוסיא ואנגליא
ורבים נבאו למלחמה חדשה. הסכסוך נפתר אחרי-כך ע"י ביר של מפשרים בפריז. —
תמורת המיניסטרוים באוסטריא; קרבר נשאר בתור נשיא המיניסטרוים. — בצרפת
הודיע המיניסטרוים את הצעתו בדבר הפירוד בין הממשלה והכנסייה. — בהסורבונה
בפריז הוחג חג מלאת מאה שנה להנהגת דיני-האזרחים בצרפת. — קונגרס של
גלפים בכרליון.

הסימניריום העברי התיאולוגי בכרסלוי (מיסודו של פרנקל) חגג את חג
היובל להוסדו. — מלך רומיניא מנה את הרב שויבר, הרב הראשי בבוקרשט,
לפרש" בעד פעולותיו על שדה-החכמה והלמוד. — היק"א וכ"ח קצנו איזו סכומים
לטובת היהודים העניים, הסובלים מן המשבר, בערים אחדות ברוסיא. — בשווייץ
החלו להשמע קולות של קטרוג נגד כניסת היהודים שמה. — מלך רומיניא הבטיח
להרב נמירובר ביאסי, כי לאמלאט תפתר שאלת היהודים ברומיניא. — זנגוויל
נסע לאמריקה לעשות שם תעמולה בעד אוגנדה. — מת הגנירל היהודי איטולנגי,
מי שהיה מיניסטר-המלחמה באיטליא. — מלך איטליה דבר בהתלהבות ע"ד הרצל
ויאמר, כי עוזיר גדול נשקף ליהודים בפלשתינא. — בפלמנט הדאני נבחר היהודי
מרייער לז"ר.

כסליו.

ברוסיא: טארהנגלסק מרבים לשוב גולים פוליטיים. — בפטרבורג מת
מארקס, בעל הניווא". — בפטרבורג היתה האספה הראשונה לעסקני הזמסטבאות,
שערכו את אחד עשר הסעיפים הידועים בדבר תנאי החפש ומוסר של באי-כח
העם; הפרוטוקול של האספה הזאת נפוץ לאלפים. אחד עשר הסעיפים נעשו
אחרי כן ליסוד הפלאטפורמה של עסקני הערים והזמסטבה. — בערים רבות,
שבהן הוכרזו הגיוס, עשו חיל-המלואים פרעות. — הגנירל ליניביץ נתמנה למפקד
המחנה המנדזורית הראשונה. — מיניסטרוים-ההשכלה החליטו, כי לבתי-הספר
לרפואת-השנים יתקבלו רק אלה, היודעים לטינית בשעור ארבע מחלקות הגימנוזיום. —
דימונסטריציות גדולות ברחובות וורשא; רבים נהרגו ונפצעו. — בפלך מוהילוב
עשו חיל-המלואים פרעות בערים: מוהילוב, מערעטין, מעזשקוב, קניאזין,
אלאוזטשין, שקלוב, בויניטשי, ביחיב, דאשקוב, זוראוויטשקי, נארקי, ארשא,

לימוחובקא, הורודישן, משיריקוב, סמטיסלאוו, משאומי ועוד, רוב הנגיעה היו, כמובן, יהודים. — התחילו בעבודת-ההכנה לשלוח את האיסכררה השלישית למרח הרחוק. — העתון הפרוגרוסיבי, סין אמ"י, קבל את האזהרה הראשונה תכף בצאת גליונו הראשון. — לפי הרשימות הסמטיסטיות האחרונות נמצאו בלודז עד 100,000 איש בלי לחם, מחסה ועבודה. — מפאת מלאת ארבעים שנה מעת שהונהגו חיכי האזרחים החדשים בארצנו ערכו בערים רבות, בנקמים" וישאו נאומים ע"ד השנויים הדרושים, מנרעות הביורוקרטיא וכו'.

ליהודי אמריקה הותרה הכניסה לרוסיא. — המיניסטר לעניני הפנים, הנסיך סוויאטופולק-מירסקי, קבל דיפומציה עברית; דבריו אליה עשו רשם טוב. — פרעות ביהודי באהוסלב. — דיפומציה עברית השתדלה לפני מיניסטר-ההשכלה בהיותו בוולנא, כי יתיר: (1) לאנשים בעלי זכות ללמד רוסית בחדרים; (2) לפתוח את החדרים והת"ת בעד הילדות כמו בעד הילדים. — סגן מיניסטר-הפנים רירובסקי בא למוהילוב לחקור את סבות הפרעות ביהודים שם. — באוניברסיטה במוסק נתקבלו צעירים יהודים למעלה מן הקצבה. — בקיוב נפתח ב"ס בעל שתי מחלקות עם מחלקה למלאכה בעד היהודים. — נוסד ועד-ההגנה של ציוני ציו"ן. — פרעות ביהודי ראקישוק (פ. קובנא). — הרבנים הדתיים ברוסיא משתדלים לקרוא אספת רבנים. — בורשא מת מזכיר העדה העברית ועורך האיראעליטה" ישראל ליאון גרוסגליק. — דיפומציה ציינית התיצבה לפני מיניסטר-הפנים שהבטיח, לפרסם לדעת את תולדות ההנועה הציונית והתפתחותה. — הגנ"ב הקיובי צוה לחדול מעשות את התפוששים בלילות בבתי היהודים בקיוב. — מלאו שמונים וחמש שנים לפרופסור דניאל חוואלסון.

בחול"ל: ברוב דעות גדול נבחר רוזבלט מחדש לנשיא ארצות הברית; היהודים עשו תעמולה גדולה לטובת בחירות רוזבלט. — בפריז התאסף קונגרס העמים בעניני שאלת-המעון בעד העניים. — רעש אדמה על האי פורמוזא; הומתו כמאה איש. — רוזבלט מומין לאספת-שלום שניה בהאא, אולם מסבת המלחמה בין רוסיא ויאפאן לא יצאה האספה אל הפועל. — רוזבלט עשה נסיון לחקור, איך תתיחס רוסיא להצעת פשרה ויקבל תשובה, כי רוסיא לא תחפוץ בשום אופן בשלום. — נתפרסם ספר-הברית בין צרפת ואנגליא. — סכסוכים בין הגרמא בולגריא. — מיניסטר-המלחמה בצרפת אנדריי התפטר ממשרתו. — מת קריגר, מי שהיה נשיא מרגסבל. — אשכנז מוסיפה לשלוח צבא אל מושבותיה המורדות באפריקה. — בס"ט לואי גסנרה התערוכה הגדולה.

מת הרב ליאופולד ליפשיץ, הרב העליון בבודפשט. — מת העסקן הצברוי ויילי באמבוס. — לבית הועד המדיני בבוקאווינא נבחר הנאמן היהודי הראשון. הד"ר שמרויכר. — הברון נתנאל רומשילד נדב 2 מיליון כתרם לבית החולים העברי בוויין. — בפראג מת הסופר האשכנזי היהודי שלמה הכהן. — בלירס (אנגליא) נוסד לזכר הד"ר הרצל ז"ל בית-חנוך ליהודיות שומרות חולים. — התנועה הציונית התפשטה מאד באפריקה הדרומית. — בסניגמי (אמריקא) יסדו היהודים חברה להגן איש על רעהו מפני פחוות השוכבים, המתנפלים עליהם ברחובות להכותם. — בניו-יורק הוציאו יהודים אדוקים אחדים כרוז, ליסד ישיבת, וואלוין חדשה" בעיר התיא. — בוויין נוסדה חברה לתמיכת הקולוניזציה בא"י. — ברומי התעורר

הרעיון, לקבוע באוניברסיטה המקימית קתדרא ללמורי הספרות העברית החדשה — מאפריקא הדרומית מודיעים בדבר הכבוד ונדרים חדשים בפני הנודדים. — בלונדון נפתח ת"ת עברית כעברית; אל הפתיחה באו ציונים רבים. — ביוון נפתח, בית-יתומים חדש לעדת היהודים. — נקנו אחוזות-אדמה גדולות במדינת ויסקונזין (באמריקה הצפונית) מכספי הכרון הירש, לטובת הנודדים היהודים. — בלונדון נוסדה חברה, להשיג עבודה בעד היהודים ההולכים במל. — בריא-דוי ז'אנירא (כירת ברזיליא) נוסדה קהלה יהודית; תקנותיה נתאשרו מטעם הממשלה. — אל הפרלמנט האיטלקי נבחרו אחד עשר יהודים. — בקראקו מת הרב ת. א. הרוויץ. — בפולמס הבחירות אל הקהלה העברית בברלין נברו, הליברלים על הציונים והאדוקים. — החברה קדישא בקנינסברג חננה חן מלאה מאתים שנה שהוסדה. — מיניסטר הפנים ברומיניא הודיע, כי הממשלה נכונה לפתור את אלת היהודים לאט-לאט, ובלבד שלא יפנו היהודים בתלונותיהם לממשלות חו"ל. — נארדוי ובאדנהיימר מסירים מעליהם משרת חברים בקומיסיא הפוליטית, שנוסדה אחרי מות הרצל. — בפנקפורט ע"נ מאין נפתחה הקינפרנץ לעניני האמנרציה.

ט ב ת .

ברוטיא: מוספים לערוך, כנקמים רבים בכל רחבי רוסיא מפאת מלאה ארבעים שנה להנהגת חוקי האזרחים; נואמים נאומים נלהבים בדבר הביורוקרטיא, שהמעטה ותסרם את דמות החוקים האלה, ובית-המשפט הרוסי נהפך עתה ויהי לכלי-חפץ בידי האדמיניסטרציה. — בערים רבות תובע השלטון לדין את עורכי הנקמים. — ה"סין אמ" קבל את האזהרה השניה. — דימינסטרציות גדולות בפטרבורג מצד הסטודנטים והפועלים. נפתח ה"סיים" בפיןלנד. — דיפוטצוא פולנית השתדלה לפני מיניסטר-הפנים להרחיב את זכות הפולנים. — מת הסופר הרוסי אלכסנדר פיפין. — הדיפוטציות של עורכי-הדין בפטרבורג ומוסקבה התיצבו לפני מיניסטר-הפנים ונישו לו את ההחלטות הקיצוניות, שנתקבלו באספות האדבוקטים בגלילות האלה. — שארית אניות פורט-ארטור אבדו מיריות היאפאנים. — דימונסטרציה של סטודנטים במיסקבה. — דימונסטרציות בחרקוב, קיוב, רינא, סיפלים ועוד. — הסטודנטים בפטרבורג הכריזו שביתה מלמודים, ולכן נסגרה האוניברסיטה; תנועת השביתה מקיפה את שאר בתי-הספר הגבוהים והם נסגרים. — בדומא המוסקבאית נתקבלו החלטות פרוגרסיביות קיצוניות. — נתפרסמה פקודת-הרוטמית בדבר ניזם היל-המלואים בגלילות וורשא, ווילנא, קיוב, אודיסה ועוד. — פריעות ודימונסטרציות ברחובות מוסקבה. — "הכסרבץ" (בעריכת קרושנן) נסגר לשלשה חדשים על מאמר שטנה ודכה ומעורר לפרעות נגד היהודים. — מפלגת ה"משמרים" החלה לערוך מיטינגים ואספות בפומבי כנגד דרישת התקונם. — פלכו קוקו הכרוז למנוגעים בחלירע, — נתפרסם המניפסט של הרוטמות בדבר כמה תקונים בהנהגת הממלכה; הוצאת התקונים לפעולות נמסרה לועד-המיניסטריים תחת נשיאות ויטה. — דימונסטרציות בערי פולין. — שביתה גדולה בבאקו. — פורט-ארטור נכנעה.

אספה סוערת לבעלי, המרוד' באודיסה. — שר-עיר אודיסה משתדל לפני מיניסטר הקשבה, להתיר את למוד שפת רוסיא בחדרים. — חברות המורים-העברים משתדלות, לתת למורים העברים את זכות הישיבה מחוץ לתחום המושב. — מיניסטר-הפנים צוה לשר-השוטרים בקיוב, לבלי גרש לפי-שעה מן העיר את הקצבים ומסדרי-האותיות, שהתישבו בה מכבר. — בוויילנא החל להופיע, הומן'. — קהלת ישראל בניקולייב החליטה לשלוח לפ"ב דיפומציא ולבאר, כי שלא כדון היצאה העיר מתוך-תחום המושב. — מת הפרופיסור באקסט בפטרבורג. — הסוכנות הרוסית פרסמה תלגרמה בנגות היהודים קוריספונדנט, העתונים מהומל, כי הם משתדלים במכתביהם להצדיק את התנהגות סניגורי היהודים ולמפל אשמות על חיו"ר; הקוריספונדנטים הנעלבים מודיעים, כי הם תובעים את הסוכנות לדון. — סניגורי היהודים במשפט הומל עוזבים את אולם המשפט מפאת התנהגותו הפראית של חיו"ר אתם; החברה והעהונות מברכות את הסניגורים על המעשה הזה. — הסינט השליש השיב ריקם את התלונות על פסקי-הדין של בית-המשפט בקשינוב. — ככ' מבת מלאו שמינה מאות שנה למות הרמב"ם; בכל קהלות ישראל עושים אזכרות לנשמתו. — בפטרבורג חננו ברוב פאר את חג יובלו הספרותי של הסופר הד"ר א"ל. קצנלסון (בוקי בן יגלי). — וואלאוין עלתה על המוקד.

בחול' ל': באנגליא נוסד ועד לאסיף נדבות בכל העולם, להקים מצבת-זכרון לשקספיר. — נתגלו זיפים רבים, שנעשו בשלטון התערוכה הכללית שבס' צואי; חברי ועד הבקרת לקחו שוחד ויחלקו מדליות של זהב ואותות-כבוד. — בסינט הספרדי נתקבלו חוקים נגד האנרכיסטים. — באקדימית הצבא בברלין נקבע למוד שפות חינוא ויאפאן. — לנשיא הריפובליקה השווייצית נבחר עורך-הדין מארק רישה. — יגיעות הגרף אנדריאשי לעשות שלום בין הממשלה ומתנגדיה באונגרון עלו בטהו. — מאשכנו יצאה אכספריציה מדעית לאביסיניא. — הנסיך גיאורג היוני הודיע למורשי העם בקריטא, כי הממשלות לא שעו לבקשתו לשחרר את קריטא מתחת עול תיגרמא, — גוימש נתמנה לנשיא המיניסטרום בוויין. — בהתאכסן מלך איטליה בלונדון קבל לראיון את הסיר פרנסיס מוניפיורי. — דימונסטרציות אנטישמיות גדולות בפרג. — בכריסלוי מת הפרופיסור הדיסטוריא יעקב קרא, שעשה לו שם בחבוריו המצוינים במקצוע קורות פילין. — אל המשתה שערך נציב מדינת טראנסוואל ביום חג הולדת המלך נקראו יהודים רבים. — בוויין מת ב"ב הפרופיסור לחכמת הספרות הקלאסית הקדמוניה ד"ר עמיל סאנטא. — בלונדון כורתה ברית פשרה בקהלה בין הכתות שהיו מריבות בדבר השחיטה. — מודיעים, כי בפרנקפורט ע"נ מאין יוסד סימינריום גדול לחנוך מורים יהודים. — נפתחו ישיבות הועד הפועל הציוני בוויין. — בפרואה נאסף אל עמיו הרב לולי, חברו של שד"ל. — בפראג מת ראש היהודים בכיהם.

ש ב ט

ברוסיא: התנפלות על יועצי הזמסמבא בטאמביב מצד המון גם ומשוחר עוררה רעש גדול. — ומסמבאית ובתי-הפקירות הצבוריים בערים פונים על ימ

הרוממות וועד-המיניסטרים בהצעת התקנים הדרושים; ראש האצילים כשטרנינוב קבל נזיפה על הרישות הקיצונית. — ענין הר"ר זאכוסוב, שנלקה בידי אחד הגינרלים, מתעורר בכל תקף; מחאות מכל צד. — פרעות בבאקו והסניכה; הרבה הרוגים ונפצעים. — במוסקבה נקבעה משרת גדאדונאצאלניק. — התנקשות בלתי-מוצלחת במוסקבה בנפש מי שהיה שר-השומרים הגני, טרפוב. — בארץ אדמיניסטראטיבי נסגרה האספה השלישית של מורי תורת הטבע בקיוב. — נוסדה אגודת הפרופי-סורים מכל רוסיא; מטרת האגודה: חפש פוליטי ואקרוטי. — קומליאריבסקי, היו"ר במשפט הומל, זכה לאות-כבוד. — השכיחה הגדולה בפטרבורג; תהלוכת הפועלים בהמון וכראשם הכהן נאפון לארמון החרף; מאורעות-הדמים הגוראים ביום 9 יאנואר; מאות הרוגים ואלפי נפצעים; העתונים אינם מופיעים במשך השעה ימים; קביעת משרת גינרל-גוברנמור בפטרבורג והתמנות טרפוב; דיפומציא של גדולי הסופרים הרוסים ושל עורכי עתוני פטרבורג לפני המיניסטרים בדבר נחיצות שניים נמצאים בהנהגת הממלכה; נאפון נמלט לחו"ל; המאורעות עשו רשם אדיר בכל רוסיא ובחוץ-לארץ. — נסגרה החברה לאמנות וספרות בקיוב. — מיניסטרי-המשפטים מוראכיוב נתמנה לציר רוסיא ברומי, ובמקומו בא מאנוחויין. — הדרמה של משיריקוב, היהודים נאסרה לבוא על הבמה. — השכיחה התרחבה בכל רוסיא; העבודה נפסקת בכל הפבריקאות ובתי-החרשת; בוורשא נמשכה השכיחה שבוע ימים, העתונים לא הופיעו; כמה וכמה מקרים של התנקשות בפקידים והרבה קרבנות אדם מצד האורחים, מהומות ומבוכות. — טרפוב ומיניסטרי-הכספים קוקובצוב פנו בהודעה לפועלים, כי הוד-מלכותו הקיסר צוה לעיין בקרוב במצב הפועלים ולהשיבו. — הוד-מלכותו הקיסר קבל בצארסקאיע מעלא דיפומציא של הפועלים. — הסינוד פנה בקול קורא אל העם, כי הפרעות בארץ באו מפאת הכסף ששלחה יאפאן לתכלית זו. — הנסיך סוויאטופולק-מירסקי התפטר ממשמרתו, ובמקומו נתמנה בולגין.

ועד-המיניסטרים השיב ריקם את השתדלות הומסטבה בטבריא, לקבל כסוד יועצי בה"ם גם אינוצרים. — מיניסטרי-ההשכלה באר, כי הנבלת מספר חתלמידים העברים נהגת גם בכתה"ס הטכניים. — עדרת ישראל במוסקבה משתדלת לפתוח את בית-הכנסת הסגור זה כמה. — נפטר מהר"ל אלטר, האדמו"ר בגור (ה' שבט). — הותר להציג חזיונות בודגונית. — פרעות ע"י חיל-המלואים בדווינסק. — האספה הכללית לחברת, מפיצי חשכלה בפטרבורג הוציאה ריזולוציא פרוגרסיבית. — א. גרוזנברג נתמנה מטעם מיניסטרי-המשפטים לעורך-דין מושבע. — מיניסטריים-הפנים צוה, להגדיל בערים אחדות את מספר היועצים היהודים בדומות. — מודיעים, כי הפרופיסור באקסט בפטרבורג השאיר את הכיבוליותקה שלו — לחברת מפיצי השכלה. — מיניסטריים-הפנים נתן את הרשות ליהודי פטרבורג, לבנות להם עוד בית-כנסת אחד עם הגהנה מיוחדת. — בוילנא היתה אספה, לציוני ציון. — הברון הוראץ גינצבורג זכה להתיצב לפני הוד-מלכותו הקיסר. — הסינט השליט באר, כי ליהודים בעלי המלאכה, שמלאכתן תלויה בתקופות ידועות בשנה, יש הרשות לשבת מחוץ לתחום בכל ימות השנה. — פרעות ביהודי ווילקאווישק מצד חיל-המלואים. — מאודיסה יצאה דיפומציא עברית להניש בקשה למיניסטרי-הפנים ע"ד הטבת מצב היהודים. — רבים מהקולוניסטים העברים בפלכי חרסין ויקטרינוסלב

פנו בבקשה לחברת יק"א, שהתן להם מקום באחוותיה אשר בארגנטינא או בפלשתינא. —

בח' 9: המיקאדו מביע תודה לגנירל נוגו ולאדמירל טוגו על עבודתם בכבוש פורט-ארמיר. — הסכסוך בין ממשלת ארצות הברית באמריקה ובין ויניצואיליה. — כפריו מת האסטרונום הנודע פול אנרי. — נסיון בוואשינגטון, לפוצץ את מצבת-הזכרון לפרידריך הגדול, שנתן במתנה לאמריקה הקיסר ווילהלם. — מפלת בריטון בבחירת נשיא הפרלמנט בצרפת. — שבתת הפועלים במכרי ההרים באשכנז. — האנטישמי הגרף פיקלר נדון למאסר לזמן ששה חדשים בעון הסתה. — התפטרות המיניסטרים של קומב בצרפת ויסוד המיניסטרים של רוביה. — תמורת מיניסטרים ליברלי במיניסטרים קונסרבטיבי ברומיניא. — כפריו השלכו בומבות אל מזכיר המלאכות הרוסית. — לרגלי הצעת ציר אנגליא בפטרבורג, נצטוה הגנ"ב הורשאי לעשות חקירה ודרישה בדבר התנפלות אנטי-צבא על הקונסול האנגלי וסגנו בוורשא. — דעת הקהל באירופא ואמריקה מתענינת מאד במאורעות ברוסיא.

ראש האורחים במונריאל (קנדא) בקש, לאחוז בתחבולות נגד שטף נודדים יהודים עניים. — ממשלת קנדא אסרה על הנודדים מזוכיא לבוא לארצה, אם לא יהיה ביד כל נודד סך 10 ל"ש במוזמנים או אם לא יבואו קרובים ומכירים לקבל פניהם. — בנייארק מת כתריאל שרהוין, עורך ה"יודישע גאזעטין". — הפרופ' היהודי מיכאל הלוי נתמנה לפרופיסור בקילינג' די פראנס. — כסופיא, בירת בולגריא, היתה אספה לראשי הקהלות העבריות. — האכספדיציא הציונית למזרח אפריקא באה למחוז חפצה. — היק"א קנתה בארגנטינא תשעים אלף הקטר אדמה במחיר שלשה מיליונים ומאתים אלף פיות.

א ד ר א

ברוסיא: מרבנים לדבר בהתפטרות סוויאטופולק-מירסקי. העתונים מקדישים מאמרים ומדברים בחבה ע"ד ימי כהונתו הקצרים. — מקסים גורקי הובא במאסר על כרוזו שהוציא לצבא לבלי שמוע לשלטונים. סופ"י אשכנזי וחכמיה הוציאו קול-יקורא לשחרור גורקי; גם באנגליה, צרפת, ספרד וסיד הוציאו קולות-קריאה כאלה. — הדומא בפטרבורג קצבה סך 25 אלף רובל לטובת משפחות ההרוגים והפצועים בימי הפרעות בפ"ב. — רבים מגדולי הסופרים והחכמים בפטרבורג הובאו במאסר על השתתפותם בתנועת-הצבור הנכחית (קארוזב, געסען, שניטניקוב ועוד). — פרעות נוראות ברינא; התנועה הולכת ומקיפה את כל החבל הבאלי. — בהלסינגפורם נרצח כמעונו הפרוקורור של הסינט יונסון, שהיה מצדד בזכות הפוליטיקה של הממשלה הרוסית. — הגנירל גריפנברג התפטר ממשרתו מפאת הסכסוך בינו ובין קורופטקין. — נתפרסמה הודעת ועד-המיניסטרים בדבר המו"מ בשיבותיו בנוגע לעניני הרפוס; החלט ליסד קומיסיה מיוחדת בשאלה הזאת, ליו"ר בה נתמנה קוביקו. — התחילה השביתה בכל בתי-הספר הנבונים בארצנו. — התפרסמו במצב שמירה מעולה הפלכים: קאליש, סערלעץ וראדום. — החלו לסובב השמועות

בדבר קרבת קריאת, הזמסקי סיביר". — גורקי הוצא לחפשי בערבון 10,000 רובל. — נתפרסם כרוז הפרופיסורים בדבר תנאי החפש. — מת הסיפר נ. מיכאילובסקי. — בפטרבורג התחדשה שנית השביתה במקצת הפבריקאות. — העתונות הרוסית מתחילה לגלות את הלוח הלוח מעל פני בעלי הקונצסיות על היאלו, שבעמים באה המלחמה הנכחית. — יצאה האסכדרה השלישית למזרח הרחוק. — נרצח הנסיך הגדול סרגיי אלכסנדרוביץ במוסקבה ע"י כדור מתפוצץ; הרוצח נדון למיתה. — פרעות במינסק. — נוסדה הקומיסיה של טירלובסקי לשאלת הפועלים, אולם נסגרה תכף מפני שהפועלים לא חפצו להשתתף בה. — העתונים, נאשי דני, ונאשי זיון נסגרו לשלשה חרשים. — מטבח בבאקו בין הארמינים והמושלמנים. — שביתות במסה"כ ונקבע בהן מצב-המלחמה. — הסופרים משיריקוב, אנדריוב וסקימאלעץ הישמו במאסר. — מאורעות נוראים בלודו. — נתפרסמה פקודת-הרוסמות ע"ט בולינין בדבר קריאת נבחרי העם.

עפ"י ברית-המספר חחדשה בין רוסיא ואשכנז יש הזכות ליהודים הסוכנים של פירמות מסחריות אשכנזיות, נתיני אשכנז, לשבת בכל רחבי רוסיא, — נגמר בירור משפטי הפרעות בהומל; שזמאקוב היה אחד מסניגורי הפורעים וישא נאום מלא דבות ושנאה ליהודים; גם הפורעים גם היהודים מבעלי ההנהגה לא נענשו בענשים קשים. — בפטרבורג נוסד ועד להספיק מצה וצרכי-הדת לימי הפסח לאנשי-הצבא העברים במאנדוריא. — הד"ר חונגיץ מודיע, כי הוא מושך את ידו מן הביבליותיקה הירושלמית מפני שאין לו עוזר ותומך; אח"כ נוסד בביאליסטוק ועד לנהל עניני הביבליותיקה הזאת. — רבות מקהלות ישראל שולחות תלגרמות של ברכה לנסיך סוויאמופולק-מירסקי. — הסינט לא מצא כל פסול בבחירת מר טימקין לרב באודיסה; אולם נציב אודיסה לא אשר את הבחירות. — בואר, כי המורים העברים בכתי-הספר של הממשלה אינם נלקחים לעבודת הצבא ביחד עם חיל-המלואים. — יורשי המנוח אליעזר ברודסקי נדכו סך 75 אלף רובל לבנות ליד ביה"ח העברי בקיוב אפרן מיוחד לחולים במחלות מתדבקות. — עדת ישראל בכוריסונליבסק פנתה בראשונה בתלגרמה לעד-המיניסטרים, שבה היא מבועה את דרישתה, לתת ליהודים את כל הזכויות האזרחיות והמדיניות וכי כדי להוציא אל הפועל את פקודת הרוסמות מיום 12 דיקבר דרוש לשמוע גם את חות-דעת באי-כח היהודים הרוסים בשאלות הנוגעות אליהם. — פמיציות, ריזולוציות ותלגרמות נשלחות לוועד-המיניסטרים וכמה וכמה קהלות וחברות עבריות פונות בדרישות דומות לאלה שר בכוריסונליבסק. — סופרי ישראל בוורשא שלחו לקיבוקו, ראש הקומיסיה לעניני הדפוס, תלגרמה בבקשה להזמין אהדים מהם להרצות בקומיסיה בדבר עניני העתונות העברית; בנידן זה שוחחו מר נ. סוקולוב, עורך, הצפירה, ומר ש. ניצבורג, עורך, הפריינד. עם קיבוקו בפטרבורג. — חמשה עשר סגנים יהודים נתמנו לעורכי-דין מושבעים. — פרעות ביהודי פיאודוסיא, — נגמר בירור משפטי הנאשמים ברצח האצקליביטש ועוד בעת הפרעות בקישינב. — דיפוטציה מיהודי סיביר התיצבה לפני ויטה בבקשה, להיטיב את מצבם.

בח' ל: ברבים מעדי אירופא מאספים כסף למוכת הפועלים השוכתים והנגועים ברוסיא. — כפריו נוסדה אגודה בשם, ירידי העם הרוסי, שבראשה עומדים אנטול פרנס, קליג. סו ואדולף קרנא. — שביתת הפועלים במכרי ההרים

ההרים בכלניא הולכת ומתפשטת. — המרידה בארגנטינא שקטה לנמרי. —
הסינט בצרפת קבל את חוק עבודה-הצבא לשתי שנים ונס את חוק פירוד הכנסיה
מן הרת. — שבתות הפועלים ברוהר (אשכנז) הסבו לבעלי מכרות הפחמים הפסד
על סך 52,200,000 מרק. — במגניר פרצה מריבה בין הפועלים נתיני צרפת ובין
הפועלים נתיני ספרד; אלה האחרונים, שהם יהודים, הכו ופצעו את מנהל עניני
צרפת בעיר ההיא.

בירושלים נפטר הרב אליהו-דוד רבינוביץ האומים, מי שהיה אב"ד ור"מ
במיר. — בארצות הברית מרבים לרכר ע"ד הרצעה החדשה להגביל את כניסת
הגרים בייספר מצומצם מכל ארץ וארץ. — בניזים הפתיחה של הפרלמנט האנגלי
הציע המלך אדוארד את החוק, להחליש את כניסת הגרים. — באלים איילנד
החלו הפקידים לדקדק מאד בכניסת הגרים; מספר המושבים לארצות מולדתם
עלה מאד. — ווארמזור, מנהל לשכת הצדקה של הברון רוטשילד בפריז, נסע לאי
להביא סדרים בעניני הישוב. — הרב העליון ברומי הציע לקרוא ועד מרבני
איטליא. — המיליונר היהודי האמריקני יעקב שיף נתכבד מאת ממשלת יאפאן
באות הכבוד היותר גדול בארץ. — מלאו השעים שנה לחיי הר"ר א. ה. ווייס. —

א ד ר ב.

ברוסיא: עוד הפעם התחדשה השביתה בפטרבורג, מוסקבה ועוד. —
מקרים רבים של התנפלות ההמון על אינמלינגנים. — הגרף וואראנצוב-דאשקוב
נתמנה לנציב קקוז. — האממן של הקוקים בחבל הרון מאקסימוביץ נתמנה
לנציב בוורשא. — פרעות בקיטאים. — ליד מיניסטרוי-הכספים נוסדה
קומיסיה להטבת מצב עוריי-בתי-המסחר. — המלרמה האיזומה ליד מוקרן ונסינת
הרוסים לאחור; לרוסים אבדו 100,000 איש; היאפאנים כבשו את טלין. — בפלכי
ננב ארצנו גדלה מאד ההנועה האגררית. — מקרי התנקשויות רבים בפקידו
הפוליציאי. — חברת משקי-הכפרים הקיסרית במוסקבה החליטה להביע את
מחאתה נגד מעשי הממשלה מפאת מקרי יום 9 יאנואר בפטרבורג; כפקודת הוד-
מלכותו הקיסר נשלל מאת החברה הזאת התאר "קיסרית". — מיניסטרוי-הפנים
בולינין, שלו נמסר עבוד הצעת תכנית בית נבחרו העם, מרבה לקבל הצעות
מאת חברות שונות; כלן דורשות זכות-בהירה כללית. — קורופטקין הוסר ממשמרתו
ונתמנה למפקד המחנה הראשונה, ולראש המחנה המנדוורית והצי בים השקט נתמנה
הגנירל ליניביץ. — הסינמור קוזמינסקי נצטוו לעשות בקרת בכאקו והסביבה
ולבאר את סבות הפרעות. — סוד מועצות המיניסטרים החליט בעיקר, לתת
רשות ללמוד בשפה הפולנית את הלמודים בבתי-הספר בחבל פולין. — בפטרבורג
היתה אספה שניה לעסקני הזמסטבה מכל רוסיא. — מהימות ומכוכית בנודיא
(בקוקו). — נתפרסמה הודעת הרוממות בדבר הלואה פנימית חדשה על כך מאהים
מיליון. — בטלה פעולת החוקים בדבר חובת-הצבא בפילנד.

במועצה להורי התלמידים של בתי-הס' למסחר במינסק החלט להשתדל,
כי תתבטל ההגבלה בקבלת תלמידים יהודים. — המאות השחורות ו, הרוסים

המהורים מפיצים פרוקלמציות בערים שונות לעשות פרעות ביהודים, מפני שרק הם אשמים בכל המוצא עתה את רוסיא. — שלשים ושתים קהלות עבריות הגישו לראש ועד-המיניסטרים הרצאה, כי רק במתן שווי-זכויות ליהודים אפשר להיטיב את מצבם. — נתפרסמה הרצאה בחתימת ארבעת אלפים יהודים כדרישה קיצונית, לתת ליהודים שווי-זכויות, וכל חצי-האמצעים לא יביאו למטרתם; ההמטעה היא חזקה ואינה נותנת מקום לשני פנים. — קרושכין באודיסה, ושם גדל מאד הפחד מפני פרעות ביהודים. ראש העיר ועליוני פונה לעזרת החברה והעתינות ומעיר על הסכנה הצפויה לעיר. — עדת ישראל בברדיטשוב עוררה השתדלות לפני הממשלה לבטל את מכס-הבשר, הנופל למשא על השרדות הנמוכות כעם. — בספירות השלטונים נתעוררה הצעה, להנביל את חונ-עבודתה של חברת, מפיצי השכלה. — הסינט באר, כי ליהודים בני מדינת המזרח, שנהיו לנתני רוסיא, הרשות לרכוש נכסי דלא ניירי בערי מורקסטן. — באספת חברת, מפיצי השכלה באודיסה נתקבלה החלטה פרוגרסיבית. — בוורשא היו אספות לציונים המדיניים ולמיריטוריאליים. —

נח"ל: שכיתת הפועלים במסה"ב בארצות הברית באמריקה. — בספירות הדיפלומטים בפריז סכבו שמועות, כי בקרוב יקרא קונגרס הממשלות לדון בשאלה, איך אפשר לשים קץ ומעצור לשאיפות יאפאן. — ממשלת רוסיא מסרה לממשלת אנגליא סך 65,000 ל"ש בשביל הדיגים בהול, שסבלו מיריות האיסקדרה הרוסית. — בפרלמנט האשכנזי התנפל כפל על הפורטיקא של הממשלה בנוגע לרוסיא ויכנה את ברית רוסיא ואשכנז בדבר הסגרת חומאים מדיניים בשם, חרפת עולם. — מת הסופר ז'ול ווערן. — מיניסטר-הפנים באנגליא הודיע, כי בלונדון נמצאים כבר כמאתים שוטרים המבינים זרנגונית.

עתוני אמריקה מודיעים, כי רבים מחברי בתי-הנאמנים אינם שבעים רצון מעבודתו הכלתי-מספקת של מזכיר-הממשלה הני בדבר השגת שווי-זכויות ליהודים בארצות שונות, ולכן נבחרה קומיסיה, אשר עליה למצוא את האמצעים הדרושים לפתרון השאלה הזאת. — קומיסיה של סניטורים בוואשינגטון מצאה לנחוץ להנביל את מספר הגורדים, שתנתן להם רשות הכניסה בכל שנה. — אספת הדירקטורים של הקולוניאל-בנק מודיעה, כי הרווח הנקי בש"ז עלה לסך 6,348 ל"ש (לערך 60 אלפים רובל). — באונגרן היתה אספה ליהודים האורתודוקסים. — לשכת-המשפטים בכרלין הוציאה משפט עקרי, כי הטפת למודי הרת העברים בבת-הספר העממיים היא חובה ולא רשות.

ניסן.

ברוסיא: סוחרי אשכנז ואנגליה חדלו לתת לסוחרי רוסיא סחורה בקצה מסבת המבוכות בפנים הארץ. — שער הרינטא של הממשלה ירד הרבה. — באספות הרופאים ע"ש פירונוב במוסקבה נתקבלו החלטות נמרצות נגד הכיורוקרטיא; הוחלט, כי אין לרופאים להשתתף בקומיסיות הסניטריות, שניסדו עפ"י חוקי פליווה משנת 1903. — ועד-המיניסטרים עסק בשאלת-הפולנים ויחליט להקל את

תנאי השמוש בשפה הפולנית. — הבהנים הפראבוסלבים ובראשם המיטרופולים הפטרבורני משתדלים, שיתנו להם רשות להתאסף ולהביא שניים בשלטון הכנסיה ברוסיה, אולם השתדלותם הושבה ריקם. — הקומפוזיטור הגודע רימסקי קורסאקוב הוצא מהקונסרבטוריום הפטרבורני על ננותו את מעשי-האלמות בנוגע לחניכים; תעמולה גדולה בארץ וכו' נגד הנהגת הקונסרבטוריום הפטרבורני. פרופיסורים וחניכים רבים עוזבים אותו. — מקרי רצח בכאטום ובשאר ערי קוקו. — בפטרבורג נתפשו שנים עשר איש, חברי הוועד של, ההסתדרות הנלחמת של הריבוליוציונרים. — ט. גורקי חלה מחלה עזה. — הנאשמים בעון דימונסטרציות פוליטיות בפטרבורג הוצאו לחפשי בערבות בטוחה. — אספת הפרדגונים קבלה החלטה, להביא הקונים עקריים בסדרי החנוך וההוראה. — במלה משרת המיניסטר לעבודת-האדמה ונכסי המלכות, ונוסדה מועצה לעניני הקרקעות, שבראשה נתמנה גארימיקין. — בפטרבורג היתה אספה לפרופיסורים של כל בתי-הספר הגבוהים. — שבתות בפטרבורג, ביהח'ד הפוטילובי נסגר לזמן מה. — תנועת האכרים הולכת ומתפשטת; למקומות הפרעות נשלחים אנשי-צבא. — בפינלנד הוקל המצב במדה ידועה. — קאלאיוב, רוצח הנסיך הגדול סרגיי, נדון למיתה ע"י תליה. — נוסדה אגודת זורנליסמים רוסיים. — בכתיו-ספר בינונים אחרים נאסר על התלמידים לקרוא את ספרי גורקי ואנדריוב. — חגיגות יום א' מאי למספר החדש לפועלים; מאורעות נוראים בורשא ובערים אחרות. — ועד המיניסטרים גמר את כל עבודתו בדבר הפקודה מיום 12 דיקבר; נשארה רק שאלת היהודים.

הסיגט צוה לבטל את הכתבת, יהודי מלירה, הנהוגה בכתבי-המסע של יהודים שהתנצרו. — ועד-המיניסטרים מקבל הרצאות רבות, המורות על הסכנה הצפויה לרוסיה ממתן זכויות גדולות ליהודים. — בוויילנא היתה אספה לראשי שלשים ושש עדות עבריות; באספה הזאת נוסדה, אגודה להשגת שוויון זכויות בעד היהודים; נתקבלו החלטות שונות, ביניהן: כל היהודים מורשי הדומות, שאינם נבחרים ע"י התושבים, אך נתמנים ע"י השלטון, מחויבים לעזוב את משרותיהם; בערים רבות מוציאים המורשים היהודים לפעולה את ההחלטה הזאת. — באספה השנתית הכללית של חברת עורכי-הדין בפטרבורג נתקבלה החלטה, כי אין החברה יכולה לעבור בשתיקה על ההנבלות השוררות בנוגע לחבריה היהודים. ולכן מוחה היא בכל תקף נגד גזל-משפט זה. — באודיסה נוסדה ע"י הרב ה. משרנוביץ מעין ישיבה לחנוך רבנים; בישיבה ילמדו גם את הלמודים הכלליים. — מיניסטר-הפנים אשר את ספר-התקנית של חברת, עזרת יתומים בורשא. — פרעות ביהודי דוסיאטי, פ. קובנא. — עובדות שמועות מרגיוות ע"ד ההכנות שעושים בערים שונות לפיגרומים עבריים; הנוכוסמי מראה על הכרח אגודות, הגנה עצמית בין היהודים. — נתפרסמה פקודת הרוממות בדבר סבלנות הדת, שעל פיה יש הרשות גם למותרים יהודים, שהם או אבותיהם המירו את דתם, לשוב אל היהדות. — הסופר שפ"ר חנג את חגי יום הולדתו הששים ומלאת חצי יובל לעבודתו הספרותית.

בחו' ל: דילקסה חפץ לתמוך בהלואה רוסית, ורק רוכיה התנגד לזה. — במקדוניה תנרות רבות ושפיכות דם בין גודי המתקוממים וצבאות תורקיה. — בצרפת נגלה קשר נגד הממשלה. — מלך אידוארד בא לפריו להתראות עם לובה

ואח"כ נתפרסם החוזה בין אנגליה וצרפת. — רעידת אדמה גדולה בהודו; מאות אנשים נקברו חיים. — האיסקדרה של רוזדסמבנסקי עברה ררך סינפור; המאורע הזה עורר רעש גדול ורבים הללו את תכסימו של האדמירל, שידע להמלט מעין ריאה. — החל מו"מ בין צרפת ואשכנז בענין מארוקו. — מפאת סכסוך מארוקו הגיש דילקסה בקשת פטורין ממשמרתו, אולם אחרי-כן חזר ממנה. — ממינכן מודיעים, כי מיניסטר-ההשכלה אסר לקבל עוד סטודנטים רוסיים אף בית-הספר הגבוה לשכניקה. — בעת המו"מ בבית-הנאמנים האנגלי בדבר הבול לנרים הודיע בלפור, כי שאלת האמיגרציה היא שאלה בפני עצמה בלי כל יחס אף שאלת היהודים העומדת על הפרק באירופא.

במען ערכו אספת זכרון ליום מלאת עשרים שנה למות פרץ סמולנסקין, הקבור שמה. — בבלטימורא נבחר עורך-הדין איזידור ריינר לסינמור של ארצות הברית. — אגודת היהודים האשכנזים יסדה בברלין ועד קבוע, שמטרתו להגן על זכויות היהודים בעת תקוני בתי-הספר בפרוסיה. — הועד הפועל הציוני מודיע, כי הקונגרס השביעי יפתח בבול ביום 23 יולי, כ' תמוז, הוא יום פטירת הרצל. — הד"ר נארדוי, אחרי הנתוח שנעשה בנרונו, הלך לנגב צרפת לנוח מעט מעבודתו. — החוקים החדשים בדבר הגבלת כניסת הגרים נתקבלו בפרלמנט האנגלי בקריאה הראשונה.

א י ר .

ברוסיא: מצב כריאותו של מ. גורסקי הומכ. — עורך ה,נוכוסמי" נטוביץ נתבע לדין בעון הרפיסו בעתונו מאמרים במטרה להרוס את הסדר הקיים. — פרעות בקאליש. — מחלת התאבנות הערף הולכת ומתפשטת בארצנו. — קרושבן השיג את הרשוין להוציא לאור בקשינוב עתון חדש בשם, דרוג". — במקומות נאות הקיץ בפנילנד היתה אספה כללית לאינוגרים רוסיים. — במיניסטריום-הכספים נגלו מעילת גדולות. — פרעות והתנפלויות בערים מינסק, יקטרינוסלב, אלכסנדרובסק ועוד. — מקרי התנקשות רבים בפקידי הפוליציא; המתנקשים נמסרים לכי"ד הצבא ונענשים בענשימות. — הערים מליטופול, ווילנא, הורדנא וסמורנון נתפרסמו במצב השמירה המעולה. — הסינט השיב ריקם את תלונת קאלאיוב, רוצח הנסיך הגדול סרגיי, על פסק-הדין למיתה, שחרצו עליו. — בפטרבורג עשו הכנות רבות ליום 1 מאי למנין הרוסים; רבים עזבו את העיר ויסעו לפינלנד, אולם היום ההוא עבר כמעט במנוחה. — בעלי האומניות החפשיות, השייכים לאגודות פוליטיות שונות, נתבעים לדין בתור פושעים פוליטיים. — עפי" ריסקריפט הרוממות ע"ש הנסיך הגדול ניקולי ניקוליביץ נוסד תחת נשיאותו של זה האחרון ועד להגנת-המלכות. — בבאקו נרצח שר-הפלך בירי ארמינים. — תנרות גדולות בין הפועלים והגנבים ומחזיקי בתי-הכשת בוורשא; מספר ההרוגים והנפצעים רב משני הצדדים. — תכוסת הצי הרוסי ליד משוסימא; אניות האדמירל ניכונאטוב נכנעו; רוזדסמבנסקי נפצע וילוקח בשבי; 12,000 מלחים רוסיים אבדו; מקצתם טבעו ושאריתם נלקחו בשבי.

חרמסמס לעניני הפוליציא התיר לחולים עניים לבוא להתרפאות בפאלאנן צבקרלנד. — הסינט השליט באר, כי לפרוביוורים יש הרשות להבחר למשרת יב-העדה. — במושבה קרויקוב, מחוז קרמנשווג, היו פרעות ביהודים. — פרעות נוראות ביהודי זיטומיר; הרבה הרוגים ונפצעים, אך הודות לעמל אנודות, ההנחה העצמית נצלו משפחות עבריות רבות מהרס וכליון; נהרג גם סטודנט רוסי, בלינוב, שהגין על היהודים. במרויאנוב נרצחו, באשמת יהודי המקום, תשעה צעירים עברים, שנסעו לזיטומיר להגן על אחיהם. הרבה קהלות חדלו לבוא כמו"מ עם יהודי טרויאנוב. כשנתפרסמה הודעת הממשלה ע"ד הפרעות, שעל פיה אשמים רק היהודים, פנו יושבי זיטומיר בבקשה אל מיניסטר-הפנים להכחיש הרבה עובדות, המסופרות בהודעה, מפני שאינן מתאימות אל האמת; בבקשה הונתה חמך גם שר-הפלך המקומי, אולם ההכחשה לא נתפרסמה. — באודיסה פנה ועד ההגנה הלאומית היהודית בקול-קורא ליהודים להסתדר ולהתכונן ולעמוד על נפשם אם ירצו פרעות, ולנוצרים מבני החברה הידועה — לבל יהיו לעשות פרעות, כי היהודים יעמדו על נפשם ויקחו נקם ממכיהם. הקול-קורא הועיל, כנראה, ויהודי אודיסה נצלו מפרעות. — בוויניצא, פ. פודול, היו פרעות ביהודים, אך הן נשקמו תכף ע"י ההתנגדות מצד היהודים עצמם. — פרעות ביהודי מליטופול. — ביום 1 מאי נפסקה הוצאת העתון, "הצפה". — שר-פלך זיטומיר נתן את הרשיון לרב-העדה הר"ר סקומרובסקי ליסד ועד, שיתעסק בקבוץ נדבות כעד השודדים. — מיניסטרוים הפנים השיב ריקם השתדלויות אחדות מאת עדות עבריות ע"ד יסוד חברות לחסרון והלוואה. — ועד המיניסטרוים דן בשאלת היהודים האומנים; את שאלת היהודים בכללותה החליט למסור לאספת נבחר-העם. מיניסטרוים-הפנים שלח אל המקומות, שבהם התחוללו פרעות ביהודים, באי-כח מיוחדים, לחקור את סבית הפרעות, — בוודשא מת המשורר יששכר בעריש הלוי איש הורוויץ. — הסינט באר, כי לפרוביוור יהודי שאינו מתעסק במלאכתו, יש הזכות לשבת מחוץ לתחום. — העירה זאסלי עלתה על המוקד. —

בחול: ממשלת יאפאן דרשה מאת ממשלת צרפת בכל תוקף, כי היא תשמור את הנייטראליות ותרחיק את האיסקדרה של רוודסמבנסקי ממימיה. — בחפירות שנעשו בסביבות ברסלוי לתכלית מדעית נמצאו אהלים וקברים מהתקופות היותר קדמוניות. — גדל חשש המלחמה בין תוגרמא ובולגריא, מפני שזו האחרונה עוזרת לבני עמה במקרוניה. — בלונדון נתבעו לדין אנשים אחדים, שנאשמו בעון מכרם תעודות-מסע אנגליות לאנשים רוסים חשודים. — בנפש אלפונס, מלך ספרד, היו התנקשויות בלתי מיצלחות אחדות בימי היותו בפריז, ממשלת לוצרן (שווייץ) השיבה אחר שבע עשרה בקשות של יהודים רוסים לתת להם תעודות-רוכלים. — האספה השנתית של אנודת יהודי אוסטריה החליטו ליסד ועד מיוחד לסדור עניני האמינרציה של היהודים הרוסים. — בפריז מת זקן בית-הרוטשילדים, אלפונס. — ברוב דעות החליט בית-מועצות העיר וויען לאסור את, השחיטה עפ"י דת משה. — היתה אספת הועה"פ הציניי בוויין, שהחליט לערוך שני קונגרסים: אחד ציוני, והשני-אונגדאי. — החוקר ר' שלמה בובר מלבוב נתמנה ליועץ קיסרי. — נפטר הרב החכם אייוק הירש ווייס.

סיון.

ברוסיא: אחרי תבוסת הצי הרוסי במיצר ים קוריאה דרשה כל העתונות הרוסית לקרוא תכף לאספה את נבחרי העם. — כל בתי-המאסר בפטרבורג מלאים אסירים עד אפס מקום לאסירים חדשים. — יציאה שמועה, כי הממשלה אומרת לפטר לבתיהם את כל הפרופיסורים והסטודנטים, אם לימי הסתיו הבא לא יתחדשו הלמודים; הפרופיסורים התאספו במוסקבה לדון מה לעשות, אם הממשלה תוציא אל הפועל את מחשבתה זו. — הגנירל-גוברנמור הפטרבורגי מרפוב נתמנה לסגן מיניסטר-הפנים, מנהל עניני הפוליציא, ולו נתנו הרשאות מאד רחבות בדבר סגירת חכרות, בטול אספות, אף אלה שהורשו ע"י מיניסטרים אחרים, ועוד. — בקוקו נקבעה משרת מנהיג שלמון הפוליציא. — שתי אספות כלליות, של עסקני הערים ועסקני הזמסמבה, שנועדו להיות במוסקבה ביום 24 מאי נאסרו מטעם השלטונים. — באי-כח האגודות הפוליטיות במוסקבה התאספו לאספה במוסקבה ויחליטו להתאחד ולעבוד שכם אחד. — בקוקו גדלו איי-הסדרים והמלחמות בין הארמינים והתתרים. מושבות שלמות של הארמינים נהרסות. — אספת העסקנים הצבוריים במוסקבה שלחה דיפוטציה להתיצב לפני הוד מלכותו הקיסר; אחרי איזה זמן נתקבלה הדיפוטציה, ואחד מחבריה, הפרופ. הנסיך ס. טרובצקאי, נשא נאום נלהב בדבר דרישות העם והתנהגות הביורוקרטיא. הנאום עשה רשם אדיר. — בפטרבורג נוסדה אגודה חדשה של אצילים להגן על המשטר הקיים. — התפטרו ממשרתם נציב המורח הרחוק אלקסיוב ומיניסטר-הים אוועלאן. — מאורעות נוראים בלודז; מאות הרונים ואלפי נפצעים. העיר הוכרזה במצב-המלחמה. — מת לפתע פתאם הסופר הרוסי מורדובצוב. — נתפרסמה פקודה, לגיים את חיל-המלואים בגלילות אחדים. — המאורעות באודיסה; סגירת פוטומקין, וניאורגי פוכידונוסיץ. אודיסה הוכרזה במצב מלחמה.

יציאת היהודים מתגברת מאד, ביחוד גדלה והתפשטה תנועת היציאה מפלכי הנגב. — בערים רבות קובעים מנהגי אבילות לזכר הרוני זיטמיר. — חיל המלואים ואכרי הסכיבה עשו פרעות ביהודי כריסק-דלימא; שלשה יהודים נהרגו והרבה נפצעו, ההיזקות גדולים. — מיניסטר הפנים בוליגין מציע בהצעתו ע"ד תכנית דומת-המלכות, לבלי תת ליהודים להשתתף בה, עד שיתבקר, בכלל, החוקים בנוגע ליהודים. קהלות עבריות רבות וגם העתונות הרוסית המתקדמת מוחות נגד ההצעה הזאת בכל תקף. — בישיבת סודי-המיניסטרים חוו רוב המיניסטרים את דעתם כנגד הרחקת היהודים מהשתתף בבחירות ובאספת באי-כח העם. — בוילנא החל לצאת לאור העתון היומי הרוסי, נאוואיא זאריא, המוקדש לשאלת היהודים. — כי"ד הצבא ברווינסק הוציא משפט מות בתליה על הפועל מ. דייטש, בן י"ט, על התנקשו בנפש עוזר פריסמב. — ציר ממשלת אמריקה בפטרבורג הודיע באופן רשמי, כי החוקים החדשים בדבר תעודות-המסע מרשים ליהודים אורחי אמריקה לגור ברוסיא. — בכפר יוריעוויץ (פ. וואלין) היו פרעות ביהודים. — מיניסטר-הפנים אסר על היהודים ליסד אגודות של, הגנה עצמית.

בחול"ל: רבים מהפרופיסורים האשכנזים קבלו הצעות מרוסיא לקרוא בחרף הבא שעורים באחדות מהאוניברסיטאות הרוסיות, אולם כלם השיבו ריקס את ההצעה. — הבי"ד הקסציוני בפריז במל את כל פסקי-הדין במשפט דרייפוס. —

ד"ר נוסמן

ר א ו א

פ"ך פיעשרקוב

מיניסטר החוץ בצרפת דייקסה התפטר ממשמרתו. — נשיא ארצות הברית באמריקה רזובלט פנה לשתי הממלכות הנלחמות בהצעה לכוא במו"מ ע"ד השלום; הצעתו נתקבלה; למקום המו"מ נועדה פורמסמויט האמריקנית; לראש המורשים מצד רוסיא נתמנה היורד בועד-המיניסטרים ס. ויטה, ולראש המורשים היאפאנים — מיניסטר-החוץ הברון קאמורא. — באתונא נרצח נשיא המיניסטרים דיליאניס. — נורבגיה הודיעה לשווידיה, כי היא נפרדת מעליה. — הסכסוך בין אשכנז לצרפת בדבר מארוקו התחדד; אנגליה תמכה בצרפת.

שלטון העיר ווין השיב ריקם את החלטת סודיהמועצות של העיר בדבר איסור השחיטה. — מלך רומיניא נדב סך חמש מאות פרנק לבנין ביה"ס העברי, מוריה בבוקרשת. — מת הברון נתנאל רומשיילד בוויין. — בהיות מלך ספרד בלונדון התייצבה לפניו דיפוטציה של היהודים הספרדים, וביניהם הר"ר גמטר וסיר פרנסיס מונטיפיורי, שהביעו לו רגשי עבדות ותורה עמוקה.

תמוז.

ברוסיא: בפטרבורג התחדשה שבתת הפועלים. — מהומות והתנגשויות כקייב; הרונים ונפצעים. — דיפוטציא של קונסרבטיבים התייצבה לפני הוד-מלכותו הקיסר. כתור ניגוד אל הדיפוטציא מיום 6 יוני, אשר הפרופ. הנסיך ס. מרובצקאי עמד בראשה. — היאפאנים כבשו את סאחאלין. — בקוקו הולך המצב הלך ורע. — במוסקבה נרצח שר-העיר הגרף שובאלוב; רוצחו נדון למיתה ע"י תליה. — במיפלים ובמחוז נקבע מצב המלחמה. — עסקני הערים והזמסמבה התאספו לאספה כללית במוסקבה, כלי רשיון הרשות הגבוהה, לדון בהצעת נבחר-העם מתכניתו של בוליגין. — אי-סדרים גדולים בין המלחים שבקרונשטאדט. — הנייר-לגוברנמור המוסקבאי סגר את האספה של בעלי-הבירוואות מפני שיצאו מגדרי הפרוגרמה המותרה. — בפטרבורג היתה התנקשות בחיי הפרוקורור של הסינוד פובידונוסצוב. — הג' במוסקבה קווצוב הוסר ממשמרתו על כי לא היא בעוז בפני אספת עסקני הערים והזמסמבה. — קיסר רוסיא ונרמניה נפגשו בבירקע, כפינלנד; עתוני רוסיא וחול' נותנים ערך גדול לפגישה הזאת. — הובר, כי בעשרים וששה פלכים בארצנו היתה המארה בתכואת השרה. — הוצאת הנובוסטי' נסגרה לשני ירחים. — חברות האחריות פקרו על סוכניהן לבל יבטיחו באחריות את התבואה מיראה מפני מרידת-העם.

מיניסטר-ההשכלה הודיע, כי אין לתת למורים יהודים להורות בבתיה-הספר התיכונים את למודי השירה והמוסיקה. — באודיסה הפיצו פרקלמציות, כי היהודים אשמים במרידת פוטומקין ולכן צריך להנקם בהם. — העיר וולאשאצו, פ. קיעלצי, עלתה על המוקד. — במושבא, וויסאקי קאל, פלך ראדום, היו פרעות ביהודים. — טרעות ביהודי טשערקאסי. — בודונסקא-וואלא היתה תבערה גדולה, נשרפו ששה עשר איש, ובהם שמונה יהודים. — ביום ח' המזו היו בביאליסטוק מאורעות עם קרבנות אדם מבין היהודים. — השתדלות יהודי רוסטוב-דון להתיר להם את השיבה גם בשאר הערים שבגפות הדון נדחתה. — שערוריות ודימנסטרציות

גדולות במינסק; נהרגו שלשה יהודים. הובאו כמאסר עד מאתים צעירים, רבם יהודים. — שרפה בקומנא, מאתים משפחות עבריות נשארו בעירום ובחסר-כל. — ביום א', כ' תמוז, במלאת שנה למות הרצל, עשו בכל תפוצות ישראל אוכרה לנשמתו. — בוורשא נתעלו חמשה עשר יהודים למעלה עורכי-דין מושבעים. — בניזני גובונרוד היו פרעות ביחודים, שקבלו אחרי-כן תכונת פרעות נגד האינמלינציא. — העיר קאפוליא, פ. מינסק, עלתה על המוקד.

ב' חו' ל': ציר צרפת עזב לגמרי את הוותיקן ויפסיק את החבור אתו. — כבריסלא מת הניאונרף המפורסם אלישערעקלי בשנת השבעים ושש לימי היי. — האניה המורדת, פוטומקין נכנעה לפני שלמוני רומיניא בתנאי, שלא ימסרו את המלחים לידי שלמוני רוסיא. — בילוב לא נתן לזורם לבוא לברלין לדרוש באספת הסוציאליסטים האשכנזיים. — מת חכם-הרפואה נומאנגל. — באילריון קיאסק התפוצצה בומבה. השולמן לא נפצע. נהרגו ונפצעו מאתים איש, גורדא הודיע, כי הוא אינו יכול לקחת על עצמו את נשיאות ההנהגה הציונית. — משמברלן הביע את תמהונו על אשר הדו"ח של האכספריציה הציונית שנשלחה לאונגדה מתנגדים ליריעות הרשמיות של הממשלה ע"ד מיב הארץ. — ביום ה', כ"ד תמוז, יום הובל תיאודור הרצל לקבורה, נפתח בבול הקונגרס הציוני השביעי, לנשיא הקונגרס נבחר נירדוי; במלחמה שבין ציוני-ציון והטיריטו-ריאליים נצחו אלה הראשונים, והטיריטוריאליים עזבו את הקונגרס ויתאספו לאספה מיוחדת בבול וייסרו להם הסתדרות מיוחדת בשם, הסתדרות יהודיית טיריטוריאליית (י"טא), שכראשה עומד ישראל זנגוויל, אל ההסתדרות החדשה נספחו גם הציונים הקדיניים והאונגדיים.

א. ב.

ברוסיא: בפטרהוף התחילו מועצות תחת נשיאות הוד-מלכותו הקיסר לדון בתכנית אספת נבחרו-העם שערך כוליגין. — המצב בקוקו הולך ומסתבך יותר ויותר; התתרים שוחטים מושבות שלמות של ארמינים; התנפלויות רבות ורציחות פקדי הפוליציא והצבא. — הגניירל-גוברנסור הזמני באודיסה הגלה מן העיר לזמן מצב-המלחמה הרבה עסקנים צבוריים, סופרים ואנשי-שם. — בפקודת-הרוממות נמסר אורח פינלנד, פראקאפה, שרצח שר-גדוד זנדרטים, לבי"ד הצבא בפטרבורג, והוא נדון למיתה ע"י תליה. — נתפרסמה פקודת-הרוממות וחוקי דומת-המלכות; הדומא הונבלה מאד בזכותיה, וכח-של-מחוקקים אין לה; זכות הבחירה נתנה רק לבעלי צנו ידוע; היהודים לא הוצאו מן הכלל. — עתוני רוסיא וחול מעירים על קרירות-הרוח, שבה קבלה רוסיא את החוקים בדבר הדומא. — שביתה במסלות-הברזל בפלכי פולין. — בוורשא ובמחווה נקבע מצב-תמלחמה. — הגניירל-גוברנסור הוורשאי מאקסימוביץ התפטר ממשמרתו ובמקומו נתמנה סגנו הגני. סקאלון. — במסלה הוויכסלית התפוצץ גשר ע"י דינמיט. — בספירות הממשלה הגבוהות התעוררה ההצעה בדבר יסוד, קבינט מיניסטרים ומיניסטרי-נשיא בראשו. — אחרי שהתרופפה כמעט תקת השלום, נתקבלה ביום ד', כ"ט אב, הידיעה מפורמסמייט,

כי היאפאנים ותריו על דרישת הקונטריבוציא וברית-השלום כירתה. — בפנילנד היתה התנקשות בלתי-מוצלחת בנפש סנן הגנו"ב דייטריך. בקישינוב חתנפל המון הוליוגנים על יהודים שעברו לתומם ברחובות העיר ויפצעו רבים מהם. — פרעות ביהודי יקטרינוסלב, בקצות-העיר העלו באש את בתו היהודים. — בקערטש נתנה הפוליציא להחזיק נשק למטרת הגנה לכך התושבים, מלבד היהודים. אחרי כן פרצו בקערטש פרעות ביהודים; נהרג גם תלמיד נוצרי אחד, שהגין על היהודים. — אי-סדרים ודימינסטריציות בדווינסק; הרונים ופצועים. — מחזיקי התיאטראות במוסקבה פנו בהשתדלות להתיר למשחקים יהודים לשבת בעיר. — הסינט באר, כי כשעובר יהודי לגור באחת המושבות העבריות לעבודת האדמה אין זו נחשבת להתישבות בכפרים, האסורה עפ"י חוקי שנת 1882. — העיר סמאראבין עלתה על המוקד. — ביאליסטוק היו מאורעות נוראים; עשרות יהודים נקיים נפלו חלל מיריות הקוקים. — בהומל פרסם שר-השומרים הודעה, כי כל היהודים הדימוקרטים ירה ירו". — בורשא החל להופיע העתון ה'ורגוני, דער וועג".

בחו"ל: יאפאן הנהיגה באי סחלין שלטון אורחים. — השולמן המרוקני שלח לממשלות האדירות הומנות להשתתף בקונפרינץ לשאלת מארוקו. — בקונסטנטינופול הובאו במאסר ארבע מאות איש, שחשדו אותם שהשתתפו בהתנקשות בנפש השולמן. — המלך אוסקר השוידי מסר את הנהגת עניני מלכותו לבנו. — בספרד פרצו פרעות בסבת המחסור והרעבון. — ע"י הפלכיסטיט שערכו בגורבניה הוכרר, כי כל העם הוא בער פירוד גורבניה מעל שוידיה. — נגלה קשר הארמינים על השולמן.

ביום ד', א' אב, נסגר הקונגרס הציוני השביעי. ההחלטות הכי-נכבדות של הקונגרס: א) לרחות את הצעת אוגנדה; ב) באורגניזציא הציונית אין מקום לאלה, שאינם מודים בעיקר פלשתינא; ג) לשנות את תקנות הבנק הקולוניאלי במובן, שאסור להוציא את כסף הבנק למפעלים ישוביים מחוץ לפלשתינא והאמצות הסמיכות; ד) להחל בעבודה ריאליה בפלשתינא. — הבנקירים היהודים באמריקה יעקב שיף, אוסקר שמרויס ויצחק ולינגמן שוחחו עם ויטה פעמים אחדות בדבר שאלת היהודים ברוסא; ויטה הבטיח להם להשתדל ולהשפיע, שמצב היהודים יומב. — מת ב"ב הפרופיסור יוליוס אפפערט בפריז. — זנגביל פרסם בעתונות האירופאית והיהודית את כרוזה של ההסתדרות המיריטוריאליה ואת היסודות, שהיא מתבססת עליהם. — חברת, חברים כל ישראל! יסדה ועדי-עזר בקאהירא ומצרים בעד יהודי תימן.

אלול.

ברוסיא: הושם במשמר הפרופ. פ. נ. מילוקוב; תעמולה גדולה ברוסיא ובחו"ל. — למרות אשר כבר כורתה ברית-השלום נמשך גיוס חיל-המלואים. — העתונים מודיעים, כי רוסיא השלם ליאפאן בעד כלכלת השבויים הרוסים סכום יותר ממאה מיליון רובל. — העיר שושא בקוקו עלתה על המוקד ע"י התתרים, —

ביום 25 אויגוסט נתקיימו פסקי-דין למיתה בסכסכמופול ובפטרבורג על שמונה אנשים. — לקוקו, וביחוד לבאקו, נשלח חי-התותחנים. — בבאקו היו שערוריות שלא נשמעו כמוהן; ההתנגשויות בין הארמינים והמושלמנים נהיו למלחמה נוראה; מאות אנשים נהרגו, ואלפי אנשים נפצעו; כל מעיני הנפט נחרבו. עשרות אלפי פיצולים הולכים במל. — נתפרסמו חוקים זמניים בדבר נתינת אבטונומיא לבתי-הספר הנבונים; ברוב בתי-הספר האלה נצחו בכחירות הקנדירטים ממפלגת הפרוגרסיביים. נתסרסמה הודעה, כי מספר הנבחרים מפולין אל דומת-המלכות 36 איש. — במימי פינלנד נהפשה אניה, שהובילה גשק לפינים המורדים. — שבתה כללית לפרמצבטים בפטרבורג. — לערים שונות בפינלנד הולך ובא צבא רוסי. — בערים רבות ברוסיא מתחילה התעמולה שלפני הבחירות.

בקערטש נוסד ועד לאסף נדבות לטובת ננועי הפרעות. — מיניסטריום-ההשכלה נתן רשות למנות את למוד שפת עבר בתוך למוד קבוע בפני עצמו בבתי-הספר הפרטיים בתנאי, שמספר הלקחים לא ירבה מששה לשבוע, כל לקח שעה אחת. — בפטרבורג היתה אספה לאגודת, שווי-הזכויות בשביל היהודים. — שלטון העיר פטרבורג החליט לקבל רופאים-יהודים לכהונות במסודי-העיר.

בחו"ל: בגליציה התפשטה מגפת החולירע; בערים שליד הווייכסל אחוו באמצעי-שמירה. — החולירע התפשטה בגרמניה; מסכה זו כמעט שאי אפשר לנודדים לעבור דרך גרמניא. — בברצלונא התנקשו האנרכיסטים בנפש המלך אלפונס. — במקוא ובכל ארץ יאפאן מתאסף העם למיסינגים ומחה נגד תנאי-השלום, שהזיכו את תקיות היאפאנים; ערים אהדות ביאפאן התפרסמו במצב-המלחמה. — בקאלאבריא היה רעש-אדמה; מאות אנשים נקברו חיים. — באספת המוציא-דימוקרטים האשכנזיים נתקבלה החלטה, להפריד בין הממשלה והכנסיה. — בחינא נכרו אותות-מרד.

יוצר השפה העספרנטית ד"ר זמנהוף מווארשא קבל מאת ממשלת צרפת את התואר, פרש לגיון הכבוד ונמנה לקנדיט לקבל פרס נובל בסך 200,000 רובל בתור, ממציא תחבולה, שיש בכחה לאחד את העמים. — בתשובתו למר גרינברג בדבר החלטת הקונגרס הציוני השביעי לדחות את הצעת אונגרא, הודיע מיניסטריום-המושבות האנגלי, כי כל שאיפה והשתדלות להיטיב מצב עם ישראל • תמצא תמיד רנשי רצון והסכמה מצד ממשלת אנגליא. — האספה השניה לבעלי-המניות של הקולוניאלי-בנק בלונדון לשנוי ספר-התקנות לא יצאה לפעולות.

ב. מתוקנים ובמקולקרים.

(מה חקוי, ומה התבוללות?)

נחלקו החכמים, נחלקו המפלגות: מה התבוללות, מה מקוריית, מה חקוי ומה ציורה עצמית. בין המפלגות, כשוק, מסתיים כל דבר כהרף עין: אסיר או מותר, מהור או ממא. בין החכמים אין הדבר כן. תחלה, צריכים לעמוד על בוריה של מלה, לנתחה, להפרידה לחלקיה, לנימי נימיה, לחפוש את כונתה, ולבקר את הכונה ואת כל תולדותיה, ורק אז, עפ"י רוב, אין חותכים באיזמל. ובגבורה של אלכסנדר מוקדון, שחתך את קשר הגרדים בסייף, אלא מבחינים, במה צדקו אלה ובמה צדקו האחרים.

ויש שהצעקנים מן המפלגות, מבוהלי הרוח, בשמעם את הגרדים האלה, הנם כועסים וצועקים: הנה הנה הפוסחים על שתי השעפים! הנה בעלי הפשרות! — אוי להם לחכמים מן הצעקות האלה. אבל אוי ואוי להם מעלבונה של החכמה. הם צריכים להיות חפשים — אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה — ולדרוש את האמת, וכשהאמת וכשהעמקה צריכות לכך, עליהם לפסוח לא רק על שתי שעפים, כי גם על מאה שעפים. כי רק קלישית הרעיון והשטחיות הדלה הממותחת והקפוייה הן מונבלות וקבועות. החוקר איננו יכול לעמוד על נקודה אחת.

והדבר צריך להיות כן: המפלגות והעסקנים שלהן צריכים להיות נלהבים וחותכי-הלכות; והחכמים צריכים לסגן, לצרף, לזקק תמיד.

הננו נגשים אל אחת ההלכות הפסוקות בינינו: החקוי הוא גרוע. אין היחיד שבנו צריך לחקות; אין הצבור, אין האומה צריכה לחקות. ושואלים אנו: היש יסוד להלכה זו? ואיה טעמיה וגדריה?

נלך נא בעקבות אחד החוקרים היותר מעולים: גלייבן-רוסבֹּרם האשכנזי. הוא שואל: מה חקוי?

והוא משיב: כל פעולות האדם עומדות על החקוי. כל למוד וְיָמַד על מוסדי החקוי. בכונה, או שלא-במתכוון, אנו בנינים את מעשינו על החקוי.

ועוד לא נבחן, מוסיף החכם הזה לאמר — ערך החקוי בעד חיינו ובעד קולמורתנו. או הערץ העריצוהו, או בוו בו לז. ישנם בני אדם, שזאת היא תאות כבודם, לכלי משוך עליהם לעולם את עיני הרואים, לחקות יפה יפה את הרנילות ואת ההתנהגות של זולתם, גם בחיים, גם בַּצְּקִינִית. לעמתם ישנם אחרים, שזאת היא כל תאות נפשם, למשוך עליהם את עיני הרואים — ויהי מה, ולהִבְבֵּל מכל מעשי זולתם ומכל מנהגיהם. המעם אחד הוא: רדיפה ריקה אחרי הכבוד. מהצד האחד: עריגה וכוסף־נפש לחידושים, לזרות; מהצד השני: פטפוט אחר אחרים, חקית כקוף מעשי אחרים. לפיכך מהצד האחד: יִבְשׁוּת הלב והנפש, גאיתנות והתפתחות ושובע־חת, שאיננו נותן מקום להרגשה של כבוד לזולתו, וְחֶפֶץ לבנות עולם חדש, כבוו וזולול וקלות־ראש לכל חכמה קימת ונכריה. בקצה האחר: כבוד לזולתו, מניע עד הַנְּהָה מפשית ועד אמונה מפלה וכבדה; ומוזה החקוי המנוום, אשר עליו אמר־שיללר את מלתו השנונה: *Wie er sich räuspert und wie er spükt, das habt ihr ihm gründhieb abgeguckt* (איך הוא מפהק ואיך הוא זורק כיוו וניעו, את הכל סקרתם ממנו) אלה הם „הפחת“ ו„הפח“, אלה הם שני סלעים שבים, וביניהם צריכות האמנות והקולמורה האנושית לחפש מקום לשוט לבטח. רק סִּפְּנִים מעטים הצליחו לכוון בספינתם לשביל האמצעי להפליג עמה בשלום אל הים הרחב.

כי לשני הסלעים יש כח המושך בשביל תאות הכבוד. מנוער מזיזים בני־האדם את המושג הנכון של חקוי. בבית־הספר דורשים כמעט תמיד הַתְּדַמּוֹת חסרת־רוח. מעמים הם המורים המכניס, שההתדמות צריכה להביא לידי יצירה חדשה ומקורית. מחליפים את האמצעיים בתכליתם, זמשננים להלמיד את החלוף הזה. לא רק בלמוד האמונה, בחררים, הכל עומד אך על קביעת מסמרות במוחם של תלמידים, על הנחת דברים מוכנים לתוך ארנקא של זכרונם, כי גם בלמוד החול, בבה"ס, מרבים לסטור לתלמיד דברים, שהוא צריך לחזור עליהם, ואינם מעוררים אותו להתבונן בעצמו. וזאת אנו רואים לא לבר בחוג הקטן, הצר והמונבל של למוד הענינים שנלמדים בע"פ, כי גם בלמוד האמנותי, שלפי טבעו איננו סובל את קטנות־המיוח ואת צרות־המבט, אך הוא דורש מעוף, רעננות, אור ואוויר ומרחב ומרחק. תלמידיו של צייר פלוני רואים את השלימות הנכספת שלהם בזה, שְׁיִשְׁכְּלוּ את יריהם לתאר העתקות טובות מציורי רבם. כדי להגיע אחרי כן לאיזו מעלה של אמנות, צריכים תלמידים כאלה לשכוח כל מה שלמדו. אבל נרועים מהם אלה החפצים „לחזות“ הכל מ„בשרם“, ואין שום רב ומורה חשוב בעיניהם לשים לב אליו, ליהנות מחכמתו, להסתכל במעשיו, אך הם מלאים גאווה וכבוד רק לנפשם, ובהיותם שקועים באישיות שלהם הם מתרשלים ללמוד אפילו את היסודות, את האלפ"א בית"א של אמנות.

ה'א צדקו הדברים האלה. כי אמנם גם זה גם זה הוא קמ, קמן, פעוט. כבוש דרכים הוא עבודה כבדה; הרוצה ללכת בדרכים חדשים, עליו להיות מוכן היטב, וכל הכנה טובה לא תמלט מחקוי, אלא יש חקוי, שהוא רק התיחסות שמחיה אל כל דבר, ויש חקוי שהוא עמוק ומושכל. לא טוב לצעיר סתחיל להבהל ולפזז להתרברב. אין אדם יוצא לאויר העולם מוכן ומוזמן להיות רב. אין אדם נולד מוסמך להוראה, באיזה מקצוע שיהיה. לא תועיל פה שום התפרצות האישיות. אבל גם זו רעה חולה להשאיר תלמיד כל הימים, ומה גם תלמיד של מורה אחד, ולפעמים גם של מורה נקרן ופופולר. אמנם בדרך כלל אדם תלמיד הוא לעולם, כל עוד יש בו זיק

בוּעַר, כִּי יֵשׁ לוֹ לֵאדָם לְעוֹלָם מֵה לְמֹדֵד. מִי שֶׁאֵינָנו חַפֵּץ וְשֶׁאֵינָנו יֹכֵל לְהוֹסִיף לְלִמּוּד
הוּא בְּלֵה מִזֶּקֶן, וְחֲשַׁבְנוּ עִם הַחַיִּים הוּא כִּפְרֶשֶׁה סְתוּמָה. מִקּוֹר-הַנוּעֵר הוּא מַצְנֵן הַשּׁוֹקֵת
הַלְמֹדֵד. מֵה נּוֹלֵם מִיָּם חַיִּים שֶׁמְשׁוֹבְבִים הַשֶּׁכֶם וְשׁוֹבֵב אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁמְעוֹרְרִים אֶת
הַלֵּב, שֶׁמְכִיִּים נְלִים כְּרֵם, שֶׁמְאֹרִים וּמוֹעֲזֵעִים אֶת הַזְרוּעוֹת.

רֵאוּי לְהַתְּבוּנָה, כִּי בְּכָל בְּעָלֵי הַנְּאוּהָ, הַהוּזִים בְּכַבּוּד עֲצָמָם וְקוֹפְאִים כְּהוּזָה זוֹ,
יֵשׁ מַעֲיֵן קְשִׁישׁוֹת וְשִׁיבָה, גַּם בְּמַלְיָהִם, גַּם בְּמַפְעֵלֵיהֶם — לֹא גַם יֵהוּ צַעִירִים.
לְעַמַּת זֶה הוֹקֵן הַלְמוּד הוּא מַעֲיֵן צַעִיר. הַפְּלוֹסוֹף הוֹקֵן רִילֵף צַעִיר הִיָּה כְּשֶׁבֵּא בִּימֵי
זְקֵנָתוֹ לְאִסְפוֹת הַצִּיּוֹנִיִּים. צַעִיר הִיָּה מְגִדֶּלֶשֶׁמֶם, כְּשֶׁהֶחֱלָה לְהַשְׁתַּתֵּף בְּעַבְדוּהָ זוֹ, וְהוּא,
כְּכֵר כֹּא בִּימֵים. צַעִירִים הִיוּ, עַמֵּי הָאֲרָצוֹת שְׁלֵנוּ, אֲשֶׁר לָעַת זְקֵנָתָם, כְּשֶׁהֶעֱשִׂירוֹ
שִׁכְרוּ לְהֵם אִיזוֹה מְלִמֵּד לְלִמְדָם אֶת הַ"אֹתוּתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת". בִּינֵיהֶם — "עַם הָאֲרִיז" זְקֵן
כֹּזֵה הִיָּה הַקִּיסָר קֶאֱרֵל הַגְּדוֹל. אֹמְרִים עֲלָיו כִּי לָעַת זְקֵנָתוֹ, וְזִקְנוֹ הַלֵּבֵן יוֹרֵד עַל פִּי
מְדוּתָיו, טָרַח וְלִמַּד כָּתֵב וְקִרְאוּ, וְעוֹד פְּנִי קָרָן, כְּשֶׁהֶתְחִיל לְצַרֵּף אֶת הָאֹתוּתִיּוֹת וְלִקְרֹאוּ.
תְּלִמִּיד שֶׁאֵינָנו מַפְסִיק מִמִּשְׁנַתּוֹ הִיָּה נְקֻטָּה. גַּם לָעַת זְקֵנָתוֹ חֲפַשׂ רֹחוֹ מִקְצַעוֹת חֲדָשִׁים,
שֶׁהָיוּ זָרִים לוֹ עוֹד, וְיֹתֵר אֹהֶם וְיַחְקֵרֵם עַל פִּי הַתְּבוּנָה-עֲצָמִית, וְגַם עַל פִּי סוֹפְרִים
וּסְפָרִים. בְּאַחַת מִשִּׁיחּוֹתָיו אָמַר בְּעֵנֹה עֲדִינָה: "מְדַבְּרִים וְחוֹזְרִים וּמְדַבְּרִים עַל אֲדוּת
מִקּוֹרִיּוֹת. אֲבָל מֵה ט עִם הַרְבִּיִּים הָאֵלֶּה! כְּמַעַט שֶׁאֵנָנו יוֹצִיאִים לְאוֹר הָעוֹלָם, מִתְּחִיל
הָעוֹלָם הַחִיצוֹן לְפַעוֹל בְּנַפְשָׁנוּ, וְפַעוֹל וְפַעוֹל עַד קִצְנוֹ. וְמֵה אִפּוֹא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר אֹתוֹ
אֵנּוּ רְשָׁאִים לְכַנּוֹת בְּשֵׁם דְּבַר שְׁלֵנוּ, וְזוֹלְתֵי הַקְּרִיז, הַכַּח, הַרְצוֹן? לֹא יִכְוֹלְתִי לְהוֹדִיעַ,
כְּמֵה קְבֵלְתִי מְרִבּוֹתֵי וּמְחַכְרֵי שְׁקִדְמוֹנֵי וְשִׁחּוֹ עַמֵּי יֵהָר, כִּי עֵתָה אֵךְ מַעַט נִשְׁאֵר".

קָשָׁה לְמַצּוֹא מוֹרִים טוֹבִים, וְגַם מֵהַמְשׁוֹבְחִים שֶׁבְּמֹרִים אֵינָן לְלִמּוּד הַרְבֵּה, אִם
עוֹשִׂים הַתְּכִמִּידִים כְּמַעֲשֵׂה רֵתִינוֹק, שֶׁעֲלָיו יוֹסֵפֵר כְּמִשְׁלַח הַצְּחוֹק; כִּי שֵׁם אֶת הַמְשַׁקְפִים
שֶׁל אִמּוֹ הוֹקֵנָה עַל עֵינָיו, וְיֵשֶׁב בְּנִקְלִיט שְׁלָה, וְיַקַּח אֶת הַ"צִּיאִנָּה וְרֵאִינָה" לְקִרְאוּ בּוֹ,
אֵף כִּי עוֹד לֹא יָדַע אֶת הָאֲלֶפֶ"א וְכִיתֵ"א. בַּחֲקוּי מֵהֶחֱלָל כֹּזֵה נִרְאִים לְפַעְמִים עַמִּים
צַעִירִים בִּיחַם אֶל פְּרִנּוֹנֵיהֶם הַגְּדוֹלִים, שֶׁהוֹרּוּ לְהֵם אֶת חֲכַמַּת הָעַמִּים הַקְּדוּמוֹנִים. חֲקָה
חֲקוּ אֶת תְּנוּעוֹתֵיהֶם הַחִיצוֹנִיּוֹת בְּשִׁקְדוּת, וּלְפַעְמִים גַּם בְּכַשְׂרוֹן מְפִלְאִי, בְּלִי הַשִּׁנִּי,
בְּלִי תְּמוֹם אֵף קוֹרְטוֹב מַעַצֵּם חֲכַמָּתָם. יֵשׁ שֶׁהַחֲקוּי הוּא מוֹלִיד גַּם תּוֹלְדוֹת טוֹבוֹת: יֵשׁ
שֶׁהֵאֵם הַזְּקֵנָה בֵּאָה, וּמוֹשִׁיבָה אֶת הַתִּינוֹק עַל בְּרִכְיָהּ, וּמֵרֵאָה וּמְבֹאֲרֵת לוֹ כְּסִבְלָנוֹת
אֶת הָאִתִּיּוֹת.

חֲקוּי כֹּזֵה נִרְאָה גַּם מִצַּד הָאֲחֵרִים לְעַמַּת הָרֵאשׁוֹנִים. הַ"רְבִּי" הַרוֹצֵה
לְהִיּוֹת כְּנִבְיָא, הַרְבֵּה הַקְּטָן הַרוֹצֵה לְהִיּוֹת כְּפּוֹסֵק מְכַרֵּעַ, חֲסִרִים אֶת סְגוּלַת הַנְּבוּאָה
וְאֶת יְדִיעַת-הָאֲחֵרִיּוֹת הַמְּפֹלֶלֶת עַל כָּל פּוֹסֵק — הֵם מַחְקִים. מַחְקִים גַּם הַשּׁוֹמְרִים וְקִדְקוּי
חֻקִּים מִמֶּשׁ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ הָאֲכוּת שׁוֹמְרִים אוֹתָם. בְּעַת אֲשֶׁר גּוֹפֵי הַחֻקִּים הִיוּ מְלֵאִים
נִשְׁמָה לְאוֹמִית, נִשְׁמַת חַיִּים, בְּלִי רְמִיּוֹן שׁוֹא וְהַתְּרַגְּשׁוֹת מַעֲשֵׂה. בִּיחַם אֶל מַחְקִים
כֹּאֵלֶּה נִכּוֹן מְאֹד מְאֹד הַחֲכָמִים: אִם הָרֵאשׁוֹנִים כְּמֵלָאכִים אֵנּוּ כְּבִנֵי אֶדֶם, אִם הָרֵאשׁוֹנִים
כְּבִנֵי אֶדֶם אֵנּוּ כְּמֹרִים וְכו'.

תַּחַת הַסֶּכֶם סְתָמִי וּבְמֹלֵל סְתָמִי ע"ד הַחֲקוּי, הַרְבֵּה יוֹתֵר מְדוּיָק יֵהִיָּה מִשְׁפַּטְנוּ
כְּשֶׁנֶּאֱמַר, כִּי קֵנָה הַמְּדָה הַיּוֹתֵר בְּטוֹחַ, לְהַעֲרִיךְ עַל פִּיו, עַד כְּמֵה יֵשׁ לִיחִיד אוֹ לְאוֹמָה
כְּשֶׁרוֹן הַתְּפַתְחוֹת, הוּא מִיָּן כְּשֶׁרְנוֹ לְחֲקוּי. אִם הַחֲקוּי נִרְאָה רַק בְּתַנּוּעוֹת
מְנַחְכוֹת וְכַהֲעִיּוֹת מְלַכְר, מְנוּעַ וְעֶצֶר בְּעַד מַחְשַׁבָה עֲצָמִית, אוֹ לֹא תְּבוּא מִמֶּנָּה בְּרַכָּה
לְעַבְדוּהָ הַקּוֹלְטָרִית. אֵךְ אִישִׁים קְחוּנְגִים בְּמֵאֵד מִתְעוֹרְרִים ע"י הַחֲקוּי לְכִרְוֹא מִתּוֹךְ

תוכם ערכים חדשים, בעת אשר אצל פחות-מחוננים חונק החקוי את הרעיונות אשר אך יחלו לצמות. אינו דומה הפרא השוה כמעט לקוף אל הפֶּרְבֶּר הגאוני, כששניהם רואים לפנייהם פתאום ציביליזציה שהתקדמה מאד. החקוי מביא סכנה לשניהם, אבל יש בין זה לזה, שלפרא הקופי אין תקנה, ולברבר הגאוני נשקף עתיד נהדר, אחרי שינצח את הסכנה. כשבלבו יתעורר, תחת תאוה-להרוג, חשק נכבד ומרץ לקלוף לתוכו את מה שהוא רואה ולעכל את המראה הזה כמוחו, אז זכה לשעה גדולה. לבו מתעדר ומשתחרר, ברגע אשר או החל להשתומם. בתולדות ההשלמה האנושית יסופר ע"ד רגע כזה. הוא הרגע אשר או בא תאודוריק לאתונא, ויסר מעליו את בגדי אנשי המלחמה, וישם על בשרו אדרת פלוסוף. גם זה היה חקוי, אבל ע"י החקוי הזה הראה המלך הברברי רחשי כבוד אל הדבר, שאין לכבשו בחרב וברמח.

מעין רגע כזה היה גם רגע כניסת אלכסנדר מוקדון לירושלם. ענוה היא פוריה יותר מגאוה. מי שהוא רגיל להתבונן אל דברים יפים בלב מלא ענוה, לעולם יעדר איזה צערים קְדִימָה. מי שהוא אמן מלידה — החקוי הוא דרך ישר לפניו, ותעה לא יתעה בו. לעולם אין איש כזה מעתיק מעשה מכונה, אלא מקבל ונותן בעין יפה. מיכאל-אנג'לא היה מתנאה כשהצליח לחקות פסלי קדמונים, עד שהמבינים ברוצי מעו, ולא יכלו להבחין. ההומאניים היו מתפארים בחקוי שהיו מחקים את מפעלי הסופרים והאמנים הקדמונים. זאת היתה עבודת ענקית, נפלאה, מועילה, מטהרת ומזקקת מטומאת הבערות והלעוויות ששלטה בימי הכינים. אחרי כן באה תקופה של איזה עשיריות-שנים, תקופה מחלשת, מקמינה, להוציא, שהשתקעה בחקוי אין-לב של רברים קדמונים, בלי שכל, בלי חבה, ועל כן היה למותר, וגם למויק. כי לא מהשתוממות, אך מרדיפת הכבוד והכצע החלו מחקים את מעשי האמנים חקוי קוף. כגון זה היתה סיעה של אַקְלֶמְטִיקִים אחרי גאוני האמנות רפאל ומיכאל-אנג'לו ומיציאן שהיו עושים קיצורים ותמציות והעתקות מהם. מהצורות הקלושה והמרפרפת הוואת נולדו היצירות האמנותיות המנוגות ביותר. גודע, עד כמה היו סופרי הדרמה הצרפתים עמלים לחקות את מופתי הקדמונים. המעולים שבהם לא נפגמו ע"י החקוי. למרות החקוי בולט איפיו של כל אחד ואחד באופן מובהק ומצוין; אבל ההדוימות עשו קופה של העתקות בלי יופי, בלי עוז והדר, ויחקו ויחקו עד בחילת הנפש.

לרגל הקדמה הגדולה שהתקדמה חכמת הטבע בדורות האחרונים, פסק חקוי הקדמונים, ואת מקומו לקח חקוי הטבע. ואז בא הדבר המוזר אשר לא פלל איש. אז הוברר, כי גם את הטבע אין לחקות מעשה בהמה, כי אם מעשה אדם. האמנות נעשתה ענומה, משועממת, שכולה מן ההדר העליון ומן היפעה הנשגבה. אז זכרו רבים מה שאמר d'Aeambert: *La nature est bonne à imiter, mais non plus jusqu'à l'ennui* (מיב לחקות את הטבע, אך לא — עד השעמום). מי שמחקה בציירות או בשירה את הטבע עד כדי התגשמות הוא מחמיא את המטרה. הנלחם עם הטבע, למען הדמות אליו, סופו להכשל בדמיון המחזה הנורא, אשר בו נכשל האמן בספרו של זולא *L'oeuvre*. הריאליי הגרול וולא הציגו בעצמו את קיצוניות הריאליות לראוה. הצייר הוא שקוע באהבת הטבע, המציאות, ומתוך כך הוא מנרש מעל פניו את המציאות האמתית, את האשה האוהבת אותו, למען הקריב את נפשו לאיזו רקמת תעתועים של המוח. הוא נכשל בשגעון, כי הרשות לו לעשות כמעשה הטבע

ולהקריב קרבנות מן הזאדם. וסופו — שמפעל הענק שהוא רוצה לעשות בתאורו לחקוי, לובש צורה משונה ואיומה ומכוערת. כי אמנם יכול האדם להיות יוצר, אך בדרך אחרת ובאמצעים אחרים.

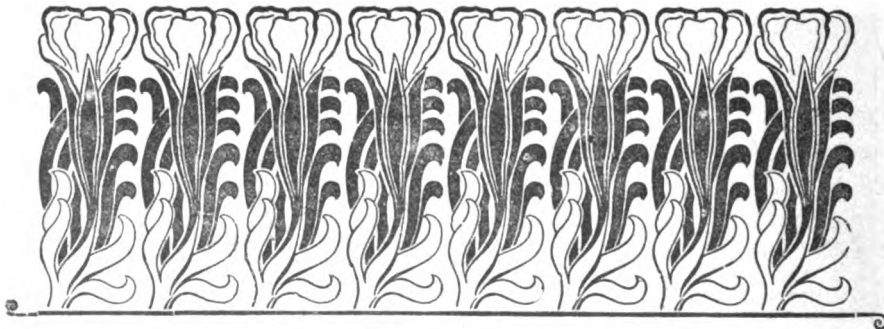
סוד הדבר הוא, שאין האדם יכול להדמות אל המבע בנסותו הממשית, בחאזום שלו, כי אם בסדריו, או כמו שיאמר בלשון האמונה: במדותיו של הקב"ה.

פתרון כל השאלות והמסקות, אם החקוי הוא טוב או רע, הרי הוא זה: החקוי איננו צריך להיות התכלית האחרונה, כי אם האמצעי, הדרך אל העצמיות והמקוריות. אין דבר עומד בפני החקוי, אף מה שלפני ולפנים מאחיצת סנים. היאפוני היה לספוג שסופג את כל המנהגים, הלמודים, התכסיסים. הנמוסים, הצעצועים — ממערב. לרגליו התחיל גם המגדרין החיני לטהר את המשקפים הפיראנטיים שעל עיניו, לראות חדשות, להכיר ולחקות. ברוסיא היה פמר הגדול האסימיליטור הראשון והגדול אשר נתן לתוך רוסיא מנה נסה מאד של השכלה מחוץ. כשהשעור הוא רב מכדי יכולה עכול, אז האומה מרגשת מין ליאות או מכאוב, מין רגש-לא-נעים, עד שהנבלע מתעכל, ונהפך לבשר ודם.

בקורות ימינו היו לנו הרבה תקופות כאלה. הרבה מאד העלו עולי הגולה מבבל, אבל עכל עכלו את הנקלם. הרבה קבלו לתוכם באלכסנדריא של מצרים, ושם לא עכלו היטב. כח חיים אדיר מאד ונאוניות מיוחדת דרושים לאומה למען קבל מאחרים הרבה, ואחרי הקבלה — להחזיק את התוך ולהשליך הלאה את הקליפה.

החקוי, כשהוא לעצמו, הנהו מעורר חיים, הנהו גורם של אמץ, גורם להתחדשות המחשבה ולחרוש הכחית. אנחנו, היהודים הלאומיים, קובלים על המתבוללים שהם מחקים. אבל אין אנו מביטים על החקוי בכלל בהבטה מגובה וברוח פסקנית ושלילית. מחקים גם אנחנו, ומחקים בני כל האומות המתוקנות. עד כמה שבני שאר האומות המתוקנות הם נוחים לקבל זה מזה. נהיה גם אנחנו מקבלים — ונותנים, מקבלים ונותנים. אבל החקוי שאנו פוסלים אותו הוא החקוי הקופי, המביא לידי בטול היש. פעולת החקוי היא רעה מאד, כשהיא יוצאת מעצלות המחשבה, מתאווה הכבוד, מסרך הלב, מרגש-העדר הגראה אצל הכבשים. אבל נעלה על רגש העדר הוא החקוי המושכל הבא מתאווה הלמוד, מן הכבוד וההשתוממות לנכח כל רוממות, כל עדן וכל תפארה, שאדם רואה אצל חברו ואומה אצל חברתה.

עתה, בנאצנו את ההתבוללות, גרע אנחנו, וידעו גם אחרים, מה הוא החקוי של התבוללות אשר אנו מ'אצים.

שְׁנֵי הַנּוֹדְדִים .

לְאַפְרִיקָה נָדְדוּ שְׁנַיִם יְהוּדִים ,
נְדָפִים מֵאֶרֶם וְאֵל ;
וְעַל הַגְּבוּל תּוֹעִים וְשֹׁבְעֵי-נְדָדִים
נִדְמְנוּ בְּאֶפְלַת הַלַּיִל .

בְּדֶרֶךְ הַשְּׂמוּעָה כְּשׂוֹאת עֲלֶטָה
בְּאֵתֶם עַל הַרְצֵל כִּי מַת ,
וְנִחְרַר הָאָחֵר וְהַשֵּׁחַ עוֹר מָטָה
קוֹמָתוֹ הַכְּפוּפָה וְלֹא-עֵת .

- הוּי , אָחִי ! הַתִּיַּח מְדַכָּא אִסוּנִי :
לְכִבִּי כִי גִמְחֵן בְּמִחֵן ...
וְנִעַן הַשְּׁנִי : הוּא מַת בְּעוֹנִי ,
כִּי דַחַק , כִּי דַחַק הַקָּץ ...

אִזּוּ יִכְיֶט הַרְאִשׁוֹן לַשְּׁנִי , כְּלָרְאוֹתוֹ
יִתְבַּיֵּשׁ , וְצוֹעֵק בְּגִהִי :
- אֵל הַחֲטָא , ר' שְׂמֵעֵיהּ ! תְּקַן דַּחַק אוֹתוֹ ...
אֵךְ מַה יִּהְיֶה עִתָּה , מַה יִּהְיֶה ? ...

וְנִפְטַשׁ הַנּוֹדֵד בּוֹ חֲרַשׁ גְּאֻנְחָה ,
בּוֹכֶיהָ בְּרַמְעוֹת שֵׁשׁ דָּם ;
יְדָבְרִים מִטִּיחַ הוּא כְּלָפִי הַהִשְׁנָחָה ,
וּמֵאֲשִׁים זְמַנְהָרָה הָעַם .

כַּחשֵׁךְ הוּא מְרִים אֲנָרְפוּ וּמֵאִים ,
מִשְׁתַּוְּרֵי כְּתִיבָה בְּפֶחַח ;
וְנִצְבֵּי הַשְּׁנִי מִשְׁתוּמֵם , מִתְרַעֵם ,
כְּגִי הַבִּין אֶת צֶרֶת הָאָח .

הוּא מְכִיט לָרֵם זְמַתְאוּנָן - הַפְּהַר
לְקִדּוּשׁ מִתְמַהֵמָה לְצֵאת ...
וְאֶזְלוּ חִבְרוּ מִטְרָף מִצְעֵר
מִר בּוֹכָה עַל הַרְצֵל כִּי מַת .

ח. אייזיקי.

נזיר היער.

מקדש לש. ב.

ליל ירח, קיץ. יער האלונים
 לוחש בפרחביה סודו מפעמקים;
 ונדמה שבעולם טמיר קול המונים
 הולך ומתקרב ואובד בפרחקים.
 יש שסנאי קופץ לו אל פארה בפניה,
 קומף ערמון קיפה וברגלים קדמות
 אחו ומסתכל בו בהנאה גלויה,
 מפצחו ועצם עיניו פאלו יחפץ הנמות.
 פתע יודענע, טרפו יפיל ארצה
 ובחרדה ידלג, יעל על צפרת -
 ויטה און אל המלת-הד שפרצה
 מעבי היער ברפית-ההתפארת.

ומתוך הדממה מעבי היער
 חודר שאון מננינות העשות, נמדרות,
 הולם ומשתמף בגלגל קול הפער
 ומתדפק מעלה בינות לצפרות.
 בין אלוגי-קדמים עומד ברת לבנים,
 סביב לו בננים שונים מסתים
 ומעל השער הלוי שבדייונים
 כדגל ארבת עולם, כסמל המילדים.
 ככל הבית אור. בדיוטה נהנתונה

תג הקציר חונג חוכר האחזה; -
 תג לכל... רק ביציע העליונה
 בקש מבני-אדם אדם לו מנוסה,
 זר לסביבה הגו, מתייה רחוק,
 צערים לא צערהו, מוזר לו ששונם;
 זועף ומתמקמר אהם תג לא יחונ.
 מנום בקש לו מהם ומדמונם.
 נשען אל חלונו מביט הוא החוצה...
 מבין העפאים נשקפה הלבנה...
 ומפטה עולה קוד מננינה פרוצה:
 הגלי, ברטצי'... - הגלי! הד היער ענה.

בתולות ובחרים לבושים בנהי קיץ
 רקדים בתשק פרא סביב בפענלה...
 הוא רק אינו רוקר! השבע בנה תיין
 בין נפשותם הם ונפשו המקללה.
 ומכח טמיר מרדף הוא בחדר,
 קופץ את אנרפיו בחלל-האפל;
 נדדף אל החלון - יער מלא הדר,
 ומפטה רעם צחוק של מפיהתפל.
 אצי באר הפנים תלמידתו סחה
 עם שר-האחזה, עין לו קרצת;
 ובעוד רגע זרעו סביב נזיתה נחה -
 ובצחק של זדון מנו היא נחלצת...
 אמנם היא בקשהו, לכבדם בחברתו,

גם תלמידיו לאֵדון הפורה קראו -
 והוא רָנַע יָרַד שָׁפָה מֵעֵלָיו
 וְעָלָה מֵהַר שֵׁנִית... זָר הוּא לָמוֹ, זָר הוּא!

ובמחלות-פָּרָא יחל הכל מָטָה,
 שִׁירֵי חַיִּים חֲפָשִׁים הוֹמִים בַּמִּקְהָלָה;
 כָּאֵלֹו סוֹסֵי-מִדְבָּר זֵרִים וּבִשְׁעָמָה
 דְּתָרִים בְּיִשְׁמוֹן כְּסוּפָה מִתְחוֹלְלָה.
 - לֹו יֵאָדְמוּ רָנַע! צוֹעֵק הוּא בְּעִבְרָה,
 וְעוֹזֵב עֲזָתוֹ, רֵץ לְסִתְרֵי יֵשֶׁר...
 - הוֹלֵי, בְּרִמְצֵי, הוֹלֵי! רֹעֵמָה תִּחְבְּרָה,
 וְלִבּוֹ בּוֹ מִתְפַּלֵּן מִקְלָה וּמְצַעֵר.

נִדְכָּא זֵאִין-אוֹנִים תַּחַת אֵלֹוֹן פָּרַע,
 נָגְדוּ נִמְפִי-טַל תִּתְנוּצְצוּ בְּפִנְיָם;
 פֹּה תִתְעוֹדֵר רָנַע רוּחוֹ הַנִּשְׁבְּרָה,
 נִפְטָו פֹּה יִרְנִינוּ שִׁירֵי-יָהּ עֲדִינִים.
 מֵעַל רֹאשׁ הַיֵּשֶׁר הוֹפַע הַיָּרֵחַ,
 רוֹמֵז לוֹ בְּאֶחָוָה, מִנְחָם וּמְרַנֵּעַ;
 עַד הַבֵּר מִפְּלוֹ מְנָאֵי קַט שְׂמַח
 מִכֵּיט בּוֹ כְּתַפְּץ שְׁלוֹם לוֹ הַכֵּיעַ.
 חֲרָט קוֹלוֹת חֲדָרִים, בָּאִים מִפְּרִתְקִים,
 גְּמִסִּים וְנִעְלָמִים רְחוֹק, רְחוֹק מֵנוּ;
 יֵשׁ שְׂפָצִיץ לוֹ קוֹיֵר מִן הַתְּרָכִים
 וְנִעְלָם חֵישׁ כִּירָא פֶן עוֹד יִרְנִינוּ.

תרס"ד.

א. ויבושתי.

אֲמוֹן מְשֻׁכָּב .

שְׁלֹשָׁה יסודות ראשים מוצאים אנחנו ביצירתו של משחוב: התיחסות מפיסתופילית אל החיים; הרגשה יתומה, בודדה, ענומה בתוך כל השאון, הממלא אותם; שאיפה נואשה לכרוא איזה מרחביה, להראות על איזה קרן אורה, המאירה במרחקי-העתיד, התעוררות-אמונה הבאה מתוך יאוש ממושך, להאמין. כי בוא יבואו הימים המאושרים, שאז לא יהיו החיים מנוכחים ככה, ריקים ככה מכל תעודה ומטרה, אך איזה תוכן יפה, נשגב ימלא אותם, מה שיעשה אותם לבלתי ענומים, משוממים, חסרי כל רעיון והגיון, כאשר הנם עתה.

אולם את כל גדולתו של משכוב, את כל כחה הנאוני של יצירתו הננו מוצאים אך באותן היצירות שלו, שבהן הנהו מתגלה לפנינו בתור מפיסתופיל, בתור לועג להחיים ולכל הממלא אותם.

אותן היצירות, שבהן הננו מוצאים את שני היסודות האחרים, הנן הרבה יותר רפויות, הרבה יותר נופלות מהראשונות בעיון, ככחן האמנות, בתמינתן הפלסטית.

מכירים אנחנו ביצירות האלה, כי האמן בנדר בעצמו אז, כי לא שמע אז בקול נניום היצירה שלו. מרגישים אנחנו אז, כי היצירות האלה אינן עצם מעצמיו וכשר מבשרו של האמן הגדול, כי אינן השתקפותם של זעזועי עצביו, של נשימות-נשמתו, אך איזה דבר הבא מחוץ לעולמו הפנימי, בלתי נובע ממעמקי-נשמתו, איזה דבר הבא עם הרוח הנושב כאטמוספירת-המחשבה הכללית, כעין נתינת-מס, שיתן האמן לדרישות של האמנות האוביקטיבית, שעל מובחן הנהו מקריב את האופי הסוביקטיבי של עבודת-מוחו ונפשו.

כי היה משחוב על פי תכונותיו היצירותיות, על פי אופן הסתכלותו בעולם, התיחסותו אל החיים, אחד מאותם האמנים, שהנם כלם אמנות, מעזועי-מוחם עד נרנודי-לבם.

האמנים האלה, שהנם כה מעטים, כה בודדים בכל דור ודור, אין להם ביצירותיהם כל מטרה אחרת, כל תכלית שונה, מלבד המטרה האמנותית. אין להם כל מטרות מוסריות ביצירותיהם גם בדרך-אגב, הם אינם באים להוכיח, להטיף, אך לצייר, לתאר.

ומציירים הם רק את זה, שיש לו אחיזה בלבם, שיונק משורש נשמתם, שנובע מאפן-הבנתם את החיים והסתכלותם בעולם. הם יכולים להשאיר הרבה חזיונות חשובים בחיים, מבלי אשר יקדישו להם את כח יצירתם, הם יכולים לבלי לנגוע במכחול האמנותי בהרבה מתכונותיו הנפשיות של האדם, בהרבה מטונמים של התגלותו טרובת-האופנים, מפני שאין הם מוצאים בכל אלה חוסר,

שיהיה קרוב אל לבם ונפשם, שיוכל אחרי עבודו היצירותי, לבוא בתור חלק באותה התמונה הכוללת והמקפת של החיים, החיה בהם. ומעטים המה האמנים האלה מאד בכל דור ודור, בכל ספרות וספרות. ביחוד מעטים אמנים כאלה, שיצירותיהם תהיינה על מהרה-האמנות, בספרות הרוסית.

אותן הסבות, שהנן גורמות להרבות בה את הספרות הפובליציסטית יותר מאשר בכל ספרות אירופאית אחרת. איתן הסבות הנן גם גורמות, כי הספרות האמנותית השא גם היא עליה איזה חותם של פובליציסטיקה, איזו מנרנציה, יונקת מעבר-לתחום-האמנות המהורה.

האמנים הרוסים אינם יכולים לשחרר את עצמם מההשפעה של החיים, שהנם יוצרים בהם את יצירותיהם. הסכיבה הסיכבה אותם, הנה מסתערת יותר מדי, השמים התלויים עליהם, הנם בלתי מוצעים יותר מדי, הארץ אשר מתחה לרגליהם הנה מתנודדת יותר מדי, בשביל שלא תאבד להם השלוה של האמן, המסתכל בשאננות בכל. בשביל שלא ישמע ביצירותיהם הר כל המעשים, אשר יעשו בחיים הרוסיים, בשביל שלא יהיו כלי מבטא-לאנחותיהם הנחנקות של הנאנחים והנאנקים, לשאיפותיהם ותקנותיהם. גם היותר אמנים בין העובדים בשדה-הספרות האמנותית הנם מתנלים לפנינו ביצירותיהם בתור בני-דורם, בני-עמם. הם הנם פחות עולמיים, כלליים, עפ"י נושאי-יצירותיהם מהרבה אמנים של ספרויות אחרות, אף כי בכתיצירתם, בתמונתם האמנותית, בעבודם המלוטש הנם עולים הרבה עליהם.

ובכחינה זו יחיד הוא, כמעט, משכוב בין האמנים הרוסים. הוא התנשא ביצירותיו עד נקודת-האמנות המהורה היותר גבוהה. הוא יותר עולמי, כללי, אוניקסטיבי מכל חבריו האמנים הרוסים. הוא הגהו הכהן היותר אוניקסטיבי בהיכל-האמנות המהורה.

בימים הראשונים של יצירתו כתב משכוב רק דברים קטנים. יכולים אנחנו למצוא ביצירות אשר יצר בימים הראשונים, ציורים כאלה, שהנם מחויקים לא יותר גם סרף אחד.

ומקיבל הוא הרבר אצל אלה, הכאים לכתוב ע"ד משכוב, לבקש את מהותה הפנימית של היצירה המשכובית, את הכינותיה היסודיות. את יניקה ההשפעה שלה, — לבקש את כל אלה ביצירות היותר גדולות שלו אשר החל לכתוב בפרק האמצעי והאחרון של שנות עבודתו היצירותית. הם עוברים, כמעט, בשתיקה על ציוריו הקטנים, כמו לו היו דברים, שאין הם מראים את משכוב האמתי, את משכוב היוצר, דברים כאלה שאין הם מבלימים את התכונות האינדיווידואליות של היצירה המשכובית. המה מכימים עליהם כעל הנמינות הראשונים של כתיצירתו הגאוני, בהיותו נמצא עור על פרשת-הדרכים, בהיותו עוד בלתי מוגדר, מוגבל, במרם שהגיע עוד לשלימותו, לקביעותו, לתחומו, במרם שהיה עוד משכוב למשכוב, במרם שסגל לעצמו את אופן-הסתכלותו בעולם, את התיחסותו לחיזיונות-החיים. בכלל אינם עומדים הם הרבה מבקריו של משכוב על הציגנים הקטנים שלו. אולם גם כשידבר מי מהם עליהם, הגהו מדבר על

אודותם כעל דברים שהנם יכולים רק להעיד על הכח האמנותי של היצירה המשכוכית, אולם לא כעל דברים המתארים לנו את נשמת-היוצר, את המחשבה האינדיווידואלית שלו, את הבנת החיים המיוחדת שלו, את השכינה המשכוכית, את האמן הסוביקטיבי שבמשכוכ, את הגורמים הפנימיים המעוררים את כח-היצירתו ליצור, מבקשים הם ומוציאים אך ביצירותיו הגדולות. יצירותיו הקטנות הנם, לפי דעתם, לא יותר מדברים כתובים באמנות גדולה, ציורי-חיים נכונים, מדויקים, אולם כל אחד ואחד מהם הנהו דבר נבדל נפרד, עומד בפני עצמו, אין נשמה אחת מחיה אותם. אין הם מחוברים יחד ע"י נימיו הנפשיים של היוצר, כיצירותיו הגדולות, שכל אחת מהן הנה יריעה מנשמתו של משכוכ.

ביחוד מתיחסים באופן כזה ליצירותיו של משכוכ המבקרים הרוסיים, שהנם, בכלל, יותר מבקרים-פובליציסטים מאשר מבקרים-אמנים, אולם באמת מתגלה לפנינו משכוכ בכל גדלותו היצירתית, בכל שלימותו הנפשית, בכל התכונות האינדיווידואליות של כשרונו הגאוני דוקא ביצירותיו הקטנות, לא ביצירותיו הגדולות.

ולא רק מפני שהצירים הקטנים האלה מצטיינים בתמונתם הפלסטית, באופן הציורי שלהם הקצר, הבהיר, המלוטש, באמנות הרבה אשר בהם, שבכל אלה עולים הם על יצירותיו הגדולות, שבכל אלה יכול הוא משכוכ להתחרות עם האמנים האירופאיים היותר גדולי-הכשרון, כי הגיע בהם עד למדרגת אמן-גאון—לא רק מפני כל אלה, אך העקר, מפני שבהם אך בהם מוצאים אנחנו את היסודות הסוביקטיביים של היצירה המשכוכית, את מקום חביון-עזה של שכנת היוצר, המשפיעה את רוח קרשה על יצירותיו. משכוכ האמיתי, משכוכ המקורי הנהו מתגלה לפנינו דוקא ביצירותיו הקטנות. ביצירותיו הגדולות כבר רואים אנחנו משכוכ אחר, שהנהו יותר מדי דומה לאחיו האמנים האחרים, מאשר צריך היה להיות עפ"י תכונות-יצירתו האינדיווידואליות, עפ"י אופן עבודת-מוחו ונפשו, השקפתו על החיים. דוקא יצירותיו הקטנות הנן יריעות יריעות מנשמתו, דוקא אותן מחיה נשמה אחת, דוקא הן הנן מחוברות יחד ע"י נימיו הנפשיים של היוצר. בכל היצירות הקטנות מנשב רוח אחד, בכלן ישמע טון יסודי אחד, את כלן ממלא מהלך-רוח אחד. יצירותיו הקטנות של משכוכ אינם רק ציורי-חיים אמנותיים, שמצייר האמן היוצר, אך דברים כאלה, המראים לנו את האמן ההוגה, את האמן הפלוסופ שבוצר. יצירותיו הקטנות של משכוכ, ציורי-חיים מכל הבא ליד היוצר, אך הן מתחברות זו לזו, ממלאות ומשלימות זה את זה, נעשים לדבר שלם אחד, שמשקפת בו התכונה הפלוסופית של כח היצירה של האמן. בהן הננו רואים את הבנת-העולם של משכוכ, את אופן הסתכלותו בחיים, השקפתו על כל הנעשה בהם.

היסוד היותר ראשי, שרוחו הנהו ממלא את כל יצירותיו הקטנות היא התיחסות מפיסתופילית אל החיים. ביצירותיו אלה הננו מוצאים כל אינדיווידואליותה ותכונתה הפלוסופית של ההסתכלות בעולם המשכוכית המקרית. אולם מוצאים אנחנו אותה לא מפני

שהיוצר הפך להראותנו אותה מדעת, לא מפני שהיתה לו איוו מנדנציה להשפיע עלינו. היצירות האלה עפ"י המון השקט אשר בהם, על פי אופן התאור והציור שבהם הנן רחוקות כל כך מאיוו פרנצוזה על הטפה והשפעה, מאיוו מטרה אחרת מלבד המטרה האמנותית: לתאר ולצייר. את האמן הפלוסוף שבמשכו רואים אנחנו בהן על פי נושאייהן, על פי התיחסותו אליהם.

בכל היצירות הקמנית, שהנן מקיפות טפוסים מטפוסים שונים, מציירות מומנטים ממומנטים שונים בחיי-האדם, שהרגשות שונות, מעמדים שונים מתוארים בהן, מתראה לפנינו משכו כמיפסתופיל-לועג-לכל. הרגשות שחנם נראים לנו להיות עדינים, המעמדים בחיי-האדם שהנם נראים לנו להיות רציניים נעשים ע"י מכחולו האמנותי של משכו לככה טמאים, מנוולים, מנוחכים.

קוראים אנחנו את ספורי-משכו המלאים חומר; קוראים אנחנו ספור אחד, שנים; מתעננים אנחנו על כשרונו ההומריסטי הגאוני של המחבר, שידוע ככה למצוא את הדברים המנוחכים בחזיונות-החיים, אנחנו חושבים או, כי דבר לנו עם איש בריא, אוהב-צחוק, איש שמח ומב-לב, המשמח גם אחרים, איש קל-המחשבה, שאיננו מעמיד גם את עינו האחת על הרצינות, הכבדות שבחיים. אולם קוראים אנו עוד ספור אחד, שנים, ולאט, לאט יבוא איזה שני עצום בהלך-רוחנו, איזה קו שחור מחל להציקנו. אנחנו רואים איוו סיסטמטיות אכזרית בהמחבר בבחירת-נושאי-ספוריו ההומריסטיים. לאט, לאט עובר, חולף לו הצחוק, שראינו מלוח את עמו של המחבר. לאט, לאט, מחלים אנחנו להרגיש, כי איזה לענ אכזרי, לענ מר יורש את מקומו.

וכל מה שמוסיפים אנו לקרוא, ככה מוסיף הלענ המר להקף את כל פנות החיים היותר נסתרות, ככה יוסיף לבטל באכזריות שוקמה את כל המכובד, הרציני, המוצק. אין אנו רואים עוד את המנוחך בחיים, אך כל החיים מתהווים למנוחכים בעינינו, וקלים, חסרי-כל הגיוון.

ומבישים אנחנו או על משכו כבר לא כעל איש קל-המחשבה, אוהב לבדה את הדעת של הקוראים בדברים קלים מעוררים לצחוק, אך כעל איזה קיסם אינקביוטור, הלוכד בקסמיו המשכרים ומעננים את הנלכד ברשתו, למען ענותו אחרי-כן שבעתים.

משכו מצטייר או כרמיונו כאיזה מפיסתופול נורא עומד על מנדל גבוה מוסב פנים אל כל החיים ומאריך לשון לעומתם, בלענו להם ולכל שאונם והמונם. וגדול הוא משכו אז, בשעה שהנהו מנתח את כל מראות החיים השונים, בשעה שהנהו מראה על הריקניות, על אי-ההגיוון שבהם, עד כמה הנם מנוחכים, חסרי-רעיון, הרבה יותר גדול מאשר הנהו בשעה שהוא מתגעגע על אלהים רחוקים, בשעה שהנהו רואה את סבות הענימות והשממן שבחיים בסבות מקומיות, זמניות, לא בסבות נצחיות, אבסולוטיות, נובעות מטבע-החיים בעצמם, מרפיון האדם, בתור אחד מכרואי-הטבע, מטבע גזעו השפל, גדול הרבה יותר מאשר בשעה שהנהו מגביר את המאמן שאיננו כלל בלבו על המפיסתופיל שבו.

גדול היא אז, כי הוא הנהו חי או בתוך עצמיות, כי הנהו אז את אשר הנהו.

ת. ז. סלאנימסקי (חז"ם). ז"ל.
נולד כ"ה אדר ב' תק"ע, נפטר א' סיון תרס"ד.

הר"י בנימין זאב בן יעקב הרצל ז"ל.

יוסף כהן צדק, ז"ל.
נפטר י' טבת תרס"ד.

אליעזר אטלאס, ז"ל.
נפטר בשביעי של ספח, תרס"ד.

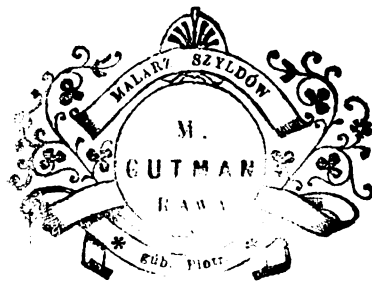
ישכר ברוש הלוי איש הורוויץ.

י. י. ווייסברג, ז"ל.
נפטר כ"א מנחם אב תרס"ד.

אליעזר שולמן, ז"ל.
נפטר י"ח מנחם אב תרס"ד.

המצב הכלכלי של היהודים ברוסיה.

(עמ' ספרי יק"א)

מאת מ. נ. סירקין.

I.

בכליין עינים יחלנו זמן רב למספר מדעי, שיכיל מספרים ורשימות מדויקים בדבר המצב הכלכלי של אחינו ברוסיה. הרבה דברנו בשנים האחרונות ע"ד עניי היהודים, זאת המלה בעלת-הכנפים, שהציונות הכניסתה לתוך מושגינו, הרבה פעמים כבר שנינו את הפתגמים השגורים בכל ספרי הלימוד לתורת הכלכלה וכבנדר זר חפצנום להלכישם בחוק היר את עמנו. אבל עד העת הזאת היתה לנו רק תמונה כהה, רבת הצבעים הנונים, ראינו רק קיים כללים ועצובים, מבלי אשר ידענו את צבעי-ההרכבה של התמונה השלמה, ומבלי אשר ידענו מה על דבר אלה היסודות המיוחדים והבודדים, שצירופם יצר את התמונה המלאה וזעה — מצב היהודים. והדעת הזאת הן נחוצה לנו לא רק לשם תורה בעלמא ולא רק למען הוסיף דעת. עליה להיות לאבן-פנה בעבודתנו הלאומית, עליה להיות למורה-דרכנו בכווננו לתוך העם להטיף ל"תחיה".

כי כבר נדושה ונדרסה המלה "עם" ותהי למושג מפשט תכן חיוני. גורל כל המושגים הקבוציים כא גם על המלה הזאת ויעשנה לפתגם מעורפל רוכב ערבות ששבעים פנים לו. כל אחד דרש במושג הזה כחפצו.

איוז הוא באמת הנורה הכלכלית של עמנו, מאיזה יסודות נצרף, איזה המה חלקיו העיקריים, לקראת איזה עתיד הוא הולך, איזה מחלקי-הרכבתו ירפו במשך הימים ואיזה יוסיפו חיל, איזה פרוצסים בו יתחוללו ואיזה כללי התנועה, חוקים דינמיים, ימשלו בהלך חייו האיִקונומיים? — כל אלה הן שאלות מעשיות, שערכן השמושי רב מאד בעדנו.

הדרישה לידיעה כזו גדלה עוד יותר ותהי לתשוקה בוערת ביחוד בימים האחרונים, אחרי אשר עברה התקופה הרומנטית בציונות ותחפוץ להתיצב על בסיס יותר חזק ולסמוך את יסודותיה על חקירות מדעיות. אז חדרו לתוך מפלגת המשכילים שבציונים המכנטאים השגורים בתורת הכלכלה המדינית, או החלו להשמע במחנה

מלים מפיצצות: „בורגזי“, פּוֹלִיטְרִינְצִיָה, פּוֹלִיטְרִיט וְעוֹד; או ההלו הדרשות, כי רק למפלגה אחת יש חלק לעולם הבא, רק היא היסוד הכריא והרענן, נושא דגל התחיה, והשאר — רקב וחלאה. או החלו גם היוכוחים מהעבר השני המחליטים, כי המצב המיוחד של עמנו, המסומן לו ע"י קורות ימי חייו זהתפתחותו בדהוה, ילא נתן לו עוד את היכלת לברוא מלחמת מפלגות או גם להציב נבולות בין מפלגה אחת לרעותה. כי ההכרלים הכלכלים בחיי עמנו והחיצים המכדילים בין כתה אחת לרעותה כה מלאכותיים, רפוים ומהירי-השנוי, עד אשר בן לילה יחלופו. או עלתה על הפרק גם העובדה, כי עמנו כרוכו שייך עפ"י גורתו הכלכלית לואת המפלגה החמישית, שאין שם ולא זכר לה עוד בחברה ומלחמותיה, שבלתי אפשר להתאים לה לא רק את חוקי תורת הכלכלה, כי אם גם את חוקי המחיה... או החלה הערבוביה.

כל השאלות האלה הן נכברות מאד בעדנו, ולא בדרשות ומאמרים נוכל לתת עליהן תשובה. פרובלמות חברותיות כאלה תוכלנה להפתר רק ע"י עובדות החיים ומראן: המספרים והרשימות המדויקים, וכל נסיון חדש במקצוע זה הרי זה משובח. קבץ החמר המטמסתי למצב הכלכלי של היהודים ברוסיה* הערוך ע"י יק"א*) יועיל גם הוא במדה רבה להפיץ אור על השאלות הסבוכות האלה. יק"א אמנם לא הציגה לה מטרה מסוימה, את עורכי הקבץ לא העסיקו פרובלמות ידועות בנוגע ליהודים. המה קבצו את החמר בתור תכלית בפני עצמה, ואת חמר המחשבה-תחלה בחקירותיהם יחשבו להם למעלה מיוחדת.

להתוכח עם ההשקפה הזאת בלתי אפשר, אחרת לא יכלו לחשוב ולעשות אנשים הגמצאים מחוץ להעם העברי, העומדים על גבו, אבל בלתי חיים בקרבו. בעלי הצדקה דורשים תמיד רשימות, איפוא רובץ העני היותר גדול, למען אשר יוכלו לכסות בתחבשת על המכה היותר אנושה, אבל בלתי מעמיקים המה חקור איפוא הוא מקור הרעה, באשר על הסגולה היחידה להסירו נורו איסור עוד במחשבה תחלה.

ההשקפה הזאת הולידה את המגרעות היותר עיקריות שבקבץ הזה. עורכיו שאפו לתאר תמונה כללית של מצבנו הכלכלי, אבל שאיפתם זאת לא עלתה בידם. לפנינו ים של מספרים, חמר רב, מבלאות, רשימות ציורים, ומספרים רבים מלאים ומפורטים בנוגע למקצועות מיוחדים, אבל כל אלה המה רק חמר לתמונה. אפס תמונה אין. יודעים אנו איך חיים ורעבים חלקים אחדים של עמנו, אבל בלתי יודעים אנו איך יצרפו החלקים האלה לגרם שלם אחד, — יודעים אנו את אפני החיים האיִקונומיים של בעל-המלאכה, הפועל והשכיר-יום, אבל בלתי יודעים אנו את הגזרה הכלכלית של כל עמנו.

כי אחרת גם לא יכלה היות. לתאר תמונה יוכל רק איש המשקיע את עינו רק בקרן-זווית מיוחדת, אבל לא איש שמכטו תועה מבלי הרף. לוא הצינו לעצמם העורכים שאלות ידועות, כי אז יכלו לתת תמונה. כעת לפנינו רק חמר המחכה ליוצרו.

*) „Сборникъ матеріаловъ объ экономическомъ положеніи евреевъ въ Россіи 2-гома СІБ. 1904 г

העורכים מתנצלים על אשר לא הכניסו לתוך הקבץ מקצועות רבים; מוכרחים היינו להתיאש עפ"י סבות שונות ממקצועות רבים, שנכללו בתוך לוח-השאלות הראשון. עפ"י הסבות האלה חסרות לגמרי כל השאלות המתיחסות להמסחר היהודי, ולזאת יצאו מן חוג חקירותינו לא רק ידיעות בדבר המוחרים היהודים, כי אם גם בדבר עוזרי המסחר, חנונים קמנים, נושאי-סחורה ומוביליה, סרסורים ועוד" (הקדמה ח"א ע' VIII).

בלתי יודעים הננו איזו הנה הסבות השונות שעמדו לעורכי הקבץ לשמנה. לעתים מאד קרובות יקרה, כי, הסבות השונות וביחוד אלה, שתחתן משובך קו, בלתי תלויות בעורכים, ומקורן מחוץ ואו, כמובן, אין כל תרופה. אבל בלתי אפשר לבלי הצטער, כי מפלגת הבורגנזאוויה הקמנה, כלומר רב מנין ורב בנין של עמנו, יצאה מחוג החקירות, ועל אדותיה חסרים המספרים לגמרי. מובן מאליו, כי גם עפ"י הסבה הזאת לא תמונה שלמה לפנינו, כי אם קמעים אחדים.

גם במספרים בפני עצמם דבקה המנרעת הכללית, הרובצת על כל סמטיסטיק פרטית, בלתי רשמית, הקורוספונדנתיים לא תמיד יבינו את אשר לפנייהם, פעמים רבות המה עושים מלאכתם רמיה, כאשר כן קרה בנוגע להשתתפות היהודים בחרשת המעשה בפולין (ח"ב מאמר II), בנוגע למספר המשפחות שפנו לעזרת חברת-הצדקה (ח"ב מאמר V), בדבר בעלי-המלאכה ועוד במקומות רבים. לזאת בלתי אפשר לסמוך בהחלט על מספרים רבים המובאים בקבץ, ובמקרים רבים יש להביט עליהם רק כמו על קרובים לאמת. ברוב מקרים האלה מעירים העורכים בעצמם על מדת אמתת המספרים.

בדיקנות נפרזה ובפרטות מנומנה שכדאית היתה למזל יותר מאושר, עבדו העורכים את חלק הידיעות בדבר הקולוניסטים העברים, החלק היותר גדול של הכרך הראשון, המספר היותר גדול של הרשימות שבאו בתור הוספה להכרך השני מתעסקים במלא-הקמץ הזה של קולוניסטים עברים ברוסיה, נשית יק"א נבלטת בזה באופן מאד ניכר. הפצה היא, הדורה העשירה לפי הנראה לברוא מפלגת עובדי-ארמה בקרב היהודים על-אף החוקים והמצב...

ראויות הנה לשבח המכלאות המצוירות שבאו בקבץ, — חזיון כה יקר במספרים עברים. המכלאות האלה, המתארות בצבעים מיוחדים את מדת השתתפות היהודים בחרשת-המעשה, הנה המופתים הכי בולטים וכי נמלצים. במעוף עין אחר נכיר את המהות המפוסית של ההשתתפות היהודית בתעשייה הרוסית: הגמד היהודי בשורה אחת עם הענק הרוסי...

לעומת זה מגרעת רבה היא: חסר הדיאגרמות בקבץ הזה. גם הדיגרמות, המתארות בצוירים סמטיים התפתחות מחנה זה או אחר, מועילות הרבה להבליטת העובדות, ויש להצטער כי חסרות הנה בקבץ הזה לגמרי.

התאמצנו בפרקים הבאים לדלות מן השפעה הרבה של המספרים והרשימות את אלה שיש להם ערך מיוחד. בסוף הפרקים נתנו גם הערות כלליות אחרות בתור סך-הכל של המספרים, ובפרק האחרון נסינו לתת תשובה על השאלות היותר בווערות המעסיקות כעת את מובי ציונינו — על יסוד המספרים המובאים, נקדה, כי מספרי יק"א ימציאו ליד חוקרי מצבנו עוד פעמים רבות את

המקרה המוכשר להביע את דעתם והשקפותיהם על מצבנו הכלכלי. כי המקצוע הזה — תורה הוא וללמוד אנו צריכים.

II.

תחלת, שאלת היהודים ברוסיה תתיחס לתקופת החלוקה של פולין (1795-1772), אחרי אשר גם תושבי פולין היהודים במספר 900 אלף איש נכללו במספר נתיני רוסיה. עד העת ההיא לא היה להיהודים כל חלק ונחלה ברוסיה כי מראשית הנסד הממשלה המוסקובית לא נתנה להיהודים הרשות לבוא אל הארץ, ואלה שבאו גרשו חוצה לארץ. בימי אלקסיי מיכולוביץ ופטר הגדול לא נתנו כל פקודות כלליות בנוגע להיהודים, ואלה שנמצאו באחוזות פולין שנספחו לרוסיה וגם אלה שגרו בממשלה נופא לא גרשו מן הארץ. רק יקמרינה הראשונה החלה להוציא פקודות-הגבלה בעד יהודי רוסיה, שנתקמו ובטלו וחזרו ונתקמו פעמים רבות עד ממשלת יקמרינה השנייה. הקסרית הזאת אחזה בתכסים המושלים שקדמוה! פקודות מיוחדות בנוגע להיהודים לא נתנו ואת מציאותם סבלה. אבל בכתב-הרוסמות שלה, שבו קראה לנתיני חוץ לבוא ולהאחו בארץ, הוציאה את היהודים מן כלל האורחים הקרואים. רק בכתב הרוסמות של שנת 1769 נזכרים היהודים בתוך יתר הלאומים נרי הארץ ולמקום מושבותיהם הגבלה נפת אסיה החדשה. הפקודה הזאת היא הזחלת, תחום המושב המוגבל בעד היהודים.

גבולות התחום הזה נשתנו פעמים רבות. בהספח נפות פולין לרוסיה רחבו גם גבולות התחום, אבל קנאת הרת ששררה בעת ממשלת אלכסנדר הראשון צמצמו עוד הפעם את הגבולות האלה, והגבולות רבות הצירו את צעדי היהודים וישללו מאתם את זכות הישיבה בערים רבות ואת היכלה למצא את פרנסתם ממקצועות רבים. השנויים האלה, פעם לטובה ופעם לרעה, הלכו וגמשכו עד שנת 1835 עד הנתן, התקנות ע"ד היהודים. התקנות האלה ציגו באופן מוחלט את גבולות התחום. מספר היהודים נרי רוסיה בחצי הראשון של שנות המאה הי"ט היה לא רב, אבל לצין בדיוק את המספר הזה בלתי אפשר, אחרי אשר יחסר החמר הסטטיסטי הנחוץ לזה. בהקבץ של יק"א אנו מוצאים רק רשימות אחדות בנוגע למספר היהודים בשנת 1838 ו1847. מהם אנו רואים, כי בשנת 1838 היה מספר היהודים בתחום המושב (מלבד פולין) 1030331, ובשנת 1847 — 1041363 איש.

צפופים ורחוקים ישבו אז היהודים בתחום מושבם. העני והלחץ גדלו במדה כזו עד אשר לפי עדות הסופר הנוצרי מיליומין רק שלשה אחוזים למאה של היהודים יכלו לחיות בריוח והשאר היו עניים מרודים, סובלים חרפת רעב. המצב האומלל הזה משך עליו את עיני הקיסר אלכסנדר השני, שיסד ועד מיוחד, והודות להשתדלות הועד נתנו להאומנים והפועלים היהודים, כמו כן להסוחרים ממררנה הראשונה, לבעלי השכלה גבוהה ועוד, זכויות מיוחדות המרשות להם להאחו בכל ארץ רוסיה.

בימי ממשלת הקיסר אלכסנדר השלישי נתנו חוקי-הגבלה של 3 מאי 1882

הידועים בשם, החוקים הומנים". החוקים האלה סימו את שכלול המצב ההוה של אחינו ברוסיה.

הספירה הכללית של שנת 1897 הראתה לדעת, כי מספר היהודים ברוסיה הוא 5,189,401 נפש, כלומר 4.13% של כל גרי רוסיה. מהם נמצאים בתחום המושב וביתר הפלכים שיש להיהודים הרשות לגור בהם 487,463 איש, כלומר במקומות האלה חיים 93.9% של מספר כל היהודים.

מדת הישוב, כלומר מספר היהודים הגרים על שטח אחד, שונה היא במקומות שונים של תחום המושב. עד המדה הכי גבוהה הגיעה קרן צפונית-מערבית. שם יעלה יחוס היהודים אל כל גרי הארץ עד 57.9%; היחוס הכי קטן הוא בפאת דרום: 26.3%.

עד כמה בלתי טבעיים המה לפני החיים בתחום המושב יוכיחונו המספרים בדבר היחוס של הגברים להנקבות. כידוע שוה הוא כמעט היחוס הזה בכל ארצות התבל, וכדור הארץ כמו נחלק לשני חלקים שוים ע"י שני המינים הגרים בו. בפלכים התיכונים של רוסיה מספר הזכרים עוד גדול ממספר הנקבות, ובכל ארץ רוסיה, כלומר אם נכלול גם את מקום מושב היהודים, היחוס הזה כמעט שוה. על כל 100 נקבות מספר הזכרים 98.9%. תמונה אחרת לגמרי הננו רואים בתחום מושב היהודים. שם רב מספר הנקבות על מספר הזכרים באופן מאד ניכר: על כל 100 נקבות מספר הזכרים רק עד 95.6%, ובפלכים אחרים גם 90%, ואת המחזה הנונה הזה רואים הננו בכל הפלכים, המוגבלים בתור תחום המושב להיהודים.

סבות המחזה הבלתי טבעי הזה מובנות הנה על נקלה ומקורן בהמצב הכלכלי המעיק על היהודים. המלחמה האכזרית, מלחמת הקיום, הקשה ביחוד בעד אחינו הצפופים בתחום מושבם, תראה את רשומה על מספר המיתות, ובאשר כבד המלחמה הזאת יעיק ביחוד על הגברים, מפרנסים משפחותיהם, לזאת גדול מספר המיתות בין הגברים רב יותר מאשר בין הנקבות. ספירת שנת 1897 הוכיחה כי על כל 100 נקבות עכריות מתות, עולה מספר הזכרים המתים עד 126.4. מלבד הסבה הזאת הנה רב מאד מספר היוצאים את הארץ. אחרי אשר יסגלו חרפת רעב, וכמוכן רב היוצאים המה זכרים.

בפלכי רוסיה חוץ לתחום המושב שונה הוא המצב הזה לגמרי. לפני החיים יותר טובים ויותר רצויים בפלכים האלה. פה פחות אכזרית היא מלחמת הקיום, המכלה את יהודי התחום מנפש ועד בשר, ולזאת יוכלו הפלכים האלה להחשב לארצות-הכניסה בעד היהודים, העוזבים את תחום המושב. ובאשר רוב היוצאים את התחום המה המיד זכרים, לזאת יכנסו להפלכים האלה גברים במספר יותר רב. וזאת היא הנסבה שבפלכים התיכונים ברוסיה רב מספר הגברים על מספר הנקבות.

היציאה מן הארץ היא גם הסבה לזה, שמספר היהודים הצעירים, שלא הגיעו עוד לשנות עבודה, רב יותר — נגיבן ביחוס הפרוצנתי — מהמספר הזה אצל עמי הארץ. לעומת זאת פחות הוא מספר האנשים מן עשרים ומעלה אצל היהודים, מאשר אצל בני העמים האחרים. נס את המחזה הזה קל להבין. עוזבים את הארץ הכחות היותר רעננים ובריאים, בתקופת 40—20 שנה, עת כבר התכבד

האיש ויגיע למדרגה כזו שבעצמו יוכל לדאוג לאחריתו. ובתחום המושב ישארו רק הקטנים, המחכים עד אשר יגדלו למען ירחיקו נם המה נדוד. לפני החיים הבלתי מבעים שהזכרנו יראו, כמובן, את רשומם הרע נם על רבוי מספר היהודים. במשך שש עשרה שנה גדל מספר היהודים עד כדי 22,2%, בעת אשר מספר כל יושבי רוסיה במשך העת הזאת גדל עד כדי 26%. המספרים בנידון זה מוכיחים כי במקומות ששם יחום היהודים ליושבי הארץ יותר קטן, ילך ברבות השנים רבנים הלוך וגדול, לעומת זאת יצעד רבנים רק בכברות קדימה במקומות, ששם יושבים היהודים צפופים ורחוקים, ורבנים המוחלט הוא בכל זאת פחות מרבוי הנוצרים.

כנוגע להציאה נחוץ להעיר עוד על מחזה אחד מיוחד במינו: לא רק חיצה לארץ ולעבר הים יוצאים אחינו, המה נודדים נם בתוך תחום מושבם, מפלך לפלך ומעיר לעיר מן הקרן הצפונית-מערבית לעבר הקרן הדרומית-מזרחית. החיים הקשים יגרשו את אחינו מקניהם החמים בפולין וליטא למקומות חדשים: לעבר הדניעפר ולחופי הים השחור והאזובי.

III.

קשה ביחוד היתה בעד עורכי הקבץ העבודה לאסוף חמר מדויק כנוגע להאומנים ובעלי-המלאכה היהודים. המקצוע הסמטיסטי הזה צולע היא בכלל על ירכו ברוסיה. תוצאות הספירה של שנת 1897 עוד מרם ראו אור, ולזאת נאלצו עורכי הקבץ להסתפק בהידיעות הדלות ובלתי שלמות, שהופיעו בזמנים שונים ברפום בתור קמעים בודדים. עיזרי יק"א אספו נם המה בכל מקומות מושבותיהם מספרים ורשימות בנידון זה עפ"י לוח-השאלות מפורט. ידיעותיהם עכרו עוד תחת הבקרת בעזרת החמר הספרותי במקצוע הזה, ושני המקורים האלה היו אחרי כן לקי-המדה להידיעות שנכנסו בהקבץ.

עפ"י הידיעות האלה מוצאים הננו ברוסיה המערבית, כלומר בתחום המושב* 500986 בעלי-מלאכות יהודים; יחוסם לכל מספר היהודים במקומות-הספירה הוא 13,2%. היחוס הפרוצנתי הזה הוא הממוצע, במקומות אחדים הוא רב יותר, כן למשל עולה היחוס הזה בפלך הורודנה עד 25,3%; בפלך ררום — עד 27,7%. לעומת זאת מעט הוא מהיחוס הממוצע בפלך ורשה, מקום שם יגיע רק עד 10,5%. בכל אופן הנה היחוס הממוצע של בעלי המלאכה היהודים להתושבים הכללים הוא רב יותר מהיחוס הנורמלי. קשה הוא להוציא משפט בדיוק מה רכה מדת היחוס הנורמלי הזה, כאשר חסרות הידיעות המדויקות כנוגע לבעלי-המלאכות הרוסים, אבל בתור עדות מעט, עד מה רב הוא היחוס שהזכרנו תוכל לשמש לנו העובדה,

* נתון להעיר כי בכל מקום שזכור את "תחום המושב" בלתי מכונים הננו לתחום המושב בתוראחו ההיסטורית, כלומר לאלה המקומות שנכלו מ, רם בעד היהודים. כונתנו לכל המקומות, שבהם נתנה להיתורים הרשות לגור באין כפריע.

כי בארץ גרמניה עולה מספר בעלי-המלאכה רק עד 7—6 אחוזים למאה. השפעה הבלתי טבעית הזאת של בעלי המלאכה בתחום המושב תלויה כמובן בהגבלות המשפטיות המעיקות על היהודים בעת גשתם לבחור להם איזה מקצוע עבודה, ועוד בזאת כי אין להם חפשי-היציאה מחוץ לתחום.

המחזה הבלתי טבעי הזה מוליד בלי משים את השאלה הנכבדה: אם אמנם מתאים הוא הרבוי הזה של הידים העסקניות להדרישה על בעלי-מלאכה, והיכולו כולם למצוא חוג-פעולה במקצוע אומנתם?

בכל חברה אנושית יש, כידוע, גבולות ידועים בעד מספר בעלי המלאכה הדרוש לה. כי הן המלאכה משוללה את האיפי האינטרנציונלי וגם בגבולות מדינה אחת תרד עשר מעלות אחרונית ברבות ממשלת הרכוש וקחרו. ההבדל בין בעל-המלאכה ובעל בית חרשת המעשה גדול הוא רק בזה, כי בעל המלאכה יבין את פרי-מלאכתו בסכום יותר מצומצם ובעד שוק-מסחר ידוע, רק לעתים מאד רחוקות יקרה כי האומנים המיוחדים ימכרו את פרי מלאכתם למקומות רחוקים, וגם אז רק בעזרת סוחר, שידו באמצע, ובמקרים האלה אין בין האומן ובין הפועל אף הבדל כל שהוא. בשפטנו מנקודת-הראי הזאת עלינו להחליט, כי היחוס הזה של בעלי-המלאכה היהודים למספרם הכללי נורמלי הוא רק במקומות ההם, ששם מספר היהודים אך מעט, כמו בלונסק, צ'רקסס, ועוד. אבל רבוי היהודים בעלי-המלאכה במקומות שכמעט כל יושביהם המה בני עמנו—זאת הוא בלי שום ספק רעה חולה ומכשלה רבה הרובצת למעמסה על אחינו יושבי התחום.

מקצועות המלאכה, שבהם יתעסקו אחינו רבים ושונים המה ומספרם מגיע עד 60. אבל מן המספר הזה נחוץ לצין 24, שבהם יתעסקו אחינו ביחוד. החלק היותר גדול של בעלי-המלאכה היהודים—88,82%—לוקחים חלק בכ"ד המלאכות האלה. עפ"י מספר בעלי-המלאכה עומדת בראש מלאכת החיטים, שבהם יתעסקו 25,6% של המספר הכללי. (19,1% זכרים, 6,5% נקבות). אחריהם:

(רשימה 1)

סנדלרים ביחוס	14,4%	של כל בעלי-המלאכה
בנאים	6%	
אופים	4,6	
קצבים	4,4	
תופרות-לבנים	3,8	
עושי-כובעים	3,2	
נפחים	3,1	

מלבד המלאכות המעסיקות פחות מן 3%. הרשימה הזאת מראה לנו, כי מן כ"ד המלאכות שעל אודותן הזכרנו, 20 עוסקות בהכנת החפצים ההכרחיים והיותר נחוצים. המספרים האלה מוכיחים לנו גם כן, עד מה כוזבה היא הרעה הנפוצה במחנה צורדינו כי ימאסו היהודים כעבודה הדורשת עמל רב, ידוע הוא לכל, עד מה קשה ומכלה-נפש היא עבודת החיטים, עד מה תרופף את הגן מלאכת הסנדלרים, האופים והנפחים, ובמלאכות האלה, הידועות כולן למלאכות קשות, מתעסקים אחינו ביחוד.

מוזר ובלתי טבעי הוא לא רק היחוס בין בעלי המלאכה ומספר היהודים, כי

אם גם בין האומנים ועוריהם. היחוס הזה שונה הוא לגמרי מאשר אצל עמי הארץ, מובן מאליו כי גם בזה אשם הוא המצב המיוחד, שבו ימצאו היהודים. היהודים עזרי-האומנים (подмастерье) והתלמידים נאלצים המה לעבוד אך ורק בבתי-חרשת יהודים, כאשר הנוצרים לא יקבלום כחפץ לב, מלבד זאת עומדים להם לשמנה השבתות והיו"ט, וגם השנאה השוררה בין בעלי-המלאכה הנוצרים והיהודים.

במספר הכללי של 500986 בעלי-מלאכה הנרים בתחום המושב (בה' פלכים) נכללו: 259396 אומנים; 140528 עזרי-אומנים; 101062 תלמידים. כלומר: עפי' החשבון הממוצע עולה מספר האומנים עד לחצי מספר בעלי המלאכה או במלים אחרות: לכל אומן יש עוזר אחד. אם נשים אל לב, כי רב התלמידים המה ילדים צעירים מן 10 עד 15 שנה, אז נמצא כי מספר הילדים הלוקחים חלק במלאכות רב הוא מאד אצל היהודים. מספר התלמידים מגיע עד 20% של מספר בעלי-המלאכה בכלל.

המספרים האלה מוכיחים גם, עד מה קטנה מדת בית-המלאכה אחרי אשר המדה הזאת תלויה, כמובן, במספר העוזרים והתלמידים, ובאלה המקומות ששם מספר האומנים לכל מאת בעלי-מלאכה הכי קטן, שם בתי-המלאכה המה, כמובן, הכי גדולים, נחוץ להעיר, כי בכלל רובם של בתי המלאכה קטנים המה, עד אשר ברב המקרים לא ישתמשו האומנים בעזרת עוזר או תלמיד.

נקל להבין, כי לא בכל מקצועות העבודה שוה הוא היחוס הזה בין האומנים ועוריהם. ישנן מלאכות פשוטות, בלתי דורשות עזרת אנשים אחרים. בהם כמובן מספר בעלי-המלאכה הוא מספר האומנים. אבל ישנם מקצועות עבודה הדורשים שכלול טכני ופיזי. עפי' תכונתה ואפניה דורשת מלאכה כזו חילוק-העבודה, והאומן הדואג לאחריותו יחלק בעצמו את חלקי המלאכה בינו ובין עוזריו. את החלק היותר קשה יעשה בעצמו ואת החלקים היותר פשוטים ימסור לעוזריו, שישלימם וישכללם במקצועות מיוחדים.

רב העוזרים — כחשבון הממוצע — עולה בחלק התופרות בגדי בד: (*) על 100 אומנות עולה מספר העוזרות מן 259 עד 99 ומספר התלמידות — מן 201 עד 86. אצל החיטות: עוזרות — 57,142; תלמידות — 97,182; אצל החיטים: עוזרים — 27,108; תלמידים — 33,98. אצל הסנדלרים: עוזרים — 43,109; תלמידים — 20,53; אצל הבנאים: עוזרים — 5,102; תלמידים 17,70. גם עושי-הכובעים משתמשים לעתים קרובות בעזרת תלמידים ועוזרים. לעמת זאת מעט מספר אלה האחרונים במקצועות האחרים של המלאכה. בכלל נחוץ להעיר כי בנידון זה אין משקל שוה לגמרי. לפעמים נמצא בתי-מלאכה גדולים, המעסיקים עוזרים ותלמידים לרב, ובעונה אחת גם בתי חרשת המעשה של אומנים עניים, שלא רק לא ישתמשו בעזרת זר, כי אם גם לא ימצאו להם עבודה מספקת בעד עצמם. מספר בתי-המלאכה הדלים היה הרוב הכי גדול, בעת אשר בתי-המלאכה הגדולים המה חוון מאד יקר.

(*) בלתי אפשר הוא לתת בנידון זה מספרים ממוצעים, כאשר במלכים שונים נכדלים מאד המספרים האלה. מביאים הננו כזה לזאת את הכספרים הכי גדולים (מבטיסום) והכי קטנים (מיניסום).

אפני החיים בתחום המושב נשתנו בשנים האחרונות במדה כזו, עד אשר עקרו משרש את ההשקפות החברתיות, ששלמו שלמת בדור העבר. ההשתנות הזאת הולידה תסורה עיקרית בחיי האשה העבריה. גם בדורות שעברו מוצאים אנו את האשה נושאת שכם אחד עם אישה את עול הפרנסה. לעתים קרובות ראינו גם, כי האשה העמיסה על עצמה את כל דאגות החיים החמריים בעת אשר האיש לא נקף אף באצבע קמנה. אבל במלחמת-הקיום לקחה האשה של דורות שעברו חלק רק בעבודת-מסחר. היא קנתה ומכרה ותחיה את נפשה ונפשות ביתה ממסחר-הבינים, מסחר פעוט. אבל למולם לא, השפילה את כבודה להתעסק באיו מלאכה נסה, מלאכת-יד. המלאכה נחשבה לחרפה מיוחדת בעד האשה. מכבר עמל החיים נשתנו ההשקפות, והמספרים בדבר בעלי-המלאכה היהודים כוללים בקרבם מחנה רבה של נשים עבריות.

במספר 500986 בעלי המלאכה שנרשמו בתחום המושב נכללו 76548 נשים. יחום הנקבות להמספר הכללי של בעלי-המלאכה הוא 15.3%. מקצועות המלאכה שבהם התעסקנה העבריות מונבלים המה מאד. מובן מאליו, כי כל המלאכות יגיעות-כפים הנה קשות יותר מדי בעד הנשים. לעומת זאת רכ מאד מספרן במקצועות המלאכה, הדורשים כח-סבלנות, נקיון-העיבוד ורנש-היופי. במלאכת כובעי-הנשים, תפירת שמלות, מלאכת פרחים, תפירת כנדי בד, מלאכת-פוזמקאות, יד הנשים על העליונה, ומהמקצועות האלה כמעט נרשו את מלאכת הגברים לנמרי, בהמספר הכללי של 76548 בעלות-מלאכה נכללו:

(רשימה 2)

חיטות במספר	נפש
תופרות כנדי בד	17331
עושות-פוזמקאות	5700
עושות-כובעים	4014
	32619

אם נוסיף על המספרים האלה את מספר העושות פרחים מלאכותים נמצא, כי בחמשת המקצועות האלה מתעסקות 81% של כל בעלי המלאכה ובהמקצועות הנשארים רק 19%.

לצערנו בלתי מוצאים אנו בהקבץ מספרים ע"ד אריכת יום העבודה אצל בעלי המלאכה העברים, מפני סבית שונות — כאשר יתנצלו עורכי הקבץ — לא עלתה בידם להפיץ אור על השאלה הזאת. אבל גם בלי מספרים ורשימות יודעים אנו למדי, עד מה יכלה בעל-המלאכה העברי את נפשו וכשרו בעבודה רבה וקשה. בעל-המלאכה, השמח במצאו איוו עבודה שהיא, — אחרי אשר היא חזון מאד יקר — לא ישים לב לנפשו וכריאותו ולעתים מאד קרובות יעבוד כל הימים, לרבות גם הלילות. התחרות רבה עד למעלה ראש, על כל זוג סנדלים מכיטות עינים רבות בכליון, דאגה ותקה, והיפלא כי לא יחשוך או בעל-המלאכה מעמל נפשו?

איזה הוא השכר לפעולת העובד? התתן לו עבודתו המלאה עמל לחם לשבוע? איזה המה אפני התשלומין במקצועות השונים של המלאכה העברית? — על השאלה הזאת יתנו לנו מענה מאד מעציב המספרים הטובאים בהקבץ.

בערי פולין ישתכרו החיטים באופן כזה:

(רשימה 3)

20%	של החיטים הנרשמים משתכרים יותר מן 300 ר' לשנה		
} 30%	47%	מן 250 עד 300	
	33%	פחות מ-250 ר'	

נמצא כי בהערים האלה משתכרים 80% כלומר ארבעה חלקים של כל החיטים לא יותר מן 6 ר"כ לשבוע. והמקצוע הזה הוא היותר מוצלח, באשר הסנדלרים משתכרים עוד פחות. 65% מהם משתכרים מן 150 ר' עד 250 ר' לשנה. שכר התופרות בנדי' בד לרב לא יותר מן 100 ר' לשנה. המספרים האלה המתייחסים לערי פולין כמעט שווים המה ביחוסם לכל ערי התחום. בכל מקום החיטים והסנדלרים ועושות-הכובעים המה הגבירים שבמשפחת בעלי-המלאכה, וגם הגבירים האלה משתכרים לא יותר מן 6-5 ר"כ לשבוע, והשאר ימנו ברעב.

עוד יותר נורא מצב עוזרי האומנים. בחשבון המצוע משתכרים המה את החצי משכר האומנים, כלומר מחיר עמלם עולה עד 2 ר'—2,50 ר' לשבוע. על התמונה המעציבה הזאת נחוץ להוסיף עוד את השרפוטים האלה: הצעת המלאכה רבה פי הרבה מן הדרישה, לזאת ישארו לעתים תכופות המונים בעלי-מלאכה בלי כל עבודה. חסר-העבודה—זה הוא האסון היותר גדול הרובץ לפתחי בעלי-המלאכה. ישנם מקצועות-מלאכה, שלעתים ידועות כשנה יחסרו לגמרי. בעתים הנוראות האלה, — עתות הרעב או, הסיוונים המתים, כאשר יקראום בלשון למודים, — ירד בעל-המלאכה מרחי אל דחי. העני המדוכא ככל ימות השנה יהיה לקרבן הרעב בעתים האלה או בעבור בעולם המסחר רוח שאינה מצויה. או ישליך את מלאכתו אחרי גוו, יהפך למרסור, לא ימאס בכל מלאכה בויה. למען החיות את נפשות ביתו. לא יפלא אפוא, כי בעל-המלאכה היהודי יתעסק לעתים קרובות במקצועות עבודה שונים, בעונה אחת.

כל המספרים והרשימות מאמתים כעדים אכזרים את ההחלטה, כי כל בעלי-המלאכה היהודים עומדים על עברי פי פחת והרעב לומש להם את עיניו הזעומות. רבוי ההצעה על הדרישה ולרגלה התחרות המרובה ואי-היכלת ללמוד את המלאכה כיאות, החוקים המיוחדים המגבילים את חפש הבחירה בעבודה וחפש הנסיעה ממקום למקום, רוח-השמנה השורר בין בעלי-המלאכה הנוצרים לחבריהם היהודים, — כל אלה המה המשלחות הרעות המהפכות את בעלי המלאכה לקרבנות הרעב והרלות.

על מפלגת בעלי-המלאכה נחוץ להוסיף עוד חבורה מיוחדת של עובדי עבודת נסות (Чепрораבותіе). אם בעלי-המלאכה העכרים דלת העם, או הדלות שבדלות המה העובדים האלה. עבודתם היא היותר קשה ושכרם היותר קטן, בחיים האיזוקנומיים אין רשימם כמעט ניכר לגמרי. כי להעובד בלתי נחוצות אף אלה הידיעות המעטות, שירכשו להם בעלי-המלאכה העכרים, הוא כחמור גרם ועבודתו בלתי פוריה כשהיא לעצמה, כי אם תשמש בתור מלואים ועזרה לעבודת אחרים. החפצים הנחוצים למלאכה יוכלו או ינשאו בעזרת העובדים ממקום למקום או יעשו ליותר מוכשרים.

מספר העובדים הוא בערי התחום 105,000 כלומר כמעט 2% של כל מספר היהודים במקומות ההם. עפ"י עבודתם יחלקו להבנות האלה:

(רשימה 4)

נושאי-מבל, ממעונים ושכירי יום — 32528 איש, כלומר 33,2% של המספר הכללי
בעלי-ענלות: לנסיעות — 18819 . . . 19,2%
למשא . . . 13260 . . . 13,5%
העובדים בשדה — 12901 . . . 13,2%

אם גם מספר היהודים העובדים בשדה ביחסו למספר העובדים הוא בלתי קטן, כי הוא החלק השביעי של העובדים בכלל, הנה מעט מזעיר הוא המספר הזה ביחסו לאלה מיליוני העובדים הנחוצים לעבודות-האדמה הרבות בתחום המיושב. שכר העובדים בשדה עולה בחשבון הממוצע עד 39 ק"א פ ליום או 2,55 ר' ל שבוע. על המספרים האלה אין מה להוסיף. . . .

הנבירים' שבחבורת העובדים המה בעלי הענלות. שכרם עולה עד 75 ק' ליום. . . . בדבר שכר העובדים מספרי יק"א בכלל כה מעטים ומקריים עד אשר לא נוכל לסמוך עליהם. אבל גם מבעד המספרים הבודדים האלה נשקפה תמונת הדלות בכל צבעיה האיומים.

IV.

איזה חלק לוקח, הרכוש העברי, שאודותיו כבר צעקו ברטה אוהבים ואויבים, בהתפתחות חרשת-המעשה? התלך ההשתתפות הואת של הרכוש היהודי הלך וגדול בה במדה שתרכה התפתחות התעשייה או לא? באיזו מדה צועדים בתי חרשת המעשה קדימה במובן המכני? מה הוא מספר הפועלים היהודים בבתי חרשת-המעשה היהודים והכללים? הילך המספר הזה הלך וגדול, עד אשר נוכל להחליט כי במפלגות עמנו מתהווה הפרוצס של הפרולטרניזציה, או להפך: מבתי החרשת יגרשו הפועלים היהודים וכמשך הימים ירדו ממה ממה ויספחו להאספסוף בלי כל מטרה ובלי עבודה? ומה המה לפני החיים של הבעלים והפועלים היהודים? שכר-עבודתם, מדת ידיעותיהם במקצוע עבודתם ועוד כאלה.

כל השאלות האלה הנכבדות מאד בנוגע לקביעת הנורה האיסקונומית של עמנו עולות על לבנו בעברנו להפרק, השתתפות היהודים בחרשת המעשה". (כרך ב' 221 ע' 1).

אבל לא על כל השאלות הנזכרות והקרובות להן נותנים מספרי יק"א תשובה מספקת. רבים מהם, ביחוד בנוגע לאריכות יום העבודה ושכר המלאכה, חסרים לגמרי ג"כ מפני אלה הסבות השונות המיסתיות שעליהן מתאוננים עורכי הקבץ לעתים כה קרובות.

המספרים הנוגעים לשאלת רכוי הפועלים העברים במשך העת לקיום ומעטים, בודדים ומקריים. אבל, אם בלתי אפשר לסמוך על המספרים האלה בשאלות

מיוחדות, הדורשות עיון רב ודיוק מוחלט, הגה מספיקים המה לגמרי למען התחנות כלליות על מדת השתתפות היהודים בחרשת המעשה.

הרשם הכללי שעושים עלינו המספרים המובאים הוא מעציב מאד: בכל מקצועות התעשייה, שבהם לוקחים היהודים חלק הגנו רואים תמונה כהה ודלה, תמונת נמדות ועניות. מספר בתי חרשת-המעשה הנמצאים בידי היהודים הוא מעט מאד ודל, מספר הפועלים שבהם קטן מאד, עד לעורר צחוק מכאיב לב, וביחוד מעטה מדת-התעשייה שבהם. כל בתי-החרשת כה קטנים, גמדיים וערוכים באופן כה ישן, עד אשר רק ברב עמל נוכל לכוללם לתוך בתי-החרשת לפי המושג המקובל בעולם המדע. בקראנו ע"ד בתי-החרשת האלה עולות על לבנו סבלי משים תמונות העני והדלות של הבתים האלה, חסר אור ואויר, רבני הפועלים העומדים צפופים ורחוקים, אנשים, נשים וילדים יחד, הכל חולים, מדוכאים וחציר-עבים. וגם הקבלן בעצמו, בעל בית חרשת, זו העלוקה המוצצת את דם אחיה, גם הוא לא יעלה במדת עשרו ואפני חייו על פועליו העניים, וגורלו גם הוא לא יותר טוב. במקרים רבים אין לו כל רכוש מוזמן, מתהפך הוא ברב עמל בתחבולות האמנה, ובנפול מדת האמונה בו אז נכון הוא לצלע. זה הוא הטפס היותר נמרץ של בעלי בתי חרשת היהודים.

שגורה בפי הבריות ההחלטה, כי במסחר-היערות היהודים המה השליטים היחידים. לצערנו אין בקבץ הזה מספרים מתיחסים להשתתפות היהודים במסחר בכלל, לואת חסרים, כמוכן, גם המספרים במקצוע הזה, אבל בשימנו לב לחרשת-המעשה במקצוע העצים ופרי היערות נוכח עד כמה מנוזמת הגה ההחלטות ע"ד שליטת היהודים בתעשיית העצים. בתור פועלים לוקחים היהודים רק חלק מעט במלאכת העצים. באשר עפ"י רב נמצאים היערות מחוץ לתחום המושב, הודות להמחיר הנמוך של עבודת הפועלים במקצוע העצים לא נשא עליו המקצוע הזה זמן כביר את חותמה של התעשייה, ורק השנים האחרונות באה במקצוע הזה המורה רבה הודות להתפתחות בתי-החרשת לעיבוד העצים.

עד כמה מעטה מדת-התעשייה בבתי-החרשת הנמצאים בידי היהודים מעידים המספרים האלה! בכל הקרן הצפונית-מערבית עולה סכום-התעשייה בחשבון הממוצע עד 28050 ר' לשנה ומספר הפועלים לא יותר מן 157 ויורד עד 7. שכר-העבודה ליום הוא נמוך מאד. היותר גדול הוא 60 קאפ' ולעתים קרובות לא יותר מן 40 קאפ' ליום. מספר הפועלים העברים בבתי-החרשת לעץ הוא 18.3% ביחסו להמספר הכללי של הפועלים. ישנם פלכים, ביחוד בפאת דרום, מקום שם מספר הפועלים מעט מועיר לגמרי. כן עולה מספר הפועלים העברים בכל בתי חרשת-לעץ כפלך חרסון רק עד 88 איש.

בה במדה שירכה מחיר העץ תרכה הררישה על חלקי-בנין מוכנים. כמו חלונות, דלתות ועוד, והתעשייה הזאת תלך ותתפתח ברוסיה במדה מרובה, כאשר את החפצים האלה נקל להוביל ממקום למקום. אבל גם המקצוע הזה לא מצא לו עוד מהלכים כתחום המושב, וכל בתי חרשת האלה הנמצאים בידי היהודים מרעישים במעוט סכום-תעשייתם. משפט נכון בנידון זה נוכל להוציא רק בהשוואתנו את סכום-התעשייה היהודי להסכום הזה בבתי-החרשת הנוצרים, וחנה המספרים הראו, כי 32 בתי-חרשת יהודים עבדו בשנת 1897 חפצים על סך 582 אלף רובל,

בעת אשר 18 בתי-החרשת נוצרים עברו על סך 719500 ר"כ. היוצא לנו מזה כי סכום התעשיה של בית החרשת היהודי עולה בחשבון הממוצע עד 18187 ר' בה בעת שהסכום הזה מניע בבתי-החרשת הנוצרים עד 39972 ר"כ כלומר, 2/1 מונים. רבי-הענין המה המספרים בנוגע לפבריקאות-הגפרונים והניר, בפאת צפונית-מערבית עובדים בפבריקאות הגפרונים 3500 איש, מהם 2986 יהודים. המספרים האלה, כאשר יעירו עורכי הקבץ, פחותים מהמספרים האמתיים, כאשר רב פועלים מקבלים את עבודתם לביתם. ביחוד רב מספר הלוקחים עבודה לבית בין בנות הבעלי-בתים, שתחשוכנה להן להרפה לעבוד בפבריקה, והדלות מעיקה עליהן ותאלצן למצוא להן איזה מקור מחיה, ובית החרשת לגפרונים הוא המקור היחיד בערים הקטנות.

פבריקאות הניר לוקח הרכוש היהודי חלק מאד קטן, סבת המחזה הזה מיבנה על נקלה. יסוד פבריקה כזאת ושכלולה דורשים רכושים גדולים, שקצרה יד היהודי להשיגם, ומלבד זאת עוד יפחדו היהודים יותר מדי מפני מקצועות התעשיה הדורשים סכומים גדולים.

לעומת זאת גדולה מאד השתתפות היהודים בבתי-החרשת של גילזין, ארנוני-ניר, מעטפות ועוד קטנות כאלה. פבריקאות כאלה תערכנה ברכוש מעט מועיר ולהן אין גם מהות בית-החרשת. עפ"י תכניתן ומדתן נכללות הן יותר למקצוע המלאכה-הביתית (кустарное производство), כאשר נוכח מהמספרים המיבאים בזה:

(רשימה 5)

המלאכה	מספר הפבריקאות		סכום התעשיה כאלפי ר'		מספר הפועלים	
	המספר הכללי	העבריות	על כל הפבר'	על העבריות	על כל הפבר'	על העבריות
גילזין	26	26	266	209	1132	1023
ארנונים	3	3	12	12	41	41
מעטפות	4	3	150	—	299	274

המספרים האלה מראים כי סכום התעשיה של פבריקאות גילזין יהודית עולה עד 7700 ר' (בפאת צפונית-מערבית), כלומר: בתי החרשת האלה לא יוכלו גם להחשב על מספר הפבריקאות עפ"י סחרם המעט מאד. כל הפבריקאות למעטפות טולן בלי יוצא מן הכלל בידי היהודים. גם זה הוא סימן דלות. בכל הקרן הצפונית-מערבית עסקים בבתי-החרשת לעשית הגילזין רק 44 נוצרים. נקל להבין

עד מה רב השכר, שתביא העבודה הזאת לבעליה. מעציבה היא יותר העובדה, כי במספר הפועלים בבתי החרשת האלה לוקחים מקום כראש הנשים והילדים. על 263 זכרים עולים 497 נקבות, 158 נערים, 320 ילדות, כלומר השתתפות הנשים והילדים בהעבודה הזאת עולה עד 86%, מספר שאין משלו בבתי-החרשת הכלליים!

תעשית הלבנים הוא נ"כ מקצוע, שהיהודים ראו ונפלו עליו כמוציאים שלל רב. מן 129 בתי-החרשת לעשית הלבנים בהקרן הצפונית מערבית החצי — 64— הוא בידי היהודים. התחרות הזאת מורידה כמובן את השער וכמו הפבריקנטים, כן גם הפועלים לא יראו שכר בעמלם, שכר הפועלים הוא נמוך ביחוד, אחרי אשר במקצוע הזה בלתי דרושות ידיעות מיוחדות.

את התמונה הכללית, תמונת הקטנות והגמדות של בתי-החרשת היהודים, לא תשנה גם השתתפותם במקצוע בתי-הירחים לשחינת הקמח. גם פה רב המספר, אבל מעטה העבודה, וכל בתי-הירחים היהודים קמנים במדתם, במספר פועליהם ובמרת-תעשיתם. סכום-התעשיה עולה בבתי הרחים עד 23700 רי"כ לשנה, מספר קטן מאד ביחסו להמספר הגורמלי.

בקרן הצפונית-מערבית עולה בחלק בתי הרחים העברים 41,6%. כולם יותר קמנים מהרחים הנוצרים. אעפ"י שמספרם עולה עד 41,6%, מניע סכום-תעשיתם רק עד 25% של הסכום הכללי. בחלקי רוסיה האחרים השתתפות היהודים במקצוע התעשיה הזה היא עוד יותר מעטה.

יחד עם זה נחוץ להעיר כי גם מן בתי-הירחים לגריסין רק היותר קמנים שייכים ליהודים, ובכל הבתים הגדולים אין ליהודים חלק.*

ביד חזקה גרשו היהודים בעת האחרונה גם ממקצוע תעשיה אחר: עריכת היי"ש. תכנית שלומי, האקציון שהנהנה בשנת 1863 הוציאה את שריפת היין מרשות האצילים, שעד העת ההיא היו השליטים היחידים במקצוע הזה, ותכניסה לרשות הרבים. במסחר הזה יכל כל אחד להתעסק, אם רק הכנים לאוצר המלכות ערוכה מיודעה וישלם 4 קאפ' בעד כל נדרום של היין הנשרף. מובן מאליו כי היהודים, שאין להם אחיזה במקצועות אחרים ראו את המציאה הזאת ונפלו עליה, ומחנה עצומה התעסקה ביי"ש. כן מוצאים אנו עפ"י מספרי ועד-הרוממות לחקירת מצב היהודים כי בשנת 1884 התעסקו היהודים במקצוע היי"ש במדה כזו:

כפלך ווילנא היה מספר בתי-החרשת היהודים לשריפת היין 46,3% מן המספר הכללי,
 קובנא 42,4%
 הורודנה 76,3%

מלבד זאת היו היהודים רב החוכרים של בתי-משרפות היין בכפרים ובאחוות האצילים, ומספר בתי-החרשת האלה היה 66% של המספר הכללי, וכמעט כולם נמצאים בידי היהודים.

פקודת-ההנבלה של שנת 1882 האוסרת על היהודים את הישיבה בכפרים שללה מאתם את רשות החכירה של בתי-החרשת שבאחוות, ומספר בתי משרפות

* ח"ב ע' 60

היין שברשות היהודים התמעט באופן מאד ניכר, והמונופולין נרש כלה את היהודים מהסתפח במקצוע הזה. עד כמה חלק השתתפות היהודים במסחר היי"ש הלך הלך והתמעט, תעיד לנו המבלא הזאת:

(רשימה 6)

יחוס בתי המשרף היהודים למספר הכללי			
בפלך	בשנת 1884	1886	1897
ווילנא	— — 43,2	22	4,1
קובנה	— — 42,4	33	9,5
הורדנה	— — 76,3	58	4

ההתמעטות הזאת תצרוך רעה רבה בכנפיה. כי לא לבד ששללה מאת הרכוש העברי את אחד המקצועות המביאים פרי, הנה הוסיפה על המחנה העצומה של העניים המרודים עוד עשרות אלפים איש סובלים חרפת רעב. גם בתי-החרשת לעשית השכר לאט לאט יוצאים מרשות היהודים. להם יש הרשות לפתוח חנויות-שכר רק במספר מאד מוגבל ולזאת יוכלו בתי-החרשת היהודים למכור את שכרם רק במדה מוגבלת. כן הננו מוצאים כי בפ' ווילנא היה בשנת 1886 מספר בתי החרשת לעשית השכר ביחוס להמספר הכללי 76%, ובשנת 1877 ירד עד 30%. בפלכים אחרים רואים הננו התמעטות עוד יותר ניכרת, ובמשך עשרת השנים מן 1886/7 עד 1897 ירד מספר בתי החרשת היהודים מן 145 עד 52.

כן הוא הדין גם בפבריקאות הטבק. מספר הפבריקאות העבריות הולך הלוך ומעט. בה בעת שברוסיה בכלל יצער המקצוע הזה קרימה ירשו היהודים ממנו. כן היה מספר הפבריקאות העבריות בשנת 1887 בפ' הורדנה — 18 ובשנת 1897 ירד עד 8. לעומת זאת רב מאד מספר הפועלים העברים בבתי החרשת האלה. מן המספר הכללי של 3314 איש היה מספר היהודים 3055, כלומר 90%. זה הוא המקצוע היחיד, שבו הננו מוצאים פועלים עברים כה רב. הסבה לזאת היא מובנה ופשוטה: אין לך מקצוע אחר, שכה יכלה את נפש הפועל במקצוע הטבק, והנוצרים, שיש להם חפש הבחירה, ימנעו מכוא בבתי-התפת האלה. עד מה נורא מצב הפועלים במקצוע הטבק נחשוב לשפת יתר לפרט פה. המצב האמלל נלוי וידוע לכל, נעיר רק על עובדה אחת, כי בעבודה הזאת תעלה השתתפות הגשים והילדים עד 70%.

לעומת זאת נחוץ להודות כי היהודים גדולות עשו במקצוע עשית מי-הסוכה! ב-הפבריקאות האלה יד אחינו על העליונה... בתי החרשת לעיבוד המתכות ג'כ בלתי יוצאים מן הכלל הזכור: הגדולים שיכים כולם להנוצרים, ביחוד לבני הויל, ולהיהודים נשארו רק הקטנים והגמדים, שכמעט אין להם אף מהות של בית-חרשת. בעת אשר סכום התעשייה של בית חרשת כללי עולה בחשבון הממוצע עד 757 אלף

רויב לא יעלה הסכום הזה בבתי-החרשת על 57 אלף, כלומר פחות 14 מונים: גם
 השתתפות הפועלים העברים במקצוע הזה כמאום נחשבה. על 32715 פועלים בכלל היו
 437 יהודים. גם במקצוע הזה רואים אנו את עקבות התמונה הכללית. ברבות מדת
 בתי החרשת מעט השתתפות היהודים בהם. בבתי החרשת הנוצרים
 לא יקיבלו היהודים לגמרי, ובבתי-החרשת להיהודים גם כן רק במספר מעט.
 מן הכלל המעצוב הזה יש רק להוציא את מקצוע הבורסקים, עיבוד העורות.
 בהם לוקחים היהודים, ביחוד בפאת צפונית-מערבית, חלק בראש. יחום השתתפותם
 במקצוע הזה הוא 70%. אבל כל בתי-החרשת האלה כה קטנים ומעטים, שכרם
 כה מעט, עד אשר בלתי אפשר ליחסם למקצוע התעשייה במובנו המדעי. הפועלים
 במקצוע הזה המה דלת-העם במובן היותר פשוט של המלה הזאת, ידיעות מיוחדות
 בלתי נחוצות להם, וחדשות לבקרים ישתנה מצבם, ונודדים המה ממקום למקום.
 השתתפות רכוש היהודים בתעשיית-ערי פולין היא יותר גדולה ויותר נכרה.
 חרשת-המעשה התפתחה בפולין בכלל באופן יותר טוב מאשר בכל רוסיא, וחוקי-
 הגבלת הישוב במסקוי וערי רוסיה האחרות הביאו לערי פולין אנשים חדשים ורכושים
 חדשים, שהועילו להתפתחות התעשייה. אבל גם פה ניכר המחזה הכללי: השתתפות
 היהודים בחרשת המעשה לוקחת רק חלק מעט בתעשייה הכללית.
 בתי-החרשת היהודים יותר קטנים במדתם מאלה של הנוצרים. בה בעת שעל כל
 בית-חרשת נוצרי עולה מספר הפועלים הממוצע עד 101,8 עולה המספר הזה על
 בית-חרשת עברי רק עד 30. עוד גם זאת: יחום בתי החרשת כעלי מניעים
 מיכניים (קיטור, איליקמדין ועוד) הוא אצל הנוצרים 69%, ואצל היהודים רק
 27,3%. מספר הפועלים העברים בבתי החרשת בפולין הוא מעט מזער. 311
 פבריקאות נוצריות בעלות מניעים מיכניים מספר הפועלים היהודים הוא 352,
 וכ140 פבריקאות בלי מניעים מספרם 74, כלומר בחשבון הממוצע עוד פחות
 מפועל עברי אחד בכל בית-חרשת. המספר הכללי של כל הפועלים בבתי החרשת
 בפולין הוא 12380. מהם בבתי החרשת העברים 11944 איש ובכללים — 436.
 הלך הנשים והילדים במספר הפועלים עולה עד 34%—32%.
 בלתי אפשר הוא לתת מספרים יותר מפורטים בנוגע למקצועות-התעשייה
 המיוחדים, כאשר המספרים האלה שונים המה מאד בעד ערים שונות, ולכולן יחד
 ולצרפן לחשבון אחד כמעט בלתי אפשר הוא. מסתפקים הננו לזאת עפ"י ההכרח
 במספרים הכללים המובאים פה.

ו.

המספרים והרשימות שהבאנו בפרקים הקודמים מתארים את העני השורר
 במפלגות היהודים כעלי-המלאכה, שכירי-היום, הפועלים, בעלי בתי-החרשת ועוד.
 כאשר ראינו ילך העני הזה במשך הזמן הלך וגדול, מקצועות רבים יסגרו בעד
 אחינו חותם צר, ברבים אין להם אחיזה מפני סבות אחרות. היפלא איפוא, כי
 גם המספרים הנוגעים לדלות היהודים ולמספר המשפחות הנאלצות לפנות לעזרת
 חברות-הצדקה גם המה מאמתים כעדים נאמנים. כי עמנו הולך ושוקע בין הדלות,

הפאָרירום? מובן מאליו, כי תחת תגרות המצב האומלל שתארנו יתרבה מדי שנה בשנה מספר אחינו הנגרשים מחוג הפעולה הפוריה ונאלצים המה לפשוט יד, לצערנו לא יביא לנו הקבץ בנידון זה מספרים, שנוכל לסמוך עליהם. למען דעת בקביעות את מספר המשפחות העניות יש עד העת רק תכנית ישנה אחת, והיא להוציא במספר את המשפחות הפונות לעזרת חברות הצדקה די בכל אתר ואתר, ביחוד לקופות, מעות חטים" לחג הפסח, אבל התכנית הזאת היא בלתי שלמה. בין אחינו הפונים לעזרה יש חלק גדול של עניים, נסתרים, בעלי-בתים שירדו מנכסיהם ושכלמה תכסה פניהם לקחת מקופת הצדקה בגלוי שמש. אלה המקבלים לא ירשמו בפנקסי החברות, ולזאת נחוץ להוסיף על המספר הרשמי עוד חלק גדול של המקבלים הנסתרים, אבל גם אם לא נכניס את המספרים הנסתרים האלה לתוך חוג דרישותינו, ונסתפק רק במספרים הרשמיים, גם אז נקבל תמונה מעוררת זועה. מספר המשפחות שפנו בשנת 1898 לעזרת, מעות חטים" עלה עד 132855. על אלה נחוץ להוסיף עוד את מספר המשפחות בערים רבות, שמחסר החמר הסמטיסתי על אודותיהן לא נכנסו למספרי יק"א, — את כולן יחד יש לחשוב למצער במספר 150000.

במקומות שמספר המשפחות העבריות עלה בהן עד 132855 גרות בכלל 709248 משפחות עבריות. נמצא כי כמעט 19% או החלק החמישי כמעט של היהודים שקוע ביון הדלות באופן כזה עד אשר נאלץ הוא להושיט יד. דלות שאין משלה! הדלות גדלה ביחוד בערי ליטא מקום שם מספר המקבלים עולה בחשבון הממוצע עד 22%.

(רשימה 7)

בפ' קובנה —	מספר המקבלים	22,9%
וילנה —	.	23,3%
הורדנה —	.	20,2%

חוקי הסמטיסטיקה מוכיחים כי מדת הדלות הולכת וגדולה בה במדה שנעבור מן הערים הקטנות להיות גדולות. המספרים בנוגע להיהודים מאמתים גם המה את החק הזה, ובאמת הרשימה המובאה פה תוכיח כי הדלות היא האורח היותר נמצא בערים הגדולות.

(רשימה 8)

בוילנה היה יחוס המקבלים	37,7%	(4830 משפחות)
ברוינסק	30,9%	(1996)
בויטומיר	29,5%	(1300)
בניקולייב	28,7%	(920)
בפולטבה	27,8%	(500)
בקרמנצ'וג	26,7%	(1600)
בקובנה	25,8%	(1465)

נמצא, כי בערים הגדולות החלק השלישי או עצהיו"ט החלק הרביעי פושט יד ומקבל צדקה. אם נשוה את מספר המקבלים עפ"י מדת הערים, נמצא בחשבון הממוצע את המספרים האלה.

(רשימה 9)

בערים הקמנות יחוס המקבלים 16.4%

21.9% הבינוניות . . .

26.5% הגדולות . . .

כלומר, ברבות העיר תרבה הדלות.

את סבת המחזה הזה נקל להבין בשימנו לב לתנאים האיקונומיים של חי אחינו. התפתחות חרשת המעשה ברוסיה המערבית היא כאבן המושכת בעד יושבי ערי השדה לבוא להמרכזים, ששם ההתפתחות הזאת יותר ניכרה, כלומר להערים הגדולות, מלבד זאת הנה גם החוקים החדשים, ביחוד חוקי 3 מאי 1882. האוסרים את ישיבת היהודים מחוץ להערים, והנהגת המוניפולין, גם המה יגרשו את היהודי מן הכפרים וישליכום לחוץ המרכזים היותר גדולים, באשר בערים הקמנות, המובעות עד צואר בעני ודלות, לא יוכלו למצוא להם חוג פעולה. זמן רב יעבור, עד אשר יעלה ביד האורחים החדשים לבסס להם איזה מצב בחיים, ועד העת ההיא ירצו למעמסה על קופות הצדקה. בעריהם הם, היו המקבלים האלה בעלי בתים הנונים ומהכנסותיהם המעטות עוד פזרו נתנו לאכיונים, אבל בעונם את ביתם הרחק מקרוביהם ומיודעיהם, במהרה יכשלו ויפלו תחת סבל הדלות ויהפכו לדורשי צדקה.

והדלות הזאת הולכת הלוך וגדול, ובשדה השומם והעזוב: תחום המושב, תעלה כפורחת. בשנת 1894 היה מספר הפונים לעזרת הצדקה 85183 משפחות, בשנת 1898 כבר עלתה עד 132855 משפחות. כאשר נראה תצער הדלות בצעדי ענק קדימה ומדי שנה בשנה יגדל מספר הקרבנות העולה על מזכחה. תמונה עוד יותר בולטת של התנברות העני יראו לנו המספרים המובאים מטה:

(רשימה 10)

מספר המשפחות שפנו לעזרת חברות הצדקה:					בעיר:
1898	1897	1896	בש' 1895	בשנת 1894	
5301	4627	3562	3801	3594	לורו
1996	1548	1185	1218	1326	דוינסק
1719	1562	1532	1430	1452	מינסק
4830	4570	3658	3977	3785	וילנה
1465	1115	950	860	750	קובנה
865	826	758	758	758	חרסון
1300	1168	228	778	782	יליסבטרד

נחויץ להעיר, כי המספרים האלה לקויים בחסר, אחרי אשר בהם נכללו רק אלה הערים, שעל אודותיהן מסרו סופרי יק"א מספרים נוגעים לכל חמשת השנים, ואם חסרו איזה מספרים ברבר אחת השנים, לא הביאום עורכי הקבץ בחשבון כלל. אם נחפויץ לזאת לקבל תמונה נכונה באמת, עלינו להוסיף על המספרים האלה.

שאלת התנברות העני, רבוי הפאופריון בקרבנו נכבדה היא מאד בעדנו, בחצצנו לקבוע את הגזרה האיִקונומית של עמנו. נדלה לזאת מן ים הדלות הזו עוד מספרים אחרים הנוגעים לכל מקומות הישוב היהודי.

(רשימה 11)

בכל רוסיה המערבית היה מספר המשפחות שפנו לעזרה כזה:

1898	1897	1896	1895	בש' 1894
108922	100106	93126	88459	55183

המספרים האלה מתארים לפנינו תמונה נוראה של עני מתנבר בלי הרף. אם ביחוס להערים הבודדות עוד הולכים המספרים לסירוגין, פעם פחותים ופעם יותר גדולים, הנה כנוגע לכל מקומות הישוב היהודי לא ישאירו שום ספק ושום תקות נעימות. מדי שנה בשנה ילך העני הלוך והתנבר, בבטחה ובלי הרף, ואם מן העבר נוציא משפט על העתיד, או ילחץ הלב מכאב אנוש...

VI.

בראנה ובכליון נפש ישאל היהודי הצעיר, המחונוך לרוח התורה האוקונומית את נפשו: איזו היא סוף סוף הגזרה הכלכלית האמתית של עמנו, מאיזו מפלגות הוא מורכב, איזה יסודות חיים ולוחמים בו, איזה עתיד מחכה עליו באחרית הימים, איזו פרוצסים איקונומיים בו יתחוללו? —

אם נחפויץ לתת תשובה נכונה על השאלות האלה על יסוד המספרים, שהבאנו בפרקים הקודמים. אם לא נחפויץ לצאת ידי חובתנו בפתגמים מודרניים, לקיחים בהקפה מהעצם האחרים, כלי בקרת אם יתאימו גם למצבנו אנו, או נבוא לירי הנהלמות האלה:

א. בעמנו אין עוד מפלגות מונבלות.

כמו התפתחית דברי ימינו. כן גם מצבנו בהוה מוכיחים כי זה הפרוצס המבועי וההכרחי בעד כל העמים, פרוצס התאדרותו של כל עם למעלגות מיוחדות, בעלות נפיות ידועות ואפני-חיים מיוחדים, מפלגות הלוחמות אחת את רעותה, — הפרוצס הזה עוד לא החל בקרבנו. אין בקרבנו עוד פרולמרים כמובנו הרניל, כלומר פועלים החיים מיגיע כפיהם ושיש להם הכח ללחום נגד הרכוש וממשלתו ולהצליח במלחמתו. בניגוני יש רק 34000 פועלים בבתי חרשת המעשה על 5189401 יהודים בכלל, כלומר כמעט 1/1 אחוז למאה. הלמספר כזה נוכל לקרוא בשם „מפלגה“, הלהם ניחל? עוד גם זאת: הפבריקנט היהודי בעצמו, כאש-ראינו, הוא, כמעט יוצאים מן הכלל, גם כן

לא זה בעל-הרכוש, השופך את משלתו על הנכנעים לו, הרוצץ רלים ומוצץ את דם פעליו. במקרים רבים לפני-חיו לא יותר טובים מחיי הפועל, גם הוא לא יעשה לו עשר וגם הוא לא יראה ישבע בטובה.

בינינו אין גם מפלגת אומנים ובעלי-מלאכה מיוחדת. בבתי-המלאכה היהודים לא נכר האומן לפני העוור, ולפעמים מאד קרובות יקרה כי החיש ה"בעל-הבית" ימוג ברעב כאופנים דומים לאפני הרעב של עוזרו או תלמידו. בכלל, האם לא מליצות רקות ושדופות קרים הנה הפתגמים המחציצים ע"ד מלחמת המפלגות נגד בעלי-הבתים, בה בעת שבעה"ב הוא עני מדוכא סובל חרפת רעב? עד מה רב שכר החיים, הסנדלר, הבנאי וכאלה בקרב היהודים הוכיחונו המספרים שהבאנו. האפשרות הנה בקרבנו אלה המלחמות, שתמצאנה להן מקום בקרב העמים האחרים? ובתור תולדה מזכרחת מן ההחלטה הראשונה נקבל את ההחלטה

ב. מלחמת המפלגות בלתי אפשרית בקרבנו.

הגבולות המפרידים בין כתה חברותית אחת למשנן המה כה רפויים, לקויים אויריים בקרב עמנו, עד אשר "בעל-הרכוש" של היום יהפך מחר לבורג'נא קסן, הבורג'נא-לפועל, הפועל-לשכיר-יום, והשכיר-יום-לקבצן, במקום שם יש, פבריקנא-תים בלי פבריקאות", כמו ה"לונקמנקים" בביליסמוק, "פבריקנתי" הנעלים בורשוי ה"פבריקנתיים" של מ"הסודה ועוד כאלה, במקום שם גם "בעלי-הרכוש" כביכול תלויים באיר, ולא ידעו מה יוליד יום מחר, — שם בלתי אפשר לדבר ע"ד מפלגות מיוחדות בעלות אינטרסים מתנגדים אלה לאלה. יש רק מחנה עצומה של רעבים וצמאים, הרודפים בחרף נפש אחרי שכר-פרומה, אבל אין מפלגות מוגבלות, אוסרות מלחמה אחת נגד רעותה. וכל הקנינים המודרניים האלה, שיחפצו בחוק היד להכניס לתוך מחננו-המה רק חיקוי מוויף ובלתי מחוכם, חיקוי הנכנס על ידי אנשים, שרוח העם ומצבו זר להם. איזה פרוצססים מתחוללים בקרב עמנו? — על השאלה הנכבדה הזאת יתנו המספרים תשובה בתור שתי החלטות:

ג. בקרב עמנו בלתי ניכר פרוצסס הפרולטריוציה.

בשם הזה הננו קוראים להמחזה האיכונומי המראה לנו, כי מדי שנה בשנה יכנס מספר יותר גדול של אנשים לתוך חרשת המעשה בתור פועלים פרולטריום. המספרים שהבאנו בפ' ד' מראים לנו נכוחות, כי בה כמדה שתגדל התעשיה ילך מספר היהודים הלוקחים בה חלק הולך ומעט. הפועלים העברים יגרשו מבתי-החרשת וגם הרכוש העברי משם יהפך.

השתתפות היהודים הפועלים בתעשיה הכללית והעברית מוערה מעט ועוד יותר: היא תקטן משנה לשנה. די רק להעיף עין על הרשימות שהבאנו למען הוכח כי ההחלטה בדבר כניסת הפועלים העברים במספר יותר ויותר גדול לתוך בתי החרשת — על שקר יסודה.

מתוך החלק השלישי של החלטתנו זאת יצא לנו גם החלק תחיובי והוא:

ד. בקרב עמנו ניכר פרוצט התגברות הפאופריזם.

מדי שנה בשנה יגרשו היהודים מהסתפח במקצועות רבים של העבודה המוריה וחרשת המעשה, הידים שהיו עסוקות האלה תשארנה בלי עבודה ובעליהן ישקעו ביון הדלות ויגרילו את מספר המפלגה החמישית — אם אפשר לומר כן — את מפלגת ה"לומפן-פרולטרית", מפלגת האנשים בלי עבודה, בלי מטרה, בלי אומנות וכלי אחיזה בחיים, אוספים רוח בחפניהם ונמקים ברעב. מצבם מכבד, החוקים החדשים וגם הישנים הביאום עד מדרגה כזו, שבלתי אפשר להם למצוא להם איזו נקודת-המשען וכזאבים רעבים תועים המה לכל עבר. כל אחד, שיש היכלת בידו, יעזוב את עמק הכבא וירחיק נדוד. הכחות הרעננים והחיונים עוזבים את שדה-הפגרים, ובערי-ישראל ישארו הזקנים, החלשים, הרפים והנידונים בכליון.

את העתיד, המציץ לנו מן התמונה הנהלאה הזאת, בלתי קשה לנבא מראש, כמו כן על נקלה נוכל להשיב על השאלה: איזו היא הגורה האיקונומית של עמנו בהחלטה

ה. — עמנו — הוא עם סוחרים פעוטים בנמיה לעבוד להמפלגה החמישית.

מספר האומנים ובעלי המלאכה בקרבנו הוא 13,2%, מספר העובדים ושכירי היום 2%, מספר הפועלים בבתי החרשת 1%. גוסיף עליהם עוד עשרות אלפי קולוניסטים, מספר הסוחרים הגדולים בעלי הרכוש כמפה מן הים, נמצא גם אם נפרויו על סדת הסוחרים הגדולים — לא פחות מן 75% של אנשים, שלא נכנסו לתוך מספרי הקבץ, באשר בלתי מתיחסים המה לאלה המקצועות המונבלים שהביאום העורכים לחוג הבקרת, בהם סוחרים, חנונים, סרסורים, מוכרים על יד, משרתים בחנויות, ומחנה עצומה של תלויים באויר. דכורנא, כי סיבוטין מצא את מספר הסוחרים הקטנים בקרב היהודים עד 67%, זה היה עוד באמצע שנות השמונים, כלומר בה בעת, שעוד לא נסגרו מקצועות-העשייה רבים בעד היהודים, בה בעת שעוד לא הנהג חק המונופולין וחוקי-ההגבלה עוד לא העיקו כאשר בעת האחרונה. נעלה על לב, כי לרגלי המונופולין נגזר אבל מפי 27750 משפחות עבריות בקרן הצפונית-מערבית נגידא, ואז נבין כי המספר 75% הוא בלתי מופרז לנמרי, היוכלו עוד אחרי כל אלה לעלות על לב ספקות בדבר מהות הגורה הכלכלית של עמנו? כבר הגיעה העת להשתחרר מתוך עכרות הפתגמים האיקונומיים החדשים, הרובצים עלינו למעמסה כשמלה זרה, עמנו — הוא עם בורג'אים קטנים. תחשב העובדא הזאת לחרפה לאחרים ולא לנו, כי סבותיה הנה מחויץ לנו... לצערנו אין לנו בקבץ הזה אף מספרים מעטים המעידים על אופני החיים של שלשת חלקי עמנו. המקצוע הסמטימתי הזה הנכבד ביתר מחכה עוד לחוקריו ודורש-ירשימותיו.

רבי יוסף זכריה זינגערין.

צריכים הייתכ לראות את פניו.

זה לא היה תואר פני אדם כלל, תואר של גשר-ודם. מסיפקני אם משקל
בשר גופו עלה ללטרות אחדות. דומה היה שאף מעת דם כחרדל לא תמצא בו.
שלב אדם, גל של עצמות—ולא יותר.

ואמנם קשה היה לראות את פניו, בשאויל, העיר אשר ישב בה כמה
עשרות בשנים על כסא ההוראה, ישנם אנשים שלא ראוהו מעולם. כמעט שלא
יצא מפתח ביתו החוצה. היא ישב או, יותר מדויק יהיה אם נאמר—שכב כל
ימיו על התורה, כי חולה מדוכא היה רוב ימיו, בעל יסורים קשים ומרים,
כמעט שאפשר לאמר: כי רוב ימיו היה בחוקת סכנה, פשוט גוסס. מחלתו
היתה מאותו מין המחלות שלא נתנו להרפא, שהחיים תלויים מנגד, שאינך יודע
היום אם תחיה מחר, שכל לינת לילה היא קריוזים רב התוצאות, כל קימה
בבקר—מציאה, נס מן השמים, מחלתו היתה מאותן המחלות שיותר משהן
מכאיבות הן מטרידות ומעבירות את האדם על דעתו ומדותיו, מעבירות את רוחו
ומנוולות את גופו; מאותן המחלות המרשות לכאורה להיות כאחד האדם, לקום,
ללכת ולאכול, ובמסתרים הן אורכות לנתק את פתיל החיים.

יציאתו מד' אמותיו, מחדר משכבו, כתיבתו ולמודו, היתה לפי זה מקרה
בחיוו. אפילו להתפלל כבי כנישתא לא הלך, אם כי היה שנים רבות בית
התפלה סמוך לשלחנו, מנין? היה בביתו משבת לשבת. אפשר לאמר כמעט:
שלא התפלל כלל, בכר אופן—כמובן הרגיל, היא שנא את האריכות, את
ההעויות בתפלה, אוי לו להבעל תפלה ששכח לפני מי הוא עומד וירשה לעצמו
לסלסל בקילו איזו ברכה ומלה. מאיר הסנדלר זה היה בעל תפלתו הקבוע
והחביב במשך שנים רבות, זה ידע היטב לקצר בתפלה עד כמה שרק אפשר—
ויאהבו.

אין לך דבר העומד בפני במול תורה—היה אומר—רבי יהודה הנשיא
היה מיחד את השם בקריאה-ששע ודיו.

ביחוד שנא את הפיוטים, כשקרה שהתפלל בימים נוראים בבית תפלה לא
נתן בשום פנים לאמר פיוט, ורק בעמל רב עלתה להגבאים להשיג את רשיונו
לאמר מקצת מן הפזמונים היותר חביבים.

וכשם שהיה מקצר בתפלתו כן היה מאריך בלמודו. אין קץ ושעור למה
שירע אדם זה, בקיאותו הנפלאה היתה פשוט מבהלת את הרמיון. בקיאות כזו
אין אדם קונה בלמוד בלבד, בשקידה גרידא, אפילו בהתמדה ממושכת כל שנות
מתושלח, לבקיאות כזה אין זוכין אלא באמצעות זכרון בלתי מצוי.

ובחזרו בלתי מצוי, אפשר לאמר: יחיד במינו, היה לרבי יוסף זכריה זה. בהיותו עוד צעיר לימים, כבן כ"ב, בכואו לווארשא: להדפיס את חבורו התלמודי הראשון: "זכר ליהוסף", ויבקר את מי שהיה אב"ד בעיר הזאת בימים ההם, הרב הנדיף בדורו רבי יעקב געזונדהיים בעל ה"תפארת יעקב", נשתומם זה האחרון על בקיאותו הנפלאה של הצעיר העומד לפניו ויביע את השתוממותו בהסכמה שנתן על ספרו שבה הוא אומר: עמדתי נרעד ונשתומם למראה עיני, בכוא לפני אברך אחד מילדי זאמוס ה"ה וכו' בבלי וירושלמי, ספרא, ספרי, תוספתא, מכילתא, זוסקים, שו"ת קמאי, ובתראי, חקוקים על לוח לבו בע"פ ממש.

אכן לא לעדותו של ד' יעקב געזונדהיים היה צריך אדם נפלא זה. מנהג היה בימים ההם שקשה היה לעבור עליו מבלי להדפיס שום ספר בלי הסכמות. גם המדפיסים מצדם היו מחמירים בזה ונוהרים מאד שלא להדפיס ספר בלי הסכמה. כשהוא לעצמו, אחרי שכבר יצאו לו מוניטין בעולם, לא היה מקפיד כמנהגים וכדעות מקובלות ונמוסים מוסכמים. הוא היה תקיף בדעתו מאין כמוהו. לא התחשב מעולם עם הנהוג והמקובל משנות דור ודור בשעה שלדעתו והכרתו יש לעשות את ההפך. על גדולי דורו הביט מנבוה, ממרום גדלותו הענקית. פרסומם בעולם הקניטהו וירניוהו, ולא היה מקמץ בכטולם. הבטול היה אחת ממדותיו הבלתי יפות לכאורה ושהיתה באמת אולי נובעת ממקור גאוניותו שלא יכלה לסבל את הקטנות המתנפחת, את הבינונות המתנשאת למעלה מגבולותיה הקבועים. סגנון בטולו ידוע בעולם הרבני. בסוג זה לא היה מבחין הרבה ככנויים ומכבאים. כארי מסככו היה מתפרץ בועם למרוף טרף, לבטל בהבל פיו ובשטף לשונו המהירה והרותחת את הרבנים היותר מפורסמים וגודעים בעולם. אפשר שגם אפיו הנרגז ועצביו הנרעשים בסבת מחלתו הממארת נרמו במדה ידועה למנהג זה שהחויק בה ביד רחכה. ביחוד היה כועס ומקפיד מאד על תארי הכבוד וה"מיטולים" הנפרזים שמשתמשים בזמן הזה בעולם הרבני. את התואר "גאון" כמעט שלא היה נותן ולא השתמש כלל במכתביו אף להיותר מכובדים בעיניו. הרב הח"כ היה מהתוארים היותר חשובים אצלו. מי שזכה לזה בידוע שהוא גדול כתיבה, "הסכמות" על ספרים לא היה נותן אלא במקרים חשובים, וג"כ בלי רבוי התוארים והשבחים הנהוגים כל כך בידי המסכימים המושבעים. הוא שנא את ההפרזה, את ההנזמה, אהב כמו שאומרים את האמת הבלתי מנומסת, שאין מהלכים לה בין חבריות, שאין לפגיש בחוץ; את האמת הילדותית, הפראית, הננחנית, שידה, אם אפשר לאמר כן, ככל.

הוא היה גאון פרא, בודד ומרעיש, נפלא ומפליא במיבו, באפיו. בכשרונותיו ובנמוסיו. זה היה חיון בלתי מבעי כלל בדורנו, דומה שעל פי מעות גולד בזמן הזה. הוא היה יותר מתאים להדורות הקדמונים, האגדיים והערשליים. ידיעתו הנפלאה לא התכוזה רק בד' אמות ההלכה. זכרונו הגאוני הקיף את כל הנמצא כתוב בעברית, מחו המצוין קלם ויספג בקרבו את כל אשר הרה והנה העם הישראלי, את כל אשר חרת לזכרון בספר. לא רק התלמוד ונושאי כליו נתנו לו ענין לענות בו כי אם גם התנ"ך ומפרשיו, זה התנ"ך, שאבותינו החרדים כמעט שהטילו עליו שמתא וירחיקוהו מבית המדרש כדבר שאין בו חפץ

אלא להמבלים את השעה כדברים במלים, רבי יוסף זכריה היה אולי האחד בין רבני דורו אשר למד גם את התורה שבכתב; שהחומש לא היה בערו כי אם ספר ל,העביר את המדרה כי אם תורה שצריכים ללמוד, וכנרל בקיאותו בתורה שבע"פ כמו כן היתה רבה ידיעתו בתורה שבכתב. מספריו הראשונים שהדפיס מצטיין באורו לחמש מגלות. זה אינו פירוש כמובן הרגיל בעולם הרבני, ממין הפירושים ל"שיר השירים" שהר"ר חנוביץ כל כך עשיר בהם, זה אינו פירוש דרשני כי אם פירוש פשמני, לפי תורת השפה ודקדוקה, פירוש היורד לעומק כונות המקראות שרשיהם ומלותיהם. בין הכתבים הרבים, ממש לאלפים, שהניח אחריו נמצאים פירושי מספיק לכל התנ"ך. הוא היה גם מדקדק. כח זכרוננו התגלה בכל תקפו גם במקצוע זה. הוא ידע את כל הדעות והשמות של המדקדקים הראשונים והאחרונים, את כל הנוסחאות והגרסאות, את כל הכתובים והקריים, את כל הנמצא בדפוס בסוג זה. ולא רק את דקדוק השפה ידע כי גם את השפה עצמה, את רוחה ומעמיה את אפיה וסגנונה. עוד בימי מאפו ושולמאן בתקופת המליצה המסלמת, בשעה שכל בעלי המהלך החדש עוד לא נמצאו אפילו בחתוליהם ורצינות' מרם היתה בארץ, כבר ידע רבי יוסף זכריה להבחין בין שפה מתוקה לשפה מדויקת, בין מליצה נעימה לסגנון בריא.

— ומשבח אני — היה אימר — את מרדכי אהרן מכל בעלי-הקולמס החדשים, זה היה ספרא רבא באמת, הוא ידע לסוג את המתיקות התנכ"יות עם כהירות שפת המשנה, את התמימות המקראית עם העוקץ התלמודי.

— בשעה שאין דעתי פנויה לעסק בדבר הדרוש עיון — אמר לי וימנא חדא - אנכי אוהב לשים עין בה'דביר'. כמובן אין בו ולא כלום. מעשי-נערות, אבל השפה יפה מאד.

בעל מח חושב ומלא עיון וידיעה כרבי יוסף זכריה לא היה יכול להביט מנקודה אחרת על ספר שאין בו שום דבר שיש בו ממש, שאינו מוצא בו שום מוין שכלי, אבל דיה העוכרא כי בעל-מח זה ידע ככל זאת להבחין בטוב מעם את אשר לא הבחינו רבים עד הימים האחרונים. בשביל להכיר את ערכו הסגנוני של רמ"א גינזבורג צריך אדם להיות בעל מעם מפותח ובעל הרגשה דקה ויחד עם זה גם בעל תביעות אירפיות ידועות, מעלות שלא הגיעו אליהן הקוראים העכרים כדור הקודם. הקורא העברי בן הדור הקודם, והקורא הבעל-הבית בן דורנו התענגו יותר על סגנונו של שולמאן. שפת המסתרי פאריז' היתה לסמל היופי והשלימות במשך תקופה ארוכה. שם רמ"א גינזבורג כמעט שלא נודע בקרב הקהל הגדול, בשדרות הבעל-הביתיות הרחבות. את טובה של שפת גינזבורג הכירו אך מעטים, ואחר המעטים האלה היה בעל זכר ליהוסף. את רשמי טעמו הסגנוני יש למצא גם במאמריו אשר כתב בעצמו. כי מלבד ספרים כתב גם מאמרים לעת מצוא. זה היה בשנות תר"ל — תרל"ג, אהרי אספת הרפורמים בנרמניה. אז יצא ב"הלבנון" בציקלום מאמרים, בשם עת לבנות בחימת הדת, מענה רך, מטכריא לצפורי ועוד. החלק היותר גדול של מאמריו אלה הוא אמנם וכוחי עיוני, ממולא בבקיאות רבה, אבל בכללם יש להכיר כי קרוב מחברם יותר לסגנון מדויק מלסגנון מליצי.

בין השו"ת שהרבה לכתב לרבני דורו, נמצאו לעתים לא רחוקות גם

תשובות למשכילי דורו, היר שכתבה לר' חיים חזקיה מדיני כתבה גם לר' יעקב רייפמאן.

מאליו מובן כי קרובים יותר ללבו היו אלה מהמשכילים שיכולים לא רק לכתב כי גם יודעים דבר מה ויהי לו תמיד דין ודברים עם יעקב רייפמאן ועם יוסף רוזנמהל. עם הראשון הרבה להתוכח בנרסאות עתיקות ועם השני—בעניני מחקר. אבל גם עם קלמן שולמאן בא לפעמים בכתובים, זה האחרון פנה אליו במדרש פליאה באגדה וזה שמצא לרגלי מלאכתו ויתקשה בפירושה. כמו במחו כן באוצר ספריו הגדול והקדוש מצאו להם מקום, זה בצד זה, ס' רזיאל המלאך ומורה נבוכי הזמן, שו"ת הריב"ן, ודרכי המשנה לפרנקל. הכל קרא, הכל ידע, הכל כמונח בקופסא, הכל עבר תחת עין בקרתו. מכל אלפי הספרים, מכל המקצעות וסוגי הספרות שנמצאו באוצרו אין אף אחד אשר לא תמצא בו רשמי עיונו הנמרץ, הערות, הארות והשגות על שולי הגליונות, בין השיטין, מפנים ומאחור.

ובשכתו על התורה לא העלים עין גם משאלות החיים, חלק אקטיבי לא היה, כמוכן, לוקח בשום דבר; כאמור, לא היה יכול להתרחק הרבה ממפתו, אבל עינו היתה צופיה תמיד הלאה מחדר משכבו, רחוק רחוק. אולי יחשבו זאת אחרים להגומה או לדבר שבדמיון, אבל מי שבא עמו בדברים יודה לי אם אומר: כי זה היה הציוני הפוליטי הראשון. אם היו רבנים כרבי הירש קולישר ור' אליהו גרידצר אשר השתדלו בישוב כשביז מעמים דתיים, ואפילו ר' מרדכי בוסקר ז"ל שמואל מוהליבר שכבר הבינו וייבשו על הישוב בא"י מנקודה יותר רחבה, מצדו הפילנתרופי והכלכלי, הנה היה ר' יוסף זכריה הראשון, בכל אופן בין הרבנים, אשר הכיט על הישוב מהנקודה הפוליטית. בשעה שכל החובבי ציון היו שקועים כבגין איוו ארוה למקלט סוסים והקולטורים שבהם חלמו ע"ד בית ספר ביפו, ואף לא עלתה על דעת איש לחשוב ע"ד מקלט בטוח וישוב אוטונומי עברי, כבר היה ר' יוסף זכריה יושב ודורש תלי תלים בהליכות המדינות ובהשתלשלות הפוליטיקא האירופאית, יושב ומוכיח לא בנימטריות ורמוים מאיוה ספר קרמון כי אם כראיות וחשבונות דיפלומטיים כי סוף סוף תנתן פלשתינא לישראל.

— והסוף-סוף שלו לא היה מעין זה של החובבים שלנו, סוף של מרחק אין-קץ, של במה וכמה דורות, ולע"ע לצאת ביין, כרמל" ובפרי עץ הדר כשר. — הלא זיהי עבודה היסטורית, עבודה לדורות — אמרתי אליו זימנא חדא ברוח המאמרים שהיינו רנילים לקרא במכ"ע בימים ההם — אם אנחנו לא נתחיל בעבודה לא תהיה גם לבנינו.

— איוו היסטוריה? מה היסטוריה? — החל לקרא כדרכו בשטף לשונו — לא נביאים אנחנו ולא קבלני קודשא בריך הוא שנבא לדאוג לעתידות, להדורות הבאים. עלינו לדאוג בעד עצמנו. את ארץ-ישראל נוכל להשיג בעוד שמונה-עשרה שנים, לכל היותר, התשמע? לכל היותר אני אומר. צריך רק להבין מה לעשות.

זה היה בקיץ שנת תרנ"ה או תרנ"ז, שתי שנים או שנה קודם הקונגרס הראשון.

השקפותיו האחרונות על הציונות בלתי ידועות לי. יודע אנכי רק זאת, כי בשעה ש'הלשכה השחורה' הוציאה את מכתב הרבנים בנגותה של הציונות, נסע אליו הרב הסופר יוסף שיתן לו את הסכמתו עליה; ויתן לו. יותר מזה אי אפשר היה לדרוש ממנו. אמרו לי כי התרעם מאד על שהקולוניסטים בא"י לא שמרו את השמירה כהלכתה. הוא היה מן המחמירים בשמירה. במחו של זה נפנשו ויתמונו כל מיני הכרות והשקפות. ליל דעות קדומות יחד עם חדשות שבחדשות. מצד אחד התרעם על המפריעים בשוב א"י משום שבראשו עומדים מגולחי זקן ומחללי שבת, ומהצד השני הרעיש שמים וארץ על המקילים בדיני שביעית בזמן הזה.

— שימים — היה אומר — כורש מלך פרס היה בודאי מנוח ומחלל שבת ובכל זאת לא התבושש הכתוב לאמר, כה אמר ה' למשיחו לכורש.

ר' יוסף זכריה היה גאון נפלא ומשונה, קנאי וחפשי, מבקר חריף ומשמר אדוק, קפדן ונוח, עומד על דעתו ומעביר על מדותיו, קשה כארו ורך כקנה. הוא היה איש מרבה הגונים והצדדים, מלא הפכים, נגודים וסתירות שהצטרפו יחד לסנימזה מבהלת באי-מכירותה, בגאונותה, בפלאי-פלאים שלה. זה היה בעל נפש רבת התעלומות שקשה היה לעמד על אפיה ולדרת לעמק הפסיחיקא שלה. בכדי להסתכל בפנמיותה של נפש מקורית כזו אין להסתפק במבט שטחי, באנאלי, מרפרף, באותו כלי-המבט שרגילים רבים מסופרינו להשתמש ולדון על פיהם במשפטיהם על ישראל עם. בנפשו של ר' יוסף זכריה השתקפו כל המעלות והמגרעות שבנפש האומה העבריה בכלל, אשר רכשה לה בהמשך זמן חייה הבלתי נורמאליים. על נפש כזו יש רק להתפלא. יל"ג בתארו, כידוע, את ר' יוסף זכריה בתמונת ופסי הכוזרי, בשירו. קוצו של יוד' חמא בודאי חמא גדול להאמת האוביקטיבית, להיושר ההגיני ולההבנה החודרת. יל"ג היה משורר-מוכיח אבל לא מבקר-פסיתולוג. הוא ראה את צרת נפש בת שוע ולא הבין את גורמיה וסבותיה שהולכים ונמשכים מדור דור, נרקמים ונחכאים במעמקי ההיסטוריה, במסתרי נפש האומה. אין כל ספק כי יל"ג לא ראה מעולם את ר' יוסף זכריה זה שלקח אותו לנושא בת שירתו, ומכל שכן שלא בא עמו בדברים כל ימי שבתו בשאוויל, שמועה שמע ע"ד גם וע"ד איזו אשה יפה וצעירה וע"ד רב ויודעו מיתרי לבו ויתן בקולו הנוהם, על המאשרים המתעים. לא על ופסי הכוזרי שפך את חמתו כי אם על כל הרבנים והמאשרים שהתנלמו אצלו בתמונת ופסי הכוזרי; על כל המשמר הדתי והעומדים בראשו. האישיות הפרטית של ר' יוסף זכריה לא ענינה אותו. זה לא היה שייך אליו כלל, ואלמלי גם התענין בה מסופקני אם היה מכשר להכיר את טיב מפוסה המיוחד, לגלות את מצפונה וסודותיה הנפשיים וההיסטוריים. יל"ג ידע את תורת ישראל אבל לא את רוח ישראל, קאזאניותו' הרחיקהו הרבה יותר מדי סביבת-המדרש הישראלי. אלמלא כך היה בודאי יודע כי לא, נפש מטאריית' היתה לרבי יוסף זכריה כי אם נפש עברית נפלאה ומשונה ובכל אופן זכה ותמימה, ולא אגזם אם גם אומר: קדושה ופהורה.

הרי"ז נולד בשנת תקפ"ח וימת אסוא כהיותו בן ע"ו. שלשלת יחימו נמשכת והולכת עד הרש"ל. אביו היה אב"ד בודריסלבווא ב.ס. סיכאלק. גודע לבעל מח

חריף מאד וכני דודו קראהו: ר' נתן, ראש הברזל, בנו של הרב ר' יוסף יאניקר שנפטר בשנת תקפ"ה (הוא אחיו של ר' שמואל האב"ד דקארלין), בנו של הרב שבגדלותו הרעיש בשעתו את עולמו של ישראל ר' אריה ליב מפינסק שאמרו עליו שבהיותו בן מ"ב ידע את כל הש"ס בע"פ, מלה במלה, בנו של הרב הגדול בדורו ר' קלינימוס מפינסק שנפטר בשנת תקכ"ה, בנו של הרב ר' יוסף חסיד מקורינוב וכו' וכו'.

הרי"ו השאיר אחריו המין כתבי-יד, בהם שו"ת לאלפים, פירושים והנהגות מלכוד על התנ"ך והש"ס גם על המורה נבוכים, העקרים ו"חובת הלבבות". על ספר החסידים, בחינת עולם ושירי ר"ש בן גבירול. כל זה מראה על ידיעתו המקפת, שלא השאיר דבר בספרות ישראל שלא קרא ולא שנה, שלא שם עליו עין בקרת. כל זה מראה — על החזיון הבלתי-מצוי הזה בעולם הרבני, כי אטנם נפלא ומפליא היה האיש הזה, שלום לעפרו!

שפת החלב.

התנועה הכי חרשה בין ההיניניסמים, התנועה אשר מוצאה מצרפת ואשר משם נתפשט לאמ לאמ בכל ארצות אירופא, היא השאיפה להציל את הילדים הרבים מן המות, אשר חיבה יתרה לו אל הבריות הקטנים האלה.

לפי דברי רופא ילדים ידוע יש לזקן בן שמונים יתר תקוה לחיות עוד שנה אחת מאשר לילד אשר זה עתה יצא מרחם אמו.

הסטטיסטיקה תוכיח לנו, כי תמותת הילדים היותר גדולה היא בשנה הראשונה ללידתם.

בין עמי אירופא, בין אלה מהם התופסים את המקום היותר נבוה בקולטורא אנו מוצאים, כי אחד מארבעה ילדים ימות במשך השנה הראשונה אחרי לידתו. כמה דמעות, כמה פצעים כואבים ואכידות שאינן חוזרות, כמה תקות אשר נשארו מעל.

אם בתשומת לב נחקור אל הסבות, אשר יביאו את הילדים לפתחי פי שחת, אשר ירחיבו קרץ וכליון בין האנשים הקטנים בני שנה ושנתים, נראה כי את המקום היותר נכבד בין הסבות האלה, תופסות מחלות הקיבה והמעים.

לפי דברי הפרופ' בודין בין אלף מקרי מות ילדים נמצא 358 (יותר מחלק שלישי) מפאת התחלות הקיבה והמעים.

מאין יבואו במספר רב מקרי מחלת הקיבה והמעים אצל הילדים? יש כי בימי תקופת החום תפרצנה אפידמיות תכופות של דיזנטריא, חלרינא ועוד והפילו אלפי קרבנות מבין הילדים ביחוד בערים הגדולות.

יש כי תנאי ההיניניה הבלתי רצויים, הבאים לרגלי העניות פועלים לרעה על קיבתו של הילד.

אך הרעה היותר גדולה בנידון דידן היא היניקה המלאכותית המצויה ביחוד בין הספירות העניות, אמות רבות תעזובנה את הבית, בעבדן את עבודתן בבתי החרשת או, כמו שהדבר מצוי בעירנו, במכרן איוו סחורה בשוק.

יש ג"כ אשר האם נשארה בבית כל היום אך מפני מחלתה או מפני עניותה לא תוכל להניק את הילד.

הנשים האלה אינן שואלות את הרופא, כמה חלב ישתה הילד בפעם אחת; כמה שעות יחכה משתיה לשתייה. מעולם לא יעלה במחשבת האשה הפשוטה, כי הרברים האלה צריכים למוד ועיון.

מכיון שהרים הילד קולו, מכיון שיבכה הוא רעב ולמען השביעו תוחכים בפיו את הקנה. אולי בוכה הוא, משום, כאכ הבטן, וכאכ הבטן בא לו לפי ששתה

הרבה מצרכו עוד קודם, לא יעלה על דעת האם. גם איננה חושבת אולי בוכה הוא משום שאינו חפץ לשכוב בעריסתו והניחו אותו בע"כ.
יש סיבות רבות לבכית הילד אבל על פי הגיון בלתי ישר בחרה לה האם אחת מהסיבות האלה.

לכן בכל עת שיבכה הנער, צריך הוא לאכול ארוחתו, ובעוד אשר אנשים גדולים קובעים שעה לסעודתם ואוכלים במדה ידועה כל אחד ואחד לפי אישיותו, נשכח כי קיבת הילד, תמלא את תפקידה אך בתנאי כי לא נכביר עליה עבודה רבה ע"י חסר הסדר בארוחות וע"י הגדשת הסאה. בסדר היניקה המלאכותית אנו רואים עוד רעות שונות. — דברנו על אדות כמות המזון, אך לפעמים תכופות תחמא האם או מי שממלא מקומה כנגד איכות המזון; אנהנו יושבי כרכים יודעים היטב כי לרוב מוונותינו יש תערובות שונות. בנידון דידן ידוע כי בחלב ישימו המוכרים מים, נתר ועוד, ואם חלב כזה תשים האומנת בכלי בלתי טהור, או יהיה לבסים כעד מיליוני בקטורים. לפעמים הצנצנת מכוסה בסחי ומאוס גם מחוץ גם מבפנים, הקנה כבר התגלגל על השולחן, המכוסה באבק, ועל פי מקרה נפל על הארץ, אולי גם רטסו בו רגלים, אך הילד בוכה והנה הקנה תזור במהירות למקומו ונתחב בפי הילד.

אחר כל אלה ישיג הילד תחת מזון מחלים ומחוק מין נוזל העלול להסב מחלות שונות של הקיבה ומעים. כל המסקנות האלה לא נכראו במוח איוה רופא תיאורי, אך יש להם יסוד בחיים הריאליים ובא האות על זה מספר הסמאטיסיקה. בארץ צרפת על עשרים ילדים יוגקי שדי אמם המתים מסבת השלשול, נחשבים 250 ילדים שנחרלכלו ביניקה המלאכותית.

מאידך ניסא אין צורך לחשוב כי סבת מות הילדים במדה מרובה היא אך היניקה המלאכותית; הלא הילדים היונקים את שדי אמם ג"כ לפעמים בלתי רחוקות ירדו שחת ממחלות הקיבה והמעים.

במקרים האחרונים צריכים אנו להאשים לא את איכות המזון, אך את כמות המזון. גם פה (במקרי יניקת השדים) שוררה העובדא אשר הזכרנו לעיל:

בכל פעם ופעם כשהילד בוכה אמו מושיטה לו את שדיה.
מאות ואלפי אמות יודעות אך אמצעי אחד להשתיק את בניהם, אמצעי ברוק ומנוסה.

באופן כזה קיבת הילדים הקמנה לא תוכל שאת את המזון, אשר תשיג בעתות יותר תכופות ובכמות יותר גדולה כדבעי.

ובכן שתי סיבות לתמותה הגדולה של הילדים: האחת, מזון רע, מזון אשר איננו ממלא את צרכי הגוף הקמן בשעת גידולו, מזון אשר תחת להועיל עוד ויוק. מזון הסביא לקיבת הילד לפעמים בלתי רחוקות מילידים בקטורים להקיבה ומהם מויקים להגוף.

הסכה השניה היא אי ידיעת האם ביחוסה אל ההגינה בכלל וביחוס לפרק כלכלת הילדים בפרט.

אמפערע, אחד החכמים היותר ידועים בצרפת, היה אומר כי מוח הנשים מלא משפטים קדומים כספוג ולעתים לא רחוקות הילדים נפטרם מן העולם ע"י העדר ידיעת הכללים היותר פשוטים בהגינת הילדים

בחפצנו ללחום כנגד תמותת הילדים, בחפצנו להמעיט את מספר הילדים הנפטרים מן העולם קודם זמנם, צריכים אנו להסיר שתי רעות: נחוץ להספיק להילדים בכלל וביחוד להילדים משרדות העניות חלב בלי תערובות, חלב מפרות בריאות, אשר חיו בתנאי היגיינים טובים; נחוץ ג"כ להפיץ בין האמות ידיעות היגייניות על אדות חנוך הילדים בכלל ועל אדות כלכלת הילדים בפרט.

בבואנו להפיץ ידיעות היגיינות בין האמות, תעודתנו היותר נכבדה תהיה להוכיח להן, כי הכלכלה הכי טובה בעד הילד היא הטבעית, כלומר חלב אמו, ועד עתה אין אנו יודעים מוזן אחר, אשר נוכל להחליפו בלי נזק להילד. הכלכלה בחלב האם תוכל להגן על הילד מפני מחלות קיבה שונות, ממחלה האנגלית (ראחיט) ועוד ועוד. ככל אופן הכלכלה הזאת מצבת אותו בתנאים טובים.

כמובן ישנם מקרים יוצאים מן הכלל, אשר אסור יהיה להשתמש בחלב האם. אם מפני כי היניקה תוכל להרע את מצב האם החולה או תוכל להשפיע באופן מויק אל בריאות הילד.

במקרים כאלה צריכים אנו להחליף את האם באומנת או להשתמש בחלב פרה נקי מתערובות.

פה נגעתי בהלכות ההיגיינה העיקריות. אך רופא הילדים, בהשגחתו התמידית, אם בתור רופא בית, רופא משפחה, או בתור רופא אמבולטוריום בביה"ח, ימצא לפניו כר נרחב להרכיב תורתו בין האמות בנוגע לפרטי החנוך והכלכלה. תעודה רמה כזאת. להמיץ תמיד את תורת ההיגיינה בין האמות, לקח על עצמו הפרופ' בודין, אשר יסד בפריו אמבולטוריום בשם: מועצות בדבר חנוך הילדים היונקים.

המוסד הזה ימלא את תפקידו באופן היותר רצוי: והוא ראוי להקרא ביה"ס בעד האמות; האמות ימצאו בו לקח וידיעות נחוצות בדבר חנוך הילדים הרכים. הילדים ימצאו שם אנשים הדואגים לנירלם, זאת וזמרת: גורל קיבתם ומספיקים להם חלב מעולה.

המוסד הזה בעת קצרה רכש לו את אהבת הצבור. ועוד לא עברו שנים עשרה שנה מיום אשר החל בודין להמיץ בקהל ע"ד התיסודות בתים כאלה וכבר נמצאים 25 אמבולטוריום כאלה בפרו ויותר מששים בערי השדה בצרפת.

התנועה הזאת היא עוד בתקופת ההתפתחות ולאט לאט תרכוש לה אוהבים חדשים, העורכים תעמולה בעדה בארצות שונות.

המוסדים האלה נקראים בשם "מפת חלב". בערים רבות נוסדות חברות, אשר הציבו להן למטרה ליסד מוסדים כאלה.

גם בארצנו מתעניינים ההיגייניסטים הרבה כשאלה זו. לע"ע הקדימה לודו את שאר הערים. שם נוסדה לע"ע ע"י החברה ההיגיינית "מפת חלב" בועיר אנפין.

ע"פ פתקת הרופא האשה העניה משנת בעד הילד 1 ליטר חלב בעד 2 קאפ.

למען תת להקורא השנה יותר ברורה מפעולת המוסדים הנ"ל נקח לדוגמא איזה מהם ונראה את פעולתם.
בעיר קמנה אחת בצרפת פֶּעֶקֶאמֶפ (Fécamp) נוסדה, מפת החלב עיר בשנת 1894.

לפי מחשבת מיסדה הד"ר דיפֹר שתי ממרות היו לפני המוסד:
הפצת ידיעות היגיוניות והספקת חלב טוב להילדים.
ד"ר דיפֹר יבקר בכל יום ויום את המוסד, והוא שוקל את הילדים, מבקרים ומרפאם. התבוננות מיוחדת יקדיש להאם. הוא מלמדה, כמה פעמים תיניק ביום. כמה פעמים כלילה, באיזה שעה ועוד. הוא מפנה את תשומת לבה על כלכלתה. אם נחלה הילד בקיבתו, הוא חוקר ודורש איזה שניאה בכלכלת הילד הסבה את המחלה.

בעת דברו עם אם הילד, שומעות גם האמות האחרות, הבאות עם ילדיהן להמוסד, למען השתמשן גם הנה בהלקח הנתון לחברתם. אם מוכרח הילד מאיזו סיבה להשתמש ביניקה מלאכותית, תקבל האם בכל יום ארגז קמֶן עם 7—9 קנים, ובכל אחד מהם כמות החלב הנחוצה בעד מזון סעודה אחת. ואשר לתשלומי מחיר החלב, נחלקים הילדים לשלש כתות: בני העניים, בני העובדים, בני הבינונים. העניים ישלמו 10 סאנטיים בעד ליטר חלב, העובדים 30 סאנטיים, הבינונים 70 סאנטיים.

ד"ר דיפֹר וחבריו בצרפת מטילים גם על העניים לשלם בעד החלב, כאמרם, כי האמות לא תוקידינה את החלב אם ישיגוהו בחנם. אם אין להאם העניה 10 פרוטות, או ימצאן אנשים פרטים או מוסדי צבור אשר ישלמו בעדה. החלב המסור להאם מתקבל מפֶּעֶרמא אחת, הנמצאה תחת השגחת רופאי בהמות. החלב מתבשל והטהר מן הבקטוריום וקרוב הוא עפ"י חלקי הרכבתו לחלב אשה, כלומר מהול הוא במים ($\frac{1}{4}$) ומשימים בו מלח (1.0 על ליטר חלב) וסוקר (2.0 בליטר חלב). כותלי האמבולטוריום מכוסים בהצעות והלכות פסיקות היגיוניות הנוגעות לכלכלת הילד.

נקיות מדויקת וסדרים נעלים שוררים בהמוסד. מענינים המה מספרי הסטטיסטיקא, המוכיחים, כי תמותת הילדים המבקרים בהמוסד מעטה היא ביחס תמותת הילדים בכלל בעיר הזאת.

כן, למשל, תמותת הילדים בעיר פֶּעֶקֶאן ממחלת השלשול היתה בשנת 1895—18,18, 1896—9,20, 1897—12, 1898—00, 1899—9,67.
ותמותת הילדים מבקרים במוסד היתה משנת 1895 עד 1899
בערך: 6,80 3,07 2,26 1,28

מלוח המספרים האלה בנקל נוכל להוכיח, כי תמותת הילדים נתמעטה ע"י נעולה, מפת החלב, בשלש פעמים, בארבע ואח"כ בתשע פעמים.

לא נתפלא על המספרים האלה, אם נזכור, כי הילדים המבקרים את מפת החלב יוצאים על פי רוב מהשרדות היותר נמוכות, מהמשפחות אשר האם תצא מביטה לעבודה ואשר מבלי החלב הנקי אשר תשיג בהמוסד היתה מוינה את היונק בסורגמים שונים המשחיתים את קיבת הילד, ועוד כי כל מחלת הקיבה היתה נרפאה בתחלתה בהמוסד של ד"ר דיפֹר.

בְּהַאוּר נוסדה, מפת החלב" בשנת 1898. מענין הדבר, כי אם אחת, אשר
מתו עליה שש ילדיה בשנה הראשונה ללידתם גדלה את בנה השביעי, אשר נשאר
בחיים, הודות ל"מפת-החלב".

תמותת הילדים נתמעטה גם שם במדה ידועה. בעוד אשר עד התיסדות מפת
החלב, על אלף ילדים מתו בכל שנה ושנה 132, אחר התיסדות מפת החלב 88.
הנה ככה רואים אנו ברוב ארצות אירופא תנועה גדולה לטובת הילדיב
ושמירתם מכל פגעים רעים המתרגשים לבוא עליהם מפאת הכלכלה הבלתי מסודרה
כראוי, ו"מפת-החלב" תהיה ברוב ימים לאחר המוסדות הכי נכבדים במוסדי
הדינינא.

דין א. גאטליץ.

הקולוניזציה היהודית בארץ ישראל.

מאת הפרופיסור ד"ר א. ווארבורג.

קולוניזציה היהודים בפלשתינה, כבר הקיפה מקום נכבד ותרחב גבולותיה, אם כי צעירה היא לימים וזה החלה בשנת 1882, מקץ ארבע עשרה שנה להתנחלות הפרוטסטנטים ה"מספלר" בארץ ישראל, ואין כל ספק כי ישוב היהודים הזה ישנה פני המדינה במרוצת הזמן מן הקצה אל הקצה. אם כי לע"ע רב מנין ורב בנין של אחב"י הנמצאים בפלשתינה יושבים במעט הערים הגדולות, ומספר ס'—פ' אלפים נפש יהודים היושבים שם נחלקו למושבותיהם לפי הרשימות השונות במספר הזה: בירושלים כ"ח עד מ"א אלף נפש, בצפת ז' עד י"ג אלף, ביפי ג'—י' אלפים, במבריה אלפים ושש: אות עד שבעת אלפים, בחברון וחיפה למעלה מאלף נפש, בכל זאת אין לכתור כי ישוב אחב"י בכפרים הולך הלך וגדול, וקרויב לשער, כי בקרב שנים ירבה מספר בעלי הקרקעות מאחב"י, כן מפאת הכניסה ממורח אירופה, וכן ביחוד מפאת יציאתם מן הערים המרוכות באוכלוסין.

עתה יש בארץ ישראל כ"ו כפרים של יהודים, ובהם חמשת אלפים ומאתים נפש, מלבד זה יש עוד שמנה ככרות ארץ גדולות במדתן מן הכפרים הנזכרים הנועדות ליסוד מושבות חדשות, ושש אחוות קמנות, רבן גני תפוחי זהב. יותר ממחצית הקולוניסטים מתפרנסים בעבודת פרי הנפץ, והשאר במזרע התבואות, ב"וד אשר ממע האילנות מכל המינים נמצא עתה בתקיפת ההתפתחות בשנת 1902 עלתה מרת שטח שדי התבואות לערך י"ג אלף הקטר, כרמים לאלפים וחמש מאות הקטר, ממעי האילנות ובתוכם תפוחי זהב אלף וארבע מאות הקטר; מצורף לזה ערך עשרים אלף הקטר אדמת מרעה ושדה בור, אשר כרםם יכולים לבוא בחשבון הכפרים העתידיים להתיסד בימים הבאים. ע"י קנינים חדשים נהרבו נחלות ישראל באיזה אלפים הקטר—רבם שדי תבואות—עד כי עתה יכולים לשער שטח כל אחוות אחב"י לארבעים אלף הקטר. בשנת 1902 היו ברשות הקולוניסטים למעלה מ"יב אלף בנין, חמשת אלפים בקר, בהם 1545 שורים, 1141 פרות. וראוי להעיר, כי הרשימות האחרונות האלה אינן ברורות ושלמות כל צרכן, וגם עליהן נוספו בימים האחרונים מספרים נגונים.

עפ"י הידיעות החדשות מצליחות המושבות ומתפתחות באפן טוב, רק אחדות מהנה עורן מצפות לתמיכות גדולות, קולוניסטים רבים משלמים במועדם את דמי הרבית וסכומים קצובים על חשבון החוב הזקוף על הקרקעות. יציאת יהודים מפלשתינה לרנלי חסר עבודה ננעה במישבות אך מעט לרעה, ואדרבא היציאה הזאת יחד עם בקשת מקומות חדשים לידים עסקניות שנתרבו יותר מדי, עוד הועילה בדברים רבים לטובת המושבות העומדות על תלן.

לפי ידיעת האגרונום אַמינגר, הנשלח בשנת 1902 מטעם חובבי ציון באדיסה להתחקות על מעמד הקולוניסטים היהודים, מיב מצב משפחות האכרים שכבר נתבססו על אדמתם ממצב קולוניסטי ישראלי בנגב רוסיא, שחרלו מקבל תמיכה זה רבות בשנים, ותרומת המסים קטנה בארץ ישראל מברוסיא.

הענף הראשי במושבות ישראל, הוא כאמור, הגפן, אשר עבודתו מעסקת ידי הקולוניסטים יותר מבמחצית כל המושבות. תוצאות פרי הגפן בשנת 1901 הגיעו לל"ב אלף היקטוליתר, 1902—מ"ו אלף היקטוליתר, 1903—ערך ס' אלף היקטוליתר; מהם יינות מתוקים כיון פורט (Portwein) ומלגה, ויש חריפים כבורדו או הבורגנדי האדום והלבן. גם קוניאק מכינים עתה במושבות, ביהודי באלה הנמצאות כרחיק מקום מן היקנים. שני היקבים הראשים, בתחלה קנין הברון עדמונד רוטהשילד ועתה קנין אנורת יק"א, נמצאים בראשון לציון ובוכרון יעקב, ומכילים יחד כששים אלף היקטוליתר יין. ביקב ראשון לציון עובדים כארבעים ושלושה פועלים, ובעת בציר ענבים מניע מספרים עד שבעים וחמשה וגם עד שמונים. רוב היין יוצא להמבורג, שם יש לחברת סחר היין "אלידע" מרתף גדול לפרי הגפן בנמל החפשי. משם יקבר היין ביהודי לאנגליא, ואולם הוא יוצא גם בכמות מרובה לפרנקפורט ושאר שוקי אשכנז גם לצפון אירופא.

ויען כי היין הזה כבר במשקלו — הוא מכל 13%—11 אלכוהול — ומחזיק חמר תמציתי הרבה, לעמט זה מעט בו חמץ וריח, מסוגל הוא ביהודי לתערובות עם יינות אשכנזי הקלים והחמיצים וריחם נודף. ועל כן נתנו ליין ארץ ישראל שם יין-למוינה, אם כי באמת בתערובה דנוכרת יין א"י הוא העיקר ויין אשכנזי אך מפל אליו. היין הגולד מן המוינה הזאת יכונה כבורדו ובאנגליא בשם קֶלְרֶט. ברור הדבר, כי ממכר יינות כאלה יוכל לעלות למדרגה גבוהה מאד, אחרי אשר לאשכנזי כבר יובאו בכל שנה שבע מאות אלף היקטוליתר יין, שמהם חלק גדול הוא יין-למוינה הבא מנגב אירופא, אם כי אין לקוות להרחיק כליל משוקי אשכנזי יינות המוינה הבאים מנפות הנגב, אחרי אשר נמצאים כמה מיני יין אשר רק זוגם עם יין הנגב עולה יפה. אמת כי המקחים הקצובים בעד היינות-למוינה לא יגיעו לעולם לידי עליה גדולה, אבל הלא גם עיה ראינו יפוי המקחים בארץ ישראל, כי יש קונה קנתר ענבים שהוא שלש מאות קילוגרם, המוציאים ערך שני היקטוליתר יין, ונותן מחירם עשרים פרנק. בפדיון ארבע מאות וחמשים עד חמש מאות פרנק ההיקטר עולה רוח נקי ממאה ושבעים עד מאהים ושמונה עשר פרנק, אם יש יקב במושבה, והקולוניסטים השליט על חמשה הקטר כרם ימצא לפי זה פרנסה ברוח. והיה אם כל האלפים וחמש המאות הקטר כרם יעברו ויתנו פרים (גפנים רבים צריכים להיות מורכבים מחדש על דרך אמריקה, כדי להתרפאות ממחלת תולעי הגפן), או יעלה סכום פדיונם לשנה למיליון ורבע מיליון פרנק, והרוח הנקי אשר יבוא לכיסם של הקולוניסטים יעלה לכה"פ לחמש מאות אלף פרנק.

העיקר במקצוע זה הוא בלי ספק העלאת המחיר ע"י מכירה ליחידים, דבר אפשרי לששים אלף היקטוליתר יין של מושבות היהודים, כמו שהוא אפשר לשמנת אלפים היקטוליתר היין של מושבות "המספולר" הגופל בשבח הכנתו מיינות ישראל. להשיג את המטרה הזאת עמלות וגם עושות חיל אנודות ממכר היין, שמקן ראיות להוכר חברת כרמל (בווארשא, ווינא, קופנהגן, נויארק ובארצות המזרח), אנודת Palestine Wine Cy בלונדון, אנודת סחר הנכנס Palästina בכרלין וחי Société Vigneronne

כיפו—ירושלים *) , אשר אחדות מהנה כבר השיגה ידן לשלם דוחים (דוחים) לחבריהן .
מארכעים וששת אלפים הקמולטר שהוציאו מושבות היהודים בשנת 1902 מכרה חי
אלידע כשלים אלף , אנודות המסבר האירופיות כששת אלפים הקמולטר , ועשרת
אלפים הנשארים נמכרו בערי המזרח לבר . הממכר בערי המזרח יכול לשנשג ולהתפשט
ולעשות חיל ; הן גם עתה קנה מצרים יין הרבה , וביחוד גדולה הדרישה שם ע"י
בית המסחר י נעסלער באלכסנדריא ; גם בערים : בירות , אומיר , קונסטנטינופול .
שלוניקי , חבל הלכנון וכפריסין כבר נפגוש את היינות הללו .

מלכר היינות המתוקים והחמוצים כעין יין בורגונד המשוכחים בטעמם , ידי
העסקנים נמויות להכין בארץ ישראל יינות משובחים ארומים והיין ממין המעולה כעין
עסיס טאקאי (Ausbruch) . — עובון ענבים חדשים למקומות אחרים הוא דבר קשה
עדנה בגלל אי-שלמות חבור הדרכים , ואולם פורט-סעיד עם תעלת הסועץ תוכל להיות
בקרב הימים שוק טוב לממכר ענבים , גם תוכל הסחורה הזאת למצוא לה מוצא טוב
בערים קונסטנטינופול , אומיר , סליניקי , ארעסא , יען ענבי ארץ ישראל יבוכרו מספר
שבעות לפני ענבי תוגרמה ואסיא הקמנוה .

גם למעשה הצמוקים עתידות טובות נשקפו . לדאבון לב לא שתו קולוניסטי
ישראל עד כה לב בראוי למקצוע הנכבד הזה בעבודה פרו הגפן , אשר לערבים כבר
יש שני מרכיבים גדולים לענף המלאכה ההוא , האחד בדמשק והשני באיש-סלט (Es-
salt) .

ענף פרנסה נכבד , אשר עתידות גדולות נשקפו לו , ובמושבות ישראל זה אך
החלו להתעסק בו ולשים לב אל ערכו ותועלתו , הוא מקצוע תפוחי הזהב . ביתר עז
נודעים לתהלה ארנני' יפו (כאשכנזי קוראים להם גם ארנני-ירושלים) בגלל מהירות
בשולם ויפי תארם . כתשע מאות עד אלף הקמר גני תפוחי זהב (ב'יריס) מקיפים
את העיר יפו , עליהם יש להוסיף מאתיים עד מאתיים ורמשים הקמר הגנים החדשים .
מן הגנים הישנים האלה רק מעט מועיר נמצא ברשות היהודים , אך לעמת זה כבר
נמסו בשנת 1902 יתר על מאתיים הקמר גני תפוחי זהב במושבות היהודים , לא רק
בקרב יפו , אך גם בשמרון וארץ הנליל , ובשנה האחרונה לבר נתוספו ששים הקמר
למסעי ארנני' חדשים במושבות הסמוכים מאד ליפו . אמת כי עד היום הזה רק מעט
מן הגנים האלה יתנו פרים , אך בשים על לב , כי אלף הקמר גנים לת"ו שבסביבות
יפו , אשר יש בהם גם גרועים בערכם , ישאו פרי ארנני' שנה בשנה בעד שלשה
מיליון פרנק , שמהם יוצאו לחוץ לארץ בעד שנים וחצי עד שנים ושלשה רבעי מיליון
פרנק בכל שנה ** , נלמוד ממוצא דבר , כי שטח שלש המאות , לערך , מסעי תה"ו
אשר במושבות היהודים יוכלו להכניא בפרים מקץ שנים אחדות מיליון פרנק לשנה
לכה"פ .

גם ל לימנים ואת רוגים יש חלק ונחלה באיזה מגני תפה"ז , אך לע"ע רק
במדה מצומצמת , אם כי עבודת מסעי הלימונים עם מלאכת עסיס-לימונים — סחורה
חריפה לזכוני בכל העולם כלו — תוכל להיות בקרב הימים למקור כרכה רבה לארץ

*) היברה האחרונה הזאת נספחה בימים האחרונים לח' כרמל הכורחית . המערכה .
**) ראה אהרנסאן וד"ר סאסקין , דיע אראנגענארטען פאן יאפא" בככה"ע , טראפענפאלאנצער'
צייטשריפט פיר טראסייע לאנדווירטשאפט 1902 נומר 7 עמוד 341—361 .

ישראל. שזקקה בימים הבאים להשת'מות מיני תמצית שונים כמושבות יהודה, הם מיצים שונים הנקראים ע"ש מקומם: תמצית סיציליא וקלבריה, כשמן פרנמוט, שמן לימונים, שמן תפוחי זהב, שמן פרחי ארנני, וענף העבודה הזה יוכל להיות כסגף לעבודת ממעי תפוחי הזהב, כאשר ראינו בימים האחרונים את מלאכת גדול הדבורים מתפתחת בצדה של עבודת הארננים יותר מאשר עד הנה. והלא גם עתה מכינים באיזה מושבות, כפתח תקוה, ראשון לציון וואד-איל-חנין, דבש ארננים, ובמושב האחרון יש לקולוניסט אחד יותר ממאתים בִּנְת־דבש.

אם כה ואם כה, תוכל עוד עבודת ממעי הארננים להתרחב ולהתפשט במדה מרובה. אדמת מושבות רבות מסיגלת לזה מאד. ולולא ההכנות הרבות והכבודת הדרושות לזה, ורובי הזמן, משך שנים רבות, הדרושות לחכות עד תת העצים את פריים, כי אז כסו עתה הבנורים כמה אלפים הקמר תחת המאות אשר יכילו עד היום הזה. קופת הלוואה באפוזיקי, או מוסד אחר ממין זה, הגותן כסף למפרע על סך התבואה הבאה ובתשלומין לשעורין, יכול לעזור ולהעיל הרבה להרחבת המושבות, וכבר התעוררו איזה שאיפת ורעינות המתכיינים כלפי המטרה הזאת.

על דבר שאר ממעי העץ יהיו דברינו מיימים. בראש כלם עומדים: זתים, שקדים, האיס, אפרסקין, עצי תות וקליפמוס (Eucalyptus).

עבודת הויתים בעיקרה היא אחת המלאכות הכי נכבדות בארץ ישראל. אך לדאבון לב הכנת השמן עודנה בסתר המדרגה, עד כי אין להעלות מחירו מאד, ועל כן משהמשים בו במקום גדולו למעשה הבורית, אשר מוציאים איתה בכל שנה לארצות אחרות במחיר שנים וחצי מיליון פרנק. במושבות יהודה עוד לא הושם לב כראוי לממעי הויתים והשמן, בכל זאת כבר הגיע שם שמח אדמת הויתים לארכע מאות וארבעים הקמר, ואם נחשוב, לפי הקצבה הרגילה. כסף תבואת ההקמר חמש מאות פרנק, יש תקוה לפרי הכנסת כל זיתי המושבות בסכום מאתים אלף פרנק מקץ שנים אחדות. עץ הוית דורש לגדולו עד תתו פריו הראשון כספר שנים יותר מרב עצי פרי אחרים; בקליפורניה חושבים ימי גדול עצי השקדים, אפרסקים, תאנה ותפוחי זהב בהשגחה טובה ועבודה מעולה ארבע שנים וגדול הוית שש שנים, ובארצות המזרח, לסבת אי-שלמות העבודה, דרושות יו שמנה שנים וגם שתיים עשרה שנה עד בציר פריו הראשון. אחר בשולו של העץ הנה הוא הוא אשר רפה את ירי הקולוניסטים היהודים מעסק כראוי בעבודת ממעי הויתים, מקצוע נכבד ומסוגל ורב ברכה לארץ ישראל. לפי מעמד המושבות ומצב הקולוניזציה בעת הזאת, אין כל ספק, כי עוד מעט ופנו העוסקים בשוב ארצנו אל הענף הזה ביתר שאת וביתר עז; ראשית אתערותא למוכה כענין זה כבר נפרת גם עתה. אין לך עבודה, שככה תהיה מסוגלת לאנשים, אשר מבלי לנסוע בעצמם לא"י הפצים לקנות להם שמה אחוזת אדמה ששויה תעלה בימים הבאים, כלי הוצאות רבות לפי הערך, ובלי אחריות של הפסד. ממעי השקדים, המתפשטים על שמח קרוב לשלש מאות וחמשים הכמר במושבות היהודים, כבר החלו לתת פריים זה שנים אחדות; פרי העץ הזה עודנו קטן ודל ערך לע"ע, אך עתיד לשגשג ולהחשב בין העדיות מקץ שנים אחדות; בכלל יש במושבות ממעי שקדים, כן ביהודה וכן בגליל.

פרי אפרסקין מעסיק אך במעט לפי ערך את ירי העובדים במושבות יהודה, וזת

מפאת חסר בתי מלאכה של כבישה הנחוצה מאד לפיירות הללו המתקיימים ימים רבים רק כשהם כבושים, ולמרבית הפלא כנורל הזה ימצא גם את התאנה, אם כי הפירות האלה כשיתיבשי עוברים לסוחר והיו לענף מסחר טוב מאד.

יותר מזה הושם לב למקצוע עצי התות, המכילים שמח אדמה בת שלש מאות ושלשים הקטר, רבם כמו בות יהודה, שמרון וגליל העומדות על תלן מכבר. בראש פנה כבר הוקם בית מטוה משי מתנהג ככח הקיטור, אך לע"ע עוד מביאים אליו מעמפות (Kokons) רבות מן הכפרים אשר בלבנון, גם נספח אליו בית מלאכה קטן למעשה אורג וצביעה, אך הבית הזה עורנו עומד בתקופת הנסיון. גדול תולעי המשי במושבות ישראל היה מגיע בל"ס למדרגה יותר גבוהה והיה מתרחב יותר ויותר, לולא היתה תחלת יסודתו בשנות התשעים, שאז בהיות מחיר הקילוגרם מעמפות 1,80 עד שני פרנק, לא היתה כל תקוה להרויח. המקחים שלוקחים עתה 50—3 עד ארבעה פרנק הקילוגרם העירו איזה תושבים נוצרים ילידי הגליל להקים ולכונן מפעלים חדשים, אבל הקילוניסטים היהודים כרבים עודם כמחוסרי במחון למקצוע העבודה הזאת*.

עצי הקליפסוס אינם נמועים לשם הכנסה ופרי תבואה רק כרי לפרט את האויר במקומות בצח; יערות כאלה ישנם בפתח תקוה, זכרון יעקב, וביחוד בחררה, שאוירה היה מיוק מאד עד קרוב לימינו אלה. שם נטעו פשלוש מאות אלף עץ קליפסוס רבים ממין הנקרא "Resinifera" (מוציאי שרף) וממין הנקרא "Mahagoni-Eucalyptus" מקווינסלאנד הדרומית וניו-סוט-אועלס, אשר עצו יקר ומשובח מאד במולדתו בגלל חוקו וארך קיומו. ויען כי רעצים האלה ממהרים לצמוח גם בארץ ישראל ומגיעים לנבה הגון, יש תקוה, כי היערים האלה יביאו תבואת הכנסה טובה למושבות, אם ע"י מכירת העצים בפנים המדינה העניה ביערי עץ או בתור סחורה מובלה לחוץ לארץ. וגם עתה כבר יש עצים ראויים למכירה ולוקחים במחרם כשהם בני ארבע עד שמונה שנים משנים עד חמשה פרנקים.

גם לעבודת האדמה הפשיטה (מורע דגן ועבור הארץ) יש ערך גדול במושבות ישראל, וביחוד במושבות שנוסדו מחדש בין נצרת ובין מבריא. בראש פרי הארץ עומדת החטה, שבה יש מינים רבים אשר יכשרו יותר למעשה המקרוני (Maccaronifabri kation) מלהיצאת קמח, ועל כן מוליכים חטי ארץ ישראל יותר לאמלא, תונרמה ואנגליא מאשר יאשכנו.

שניה לה במעלה היא השורה, החשובה מאד באיכותה כפלשתניה, וביחוד מפורסמת בטוב מעלתה שעורת עזה (Gaza) שמשתמשים בה באנגליא למעשה השכר ומשקה אלי (Ale); גם למושבות יהודה יש חלק ביכול ארץ זה, ואולם מעטה היא התבואה היוצאת מהן לחוץ לארץ, מפני שרבה נאכלת במקומה בתור מספוא לבהמה. ממורע הננים מצליחים כפלשתניה כיני קטניות, עדשים ופולים, גם מיני עדשים (Wicken und Erven) המשמשים למספוא; כל התבואות האלה, אשר זה רבות בשנים נחשבות בין פרי הארץ וגדולה חשיבותן גם בתור סחורה היוצאת למקומות אחרים, נורעות זה שנים אחדות גם על תלמי מושבות ישראל והולכות ומצליחות. כמורע עבודת הקיץ הכי נכבדות: שמשמין (Sesam), מיני דחן כברי או

* ראה אודינסאן ור"ר סאסקין; ריע צוקונט דעס ויידענבויעס אין פאלאסטינא. כספר העתי גלישטיינד' תוב ג' ד' 1902, דף 123—153.

הקרגהום והתירס (Mais). התירס יאכל במקומו, ואולם הדרי וכיחוד השמשמן Sesam יוצאו גם לחוץ לארץ. הראשון יוצא ביחוד לאנגליא והשני לצרפת. הנסיונות הקמנים שעשו באנזוי ארמה (Erdnus) בחררה הראו לדעת, כי עבודת הצמח הזה ראוייה מאד למפל בה בפלשתינה. גם עבודת הפשתה, אשר עד עתה אך ועיר שם ועיר שם עבדו בה והצליחו, כוכשרת להתפשט ולהתרחב יותר. קשוואי-המים (Wassermelonen) כבר נמנים גם עתה בין תכוואית הקיץ על אדמת חול (כמו בחררה למשל), ויכולים להיות, לכשיסודרו הדכי המסחר, גם במושבות היהודים ביהודה ושמרון לסחורה יוצאה בכמות מרובה למצרים ולחפי הונרמה, כדבר אשר כבר נראה בשאר המקומות בפלשתינה.

עבודת גני הירק עורנה בסתר המדרגה במושבות ישראל, מפאת הסרון כרי מלאכה למעשה הכבישה וההספקה לצרכי העירות יתן עסק רק למושבות אחדות מפני כי חבור הדרכים עורנו במצב רעוע מאד, ורבי העירות מסתפקות לצרכיהן בגני הירק הסמוכים להן. יש תקוה, כי בימים הבאים יהיה מקום במושבות הקרובות לחוף הים יסחר יוצא ולהובלת ירקות רעננים לפורט סעיד, ואולם עוד מכשולים רבים נצבים לשמן על דרך העסק הזה, כרוע הדרכים ועוד כמה מניעות.

מסיני הצמחים המשמשים לתענוג עיסקים בפלשתינה רק נמסיעת הסבב, הגדל כמוטלה (Mutelle) ומצוין כמוב מעלתו והשיבותו למעשה הקטרונים (Zigaetron) הדבר הזה העיר גם מושבות אחרות לפנות אל המקצע הזה, אשר לגדל הדרישה אחרי המבכ התורקי יש לו עתירות גדולות להגיע לידי עליה רגונה.

שלמן ההנהגה הקודם של הברון רוטשילד כבר שם עין לטובה על עריכת שמני בשם, גם הוכחה באתות ובמופתים יכלת עריכת שמנים כאלה מכל המינים; אך החרשת הזאת לא הביאה קוץ לבעליה בגלל רב ההוצאות. עתה לקח איש פרטי יהודי ברשותו את מעשה זקיק שמני הריח והוא מנהל את העסק על חשבון עצמו וטוציא את השמן כן ממסעים נמועים בירי אדם כשושנה וקציעה כן ממסעים גדלי פרא. קרוב לשער. כי לשעת עשרה של פלשתינה בעשבי בשמים שונים, כלכונה, נרד, מליסה ועוד צמחי ריח מסיני הבשמים הצומחים נבכעות נגב צרפת, עריכת שלחופיות ממולטלות לזיקקה במקומות הראויים לזה תביא הכנסה ורנח לבעליה; גם מעשה המצית ריח (עססענצען) יוכל להתרחב ברבות הימים ולהיות למקצוע נכבד בארץ ההיא.

ובנוגע לגדול הבהמות, עסקו בו קולוניסטי ישראל עד כה רק במדה הרושה לשתיית החלב לצורך עצמם. סבת הדבר יש לבקש כמעוט המרעה והאחו מסכיב לכפרים.

ומזרע צמחי המספוא לבהמה, בתור ענף עבודת אדמה מיוחד, עוד לא הונהג במושבות היהודים. האשכנזים בשרונה הסצליחים במכירת החלב ביפו, הנהיגו ביד רחבה מזרע תכוואות ממין זה, ומסכיב לכפריהם גדלים בשעור רב חמי תירס, כרובים, קשואים ושאר מיני ירקות מספוא לח ויבש; דבר זה ראוי להיות למופת לקולוניסטי ישראל, וכיחוד במושבות הסמוכות לכרכים. אך אכרי ישראל בכלל אינם מן הצועדים קדימה ולא ימהרו לעשות דבר כשרם נוכחו בתועלתו עפ"י הנסיון. בגלל הדבר הזה אין כל מקום לע"ע במושבות היהודים להובלת תוצאות נהמותיהם למקומות אחרים בתור סחר יוצא, בעוד אשר ממקומות המרעה הגדולים ורחבי הידים מעבר

לירדן כבר מוציאים מיני עורות וקרנים בכמות לא מעטה; עסק אשר עתידות טובות לו נשקפו לרגלי מסלות הברזל החדשות. כדבר הזה יש להגיד גם על העצמות, שכבר זכו להיות למין-סחורה הגון היוצא מחפי פלשתינה.

בגדול הנמלים לא יעסקו היהודים מאומה וישמשו בהם אך לעתים רחוקות, ועל זה יש להצטער. עדרי הגמלים הרבים אשר בפלשתינה רם קנין השבטים הערבים השכונים באהלים; בצמר הגמלים ישמשו לצרכי עצם ועושים ממנו אהלים, שמיכות ועוד, אך לסחורה ישמשו בו אך לעתים רחוקות.

גדול הסוסים בפלשתינה לא הגיע לאותה המדרגה אשר יכלו לקוות מפני סמיכת הארץ לערב, ולמרות הצרך ההגון שיש למושבנות ישראל בסוסים, עוד לא נעשה דבר שם עד כה בעסק גדול הסוסים במדה הגונה. הינין הזה היה יכול להיות כר נרחב ומי יע טוב לאנשים חרוצים, בעלי תכונה והתמדה בעבודתם. כדבר הזה נוכל להגיד גם על החמורים, תחת אשר גדול הפרדים מצליח מאד בצפון ארץ הגליל, אם כי גם שם לא בידי היהודים, מפני שהתורה אסרה הרבעת כלאים.

צאן נמצא באיזה מושבות יהודים בעדרים לא קמנים, ואולם גדול הצאן תלוי עוד יותר מגדול הבקר בכרים גדולים למרעה, כמרחבי האחו המשתרעים בעבר הירדן, שמשם יוצאים לשוקי המסחר צמר ועורות בשעורים יותר גדולים, וכשהוקנו הדרכים יוטב החבור עם בקעות המרעה אשר מעבר לירדן ע"י מסלות הברזל יתפתח מאד בל"ם גם עסק גדול הצאן.

גדול עופות נהוג בכל המושבות, אך רק במדה הרוושה לצרכי האכרים עצמם; סחר יוצא מחלמון ביצה וחלבונה כנהוג בסוריא הגפנית, נהוג בפלשתינה רק בשעורים קמנים, ואולם זו רק שאלת הזמן, וימים יבאו והיה גם הענף הזה למקצוע גדול במסחר היוצא מפלשתינה.

בדבר סגלת היהודים וכשרונם לעבודת השדה והגן בארץ ישראל, כבר יצאנו בזה מנדר הבחינה והספק ונעבור את פרק הנסיון. כמיבן, יש גם בין האכרים היהודים עוסקים בחריצות ובשקידה ויש מת-הגים בעצלתים, כי גם היהודי הוא רק אדם אשר לא נקה מחסרונות ומשניאוות; ואולם בכלל, עובד-אדמה יהודי הוא חרוץ, רחוק מעזרנות ופורש מצרכות, וכאשר לא יוכל לסמוך על עזרת אחרים בונה בעצמו את ביתו ואיננו בא כמרוניא על שום איש. האכרים פושטי-יד משנות התשעים שהיו ללעג ולקלס בין הקולוניסטים האשכנזים, הולכים וקרבים אל קצם, אך הדור הצעיר שהורתו ולידתו בארץ יקים לנו שבט אכרים חזק ואמיץ הושב ומתערה על אדמתו. מבנה גום איתן, בחורי יהודה פרבם בריאים וחזקים, וענג הוא לראותם מתנוודים בעץ על סוסים בלתי מאוכפים; לעקבות היהדות-הנימית של הדורות החולפים אין כל זכר עוד כדור הצעיר אשר גדל על תלמי המושבות בארץ ישראל.

בדבר המושבות דק על זאת יתפלל כל אוהב עמו, כי ילכו המקומות האלה הלוך והתרחב כאשר עד כה, ומספרם ירבה במהירות היותר אפשרית. בגלל הדבר הזה נחוץ מאד למהר בקנין קרקעות ככל האפשר במרם יעלה מחיר האדמה מאד. בשים על לב, כי האדמה שקנו האשכנזים לפני שנים אחדות בקרבת אל-תירא (El-Tireh) סמוך לחיפה כמאה פֶרֶנג הֶרְגַּע עלתה עתה יותר מפי שנים במחירה, ובשרונה אשר עם יפו עלה מחיר חלקות אדמה המיכשרות למטעי ארנג'ים פי עשרים, וגם הקרקעות

המשתרעים ברחוק מקום מן העירות עולים למעלה, נשכיל ונבין מה נכבד הוא קנין הקרקעות כמועדם ליסוד המושבות בא"י.

גם נכבד מאד ורב ערך יסוד התחנות-מבחן לעסקי עבודת האדמה גם כבירות שדה לנסיון בנכולות המושבות, כן טוב ומועיל מאד לכונן ת-ניות לחוץ רוחות (Meteorological logische Stationen) כמלואים להתחנות כ-א"ה הנוסרות מכבר ע"י חברת "פלשתניה" פֶּעראיין" האשכנזית. תחנות המבחן לעבודת האדמה תדאג להיטיב את דרכי העבודה ולתקן שטות הקולטורה, להגביח יבול הארץ, להביא מינים חדשים וטובים. שזה דבר נחוץ מאד בעבודת כמעיי הארניים, הגפן והשקדים), לנכות סוגי זריעה חדשים. הדבר האחרון הזה יכול להיות לאחד הדברים העומדים ברומה של הצלחת המדינה בכלל, יען יש ויש עוד מיני מטעים וזריעות שונים היכולים להצליח על תלמי פלשתניה אחרי העשות בהם הגם ונות הדרושים. מובן, כי דבר כזה, הדיש עמל שנים רצופות, ידיעות רבות והתמדה עצומה, אין לדרוש מאכרים בלתי מלומדים. בזה יתעסקו מימחים ובקיאים, מלומדים במקצוע זה על בריו. — ההכנות לתחנות מיטאורולוגית כבר החלו, אחריה תחל עריכת התחנות לעבודת האדמה.

לו יכלו ליסד בפל שתניה תחנות למבחן התביאות ותוצאות עבודת האדמה וכל הנוגע לחיי הכפרים בכלל, היה הדבר דוה מקור ברכה, גם ליושבים בעים, גם לבעלי אחוזות. תכלית מוסד כזה תהיה לשבח ולהביא לידי שלמות תוצאות האדמה ויבולה, למשל: הכנת שמן מן המובחר, מיני בוריה וסממני ריח טובים, פירות כבושים וכו', שם יבחנו כלי העבודה והמכונות שהמציאה אירופה לשכלול עבודת החריש והקציר והדישה וכדומה; שם יעשו נסיונות בכלים ההם עד כמה הם מתאימים עם צרכי הארץ. גם יעשו שם בחינות כימיות בתוצאות הארץ ושם העשינה ההכנות והכחינות הראשונות לבתי החרשת החדשים העתידים להתכונן בארץ ישראל.

מקור ברכה רבה היה לתושבי הארץ מוסד לבוטריום לשמירת הבריאות וההיגיינה, להקירת המחלות המתדבקת ובראשן מלריה, בקשת עצות ותחבולות לבערן מן הארץ, שמירת הבקר מגפנות ומחלות הבהמות, הכנת סמי-הרכבה לרפיאה ועוד ועוד. להבין מוסדות כאלה, למצער להיות להם לעזר וסגד בעצה וכמעשה, חוב קדוש הוא, כצוה אשר יא יפטר ממנה כל מי שיש לו לב ורגש להתפתחות והשתלמות עבודת האדמה והחרשת בארץ אבותינו.

תולדות משפחה בישראל.

מאת אברהם שלמה שמיין.

דלים ורשים אנחנו יהודי ארצות הצפון מדור דור. בחנויות קמנות או בכתי משקה צדים ישבו אבותנו מעולם, ויקנו וימכרו. מרכלתם היתה מצערה. צרכיהם מעבים, פרוטות הרויחו אף פרוטות הוציאו לתחית ביתם ולא מך היה להם ערך כל ענין לענות בו. גלגל עולמם התנועע בעצלתים וכחציר גנות צמחו, עלו, אף נבלו בכא חליפתם... אבל שמה במבאות האפלים, בחדרים או בכתי מדרש רעועים, ישבו נערים קמנים ורעי מראה, לפניהם ספרים גדולים, ובראשם מלמד עני, צנום ודל בשר... שמה השתננה ההשגה והוחרה המחשבה, נפתולי אלהים נפתל שם הרוח ויצורי המח התפתחו והתגברו... שמה במזון התלהבו נצוצות הרגש אף מרט במסחרים להט ברק השכל. כשביני אש לא נפח הנשמרים עד עת מצא תחת שפך הדשן.

ובהגיע אחרי כן תור העת ההיה ותשלח קויה אל בתי עני, אל כל הפנית החשכות. ותסל מסלות חדשות למחיה וכלכלה, או יצאו עברים מן החורים, עזבו את בתי המשקה הנכוסים ואת החנויות השפלות, וברוח אסיין, בשל כרור ושנון, אחזו ביד חזקה בשלבי הגלגל הגדול, גלגל הזמן, ובסופה וסערה עשו דרכם, והנה פלא אשר לא יאמן כי יסופר: המזונים ויושבי הקרנות נהפכו בין דור אחד ושנים לרזנים ואלנפים, ליועצי המסחר ולרבי האוצרות, לסופרי עמים ולחכמי הבמית, ומכין החציר חציר גנות עלו אלונים אף ברושים ויכו שרש לכטה אף עשו ענף למעלה.

תכורות כאלה עברו גם על בני משפחה אכירם, אשר חטר אגד מנועה נודע כהיום למשנב, בנפות הנגב בארצנו, בעשרו הכביר, בכתי הרשת גדולים וברב עיזונו. מוצא המשפחה הזאת מעיר ניאפול, וכימי נלך המלכים לבית אנוז עזבה את הארץ ותצא לגור אל זרץ אשכנז. במשך הימים היתה שם, בשנות מאות שעברו, לאחת המשפחות היותר מיוחסות בישראל: 'סיחרים גדולים נודעים לשם ירכנים מופלגי תורה, יושבים על כסא ההוראה באשכנז וביהם, מחלציה יצאו. כימי הגרושין המרים בהארצות ההן יצאו רבים מבניה ויעתיקו מישבם לארץ פולין, שהצמינה או ברוח סבלנות רחבה. גם פה עמדו בני המשפחה הזאת בגרם המעלה ויהיו חיכרים של מקרי המלח ושל מס הרכבים. גם ספרי התשובות ושערי ההסכמות יעידו כי רכנים

גאוני ארץ, יושבים לכסא בלודמיר ובלובלין, בבריסק ובקראקא וביתר השערים המצוינים בהלכה, היו מבני משפחת אבירם. אבל מימי הצרות והגזרות בשנת ת"ח התהפך עליה הגלגל וירד עשר מעלות אחוּינית, בניה מכו ויורשו בחמר כמו ברוח וירדו ממדרגה למדרגה, עד כי בראשית המאה שעברה לכספרנו נמצא כמעט את כלם בתור מוזנים ויושבי קרנות, סרסרים ובעלי מלאכה... גם שם המשפחה „אבירם” כמעט שנשכח מן לב רבים מבניה ויקראו על שם אביהם ואמם, על שם אומנתם או על כפר מושבם... כי זה חלק יעקב מני דור דור, אין לנו אחוזות נחלת עולמים ולא אצילות שרירה וקימה, לא כתבי יחס מניסים ובדוקים ולא ציוני משפחה, והוא שעמד לנו לבלי הקרע לקרעים ולבלי החלק לפלגות, לבני עליה ופחותי עך. במשך מאה או מאתיים שנה מתהפך הגלגל כמה מונים, עליונים יורדים ותחתונים עולים למעלה, מרום ושפל נפגשו. המשפחה מתחתנית ומתערבות זאת בזאת, והיה כל העם לחמיכה אחת ולמולדת אחת, גזעו אחר ויחוסו אחר והשהות נמורה וחלוטה היא חותם הכנית עם ישראל.

הראשונים מבני משפחת אבירם שהתנערו מעפר שפלותם ויעפילו לעלות ולהתנשא מסתר המדרגה היו שני האחים עזריאל ומאיר בני יעקב... יעקב אביהם או כפי שקראו לו האכרים „יענקיל המונג”, היה איש פשוט מחויק בחכירה את בית משקה היין אשר בכפר שכרונה, ויהי מעורב עם האכרים ולא הרחיק את חוג עילמו מעולמם, ואם כי היה נכבד ונשוא פנים בכפר מושבו ובכפרים הסמוכים, אבל את הכבוד הזה רכש לו מתחלה לא על ידי מעלות רוחו וכבוד נפשו רק על ידי קומתו הגבוהה, כתפיו הרחבות, ערפו החזק והבריא כערף שור פר, ולכל לראש על כח ידיו ונבורת ימינו.

— ראש כלב זה, אמר לא פעם ינאי חרש-הברזל, מרים יחידי את חבית היין הגדולה וכעמידה על מכונה, מבלי כל עזר וזולתו, את אשר אני ופתי ופדי לא נוכל עשות שלשתנו... והלא גם אנחנו לא ילדים חלשים הננו. עת קמה המולה בבית המשקה או פרצה מריבה בין האכרים, וכדרכם המו, ויתגעשו ויקראו למכות יד ולמהלומות, אז די היה שיקום יעקב ממקומו שאחרי השולחן ושיקרא: „דומו שדים ארורים ואם אין...!” למען שיחדלו הקולות ושתשקטנה המריבות והקטמות ושכל איש ישאר על מקומו במנוחה. המה ידעו באר היטב את פשר המלים „ואם אין...”. כבר נסו במסות ויודעים כי אם לא ישמעו מיד לקול האות הזה אז מבלי התמהמה יאחו יעקב בערפם וביד חזקה ישליך אותם שנים שנים אחרי הדלת והמוזוה... עוד זוכרים האכרים היטב את הקשר שקשרו פעם על „יענקיל” למען נקם את נקמתם ממנו על תנופת ידו הכבירה, ולכל לראש על אשר איננו נותן יין בהקפה. זה היה לפני ימי הצומות שלהם, ימי הלולי וחינני, ומבלי יין הלא אין יום-טוב. לכן התגודדו כיום הראשון אל בית המשקה בהמון רב, שחו לשכרה, ויתחילו להתהולל, לחרף ולגדף את יעקב, לקרא לו „יודי ארור!” „ראש-כלב!” „און-חור!” ועור תארי כבוד כאלה. יעקב ישב במנוחה מאחורי השולחן ולא עגם דבר, רק ערפו הבריא התארם כדם ועורקי פניו הגסים רעדו וישתרגו על מצחו. אכן כאשר החלו לפרע פרעות, לשבר את הכוסיות והצנצנות, וגם עד חבית היין הניעו, אל זה העמיד התוך שכל בית היין נשען עליו, אז קם יעקב ממקומו, כפף את קומתו, רוציא מן תחת השולחן חבל עב מעשה עבות משור, את החבל לקח ככפל ויצא בנמש שוקמה

באמצע הבית, שם עמד נצב בתוך האכרים המתפרצים ויחל לדרוש את בשרם ולהמטיר עליהם מהלומות כאבני ברד ונפץ. בראשונה התקוממו האכרים ויחשבו להתפל עליו בהמון, אבל בראותם כי אין מעמד, וכי המה נופלים תחת החבל כעמיד לפני הקוצר, החלו להשתמט ולהמלט על נפשם, רבים נמלטו דרך החלונות, וכעבור שלשה יגעים היה שדה המערכה ריק, לא נשארו בלתי אס הנחשלים, שהתפתלו על הקרקע ויאנקו מעצמת סכאובם.

אסתר אשת יעקב, שהיתה רכת הלב ורחמניה, הגישה להכאבים לכל איש כוס יין. האכרים נאנהו, מששו את צלעותיהם, אבל שתו בהאות נפש ויאמרו אליה: — אשה טובה את אסתר... היי ברוכה... גם יענקיל הוא איש טוב וכן חיל, אבל ידו קשה מאד!

— והלא החבל שלי הוא, קרא מתי ששכב גם כן למעצבה בפנת החדר, עוד אתמול נתתיו בערבון כשתי כוסית יין. והיום מחץ את צלעותי. חבל ארור... מלבד מקרים בודדים כאלה, בשעת חדוה, בבית משה היין, לא היו כל פרץ וצוחה בין יעקב ובין שבניו האכרים, המה חיו יחדיו בשלום ושלות השקט, יעקב לקח חלק בשמחתם ויצטער בצערם. כאשר התכצר מעט מצדו לא קפץ אה ידו מהאכרים העניים ובשנות בצרת הלוה להם כסף כפי יכלהו מבלי נשך ותרבית. האכרים לא היו גם כן כפויי טובה ויעניקו ליעקב המיד טן ברכת אדמתם... לאחרונה קרה מקרה שגדל מאד את כבוד יעקב בעיני כל יושבי הכפרים מסביב: דלקה נפלה בכפר מושבו, והבתים, כתי העץ היבשים עם גני התבן שלהם, היו בין רגע ללהב אש אוכלה, האכרים עמדו ברפיון ידים כאנשים אוברי עצות, מכלי יכלת לכבות את הבערה... עד מהרה הקיפה הזעקה את כל הכפר כי באחד הבתים הבערים נשארו שני ילדים ישנים. האש אחזה כבר בארבע פנות הבית וגם דרך החלונות התפרצה הלהבה. אז יעקב מבלי חשב הרבה ומבלי שים לב אל גדל הסכנה, השליך את נפשו מנגד ויבא, אל תוך האש. כל האכרים עמדו מבלי נע, משתאים ומחרישים, מבלי הוציא הגה מפיהם, עד מהרה נראה יעקב נושא בזרעותיו את שני הילדים חיים, פניו שחרו משחור, שערות זקנו ופאותיו גם בגדיו נכוו באש... האכרים הריכו קול תרועת שמחה, אכן כרנע נדמו, כי כהן רכפר, איש זקן ונשוא פנים, נגש אל יעקב, הסיר מצנפתו מעל ראשו ויחבק ויגשק לו לעיני כל הנאספים. האכרים עמדו מסביב ביראת הכבוד, כל איש מצנפתו בידו... מני אז נודעו שם יעקב ומעשה תקפו לתהלה בכל הסביבה וגם עד ארוני הכפר הגיעו... ארון הכפר הקריב אליו את יעקב וישימהו לנאמן ביתו, וימסר בידו כל דבר מקנה וקנין שהיה לו בחצרו... — טוב, יענקיל, כי נודעת אלי, אמר אליו, כי אף אמנם מיום שמת יודקע היה נעדר לי יהודי בחצרי... האם תדע לשיר „מה-יפית?“ יודקי היה שר בקיל נעים מאד... יעקב היה שר לפני הארון „מה-יפית“, קבץ כסף על יד ויהי נחשב לאיש עשיר בין יושבי הכפרים.

כאשר הוטב מצבו של יעקב, מכר את עזריאל ומאיר בניו הקטנים על יד מלמד טוב בעיר לעדה הסמוכה לחנכם וללמדם תורה ומצות, וישמח מאד לשמע מפי המלמד כי בניו עושים חיל בתלמודם. מסורת אבות השתמרה עוד בין בני משפחת אבירם, כעין דברי הגדה, כי אבות המשפחה היו לפנים רבנים וגדולי ארץ וישיאנו לבו להאמין כי אולי, ע"י שני בניו אלה, ישוב כבוד המשפחה לקדמותה. אף אמנם הצטינו שני בניו אלה בין יתר הבריהם. כפי הגראה, נר אלהים שכבה במשך כמה

דורות העלה שנית בלכות שני האחים... אמנם עזריעל הגדיל, אף כי לא היה בעל כש-ון כביר, הצטין בשקידה עצומה מאד ו"א פסק פומיה מתלמודו. ינאי חרש הכרזל בכפר שכרונה, בראותו את עזריאל — כאשר בא על ימי החג אל בית אביו — יושב והונה תמיד בספר, וכא לאסתר כי כנה זה יהיה לרב. אסתר שמחה מאד אל דברי הנבואה הזאת ותמסך לינאי כוס יין-שרף של פסח חגס אין כסף. ינאי הפך הכיס אל גרונו, מחה את פיו בכנף בנדו, ויאמר: — אכן רב גדול יהיה בנך, אסתר, מן אלה הרבנים החובשים מצנפת אוחים — בדברו הביט בעיני ערמה אל צנצנת היין, כאיש האומר: אנכי לא אחוס על מדת הרבנות אם רק את לא תחוס, על מספר כוסות היין... נבואת ינאי אף אמנם קמה ונהיתה. עזריאל לקח לו אחרי כן לאשה את בת ר' צדוק הריון בעיר לערה, ובמות הריון, ומאיר אחיו היה כבר לאיש אלים ותקוף בעיר מושבו, אכף מאיר על בני העיר למנות את אחיו לדיין במקום ר' צדוק. מאיר הקמן הצטין בשכל יותר ברור, בהשגה יותר מהירה ובכלל בכשרונות יותר נעלים מאשר לעזריאל, אבל שקידתו היתה רפויה, הוא לא היה "מתמיד". מאיר לא היה יכל לשכח את ימי הכפר הטיבים, בהיותו חפשי לנפשו, ואוהב לרכב על סוס, לשחות בנהר ולהחליק על פני הקרח וישיבת החרד עם למוד התלמוד היו עליו למשא. ואף כי ביטבו על הנמרא, לפני רבו, השיג ויבן הכל באר היטב, ויפליא את מלמדו בכרך שכלו ובהשנתו השנונה. אבל כאשר רק יצא החוצה מיד פנ תלמודו ולא נשארה במחו אף טפה. מלמדו קרא לו "משפך" ויאכזר תמיד כי טעם הכפר עוד עמד בו ויקרים בעיני מאיר שדה עם שעורים ושבלת שועל, גם עדרי צאן ובקר מן כל מאי דאמרי רבנן.

מאיר נשא לו אחרי כן לאשה את רחל בת החוכר של מכס היין בעיר לערה, ואף כי כמנהג הימים ההם, היה סמוך על שולחן חותנו לא היה בכל זאת מן יושבי בית המדרש רק שלח מיד את ידו במקנה וקנין. יעקב אביו הציגו לפני אדוני הכפר שישבו בו. האדון ראה את היהודי הצעיר הזה, בא עמו בדברים, וימצא חן בעיניו אף מסר לו למכר בעיר את תכונת שדותיו, קציר השנה הזאת. השנה ההיא היתה שנת ברכה, הרגן רב מאד בארץ. מאיר יעץ להאדון לבלי יהיה נבהל במכירת רגנו בשנה זאת, רק יוחיל עד השנה הבאה, אולי יעלה השער, ואם נצרך הוא לכסף כי אז ישיג הוא, מאיר, בעבורו כסף ברבית מצערה די צרכו. האדון התרגו והתקצף ויגרש את מאיר מכיתו בחרפה.

— בנך זה, אמר למחרת היום אל יעקב, חכם הוא ומבין דבר לאשורו, אבל הוא חצוף ועז פנים. הוא העיז את פניו להציע לפני... לפני, הודקיעוויץ, שר-החצר להמלך, אדוני שכרונה ופורונה, כי אני אלוה כסף מאת היהודים... אני הודקיעוויץ שר החצר!.. אך זאת היא חוצפה! לנצח לא אשכח זאת, לעולמי עד, אך בכל זאת יבא נא בנך אלי שנית כי מצאתי בו חפץ.

— שמע נא מאיר, אמר האדון הודקיעוויץ, בבא אליו מאיר שנית; אמת הדבר כי הנך יהודי חצוף ועז פנים, בכל זאת אם יש בירך להשיג בעבורי אלפים כסף כי אז אלוה בעת עד מכירת הרגן בשנה הבאה, לי נצרך הכסף לענין נכבד מאד... לך מאיר, אנלה הסוד, כי איש נבון אתה וסודי לא תגלה... חפץ הנני כי יבחרו בי בשנה זאת בתור מלאך לועד המדינה בנראדנא, ועלי לעשות לפני הבחירות משתה ושמחה לכל אצילי הסביבה... מהרה מאיר והשיגה את הכסף... אל תחוס על

הרבית אם מעט ואם רב... הלא לא יהודי אנכי כי אשוב כרוכלא... כל השבח גם כן, מאיר, לקנות בעבורי עשר חביות יין אונגארן ישן גם עשרים חביות יין-עתק של דבש, כי כבר אול היין סמרתפי... מאיר השיג בעד האדון את הכסף... האדון נבחר בתור מלאך לועד המדינה... ושנה הבאה אחרי כן היתה שנת בצרת... מחיר הדגן עלה מעלה... וכבוד מאיר עלה בעיני דודקיעוויץ ולא עשה דבר גדול או קטן בלעדו.

מלבד משאו ומתנו עם האדון דודקיעוויץ היה מאיר גם המשניר לגדוד הרוכבים שחנה בעיר לעדה. הימים היו ימי חלוקת הארץ לנתחיה וחיל המצב או בכל הערים, מאיר מצא חן בעיני השר ובעיני פקידו הגדוד על שכלו וחריצותו, על כי ימטר לדבר צחות בשפת הארץ ועל כי ירכב על סוס כאחד הפרשים.. מאיר ראה שכר טוב בעמלו, ויגדל ויעש עשר רב לפי ערך הימים ההם.

או התעוררה גם התשוקה בלב מאיר לנחל גם כבוד בקהל עדתו, וכאשר נסבו ימי בחירת הגנאים בבית המדרש הישן, מקום תפלתו, נלה לא בסתר את דעתו מה מאד נכסף הנהו כי יבחרו בו לנבאי ראשון. אבל כנגד זה נמצאו מתנגדים רבים שמצאו כי אין עטרה זו הולמתו, כי מאיר איננו ראוי להיות נבאי בבית המדרש הישן מקום מרכז תורה... ראשית השיאו עליו את חרפת מולדתו כי הוא בן כפרי פשוט ואיננו נמנה כיל את תופשי התורה. שנית חשבו לו לעון כי הנהו רוכב על סוס בצאתו אל אחוות האצילים הסמוכות, וזה הוא מנהג של בני הנכר ולא יאות ליהודי כשר, גם נמצאו אנשים שראו בעיניהם את מאיר יושב בלי מצנפת על ראשו, בגלוי ראש ממש, תחת כפת השמים על המעקה של שר הגדוד, ומדבר עם אשת שר הגדוד פנים אל פנים. וגם זה הוא ענין שלא נאה לנבאי של בית המדרש הישן. בקצור הדברים, רבים היו המתנגדים לבחירת מאיר. אך בחוהמ"פ בעת הקלפי, כאשר רבו השאון וההמולה בעזרת הנשים, מקום הכרירה, ומתנגדיו נשאו ראש ולא נתנו בשום אופן כי יבחר מאיר לנבאי אף חרפוהו בפניו, או בערה כאש חמתו, ערפו הבריא והשמן כערף אביו התארם כמו כן, גידו מצחו השתרגו ובחמת רוחו אחזו את ראשי המתקוממים בערפם וישליכם אחרי הדלת והמזוזה, כמו שראה לפנים אביו עושה להאכרים השכורים כן עשה למתנגדיו. — אנכי אעזב את העיר הגדחת הזאת לנצח, קרא אל הבוררים ואעתיק משכני למרשה, ואחרי יסעו, וילכו עמי גם שר הגדוד ונרדו!... מפני המורא זה האחרון נבהלו כולם, כי מן הגדוד החונה בעיר לעדה מחצית מחיתה נמצאה, וימרתו להשלים עם מאיר, ולשיטוהו לראש. מן היום ההוא היה מאיר הולך וגדול בעדו. ידו התקיפה והחוקה משלה בכל. ברבות הימים היה גם לנבאי התלמוד תורה והחברא קרישא. באחרונה היה גם לפרנס העדה ובלעדו לא ירים איש את ידו ואת רגלו בעיר מושבו, אף קשתה ידו מאד על בני עדתו ויקראוהו בשם: „מאיר תקיף“...

עוד שני בנים גדולים ליעקב המזוני, יחוקאל הבכור ומשנהו מנשה: יחוקאל היה כרעא דאבוה. הוא היה נער גם בעל כתפים רחבות. גלגלת גדולה ושערות צהובות ארמדמות. הנער הזה לא היה חפץ בשום איפן להנות בספר, וְיִבְדֵּד הַדָּבָר לַלְמָדוֹ אִף סֵדֵר הַתְּפִלוֹת, הוא היה מעורב תמיד בין ילדי האכרים ויקח חלק בשעשועיהם, גם נאבק תמיד אתם וירא להם את כח ידו ונבורתו, כאשר התחזק מעמדו של יעקב, ויחד לשר החצר של שר-החצר דודקיעוויץ, ועסקים שונים עלו בגודלו, היה יחוקאל בן

מִשֶׁק בית המשקה וגם הוא, כמו אביו, היה מעמיד יחירי את חכית היין הגדולה על מכונתה. הוא נשא לו לאשה בת דִּיג אמוד מעיר קְרֶשֶׁה ויקח אחרי כן בחכירה את היאורים ואנמי המים אשר באחוות השד דודקיעוויץ ויהי גם הוא לסוחר של דגים... בימים ההם פרצו ימי המלחמה... קאמציזשקא הופיע בעיר קראקא ויבחר למצביא לכל צבא פולין ולהיות נגיד מצוה לכל הארץ. הוא הוציא קול קורא לכל בני ארצו להקבץ תחת דגלו למען הגין על קיום המדינה וחפשויתה. האדונים בעלי האחוות ואצילי המדינה קשרו קשר ביניהם להחליץ חושים ולהתאסף לדגל גבורם זה. שר-החצר דודקיעוויץ הריק את אכריו, ויכונן לו גרוד רוכבים לקחת חלק בין חיל מגני הארץ, ובעל כרחו אכף על יחוקאל להיות המווג או שר המשקים בגרוד חילו, אך נתן לו את השם „מארקיער“ שפרושו „מווג“, שם שנשאר אחרי כן ליחוקאל ולבניו אחריו בתור שם משפחה.

— שמע נא האצקעל, אמר אליו השר דודקיעוויץ לפני צאתם בחיל הצבא, אל שדה המערכה תקח אתך תמיד חכית יין גדולה לכל יחסר המוג, כי מבלי יין אין עצה ואין גבורה למלחמה. זה הוא כל הסוד של תכסיסי מלחמה: כל הגדול מחברו בשתי גדול ממנו גם בנכורה. זכר ואל תשכח האצקיל את הכלל הזה... — אבל גם החכית הגדולה לא הועילה ביום צרה: שר החצר דודקיעוויץ וגרוד פרשו נפלו חללים לפני חומות פראגא ולא נשאר מהם איש, רק יחוקאל מארקיער נמלט בדרך גם... כבר הרים אחד הקאזאקים את חרבו לקבע את נפשו, אבל רעהו עצר בעדו: — עמוד פֶּעֶדִירענקא, קרא אליו, אל תעשה מאימה לראש כלב זה, כי שמעתי אומרים, שיש כלב יהודי עשיר מאד שמשלם אדום אחד זרב בעד כל כלב-אחיו חי שמביאים אליו, להכלבים האלה יש ערך כהיום, ואין להמיתם רק לתפושם חיים, יחוקאל אמנם נפדה ע"י אחד מנדיבי עמו שהרבה לעשות או חסר וצדקה עם אחיו הנתונים בצרה ובשביה. וכתום ימי המלחמה שב אל יאוריו ואנמיו, את בנו מנחם הבכור המצמין בכשרונות טובים ובשקידה עצומה מסר על יד אחיו עזריאל הדיין ללמדו תורה לחנכו ולחכמו. הנער גדל את בני עזריאל וישכיל בתורת ד'. ויצא לו שם טוב כשם אחד העוים אשר בארץ, אחרי כן לקח לו לאשה בת טובים מעיר לא-דבר, וברבות הימים, כאשר נדיבי העיר יסדו שם את בית הישיבה להרביץ תורה בישראל, מגו את מנחם לראש הישיבה ובכא מנחם אחרי כן על ספר הפקודים, שנה את השם „מארקיער“ לשם המשפחה „כארקעל“, הוא מנחם ראש הישיבה הראשון בעיר לא דבר ואבי משפחת „מארקעל“ עד היום הזה. הבן השני של יעקב מנשה, היה נער צנום ודק ולא היה לו כל חשק ונטיה ללמודים ולעבודת המוח; ליעקב שהיה בעל זרע ובעל מעשה היה הנער הזה החלש ורפה כח למורת רוח. — מה זה תהי תכלית בני זה! התאונן פעם באזני כהן הכפר אוהבו, הוא לא בשר ולא רוח, לא לאלהים ולא לאנשים, אין לו לא כח ידים ולא חכמת נבונים, ומה תהי אהריתו? —

— שמע נא יעקב, ענה דכהן, תנהו על יד בעל מלאכה אמן. —
יעקב עקם את שפתיו ויגמנם בלשונו איזה דברים. כפי הנראה לא היה הדבר הזה לו לרצון.

— לא ישרה עצתי בעיניך יעקב, מה? שאל הכהן, אך שומה הגך יעקב! המלאכה יקרה היא בעיני כל איש נבון מכל מרכלחכם ונפתולי מסחרכם.
— אבל הלא נער חלש וחרל אונים הוא, ואיך יעבד מלאכת ידים, שאל יעקב

— אין דבר, ענה הכהן, המלאכה תהוקרה ותחלימהו ויהי לאיש בין אנשים, שמע נא לעצתי יעקב, תנהר על יד שמואל הצורף בחצר-לביא, הוא אמן טוב, איש ישר וירא אלהים. גם מלאכת הצורפים היא מלאכה נקיה וקלה, ואיננה צריכה לכח כביר, שמע לעצתי יעקב. ותהי לי אחרי כן אסיר תודה בכל ימי חיידך. האמנם חושבים אתם היהודים כי מויגת היין בבית המשקה לאכרים היא עבודה יותר גבבדה ויפה ממלאכה ואומנות ידים?

יעקב שמע לעצת הכהן ויתן את בנו מנשה על יד שמואל הצורף בחצר-לביא. מלאכת הצורפים מצאה חן בעיני הנער וישביל ויעש חיל ויהי אמן טוב וחרוץ במלאכתו... אחרי כן נשא לאשה את בת שמואל ארונו ויולד בנים וננות, בספרי הפקודים רשם את שם משפחתו „יאנקעליעוויץ“. מחלציו יצאו משפחות צורפים ומתקני מירי-שעות בחצר-לביא ובחצר-סוסה ויתר הערים הסמוכות עד היום הזה.

את מאיר ברך ר' בכרכת פרי כמן ויהיו לו בנים רבים, אשר כמעט כולם היו אחרי כן לראשי בתי אבות בישראל, כי כאשר הנהיגו בימים ההם את ספרי הפקודים בחבל ארצנו. נהנו להם איש ואיש שמות משפחה שונים מכל אשר בחרו, ומשפחות „מאירסון“, „מאיראוייץ“, „רחלין“, „תקיף“ ו„פרנס“, כולן יוצאות תלציו של מאיר תקיף הנה, רק בנו השלישי יצחק, אשר בנפשו כבר קננה הרגשה רכה לקרמות הנוע, השאיר לו ולצאצאיו אחריו את שם המשפחה העתיק „אבירס“, יצחק זה היה בחיר בניו ויצמין בכשרונותיו ובמדותיו, בנפש רחבה ובלב רגש. הוא נשא לו לאשה בת טובים מעיר גדולה בארצנו, ויהי אחרי כן לסוחר ולקבלן נודע בשם. בימי נעוריו, כאשר היה עוד יצחק סמוך על שולחן חותנו, היה יושב בבית המדרש והוגה בספרים, אבל לא בספרי פלפול והוראה, כי פאלה לא מצא נחת, רק בספרי מדרש וחקירה. חבריו אמרו עליו כי הוא מן הני דני רקק שאינם שחים במצולה. ויתנו לו השם „יצחק החוקר“ או פשוט „יצחק המשוגע“ וישחקו פעמים רבות לחלומותיו ודבריו; כן בצאתם פעם, הוא וחבריו, מבית המדרש, בליל שבועות בכקר השכם, וילכו לשוח מעט בשדה. ויצחק הביע את התפעלות רוחו למראה ירק העשב שעמו נאות שדה ואחו, יערות וגנים, הרימו חבריו קול שחוק גדול, — הא-א-א-חא! קראו כולם, יצחק המשוגע מתפלל על כי השדות המה ירקים! שומה שבעולם, והאם יכולים המה להיות צהובים!? — הא-א-א-חא! קראו פזם שנית בבית המדרש, יצחק החוקר אומד כי הבכנים רקמנים חזרועים ברקיע השמים המה עולכות נושבים! הא-א-א-חא! האם גם הנר של שעוה הדולק על העמוד הוא עולם נושב? אם כן הראה נא לנו יצחק את בית המדרש בתוכו! — אחדים מהחברים ספרו או כי יצחק, כפי שנועד להם ברור, לומד בביתו גם ספר ולשון הארץ... כי בימים ההם חדר כבר קו איר של השכלת ברלין אל נפות המערב בארצנו ורבים הציצו ונפגעו וגם יצחק היה מן אלה הצעירים המתקדמים בזמנו... אבל בהיות יצחק לאיש עוב את עולם החקירות וההגיון ויהי לאיש מעשה ברוח אמיץ, בשכל נך וברור וכיד חרוצים, ועסקים גדולים ונכבדים עלו בגורלו. מסחרו בתבואות הארץ גבר מאד ויהי גם לקבלן מספיק בר ומכלת לחיל הצבא. בהיותו גם טוב ומטיב לכל אדם, וצדקת פירונו גדלה מאד, נתנו לו את התאר „רבי“ אף שלא כפניו, דבר יקר מאד בארץ לימא לאנשים שלא נסמכו להוראה. ברבות הימים כאשר סללו את ררך המלך בנפות המערב ורבי יצחק היה הקבלן בונה המסלה, ואנשים למאות מצאו על ידו את מחית ידם בהרחבה, גם התודע אז אל שרי

מעלה. ויהי תמיד למנין על בני עירו ולמעון לכל דורשי עזרתו, והוא אז כבר איש בא בימים, שנו את שמו „ר' יצחק" לשם החבה „ר' איצעלע" או לתאר „הגביר שלנו" ויהי רצונו לכל אחיו, וכבודו גדל מאד בין בני ברית ובין אלה שאינם בני ברית.

ר' יצחק אשר גם בימי עלומיו אהב את החיים ותענוניהם, פנה, לעת זקנתו כאשר עשרו פרץ מאד, את לבו מכל עסקיו ויתן את נפשו להתענג על חיי עולם הזה, על שולחן דשן ושמן, על סוסים ומרכבות ועל בית גדול מלא עבדים ומשרתים. אז החל להתנהג בשנעון, כמנהג נבירים זקנים שדעתם ממורפת עליהם מרוב טובה, ותהי כל הנהגתו, מעמד משרתיו ומעשי צדקותיו באופן זר ומשונה שלא כדרך העולם, ואף כי חסדיו היו רבים ונאמרים וכבודו גדל מאד בעיני הבריות, אבל בסתר שחקו ולענו לשנעונו. זקני העיר זכרו כי עוד בימי נעוריו נראו בדבריו ובחקירותיו מדת שנעון, וכינם לבין עצמם קראו לו בני העיר „הגביר המשונע".

עוד עד היום מספרים זקני עירו ספורי מעשיות רבים על אדות הנהגתו וטרוף דעתו של ר' איצעלע, ואף כי הכל מודים, כי בכל דברי שנעונו היה קורטיב של נפש רכה וענוגה ושל לב טב ומרגיש, וכי כל פעלו היה יך וישר, אך בכל זאת היה דרכו הפכפך וזר, וכל מעשיו בשנעון לא כמו שכר אדם עשה. כן מספרים שפעם אחת, בשבתו במרכבהו, הרים הרכב את השוט ויכה את הסוס שפגרו מלכת. ר' איצעלע עצר סיד בעד הרכב, ירד מהמרכבה ויאמר לרכבו:

— קחה שמריה ויכר את הסוס מר, כי לחרפה הוא לי לנסוע על סוס מוכה שוט — הרכב הביט על אוגונו כמו על איש שיצא פתאם מדעתו, אבל היה מוכרח למלאות פקודתו, למכר את הסוס המוכה ולקנות אחר תחתיו. דבר השנעון הזה היה לשחוק בעיני כל בני העיר וגם בבית המדרש נשאי ונתנו בו.

— שוטים, והדיוטים! קרא הפרוש הזקן ר' משולם אל עדת רעיו אתם לא תבינו את נשמת ר' איצעלע, לו נשמה גבוהה מן עולם האצילות, המדה של צעד בעלי חיים גדולה מאד אצלו והוא אינו חפץ שיכו את הסוס שהוא ניסע עליו! — והלא היה יכול להגיד דברים ברורים אל הרכב, שאל אחד דמלמדי, ולאמר:

„שמע נא שמריהו, בל תעז פנים להכות את הסוס?" — מלמד היך, ענה ר' משולם, במחילת כבודך, מלמד שוטה, ולא תחדור אל סוף דעתו של ר' איצעלע. ר' איצעלע יודע ומבין כי דבר שפתים יקח רוח, אבל עתה, כאשר נצרף מעשה לדבור, ושמריהו הרכב היה נאנס במצות ר' איצעלע, למכר את הסוס המוכה ולקנות אחר תחתיו, עתה לא יוסיף עוד להכותו. ר' איצעלע הוא צדיק נמור, נשמה מעלמא דמסתהרא והלואי שירבו כמותו בישראל.

עוד מספרים זקני העיר, כי כשודע ר' איצעלע המשונע, שלאיוה בעל הבית יורד, אין כסף לעשות את הפסח, היה נוהג לחכות עליו בבקר בחוץ לפני בית התפלה שזה מתפלל שם, והיה עושה את עצמו כאילו פנשהו בדרך מקרה:

— שלום לך ר' ראובן, אמר אז אליו, ימים רבים לא ראיתך, ימים רבים! האם לא היית בעיר?

— ואיפה זה ר' איצעלע תראני? עסקים אין לנו ביחד, ואני הנני מתפלל בבית התפלה אחר.

— ובכל זאת מדוע זה רא תבקרני ר' ראובן לפעמים בביתי, הלא אתה עובר

לפעמים על פתחי: האם כה נקלות בעיניך ר' ראובן, עד כי לא תחפץ כלל לראות פני?

— אלהים עמך, ר' איצעלע, אנכי לא אחפץ להפריע אותך ממעשיך, הלא איש טרוד אתה!

— אתה מצחק לי, ר' ראובן, טרוד אנכי? ומה הנה טרדותי! יושב אנכי כל היום בחצר העופות שלי ומתעסק עם התרנגולים והתרנגולות, התורים ובני היונה ויתר העופות למיניהם. הלא זאת היא עבודתי כל הימים ועבודה אחרת אין לי. עתה נוספו על הקודמים עוד תרנגולים קאחינחנים, שנתן לי במתנה אחד האדונים, בא, ר' ראובן אתי ואראם לך. שוה לראותם, זה הוא עוף מיוחד במינו, לו כמין פרח על ראשו וכולו נקוד וברוד נחמד למראה, בא אתי ר' ראובן ואראנו לך. בדבר ר' יצחק ככה, אחו את ר' ראובן תחת ידו ויביאנו אל חצרו הגדול המלא עופות שונים למיניהם, כי חובב עופות היה ר' יצחק. מחלקה מיוחדת היתה לו בחצרו לתרנגולי-הודו המיוחסים, אל המחלקה הזאת הביא ר' יצחק אחרי כן את ראובן. — ראה נא ר' ראובן כמה ברבורים אבוסים יש לי, כולם נתנו לי מאת אדוני האחוות מכירי במתנה; המה לויים כסף מאתי, נשך ותרבית לא אקח משום איש, ולכן המה מהנים אותי ושולחים לי לפני החגים את העופות הוולליים האלה, ואני הנני מוכרח לפרנסם על חנם, לי אינם נצרכים כלל. הענג האחד שיש לי מהם הוא, כי כולם המה מלומדים, ולקולי ישמעו כהרף עין. ראה ר' ראובן! בדברו הוציא ר' יצחק קול שריקה, כל הברבורים התנפחו, הורידו את אפם, הארימו את הענקים אשר לגרגרתיהם פרשו את זנבם וסבבו במענלה.

שדים! קרא פתאם ר' יצחק בחמת רוח, הוא (שה) את עצמו ככועס, שדים! ראה נא ר' ראובן. שני הברבורים האלה אינם שומעים בקולי, עזי פנים המה ולא התנפחו לקול שריקתי, נבלים המה, אוכלי לחם חנם, מיד אנרשם מנגד עיני, אותם ואת נשיהם, קחם לך ר' ראובן כי לי אין עוד חפץ בהם, קחם לך... אינני נותנם לך ח"ו במתנה... את תמורתם תשלם לי אחרי כן... אחר הפסח... לכשירחיב לך ר'... אבל הרחיקם מחצרי על כל פנים... אין להם מרמס בחצרי... שדים! עזי פנים...! קרא עוד פעם ר' איצעלע בהביטו על הברבורים בעינים מפיצות עברה. ראובן עמד נדהם, הוא לא ידע מה לענות, אף לא הבין אם משחק לו ר' איצעלע או בתום לב הוא מדבר אליו.

— שמואל! קרא ר' יצחק לנערו משרתו, שמואל! קחה מיד את שני הברבורים ההם, אותם ואת בנות זוגם, והביאים לר' ראובן הביתה, אנכי מכרתים לו, יען כי נמאסו בעיני, עזי פנים המה! חושה שמואל ואל תעמוד!
למחרת היום בא שמואל שנית אל בית ראובן ויביא אליו מכתב כתוב בעצם ידו של ר' יצחק, כדברים האלה:

„שלום וכל טוב סלה להרבני המופלג ר' ראובן נר"ו.

הנני להודיעך כי פתחתי בביתי חנות של קמחא דפסחא. אבקשך כי הקמח למצות תקנה ממני ולא מאחר. אצלי המקח בזול, הכסף תשלם לכשתמצא נכון לפניך, כי ת"ל אין אני דחוק בכסף, ובהיות כי ההוצאות מרובות כעת והפרנסה בעוונותנו הרבים מעומה, לכן אם נצרך לך ג"ח במזומן לפני יו"ט, תזכה אותי במצוה זאת ולא את איש אחר... ידיך הצעיר יצחק בן מאיר ז"ל."

לכד מזה היה ר' יצחק חונן ונותן לכל הפושט יד ביד רחבה וכלב מתנה.
כשנתן פעם מתנת יד כזאת לאיש לא נודע לו, פנה אליו אחד מסכיריו,
ויאמר לו:

— ראה ר' איצעלע! נכשלת באדם שאינו הגון, כי האיש הזה הוא גנב!

— והאם הכל יודעים שהוא גנב? שאל ר' יצחק.

— הוא גנב נודע בשער, ענה האיש, פרנסה אחרת אין לו, וכמה פעמים ישב
בבית האסורים!

— אם כן, ענה ר' יצחק, הלא לא יתן לו עוד איש מאוסה, ויוכל למות ח"ו
ברעב, ונגב על פי דין תורה הן לא חייב מיתה הוא?!

בני העיר אף כי הודו שהדין עם ר' יצחק, בכל זאת עוררו צחוק לתומת הגביר
המפורץ ברעת.

עוד מספרים זקני העיר, כי פעם אחת נזדמן אל בית ר' יצחק הרב הגאון ר'
פנחס אבן-חן, והוא איש זקן ונשוא פנים מאד. ר' יצחק שמח מאד לקראת האורח
הנכבד הזה, כי הוא היה גם שאר בשרו, בן עזריאל בדין בעיר מרשה, דודו, ויקבלנו
ביד רחבה „כיד המלך“, אף העביר את כל טובו על פניו. גם מבלעדי זה היה שולחנו
של ר' יצחק מלא וגדוש, ערוך בכל טוב תמיד; אבל בפעם הזאת, לכבוד האורח
היקר, הכינו ארוחת צהרים יחידה במינה. דגים גדולים ממולאים, עופות צלויים
שונים, תופינים, זני מרקחים, ממתקים, ממעמים שונים ואין קצה לתכונה. לפני
עצם ארוחת הצהרים נפרדה המכשלת מן ההרד לרגעים אחרים, גם המשרת ירד
להמרתף להביא את המשקים, ובכאם אחרי כן להעלות לשולחן, והנה אהה, שוד
ושבר. אין דגים ממולאים ואין עופות צלויים, אין תופינים ואין ממעמים, הכל נכחד.
הכל נאכל, כאשר לו ירדה אש ממרום ותאכל הכל עד היסוד, לא נשארו בלתי אם
העצמות והפתיתים. ברעד וחלחלה הביא המשרת את הבשורה הרעה אל השולחן,
פני ר' יצחק אדמו גם חורו מכעס. — מי עשה את הנבלה הזאת, מי? שאל בחרון
אף. אחד הנערים ספר, כי ראה זה מעט את גרשון המשוגע מתחמק ויוצא מן החצר
דרך הפתח האחרון, אף התבונן כי הוא לועס עוד דבר מה בשניו. המשוגע הזה היה
רעבתן משונה, ויהי סועד תמיד בכל בתי העיר, ואם מצא רק את בית המכשלות
בהעלסת עין, היה יכול לבלות ולאכל מאכל עשרה אנשים בפעם אחת. ומרגלא כפי
אינשי לאמר, כי בכחו של גרשון המשוגע לבלע שוד פר מקרין מפרים על פרשו
וקרביו יחדיו. ר' יצחק נתן פקודה למצא את המשוגע ולהביא אותו לפניו. המשרתים
יצאו החופים ומבהלים, הפשו בכל העיר, וימצאו את המשוגע נחבא בהגניזה של בית
הכנסת בין יריעות ספרי תורה פסולים וספרים קרועים, המה הוציאוהו משם ויובילוהו
בהמון לבית ר' יצחק, ולוויה גדולה של נערים ושל הולכי במל הלכה אחריהם
לשלחם... ר' יצחק ישב עוד סר וועף אל השולחן. המשוגע נצב לפניו בלב נמוג
ובברכים כושלות, כי נפשו ידעה עותתו. — משוגע! פרא אדם! קרא ר' יצחק, הן
אבלת משמנים ומעדנים יתר מדי, ועוד תשחית ח"ו את קבתך ויבולע לך... הא לך,
שתה לכל הפחות כוס של משקה לעכל את האכילה... ובדברו מסך לו כוס יין מן
המובחר.

— מצא מין את מינו אמרו בני העיר.

לצני העיר נשאו על ר' יצחק את המשל הזה: כאשר יפול זנוב אל קערת המרק

של ר' איצ'עלע, יוציאהו משם ברחמים גדולים. יציגהו על קערה יבשה ייבשהו ברוך
ובנעימות באצבעו, ימסך לו מעט מרק מכפו על הקערה לרוות את צמאונו. אחרי
כן יביט בעיני הזבוב לראות אם שבע רצון הנהו, יבקש מאתו מחילה ומליחה על כי
נכשל בקערתי, ואז יברכנו לשלום וישלחנו לנפשו. לבר מכל אלה היה ר' יצחק
לשיחה בפי בני העיר ביראתו העזה את המות. לוכר שם „מות“ חורו פניו ורעדו כל
עצמותיו, כשהיה „מת“ בעיר, אז מפחד פן יפגש את הלויה לא יצא עוד כל היום
מביתו, סביב לביתו עשה גדר גבוה עשר אמות, יען כי מן העליה שלו היה נשקף
שדה הקברות. בני החברא קדישא, כשחפצו לעשות להם יום משתה ושמחה, שלחו
את אחד המשמשים לבשר את ר' איצ'עלע כי נבחר לגבאי ראש בהחברה. ר' יצחק
נתן מיד כפר פרוין נפשו ביד נדיבה, רק למען הפטר מן בני החברה הזאת.

יראתו העזה את המות היא שהקריבה קצו של ר' יצחק ותנתק פתיל חייו, וזה
הדבר: פעם אחת באה אל ר' יצחק אשה זקנה ותאמר אליו:

— בבקשה ממך ר' איצ'עלע, כי לא תשיב את פני ותלוה לי עשרה כסף בעבומ
שהבאתי לך — וכדברה הראתה על ציור קמן שכידה.

— טוב הדבר, ענה ר' יצחק, אנכי אלוה לך, בדברו הביא את ידו בכיס בגדו
להוציא משם את סכמת הכסף ששאלה.

ומה הוא העבומ שהבאת לי? — שאל ר' יצחק בשחוק על שפתיו.

— אנכי אראה לך מיד, ענתה האשה לתומה בפתחה אה הצרור, ראה ר' יצחק.

את התכריכים שלי הבאתי לך בעבומ. עוד חדשים הנם...

ר' יצחק נעוה משמע, פניו חורו כפני מת, ראשו נפל על כר הכסא ובקול מורד
החל לצעוק — תגו לה מאה... מאתים כסף... הוציאוה עם העבומ... עם
התכריכין... תגו לה... הוציאוה... קול מליו נחבא, עיניו קמו, שפתיו התעקמו
ולא יכל למוש ממקומו.

כל בני הבית נבהלו, נחפזו, עד מהרה נאספו כל הרופאים אשר בעיר, אבל
כל עמלם היה לריק, השבץ אחזוהו במדה מרובה. ר' יצחק התאבק עוד עם המות כיום
תמים ויסגר את עיניו לנצח.

זקן ושבע ימים היה ר' יצחק במותו, ויקבר בכבוד גדול, ואבל כבד עשו לו.
אדוני האחוות מן כל הסביבה באו ללוותו לבית עולמו וסופדים רבים הספידוהו בכל ערי
המדינה. בצוואתו שהשאיר אחריו צוה לביתו, כי כל העופות הגמצאים בחצרו כל
ישחמו ובל ימכרו לאיש, רק יסערום ויכלכלום עד יום מותם. גם כל יקמינו וכל
יפתי' את מרת החצר עד תום העוף האחרון. להעופות האלה קראו לצני העיר
„יתומי ר' איצ'עלע“. לרי יצחק היו שלשה בנים ושלוש בנות. ויקח יצחק נשים לבניו
גם השיא את בנותיו לאנשים כלם בני עשירי ארץ ורמי היחש בארץ ובחזין לארץ.
אכן בנו הקמן שלמה הצטין עוד בילדותו, ובמעלליו התנכר כי לו תכונת רוח מיוחדת
במינה, וכי יוצא הוא מן כלל הנערים אשר כנילו. הוא היה בעל נפש רחבה ורוח
אמיץ וכביר אשר לא יחת מפני כל. אם הציג לו איזה ענין למצרה או איזה חפץ
בא בלבו, לא היתה עוד שום מניעה בעולם שתמנעהו מהגיע אל ממרתו, ולא היה
כל דבר וכל מעשה ששגב ממנו, בעודנו ילד השליך את עצמו בנהר למען הציל נפש
נער, בן אחד ממשרת בית אביו, שמבע במצולה, וברב אונים ויגיעת בשר הצילו
אחרי כן את שני הנערים שצוללו יחדיו. ר' יצחק היה אומר על בנו זה: — בני

שלמה, אם יעלה על לבו לפרץ פרץ בחומת אבנים או יכה בקרקדו בקיר החומה מבלי הרף עד כי יקרקר קיר, הנער הזה נוצר להיות ראש בריוני אי איש מורם מעם! — ר' יצחק השיא לבנו שלמה אשה בת אחד הגבירים וגדולי היחש בארץ גליציה. כמנהג הימים ההם יצא שלמה לגור אל בית חותנו בלכוב, וכעבור שנות מספר, אחרי אשר בימי מלחמת אונגרו הצליחו עסקי קבלנות גדולים בידו ויעש עשר רב, יצא שמו בכל הארץ כשם אחד מגדולי הקבלנים ואנשי המעשה.

אחרי שנים אחדות בא עוד פעם סכסוך בעניני המדינות על דבר „שאלת הקרם” ורוח מדינים עבד בין איתני הארץ. סכנת המלחמה היתה הולכת ומהגברת ולכל איש מבין לא היה עוד שום ספק בדבר כי עוד מעט והבערה ללהב תצא. בימם ההם עזב מר שלמה אבירם, הוא ואשתו ושני ילדיו, את עיר מגוריו בחוץ לארץ וישב לארצו ולעיר מולדתו. הוא ראה לו בזה כר נרחב לעבודת רוחו ולכח מעשיו. לא ארכו הימים והנה התפלאו כל האנשים לראות את שלמה וסוכניו באי כחו קונים סוסים למאות ואלפים, אָרוות לסוסים ובתי מסכנות לסחורה בכל הערים אשר על יד דרך המלך באכה ארץ פרוסיה, גם עושים עגלות לעבודה ומשא הרבה מאד. אבל עד מהרה מצאו את החידה: כאשר פרצה המלחמה נודע פתאם כי צי אנגליה שם מצור על חופי ארצו, ויסגר לנו את מבואות הים. מסלות הברזל עוד טרם היו בארץ וכל מרכולתנו ועזבונו ארצנו חוץ למדינה היו אז דרך הנהרות ומפריצי-הים. אניות סוחר למאות נושאות שפע ארצנו וחיל אדמתנו נשארו או בנהרותנו על אם הדרך באין מוצא. אז נרפסו מודעות גדולות בכל מכתבי-העתים בארץ ובחוץ לארץ, גם נשלחו מכתבים, גלוי לכל הסוחרים הגדולים כי בית משלוח גדול נפתח בחבל ארץ המערב תחת השם „שלמה אבירם” וסניפים לו בערי הבירה ובכל הערים הגדולות אשר בנפות הצפון, והנהו מקבל סחורות, תבואת הארץ וכל עבודת מעשה להוציא לחוץ לארץ ולהביא משם לארצנו. ומקבל הוא עליו גם אחריות הסחורה ואחריות ההעמדה לזמן קצוב, והכל נעשה בוריוות ובריוק כרצון השולחים. ¹

בימי מצור ומצוק ההם, עת נגעלו כל שערי הים ודרכי המסחר סגרו, היתה הדרך העולה לגבול פרוסיה המסלה האחת לנפות הצפון להוציא כל סָבָר וכל מְקָחֹת מארצנו לחוצה לה. אז רבתה התכונה ותרב מאד העבודה בחבל הניעמען והווליה. אנשים למאות ואלפים התעסקו במשלח סחורות. בכל חבל הארץ לא היו די סוסים לעבודה ולמשא, וכל בתי האוסס היו מלאים קנינים שונים. שהתגוללו ימים וירחים טרם נשלחו למחוז חפצם. כל המתעסקים או במשלח סחורות וכל הנוגעים בעסק זה הריוותו כסף רב ועשו עשר. ימי המהומה ההם הנודעים בשם „ימי-העשיה” נקראים ונזכרים עוד היום בחבל הארץ ההוא. . . . אז בימי המכונה, ברבות התכונה והכבודה נולה מאד, התנהל רק בית המשלח של שלמה אבירם בסדר ומשמר נכון, כי אין קצה לסוסיו ועגלותיו, וסופרים וממונים לו בכל הערים אשר על דרך המלך, ואלה עמדו על משמרתם ויפקחו עין כי הכל יהיה נעשה במועדו מבלי אחור ועכוב. אלפי-רבבות ככרים של עבודת-מעשה נשלחו או במשך שנים או שלש שנים על ידי בית המשלח הזה, ויגדל כבוד הבית וישתכר כסף תועפות ולשלמה אבירם יצא שם כשם אחד הגדולים אילי הכסף.

כבא אחרי כן ימי השלום ומבואות הים נפתחו, יצר שלמה מן בית המשלח שלו חברה על מניות תחת השם „משלחת” להוביל סחורה ביבשה ובים, שפרשה

מצודהה על כל הארץ, ואת שאר בשרו את שמואל בהרב ר' פנחס אבן-חן שם לראש החברה.

מני אז היה ר' שלמה הולך וגדל ורכושו פריץ מאד. אחרי ימי המלחמה החלה תנועה חדשה בחיי ארצנו ותמורות גדולות וכבירות יצאו לפעולות ידיים. בכל ענפי הגנה המדינה חלו שנויים גדולים והעבודה רבה מאד בין בים ובין ביבשה. שלמה, הנודע לשרי מעלה לגבר רב פעלים ולבעל רוח אמיץ, נכנס מיד בעבי הענינים ויפעל ויעש הרבה מאד לתועלת ארצנו גם לכבוד ביתו: הוא בנה מבצרים, תקן חופים בים, סלל מסלות ברזל ויחפר תעלות לחבר את הנהרות. כל דבר גדול, כל ענין נכבד נמסר רק לשלמה אבירם, הממשלה הרוממה הוקירה את מפעלותיו הרבים ותרימהו מתחלה למעלת "יועץ המסחר". ואחרי כן, כאשר כח מעשיו לטובת ארצו גדל מאד רכש לו גם את האר הכבוד של "יועץ הממשלה", ויהי נכבד ונשוא פנים בכל הארץ. בנפות הנגב קנה לו אחרי כן אחריות גדולות רחבות ידיים, ויען כי ארמת אחריותו אלה הצמיחה לפתים ממין טוב מאד יסד לו שם שני בתי חדשה גדולים למעשה המוכר. כאשר גדל דוד בנו ויהי לאיש, יסד בכירת הנגב את בית האוצר הגדול, שלמה אבירם ובנו הנודע עוד היום למשגב.

בכל תקפו וגדולתו לא עזב מר שלמה את עיר מולדתו ולא יצא לגור חוץ לתחום המושב של בני עמו. — בתוך עמי אשב כל ימי צבאי אמר המיד, בין אלה הנדבאים והענינים הצריכים תמיד לישועה ולתומך גורלם — אף אמנם גדולים ונאמנים היו חסדיו שעשה לבני עירו, הוא בנה להם בתי מחסה ליתומים, בתי מושב לזקנים, בתי ספר למתחילים ולאומנות יד; הבתים האלה וכל יתר מוסדות הצדקה היו ערוכים וסדורים בסדר ומשמר נכון לפי טעמו ושטתו של מר שלמה. בכל הימים שאביו ר' יצחק היה חי, לא התערב מר שלמה בעניני הקהלה, כי לא הפיץ להתגדר בחוג פעולה אביו, אבל כשנאסף ר' יצחק אל עמו אחז בידו הכבירה את רסן הנהגת העדה ויכלכל כל הענינים בטוב מעם ודעת. הוא כלכל את בית הכנסת ויתר בתי התפלה ביד רחבה וימנה את הגזברים והגבאים ומשרתי הקדש. גם לקח בחכירה את מכס הבשר ויסר מסבל את שכס בני עדתו כי ותר על תרומת המכס. רבים וגדולים היו מעשי צדקותיו לבני ברית ואף לשאינם בני ברית, אבל בכל אלה לא היה רוח הצבור נוחה ממנו ולא היה רצונו לרב אחיו; המה לא הסכימו עוד עם אלה הנבירים אילי הכסף היושבים כרוזנים ספונים בהיכלי חמד וסביבם משרתים כבגדי השרד, ושומרי הסף עומדים על יד הרלתות ונוטרים לכל יעו איש לא קרוא לחדר לבוא לפני ולפנים, וינהו אחרי הימים הטובים של הגביר, ר' איצעלע" שביתו היה תמיד פתוח לרוחה לכל עני ונדכה. — ר' שלמה, אמרו, נותן הרבה מאד. עשרת מונים... מאת מונים מכפי שנתן ר' איצעלע אביו... נדיב גדול הוא... אבל מכל מעשיו נושב רוח קר... מכונה גדולה היא אשר תניף גשם נדבות... אבל אין כאן לא לב חונן ומרגיש ולא מדת החמלה הרבה.

לא היתה לרצון לבני העדה גם יד מר שלמה התקיפה, המסדרת ומנהגת כל עניני הקהלה ברצון כביר וברוח המישל, באין פצה פה ומצפצף נגדו, ויהושו עגנועים להימים הראשונים, ימי האספות בבית הכנסת, ימי הקולות והצוחות, הקטטות והמריבות... או כל איש היה בעל בעמיו, כל איש מחזה דעתו... ערבוביא ואי סדרים שלמו בכל עניני הקהלה ודגי רקק שמו בהמים הכעורים, וכל אחד דמה בנפשו

כי לזיתן הוא... אבל עתה מה?.. הכל נעשה ברצון יחיד באופן נאה ומסודר...!
הלזאת תקרא עדה בישראל?

בכל ימי חיי מר שלמה נודע רק מקרה אחד שבטל את רצונו ואת חות דעתו,
ויכנע לפני איש אחר, והאיש הזה לא היה בעל בעמיו, לא היה עשיר ובעל צנה,
רק אדם פשוט, שמש בבית המדרש, שלא העיז גם את פניו לחוות דעתו ישר בפני
ר' שלמה ויהי הדבר לנס, וזה הוא:

ר' יצחק בנה לו בית תפלה גדול ורחב ידים, ויעש את הבית כלול בהדרו.
ויפארני בכל פאר. את ספון הבית ציר בכרובים ואריות ודוראי פרחים, המשררנים
ומסתבכים וסוככים את כל התקרה סביב, כעין זר גדול מעשה אמן. את ארון הקדש
עשה מקלעות פרחים ותמרות ונשרים מעשה צעצועים ויצפנו והב. על שתי צלעותיו
עשה גלילי שיש על אדני כסף, וממעל להם כתרות לצבי ולתפארת. את כל השולחנות
והעמודים עשה עץ אלון ותרזה ממרט למען היות להם ברק. את מנדלי הספרים מלא
כל טוב, את כל ספרי הראשונים גם האחרונים מדפוסים חדשים גם ישנים, גם ספרי
בעלי המחקר והקבלה לא החסיר לבל יאמר אדם, יש דבר חסר בבית המדרש של ר'
איצעלע" ויעש את הבית שיהיה מקום מרבץ לתורה ולחכמת סופרים, מקום מושב
לפרושים ולכחודים עניים שכלכלם ביד רחבה. מר שלמה, שהיה תמיד עסוק בעניני
היבים ומרבית ימי השנה לא היה בביתו, לא שת לבו להבית הזה ולתכונתו. ומה
גם כי מעולם לא התערב בדברים הנוגעים אל אביו ולא חוה לו דעתו. אבל ברכוה
הימים, כאשר ר' יצחק כבר נאכף אל אבותיו וגם ר' אפרים זקן ויפנה את לבו מעסקיו
וישב במנוחה בביתו. אז שם את לבו אל כל אשר מסביב לו וגם על בית המדרש
פקח את עיניו. מוכן מאליו כי סדרי הבית וכל הנהגתו, הפרושים והבחורים העניים,
שהפכו את בית התפלה לבית מלון להם, הערבוניא והאי סדרים הבאים לרגלם,
הקולות הבלולים והמשונים העולים תמיד דרך החלונות. גם הסחי והחלאה, נבשושית
החלב ופתגלי הנרות שמלאו את כל הצולחנות והעמודים, כל אלה לא יכלו להיות
לרצון למר שלמה, שהסכין מימי נעוריו להנהיג סדר נכון ומשמר ישר בכל מעשה
ידיו ובכל חוג פעולותיו, ויען כי מר שלמה לא היה גם כן מן ראדוקים המחזיקים
בנושנות לכן עלתה המחשבה לפניו לשנות ולחדש את סדרי הבית, להנהיג עבודת
אלהים ערוכה בכל וסודרה עם חזן ומקהלה כמו שכבר הנהיגו או בערים רבות בחבל
ארצנו, גם להפך את כל תכונת רבית לפי רוח הזמן... לחשב דבר ולהוציא לפעולות
ידים היו מושג אחד בעיני מר שלמה. הוא נתן מיד פקודה לתרשי עץ ואבן לערך
ולעשות הכונה חדשה בטוב מעם ורעת בבית התפלה. לערך במה של פתוחי עץ על
רצפת שיש מעשה חרש כולה אצל ארון הקדש, ומספלים חדשים מן קצה הרזים עד
קצה הצפון כולם כלפי מזרח. גם הקהיל את משכילי העיר המתקדמים וישחרם כבוד
להיות נחשבים על בית תפלתו, אף מלא את ידיהם לבחר מקרבם ועד אנינים שינצחו
על עושי המלאכה. מר שלמה בעצמו התעתד לנסע על משך ימי הקיץ לחוף לארץ,
לכן יעד את הזמן לכשישוב לפני ראש השנה לביתו ויצאו ישן מפני חדש, יביאו את
כל התכונה החדשה אל תוך הבית, ומן ראש השנה תחל עבודת אלהים ערוכה וסודרה
כמו בכל בתי התפלה המתוקנים.

לשוא התקוממו נגר המהפכה הזאת זקני בית המדרש... לחנם קראו עצרה,
עשו אספות וישלחו כגל חבורה אל ר' שלמה לבקשו כי יעביר את רוע הנורה כי נפש

ערדתו הוא חובל וגבול מתפללי ביתו הוא מסיני וחמא לאלהים... הוא ענה להם
כרדים כרדבנות וכמסכרות נמועים, ואחת-היתה תשובתו כי מעולם לא שב ממחשבתו
אשר יום הפעם לעשות.

כששב מר שלמה ביום העשירי לחדש תשרי צוה לגמר את אשר החלו לעשית...
בנקר יום אחד בא על מרכבתו לפני בית התפלה, נכנס לפניו, ויהי לו לרצון לראות
כי הכל נעשה יפה: הבמה הישנה אשר בתוך הבית כבר נהרסה ממקומה ובמה חדשה
מעשה צעצועים כולה מתנוססת אצל הארון. השולחנות שעמדו מצפון ומדרום, מקום
מושב הלומדים והפרושים כבר מוצאים החוצה, וקול בונים וגוררים, קול מהלומות של
המקבת והמקצעות נשמע בכל פנות הבית... הרוקח בן-סוסי קמן הקומה קופץ על
רגליו הקצרות ממקום למקום. פניו וידיו מלוכלכים באבק ועכביש, הוא צועק
ככרוכיא ומתהדר לפני מר שלמה בשקידתו העצומה לטובת התקונים... מר שלמה
עמד אצל הבמה החדשה ורבים ממשכילי העיר עוברים אותו בענות כבוד, הוא חוה
דעהו ועצתו בענינים אחרים. גם ספר כי קנה מחוץ לארץ עשר מנורות של כסף
מקשה לפאר בהן את בית תפלתו... פתאום נפתחה הדלת ואיש שיבה קמן קומה,
בעל זקן ארוך שיורד על סדותיו ועינים גדולות וכולמות, בא הביתה... כל הנאספים
ידעו את האיש הזה את ר' עקיבא, אשר זה כארבעים שנה היה שמש-עליון בבית
התפלה של ר' יצחק. מר שלמה הביט אליו מן הצד, בשכלו החד וברגש לבבו הדק
חדר מיד אל סהריו כליותיו ומעיו המו לו... הוא ידע את האיש הזה עוד מימי
ילדותו, עוד זוכר הנה את ר' עקיבא בהיותו פרוש עני צעיר לימים, לומד המיד
בשקידה עצומה, ירא אלהים מרבים ואוכל על שולחן אביו מדי שבת בשבתו ובכל
יום חג ומועד. אחרי כן כאשר בנה אביו את בית תפלתו זה סנהו לשמש עליון.
בהנאי, שבכל יום אחרי התפלה יגיד שעורו לפני הבחורים העניים; ויהי נכבד ורצוי
בעיני כל מתפללי הבית וכל תופשי התורה בעיר... הוא ראה עתה את עיני ר'
עקיבא הכולמות והמלאות יאוש תועות ממקום למקום, מפנה לפנה, והגה שבות
ומכישות אל מקום מעמד הבמה שנהרסה... הוא ראה את פניו הלבנים כפני מת
ואת שפתו התחתונה התלויה והרועדת, ויחש מצוקה עזה בנפשו פנימה... פתאם
ראה כי ר' עקיבא כפף את קומתו, לקח מן הארץ תיבה קטנה ריקה של נרות, הפך
אותה על פניה וישב עליה לארץ, את נעליו חלץ מעל רגליו, את בגדו קרע קריעה גדולה
מן הצוואר עד האזור אשר במתניו. הוא נתן בבכי קולו ובקול מר, בקול קורע לב
החל לקרא: מזמר לאסף, אלהים באו ניום בנחלתך. טמאו את היכל קדשך!" מר
שלמה התחלחל, הוא ראה את הכאב הנורא בפני השמש, ויהי בעיני עצמו כאשר לו
קב לרצח נפש. הוא הרגיש כרגע כי הנהו בא להחייב עולם גדול שמלא את כל קרבו
של האיש הזקן הזה, עולם קדוש עתיק יומין אשר נפשו נקשרה בו כשלהבת בנחלת...
כאב אנוש התעורר גם בלבו של מר שלמה... שני אויבים כבירים נלחמים בחמת זעם
קבו בבהי נפשו... דמי לבבו התנשאו והשתפכו על ראשו, ורקותיו הלמו כ-לם פעם
עיניו חשכו כמו לו כסה אותן צעיף ערפל... פתאם נרמה לו כי לא ר' עקיבא לברו
יושב לארץ ובכה, אבל סכיבו יושבים וכוכים אתו יחדיו כל האנשים ישני ארמת עפר
שהיו מהפללים בשכבר הימים בבית תפלה זה... נרמה לו, כי הוא שומע אלפי
קללות עולים ומשתפכים בקול יללה נוראה, וביניהם קול ר' עקיבא הולך ומתגבר, הוא
הפנצו והם עונים אחריו, הוא יריד בשיחו וקורא: "הרימה פעמך למשואות נצח כל

הרע אויב בקדש' והם עונים אחריו, שאגו ציור'ך בקרב מקדש'ך, שמו אותתם אותות" הוא קורא: "ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון" והם עונים: "עד מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח!" הרוקח בן סוסי פנה אל כר שלמה בשאלתו, איפה יעמיד את הקתידרה בעבור הרכ הממין אם מימין או משמאל הכמה. אבל הוא לא ענה לו, במכובת לבו לא שמע כלל את עצם דבר השאלה; באוניו צלל רק קול זעקת שבר בקראי: "זכר זאת אויב חרף ד' ועם נבל נאצו שמך!" הוא ראה עתה ברור כי עיני ר' עקיבא נטויות אליו, מהן כדודים יתמלפו, והוא מתמרמר וקורא "קומה אלהים ריבה ריבך, זכר חרפתך מני נבל כל היום!" כמזכה שגעון השקיף מר שלמה סביבו, הוא הרגיש כי נפשו העוז רעדת ומתמוטטת ויהי כמבקש לו מזולתו מעוז ועזרה למען התחוק ולהשאר בתקפו... והגה כל הדים מסכיב עסוקות במלאכת ההרס: מכל עברים נשמע קול מגרות ומגזרות הברזל. פרחי המשכילים, נערי בתי הספר ומשרתי בתי המסחר מריקים את המגדלים והארנונים, והם נישאם את הספרים כבדי המשקל בכתף אל העליה, אל החרר ששם היה "הבית שני", כי לא יכירם עוד מקומם בבית תפלה לנאורים. בתמהון רוחו נדמה למר שלמה כי גם מתוך אלה הספרים העתיקים הוא שומע קול בכי וזעקת שבר... קול יללת התנאים מן ספרי התלמוד כי שדרו את רבצם, קול זעקת הגאונים מן ספרי התשובות כי גולו מנוחתם. קול שועת המורים הגדולים אכירי ההוראה מן ספרי הפוסקים כי חללו מקדשם. קול בכי כל הדרות הגרמם עלה באוניו וינד את רוחו וימלט את נפשו מלמלה... פתאם צלל באוניו גם קול צחוק פרוץ, הוא קול שחקו של הרוקח בן-סוסי למפלת ספר "די-החזקה" רב המשקל שנפל לארץ מעל שכס אחד הנערים. מר שלמה התאושש. העביר ידו על עיניו כאשר לו הקיץ זה עתה מתרדמה עזה. כל הנאספים הנבונים עמרו סביבו מבלי נע... כלם מחרישים, דמזה חרישית היתה רגע בבית התפלה, רק קול בכי ר' עקיבא נשמע מסוף הבית עד סופו בקראו: "זכר ד' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו, נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים!" — עמדו! עמדו! קרא פתאם מר אפרים, השיבו מיד את כל הספרים אל מקומם הראשון. — בצעדי און נגש אל השמש, הניח ידו על שכמו ויאמר: קומה מעפר ר' עקיבא... מלח... הסכלתי מעט... כהול הייתי ברוחי יתר מדי... הגני מבטיחך עתה ר' עקיבא כי בכל ימי חיי ובכל ימי חיך ישאר הבית כאשר היה עד הנה, לא ישונה בו אף כחוט השערה... קומה וצוה בשמי כי ישיבו כל דבר על מקומו הראשון... רק את זה תעשה לי ר' עקיבא, הבחורים העניים כל יישנו בבית התפלה... חלול השם הוא... ולול בקדשים... אנכי אכין להם בית מלון במקום אחר...

— קלסתר פניה של אמו המתה ראה או מר שלמה בעזרת הנשים — ספרו בניהם אנש העיר.

מר שלמה כבר נאסף אל אבותיו, אחריו מת גם דוד בנו; על קבריהם בשרה הקברות הישן כתנוססים שני עמודי שיש נבחרים עם כתובות גדולות באותיות זהב נוצצות. בירכתי השדה תחת גל נמוך ינוח השמש ר' עקיבא מנוחת עולמים, על קברו נראה אבן גיר מלובנה ועליה כתובה קצרה באותיות שחורות מסושמשות... בית המדרש של ר' יצחק כבר נהפך לבית תפלה מתוקן עם חזן ומקהלה ועם כמה שחברה לה אל ארון הקדש... אבן בנו של מר דוד, האלוף לוציאן לבית אבירם גם מן בית

תפלה כזה כבר נקעה נפשו... הוא היה נתון בעולם אחר לגמרי, בעולם של כלבי ציד עזי נפש ושל סוסים דוהרים המתחרים במרוץ בעולם של מחוללות ומשחקות בבתי החוץ, שר משתה ושחחה ותענוגות בשרים. הוא רכש לו לזרותו מעלת אצילים באחת מנסיכויות אשכנז הקטנות, את שט אחת מאחוותיו, שנפלו לו לירושת נחלה אחרי מות אביו, שנה לשם „אַבִּיךָ מָה" על שם משפחתו, את אחותו ואת שבתר לו לישיבת קבע קשז ויפאר בכל פאר, ויהפכנה לעדן גנים למקום משכן האהבה בתענוגים: בתוך יער עב המשתרע שם על כברת ארץ רבה, היה נמצא ארמון צידים נושן, שנבנה זה כמאה שנה ע"י בנאי איטלקי בטעם תור „התחיה", בעבור אחד מנשואי הארץ... האלוף לִיצִיאן הושיב שנית את הארמון על משפמו, הוא חדש את המעקות את הישבות ויבן מזדש את המעלות אבן שיש, הוא חוק את ברכי המגדלים ויתקן את לוחית הרצפה, את פני הבית טח במיח ויטמן במלט ומשח בפשר למען היות לו ברק ונוגה. חלק גדול של היער אשר סביב להארמון הקציע, ויהפכנו לפרדס נחמד לפי טעם האנגלי: שדרות עצים רעננים מתהללות ומשתרגות במסלות עקלקלות סובבית ומקיפת ערוגות פרחים ויצועי דשא, עד כי לאחרונה תעברנה ותאבדנה לאט לאט בסבכי היער. בפנות נסחרות מתעלמות מחלות עפר וכפים, מערות צורים וחרבות בנינים עתיקים, כולם מעשה ידי אמן. במקומות רבים מתנוססות גבעות חמד, גבנוני תפארת, ואיים עבותות גם שיחים סבוכים עומרים עלים מסביב, ומבין ירק העלים וסבך הענפים נשקפות אכסדראות ומירות קיץ נוצצות כלכנת הספיר ונהדרות בפאר עזורי שיש וגנים מופים מעשה חרש וחושב. פה ושם מבריקים יאורים ואנמים מזהירים כרצי כסף בין גדוהיהם הירקרקות, אלונים נושנים כנאון צמרתם מתראים בגליהם המהירים כבראי מיומש ועל חלקת מימיהם שמים אוזי הבר המתהדרים כלכנת תארם ובנרונם הנמוי. נשרים תלויים כלילי מכלל מהנשאים ממעל לפלגים ומפריצי מים ההמים והמשיקים וממלאים את כל קצות הפרדס בקול שאון ודמולה נעימה... ובין כל ההד וההדר הזה היה נראה לפעמים בירחי האביב, לנגה הירח באשון לילה, האלף לִיצִיאן לבית אבירם תופש משוט מוליך סירת דונה נחמדה למראה המפוזת וסחלקת על פני גלי היאור, על ירו יושבת אהובתו המזמרת, קלארא ד' אוויניאן, מן בית הזמרה, היכל הפרחים" המפורסמת בנעם זמרתה ביפעת תארה ועוד יותר בקלות דעתה. המזמר בלילה ישמיע מראש אמיר את נעם זמרתו באוני הנאהבים. הוא ישרק, יצפצף יצלצל וישתפך. המזמרת קלארא מתרפקת על דודה ומגרונה תתרום שירה נעימה מלאה חשק ותאוה, מלאה קסם ושלחבת-אהבה... ונשיקה ארוכה ומצושכה יוקדת כיקוד אש חותמת לפעמים את דברי השירה.

אכן לא ארכו הימים ויחד עם קול הזמיר נעלמה גם המזמרת קלארא ד' אוויניאן, היא נגבה את לב אהבה, ובליל חשך בירחי הקיץ נחבאה לכיח עם הנסיך ירלף אשר הוא שכן קרוב לאחוות אבירם. את כל העדים והקשונים, האננים המינות והמרגליות שנחננו לה במתנה סאת אלוף לִיצִיאן לקחה אתה ותשאר תחתיהם סבתב קמן כי כל יוסף לבקשה כי לא תחפץ לראיתו עוד עד עולם...

ימים רבים אחרי זה היה נראה האלוף לִיצִיאן בכל יום תועה בסבכי היער מבלי כל חפץ ומטרה. לאחרונה מצאו את גויתו טבועה כנבכי היאור...

אחוותו „אבירמה" קמה לירושת נחלה לבן דודו שלמה בן יצחק אבירם —

דווינסק ט"ז איר שנת תרס"ד.

גִּסְיָה

(מילקוטו של נודד אחד).

נולדתי בנציבין, בגרתי באספמיה, תבן הכנסתי לעפריים — גלות ערכתי, וסוף־סוף מעולמי לא יצאתי. אחר עשר שנות טלמול, ישיבות קבע ושנוי מקומות, פגשתי שוב בעיר מולדתי. —

חושד אני את רוב הכותבים את שובם לעיר ילדותם מתוך השתפכות הנפש — שאינם כותבים תחת השפעת הרשמים, אלא — כשהם יושבים כבר בבתם, שבנו להם בנכר; ואולי — עוד קדם נסיעתם, כותבים הם תחת השפעת הזכרונות ואפשרות דמיונות. נוח לו לכן-אדם לשכח את כל החסר, הקמנות, הצער הפעוטי, הכצה שב-עבריו ולגזם על כל קרטוב של נעם, יופי, ראוי ושלם, לפי השקפתו, שהוא עומד עליה עכשו — ובלבד שהצא לו פועמה יפה, שיש לו עליה קגין עצמו. עד כאן מגיעה נמיתו של האדם לעצמו!

איני קובע מסמרות בדבר: אולי מרגישים בני אדם באמת, מה שכותבים, אלא שאני אינו יכול לספר אחרת ממה שהרגשתי אני. —

משנתכרה בלבי ההחלטה לעקם את דרכי, כדי שאוכל לטור אל עיר מולדתי, התחלתי מתפרנס גם אני בזכרונות נעימים. הכל התחבב עלי. דמיוני שָׁרָר לפני את הרי, עמקי, נהרי, חדרי, בית תפלתי — כל מקום, כל פנה נעשה אצלי „בית-מקדש“, ארון הקדש ללוחות ילדותי. חברי, חברותי, אוהבי, שונאי — גם שונאי התחבבו עלי. את כלם יחד חפץ הייתי לראות ולהראות. בזרועותי אני משתוקק לחבקם!

וסוף־סוף הביאתנו העגלה אל המקום, אשר עמדו שם רנלי — לפני עשר שנים. פה עמד העגלון להשקות את סוסיו מן הבאר, מפה ועד העיר עוד יש חמשה מיל לנסיעה. —

אז לפני עשר-שנים עמדתי על המקום הזה, והבטתי אל תוך חללו של העולם הרחב, הארך, המשתרכב — „סוד“ עתידותי — ולבי נמשך לאחור, למקום, שאני יוצא משם, כמושכות גענועים; עכשו אני עומד ומסתכל על ערשי, שאינו לפי מדתי, ולבי נמשך אחר הסביבה, שנקלעתי בה זה עשר שנים.

אז עמדו סביבי חברי שבאו ללות אותי, ידעתי, שנסיעתי תשאיר ביניהם קרחה, כאותה שהשאירו הם בלבי — עכשו אני עומד בדד ומסתכל.

הרים... עמקים... כלום אלה הם הרי? אלו הם עמקי ילדותי? שקר אני עושה בנפשי: אנכי הכרתי כרגע את הרי ואת עמקי; המה לא

השתנו בלא-כלום, אבל דוקא מפני שלא השתנו עשו עלי רשם מרגיו. —
הכרתי גם את הענלון הזקן, שהנחתי זקן, הלך שחח, ומצאתיו זקן הולך
שחח.

היא-היא הליכתו, הליכה עגלונית, הדומה למפית האווים, היא הוא קולו
הצֶרְקָנִי; צורד. הוא על אוני, דוקא-מפני שלא נשהנה בכלום. —
די לי להשקיע מלבי לרגע קמן את השלשלת הארוכה של כל עשר-שנות
חיי בנכר וחדרי יום זה אינו אלא המשך של יום נציאתי מעיר מולדתי. —
שרם מכאיב הרגשתי בלבי.

שני רנשי-צער אני יודע שאני מסבירם לי על-פי אופן אחד: "צער גענועים"
ו"צער האזכרה".

משל למה הנענועים דומים? לחתך של אומל בבשר החי: אדם, מכיון
שנדל והתפתח בתוך סביבה אחת, הרי הסתבך עמה, שלח בה ערות, נימים,
והסביבה שלחה ערותיה אל תוכו, אוצר רשמיו לקוחים ממנה. פועל עליה ונפעל
ממנה. אבר אחד הוא בגוף צבורי זה, כשהוא קם ויוצא, הרי הוא חותך באחת
את כל הנימים המשותפים; ואין החתך מעלה גלודה, עד שיסבך את נימיו
המחותכים אל תוך הסביבה החדשה. אם הסבוכך החדש עלה יפה, אז פוסק צער
הגענועים, ועל מקומו באים זכרונות נעימים. הרמיון משכיח מן הלב כל אותם
מקרי העבר, שאינם עלולים להרבות ענג לאדם. בוחר הוא רק את הטוב, היפה,
ההגון, ומשלים את החסר, עד שיצא לך אליוזיה רצויה לפי השקפותיך עכשו.
רשמי העבר, כפי שהיו באמת ושלא היו מסוגלים להסתבך בסבוכך חדש, חיים
עוד זמן ידוע, עד שנעשים גוטר, פגול, חוץ למקומו וחוץ לזמנו, ומתחילים—
נוססים, גועים ומתים. —

אוי לו למי, שהעבר שלו אינו מסוגל לא—לסבוכך חדש ולא לגויעה! אדם
כזה ילך וישוב לו לביתו! —

משל למה צער האזכרה דומה? לצער הגוסס, שאתה מעירו, כדי שיתאבק
עוד עם מלאך הכות.

מה שהיה ראוי להסתבך עם הסביבה החדשה, הרי הסתבך. הקרמוב הבריאי
של העבר הרכב הרכבה חמיזות במשהיות חדשות, ושנה צורתו. מה שלא היה
ראוי להרכבה, גוע; כשאתה מעירו, אתה גורם צער לעצמך. —

מר... מר... מר... מקימה עלי עגלתו של בעריל הזקן נקישה מטרדת,
ומוליכה אותי דרך שדרות אילנות על יד נהר שקוף, שמש של בקר-הקיץ שופעת
על המקום אור מזהיב. עמקים... נבעות... צפרים מצפצפות—כל זה יפה ונעים
מרחוק, כשאתה נוכר בהם יחד עם ימי ילדותך; אבל מקרוב הרי הוא סורט,
דוקר, מרגיו, חודר לעמקך וסורט. —

II.

מפיל והולך אני בחוצות העירה בין שני צדי רשות הרבים צרה, שאשפתו
של זה נכנסת לתוך תחומו של זה, ואין איש מהרעם על חברו. נכבדה רחוב
זו לבני הגלות; פרק שלם של הלכות שבת ודיני כרמלית: יש בה תל וחרים

של פחות מן ד אמות; בימות הנשמים גם שלולית מים עוברת בתוכה. —
תיתי לי, שאינם מכירים אותי. מביט אחר מכל חלון פתוח, כמו שנהגים
להביט בעירוח הקמנות אחרי איש, שהורם מחפרו מן העולם הרחב והשליכהו לתוך
פנה שקמה זו. קצתם משערים, שאני „אגנט“ לחברת „זינגר“, וקצתם מתפקדים על
חשבונני ופוסקים ואומרים, שאיני אלא „בעל ברשה“ מן החדשים.
מסתכלים ומסתכלות, עד שהם פוכקים.

הם לא הכירוני, אבל אני הכרתים. דומה לענדה זו שקועה היתה כל אותן
השנים בשנתו של חוני המענל, וזה עתה הקיצה.

שוב אותה הגת-ירוח הבאה מתוך עצלות; שוב אותם הפנים המנממים בין
מתוך רעב בין מתוך שובע. עניים ועשירים, פועלים ופטרונים נפגשים ומתברכים,
כאילו אין ביניהם שום חשבנות. כאן נתקימה כבר תקות הנביא: „וגר זאב בין
הכבשים ונמר מהפרנס אצל גריום“.

כמדומה לי, שגם השמש מתעצלת פה בלכתה. —

מפהק אני במלא פי, ושרט דוקר דקר בלבי. צער מבחיל אני מרגיש.
גענועים מתלקחים בלבי אל ביתי. כאילו ירא אני, ושמא תסגר עלי הענדה
את שעריה, ולא התנני לצאת.

אבל איזה כח נסתר עומד על גבי ודוחפני לבקר את כל מצבות ילדותי: „מוטל
עליך, לוחש לי אתה הכח, שתלך ותקבל שכר גענועך כל הימים לערש ילדותך“.
כך הולכת כלה קודם החופה לדפוק על קברות אבות, ומטילת בין המצבות
בשעה ששם בביתה, יודעת היא, נערות חוננות ומחוננות.

הנני בסממא הצרה; סתומה מצד אחד במור של אחורי החצרות, ופתוחה מצד
שני לעמק ירוק, רחב, משתרע „שכנו של העולם הגדול“. מקצת בתים עומרים שם
נמוכים, משלכים כלאחר יד; אחוריו של זה כנגד פניו של זה. הגה הקלוזו. שם
מנגד — ביתו של שימה חזן.

על כתלי הקלוזו מחוץ מצאתי עיד תמונות להתרת שאלות אלגבריות; ציפרות
שידי כתבתן קמו בי. כך היה מנהגנו אז: לקמץ בניר ולהשתמש לעינים אלו
בלבנת הסיד שעל הכותלות.

צריך אתה לבא לידי החלטה, שכתלי הקלוזו לא סידו מחוץ כל אותן השנים,
תאווה באה בלבי להוציא עפרון מתוך כיסוני ולהתיר על אותו הכותל שאלה
אחת מאלה הרשומות פה. עיני נמשכו אחר „טור של קלור“. טור זה היה חביב עלי
תמיד, כעין שיר שחרוזיו עולים יפה: שתי ציפרות מצטרפות... אחרי כך הן
מתכבלות, מולידות אברים מרכבים רבים-רבים; אלא שבכל הרכבה והרכבה אתה רואה
בעיניך את היסודות הראשונים הולכים וננבחים, הולכים ונפלים המיד על שעור קבוע
הרמוני. היסודות המקוריים אינם במלים, אבל אינם נפרדים. כשהם נפרדים — זהו
סמן לקץ וכליה...

קול נקישת דלת, שהגיע לאוזני, בלבל את מחשבתי, וזרתי לאחורי.
זו היתה דלת בית שלמה חזן, שנפתחה. איש זקן יצא ונכנס. רעיוני נסחבו בכית זה.
שתי מצבות עומדות לפני: הקלוזו ובית החזן; מצבות שאין עליהן כותבות,
אבל איני זקוק להן: זכרונות ילדותי קמו כנגדי בצבעים בהירים, משתקע אני בהם.
לאנסי.

III.

נער בן שש עשרה שנה הייתי אז. שקוע מילדותי בבצה זו. ישיבת קבע היתה לי בקלויז, ובית הוררים לא היה לי אלא בית-מלון לארוחות הימים וללינת הלילות. ארבעה ימים בשבוע מתחבט הייתי בש"ס ופוסקים. היום החמישי בקיץ, ולילו — בחרף הקדש אצלנו להעביר בו פרשיות השבוע עם פרוש רש"י ונמוקיו של אור החיים. זה היה בתחלת ימי החרף. אורך הלילות לא היה מרנש עדין כל כך, כקצורם של הימים. הרקיע, אותו הרקיע, שזה מקרוב, בשבת בראשית, יצא משכלל ונקי מתחת יד היוצר, זה לא כבר נתלו בו המאורות להאיר ולאורות למועזים — אותו רקיע היה מכוסה וכרוך, כביכול, בסמרטוטים. עבים ספוגיים, מימי המכול, עבים שאינם יכולים להחזיק את מימיהם עלו וכסו את השמש לימים ולשבועות. רקק הרחוב התנוצץ מתוך במחון מחלף בשלותו ובמלאו. יכול היה אמנם להיות במוח, שלא יסתבנו בני אדם לעבר בו, שמא ישקעו עד ארכובותיהם. יכולה היתה שכנה אחת לצאת על פתחה ולנגות ולקלל את זו שכנגדה בקול רם, בלי שום חשש, שמא העבר אליה הלזו, ותקרע את מספחתה מעל ראשה".

אבל זה היה ביום החמישי לשבוע. יום החמישי היה יום הדין לבני העירה: יום השוק חל בו. צריכים בני ישראל ביום זה לשחות בבצה, לצאת לשוק, להתגול, להתקוטט, לחמוץ. ררה. שאחר מהפך בה, עד כדי שירויחו להוצאות השבת, שבכללן: „שלומי חובות לשלשה ימים שלפניו, ופרנסה — לשלשה שלאחריו". בני אדם מתפללים ביום זה בהשכמה ומאחרים לבא לקלוז לשעת מנחה. הקלוז ריק מאדם ביום זה. כנסת ישראל מפרפרת ומתבוססת ברקק, שברא ממנו הקב"ה את עולמו. ודאי שאין השכינה שרויה אז בקלוזיו.

כד ימבתי; נער אחד בתוך חללו של הקלוז. הברידות מביאה לידי הרהורים. ישב אני על ספר החומש, מביט כפעם-בפעם אל החלון שבנהל מערבי הפתוח אל העמק, הוא מזכיר עוד לעין, שיש צבע ירוק בעולם. מבעד לחלונות, שמאחורי, יודע אני, שנשקפה בצח מבריקה ומבחילה; נפשי צמאה לשמש ולירק, לאותו הירק שנברא בשלישי לשבת, לעץ החיים ועץ הדעת, לנן עדן אני מתגעגע כמו שהיה קודם החטא בשעה שחזה ואדם הלכו עירומים...

החומש הפתוח מביט עלי עלוב. מסיח אני את דעתי אל הפרשה.

„ויהיו חיי שרה מאה ועשרים ושבע".

... בת ק' כבת כ' ליופי, בת כ', כבת ז' לחמא"...

ואין לבני נמשך, לא אחר זו של „בת ק", ולא אחר זו של „בת ז", אלא אהרן זו של „בת כ".

מדהרר אני ביפיה של שרה.

ולפי שרש"י לא נתן לי פרוש מספיק על ייפי זה צריך הייתי לעמד על הרבר מעצמי. תבנית שלמה ומשכללה היתה אצלי בשבילה מן המוכן. ייפה של ברכת ישראל כפי שהיא מצוירת בשיר השירים.

„ראשך עליך כב טל..."

וראי, שכרמל זה דומה לראיט מכולכל של נערה.

עיניך יוניס... רוחצות על אפיקי הלב".

מאמין אני, שיש אפיקים של חלב, ואם הם עגולים-גבנונים, קטנים; ויונה קטנה שחורה רוחצת ושטה באמצעיתו — הרי זה בודאי יפה, כמעט כעיני נערה. „כפלה הרמון רקתך... לחייך כערוגות הבשם”. רמון זה הוא פרי, שנשתבחה בו ארץ-ישראל. ודאי, שהוא יפה. אם הוא כעין תפוח, הרי יש עליו בודאי פקום, כעין מה שאתה מוצא על לחיי בת שכנתנו. „שני עפרים תאמי צביה רותתים ומוזקרים תחת חזיתה של שרה אמנו כשהיא בת כ'.

„מה יפו פעמיך בנעלים”...

קטועים-קטועים של איזו תמונה זוקרים לנגד עיני ביחידות; אין ביניהם צרוף. ההרהורים מצערים אותי, מציתים בי אש זרה. איזו קדחת, איזו גרוי אני חש בעצמותי. ונדמה לי, שאיני מהרהר כלל, איני חפץ אלא לשער את יפיה של שרה אמנו. ופהאם עולה על דעתי ללמוד קצת ב„שיר-השירים”: „גם זוהי תורה, אני מתנצל: למוד הוא צריך”.

מסכת כתובות נודמנה לידי. מחפש אני אחר איזו תוספת בפרק בתולה נשאת. דינה בת יעקב -- בעיר שכם עולה על לבבי. יעל אשת הקיני... מכיר אני, שאני בודד, ונהנה מן הדבר; וכשאני מכיר בהנאתי, אני מתביש בפני עצמי, מסב פני אל החלון המזרחי; נזכר שוב בקטועי יפיה של שרה. דלת בית שלמה חזן נפתחה ודבורה בתו נערה בת — שבע-עשרה — יצאה, עמדה, נכנסה. הירתי בה ברור את יפיה של שרה.

באותה שעה נפגמה תומתי.

גַּד החלון הזה המביט עלי עכשו תוקם ומתנכר; עד החלון הזה על הויק הראשון, שהתלקח בי לנערה זו — מהיכן יצא.

IV.

דבורה, מכיון שהתגנבה אל לבי שוב לא יצאה. בין כשאני יושב בקלוזי כפוף על הגמרא, בין כשאני שוכב בלילות על מנתי. מהרהר אני בה. נגמר ברעתי לבקש דרכים לבית שלמה חזן.

תיתי לי, שקולי היה רך, נעים ומלא, קול „מנור” בימי הבתול, וזה נתן לי מהלכים בבית החזן. כחג הפסח כבר נמנית על משורריו, ועמדתי עליו בצד העמוד לכרך אה המל. לשוא הרעישו עלי הורי עולמות: המה לא חפצו כלל, שאהיה לחזן; מורה-הוראה קוּו בי. המה לא ידעו את הקסם המושך, שיש שם בשבילי. אורח קבוע, עיל בלא בר, נעשיתי בבית החזן. כבר לא נכלמו מפני, כשהשכמתי לכא, ומצאתים שוככים עוד על סמותיהם.

ועד הפסח כבר עלתה לי לראות „פעמי בת נדיב” שלי דוקא בלי נעלים; וכבר עלתה לי להבין על פיה את כל דקות הענין, שבשיר השירים. וכבר עלתה לה לדבורה להרגיש, שאני מסתכל בה יותר מדי; וכבר הבנתי מפני מה נפגשת עמי דבורה במסדרון בכל עת שאני נכנס ויוצא:

הפצה היתה לשמע מפי מלה, והיא שמעה.

ומלה בעד מלה,

בשבת חול המועד של פסח לא ישבתי בקלוז' ללמוד שיר השירים אך נחבאתי לצאת עם דבורה אל העמק הירוק, בינות לכרמים ופרחי השדה. שיר השירים היתה לי דבורה. כשני עפרים, כתאמי צביה מפסנו על ההרים ועל צוקי הכלעים, כאילו תולכים אנו לבקש אברה.

תומת שנינו נפגמה במחשבה; תקון הלכנו לבקש.

ושם ביער העולה בין „חמוקי-ירכי“ ההרים, תחת עץ ענף עמדנו שנינו מחרישים, מסתכלים איש בפני רעהו. עיניה סגורית על חצין מחם שכרון. שמש האביב הופיעה סבעד לעצמים על עכר פני דבורה הלוחמים, ותראה כצוחקת מתוך שנה. רוח קל ושובב הרים את קוצות שערוהיה מעל מצחה ושמתן — מרחפות באויר. אותו הרוח הניע את סמרי חוותה הפרופה למחצה וגלה טפח וכסה טפחים. אני שאפתי את הרוח אל קרבי בשאיפות תכופות. אור צורב נגה בלבי. שני צפרים שרקו ממעל שריקות חתונתם, ומתחת רמזו נפשותינו אשה לרעותה כעין שבועה על האהבה. נשיקות וחביקות היו לעירבון על השבועה. די היה זה בשביל בחור, שיצא מן הקלוז' והקריח את תבשילו בצנעא.

V.

מסתכל אני עכשו על הבית מכל צדדיו, וכאילו קורא אני מעל קירותיו את כל המאורעות שהשתלשלו וכאו עלי אחרי כן.

החביקות והנשיקות הננוכות, שהיו דין לי בפעם הראשונה. כבר לא הרווני די ספוקי. גרון הייתי בניהנום שבראתי לי והרחבתיו בשבילי מיום ליום, — חמשה משוררים מצאתי בביתו של החזן, כלם בחורים מלאים רעננות וחדות החיים, חדוה בוטחת במדה, שאתה מוצא בין ילרי הרקק.

נדמה לי, שהמשוררים הללו מסתכלים בדבורה שלי יותר מדי, צר עין הייתי; ובאמתו של דבר, כלום יכול הייתי לותר על המבטים? וכי מה נשאר לי יותר ממבטים!? מרגיש אני בכל מבט, שאני נוחן בה — את כל הענג הרוקר שיש בצער התשוקה; דרך העינים נשמתי מגנפת את גשמתה; מתחממים ובערים אני והיא באור העינים; המבט הוא, קניני שלי וזכותי עליה, כלום יכלתי להפקירו?!

חשורים נעשו אצלי גם מבמיה של דבורה. נדמה לי בכל פעם, שבשהיא מבטת אל איזה מה „משוררים“, אינה מבטת גרידא, אלא קורצת, רומזת מה שאין הפה יכול לדבר.

ואש חשאי בער בי, ורקב אכל את עצמותי. חפץ הייתי שתתעורר דבורה לכל הימים, ורק כשתחפץ להביט בי, תפקחנה עיניה!

חפץ הייתי, שילקו פני דבורה בחמסיות ובהרות, עד שתהנול בעיני הרואים, ואני אקבלה כמות שהיא.

ויותר הייתי חפץ להביא על כל ה"משוררים" ננעים, כמו שהביא המלאך על פרעה בגלל שרה אמנו.

בשלושה דרכים קונה בממלכת החי כל זוג את זוגתו, ביופי, בקול נעים ובנבונה. גם האדם לא יצא עוד לגמרי מגדר בעל חי, אלא שאצל משוררי החזנים נהג עוד דרך רביעי: כשרון הכדוח. יותר שנער משורר יודע להגיד בדיחה יפה, יותר היא מתחבב על הנערות. לפיכך מהפתח אצלם כשרון לעקספרמטור, לשפיעה בבריוחות עוקצות עד לכדרגה פיומית. הצד השווה שלבריוחות ממין זה הוא, שהן נשמעות לתרין אנפין, שאחד מהם הוא רמז והערה סמבולית לאיזה דבר שיש בו יחס מיני... תהי הכונה בהן איזו שתהיה — על-כל-פנים המבטאים צריכים לעירר באיזה צד. וזכר לאיזה ענין גם מגרה... שהבהולות מתבישות בו...

ומתבישית הנערות, וצוחקות מהוך בושה; אלא שנדול תענוג הצחוק, מצער הבושה; ולבשת-צה, חביב עליהן גם הצער: בדיחה כעין זו מכניסה אל תוכן זרז מן החוץ, שמוציא איתן מהוך קפיאתן, מנע-ע כרגשותיהן, מכיין לידי צער, רגז, צחוק, פיוס — לירי התרגשות ושנוי מעמד.

לפיכך נוטה כל-כך דעתן אל בעל הבריוחות היפות.

חזן, כשה א יורד לפני התבה, ו"משוררים" ע מדים עליו מימיני ומשמאלו, הרי תפלתו ודאי, שעולה אל השמים, ואין מלאך יורד אליה לקבלה; מפני שסכנה היא לו לאותו מלאך לדרת אליהם, שמא הפגם תומתו.

בשלושת הדרכים הראשונים עליתי על חברי, אך בדרך הרביעי הייתי הדיומ גמור. בקשוי הבנתי את לשונם. אין המנהג אצל ה"משוררים" לקרא איש את חברו בשם, שהכריזו עליו החזן ביום הברית. שמות יש להם משלהם. עד היום איני ידע את שמותם, יודע אני רק שאחד, הקמן שבכלם נקרא "זרת"; השני, "שופר"; השלישי, "נערה"; הרביעי, "יתר", החמישי, "אשר-יצר". אותי קראו: "אנקת מסלרין".

ונערות השכנות מתאספות ובאות אצל דבורה בשעה שהמשוררים בבית. טוב עשו שבאו. כלן היו מכוערות. והזכירו לי, עד כמה עולה עליהן דבורה ביפיה. "זרת" נכנס החדרה. "יתר" משרבב לו רגלו למכשול. "זרת" נופל.

צוחקות הנערות.

— מה מצאת? זרת!

— מבעת קדושין מצא.

צוחקות הנערות ומסתמקות.

— מכיון שנפלת, הרי יש לך תקומה.

צחוק.

— תזכה להכנס לחופה.

— קידם הייתונה!

צוחקות הנערות ומסתמקות.

יש לך מספר מסוים של מלות, שהנערות כשהן לעצמן, הרבה הונות בהן והרבה מכמאות אותן בשפתותיהן; אבל מכיון שהן שומעות אותן ויצאות מפי נערים, מיד הן צוחקות ומסתמקות.

— תן סיגרה ונתנים.

— כבֶּקֶרֶת! כלב שומה אהיה, אם אתן לך!
הלו מצביע כנגדו בימינו תחת חוטמו של זה וקורא.
קרוץ מחומר! תהי כלתי בתולה מנולת, אם אקח כמך! „אנקת מסלךך“! תן
לי סגרה משלך!

שימעות הנערות את שמי החדש ומסתבקות ומצחקות. אלהים היודע איזה
רבוים חשדו בשמי זה. ונדמה לי, שגם דבורה צוחקת. עלוב הייתי.
ונדמה לי, שדבורה מכישה עליהם. חיוך קל מליק מעל שפתיה. שלא על
חשבני.

פגוע הייתי.
לחנם הצמערתי: היא לא הבימה אליהם באותם המכמים, שטמנה בשבילי
ולא חוננה את אש באיתם החיוכים, שפניה היו מסיגילים להם. חיוכי דנפש היו. זה
היה קניני שלו.

מחשבותיה היו נתונות לי.
אבל כלום מה ענין לי ולמחשבותיה?! ענין רב היה לי ולגופה היפה!
חשדני הייתי כמדה מרובה, ואלהים הוגה אותי על פשעי.
הרנישו הזברים ביחוסה של דבורה אלי, והתלחשו עלי „לקשור לי שרץ בכנף
בגדי“.

עמדו וכתבו בנחלת שחורה על הקיר הלבן דברים מנונים עלי ועל דבורה.
איני יודע עד כמה האמן האב בעלילה השחורה, אך תוצאות הדבר היו,
שדבורה ככתה כל היום. אני ישבתי עלוב, וחברי הצליפו עלי מכמים מרעילים מתוך
חיוכים מרניזים.

מאז ישבה דבורה סגורה ברדרה בשעה שהמשוררים היו מצויים בבית, נסיון
היה לי לדעת, שביני ובינה אינו מסיק אלא כוהל אחד של מיח הפל. כשהיתה
יוצאה לחוץ ועוברת דרך הדרנו, קשה היתה עלינו אפילו פנישת מכמים. האב
הנרקע רמציא את עצמו במכמיו כחימה נשנכה ביני ובינה. מכמים אלו לא היו לא
מכמי רגז, ולא מכמים מפחידים, אלא סתם מכמים מפסיקים. אב אמלל היה; נתון
בין הפטיש והסדן, בין הוהירות והראנה להומת בתו ובין הפחד שמא ירגיזונו ואעזבונו;
ואני כבר הייתי עיקר גדול אצל העמוד. מועיל הייתי לפרנסתו בקלוזו באוהה מדה,
שהייתי סכנה בביתו.

יחוסנו הגלוי נפסק. להפגש עמה ולזרוק לה מלים לא היה באפשריות, אלא שאויבי
למדו אותי להשתמש בדבר אשר ודו עלי. בכתב העליוני עלינו; ובכתב התהלנו
משתמשים. ושלוח מיוחד במינו נמצא לנו: קיראים היינו אז גם אני גם היא ספורים
ורומנים בשפת זגון. המרכו המיוחד לנו היה „שמאי הוקן, מוכר כפיים“. ספור
שיקרתיו מכנו וקראתי בו, צייגתי עליו את שמי; ואז ידעה דבורה לקחת אותו,
לחפש בו, ובודאי תמצא שם מקומות בהשתפכית נגש של הגבורים, שאני הוצפכם
כלפי פניה; וכן גם היתה היא נהגת.

ופתקאות... ובכתבים... ושירי אהבה... האש העצורה בעצמות הוציאה
זיקים; הזיקים ההגשמו בכתב; הכתב הוכיח; אש למדורה.

IV.

כבר היה לנו אז ענינים משותפים: להשכלה שאפנו, חלומות חלמנו, בונים היינו מגדלים כאויר; שנינו נסע אל העולם הגדול, אני אהיה מסורר לפי שעה, ובתוך-כך אלמד אלמד ואהי דקטור; היא תהי תוספת לפי שעה, ובתוך כך תלמד-תלמד, עד שתהי אקושרית אח"כ... אח"כ...".

כמה משתלבים המאורעות בנקל אצל החלמים בהקיץ!

ושתוף דעות היה בינינו, ושונאים משותפים, ואוהבים משותפים. זה היה בירח תשרי.

מנוי וגמור היה אצלי, שזהו זראש-השנה האחרון לשהיתי בעירו. אבי הקים על החון "צד שכנגדו", עד שלא יכול עוד להחזיק אותי אצל העמוד. פרנסתו היתה כחוקת סכנה.

ובראש-השנה עמדתי אצל החון, ומלסלתי בפסוק, וזכרתי לך חסד נעורייך. המנגינה היתה חדשה, שיצרה החון סמוך לראש-השנה. זו היתה הדיבה לירית של "רומניה" ו"סלוויה", מתובלת במה שקוראים "תבירות יהודיות". תסלה, שנתנה לי, היתה השאור שבקפה. זו היתה מעין של נענועים, מכמא הנפש בשעה שהוא מתבודדת ומצרפת וזכרונות העבר עם תקוות העתיד.

נדמה לי שאני רועה צאן... דבורה הולכת אחרי במדבר... שודדים לוקחים אותה בשבי... אני יושב ומחלל בחליל. ומתגעגע על חסד נעוריה...

הנפש שבי קוננה, והעירה את הלבבות הרצוצים — לכבי. דרך החלונות של עזרת הנשים נכנסה זעקה מחרדת, ורחפה על ראשי הנברים.

הודעוץ הקלוז. ודאי ש"אל-מלך-יושב-על-כסא", האהב כל-כך דמעות עמו, התרצה והתפיש בשנה זו אל עבריו. —

כשהלכתי לביתי, לא ידעתי, שהחלימו המתפללים להכריח את החון, שיחזיקני על מעמדי. המתק דיני ונתבטל הצד-שכנגדי; ואני לא ידעתי.

ואחר ראש השנה היה לי ראיון פנים עם דבורה במדבר בארץ זרועה פרחים נובלים, זה היה בקצה העמק, מקום שמתחיל היער בין "חמוקי ההרים".

מחרישים ישבנו, ענומים, עצבים; קשה היה עלינו להכיר שמחר נפרד.

תפוחים הביאה לי "שולמית" שלי להנעים בהם את רגעי פרידתנו. —

חפירה חפרתי וממנתי בה גרעיני תפוחים: כשאשוב, מצפה הייתי לשבת עמה תחת העץ, שיעלה על המקום הזה.

מחרישים ישבנו. שמש האסיף חשכה את אורה מן המקום. לח חודר הרגש כאויר; לח קריר המנעים עליך את החום, שמחוץ לצל. —

בקרבת מקום ישבנו. נשיקות... חביקות... אך ריקן הלב! אש זרה בערת שם.

מבימים אנו מכמ הדדי, וכמו מתוך שכרות, ניצוצים יוצאים מתוך העינים...

הנפש מתפזרת בניצוצים... מתפתלים ומתלכדים נצוצי כנצוצותיה... מאפילים על ההכרה... ראשי כבר עלי... היא ישנה... נשימותנו מתתכפות, מתפתלות,

מתלכדות... אני נופל... היא מודעוזה מתוך תגומה... מחליפה את אופן שכיבתה...

אש בער, עצור מתפרץ לצאת...

הפקר!

התחלחנו...

כשבה אברה לו לרועה מתוך עדרו, והלך לבקש אחריה. חש כלבו במציאותנו, והרים קול נביחה:

הבלב הציל אותנו ברנע המשבר.

שכנו הביתה, ולבותנו דופקים, דופקים, מחזירים היינו את פנינו לאחור. ושתוף דעות כבר היה אז בינינו, ונמיות משותפות היו לנו, אלא שלא התמוזג עם הנמיה הבהמית, המינית; בעינה עמדה זו האחרונה — לכרד; אורכת תמיד לשעת הכשר; עולה ומאפילה על הכל. בתוך כל אותן השיחות המפשמות, המחוכמות ההומניות, המוסריות — שהיינו עסוקים בהם לפעמים — הרגשתי, שאצלי יושבת בריאה, שפנים יפים וגוף נאה יש לה, ושאני משתוקק אליה עכשו לא פחות ולא יותר, משהייתי משתוקק אליה קודם שבאנו לשתוף דעות. גם הוא יותר מרי רגש מיני זה, ולא כל הרגשים העריניים ראויים לו להרכבה; לעשות בו שנוי חימי.

החלטתי לא נתקימה. התרכו לי אוהבים בקלויו ובעזרת הנשים, ושוב נשארתי אצל החזן.

IV.

אויב הקים עלינו אלהים: סבקה של דבורה, אשה זקנה וקפדנית, שישבה בבית בנה, וגמרה את ימיה האחרונים. אורכת קשה ונלוית עינים היתה זקנה זו. בספרי תחינותיה לא יכלה לקרא בלי משקפים, ועל פני או על פני דבורה היתה מכירה כל קרץ עין, כל תנועת פנים של חדות הלב, כל רמז בוסה, בעינים לא מווינות. ודאי, שבעלת נסיון היתה בימי נעוריה.

לא יכלה לראות נער ונערה יושבים ביחידות ומתלחשים:

„כל סוד, יש בו גנבה!“ היתה מסננת בין שפתיה על חשבוננו.

„אהבה... אהבה! כבר ידוע אותה האהבה! אל אחטא בשפתי! אהבה למלא תאורה, ואחרי-כך, כאותה גרוגרת של ר' צדוק, כמו שכתוב בקינות“.

„מי שאוהב את התפוח ביפיו, אינו אוכלו!“

„תרמית היא זו, לא אהבה!“

„מבקרת חדה היתה על הבחורים“.

ומעשיות היתה יודע; כל מעשיה מתחלת ב„אוהב עד לכרי מסירת נפש“ וגומרת ב„אסון ונערה מחוללת“.

ומספרת היתה את המעשיות באוני דבורה.

וחולמת היתה. פעם חלם לה: שושנה עמוכה, שלא נפתחו עדין עליה. נערים שובבים באים למצא את סודה הכמוס בה... מפשימים מעליה לבוש אחר לבוש, עלה אחר עלה... עד שמתגולת. ומשליכים אותה למרמס רנלים...

פעם חלם לה: תחמס חובק יונה עד שנחנקה.

פעם חלם לה: אוזות צחורות וכות נשקעות בכצה ואינן יכולות לצאת.

ומספרת היתה את חלומותיה לדבורה, והיא שמעה והתעצבה.
 אנכיותי נפגעה; מבקש רחמים הייתי על הזקנה שתמות, ויפסקו חלומותיה.
 וכשקרה אסון מנונה לנערת השכנה במיוליה עם „זרת“ הקטן... התחכפו
 החלומות של הסבה, ומעשיותיה נתרבו. וכשהיא מספרת לדבורה, היא מצליפה עלי
 עין אחת מלמטה למעלה, כלומר: „כלכם צדיקים!“
 אני הייתי אצלה סמל כל הבחורים. בי שלחה חציה בשביל כלם.
 וכשנשארת בדד עם דבורה, דברנו על אדות הוקנים והוקנות, שאינם יודעים
 את מיבו של „הזר הצעיר“, אינם מאמינים, שיכול נער לאהוב נערה, בלי נגע בה
 לרעה... אינם יודעים, מהו „אהבה מהורה“ שאינה תלויה בדבר... אהבת נפשות...
 באותה שעה הברתי בעצמי, עד כמה אני משקר לנפשי; וכלמה כסתה פני:
 ירא הייתי להפגש במבטי דבורה, שמא תרגיש בהרהורי. אבל מה היה לי לעשות,
 ואני חפצתי להמציא לי זכויות מיוחדות על בקורי התמידיות אצל דבורה! חפצתי.
 שתאחו זקנה פמפמנית זו בראית.
 חפצי זה התפתח אצלי, עד למדרגת תאוה.
 נושא שיחותינו נהיה מאז „אהבה מהורה“ — שאינה תלויה בדבר.
 איני יודע אם חפצה סבא להעמידני בנסיון, או אם היה קרובי אמת בדבר.
 פעם אחת באתי ולא מצאתי את דבורה. סבה הפסיקה עלי את הדרך.
 „דבורה יצאה למיל עם עלם אחד!“
 „מציעים לה שרוך הגון... צעיר מלומד, יפה, עשיר. חפץ הוא לקחתה כמות
 שהיא בשביל יפיה!“ היא קראה לי את הצעיר בשם.
 זקפה בי את עיניה, ובתנה אותו.
 העמדתי לה פנים, והתחלתי מהלל ומשבח את הצעיר:
 „דאי שדבורה תהיה מאושרה. יהי רצון שיגמר הדבר בבי טוב! סימתי.
 כמדומה לי, שבאמת הייתי קצת שמח.

III.

זה היה לשנה שניה בשבוע, שחל בו שבת חזון. הסבה כבר שבקה לנו חיים.
 תלגום הגיע לחזן מבתו הבכירה, שישבה בעירה הקרובה, שהיא חולה מסוכנת.
 ההורים הנרעשים נסעו אליה בו ביום. דבורה נשארה יחידה. למחר לעת ערב
 נכנסתי לבקרה, ומצאתיה שמחה: מכתב הגיע לה מאת הוריה, שהמחלה הוקלה
 מאחותה, ולשבת הבאה ישובו. היא היתה עסוקה בכבוס ונהויץ לבנים ל„שבת נחמו“
 בראשה חשה קצת מהבל נחלי המנהץ. אני הפרעתיה מעבודתה. ישבנו שנינו סמוך
 לשלחן לשיח, לקרא בספר לבלות עת.
 השמש שקעה מתוך עבים. צריכה היתה דבורה להעלות נר לקריאה. רוח בא
 הגיע את קלעי החלון. זרם אויר קר פרץ לתוך החדר, עלעל את עלי הספר, גלה
 מפת השלחן, הויו שמשות החלון שמנגד. איזו יד נעלמה עושה פרעות כביות...
 קרנשה קרבת סערה.

הכמת'י החוצה וראיתי שדרה ארוכה של עבים שחורים-תכולים עולה ממערב להפגש עם הרי עבים הבאים ממזרח — זיזים כנגד חריצים... כתמים תועים ברקיע. הילכים ומשתרבים. בולעים, כובשים ונבלעים... נראות מתחוללות למעלה. התנגשות הרוחות. פרוד הדעות נפל בפמליא של מעלה. נצחון האראלים — ודאי שלא יבא אלא מתוך מכול דמעות על המצוקים. שותק האייר שתיקה קשה. וכמרם שנגמרת'י ברעתי לשוב הביתה, נפתרה החידה במטר סוּחָף. האראלים מתקוטטים מתוך רעמים... הם תוכפים בכרקים. כדי להחשיך את העינים המעיוות להבים למעלה... חולשה היתה לדבורה: יראה היתה מברקים ורעמים. צריך הייתי להתיאש מצאת עד שיפסק המטר.

אבל המטר לא פסק. החשך התעבה. שלוליות מים שטפו ברחובות, הדי הרעמים לא פסקו. ברקי סרק תוכפים ורותתים, מופיעים על העולם לחצאי רנעים בזה אחר זה, וגותנים לו תמונה זרה, לקוחה מאיזה עולם, שעל איזה כוכב רחוק.

אננס הייתי להשאר בבית דבורה לכל הלילה.

ההבל, שבלעה דבורה בשעת הגהוץ, עמד וגבה את שלו. ראשה כאב עליה. כחילת לב היא מרגישה.

הוי; רע לי! קראה דבורה, נבהלת.

נגוד עלי באותו הלילה לספל בה יחירי. פשמתי את כנדיה; השכבתיה על ממתה וישבת'י שומר עליה; עד שישנה את שנתה. אחר שהוקל לה, הקיצה, אלא שלא יכלה לקום. אכריה כברו עליה.

וקורצים השמים; והד רעמים רחוקים מתגלגל ברקיע; ואנו יושבים עסוקים בשיחה. ודברנו אז על כל ועל הכל.

עד הבית הזה, שכבל משך שבת'י אצלה באתו הלילה, לא עלה בלבי שום הרהור! לא אצל נערה; אצל אוהב יחירי ישבת'י.

עד החלון הזה על זיג' הראשון.

ועד הבית הזה על יחסי האחרון.

התודעו לי נעיות, שאינן מדקדקות על טהרת האהבה; נמשך לבי אחר אחת; באה אחרת יפה הימנה, ומשכתני אליה וכן הלאה. את דבורה לא החלפתי.

איני יודע, איך ומתי נהיה הדבר, שהפסקנו מדבר על אדות נשואין ושותף

החיים.

שתופים אחרים היו לנו. אהבה טהורה שוכנת בינינו. הנשואין הם כתם אצלה. לאהוב באהבה מפשטה יכול אדם אפילו ברחוק מקום, ובכן נסעתי.

בימים הראשונים היו בינינו חליפות מכתבים, אח"כ נתמעט בינינו חומר למכתבים.

ענינים אחרים... אנשים חדשים... חיים חדשים... שתוף דעות חדש.

לאהוב באהבה טהורה, יכול אדם גם בלי מכתבים.

איני חפץ לכהר: שכחתיה לגמרי. ודאי, שגם היא שכחתני.

ix.

התעוררו בי זכרונות חיי . בין שהם מצערים אותי בין שהם נעימים עלי — חפץ אני לראות את כל מצבות ימי נעוריי .

ואני ירדתי אל העמק שמה יש צנור מפכה מים חיים מן ההר . זה היה עלי מקום חביב . אוהב הייתי לשמוע המיתר העונה ; ידיעות מתוך כמן האדמה היה מספר לי ; ומפכה הוא והולך , מתפתל ויורד בחריץ צר אל הנהר הקרוב . שם הוא נלחם עוד על עצמיותו , חוצה הוא בין מימי הנהר , והולך ביחידות במשבריו שלו , בצבעו שלו , בזרמו שלו — עד שהוא מתבטל בששים ונבלע .

ומפכה הוא גם עכשו , כמו שהיה מפכה אז . כח מקוריי יש בו , שאינו פוסק . בולע הוא מי הים , כדרך כל הבארות , אלא שהוא מוציאם בצביונו שלו .

מפכה הוא , כמו שהיה מפכה . אלא שאין ביטוי המיתו ברור לאזני עכשו כל-כך . שקוע אני בהרהורי . זיו קל העירני . לפני עומדת אשה צעירה , וכרה בידה . לשאוב מים מן המקלח באה .

מבטמו נפשו , נתפתלו ... עיניה נמתחו ... הזרעועה ... פסיעה לאחור ... נפל הכר מידה .

אחר מבט שקוע וחודר הכרתי את „רבורה“ .

חידה היא גם זו : פני נשתנו הרכה יותר , משהשתנו פניה , ואף-על-פי-כן הקדימה היא להכירני . ודאי שכח החושים וכשרון ההכרה משתנה אצל השומעים בזרמים חזקים יותר מאשר אצל הטובעים בבצת העירות .

וחידה היא גם זו , שלא הכרתיה אלא כרגע חרדתה . כשעברו רגעי ההתפעלות , מסתכל הייתי בה , וצריך הייתי להודות , שאיני ראה בה עכשו , מה שראיתי בה לפני רגע . ודאי , שסמני הנפש מתגלים יותר על פני האדם בשעת חרדה והתפעלות , מאמין אני , שאילו הזרמנו לפונדק אחד שני בני אדם , שלא ראו איש את אחיו עשר שנים , וישנו בחדר אחד כשני זרים , והעירו אותם מתוך בהלה פתאומית — ודאי שהיו מכירים איש את אחיו כאילו אתמול נפרדו .

שאילת שלום ... תמהון ... שיחה במקומעים ... היא לא הציעה לפני ללכת עמה ; אני לא בקשתיה שתלך עמי . שנינו עקרנו רגלינו והלכנו . טיול היה זה .

היא ספרה לי בקצרה קורות ימיה : נשואין שהיו על פי חשבון יותר מאשר עפ"י נמית לב . גרושין ... נשואים שניים על-פי נמית לב בלא חשבון ... מיתת הבעל ... שומרת יבם ... צער החליצה ... המסך נופל מתוך עני ומחסור . ספרתי לה גם אני והארכתי כספורי .

הרחקנו ללכת . באנו עד לחמוקי ההרים המכוסים ביער . זרם אור רענן נכנס לתוך דברי והפסיקני בשיחתי .

תחת עץ תפוח עמדה דבורה , והסתכלה בי . לא יכלתי לשער את מחשבותיה , מפני שעסוק הייתי במחשבותי שלי . הכמתי על סביבי .

„יחידה הוא התפוח במקום הזה ?“

— כן , היא עונה .

— ומי נמעו ? אני שואל מתוך ערמימות ונקיפת לב .

היא זקפה בי שני מבטים וחיוך בתיל, מתבושש, ננלה על פניה.
נדמה לי שאני ראה את „שרה בת כ" בכל יפיה מבעד לצעיף חורי ומקומם.
ומושכת היא ודוחפת; וגורמת צער וגועם.
מביטה עלינו השמש ממעל מבעד לנביכי הענפים; ומלממה צללי העלים וכתמי
האור מזדעזעים, מזדקרים ומתלחשים.
ואנו עומדים ושותקים.

תולעת הילק הרבקה בפיה אל הגזע הרב של התפוח. ימי הגויעה הראשונה
היא לה. צריכה היא למות ולהבקע. צפרת כרמים יפה תצא ממנה. זה היא מחוה,
שהיה חביב עלינו תמיד: אהב הייתי לנגע בקצה התולעת בימי גויעתה ולראות איתה
מתרגשת, שבה לתחיה, ומתחילה מתנועעת הנה והנה בפחיוות נפלאה, כשהיא דבוקה
בראשה אל מקומה.

אני נגעת בקצה התולעת. היא התחילה מתנועעת.
„נסיסה“ — אומרת דבורה. —

— כך. צער נסיסה היא חשה. —

קרקור צפרדעים הניע לאזני מן הבצה הקרובה. לא הכרתי מה הן אומרות:
„ישקנו מנשיקות פיהו“? או „הבל הבלים אמר קהלת“?
צפרת כרמים יפה ועליוזה הזדקרה ופרפרה לעיני.
היא רמוזה לי על ענינים, שלא היתה לי בהם השנה ברורה.

ווארף טײַנגר, .

שתי יבמות.

קסיל וגרינה הן שתי יבמות צעירות, נזארות לשני בני שלמה הזקן, האוכלים שנות נקיים על שלחן אביהם. כך דרכו של שלמה הזקן בכל הימים שהוא מתגורר בכפר: להחזיק את בניו על שלחני יותר ממה שהכטיח להם. את בתו הבכירה החזיק על שלחנו, עד שנשאו הבנים. אז, כשהיה צריך להכניס „ומורות זרות“ אל ביתו — הרחיקה והביאה אל הוך רשותה, כרי שלא להרבות קטמות בכיתי; נכירא: אין שתי נסות חיות בשלום בכפיפה אחת. נדמה לה לכל אחת, שחברה נכנסת בנכוחה; מה שאין כן יבמות, שהן יותר נחות זו לזו על כל פנים ויש ביניהן שתוף דעות בשנאתן לחמותן. —

את שני בני זקוניו יש בדעת שלמה הזקן להחזיק על שלחנו כל ימי חייו. — ססיל הצעירה, כבת שמונה-עשרה, נשאה לשמיאל הגדול מאחיו; כבר מלאו לו עשרים-ושלש. בנעוריה בכית אביה היו מרננים אחריה, שהיא „נערה עליזה“. היא היתה כאמת עליזה; מן השושנים המתקדמות בפריחתן. אהבת היתה את הקשיט, את היחוב ואת „פגישות“ עם צעירים. אהבת היתה לאכל, לשתות, לשמח ולהיות יפה. —

ויפה היתה וצעירה ורעננה. —

ואהבת היתה את היפים, הצעירים, הרעננים. היא אמנם לא אהבה בהם אלא את ה„יופי“, „הצעירות“, ה„כח-הרענן“ שבהם בלי שום הכרל — מי הם נושאי ה„רעננות“.

ראה אביה את סמטיה המחירדים, את יפיה המגרה. את חטיבתה המבליטה וקתפוקלת שלא בעתה — ויתחלחל. הקדים והשיאה לאיש. טוב עשה, שהשיאה; מפני שלא היה בדעתה כלל לחכות, עד שתקבל התרה על החיים הנעימים — מאת ה„רב-החזון-והשמש“.

ושמחה היתה באישה, בקרמוב הרעננות, שמצאה בו, עד שכלתה את הקרמוב. אז בחלה בו נפשה; אלא שיחד עם ההתרה על הנשואין, שזכה אותה אביה בה — נאסרה לכל באי עולם. —

ומכמיה מחירידי; וחיכה מרנן לבנות; מושכס... מושך ונמשך... ועולמו של הקדוש-ברוך-הוא כל-בך מלא לבנות דופקים! רעננים! יודעים לחיות! חאבים לחיות! יש בלבה די אש בשב ל כלם!

אלא שהיא בבית חמיה. מרננים אחריה, שהיא עליזה — שלא כמנהג בת ישראל.

בעלה אהב אותה בכל חם גברות, שיש בו; ויותר שהוא אוהב יותר היא

קנאי שומר הוא על מכסיה; אורב למבט אחרים — עליה. יש לו די עת לזה: איכל נקיים הוא. אבא סוחר-מוכר, והוא בא על המוכן. —
„הוי, כאבת היא לפעמים בחשאי: מה הלן חפץ ממני? ! דוב אורב הוא על הרבש שבכורת!“

ולפעמים, שהוא אינו אלא „בלב שומר ערמת עשב בחצר.“
יודעת היא, שמרגנים אחריה; ונשמרת על נפשה, שלא להעיר חשד. אתו הלכ שיש בו די אש כשביל הרבה לכבות, ישאר התום. איש לא ידע את הסערות המתחוללות שם.

„ברינה“ היא בת עשרים ושתים, נשאה לברוך הצעיר מאחיו על שתי שנים. מכיון שעלה בנורלה להיות פלה בבית שלמה הזקן, הרי ממדת היושר היה, שתחכה היא על הצעיר, אחר שהיא יכולה להמתין יותר מן „ססיל“.

גם היא יפה דיה, אלא שאין יפיה ממריד כל-כך. אינו קודע עיני עורים. אותה יכול לראות רק מי, שעינים בוחנות נתן לו אלהים.
זוהי שושנה חבויה וכמסה בעליה. יש בה ממעמן של תכלין למאכלי שבת: „שומריה מבחינים בהם; ומי שאינו שומרה אינו מבחין כלום.“
אבל אין בכך כלום: בעלה אהב אותה כמות שהיא. אין לו שום צורך, שידעו הכל את ערכה.

די, שהוא יודע. —

ואהבה בעד אהבה.

בנעוריה בבית אביה היתה נערה בישנית. קשה היה לה להביט בפני גבר. קשים היו עליה מבטי הגברים; והלא לפיכך נתן לה אלהים אשמורת ספגניות, שתוכל להורידן לעת הצורך על בבות עיניה המלאות רך וסוד: מכיון, שהביט עליה גבר, הורידה את עיניה החנינות — לארץ והפקירה את לחייה המצוקסות. את מצחה הבולם את חממה היפה — את הכל הפקירה למבטי בני אדם. —

משעה שנשאה נעשתה חצפנית: אינה מכסה כלל על אהבתה לבעלה; מכמת היא ישר על בני אדם. יש לה שני אוצרות של מכסים: באחד היא מחוננת רק את בעלה. אסון הוא לחמצא תחת מכסים אלו: יכול הלכ להתוך בחומס; ומאוצר אחר היא משתמשת בשביל בני אדם ולדבר-חול. נעימים הם גם מכסים אלו. —

ופמפמנית נעשתה: מדברת היא עם הכל על הכל! ומקבלת את כל אדם כסבר פנים יפות. אמה, כשהיא באה לפעמים להראות עמה, אומרת היא, שנעשהה בתה אחרת לגמרי.

מחבב הזקן את שתי כלותיו, נזהר. שלא לבכר אחת על רעותה: ירא הוא מפני קנאות וקטמות. כל-כך הוא אהב שלום ומנוחה!

ואהבות שתי הכלות את חמיהן: ססיל אהבת בו את הדרת שיבתו, את הזקן הלבן המתעגל בארכו; את הוד פניו, רחב מצחו וקמטיו, שאין ביניהם חלאת זעה הרגילה אצל זקנים מקומטים. דומה שאין אלו קמטים של זקנה, אלא קמטים—שנעשים לרצון. כשאתה מתאמץ להזכר בענין חביב עליך.

וברינה אהבת אתו. מפני שהוא אבי בעלה, ומפני שהוא איש טוב. —

כך דרכו של ר' שלמה הזקן: כשהוא צריך לעשות איזה תקון בביתו: לשכר

שכיר, לקפח שכיר ממקומו, או לקחת מורה לנכדיו בני כחו, שרוא מגדלם בביתו — הוא מאכף את כל בני הבית להתייעץ עמם. יש לכל אחד מאוכלי שלחנו חפש הדבור דעה ובחירה; והיא צובר את כל הדעות, מגפן, בודקן — וסוף-סוף הוא עושה כרצונו; מפני שגם לו יש דעה. והוא-הוא בעל המעשה. הרי אדם קרוב לעצמו. אבל לא זה העיקר. בעיקרו של דבר נהנת עמנסיפציה כבית הזקן.

מורה חדש נכנס לבית ר' שלמה בשביל נכדיו: האדון צופרמן" הוא צעיר, אדם יפה, מנומס, דבורו נאה. נח ויודע לברח דעת הבריות. ססיל יודעת לו הרבה „מעלות-טובות”.

כמדומה לה, שצעיר זה יכול היה לרכז אליי את כל האש שבלבכה. עד שנכנס ציפרמן לכאן, לא ידעה הברל בין גב-לגבר: ידעה רק, ששתי כתות יש בכני אדם כת אחת היא זו של „נקבות”. שהיא-גופה שיכת אליה; וכל השאר הם כת „גברים”; מיום שבא ציפרמן לביתם, נקבעה בלבה צורה מיוחדת לגברים: כשהיא מהדרת בהם, אינה ראה צורה אחרת אלא-זו של ציפרמן. השאר, יודעת היא, שאינם כמותו. כמה משתוקקת היא לרבר עמו ביחידות! אלא שיראה היא, שמא יביטו אחריה. נמר הדבר יכול להיות, שיגישו אותו מתוך הבית.

כמה משתוקקת היא להסתכל בו! אלא שהבית מלא מכמים מכל עבר ופנה! בארינה של מכמים היא לכודה, כזוב זה — בתוך ארג השממית!
אש מתלקחת בלבה. כל אשה, כל נצוצי חומה התרכזו עכשו אל הוך נקידה אחת.

חבל שנכנסה לחופה כל-כך מהר!

וכך היא נדונה באש זה ששה חדשים.

במשך „הזמן” הזה רכש לו ציפרמן הרבה לבכות בבית זה: „נח הוא לוקנים” הַעַ לַצַּעֲרִים, ורצוי ל„שערות הארוכות”, כמו שהזקן כולל יחד את השים שכביתו; אפילו הזקנה הקפדנית שבעה בו רצון”.

ברינה מפורת עליו מלא חפנים שכחים שלא-כפניו. ומקצת ננתו — בפניו.

זה אינו אלא לשם התול, כדי לפתח לו פה לבריהותיו המגרות.

„מעולם לא ראתה גבר, שיהי כל-כך רצוי לבריות! כל-כך קל בתכיעותיו.

בגונגע למאכל ומשתה! וכל-כך משמח!” — כך היא משבחת אתו בפני בעלה.

ומנענע הוא לה בראשו. ומורה, שגם הוא מוצא בו הרבה טעם לשבח.

כבלות הקיץ הודיע צופרמן, שאינו יכול להשאר בשכר, שקבל עד עכשו. טובע

הוא הוספה אצל הזקן.

הזקן קרא לאספה. בניו, כלותיו ואפילו הזקנה השהתפה באספה. צריכים

החברים והחברות ליהנות מן החופש הַנְּתָן להם לחות דעה, אם לפסוק הוספה לצופרמן

או לא.

מתלקחת הבערה בלב ססיל: לפחות מלה אחת טובה חפצה היא להשמע פעם

אחת בפרהסייה על צופרמן, אלא שיראה היא להשמיע, שמא יחשונה.

„כדאי, כדאי הוא, חמא, מכריעה ברינה את הכף לזכות: כדאי הוא הוספה,

איש הנון הוא; אדם מציין; אני אהבת אתו כל-כך!”

שימעת ססיל ומודיעיה:

מה פמפמה הלזו?!

וטבת היא על סביבה בתמחון מעורר ; אבל אינה פונשת אף מבט אחד מאלה
 שהיא מחפשת אחריהם . הכל מסכימים לדעת ברינה ,
 „כן , אמת ! כדאי הוא ! ררי הוא מורה מיב ! אדם שאינו מן המצוי !
 — נח לכל .
 — אין בו שמץ יוהרא .
 — אני אהבת אתו כל כך !
 ושוב מזרעוה סמיל ומקנאה היא בחברתה .
 יש לך אדם , שנולד במול כזה , שיוכל לאמר בסרהסיה מה שלכו חישוב — כד
 היא נאנחת ואומרת לנפשה .

יחזרה טלינגר .

סֵהֳרָה *

(כראשונה היה, סהרה' גן עדן אלהים, בא סלאך-רע והפכהו לניהגום)...
(אגדה סרכית)

אחרימון עזב שמי-האודה, אור הקרושה ;
כי נפישו הכפירה שיצאה שלמה ומגודה -
מתחת הלמות פשוט הרעמים והפערות,
היא קצה כבד כרף האור הנגזו והפפנק -
ובאותן אוצרות ענות-הום וצניעות שפמרומים,
אז בקע ברעם אדיר וילוני כל הרקיעים
ניגד ארצה נפית את פחותיו הנרדמים - - -
ונרא אז ונהדר היה כראה כן-הנפילים
שהפיק עזמת תפת וגאון מלכות נעלה
כמו סרעם סגור רטט רחב חזו
וכסנסני הכרק סככו קמטי מצחו הנבוה ;
לפניו עמד בכל הענן, צוחק מרב תיים,
בענות חן ורף שש בתולות יפות המימות -
ומראות של, רסיסי דמעות ניל, הגיעו ראש לו פרחים ;
ושירובי ברני אור אז יש שהטו ראשם
ונשקו זה את זה בכרכת סוד ארפה .
ופניו בללח זה ונצורים צבאות ירק,
השתוכבו בפטפוט טמיר קר: התחרו במרוצתם
כי מהם לבדע יוסוף זהרורי אור היימיש ...

(* סדר באמריקה הצפונית, הסדר חותר גדול שבעולם.)

ויערים בוקעים בְּהִרְבֵּת-שִׂיבָה לֵב הַתְּכַלֵּת .
 סמתיקים בְּחֲשָׂאי סודות זְקֵנָה אֱלִמִים ;
 וַיִּם שֶׁל קָבֵת פֶּן מִשְׁתַּחֲוֶה, מִתְּפַלֵּל ,
 וַגְּלִי דְשָׂאי-מִדֵּר הַדּוֹלְגִים וּמִשְׁתַּרְבְּבִים וְאוֹבְדִים
 וְשָׁבִים חֵישׁ צוֹהֲלִים כְּכִבִּיאִים בְּשׁוֹרָה טוֹבָה -
 מֵאִיזָה סְרַח־חִידָה שֶׁבְּלוּ שִׁיר וְדַמְיוֹן . -
 מְלִיוֹנֵי רַמְשֵׁי עוֹף מְרַפְּרִים בְּזִמְזוּם ,
 בַּסּוּף שֶׁחֲצִיו נָם וּמִנְמִנָם קָטְעֵי חִלּוּמוֹתָיו ; -
 וְתַחֲפֵץ נִפְשׁוֹ בַת הַרְעַם אִזּוֹ הַתְּעַרְב ,
 עִם גְּלָגַל חַי-חַיִּים אֱלֹה שֶׁשְׁטַפּוּהוּ -
 וְלִשִׁיר אֲתָם יַחַד הַיִּמְנוֹן אֲהַבַת אֱלֻמוֹת .
 אֵךְ קוֹל הַרְעַם שֶׁנִּחְנַק נִחְנַק בּוֹ זֶה כְּפֹה ,
 הַתְּפָרֵץ פֶּתַע בְּעֵז מִפְּסֵנֵר הָעֲנָנָה ,
 בְּשֶׁאֲנַת אֲרִי-פָרָא הַנְּמַלֵּט מִכְּלוּב-בְּרוֹל ,
 בְּהַדְּוִנַת-רוּסְמוֹת שֶׁל לֵבָב רָחַב , כְּלוֹא -
 הַמְּנַעַר פֶּתַע אֶת שְׂכָבוֹת אֶפֶר שֶׁמְמִיתוּ
 וְשֶׁר לוֹ שִׁירַת חֲרוֹת גְּדוֹלָה כְּמִנְצָח ;
 וַיִּרְעַד כָּל הָעוֹלָם לִשְׁמֹעַ זֶה הַשִּׁירָה הַחֲדָשָׁה . -
 וְכֵאלֹו מִתַּח אֶת כָּל שְׁרִירָיו הָעֲנֻקִים -
 וְהַתְּכוֹנֵן לְדָבָר אִיוֹם , לְאִיזָה קָרָב אֲדִירִים .
 וַיִּזְעַפוּ פְּנֵי שַׁחַק וּמְלֵאוּ קִמְטֵי עֵבִים שְׂחָרִים
 מִתְּנַנְּשִׁים וּמִשְׁתַּרְבְּבִים בְּפִרְחֵי הַרוּטְמָת , -
 וּבִין קִמְטֵיהֶם קָרְצוּ בְּתֵאוֹת-רֵז הַבְּרָקִים ,
 כְּעֵינֵי פְּלֵא גְדוֹלוֹת , דְּמִיּוֹנִיּוֹת , גּוֹרְאוֹת ,
 הַפְּכִילוֹת בְּהֵן וְשׁוֹטְפוֹת כִּי הָאֲרֵץ בְּמִבְּטָן ...
 וְאַחֲרֵימֹן מְמִיל לוֹ בֵּין בְּרָקָיו , בֵּין רַעְמָיו -
 וּמִצַּחַק אֲתָם חֲפָשִׁי וּזְרָקִם בְּשִׁירַת-נִבְוָה ,
 בְּשִׁירַת-יָיָה אֲדִירָה שֶׁנִּדְחָפָה וְהַפְּרָפֵר
 בְּמִרְחָבֵי חִלָּל הָעוֹלָם שֶׁתְּהִי צֶר הַכִּילָה . -
 וְהַתְּפוֹרָה לְאַלְפֵי הַדִּירָזוֹ מְכַרְיִים וּמַעוֹדְרִים ,
 אֶת כִּי הַחַי וְדוֹמָם וְצוֹמַח לְפַעוּלַת סוּד נִשְׁנָבָה .
 וְנִדְמָה אִזּוֹ שֶׁאֲלֵפֵי כַחוֹת סְתוּמִים רוֹאִים וְאֵי-נְרָאִיב -
 וְצִבְאוֹת רֹחוֹת גְּדוֹלִים הַתְּאַסְפוּ הֵנָּה יַחַד ; -
 וְתוֹקְעִים בְּשׁוֹפְרוֹת רוּחַ , וְלוֹחֲמִים בְּבְרָקִים .

ומנפים כחותיהם בפלחטה - - ואחריומן עומד -
וכברק מזוהר, תחוב הודך בך ידו הרוחנית,
הוא מנצח על סבך הקולות וההדים הפתופוצים...
ופתאם הם! ...

אחריומן נדם ואחריו גם הפערה,
התלכדו שהי נבותיו והיו לקצת שחורה אחת,
התקצצו מטות כנפיו ושפתי פיו נקפצו, -
בשנסגרים דלתי הגיהנום עם בוא שכת; -
רק קוצף לכו של חרון אין אונים פרץ סני קצותן
ויזלף ויתבעבע עי חשרת קוצות זקנו.
הוא הרים עיניו הפת כבוי נשקף סני הרוטן -
וסודות רזז-אפל ארכו מיירות כבותיהן;
הוא הרים עיניו ורטט געל נפס עברהו,
לראות את הכבר - וכל צמחיו כפופים ומרסקים.
וקרעי כל הפרחים שנפזרו מסביב נדמו -
לעיני צבע דומעות, מבקשות חמלה ומתרפסות.
העצים סופקים בך אל בך בדיהם הפנפצים -
ומקוננים את בני עליהם שנקרעו ואכדו.
הפלנים קמטים מצח בדאנה וכבהלה -
ובכים בכי תחנונים, בכי ילדים תועים בליל סער. -
ושמוחים על העשב סרוטי-נוצה בעלי כנף,
פתוחי-חרטום אשר קפא ביחד עם קול-חיל; הושענא!
ואחריומן סקר את כל אלה ויבן את שנגתו,
בבני העפר קמני נפש, נמדתי לב ורוח,
שאין בלחם להשהפך עם המית לבו יחד -
יתת לספג שירת אוננו ולשיר אתה יחד
הם משתפחים עלי פניהם ורועדים גואוש,
אז חבק לשניו, שני טורי הרי שן נפגשו,
נפגשו, התנגשו וחריקה עזה ויבשה -
נשאה הודך האויר הפודעוע ותתפורר;
וקללת חרון עצור, ברעש אסם אבק שרפה,
התפרצה בעים מבינות לשני התרוקות,
וכבדה סגישא וחריפה עד להקהה את הרנשים,
דסהובכה והעמף בערפל נפרית את אביה;

וַיִּרְעַד כָּל הַכֹּהֵן בְּגִסְתוֹ הַחֲטוּפָה, -
וְרִמְסָה הַכְּרִיאָה תַחְתָּיהָ כְּמוֹ נִתְקַן פְּתָאם כָּל מִיתְרֵיהָ -
וּבְהִנֵּן הָעֶרְפֶּל וְהִנֵּה אַחְרִימוֹן כָּבֵד אֵינְנוּ.
כִּי מְדַבֵּר צְהוּב נוֹשֵׁק בְּשִׁפְתֵי-עָרֵב אֶת הַשֶּׁחֶק...

אַחְרִימוֹן נִעְלָם. - אֵד קָלֶלֶת-אֵינִי עוֹד רוֹבְצָה בְּסִהְרָה,
וְשִׁמְם הוּא וְחָרֵב וְאֵף רָסִים מִל לֹא יִפְקְדֵנוּ ;
וְשָׁקֵט וּמְתַעַרֵף הוּא וְהוּא נוֹרָא כְּשָׁקֵט לְהִמּוֹ ;
מִלְמַעְלָה יָם שֶׁל תַּכְלֵת וַיִּם חוּל צְהוּב מָטָה,
אִשׁ יוֹצְקִים שְׁמֵי תַּכְלֵת עַל גְּלֵי יָם הַחוּלוֹת -
וּמְלַכָּן יָם תַּחוּל ; - וְהַחוּם כְּמוֹ לוֹ נָבַע מִבְּלוֹתָיו
וּבִין שְׁנֵי יַפֵּי הַשְּׁלֵהֶבֶת מְלוֹי אֹנִיר מַחְנִיק, -
וְכִבֵּד הוּא וְרַעוּל וְתַפְּוֹת עֲצוּר בְּנִשְׁיָטוֹ .
וְעָרְכִי כְּמָרָם צֵאתוֹ אֶל סִהְרָה עִם גְּמֵלָהוּ -
וְכָרַע עָלַי בְּרַקְיוֹ וְהַפְּקִיד נִפְשׁוֹ בִּידֵי אֱלֹהֵי, -
וּבְנִסְעוֹ שָׁם עַל גְּמֵלוֹ וְהָיָה כְּדוֹבְרַת חַיִּים קְמֻנָה ,
הַחוּתְרָה בְּחֶרֶף נִפְשׁ בְּאַקְוִנּוֹס מוֹת וְאַבְדוֹן ,
וְלֹא אַחַת וְלֹא שְׁתֵּי שָׁם מוֹצֵאִים אֶת הַנוֹסְעִים -
וְהַגָּם מְרוּחִים פְּנִיָּים מְתִים, צְלוּיִים בְּאִשׁ שְׁמֵשׁ - - -
וְאַחְרִימוֹן אֵין . הוּא גֵדֵד לְבַקֵּשׁ עוֹלָם אַחֵר ,
שְׁשָׁם הַצְּמִחִים בְּרָזֶל , וְנַחוּשָׁה שְׂרִירֵי בְּגֵי-הַחַיִּים ;
כִּי יֵשׁ שֶׁהוּא שָׁב , הוּא בָּא ... וּמְטוֹת כְּנָפָיו מְבוּסִים)
וְעָרְכֵב שְׁמֵי תַּכְלֵת עִם יָם הַחוּל מִתְחַת -
וְהָיָה לְעָרְכוּב אַחֵד , לְאִין-דְּמוֹת עָבוּר אַחֵד -
שְׂבָק חֲצִי בְּרַקִּי-זֶהֶר וְרַעְמִים יִפְלַחוּהוּ ,
וּבְדֵי מִצָּא שְׁבָקֵט , אַחְרִימוֹן מַחְדֵּשׁ אֶת קָלְלָתוֹ ,
וְהוּא מְבַלְבְּלָה כָּל סִבְךְ הַקּוֹלוֹת , הִיא בּוֹקְעָה , הִיא צוֹרְפָת ,
אַרוּרָה תְּהִי , תְּרַבָּה תְּהִי , אֶת אֶדְמַת נוֹף סִהְרָה !

ג. שניאור.

(*) רוח ולעפות היגיל רסהרה.

מסמ
111
פד פיעטקיב

מרה שחורה.

(מחקר פסיכולוגי)

עוד בהיותו ילד הצריך לאמו וכרוך אחרי סנורה, שלח מהוריו לישיבת ולוויזן. וזכר הוא, כי זאת היתה משאת נפשו ותקותו האחת של אביו הזקן. בימי חג ומועד או סתם שמחה, שהיה אביו קרוא או קורא אורחים אליו והיו מתחילים לכרכו, על כוס יי"ש, בשיבה טובה ונחת, בנים ובני בנים מבנותיו הבוגרות, שלש במספר; להשיאן לאנשים הגונים ועוד מהנהו מלי מעליותא שרגילים לכרך איש את אחיו וזקנים בפרט, היה אביו עונה: כוליהאי ואולי! להשיא הבנות— מהיכא תיתי! בודאי, לא יזיק" אם גם לכך אוכה... להשיא בנות—לאו מלתא זיטרתא היא... ומסתמא גם, לקח וטורט" יתנו שם וגם, טפה המרה" לא תחסר—נו, יהי כך! אבל הא—לאו דוקא! וכי סבורים אתם דחשיב קודשא בריך הוא להשאיר את בנותי שבת בבית פנויות, עד שילבין ראשן? חס ושלום!... או האם מתירא אני מפני בנותי, חלילה? —אופיצירים" לא יתלו את עצמם בשבילן... בטוח אני שגם לא ירדפו, אי"ה, אחריהן... ומה שייך? להשיא הבנות—וכי גרועות הן בנותי מכל בנות ישראל? וכי חולות הן לקבל טובה?— הכיטו וראו בהן!... (אבא היה חומד לצון ומכרחה את דעתם של הבאים אתו בשיחה תמיד, אע"פ שהבנות חשו עצמן נעלבות מאד מחדודיו, ובחשאי היו קובלות עליו שכבר, לקח מעט יתר מן המדה"...). באמת, מה שייך: להשיא הבנות— הן בני ישראל רחמנים בני רחמנים, ואם לא אוכה אנכי לכך.—כבר ימצאו, בריות נאות" שיטפלו בהן... אבל, להוביל את בני ולוויזן—עלי בידי עצמי, ע"ז, כבר לא ימצא כל קרוב, מודע ונואל, חוץ ממני. איש לא ישום לבו להחזיר את חלקי בתורה לאכסניה שלה: ולוויזן היתה ערש ילדותי אני— היה מטעים את דבריו בהעבירו ימינו בפלגות זקנו הלבלבן מחוטי הכסף שטוה בו הזמן, —שם ראיתי את החיים היותר טובים שהיו, ושיכול אני לקוות בעולמי, ושמה עלי להוביל גם את יחידי, אי"ה!...

ובהעיד אחד משומעיו, כי אותה ולוויזן שהיתה לפנים בימיו הוא, לא זו היא עתה; כי תלמידיה מקצצים בגמיעות ועוסקים במינות, — לא אבה גם שמע.

מינות? — מה שייך לומר: למדן, נפגע, — טוב המיד מעם הארץ חסיד! אל תלמשו עין לי לחשדני כי גם בי נזרקה מינות, אבל, המעשה? כך הוא? המאור שבתורה מחויר למוטב ועמי-הארץ פלאים גם את אל מלא רחמים בתחנותיהם וזעקותיהם, מבלי הבין בעצמם מה הם פחים ומעתירים מלפני מלך מלכי המלכים, . . . מינות—אפיקורסית—עם! מי עוד כמני יודע כי מהבל המה יחד כל אותם המעשיות של ה"תעוה" ו"ע"מ צבוע"? הן מו"ם הייתי כל ימי; נודד מעיר לעיר בשקים של ספרים עמוסים לעיפה על סוסותיהם הצרועות והצולעות של האכרים, ובשקי היו מכל המינים: גם מינות כ"קבורת-חמור", "דבור"—ומה שייך לומר—גם, הצופה לבית-ישראל לערמד—זכותו תגן עליו, —וגם, להבריל באלף אלפי הברלות: "העקרים" וה"עקרה", "חובת-הלכות" ו"רויאל המלאך", ובהכל הסתכלתי . . . השומעים אתם; את כלם הייתי סופג, — גם את, הקלפה, טוב לדעת; ובאמת מה היה לי לעשות בכל הדרך הנרולה, דרך ערבה ושוחה שהייתי נוסע בעגלתו של האכר, כפוף ומתנודד מטלטול הדרך, על שקי הספרים שלי; השמש לוהמת על קדקדי; המים ג"כ כלו מן החמת—או בימי התעניות והצומות הארוכים כנלות—הצמאון גדל וגופי נתחכם בגזוזטראות ומוקשים שבארוחת העקלקלות וגם פרקי במשניות וגם, יום התהלים שלי כבר סימתי ואין עוד מה לעשות, — ובכך הייתי קורא . . . בולע ממש את פרי ההשכלה שבשקי כבטורה בתאנה, ובכ"ז — מה שייך לומר — הכי נתחמצתי, חם ושלום? האינני יהודי כשר? האין זאת אשתי? הא? . . .

לאשתו, אמו של שפן, היה מכיר אביו טובה רבה כל ימי חייו, היא ארנה ותפרה אז, בימים הראשונים אחרי חתונתה, שורה ומוה, סרנה ותקנה פוזמקאות של בעלות-הבית שבעיר, למען כלכל בפרי עבודתה די מחסוריו של אישה היושב בולוזין באהלה של תורה, ולא על מנת לקבל פרס עשתה מה שעשתה, כי ידעה שלא להשתמש בתגא לומר אישה. הוא לא יעשה את תורתו קרדם לחפר בו אכל למשפחתו.

ובכן שלחו אביו גם אותו לולוזין. בכלי-גולה: בקבוק חלב-חמוץ; ככר-לחם, רגבי שומן מטוגנים עם שקל ועשרים פרוטות, — יצא את בית אבותיו מיד אחרי היותו לבר-מצוה, אביו אמנם תמכהו שם יותר מכפי כחותיו, אבל בכ"ז, לא הרשה לעצמו להשליך עליו כל יהבו ויקח לו, תלמיד" מכני ה"שטופאקעס העירוניים" ויקבל שכר מועט לכלכלתו, ובכל פעם שהשיארו יצרו למיל מעט ב"מורד העיר", בין הכרמים, ולשאף מעט רוח צח עם דמדומי החמה בין הערבים, שכל כך היה אוהב, — אז זכר כרגע את רב שמחתו של אביו בקנותו לו כרמים המסע, לכל הדרך. את אשרו הרב הזה, שהיה אלהי אביו בעורו לראג לו ב"כרמים שלם", מבלי שיצטרך יחידו למגף חלילה את נפשו מ"תחת הספסל" שבמרכבה, מאימתו של הקונדוקטור. אז זכר את ששונה ועליצותה של אמו, כי עלתה לה לקנות לו, שמיכה קלה לימות החמה, לכל יורב מפני החום המחניק בשכבו להתנמנם ולהחליץ את, עצמותיו הרכות". את דמעות שמחתה, זכר שפן, כי הצליחה לתפר לו שלש כתנות חדשות בבת אחת ולתקן גם את הישנות בשרולים חדשים וציארוון ארוך וטוב, — את כל אלה העלה על לבו באותה שעה שכמעט נכנסה בו רוח שטות להתהלך ולמיל, ומיד מהר אל גמרתו המחקה לו במקומו,

לא הועילו גם דברי רעיו שהעמידו עליו לקבל איזו משרה עירונית; לא פעלה עליו גם הצעתו של ה"מרא דאתרא" מוקירו. וראיה לדבר ענה: בכל ק"ק הגדועת, בצדקת פזרונה בישראל" — כאשר יהללוה בקהל עם — ישרתו בקדש רק אנשים באים מן החוץ ולא בני אותו העירה היודעים יתר מדי את הנעשה לפני ולפנים מן הקלעים במוסד הצדקה.

ומאו, התחיל שפן לבקש לו הוראה לשעות, להחיות בה את נפשות משפחתו החכיבות לו מאד.

הוריו אמנם התנגדו לו בתחלה על זה, הן כל כך חלש, רך ועדין הוא. גם לא חש עוד באשר ימי הילדות וטובם, אבל באין ברירה, ולפי-שעה, עד אשר ירחיב ה' את גבולם, נסה לקחת לו שנים שלשה תלמידים נוחים, ולפי-שעה זו, נשארה לו בכיה לדורות, עד היום הזה. . . .

הוא אמנם אינו יכול להאשים את אביו כי הטיל עצמו על שכמו. הוא עודו זוכר את אנוחותיו בראשית היותו ניוון מעמלו. הנה כי כן — הנה נראים — כך ברכני אלהים אלהי לבצע על פרוסה שאינה שלי בשארית מנחות ימי! . . . בעודנו ב"ה מושל בכל דעתי וחושי, גם שכמי עוד נמויה לסבל שקי ספרים גדולים ורחבים לפרק ולמען עגלתו של האכר, — זכני הון ומפרנס, להיותו סמוך על שלחנו של בני יחידי. . . . להיות מכלוכל במעוט חלבו ודמו, לשד עלומיו ושקיו עצמותיו הנחרות. . . . נו, מאן דיהיב חיי יהיב מווני יהיב בני" — מסתמא כך נגזרה עלי ממומים ואין רשות להרהר אחרי מעשיו של הקב"ה! . . .

ואמו הסתכלה באותה שעה בתוך עיניו, כנאשמה המבקשת סליחתו על שמכריחתהו לעמל גם בשבילה. אחיותיו גם הן היו בזכות בחשאי, על היותן אנוסות להשליך יתבן על אחיהן הצעיר, בשביל שהתאמרו לכנות תלמידי-חכם ועלובן היה להן לתפר ולעבד, לבל תצרכנה לעמלו.

ושפן משתדל תמיד לברח את דעתה של משפחתו המסכנה, הוא מתאמר לפניו למאשר, כי נחשב בבתי-אדונו לא כמורה, אך כבן-בית וידיד משפחה. הוא נראה בעיניהם כאלו אינו זקוק כלל להם. הם צריכים לו ואסירי-תודה הגם אדונו לו, על החסד הגדול שהוא מורה את בניהם.

והקופצים על סחורתו — מעוט חלבו ודמו — אמנם מתרבים מיום ליום, עד שלא נשארה לו עוד כל שעה פנויה לנוח ולעבד לנפשו מאז הבקר ועד הערב. הוא מכתת את רגליו מבית לבית ומחצר לחצר; מטורד את העיר לארכה ולרחבה; רץ מפרור אחר למשנהו, ממעונו של הגביר נ. מעבר הנדר, עד אהלו של הפתח ס. אשר תריסר מפלי תלי ביה ואין לו גם במה לנהלם בלחם ומכשי"כ לשלם שכר הלמוד. והוא אינו חש בכל אלה כל לאות. כמכונה חרשה בעלת גלילים וגלילים רבים הריהו עובר. הוא עלו ושמה, רענן וצוהל תמיד, מבקר יום הראשון עד ערב שבת עם חשכה. ודוקא בשבתות וימים טובים, בעתות המרנע שלו, ילחץ לבו כמו בצבת; במתניו מועקה; בצדו השמאלי וחווהו חש הוא כדקירת מחטים; משתעל הרבה ומשתדל לעצר בעד שעולו המתפרץ, לבל יעכיר את רוחם של הוריו, ביחוד אמו, הדואגים כל כך על עמלו. ואמנם יודע הוא, כי רק יום או יומים, יעברו השעול עם הכאב, הלאות ודקירת החזה. . . . אך ימי החג והשביתה יחלפו וספו גם המה. הן בימי העבודה הוא כל כך בריא, בלי עין-הרעה, כל כך

מוצק וחזק: עורקיו ממילי ברזל; נידיו אפיקי נחושה ושריריו ועבני גבי מגניו. האת, מה השכיל להסביר לתלמידו בן-יעקב הכתובים הקשים הללו שבספר איוב, אדונו נכנס באותה שעה החדרה ויקשיב הסכרתו על פי השמה עברית-בעברית, מרם תהיה עוד בימים ההם לחטיבה גדולה לסופרים. והוא הודרה כמו פיז — האם אינה מספקת לו תהלה אשר כזאת להוסיף לשעבר את כחותיו הצעירים ופיריים בשדה ההוראה? או המעמ לו אותו הענג שהוא שבע בשוכו בערב הביתה, ומוצא במזוה הקמן שבלא מסודרה בככרות לחם חמות ורכות, נוצצות ומבהיקות לפניו; לוחשות לו בערן רתחא, ובעינים שחורות של גרעיני הקצח והכמון הזורעים על גביהן, הן כקורצות אליו ואומרות: כחור, שא נא עיניך וראה! הנה אנחנו פה גבוריך הלוחמים לך מרום במלחמת הקיום... אנחנו הובאנו בידי אטך מבית הנחתים בכסף מוזמן, לא בהקפה חלילה.

ובמחוי הקמן עוברים הרהורים כל כך נעימים; אם יתנו לי מחר בביתו של גרונם כסף בעד החדש שעבר — מיטב, ואם לאו, גם כן לא אראנ!... הן, ברוך השם, מובטח אני כמעט לכל השבוע; ככרות לחם ארבע, חמש, שש — האח! ועולמו הקמן מעלה הן לפניו בשעה זו.

ומשפחתו המצערה מחכה לו בכל יום בשוכו בערב לארוחה. ומה מתענגה נפשו להכיר, כי משפחתו זו, כבר התרנלה קצת בעבודתו, לפי-שעה ואינה נאנחה עוד לפני לחמה, מה רוחו צוהלת ועליוה בקרבו בראותו את אמי שוחקת קצת; אחיותיו מראות לו, להמבין, את המגבעת של קש שקנו להן, אחת לראש כלן, מסח, והן נמלכות בו אם כראי להוסיף עליה פרח מלאכותי, או להניחה כמו שהיא, בלי קשומים, סמרטומים יתרים. והוא מחוה עצתו: להוסיף!... פרח — בוראי... פרח כל כך נאות הכא, ואביו צובט לו מתוך חבה יתרה בלחיו ומתלוצץ קצת, כי מבין הוא, שפן, את הנעשה בתוך הראש ולא שעל הראש. אלו שאלתו, חביבותי, על הקש והנכבא הממלא את ראשך בתוך, ולא על מנבעת הקש שעל גבי הראש — היה עלול יותר לחוות לכן, דעתו. ומוסיף אביו למיים בבדיחותא: א שפן, שפן יחידי! הנך, טפש-מחכם, חביבתי! מה שייך לומר: פרח? הא? — מה מקרא חסר בלי פרח ובלי פרח? הצר לך כי, הונו את החנוני וקני במציאה את סמרטומן, המנבעת? — כלך לך, אוי לי, אינך מבין כלום!... בלי פרח יפה יותר המנבעת; אחיותיך בעצמן שושנות הן נחמדות ואין צורך להן להתהדר בפרחים ושושנים!...

והוא כל כך מאשר; כל כך עליו ושמה: משפחתו החביבה שוחקת כלה לפניו; אוכלת כלה בתיאבון ויכול הוא, בסיעתא דשמיא, להתקיים בעירתו גם בלי עבודתו של אביו לעת זקנה.

ואם יודמן לו בסוכבו ברחובות אל שעוריו כי יכאב לו בחוה, ואם יקרה כי הכאב אוהזו בתקף ואינו מניח לו לשדל את נפשו בתקוות ונחומים של משפחתו, האוכלת ושוחקת, או יסור לו, אנב אורחא, לתוך גן-העיר, ושמה לו מי-דבש מחלון הסכה דהתם, או — אם הפרוטה מצויה בכיסו — קנהה הוא לו, ליתר בטחון, גם מעט קבוקריים, בבית-המרקחת הסמוך, ושכ ורפא לו וחדל שנית לחוש כל אותן הכאב, עד יום מנוחתו, יום השבת.

וביום השבת — שבת היא מלועוק! ביום השבת יש לו רפואה יותר בדוקה

זמנופה לכאבו שמרגיש הוא בחוץ. הנה הוא יושב אז, אחרי תפלת ותיקון, יחד את אביו ולומד. ואבא ירוה נחת מבקיאותו, בלי עין הרעה, בני! בלי עין הרעה, הן עורך וזכר את כל מה שהבאת, לי מולוין!... ובתוך כך שזכח הוא לגמרי את מכאובו. ועם דמדומי חמה, אחרי שנה של צהרים, שנה של תענוג בשבת, הוא שותה תה עם מיץ-רקוחים שנותנה לו אמו, ואח"כ הוא יוצא אהה ואת אחיותיו לטיל בגן-העיר. ועוד הפעם ענג מיוחד: הוא נחשב לבן גדול ואח גדול; לבן חביב ואח חביב—ומה לו עוד!

אבל ימי שלותו לא ארכו. עקר נחמתו הביתית, הנפש היותר חביבה ואהובה לו, אמו שהראתה לו כל כך פנים מסבירות ושוחקות, אותות חכה ותורה נלויה, אשר הסיפו לו עצמה להתגבר על רפיון גוו ואפיסות תערתו לעתיד, אמו זו—חלתה פתאם ותאנס...

מפי השכנות נודע לו, את שכחדו אביו ואחיותיו ממנו, כי אמו חלתה מחמת עבודה מרובה יתר מכפי כחותיה ומכפי שהסכינה. היא כבסה לבנים ואח"כ יצאה לשפסף על שפת היאור והערב היה קריר וסגיר. ביום בושה לעשות מלאכה לא נקיה ולא קלה כזו, ותעש בלילה, באין איש יודע, עד שאחותה צנה ותחלה. הוא מצא את עצמו אשם במחלתה. לולא אנוסה היתה, מסכנה; לבכס בעצמה לבנים. לולא מצומצמות היו הוצאות ביתה מפרנסתו הוא, לא אנה לה כל רע. כן; הוא ולא אחר אשם במחלתה! הוא, יחידה, קבע את נפשה!...

ובפמפטו אמו מתוך אש קדחתה, היו דבריה תמיד עליו, על יחידה, העמל בעד כל המשפחה. את הרגורו לבה אלה, שהצפינה במסתרי חביון נפשה, דוכבו עכשו שפתיה בחמה. תמיד התאנחה כי לא ראה עוד יחידה כל טובה כמפחות חלדו הקצר והיא רואה אותו הולך ומצטמק, הולך ודל מיום ליום. ואחרי המשבר שחכו לה, ע"פ סוד הרופאים מבקריה, אחרי הקריוס של עשרים ואחד יום, שבה אמנם לתחיה, אבל—מעורבה בדעת!...

כשהקב"ה רוצה להביא יסורים על האדם הרי הוא מטמטם מקודם את מוחו!... הקדחת נשקה במחה ותמיד פמפטמה דברים שאין להם שחר ואשר די אין להם לכלבל גם את מחם של המטפלים בה בחליה.

מה רע ומר לו כי נודע הדבר לאדוניו ומכריו, אשר ינודו לשברו. הוא חש את עצמו נעלב מאד, בשאל אחד מהם לשלומה של אמו. גחלים הם חותים על ראשו... השתתפותם בצערו תשפיל בעיניו את כבוד אמו היקר וגדול לו כל כך. ופרוע זה יהיה השגעון לבשת וכלמה בעיני הברויאים!... האם הובישה הורתו במוסרה מאל זועם?—ומדוע שונה מחלה זו מכל חלים רעים ומרעין בישין שבעולם? אולי אידויס מלידה—בשת הוא להיות, אבל לא פקח שנשתמה!... אנכי לא אתביש בה גם עכשו!— נמר בלבו הנעכר— על כפים אשאנה באומן את היונק...

ויד אמו המשונעה לא וזה מתוך ידו הוא. היא לא נתנה לשום איש, בלעדו, לגשת אליה. הם ממאים לנפש אדם—קראה בעוזו אפה וחריקת שניה, שנותרו לה לפליפה בשביתה—הם פושמים עור בנה יחידה מעל עצמותיו הרכות והנדכאות... הם אוכלים ואינם עושים, כי יטילו עצמם על שכמו של שפן!... לא, לא!— הוסיפה בקצצה את אגרופה מול אביו ואחיותיו— אל תתנוני

למשגעה? ... אנכי הנני דוקא צלולה ומיושבת בדעת ... אנכי אך יכלה לצאת מדעתי למראה שערוריה בזאת, כי יהודי נאה שכמותו ופרוצות כמותו קוראים רק הב, הב! חצי בשרו כבר אכלו, והוא כל כך רך ועדין, חלש ואין אינים... ולהגדיל עקת לבו, עוד מאשרים אביו ואחיותיו, את דבריה. הם מחליטים כי צדקה מהם ובאמת אי-אפשר לכמח בעמלו של שפן הרך. הם המשוגעים ולא היא ...

ומיום ליום צוערת מחלטה פסיעות גסות קדימה. מיום ליום מתרבות היותיה ושיחותיה המפלות. היא התחילה גם להתפרץ עריה וחולה מערש דותה, החוצה. היא תולמת ע"ד אוצר סמוי מן העין, השמור בשבילה על קברה של ריזיה'לע בכירתה... אי-אפשר, בשום אופן, להניא עוד אותה משוטט ברחובות ובקש את הכעכים המשובצים פנינים שבחצרי-המות... היינו דאמרי אינשי — היתה ממעימה את דמיונותיה והיותיה — היינו דאמרי אינשי: המתים מוטלים באדמה ואופים כעכים! והכעכים הם הם אותו האוצר הממון לה...

למרות רצונם, אנוסים היו בני משפחתה לשים אסורים על זרועותיה לבל תתפרץ ותצא מן הבית. וגם אז, לא נתנה לשום איש להתעסק במשרה הנכבדה הזאת, בלתי אם לקדושה היחיד. סורו ממני מרעים! — היתה צווחת בחרות אפה — אל תמטאו אותי במנע שלכם... החושבים אתם כי הזקן הזה, אישי, כביכול, הוא יהודי כשר ממש כדבעי למיהוי? — פוי, חי נפשי, פוי!... הכזאת יעשה יהודי נאה ותמים: לבלות כל ימיו בשיחות בת-כנסיות של עמי הארץ; בשנה של צהרים, בעשון הטבק ובספורי-מעשיות!... הטוב ויפה הדבר לסגן נפש נער, בן רך ויחיד, בשביל שיוכל הוא, אביו כביכול, ללכת במל ולחיות מן המזון... השמעתם? — הוא מוצא מקום לגבות את חובו מן המזונות, שהיה עליו לקבל בבית חותנו, לפני שלשים וחמש שנה! מן הוא אוכל; המן נבלע בין אבריו בלי כל עמל ויגיעה כל שהיא!... ומה איכפת לו אם אשוטט ברחובות ככל העולה על רוחי? — הן לא אשתו אנכי עוד... הן כנכריה נחשבתי לו זה כמה... לפנים, — כן; לפנים כאשר יכל היה להשתמש בי, כאשר עברתי בשבילו, מצא חפץ בי, ועכשו? — עכשו אחרי מצותו את לשדי השליכני מעליו כגרוגרת יבשה, וכך מסתמא בדעתו גם את בנו, את שפן, לעשות — הלאה! הלאה סוד ממני... אל תהיין... אל תקרב הלום!... והבנות — ג"כ פרוצות הן; מתיפות ומבקשות להיות נאמנות או מתפתותות — חא, חא, חא!... לאסרני הן אומרות; לקשרני אל קרסולי המטה — כזאת רשאי רק שפן לברו, לו המשפט, כי סקנת כספו הנני; אוכלת לחמו... אבל אתם, ממאים לנפש אדם — נו!... השמרו לכם מנוגע בי! השמעתם? ...

ובמספמה כך, היא מתקרבת אל שפן בבת-שחוק וימינה פשוטה אליו להכפת מידו... הוא מנסה להשיב רוחה הצלול בדברים טובים ורכים, בנחותא ומתינות, אבל היא תשנה את מעמה בכל רגע חליפות. וכל הגיונה רק — לשוטט בשוקים. אולי תמצא את האוצר על קברה של בכירתה, של ריזיה'לע, עליה השלום!... אולי ישלח לה אלהים איוו, מציאה בשרה, אשר יאבד ה"פריץ", ויכל תוכל להקל מעט משא בנה ועלו, הכבד לו, חלכה, מנשא... ושגוענה זה של אמו, ממיל עליו עוד יותר את החובה הקדושה — למפל

בה, הן כל דאגתה היתה רק להקל ממני טרחי בעד המשפחה, רק אנכי, אנכי האשם במחלתה! ...

ופתאם לפתע תבעם בו, תרקע ברגליה ושלחה בפניו צפרניה החרדות... ממה? — מה אתה אומר, גבל, לעשות לי? לאסרני בעבותים, הא? הרוצחת, מכה נפש או נגב אני, כי תשים עלי משמר? — נסה נא, אדרבה, נסה נא להגיף עלי יד, אם לא תהי קבורתך פה במקום הזה! ... והיא מתפרצה עוד לצאת ולרוץ ררחבות, והוא אנוס לאסרה, בעבותים... והבית מלא חרדת אלהים: אביו בוכה כתינוק; אחיותיו גוזות שערות ראשן על שבר האם, והוא — כופתה...

ככבש היא מומלת על ממתה כפותה. כחה עזובה ולא תוכל עוד להאבק אתו. והוא נושם בכבדות מרב התעמלו את אמו... ראשו סחרחר. עיניו תועות בחוריהן ונותנות מקום לחשדו כי גם ברוחו אין נכונה... או יסדר לפתח חרצובותיה, כי נכמרו נחומיו וכמעט תמק בו נשמתו לראות את אמו כפותה לפניו מידו... הוא משתדל להרגיעה עוד, כי אין כל שנוי ביקום מסביב והכל שם על מקומו בשלום. אבל היא באחת: לצאת תגני, רק לצאת מעט ותו לא.

— אבל אנה תלכי? אמא!

— אנה? — לא ארע באמת אנה אלכה? ומה לי לצאת? מה לי? ...

ובכז' היא קופצת ממקום שבתה אל הפתח.

— אממממ! ... אמא — נוהקים הם כלם מתוך כבי עצור — מה לך

ברחוב?

— מה לך? — השמעתם? — הר סיני בוער באש; אשמנו! — ויעל-חמא' הילך שבי לפני צר: היעמד לבי להביא אל כל אלה ולעבור בשתיקה? — לצאת אני רוצה! ... תנוני לצאת!

— רב לך, אמא, רב לך! הן יושבת את חפשיה בביתך ומה את חולמת משיבה ודר סיני.

— השמעת? — חפשיה! ואיה היא, רייוה'לע' בכירתי? הן היום, כחג-השבועות, יום מתן תורה מצאתיה מתה...

— אמנם, אמא, רייוה'לע מתה באמת בחג-השבועות, אבל זה מ'ז שנה עברו מאז נשמתה מרחפת כבר כגן-עדן... היא מליץ טוב תהיה גם לך, גם לכלנו... — אבל לו יכלת לתת לי שנים — שלשה מהכעכים המשובצים שם

פנינים! ...

ובשיחות נאות ומענינות כאלה, מבלה שפן את רבי עתותיו החפשיות ביום, גם כל הלילות עד אור הבקר. עד שגלא כבר ותיעף בהתפרצה לצאת והתנמנמה קצת בתוך ממתה.

שגתים ימים עברו על אמו בשנעונה והוא התחיל להכיר כי נפש אביו ואחיותיו כבר קצה בה ובהזיותיה. אמנם אין להאשים כלל: להאיש מיושב ברעת נורא מאד המפול במשונע לו גם אהוב וחביב יהיה עליו. אבל, רגשותיו הוא — קדו מאד למשפחתו... הוא איננו חש עוד את אותה החובה הקדושה לעמל ולעבד בשבילה... האגרניה שבו הולכת הלך ורפה; כחותיו כלים ומכאוביו בחזה

מתגברים מיום ליום. המכונה החיה העיכרת בחריצות ושקידה נפלאה. זה חמש—
שש שנים, אומרת להתפטר ממשמרתה; רוצה כבר לשבות מעם: הגלגלים יסבו
בעצלתים! הגלגלים ישמיעו שריקה איומה ומזורה והיא שורטת כבר בכשר כל
הגונע בה...

היא התחיל כמעט להטיח דברים כלפי אחיותיו ולטמן להן עקיצות חדות,
כי לא רבה כל כך עבודתן ויכולות הן להשגיח על אמא, לבל" תתפרץ
החוצה ולבל" תכלים את כלם במוסרה מאל זועם. הוא שב פעם לפנות ערב אל
ביתו, עמל ויגע, חולה ואין אונים, וכל שאיפתו ומנמתו לשוחח קצת את אמו,
ומה נתר לבו ממקומו בראותו אותה עומדת באותו הרחוב בתוך אנדה של נשים
והן לועגות לה ומשמחות את נפשן בהזיותיה... הנשים הללו, שכנותיה, שבתחלה
דאבו מאד לשכרה, עתה שוחקות על משבתיה, כיון שחשבה לאחר יאוש...

הן מקשות והיא מפרקת. היא מתאוננה לפנין, כי לא עליכן, אישי—לאו
אישי הוא עוד, זה כמה!... הנה כי כן חסר לו אך העלבון הגדול הזה, כי יקראו
מלא אחרי אמו... כי יגרו עוד יותר את עצביה משום הנאה גרידה להתלוצץ
מעט... תיאמר-ביתי כבר יסרו להן בה—אוי לעיניו שכך רואות!...

הוא אחזה בימינה ויובלנה הביתה. ושם קרא תגר על אחיותיו שלא תדענה
לשמור את כבודן, האם... היא השמיע היום את דעתו במארות וזרק גם מרה
בהן, עד שנועה הבוגרת לענותו שאי-אפשר להחזיק בבית... היא מכה את
כל הקרוב אליה; היא מחרשה כל רגע את הזיותיה עד שגם הבריאים עלולים
לצאת מדעתם במפלס בה.

הבריאים יצאו מדעתם זה כבר או מעולם לא היתה כל דעת להן — ענה
שפן בעקיצתו. והן ענדהו ושוב גער הוא, כי מתרה הוא בהן שלא תעונה עוד לעונב
את האם, או רגזו וחלו האחיות על מצאו את לבבו להזהירן כנגיד ומצוה,
בשעה שיכולות הן בכל רגע להודות לו על הלחם שהוא נותן להן בעין כך טובה,
בעתים האחרונות, והשלום הביתי, האחוה הנפלאה ששררה באהלם הדל, הופרה
לרגלי האם.

או מוצא הרוד לנחץ להשמיע את עצתו גם הוא, לשלחנה לעיר הפלך,
ל-בית-אסף-המשוגעים"...

הוא קפץ ממקומו כנשוך ערפר. מממה? — מה אתה מיעץ, דוד? !
... — מה אני אומר — שונאי-ציון את אשר יאמר כבר — אבל... לא נעים
עד מאד, אבל חייה היא אינם חיים עוד בכל אופן, ואך את הבריאים היא מלאה
ומיגעה בשנעונותיה.

— ועל כן, מן הראוי היה, דוד, שתשמר מאד לנפשך ולא תבוא לבקרה...
השמעת? דוד! הוה זהיר לנפשך ואל" תבוא לשהות בחברתה של אמי החולה,
פן יבולע לך ולדעתך הרחבה...

הוא התבונן כי אחיותיו משתוממות ומביטות בו בעיני זעם: מה זה היה לו
היום כי לא יוכל דבר שלום. — מה אתן מתפלאות כל כך? הנה הכלמתי את פני
הדוד" — ילך לו בשם ה' ולא יופיע בעצותיו. ילך לו — לך, אבל כרגע—מך...
והוא סחכהו בשרולו ויוציאהו מן הבית...

אביו שישב כל העת כשותק לבל הרגיו את מי שיהיה, פרץ בככי תמרורים

למראה, השערוריה שעשה עכשו בנו, לגרש בחוק היר את אחיו, את הדוד. אחיותיו התחילו לעשות את שלהן: לגז, כדרכן, את שערות ראשן וקיצוניהן הארוכות, והוא הקשיב קולו של הדוד מאחרי הדלת: משונע! — לא טוב הוא מאמו! ...

ומני אז החל לחוש עוד יותר ויותר עד מה צריכה אמו לו ועד כמה אינו יכל לבטח באחרים לדאג לה... אין כל גפש זולתו, אשר תחוש ותרגיש באיזה... גם אביו וגם אחיותיו מתרחקים מאד ממנו, באותה מדה שלא יתקרבו אל האם החולה... וכנויו החדש: "משונע", שזכה היום לשמע מפי דודו, כל כך מקרב ומחבב עליו את אמו... הנה חמלה אחת דיה לשניהם... הוא נכלל כבר בשנעונה... שתי נזיות ונפש אחת היא ואמו אמו והוא! ...

ואמו המשונעה היונה למטרתו האחת והמרכזית שבעולמו הקסן. הנקודה היחידה המאירה שבין ערפלי עתידו. ואחרי רוצו וסוכבו כל היום מקצה העיר האחד אל קצהו השני, רשוב מגשם או מתכנס בתוך עצמו מקרה, ובעברו על פני הקרח הרק המכסה את הנהר. ששם בפרך לומר הוא את בני אדונו. נ. ומחשבה נוראה וזחלת כנחש במחו: מה היה לו נשבר והתפוצץ עתה הכפור הרק, והתהום פתחה את פיה לבלערו? .. מה היה אז גורל אמו? — אמנם, לדאג, יש גם לאבא וגם לאחיות, — אך אמו הלא היא היה תהיה הראשונה השעיר לעזאזל... אמת, שאין לו להאשימם: גם הלב היותר רחום יהפך לאכזר לה, כי ילא נשא שנעונה, אבל מה ידאב לבו לה! מי יודע אם לא הוא, קדישה היחיד, אשם בכל מחלתה... אלו השתדל להרויח יותר לכל תהי אנוסה לינע את מחה בצמצום הוצאותיה הביתיות, לולא אנוסה היתה לכבם בעצמה מדי בד ולקנים, ולא להעלות על הדעת כי באה לירי כך לשפשפם בעצמה בערב על שפת היאור, — לולא הכירה בו כי, חפשי הוא ואינו נזהר הקל בפניה במצוה קלה כבחמורה, בשעה שמוכרחה היא לעבר על זה בשתיקה, בהיותה מצפה לשלחנו ועמלו, — אז אולי לא חלתה. לא התקררה, לא אחזתה קדחת ולא יצאה מדעתה. אבל עכשו, — אם ישבר מתחת רגליו הקרח שעל הנהר, הלא יעזב אחריו, בלי כל תומך וסועד, שלש נפשות של אחיות; נפשו של אביו החביבה לו כל כך, ועל כלן — את אמו! ... את אמו המכילה בתוכה עולם מלא וכמה עולמות שלמים ביחד! ... ופתאם, מנקרת מחשבה שניה נוראה ממנו במחו: מדוע נולדו פתאם לפתע מחשבות כאלה בקרבו? — הכי זו הפעם הראשונה לו לעבר על פני הנהר בימות החרף? — ואולי, מי יודע, אולי יש מקצת אמת בבמיוו של דודו וכנויו אותו שלשם: אולי באמת נתקלקל איוה מנלגילי מוח, ועומד הוא להתפטר ממטרתו... אולי באמת יהיה, כאמו, דראן לאבא ואחיות; אולי גם אותו יכפתו לכל יתפרץ החוצה; גם בו יפסלו כך וגם הוא יחזה לו כהיותו את הר-סיני הנוער, את האוצר הסמוי מן העין על קברה של רייוה'לע אחותו הבכירה, ואת הכעכים המשובצים פנינים! ... יתור אולי אף הוא לבקש בקרוב, איו, מציאה כשרה שיומין לו הקב"ה, כי פריץ יאבר, אולי... ופתאם — והגה אמו לנגד עיניו! מראשה הפרוע בלי כל שבים ומטפחת, מציאות שערות שיבה שהחלו זה עתה לצמח אחרי אשר גלחו; שמלתה הרקה לעווה, סרוחה ובלתי מרכסה; מפיה יז קצף, עיניה לטושות אליו והיא — שוחקת...

— לאן ? אמא !

— לקראתך. הן גשם שומף נתך ארצה, הכפור מתמסמס ומתמזמז... שילהי
סיתוא, ואתה אמלל עובר היום על פני הנהר... ובשבילי אתה עמל, בשבילי
קבעת את נפשך ועתידותיך... אוי ואבוי לי, חביבי, שאראך בכך!...
ופניו אורים רגע, מתקוה בלתי צפויה, הנה שומע הוא יברים של מעם
מאמו. היא יצאה לקראתו, כי צר לה עליו בעברו היום על פני הקרח, — רנשי
חבה כאלה, עלול אך לרחש לב רחום, לב טוב של אם בריאה ומיושבת
בדעת... מי יודע? — אילי יעשה לו נס במקום הזה, ועזבה שגעינה פתאם כמו
שאחזה לפתע... אבל איככה זה הצליחה להתפרץ מביתה. האמנם חדלו, גם
האחיות וגם אבא, לשמר את צלה ולעזבנה לנפשו באין הוא אתם? האמנם נואשו
ממנה ולא ישגוהו עוד כלל בה? — מה מכריחות אותו מחשבות נוראות כאלה
להתרחק מעל בני משפחתו האהובה, להתאכזר להם ולהחליש את כחותיו מעבר
בשבילם!...

אבל חיש מהר, תוכיחהו אמו בהיותיה כי מאפע כל תקותיו ומחשבותיו
הוא. היא התחילה להפציר בו לסור, אנב אורחא, גם אל חצר-המות, לקבל
שם את האוצר, את אותם הכעכים!...

ועד שיצלה להשיבה הביתה מאמצע הנהר, מהלך שעותים, משנה אמו את
מעמה כמה וכמה למשונעה ומיושבת, לרחמניה ואכזריה חליפות. ואחרי שבעו
בדרך חרפה ובזו כי תסרב לו בלכתה וסחבה אותו בשרולו וחצני מעילו לחצר-
המות, הוא שומע מתחדש את אותו הכנוי שזכה כבר לו מפי דודו לפני שבועים...
ההכרה האיומה ההיא: "משונע", מרעילה את מפי הדם שבמסלול עורקיו—הוא
מנרה את עצביו, ומרניש בנפשו, כי לא רחוק הוא מן המעבר אל עולם אחר,
עולמה של אמו, המלא דמיונות ומחזות, היות מפלות ושיחות משונע...
וכמו נדמה לו, כי לא גדול כל כך הסירפריו שהביא לאביו ואחיותיו,
בהשיבו את האם הביתה... הנה כי כן, גם הוא וגם היא הן הנשמות היתרות
שבעלמא הדין וגם — בבית אבא...

וכך עברו עליו עוד שלש שנים תכופות בהיות מתחדשות לבקרים. את
כיתם סגרו בעד כל איש מבוא, כי תמיד הלבנה האם את פני אביו ברבים,
הכסיפה פני אחיותיו ותעליב גם אותו בשיחותיה שהיתה בודאה מלבה. אכן הוא
לא קץ בה, לא התביש באמו המשונעה ויקים את נדרו לשאתה, על כפיס,
כאימן את היוגכ, גם עת פנשוהו אדוניו בשעת קלקלתו והוא רודף אחריה להשיבנה
הביתה, או בועצת בה ונושכתו, מכה בחרפה לחייו וצורמת באזנו על שלא יתן
לה ללכת לכל אשר ישאנה רוחה, גם אז לא המיח דברים כלפי כבודה ורק
במתנינות ונחת השתדל לפיסה ולהרגיעה. היא לא שאל בשלום ולא החזיר שלום
לשום איש בלכתו אתה, לא מאשר התביש בה, אך משום שאין שוה לו בנזק
העת... כי שיחותיה של אמו מענינות אותו הרכה יותר, מאשר לפטפט את
האנתיליגנתיים בדברים של מה בכך...

אבל פעם אחת לא יכל עוד להבליג על סערות רוחו. הוא חטא או חטאה
לאלהים, לאמו ולנפשו ויושר לבבו. המקרה הגורא ההוא, הגו ככתם שחור על
גשמתו הרכה, — עד עולמי עד לא ישכחתו!

המעשה כך היה :

אחרי שבעו נדודים כל אותו הלילה בהניאו את אמו משוטט בשוקים, התנמנם קצת בלי משים, והיא, השתמשה בשעת כשר כזו ותתננב חרש ותצא, יחפה והצי-ערומה, לשוא חפשוה ובקשוה, הכריו על אברתם את האם בבתי כנסיות ומדרשות, בבית-פקודות העיר לשוטרי חרש — ועקבותיה לא נודעו. הם נמו גם ללין בחצר-מות, שנים לילות רצופים, אולי ימצאוה שם מחפשת את, אוצרה' על קברה של ריז'ה'לע, — ואיננה. האב כבר החליט כי בודאי תעתה בדרך מסה'ב, ואחת ממרכבות הקטור עברה עליה ותפוצצה על המסלה, ואחרי אנחות תכופות ודמעות רותחות אחדות שהויל עליה, לספר לה ולבכותה, כבר החליט לשבת, שבעה', ולהתאבל עליה. ואז התמלטו מפיו של שפן דברים אחרים למורת רוחו של אביו: הוא כבר מוכן ומוזמן לקים מצות, שבעה'... מהלל שם ה' כי הזמן לידו מצוה שכזו ולא יאבה החמיצנה!'. . . ואולם, תוך כדי דבור יסרוחו כליותיו על השביעו ממרורים את אביו ועל חפאו הדברים הנוראים האלה עליו. ומה נפעם לבו כי אבא לא ישיבהו דבר, אך — בוכה ומתמונג בדמעות... לשוא נסה לבקש סליחתו ולפיסו, כי אין אדם נתפס על צערו, ובהיות נפשו קשורה בנפש האם, אינו יכל להכניס אל לבו את אותה המחשבה הנוראה כי אמו איננה עוד בחיים. ואולם אביו רק הצדיק עליו את במיוו הקשה של בנו, כי נאה ויאה לו כך וכך, בהיותו נזון מעמלו ונותן לחמו הוא. . . והדברים האלה צבתו את לבו כבשפורים מלבנות באש תפת לוהמת... הן אמנם מתרשה הוא לבנות את אביו משום שאינו מפרנסו הוא, כאורח ארעא.

אכן בעונה ההיא שרחב הפרץ בינו לבין אביו, בשרו למו מבית הפקודות העירוני, כי האם נמצאה, והנה שמורה שם ערי תתם קפרה. היא גרמה נזק רב לגנן אורחי, השחיתה את יבולו, נפצה את שמשות חלונותיו בבית, בבקשה תואנות עליו ועל משפחתו כי גנבה ושמה בכליה מאוצרה הסמוי. והבשורה הנעימה הפתאמית, כי האם נמצאה, שמחה את לבותיהם כלמו ותפשר בין אביו לבינו. חיש מהרו לבית-הפקודות דהתם ועולם חדש, עולם מלא גפתח לפניהם באותה שעה במציאת האם. אבל היא מתנכרה למו. היא באחת לא תדעם ולא תחפצם לדעת. הנם זוממים כלם את נפשה לספיתה. הנה ראה תראו — פנתה אל העומדים שם — הנה ראה תראו; עוד מעט ידברו אלי חלקות, יפתוני ללכת אחריהם למלאות ספקם בי, ואחר כך ישליכוני מעל פניהם ככלי אין חפץ בו... והבנות — אללי לי! חרפה פשוט לדור עמהן בכפיפה אחת...

ההמון שהתאסף סביב אמו המשונעה, על יד בית-פקודות העיר, שוחק לו בנחת והנאה משונה לברח את הרעת, והוא ואבא עם האחיות מושכים אותה הביתה, על כרחה.

הוא נגש אל אמו, ויאחזנה בשרולה הקרוע. והיא שולחת שניה בו ושורמת בפניו, כדרכה.

אז בא אותו הרגע הנורא שגם הוא יצא מדעתו. הוא לא יכל עוד למשל ברוחו ויעשה מה שעשה.

הוא איננו יכל עוד להעלות על זכרונו פרטיו של המקרה המעציב ההוא,

איך נהיה הדבר, אבל — נהיה... טמש השתגע באותה שעה ולא יכל עוד להבליג על כעשו.

ובלי משים — הבה אותה על הלחי, אחת ושתיים ושלש! ...
והיא פרצה בככי מר...

וכאיש שדעתו צלולה ומושבת גם יותר מן הרגיל, יסרתו אמו בדבריה, שנחתו כחצים שנונים אל תוך לבו:

הנה כי כן, קדישי היחיד, כך עלתה בימי להיות סקה מידך, בני... ולעין כל; בראש הומיות... אמנם נאה ויאה גם לי גם לך... כך ישראל יתפאר!...
ואחרי המקרה הנורא ההוא — מכסה איזה צעיף עלמה על פני כל זכרונותיו. הוא חלה ויאנש כרב עקת לבו וכמעט יראו אביו ואחיותיו שגם הוא ישתגע מאש קדחתו ושיחותיו בחמו.

ובקומו מחליו, נלו לו מעט, מעט כי אמו איננה עוד בחיים... בערב שבת בין השמשות היה הדבר; הם שפתו או את המיחם והיא נגשה ותהפכה על פניה וכל גופה... היא לא יכלה עוד לסבל... יסוריה, כנראה, התגברו על כחותיה שהלכו ודלו והמקרה הנורא הזה קרב את קצה...

הוא, שפן, המתכל דומם בתוך עיניהם של אביו ואחיותיו, בספרם לו בדמעות ונפש נאנחת את המקרה האחרון שקרה לאמם. הוא רצה לחדר בחקירתו אל תהום לבותיהם ולקרא שם כל הצפון, — והחשד שכלבו הולך הלך וגדול...
אלמלא חליתי — היה מסנן בין שפתי שקוע במחשבותיו — אלמלא מוטל הייתי בערש. לא תמה עוד האם לנוע!.. השומעים אתם? — לא תמה לנוע כל כך מהרה!.. אנכי לא הייתי מתיאש ממנה לפני זמנה... אנכי הייתי שומרה, רופאה במקרה הצרבת והמכונה ועוד יכלה לחיות. אצלי, עוד תפסה מקום נכבד, גם אם משוגעה כמות... אולי לאחריים לא, אבל לי יקר היה גם השם: אטא!...

הוא חשד את משפחתו, כי סברה את אמו לבית-אסף המשוגעים, שלא בודיעתו. היא חפצה להפקיע עצמה משעבודה... אולם, אחרי ימים נודע לו כי אמנם מתה אמו ע"י שהפכה עליה את המיחם הרוחח, ובכ"ז לא יכל להסכים כי טוב לה מותה מחייה. כל זמן שהנשמה בקרב האדם יש לו תקוה, ורק אחרי שגל עפר יכסה עליו אין לו מה לקוות — גם לחיות חיי משוגע!..
ובלבו היתה סיגא כמוסה וקבורה לאביו ואחיותיו. אלו היה הוא בריא, לא קרב כל כך מהר קצה של אמו החכיבה! — החלטתו זו לא שורשה מלכבו עוד היום.

הוא אינו יכל עוד לעבד בשבילם באותה האנרגיה העצומה שהיה חש בלבו לפני פטירתה של האם, אף כי חייה לא חיים היו. הוא עמל ויגע גם עכשו, אבל רק על פי ההרגל וההכרח ולא ע"פ נמיה והכרת חובה קדושה, למשפחתו.
שתיים עשרה שנה עברו עליו מני אז. אחיותיו שהשיא לאנשים אחת אחר אחת, חיות כמעט כלן בק"ח והוא מסנף את נפשו ונפש אשתו וכתו היחידה בעני והמר כל, אבל נודר הוא הגאה של משהו מהן. את אביו הוא מוקיר, ותומך בירו גם עתה, אבל מאד מאד יתחמץ בו לבו אם יודע לו, כי קבל גם הוא איזה דורון מהן.

ואת אמו אינו שוכח. גם הזיותיה חיות בלכבו עוד היום. וגם בשבתו את תלמידיו השונים להסביר ולבאר להם את שעוריו; גם בשוחחו את חבריו ע"ד החיים והמפרות; בהתעלמו עם רעותו ובתו הקמנה — דוכבות שפתיו את אותן ההפצרות שהיה מעתיר לאמו אז: לא ללכת...

כחירה סתומה הוא למכריו שאינם יודעים את ילדותו ומקריו המדאיבים. באמצע שיחתו את כל איש, הוא משתקע במחשבות ומפמפם חרש: לא, אמא, לא תלכי!.. הר-סיני אינו בוער באש; „על-חמא“ לא במצור ו„אשמנו“ — לא בשבי!..!

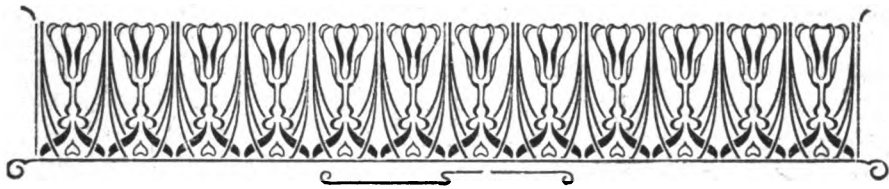
הוא מעורר עליו חשר קצת... אבל מקורביו מתענגים, בכ"ז, על שיחות חולין שלו ומוחו הברוא והחוק, דעתו הצלולה ומשפמו הנכון.

הוא מכיר טובה רבה לאביו הוקן, שלא לקח לו עוד „אשה“, כעצתן של אחיותיו, לכלכלו בימי שיבתו. מאונו זה של אביו יחדש בו את כההדוד, שאיפתו לעבודה ואהבתו המצוינה את אביו הוקן.

ע"פ הרוב הוא חולם בהקיץ ומפמפם: „אמא, אמא“... סלחי נא, אמא, הביתך!..!

אליהו האוי ומזויץ.

סעודה מפסקת

(תכונה).

הרש פתח רבי נח את הדלת למקצת, הכנים את ראשו וזקנו המלבינים,
הרטובים עוד מן הטבילה, אל החדר וילחש בקול חלש רצוף.
— ניטל...

ניטל שכבה באלכסון על מטתה, ידיה מתחת לראשה הקמה, ותחלוס.
בחדר נפקד סדר, על הקומודה השחורה והמתנוצצת לנכח הפתח צברו
חמרים חמרים ספרים מכורכים ובלתי-מכרכים, גליונות עתונים ומחברות; על
הרצפה התגוללו פה ושם קטעי נייר כתובים ובלתי-כתובים, מְפוצים וחלקים; על
יד המטה למראשותיה כרע ספר פתוח וגבו למעלה; על השלחן, הגשען אל הראי
בין שתי החלונות לנכח המטה, התנוסס גלופוס כמבורו, אמלס גדול בקצהו ועליו
חוכרות נייר כתובות, חלקות ומחוקות, ספרים דקים, שלמים וקרועים; על הקיר
מעל לקומודה היתה תלויה התמונה של זְבִישְׁצֵין: על שִׁפְקָה הכל שָׁלוֹ... כל
האסף המרגיז הזה היה מואר באור שמש הצהרים, אשר הפיל עליו פה ושם
רצועות, רצועות צהובות מבהיקות.

רבי נח התאנח חרש ויסגור את הדלת בלאט,
— אָח, רבש"ע! — מלמל לנפשו כאנחה רועדת, ותמונתו הגבוהה מעם
מבינונית ועטופה בגד אפור מארך עד למעלה מהכרפיים, מכנסים כאלה ארוכים,
ומכוסה ממעלה מנבעת של משי קלה — נעקרה ממקומה, רועדת עקב בצד אגודל.
בראשונה חלפו את לבו באור כהה נעים-קָרָעֵל, פהר מלתי-נעורים ממרחקי
העת: חדר קטן, בית בודד, ביער עומד למכירה... שעה מאוחרת בלילה, אור
סנורה, גמרא חביבה משוררת ללבב, עצמת-עלומים והנאה מאשרת; אח"כ בטאו
שפתיו שנית במרירות עוקצת:

— אָח, רבש"ע, אב שבשמים!

אחרי כן נגש אל השלחן, המכסה מפה צחורה לכבוד יום הדין ובקצהו
סדורות הכן מנורות-כסף עם נרות צחורות בלתי-מדלקות עוד, ויכוּן את מכסו
נכחו אל החלון. באותה שעה שלחה ידו ותאחו בקצה המפה ותסירנה במהירות
מעל השלחן. מנורות-הכסף שחו, השתקשו ויפלו לארץ ברעש.
רבי נח התעורר.

— אָח... — לחש בצער — איה המחזור...

וידיו החלו למשמש ולחפש על השלחן הריק.
לקול נפילת המנורות התפרצה החדרה תכף, כאילו עמדה ותתחקה מאחורי
הדלת, רחל, השפחה המתאנחת עוד מהבקר...
— רבי נח... מה זאת? — שאלה בקול רסוק וחרוד.
— נו, מה זאת! — הצטער רבי נח — הרימי את... א... איה המחזור?
ובהפנתו ללכת אל ארון הספרים, העימד אצל הדלת, נודעו כתפוחי
וימלמל במרירות:

— שוכבת לה... אָחִיָּה...
פני השפחה החורים-קידרים נודעו ועיניה נמלאו דמעות קודחות. כבית
אביה, היא זוכרת, היו בוכים עתה הרבה, חרש...
— רבי נח איש חסיד הוא... למדן — חושבת היא באנחה-רַנְחָה, בסדרה
את המנורות...
— הראית את אבנמי? — שומעת היא את קול רבי נח הנמוך-רצוץ מארון
הספרים והיא עוזבת חיש את המנורות ובכל לכב היא עינה, ברוצה אל חדר-מסתו:
— תכף, רבי נח...
רבי נח כונן את צעדיו בינתים שנית אל חדר בתו באנחה, בגשתו אל
הדלת הגיע בידו כמעט ויפנה את ראשו וימלמל,
— אחר המנחה...
וזקנו המלבין רעד.

— הנה האבנט, רבי נח! — קראה השפחה בהראותה על הסף.
רבי נח קבל מידה דומם את האבנט ויחל לחגור באנחה את מתניו. רחל
התכרדה נשארה על מקומה אצלו...
— הכבר... הגיעה עת המנחה, רבי נח? — חפצה היא לדבר עם רבי
נח אחרי רגע-דמטה וקולה חרד-צנוע.
— רבי נח... וכי מה את חושבת? — רועד קול רבי נח הרצוץ ותנועותיו
הקזקנות נעשות חלשות-מהירות — צריך למהר... היום לא גדול...
הוא לובש את מעילו העליון השחור, מחליק במהירות-הרגילה את זקנו
ומכונן את צעדיו אל הדלת.

— הכיני פה את הכל — הוא מוסיף — אָחִיָּי...
הוא לא גמר, גשק את המוזה ויצא.
— מי-מה? — נועה שאלת רחל על שפתותיה הרועדות.
בחדר המנקה ועוצר את נשימתו בצַפְנַת-חרדה לא נשאר איש. אור יום צהוב
קפא ברמטה, זכוב ירקק זמזם תהנונים ויתדפק בשמשה... רחל הרגישה את
עצמה פתאם יתומה עוובה, חלשה, תועה במדבר-עד... איזה צבת מלבנה לחצה
פתאם את לבה בחוקה ותצק לה עד לסנורים. רגע אחד חשה קדחת עצומה
בריסו עיניה ותפרץ ביללה איומה קרעת לב...
הדלת, אשר נכח השלחן, נפתחה ברעש ועל המפתן נראתה ניטל, עלמה
לא נבוהה, בת שש-עשרה, שכתפותיה אך מתחילות להתפתח. פניה המלאים-
רעננים היו עתה גלגלים-מפחדים ועיניה הנדולות — לזהמות ומכוננות.

— מה זאת... מה לך, רחל? — קראה משתוממת.

יללת רחל נעשתה יותר קורעת ותמהר לבא אל חדר-הבשול.
בראשונה עקרה נימל את רגליה ללכת אחריה, אולם תכף נזכרה ותשב
על עקבה.

— ערב יום כפור! — חלפה מחשבה במחה ושפתיה עזו בלעג חלש —

פּתְנָה ...

היא שבה אל חדרה ותשכב על מטתה שנית.
— בוכה — לא יכלה בכל זאת לשכח את המחזה — המונות ...

היא מזדעזעת. אשתקד הלא בכתה גם היא, נימל ...
והיא מתקנת בשקידת-קרחת את מראשותיה.
— ובכל זאת ...

אשתקד היה גם החרד הזה מלא איזו חרדה משונה ... האם היתה עוד
חיה ... היא התהלכה, זוכרת היא, לבושה מעילה הצחור, פזורה, חורת, חרדה
ומתאנחת ... לבה אמר לה ...

ראשה מזדעזע ומחשבותיה נפסקות.

— שמיות ... הרגלים ישנים ... היתה, פשוט מאמנת ... הנה גם רחל

בוכה ...

ונימל מתאנחת.

עיניה נעצמות פתאם מאליהן ועל קַפְלֵשׁ האפלה, המכסיפה נקודות, נקודות
תועות, שהתרקמה לפניו, החלה מעט מעט להתאָר לפניו תמונת אמה החורת
לפני מותה ... היא איננה יודעת מדוע, אבל כפעם בפעם, בהסתמן לפניו
תמונת אמה, היא רואה ראשונה בעיני רוחה את הידים הנוראות, הצנומות בירי
המות, אשר מששו בחולשה ויחפשו דבר-מה על השמיכה, מה חפשו או ... הנה
גם הפנים החורים, הנענים, המצח הנוצץ הכולט, והנה — המכט, המכט הנורא,
התהומי, המכט האחרון ...

נימל גוישת בחזקה את שפתה התחתונה ועל לחייה מופיע אדם קודח.

— עשרה ירחים ... עשרה ירחים תמימים ... מה נחפות העת ... היא

היתה חפצה עתה להביט עליה ...

נימל מתהפכת על משכבה; אך התמונה הנוראה, האכזרית, שהתרקמה
ברגע אחד במוחה ותמלא את כל לבכה המפרכס, לא תסור ממנה;

— גוש רקוב, רטוב, תולעים וזחלים, עצמות בולטות ... אמה האהובה ...

נחירי נימל מזדעזעות, גרונה מתחמם, על עפעפיה חולף זרם דק סולד. היא
הופכת בהחלטה מהירה את פניה אל הקיר.

— הכלים — ממלמלת היא בצער ונוהמת-משתעלת.

— כבר בכיתי למדי — מוסיפה מחשבה נוֹגֶה להעיק על גרונה ...

והיא זוכרת את שבעת ימי האבל. כבית אי-סדרים, הכל שלא על מקומו.
זראי כובש פנים בקיר, הממות פרועות. כמכור הבית עומד השלחן ועליו מליות
תפלים, סדורים, תהלים. על הקומודה המכוסה מפה כהה-גסה דולקים שני נרות
מפוצצות אור מזור, אור חמים, אור דוקר, חלאה, רפש, עננים, כאחת הפנות
על יד התנור עומד הדום נמוך ועליו יושב אבא, דוסס, בלי הנה, ובוכה ...
היא יושבת מולו נענה, נרגזה, נרעשה, חולת-ניולה ובוכה גם היא ... הרמעות

עוקצות, שורפות, משרבות... גם הרודה, אשר ארחה או בביתם, כוכה כלי הפוגות...

— מה הרבה או אבא לככות מתרסקת מחשבה במחה — גבר...
— ואחר כך — היא ממלאה — במרם הפרדו לנסע...

והיא זוכרת את התמונה בכל בהירותה, בלשכה השנית היא יושבת על הספה בבית התחנה, ידה האחת על צקלוננו של אבא והשנית על ברכיה. הלשכה יומיה. אל השלחן הארוך, המסודר פרחים ובקבוקים משונים, מקבנים צעירים גהירים וצעירות מקשטות, כיניהן גם מורתה הנוצה, מקשקשים בכפותיהם ובכוסותיהם ומפפפטים בהתלהבות, צוחקים ומתלחשים, קרוב אליה, בין הספה ולשלחן, עומדות כנופיות, כנופיות קמנות של יהודונים, זקנים וצעירים, ומשוחחים גם כן בהתלהבות, אך חרישית, צוחקים גם כן ומתלחשים גם כן. אביה, אשר התחיל מלבין במשך שתי הירחים האלה, מתהלך בראש ממה וידיים שלובות אנה ואנה, הופך את פניו מדי גשתו אל אחת חכנופיות... לפנים, היא זוכרת, היה גם הוא סוחר-וימוכר בכנופיות אלו... פתאם כונן את צעדיו אליה, ויקרא בקול רועד ונפסק:

נסע הביתה, גיט'קה... כן... מחר אסע...
היא גם לא שאלה אותו לפשר הדבר.

ובכל דרך מסעם העירה, זוכרת היא, התאנה לרנעים וימחה את עיניו...
ורק בבאם הביתה והוא השתקע בכסא מבלי השליך את בגדו מעליו שפפס בקול חלש רצוין פעמים אחדות:

— הלא רק צנה אחותה... רק צנה...

— חלכה! — חושבת ניטל ולכה מתחמץ — אבא חלכה...

היא מתרוממת פתאם מעל המטה וממהרת את צעדיה אל הדלת. כלבה התעוררה פתאם תשוקה ארירה, עורת, לראות את אבא, לחבקהו, לנשקהו, לשוחח עמו —

— ניטל! — הגיע לאזניה קול רחל הרועד מהחרד השני — התרחצי את ראשך? אבא הלך להתפלל ויצו להכין את הכל...

— איננו...

ניטל שכבה שנית על משכבה.

— היא לא תרחץ היום את ראשה... אבא בודאי לא ישאל היום...
היא נחכה במרירות.

— ניטל! — זוחל שנית קול רחל והיא מכניסה את ראשה החרדה.

— אח, הרפי ממני! — קוראה ניטל בצער.

היא תקנה את מראשותיה ותוסף בלחש מרסק:

— פתיה...

או זכרה, כי כשיבא אבא יהי עוד עליה לברך על הנרות ותרגיש פתאם, כי צרה לה המטה. לה נרמה, כי הורדה התקרה והיא מעיקה באכזריות בלתי נסבלת על תוה המכה גלים. היא קפצה ממקומה. כרגע אחד חשה חום דוקר בכל גופה מראשה ועד רגליה, ותתחיל להתהלך בחדר ועיניה התועות כמו מחפשות מפלט. אח, מה תערוג נפשה לצאת, לצאת, להתפרץ מן המצר הזה, לעמוד

ברשות עצמה, לחיות באות נפשה, לעשות מה שלבה חפץ... אה, מה צר לה המקום...

מאין אינים ישבה על המטה ותשען בימינה בדופן ואגרופה תמך את כנמרה. מבטה נפל על צבור ספרי-הלמוד אשר על השלחן. עיניה נעכרו שנית והיא נודעועה. הנה היא יודעת חק למודי ארבע לשכות. היא עימדת על הבחינה. היא מקבלת תעודה — אחרי-כן — — — אחרי כן — — —

ותמונת אבא החביב, אבא הערירי, החלכה, אשר זקן בלא עת ויקמט לפני בא מועד, מופיעה לנגד עיניה בכל אכזריות חבתה...

— הכלים! — מחליטה פתאם נימל ומעבירה את כפה על ראשה — אך דרך נשים היא... הלא צדקו איפוא דברי המורה: הַסִּמָּן על הנשים... אין דבר... ובכלל — אבא יבין... אבא ירניש... אבא הוא, בכלל, טוב-לב מאד...

והיא זוכרת כיצד קבל אבא לפני שבועות אחרים את דבר חדלה מאכל כשר מן החי...

כתפוח נימל נודעוועו והיא גרתעה ממקומה. כעבור רנע עזבה את המטה ותחל להתהלך שנית בחדר.

— מה משמע עינים פקוחות — השתוממה בהרגשת-אשר — אמת כזאת, אמת קרושה כזאת — ולוא אותו הספר...

נימל התחלחלה. זה רק שבועות אחרים עברו מיום חדלה מאכל כשר ולה נדמה, כי נצח שלם יבדילנה מהעת ההיא. היא אינה יכולה להסכים עתה, כי היא, היא בעצמה היתה אוכלת יום יום לתאבון כשר החיות העניות... פ... — ואבא? — חולפת מחשבה במחה.

— זה משפט, רוטינה? — נאנחת נימל — לב טהור כזה, נפש עדינה — ובכל זאת...

בימים הראשונים — היא זוכרת — היה מנסה לדבר על לבה לחדל מה-שמייות הללו, היא עברה בשתיקה פעם, פעמים; אבל כאשר הוסיף להציק לה, קראה בהתלהבות נמרצה:

— איני מבינה, אבא, כיצד אתה קורא שמייות לדברים, שהרבה חושבים אותם... נו, פשוט, לחובה קרושה?

הוא התאנח; אבל סאז — חדל.

רק באותה ערב, היא זוכרת, שתה אתם מה רבי קלמן שותפם, וכשהושיט לה את כוסו, ויקרא כדרכו תמיד:

— אנא, ילדתי, עוד פוסיסה...

אמר לו אבא באיום-התולים:

— הוזהר, קלמן... ילדה... מדבר אתה עם דעתנית, היודעת כבר להטיל חובות על נפשה...

רבי קלמן לטש עיניו ואבא הוסיף באנחת-נגינה:

— ילדה...

— רבי קלמן שותפם — חולפת מחשבת-אנב במחה היא איש אחר, כשספר

לו אבא את הדבר הטיל עליה מכת דוקר וקרא בחמה מקפאיה — בְּרַךְ

— פולגסים... אף הנה יודעים לבחר... אה, היתה מראה להם...
היא נחכה או ואבא התאנח הרש.
אה, מה יהיה...

גיטל הרגישה פהאם חולשה עצומה בקרטוליה ומחה כמו הלך ונסדק בעצלתים. בלבב נלהץ נגשה אל החלון ותפתחהו ותשב על משקופו. סמעל לשורת הבתים הנמוכים, אשר מעבר לרחוב השקט, נשקפה לה כפת שמים סהורה וחפשיה, אשר השתועה שקוע וצלל, צלל וטבוע מאחורי הצפרות המטללות, הנאחזות בעשן-התכלת הלאה, הלאה במרחק הרזום, במרחק המלבב, המספר ללבב, הלוחש לנשמה, המעביר עין גם מפסנת המסנר, המבחיקה עתה מקרניה העיפית של שמש שוקעת, גם מאילנות בית-הקברית, הקפואים לא הרחק ממנו, גם מנפתולי-המסלה הצרה, המתפתלת והולכת מאחריהם לאין קצה ותכלית... הלאה, הלאה מהם; מעולם אחר, מעולם חדש רוזם מרחק-התעלומות ההוא... גני הבתים, אשר מעבר לרחוב הקפוא, עומדים משום-מה שחים, עמוסים, מכוצים, כעוצרים בעד נשימתם הזקנה, ונדמה, כי גם קרבת-השמים מעיקה עליהם, ושכה, במרומים, כמעט אשר עין לא תשיגנה, רוחצת אחת הצפרים החפשיות בגלי התכלת החפשיה, מפלסת לה נסיב וכנפיה ישאיה אל אשר יהי רוחה ללכת, נשאת ומתפלת, נשאת וגועת, עד היותה לאחת עם התכלת ההולכת ומתגשמת, ועין אדם לא תשורנה עוד...

— גיטל!...

גיטל הודיעה. היא הפנתה את עיניה אל הדלת, על המפתן עמד אביה נכנן. חור, נענה; עיניו הארמדמות תועות וידיו ממשמשות בכנפי בנרו האפור... לבה נלחץ כמו כצבת מלבנה. לה נדמה, כי רואה היא לפניו את אביה בפעם הראשונה...

— גיטל... פואי — גמנם רבי נח בקול רצוף ורועד.

— לאן? ... מה? — הורידה גיטל את רגלה האחת מעל המשקוף ותשאר

במבוכה:

— פואי... סעודה מפסקת...

קולו נפסק, אך גיטל לא הרגישה.

— א! תכף, אבא!

הוא קמה ממושבה, ותחל לתקן את חגורתה.

— לא! — מהר רבי נח ויצעד צעדים אחרים בלתי ישרים לנכח בתו.

קולו היה סווד — אנכי... אהי, אהי...

גיטל הלבונה כסיד. כמכת-שמש קרעה את מחה מחשבה שחורה אחת ותהמנה, החלון, אשר נגדה, נדמה לה רגע למרבע שחור בכותל הלבן, והיא נפלה אחורנית על הספה באנחת רעל חנוקה...

— בתי — גמנם רבי-נח מתוך דמעות ויצעד על מקומו — בתי היחידה... למעני

נא... ערב יום כפור... בתי היקרה, אכלי בשר!...

ושתי יללות חודרות, מלאות עצב עולמים הרטיבו את אויר החדר עם דמדומי

ערב — ילל האב ויללה הבת...

א. ל. גניסין.

זכויות גזולות.

ספור.

מאת מ. ב. לזבניק.

א.

כאשר קרבו בשנת... ימי המסה בבתי הספר, החלה הגברת גרין לחיות דואגת ומודעזעת מאד.

בכל השנים האחרות היתה הגברת גרין כבר נמצאת בעת ההיא בנאות שדה, וכדרכה, היתה מרבה שם לספר עם מכירותיה החדשות על האביב ועל הצפרים, על הרשאים ועל השושנים וגם על האהבה ועוד הרבה דברים, הנשאים — כפי שתדע — על שפתי המשוררים ברנש ובהתפעלות רבה. אבל כן היה בכל השנים ולא בשנת... בשנה הזאת נשארה יושבת בעיר א... הגדולה וההומיה וגם לא חשבה על אודות כל הדברים היפים, שהיתה רגילה לספר במ בנאות שדה: בנה הכבוד, מקס, נמצא בשנה הזאת במחלקה האחרונה של הגימנוזיום, ובימי המסה, שעמדו כבר מאחורי הכותל, הלא היה מוטל כל גורל חייו העתידיים.

— הוי, הגזרה, הגזרה החדשה — היתה הגברת גרין מדברת אל נפשה בפעם בפעם — הגזרה הזאת הממתני כלה... לפי זאת ההגבלה האחרונה של היהודים בבתי הספר יוכלו לקוות רק המידליסטים לבדם להכנס אל האוניברסיטה, ואם השעה תשחק לו למכס, אז יקבל מידליה של זהב, אז יכנס אל האוניברסיטה ויהי בעוד שנים אחדות לרוקמור... כלה עשירה עם עשרת אלפים גרוניה כמו בטוחים לו אז באחריות... אבל אם לא?...

הגברת גרין התחלחלה בכל פעם אשר עלו במחשבתה המלים: "אם לא?... ביראה של אמונה תפלה היתה יראה גם לחשוב, מה יהיה אז, אם לא?... לה נדמה, כי במחשבותיה אלה היא בעצמה קוראת לאמונה... אבל המחשבות המחרידות האלה, כמו להרעימה ולהדאיב נפשה, היו לרוב מתגנבות ועולות בקרב לבה סבלי משים.

— הן לא יתכן דבר כזה! — היתה מתחלת לדבר או אל נפשה בקול גואש — הן לא יהיה ולא יוכל להיות דבר כזה!... אם רק יש אלהים בשמים.

לא יתנני גם הוא לראות ברעה הזאת... הן אמלל לכל ימי חייו יהיה מפס, אם לא יכנס אל האוניברסיטה!...

ולהרעפה עוד יותר היתה כמו שומעת, איזה קול נסתר לוחש לה במעמקי נפשה: לא לעזר הנה מענותיך אלה, לא לעזר ולא להועיל... אך היא היתה מתאמצת להשתיק את הקול הזה, לבלי שמוע אותו; היא היתה מתאמצת להלחם במחשבותיה הארורות, באותן המחשבות, הקוראות לאמונה, והיתה מוסיפה למעון ולמחות כנגדן, כעומדת על נפשה...

היו, אמנם, רגעים, ותקוה משעשעת, כמעט בטחון, היה ממלא כל חדרי לבה. באותם הרגעים היתה כמעט שוחקת למחשבותיה הרעות: — הן כבר צפיתי כמעט כל זאת מראש — היתה מרניעה או את עצמה — הן גם עוד קודם הגזרה הייתי משננת לבני יום יום, כי היהודי צריך להצטין על אחת שבע, אם יחפוץ לפלם דרכו בחיים ככל האדם. ומפם שלי היקר והנחמד הן שמע לקולי וילמוד בשנים האחרונות בשקידה רבה למאד ויהי תמיד התלמיד הראשון כמעט. אבל רגעי בטחון כאלה באו לה רק לעתים רחוקות, ובמדה שימי המסה הלכו הליך וקרב, מעטו אלה הרגעים עוד יותר ויותר, ורוב הימים האלה עברו עליה אך ברגזה ובראנה.

היא חדלה כבר גם לדקדק בתלבשתה ועדייה וכל היום היתה כמעט אך רצה ושואלת, רצה ומתאוננת רע באוני כל מכריה.

בעלה, סמיון גרינורוביץ, כשהיה פנוי, הרבה, אמנם, גם הוא לדבר על אודות ימי המסה הקרבים ובאים. אבל שיחותיה עם בעלה לא יוכלו להניח את דעתה כלל: ראשית — הוא היה עסוק כל היום במשרתו אשר באחד הבנקים, ולא בכל עת היתה יכולה לדבר אתו, ושנית — הוא, כאשר גם תמיד היה חוזר כמעט רק על דבריה היא, ביחוד בעניני החנוך, המזורים לו — היא בעצמה הוכיחה לו זאת פעמים רבות — מכל וכל, עשה כן גם הפעם, והדבר הזה הרניזה במאד מאד. היא חפצה — קתה שיחוקו בה את בטחונה, שידברו ויוכיחו לה ההפך מברביה, אם אך תתחיל להתאונן רע, — והנה בא בעלה ונתן הסכמתו על כל דבריה: היא התחילה להתאונן, ויתאונן גם הוא; היא התאנחה או נדה בראשה, וגם הוא עשה כן.

אחת היתה בבית הגברת גרין רק אמה הזקנה, שהתאמצה להרניע אותה בהבטחותיה ובתקוותיה התמימות.

אמה הזקנה היתה עוד מבנות הדור הישן, כביכול, ואם כי מנהגי הדור החדש אשר בבית בתה פעלו גם עליה, מרצונה או שלא מרצונה, הנה האמונה לא נמחתה עוד כליל מקרב לבה — היא רק נעשתה תפלה ביותר — ולעתות בצרה היתה זוכרת עוד את היושבי בשמים, לעתות כאלה היתה מוציאה מארגנה, המיוחד רק לה לברדה, את שארית הפליטה מכל הספרים העברים, שהיו לה עוד בימי היותה, בעלת-בית בפני עצמה, את הסדרו: קרבן-מנחה העב והגרול, ובהסבה פניה אל הקיר, היתה מדובבת בלחש את תפלת היום או גם איזו מזורי תהלים, את דלתי חדרה היתה סוגרת לרוב בעת תפלתה, אך גם בהשאירה אותן לפעמים פתוחות, גם אז לא הפריע אותה איש מתפלתה: כל אנשי הבית, גם פשה הקטן, שלמד כבר גם הוא בהנימנויו, לא חפצו אז גם להביט אל תוך

חזירה הפתוח, ורק נכרתה הקמנה לבריה היתה נגשת עור אליה לפעמים רחוקות והיתה שואלת אותה על אודות התפלות, הכתובות מימין לשמאל באותיות גדולות ופוזרות לה.

בכל הימים לא הרבתה הגברת גרין לשוחח את אמה. וכאמת, על אודות מה היתה יכולה לשוחח אתה? — אבל בימים האחרונים שלפני המסה, כשהחלו המחשבות הארורות להציק לה ביותר ולבלי תת לה מנוח, פנתה לפעמים קרובות גם אל אמה.

— מה את אומרת, אמי? — פתחה לרוב בשאלה — איך ינבא לך לכך, היקבל מכם מידליה של זהב, היכנס במהרה אל האוניברסיטה?
— אל תדאגי, בתי — היתה עונה לה אמה בכמחה — נקוה להשוכן במרומים, והוא ימלא את כל משאלות לבנו. אך לבר זאת — הוסיפה פעם אחת — הלא תדעי, כי יש לזה תרופה בדוקה ומנוסה כמעט.
— איזו תרופה? — למרות רצונה נשמע הפעם לעג קל בדברי הגברת גרין — אני שכחתי כבר את התרופותיך.

— אבל אני לא שכחתי. הזוכרת את את ימי המסה, עת הכנסנו את מכם ואחרי כן את משה אל הגימנוזיום?

— כן, זאת אני זוכרת. אבל אינני יכולה להעלות בזכרוני, איזו תרופה עשית אז, למען יעמדו בנסיון ויקבלו אל הגימנוזיום?

— ואת התהלים שכחת? — אנחה קלה התפרצה מלב הזקנה, ותנד בראשה במוכיחה.

— התהלים? כן, אני מתחלת לזכור מעט. מה עשית אז?

— ואני זוכרת זאת היטב... אני זוכרת היטב, איך בא מכם לפני שמונה שנים ביום הראשון לעמדו במסה ויספר לכלנו את דברי נגינה חברו. הלא תזכרי, כי וניה דובוב הלך להבחן או ביחד עם מכם? — והנה בא מכם ביום הראשון ויספר, כי בעברם על דרכם להגימנוזיום הוא וזניה לפני כניסת הנוצרים, הסיר וניה את כובעו ויצטלב, ואחרי כן פנה אל מכם ויאמר לו. שכל מי שעושה זאת באמת יבלב המים, הוא בטוח, כי יעמד בנסיון. ומכם שאל אז, אם גם לנו, היהודים, יש דבר מבטיח הצלחה כזה? אתם שחקתם אז עליו, אבל לי ירדו הדברים האלה עמוק אל לבי...

הזקנה התאנחה ותרדם מעט. הגברת גרין לא הפריעה את שתיקתה גם בהברה אחת; היא הכימה אליה בעינים פקחות ותדום גם היא.

— או לקחתי את התהלים שלי — הוסיפה הזקנה — ואניחהו בלילה תחת הכר למראשותי מכם. אנכי אמרת לו, כי התהלים יועיל בודאי להכניסהו אל הגימנוזיום, והוא האמין לי. כבוקר נתתי למכם לנשוק את התהלים — או עשה זאת בחפץ לבב, העירה הזקנה באנחה ובמנוד ראש — ואחרי כן קראתי בו עשרה מזמורים. כן עשיתי או בכל לילה ולילה, ומכם גם באמת - עמד או בנסיון ויקובל אל הגימנוזיום. כן עשיתי אחרי כן גם לקשה. קשה כבר לא האמין בזה בכל לבו, ובשעה שנתתי לו לנשוק את התהלים, ראיתי כבר גם שחוק על שפתיו — בלי כל ספק לעג או סכס באוזניו על הדבר הזה, הן גם אז כבר חשב את עצמו לפילוסוף — אך גם משה עמד בנסיון. ואת הדבר הזה הנני חושבת לעשות גם עתה, מכם,

אמנם, ילעג לזה, ואת התהלים לא יחפוץ לנשוך בכל אופן, ואולי לא יחפוץ בזה כלל, אך אני אעשה זאת בחשאי, ורק את, בתי, שמרי את הדבר אתך, לכל יודע זה למכס.

הגברת נרין לא האמינה הרבה בתרופה הזאת, ובעת אחרת היתה בלי כל ספק ממלאה שחיק פיה לשמע דברים כאלה, אך הפעם לא שחקה לדברי אמה, ואם כי בפיה לא הגידה לה דבר, הנה במעמקי לבה היתה כמעט שבעת רצון מהמעשה, אשר חשבה אמה לעשות.

ולוא היתה בושה, כי עתה אולי היתה גם מתפללת בימים האחרונים; הן את שפת הסדור, שהורוה לקרא בימי ילדותה, לא שכחה עוד? — היא היתה אולי לוקחת סדור גם היא — אמה כבר התחילה להתפלל בימים האחרונים מדי יום ביומו — והיתה מתפללת... מבקשת... לו אך לקחה את הסדור בידה, היתה כבר יודעת, איך לשפוך את לבה... אבל איכה זה לוקחים פתאם סדור ומתחילים להתפלל? — ואיפה תתפלל? — בבית? — הלא זה... באמת... הלא גם מכס וסשה ימלאו שחוק פיהם למראה חזיון מוזר ונלעג כזה? — אי אולי תלך לאחד מבתי התפלה, תלך לבית התפלה, לא כראש השנה ויום הכפורים, כי אם ביום אחד פשוט באמצע השנה, למען אשר כל רואיה שם יעבירו קול בעיר: הגברת נרין היתה לבעלת תשובה? .. לא, דבר כזה לא יוכל גם האלהים לדרוש ממנה! וכמו, למען הקל מעט מעל לבה את מועקת אותו הרגש, הדרוש לו מוצא בתפלה — תהיה איזו שתהיה, ולו גם בלי השתפכות הנפש, בלי הכנעה רוממה ועמוקה — כמו למען הרניע מעט את נפשה, אשר מבלי משים היתה בוראי מקנאה כאלה, שלא יבושו לפנות בבקשותיהם אל על, — החלה הגברת נרין לשאת שם אלהים על שפתיה לעתים יותר הכופות.

כמעט בכל עת, אשר התאוננה באוני מכיריה על מצב נפשה, שהיתה נתונה ותלויה אז בין תקוה לפחד, השמיעה גם דברים לא מעטים, שהיו מכוונים לשמים. היא השמיעתם בלשון נסתר, כאלו היתה כונתה בזה לאמר: אנכי, אמנם, אינני מבעת, לו בקשתי בלשון תפלה; אבל הלא גם באופן כזה יכול "הוא" לשמוע את דברי, גם באופן כזה יכול "הוא" לדעת את אשר אני צריכה.

— אינני יודעת — היתה לרוב מדברת או הגברת נרין בין יתר דבריה — אם רק יש אלהים בשמים, אז... אינני יודעת, איך להביע זאת במלים.

— ובאמת, הן, עליו" לדעת, כי לו היה חפץ בני... נו, כמו שאומרים זאת... להחליף את הדינר, כי עתה הן לא היה יודע כל פחד ודאגה! — בני, במובן, לא יעלה כזאת גם על לבו, אבל הן הוא מביא בזה מצדו קרבן גדול! — הדבר קמון הוא להמצא במצב תלוי ומחריד כזה: לראות את כל חיך תלויים לך מנגד?

— לא! — כן היתה מסימת לרוב הגברת נרין את דבריה — אם רק יש אלהים בשמים, אז יעזור גם הוא לבני לעמוד בנס.

ומכס בעצמו, זה הגימנויסט הנאה והחכם בעיניו, אשר, לפי דברי אמו, לא העלה גם על לבו, להחליף את הדינר, אחרי שהרגיש פתאם על ידיו אסורים מעיקים גם הוא, החל להתמרמר, לכעוס ולהתרנו מאד מאד.

המהשבה המטרידה, שהוא נושא אסורים על ידיו, שהרבה, הרבה דרכים גדודות בערו, המחשבה הזאת נקרה, אמנם, במוחו זה כמה, גם עוד לפני ההגבלה האחרונה של היהודים בבתי הספר. הרבה גרמו לו זאת שיחותיו על אודות העתיד עם וניה חברו, אך במדה עוד יותר מרובה נרמה לו זאת אמו, אשר בכל שעת בנושר לא נמנעה מלהוכיח ומלשנן לו: — יהודי הנך, הרבה דרכים גדודות לפניך, ולכן עליך להצטין ולהצטין ולהצטין!

אבל עד העת האחרונה לא נולה ממנו המחשבה הזאת את מנוחתו ולא הולידה בו כל הרהורים רעים, ובכל פעם שעלתה לפניו ככתב שחור ותעיב איזה חלום מחלומותיו הבהירים על עתידו, הוסיף רק לשקוד על למודיו ולא יותר. לא כן בעת האחרונה, בעת האחרונה התחילה פשוט להיות מרעלת את החיים.

הנה הוא יושב ועוסק בלמודיו, שהוא עמל וחוזר עליהם כמעט יומם ולילה, אך פתאם — הנה המחשבה הארורה הזאת כבר מתעוררת שם ומתחילה להעיק על לבו ומכלכלת את מוחו ומכלכלת ומכלכלת...

הוא יודע, כי בלבול מוחו זה אמונו הוא, והוא מתאמץ בכל עוז רוחו ורצונו ומשקיע את עצמו עוד הפעם בלמודיו ומוסיף לחזור עליהם ולשנן אותם. אבל המחשבה הארורה הזאת לא תחדל כבר ולא תרף ממנו והיא מוסיפה להיות נוקפת שם במעמקי לבו... והיא נוקפת שם ונוקפת כלי הרף...

אך הנה הוא כבר חוזר על אחד מלמודיו. הוא מרגיש, כי יודע הוא עתה את הלטיני הזה לכל פרטיו ופרטי פרטיו; הדבר הזה ישביענו רב עונג ויפח בו אומץ, תקוה ובטחון, והוא מרשה לעצמו לנוח ויגעים אחרים ולהחליף כח. אך הנה זוחלת ועולה לפניו עוד הפעם אותה המדשבה הארורה, וכל אומץ רוחו נז ויעלם. — ומה, אם התלמידים האחרים ייטיבו לדעת ממך? — מתחלת היא ללחוש באוזניו — ומה, אם האחרים יקבלו את המידליה, ולא אתה?

והמון דמיונות פחד עולים ומסתירים ממנו את עתידו ומעיבים אותו...

והמון הרהורים רעים מתפרצים אל לבו ומרעימים ומועזעים אותו...

— סכל גדול אהיה — אומר הוא לנפשו ומנענע כראשו — סכל גדול אהיה, אם, כאשר לא אקבל מידליה... אם, כאשר אשאר מחוץ לכתלי האוניברסיטה...

אבל הוא איננו ממחר לחשוב את מחשבתו זאת עד תומה, איזה דבר נעלם מתחיל להעיק על לבו וכמו במספרים הוא מקצץ ומסתיר ממנו את סוף מחשבתו זאת, והדבר הזה מרעימו וקרגיו עוד יותר.

והוא כועס ומתרנו מאד. אך, על מי הוא כועס. לא ידע עוד היטב גם בעצמו. וכשבתו כה בלב תוהה ומתמרמר, הוא — מבלי אשר ידע בעצמו מדוע — מתחיל לזכור פתאם את כל אשר שמע על אודות היהודים בבית חבריו הנוצרים ואת כל שרידי סמני היהדות, שראה בבית הוריו מילדותו ועד עתה.

בבית הוריו לא שמע מעולם כמעט כל דבר על אודות היהודים — הלא דבר הוא? ... עוברת מחשבה כמוהו — ובבית חבריו הנוצרים, לכל הפחות בעת היותו שם, היו היהודים לענין השיחה פעמים רבות מאד. והדברים, שדברו על אודותם, לא היו להם לתהלה כלל:

— היהודים מוצצים את לשר האכזרי; היהודים מונים את האזרחים ומתחרים בם; היהודים נוהגים בכמה מנהגים מגונים ובוזיים; היהודים הם עם עקש וקשה ערף — זאת היתה לרוב השורה הראשונה מכל השורות, ששוחחו על אודותם. ובבית חבריו הנוצרים הלא התייחסו תמיד בפניו אל היהודים לא כצוררים; להפך, הם אמרו, כי גם בין היהודים ימצאו הרכה אנשים כנים וישרים, כמו למשל אביו, סמיון גרינורוביץ, ועוד כמוהו, — ואם הם חרצו משפט על כלל היהודים... וככל מה שאמרו הלא כתוב כמעט גם בניאונרפיה ובהסתוריה, שלמד בהגימנוזים... אמת, הוא לא ילמד אל דרכי היהודים ההם, ובכלל גם לא ידעם ולא ירגיש כל קורבה אליהם; אבל...

ההגבלה האחרונה — לו ולכל הדומים אליו היא, אמנם, אכזריות גדולה; אבל

והמורה העברי, שהיה לו?

הוא, כמה ענויים גרם לו. אותו המורה, כביכול!

עתה יתענה תחת ידו משה האמלל...

הנה שקעה אז שמש החורף, ויבוא ליל ירח בהיר. — הקור בחוץ רק מאד את הלחיים ומאמץ תחת האדרת החמה את כל שרירי הגוף, אבל איננו גדול ביותר. — חבריו באו לקרא לו להחליק על פני הקרח ולראות באש הפלדות, שיציתי שם. אבל אמו לא תרשה לו ללכת: — כבר ההסרת שני שעורים בשבוע הזה — אומרת היא לו — ועליך לחכות הפעם על המורה העברי. —

— אבל, אמי — החל או למעון. בבואו אחריה לחדרה מפני חבריו — למה לי השפה הזאת, הן לא אבין את אשר אני קורא עם המורה? הן איננו מתפללים, לא אבי ולא את ולא אני, וגם לא נתפלל; למה זה אלמוד חנם לקרא את שפת התפלות המתה הזאת?

אך מענותיו אלה לא הועילו לו, והוא נשאר אז כלוא בבית. ואמו הן לא מצאה על מענותיו כל מענה נכון! — וכאמת, האם למען יצא לקרא, מה שמזמר החזן בשנה החדשה של העברים וביום הסליחה? — כבר שכח, איך נקראים הימים האלה בעברית — אשר, לפי דברי אמו, או פשוט לא נאה לבלי לכת אל בית תפלה עברי, האם למען זאת כדאי להגרם את השנים כאילו שפה סינית?

לו נתנו לו את הכסף, אשר היה מקבל המורה הזה, מבלי הביא לו כל תועלת כי עתה הלא היה לו די כסף לבקר את התיאטר פעמים בשבוע! ואבותיו?

הלא הם תמיד הביטו אל המורה הזה כמעט בבוז! ולא רק את ידם לא נתנו לו, גם על ברכתו לא תמיד ענוהו...

ואותה מנהגי היהדות העלובים, אשר עוד משתמדים הם, כביכול, בביתם? הלא, מלכד אם זקנתו, כמשא כבוד הם על כלם!...

אמנם מרגיש, כי כבר היא יודע, על מי הוא כועס. אבל ביחד עם הרגשותו
זאת מתעורר עוד הפעם איזה דבר נסתר ומעיק על לבו ומרעימו ומרגיוו מאד...

וכעסו זה של מכם היה בלי כל ספק הולך וגדול מיום ליום, והרהורים
רעים, גם הם היו הולכים ורבים במעמקי לבו, לולא שיחה אחת, שהיתה לו בימים
האחרונים עם וניה חברו.

— מדוע הנך כה עצוב, מכם — שאלהו פעם אחת וניה, בהפגשו אתו.
— ואיך לא אהיה עצוב? — השיב מכם בתרעומה כבושה — אנכי עמלתי
שמונה שנים תמימות, למדתי ולמדתי, ועתה פתאם — עמוד!... חוסמים בעדך
את הדרך, ואתה לך החנק או הטבע...

וניה החריש רגעים אחדים ולא דבר דבר. הוא עמד לפני מכם בעינים
מושפלות ארצה. לא נעים היה לו ברנעים. האלה להפגש במכטי מכם, לא נעים
היה לו זה, אולי מאשר הרגיש בנפשו, כי לא השתתפות ולא רחמים היה מוצא
מכם בעיניו.

אך עד מהרה התאושש ויאמר:

— נו, מכם, אתה תפחד לחנם, לך אין מפני מה להתירא. אתה הלא
היית תמיד מהתלמידים הראשונים, ובשנה האחרונה הזאת הלא עוד הוספת לשקוד
על הלמודים: תוכל להיות בטוח, כי תקבל מידליה של זהב, ואז הלא תהיה מן
הראשונים להכנס אל האוניברסיטה.

— אבל הלא כל התלמידים העכרים שוקרים בעת האחרונה על למודיהם —
הזכירו מכם כאנחה.

— נו, נחדל לדבר מהפחדים האלה; יודע אני, כי עולה אתה בידועותיך
על כל התלמידים. אבל שמע נא את אשר אימר לך...

— מה? — שאל מכם, בראותו, כי חברו נעצר במלים.

— נו — הוסיף וניה, בנגממו בלשונו — מובן מאליו, אין לקנא ביותר במצב
הנימנויסטים שלכם; אבל בכל זאת... איך לאמר לך זאת? ... בכל זאת לסטודנטים
העכרים טוב יותר מאשר להסטודנטים משלנו... מכין אתה? ... הסטודנטים העכרים
מעטים הם, והכל שמים להם לב... הם כלם יוכלו להיות בטוחים, גם העניים
שבהם, כי סוף סוף... נו, הלא כן הוא!... סוף סוף ישאו להם כלות עשירות,
ומצבם איתן. אבל הסטודנטים משלנו מה? רבים הם על כל פסיעה ופסיעה,
התבין?

מכם שמר את הרברים האלה בלבו, ומהשיחה הזאת שכך מעט כעסו
והרהורים רעים על אודות, חלוף הדינר" כאשר אמרה אמו — לא עלו גם
כאמת יותר על לבו.

ג.

ובאותה החצר, שבה גרה הנכרת נרין, בחדר קטן ודל אשר באחת הדירות

הצפופות של האנף הפנימי הישן נמצא באותה העת עוד אחד, שלא ידע מנוח מפני ימי המסה הטריבים ובאים. זה היה יליד עיר קטנה בחור כבן עשרים ושנים, אברהם חניקין.

חניקין זה בא לעיר א... ומטרת בואו אליה היתה: להכין עצמו בלמודי הנימנויים, כדי לעמוד בנסיון לתעודת בגרות ולהכנס אחרי כן אל האוניברסיטה. בתחלת בוא חניקין לעיר א... היה לבו התמים עוד מלא המון תקוות תמימות ואמונה גדולה בביאתן ובהתקיימותן של אותן התקוות. אבל במשך שלש שני מגוריו בעיר גדולה וזרא כא... נמוגו תקוותיו אחת אחרי אחת, ובמקומן נחל לו מכאוב וכעס הרבה.

יותר מכל אכזבותיו מררה רוחו, מעת השמע דבר ההנבלה החדשה אכזבת תקותו האחרונה והיחידה, שעוד נשארה לו: להכנס אל האוניברסיטה. כמה עמל ועוניי שבע, כמה קשרים התיק בגלל תקותו זאת! — כשהיה בתחיל לפעמים את כל אלה בזכרונו, היו כתפותיו מורמות ברטט פתאם, ראשו היה מזדעזע עליו, והמלות: — אינני יודע, אינני יודע! — התמלמו מפיו בקול מלא יאוש ורוגז רב...

גם הוא היה יושב כלוא כל היום בחדרו הקטן והדל והיה חוזר בעת האחרונה על כל למודי הנימנויים; בשנה הזאת כבר הניש בקשה לועד הבוחנים של גימנויים אחד: להעמידה לבחינה. אך הוא היה חוזר על למודיו אלה בלב כואב ונואש: גם שכיב תקוה אחד לא נראה לו הפעם בעתידו הקרוב, ועתידו זה נדמה לו כה כהה, כה ממושמשש... כבין השמשות של יום סגריר בסתיו...

הוא, אמנם, היה בטוח, כי יעמוד בנסיון ויקבל תעודת בגרות, אבל הלא היה בטוח גם בזה, כי לו גם יקבל מאה ועשרים תעודות — שערי האוניברסיטה סגורים לפניו; הלא התלמידים העברים, שבקרו בהגימנויים שמונה שנים תמימות, גם הם לא כלם יקובלו אל האוניברסיטה, גם מחציתם, גם שלישיתם לא יקובלו אליו. היו כבר רגעים בעת עסקו בלמודיו בימי האחרונים, והוא כמעט החליט בגפשו לבלי לכת עוד כלל אל הבחינה:

— אשאיר להם, לועד הבוחנים את בקשתי, שהגשתי אליהם, ולא אלך יותר אליהם, לא אלך, לא אלך!...

זה היה לרוב, כשהגיע בחזרתו ללמודים כאלה, שנפשו לא מצאה בהם לא דעת ולא יופי ולא סתם דברים במלים, אבל נוחים למקרא, ללמודים, שלולא היו חובה עליו לדעתם, בעמרו לנסיון, לא היה עולה לפניו גם במחשבה לטפל בהם. — למה אני קובע את נפשי בהבלים האלה — היה שואל את עצמו בחמת רוחו — מה יתנו לי?

— תעודת בגרות?

והמלים האלה: תעודת בגרות — נדמה לו אז — כאלו התנלגלו בכל פנות חדרו הכהה בצחוק שטן פרוע ואכזרי...

— הבגלל זאת התענית — היה שואל את עצמו במרי נפש נענה ודואבת — בגלל חתיכת ניר, המעידה על עמדי בחצי הדרך?

בטוחו, אמנם, היתה מתעוררת לפעמים המחשבה על דבר נסיעה לחוץ-לארץ:

להכנס שמה אל האוניברסיטה. אבל המחשבה הזאת היתה נפסקת מהל עוד בראשית עלותה לפניו.

— האם כח אבנים כחנו? — היו כל קרביו הומים או בקרבו...

— האם בשרנו נחושה? — כמו היו קובלים או כל עורקיו הצנומים...

— להתחיל עוד הפעם סדר ענויים חדש בין אנשים משנה זרים לי? — היתה

סתפרצת מלבו אנקה טרה ומועזעת...

וכל ימי עניו ולחצו היו עוברים פתאם לנגד עיניו וכה היו מעיקים על לבבו, כה היו מדכאים ומיגעים אותו... רק בזכרונם לכד היו מדכאים ומיגעים אותו...

אך בכל זאת לא קים את דבריו: לבלי לכת יותר אל הבחינה, ואחרי אשר ענה את נפשו זמן מה במחשבותיו המרות, היה מתחיל עוד הפעם לשנן את הלמודים היבשים; צר היה לו על עמלו הרב, שהשקיע בהם. — אעמול עד גמידה — היה אומר אחרי כן לנפשו מתאנח — ולכל הפחות אוכל להוכיח לכל, כי לא בי האשם, אם נשארתי עומד בחצי הדרך.

אבל לא בכל עת היה יכול לגבור על כאבו המועז ועל מחשבותיו המרות, כדי לשוב ולשנן את למודיו היבשים.

ובשבתו בלילות האחרונים שלפני ימי המסה יחידי בחדרו הדל לאור מנורתו הכהה לפני ספרי הלמוד הכמושים, היתה העת עוברת עליו לרוב רק במחשבות מרות בלבד.

הוא היה, אמנם, מתאמץ בכל עוז רוחו להסיחן ממנו, אך במה היה יכול להסיחן, והוא יחידי ובלילה?

והוא היה מתחיל לרוץ בחדרו הקטן מפנה אחת אל השנית. אך בעלי דירתו, שהיו ישנים בחדר הסמוך, היו מתעוררים משנתם לקול צעדיו והיו מתחילים להרנן שם בקול. והוא היה אנוס לשבת עוד הפעם אל השלחן.

הוא היה מתחיל — לכאורה — לחזור על למודיו, אך עברה עת מעטה, והנה הוא הפעם כבר שקוע בזכרונותיו הנונים. והוא כבר שוכח לנמרי את למודיו היבשים והוא גם נעתק לעולם אחר לנמרי, לעולם ילדותו ונעוריו, והרבה מחוות מאותו העולם כמו יוצאים ובולטים לנגד עיניו ומעכבים את זכרונו עליהם: ימי ילדותו העלובים עברו עליו בבית הוריו העניים וב"חדר".

את מבחר ימי עלומיו בלה בבית המדרש אשר בעירו הקטנה, לרוב אך על התלמוד ועל הפוסקים ועל ספרי ה"חקירה" מחכמי עמנו בימי הבינים.

את התלמוד — מלבד האגדות — ואת הפוסקים, כשהם לעצמם, לא היה מסיגל לאהוב הרבה: נפשו היתה רכה וענוגה, מלאה שירה ודמיון, ולא אחת קרה, אשר בשבתו לפני הנמרא או ה"יורה-דעה", שכח לנמרי את אלה הספרים הגדולים והעבים וינשא בדמיונו אל עולמות אחרים, אל עולמות יותר יפים ויותר מרווחים מזה, שהיה שרוי בו בעירו הקטנה, ומוה, שהיו מתארים לפניו הדפים הגדולים והמרוכים בכתב רש"י של הנמרא והפוסקים.

אך בכל זאת היו ימים, שגם בהם, בהתלמוד והפוסקים, הגה בתשוקה גדולה.

זה היה לרוב אחרי התעמקו - במדה שהיה אז ביכלתו להתעמק בכלל — בהליכות ההסטוריה העברית. את ההסטוריה הזאת שאב אז מספרי „יוסיפון“, „יוחסין“, „שלשלת הקבלה“, „שבט יהודה“ ועוד; אך עוד יותר ששאבה מהספרים האלה, שאבה — הוא כמה פעמים תמה על זאת אחרי כן, אבל אמת הדבר — מחיי העם בעצמו.

הוא העלה אז בזכרונו את כל הנזרות והשרפות, שנגזרו על הספרים האלה, את כל הרדיפות וההריגות והשמדות, שהיו להעם העברי במשך דורות רבים החזיונות היחידים בהסטוריה שלו, רק בשביל שלמד וחי והאמין את הכתוב ולפי שכתוב ובמה שכתוב בספרים האלה, שכתבו לו מוריו: חכמיו שלו, ולא של אחרים, — והנה נהפכו לו כל ההלכות היבשות, ולו גם עמד אז ב„שור שנגח את הפרה“, למין תפלה נשגבה ורוממה, שבל נפשו השתפכה בה...

הוא התרפק אז על הספרים האלה, כהתרפק אם רחמניה על בנה יחידה, שזה לא כבר הצילתהו ממקום סכנה בחרף נפש...

לפעמים קרובות מאד קרה, אשר בשבתו בבית המדרש בלילה לפני הגמרא בשעה מאוחרת, היה כמו משה בנפשו, והוא נמצא בין המון צרים ואויבים, האורכים ומתנכלים, איך להתנפל עליו... אבל הוא לא יחת מהם ומהמונם, ובהניעו את כל גופו, הוא מרים את קולו ולומד ברוח נבונה ועזו, כנלחם בהם כמאמץ עליהם... וספרי ה„חקירה“ — הם, אמנם, השביעו את נפשו הרבה יותר מ„היות דאבי ורבא“, אבל גם הם לא מלאו אותה.

בספרים האלה לא למד בקול ורק עין בהם.

תגבורת הרוח ועלית הנשמה, בה במדה שהרגיש לפעמים בלמוד התלמוד והפוסקים, לא הרגיש בעינו בספרים ההם מעולם. הם נסכו עליו תמיד רוח אחת, רוח שלווה ואצילות, ואם אך שררה דומיה בבית המדרש, היה מתכוץ לו שם באחת הפנות והיה מתעטק בחקירותיו והניגונותיו של „מורה נבוכים“ או „כוזרי“, מבלי להעלות גם על לב את כל המון החליפות של חיי המעשה והרגש.

אבל לא תמיד ישב בשלוה בפנה שוקטת, לא תמיד היה יכול לשכוח את אשר אין לשכוח את—החיים. היו רגעים, שנפשו הערה התרגשה מאד, וההתרגשות הזאת הביאתהו לידי מחשבות הרבה, לידי שאלות ופקפוקים, הדורשים פתרון, לא רק במחשבה, כי אם גם במעשה, בעמל וכיגיעה רבה; היו רגעים, ואזניו קלטו כמו מן האויר איוו שמועות על אודות חיים אחרים, חיים מפכים בעזו, לא נודע לו, ומתנשאים בהדר, לא השיגו עוד, ואותן השמועות תססו במוחו ורקמו שם איוו שאיפות כהות וממושמשות לרוב, אבל שאיפות מועזעות, שלא נתנו דמי לו; באו לבסוף ימים, אשר גם דאגת העתיד החלה לנקר במוחו במדה יותר מטרדת: הוא היה אז כבן שש עשרה, והוריו, בדאגם לתכליתו, חפצו כבר גם לשרכו, לקשרו בפעם אחת אל חיי הנימו לעולם, — והוא התחיל פתאם להרגיש, כי הרבה, הרבה עוד חסר לו.

מה חסר לו, זאת לא ידע עוד אז גם בעצמו; הוא רק הרגיש, כי צר לו המקום בעירו הקטנה; הוא כמו הרגיש בקרבו איוו מרחב פנוי, איוו צמאון; הוא הרגיש, כי שפעת כחות רעננים דורשים ממנה עבודה בריאה ומינעת — ואין. ובמקרה באו אז לידו ספרים אחדים מהספרות העברית החדשה.

מעט, מעט גלו לו הספרים האלה עולם חדש, מעט, מעט הביאו בלבו רעיונות חדשים ושייפות ברורות וחזקות כבר, וכעבור שתי שנים מיום בוא לידו במקרה הספר הראשון מהספרות החדשה, עזב כבר את בית המדרש עם כל ספריו כמעט לגמרי ויגמור בלבו להכין את עצמו בלמודי הגימנוזיום ולהכנס אחרי כן אל האיניברסיטה.

ואו החלו ובאו לו ימי עוני.

הוריו רבו ויתקוטטו עמו. הם חשדוהו בפריקת עול וביציאה לתרבות רעה, אף כי הוא, בתמימותו ובאצילותו המבעית, אשר ימי שבתו בבית המדרש פתחיה עוד יותר ויביאווה גם לידי קיצוניות מרובה, הוא גם בשייפתו זאת: להכנס אל האיניברסיטה, כמעט רק לשם שמים התכון.

הוא כבר החל להבין אז, מה רבה העוובה בכל בית ישראל, אף כי ההבנה הזאת היתה עוד מוגבלת מאד, ויגמור בלבו להקדיש את כל חייו לתקון אותה העוובה על ידי השכלתו העתידה.

הוא בעצמו שוחק תמיד בעת האחרונה, מדי העלותו על לבו את אותה התמימות הגדולה: עלם בן שמונה עשרה שנה, שזה אך החל בעצמו להתבונן אל החיים האמתים, רוצה לתקן את כל אשר קלקלו כאלפי שנות צרה הגדודים והגלות המרה...

אבל ביחד עם זה הוא גם תמיד מהנענע ומצמער על אותם ימי התום והאורה, שעברו לבלי שוב עוד...

הרבה משייפותיו בימים ההם נותרו, אמנם, בלבו לכל ימי חייו. השייפה: לעבוד למוכת העם העברי — לא לתקן הכל בבת אחת על ידי איזו השכלה או תורת הכרס, כי אם לעבוד עבודה מתמדת ביחד עם כל העובדים — השייפה הזאת בצורתה החדשה התפתחה בו, להפך, רק בעת האחרונה; אבל התום האביב, ההתלהבות הראשונה כבר חלפו ונזו ממנו כמל בוקר לפני שמש המזל לזה, כבר נצמתו ונדעכו בימי עוני ותלאה רבה...

באותם ימי התום והאורה היו שייפותיו שומפים וסוחפים אותו, כזרם גאה ושוקק של שפעת מי האביב; או לא ידע על דרכו כל מעצור ומכשול, אבל בעת האחרונה הוא רק, וזכר את שייפות ימי עלומיו, הוא שומע בקרבו רק הד אותם הימים; ובהמלא לפעמים הלב כפקות מרים, שממון מרשל, או גם ההד יאלם

הוריו רבו ויתקוטטו עמו, ואם כי יראו מאד מנסיעתו לערים הגדולות, לא נמנעו בכל זאת מלהזכירו בכל שעת הכושר — ולזאת הלא היו כל השעות מוכשרות — כי כבר כשל כחם ואזלת ידם לכלכלו ולמלא את מחסוריו, כי עברה גדולה היא מצדו להתלות כרחים בצוארם ולשעות בדברי הכל, בשעה שרוב בני נילו כבר לקחו להם נשים ועומדים ברשות עצמם.

אך גם הוא כבר נלאה לכלכל את מצבו בבית הוריו ויחל לבקש לו איזו עצה, איך להוציא אל הפועל את מחשבתו מכבר: לנסוע לאחת הערים הגדולות ולהביא שם סדר בלמודיו, או יותר נכון, בקטעי למודיו, שרכש לו בעצמו בעירו הקטנה, ולמהר את היכולת לעמוד בנסיון, כדי לקבל תעודת בגרות.

אחרי עמל רב מצא לו בעירו איזו הוראות-שעה, וכאספו לו הוצאות הדרך ועוד איזה סכום לימי הרעה הראשונים, מהר ויעש דרכו.
ורק אז החלו ימי עניו האמתים...

וכל ימי עניו ולחצו עוברים עוד הפעם לנגד עיניו... בלי כל סדר, בערבוביה נוראה הם עוברים לנגד עיניו... כמטר הסערה מענני זעף הם עורפים את ראשו מכל עבר...

הנה הוא מתענה ברעב, בקרה ובעירום והוא מוכרח לפנות לעזרה, הוא, הצנוע והבישן מטבעו, מוכרח לפנות לעזרת אנשים זרים, אשר לרוב תעב אותם בלבו...

הנה, כתוספת לכל צרותיו, הוא מתחיל פתאם כאותם ימי עניו לשמוע במעמקי לבו המון שאלות וספקות; הוא מתחיל להיות מסופק בהרבה דברים, שנחשבו לו עד אז-בין הקשרים, המקשרים אותו אל החיים... קשה וצר היה לו להתיק את הקשרים האלה, אבל הן לא יכול לשוב אחור, ועוד פחות מזה, לעמוד בחצי הדרך: מוסדות אמינה התערערו כבר לאט, לאט, מבלו שידע זאת גם בעצמו — ויתיק את הקשרים באכזריות כמעט, ביאוש, כאיש, השורף אחריו את הגשר, למען לא יוכל לנוס משדה המלחמה, ויחדל להאמין בזה, שהיה חפץ להאמין, שטוב ונעים היה לו להאמין...

הנה הוא...

אך נונים היו הזכרונות האלה ומודעוים ומדכאים מאד מאד... הם היו מעירים רונו וכעס ומכאובים רבים, ונפשו המעונה והיגעה לא עצרה כח גם לחשוב בהם, לא עצרה כח גם להעלותם בזכרונה — — — — —
ואברהם חניקין היה מתעורר אז מזכרונותיו, ובהעיפו עין על חדרו הנמוך והדל, על מנורתו הכהה והמעושנה ועל ספרי הלמוד הכמושים, היתה עוד פעם מתפרצת מלבו השאלה המרה: על מה, על מה התעניתו עד עתה?
ועוד פעם היה נדמה לו, כאלו קול שמן פרוע ואכזרי מתנגל בכל פנות חדרו.

— עמוד, ר' אברהם — קרא אליו הקול הזה — קשה עורף אתה כעמך;
עמוד זה עמו בחצי הדרך! עמוד! עמוד! עמוד!...
ועוד פעם היו כתפותיו מורמות ברטט פתאם, ראשו היה מודעוץ עליו, והמלות: — אינני יודע, אינני יודע! — היו מתמלמות מפיו בקול מלא יאוש ורונו רב...

ד.

עברו כשני ירחים.

ימי המסה כבר עברו גם הם.

מכס קבל מידליה של זהב, ובהיותו בטוח בכניסתו אל האוניברסיטה, הלך לבוש כבר כובע בעל חשוק כחול, כמו שלובשים הסטודנטים,

אמו, הנכרת גרין, כבר שבה למנוחתה, ואם כי לא הפצה לשנות ממנהגה ותצא לגור בנאות שדה גם בחצי יולי, אך כל היום כמעט היתה נמצאת בעיר. היא היתה הולכת ממכירותיה למכירה והיתה מספרת להם בכל יום נצחונות חדשים ממכס בנה.

היא היתה פותחת לרוב בנתינת מעט לבקוריה התכופים: — עלי להיות בעיר כמעט בכל יום, אך דירתי בעיר — הלא תרעו — ריקה מאדם וכמעט גם מכלי בית, ולכן הגני אנוסה לבקר כל יום את מכירי, פעם לנוח מעט מעמל ההליכה ברחובות והחום הלוהט, ופעם פשוט לבלות מעט את העת.

— אבל למה תדברי ככה, נכרת גרין? — היו אומרים לה או מכירה המבוקרים — אנחנו שמחים לבקורך אלה, ואת מצטרקת, כאלו היית עלינו למשא. ואז היתה מתחלת לספר להם, איך אתמול היה מכס קרוא בערב להגברת שָׁמִין ובנותיה, והיום הוא קרוא מהגברת ברוק ובנותיה, איך העלמה ברוק דורשת תמיד בַּת האחרונה בשלומו ועוד כאלה.

ואברהם חניקין — הוא, אמנם, עמד בנסיון ויקבל תעודת בגרות, אבל נפשו לא שבה עוד למנוחתה כלל.

השאלה: — ומה אעשה עתה? — צלצלה באוזניו כל היום מבלי הרף ותרכאהו מאד.

הוא החל לבקש לו משרת מורה פרטי באיזה כפר או עירה קטנה. אחרי אשר כבר קבל תעודתו ונעשה חפשי מראגתו לה, אחרי אשר כבר בלה ימים אחדים בלי כל עבודה וינוח מעט מעמלו ומלמודיו היבשים, — החלה המחשבה על אודות נסיעה לחוץ-לארץ להיות מנקרת במוחו מיום ליום יותר ויותר, וכבר לא היתה נפסקת עוד בראשית עלותה לפניו, כמו לפני עמדו לנסיון. הענויים וחדשים בארץ משנה-נכריה לו כבר לא הפחידוהו ככה. בה היה כבר דרכו מאז, אשר בהפגש על דרכו איזה מעצור חדש, היה נבהל ממנו רק ברגע הראשון, אבל כעבור זמן מה, היה מתרגל לאט לאט גם עמו וכבר היה מתחיל להלחם כנגדו.

הוא החל לבקש לו משרת מורה פרטי, למען ווכל לאסוף עוד הפעם איזה סכום להוצאת הדרך ולימי הרעה הראשונים; אבל הודעותיו, שהדפיס בעתונים שונים, כנראה, אחרו המועד, ומי שהיה לו צורך בכמו אלה, כבר מצא את מבוקשו: הן רבים הם המציעים הוראתם! ובקיץ הזה נוספה לו עוד רעה חדשה: במשך ימי המסה אבר את כל הוראות-השעה שהיו לו, ואחרות לא מצא במקומן.

הוא התיאש מאד. כל מכיריו, ששהו בהו מאד על ישרו ותומת נפשו, החלו לבקש למענו איזה מקור לפרנסתו, ואחרי עמל רב הצליחו למצא לו רק הוראת-שעה אחת בבית הנכרת ברוק.

הנכרת הזאת רצתה להכניס באותה השנה את בנה אל הגימנוזיום, ומכירה

יעצוה בימים האחרונים, כי תשכור לבנה איזה מורה מנוסה, למען יחזור עם בנה בימי החופש על כל למודיו, הנחוצים לו לנסיונו.

— אבל מורה — הזדירוה מכירה — בחרי לך רק מאלה, החיים על הוראתם לבדה, כי רק אלה לא יעשו את מלאכתם רמיה.

ודק הודות להנאי הזה בחרה הגברת ברוק בחינקין העני למורה לבנה, ולא באיזה סמוינט; יען כי בימי החופש לרוב רק סמוינטים בעלי יכולת נשאים בביתם, והעניים נוסעים כלם לכפרים או לעירות הקטנות, למקומות כאלה, אשר ההוצאות שם מעטות, וההכנסה מההוראה מרובה.

ופעם אחת נודמנו בבית הגברת ברוק במעמדה ובמעמד בתה אברהם חינקין ומכס גרין.

הם ידעו זה את זה מכבר, כי מלבד זה שגרו בחצר אחת, עמד חינקין בנסיון באותה הגימנוזיום, שלמד בה מכס, והרבה פעמים הלכו ביחד מן הגימנוזיום הביתה ונדברו ביניהם בדרך.

— נו, מה שלומך, מר חינקין? — שאל מכס, בפנותו אליו בחשיבות גברת למדי.

— כאשר תראה — ענהו חינקין בקצרה ובלי חמדה.

החשיבות הבולטת, שהראה מכס, בפנותו אליו במעמד הגברת ברוק ובתה, אם כי היתה נלעגה בעיניו, הרגיזתהו מאד.

מכס, אשר תשובתו הקצה והרוחה של חינקין הרגיזתהו גם הוא, רצה — כנראה — להזכיר להמורה העני הזה את ההבדל הגדול אשר בינו, מכס סמוינטין גרין הסמוינט, וכינו, איזה חינקין לא נודע. ולכן, מבלי בוא יותר בדברים עם חינקין, פנה פתאם אל הגברת ברוק ואל בתה ויאמר:

— התדענה? עתה, אם יכנס אחד מן היהודים אל האוניברסיטה, גם הסמוינטים הרוסים מקנאים בו. פעם אחת הגיד לי זאת חברי, וניה דובוב — לבטח שמעתם את שם אביו מכסים דובוב — וכה היו דבריו אלי: — כמצב היהודים, אמנם, אין לקנא ביותר, אבל בכל זאת לסמוינטים העברים עתה יותר טוב מאשר לסמוינטים הרוסים; הסמוינטים העברים מעטים הם, והכל שמים להם לב, מה שאין כן בסמוינטים הרוסים.

חינקין, אמנם, הבין היטב כונת מכס, בספרו הפעם את הדברים האלה, אבל לא הדבר הזה הרגיזתהו עתה; דברי מכס גלו לו ברנע הזה הרבה, הרבה מאד... והוא הרגיש בנפשו פתאם זעזוע חרון ותעוב; הוא הרגיש, כי עול גדול יהיה מצדו, אם לא ישיב מאומה על דברי הפרחה הריק והפעוט הזה; הוא הרגיש, כי חיובה גדולה רובצת עליו לענות הפעם דברים קשים, דברים בוטים ונוקבים כמדקרות חרב עד כי גם נפשות דלות וצנומות, כנפשות אלה העומדים לפניו, תרגשנה פתאם איזו הרפה מכאבת וצורבת על דלוחן ועל שפלותן הנוראה...

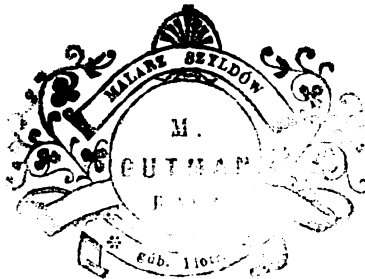
— ואני — פנה אל מכס בעינים מורות תוכחה וכעס וימעים את כל דבריו, כחורין משפט חמור — אני לא אקנא בסמוינטים העברים... הם גורמים לי רק כעס ורוגז, על משפט העם העברי ועל זכותיו, הגזולות בידם... רוב האדונים האלה לא ירגישו חבה יתרה, לא ליהדות, ולא ליהודים; לא ליהדות ולא ליהודים הם מקדישים אחרי כן, את כל מה שהם יכולים ורוצים להקדיש, ולמען הכנס אל

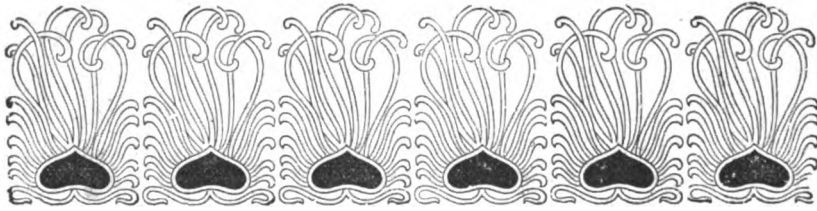
האוניברסיטה, היו יכולים למצא להם דרך אחרת, אולי מבלי אשר יכס לבם על הדבר הזה... אך הם גוזלים את הזכויות העלובות של עמם הנודד והעני, רק למען יהיו למחורה לא-מצויה, למען ישימו להם לב ולמען — מלחו לי נבירותי — למען ישאו להם כלות עשירות...

מפס עמד כנדהם ולא ידע מה לענות.

הנכרת ברזק ובתה לא ידעו גם הן, מה לנשות... הלא המורה העני הזה קלע אל המטרה? ... הלא חוצפה גדולה היא לדבר כזאת בביתן אל אורח רצוי להן? ... ואיך לא יירא הקבצן הזה, אולי יפטרנהו מהוראתו?

אך חניקין, שמרוב התרגנות הלבינו פניו כפני מת, לא חכה למענה כלל. הוא לא רצה בשום אופן, כי תבוא איוו תשובה על דבריו, הוא חפץ, כי מפס ישאר מרגיש עלבונו, כמי שקבל משונאו מכת לחי בראש חיצות, ובטרם הספיק לנווד יד, כבר נמלט השונא ואיננו. ובברכו בשפה רפה את כל העומדים לפניו ביחד, השתחוה ויעזבם עלובים ותוהים וכועסים...

השקפה מרעית על מהות הזקנה.

סאת דיר דוד שפירא .

יש מחוות רבים, הנראים כפשוטים במבט הראשון, והמעירים ספקות מרבים אחרי איזה עיון, וע"כ מרבית בני התמותה ידושו אותם בעקביהם ולא יחתרו לדרת אל תוכם פנימה. רק לפני החושבים יופיעו מחוות כאלה בטיכס האמתי, וע"כ ישתדלו לבאר את כל הספקות הכרוכים בהם.

על מחוות כאלה תוכל להחשב גם, הזקנה*. הן אמנם, מיום היות אדם על הארץ, מצוי היה המחזה הזה בכל עם ולשון, ובגלל זה חשבו כלם בכל דור ודור, וכן גם חושבים רבים בימינו אלה, כי הזקנה הוא מחזה טבעי. אבל באמת המחזה הזה, הנראה כפשוט לאדם מן השוק, יופיע לעיני החושב כחידה סתומה: מדוע יוקן האיש? — לאמר, מה המה השנויים, הנעלמים והדקים, המתהווים בתוך הגויה, אשר בגללם באה הזקנה? נע"כ קמו בעת האחרונה יחידי סגולה אחרים, אשר זה דרכם תמיד לחדר פנימה אל כל מחוות החיים, ויתאמצו לבאר את מחזה הזקנה. אפס, מרם נעביר לפני עיני הקוראים את הפתרונים השונים אשר התאמצו בני העליה האלה לתת לחידה הסתומה הזאת, עלינו לצרף פה בתחלה את הזקנה בכלל. לפי חכמי הרפואה, מתחלת הזקנה את פעלה בשנת הששים. אולם, לא פתאם בפעם אחת כי אם לאט לאט, השנה הזקנה את גוף האדם ואת מזגו הטבעי. ובגלל זה חלקו הרופאים את הזקנה לשלש תקופות: התקופה הראשונה או תקופת השיבה היא משנת הששים עד שנת השבעים; התקופה השנייה או תקופת הגבורה* (מקפת את עשר השנים הבאות; התקופה השלישית או תקופת הבטול הולכת משנת השמונים עד קץ החיים.

אותות הזקנה מרבים המה ושונים מעט לפי בני האדם. אולם אלה המה האותות הנגלים, המצויים מאד אצל מרבית הזקנים: לבון השערות ורבויו הקמטים; רוון הגויה וכפיפת הנב; רפיון התנועות וליאות פנימית; כהות הראייה וכבודות השמע. גם סמנים אחרים, אף כי נסתרים המה, מוכיחים לבן-תמותה כי הזקנה

הכותב .

* בלשון סני נהור: לאמר, הרסיון העצום וההלשה הכללית .

ממשמת ובאה אליו, ואלה המה ראשי הסמנים הנסתרים: התאוה למנוחה והכוסף לבדידות; רגש „עבודת“ האברים וקבל החיים הפנימיים.

ובעת ועונה אחת תסב הזקנה שנויים רבים גם בגבול הרוח; אולם פה המחזה שונה מעט, בתחלה משפיעה הזקנה לטובה על הלך-הנפש: הרעה תתרחב והשכל יתגבר; הבינה תחזק והמחשבה תתעמק, ע"כ טובה עצה זקנים ויפה חכמת ישישים, ובגלל זה נהגו אצל כל העמים להדר את פני הזקנים ולתת כבוד לכל איש שיבה, אפס החסן הזה לא ישאר לעולם גם בגבול הרוח, להפך, גם פה תביא הזקנה לאט לאט הרס ואבדון, בתחלה יחלש הזכרון והדמיון ירפה; אחרי כן גם המחשבה תתעצל והרעת תטרף, וכן ירד הזקן פלאים מיום אל יום עד אשר בינתו תכלה לאט לאט, ובגלל זה אמרו כבר חז"ל: כי בן מאה כאלו מת יעבר יבטל מן העולם.

ויחד עם ההרס הרוחני הזה משתנה לרעה נ"כ המוג המוסרי של הזקן. היגון והכעס יקננו בלבו כל היום, כי מחשבה אחת, זרה ומעציבה, תכעסהו תמרורים: הוא חושב כי מעתה אין לו עוד כל מטרה פה עלי אדמות, והוא מאמין כי גם אחרים חושבים כן! ע"כ, לאט לאט, ימעט אצל הזקן האמון באחרים והקנאה בצעירים תתגבר מיום אל יום, גם החמלה, הנמועה בלב כל איש, תלך אצל הזקן הלך ורפה, וכן המקרים היותר גדולים בעולם לא יפעלו הרבה על הזקן, כי לאט לאט יתקצר עולמו, עד אשר לא יחדל מהגות באהבה עצמו יגופי כל היום, רק היראה מפני המות, אשר הרעיל את ימיו האחרונים, תפסיק לרגעים את ההגיון התמידי הזה.

זאת היא תמונת הזקנה וזה מראה המסבך בחמר וברוח, אמנם הדמות, אשר ערכנו פה בכלל, משתנה מעט או הרבה אצל כל איש ואיש, אבל השנוי הזה מקיף רק איזה פרט, אכן, בכלל, כל בני תמותה, אם רק יוקינו טרם ילכו אלי קבר, מציגים לעיני הבוחן סמל כזה, וע"כ תתעורר השאלה מה היא הזקנה: לאמר, מדוע ישתנה כה האדם לרעה לעת זקנתו?

לוא באה הזקנה רק לרגלי איזה נגע או איוו מחלה, כי עתה נקל היה להביט על המקרים הרעים האלה כמו על הסכות המביאות את כל השנויים בחמר וברוח, אבל באמת הדבר הזה איננו כן, הן אמנם כל נגע או מחלה יכולים להמיט שואה רבה על האדם ולהזקינו בלא-עת, אולם רבים המה האנשים המזקינים בלי כל סבה רעה ובכל זאת גם אצלם יתהוו שנויים רבים בחמר וברוח לעת זקנתם, וע"כ השאלה במקומה עומדת.

ולמצוא פתרון מדעי לחידה הסתומה הזאת, התאמצו זה כבר חוקרים רבים, אחד החוקרים האלה, המלומד Demange, בא לידי תוצאות כאלה: הכל יודעים, אומר החוקר הזה, כי, לפי תורת הנתוח יכול כל אבר ואבר, בפנים הגויה, להתפרד בשני יסודות עקריים, היסוד האחד מרכב מן, תאים פשוטים, התאים האלה משלבים איש אל אחיו במספר עצום ומזה תצא „מסכת“ פשוטה, המסכת הזאת ידועה בשם „מסכת החבור“ או tissu conjonctif, מטרת המסכת הזאת היא לשרת בכל מקום כמין, דבק" בעד חלקי האבר פנימה וכמין, תכריך" בעד האבר בחוץ, אמנם, פה ושם, תשנה המסכת הזאת את מראה החצון, אבל טבעה אחת היא בכל מקום וגם מטרתה העקרת אחת היא לעולם, זה הוא היסוד האחד של

כל אבר ואבר בנויה. גם היסוד השני מרכב מן האים רבים, המשלבים איש אל אחיו. המסכת הפרטית היוצאת מזה ידועה בשם: parenchyme. אבל התאים האלה אינם פשוטים וגם אינם שווים בכל אבר ואבר. ולהפך התאים האלה, האצילים, המה ומשתנים, גם בתבניתם וגם בסגולותיהם אצל כל אבר ואבר לפי המטרה המיוחדת אשר לכל אחד מהם.

כי יש, מטרה מיוחדת לכל אבר ואבר, הלא נעלה מעל כל ספק. כן, למשל, יש שתי מטרות עקריות או שתי, עבודות טבעיות, ל"כבד". מעבר מזה, עליו להכין את המרה, ומעבר מזה עליו להכין את חמר הנפת, הידוע בשם: glycogène. לא פה המקום לבאר את ערך שני הדברים האלה. רק זאת נאמר כי המרה, אחרי אשר תקנה בשלחופית מיוחדת, תשפך לאט לאט אל תוך המעים, וחמר הנפת, אחרי אשר ישנה לנפת, ישוב, קמעה קמעה, אל הדם, לפי צרך הגויה.

וכן, למשל, יש מטרה עקרית, לכליות. המה מסננים את הדם ומוציאים החוצה, יחד עם מין השתן, את הרגבים הרעים הנמסים בנוזל הדם. משלים כאלה וכאלה נקל מאד להכפיל, אבל אין כל צורך בזה. די לנו לדעת, כי אין אבר אחד בנויה, אם גדול או קטן אשר אין לו למצער עבודה אחת, מיוחדת רק לו לבדו.

והנה המסכת הפשוטה או, מסכת החבור, תמצא גם בכבד, גם בכליות וגם בשאר האברים. אף, דמות התאים, אשר מהם מרכבת המסכת הזאת, אחת היא בכל מקום. וכן גם מטרת המסכת הזאת אחת היא בכל האברים. אבל לא כן הוא הדבר ביחס אל המסכת הפרטית של כל אבר ואבר. התאים האצילים, אשר מהם מרכבת המסכת הזאת, שונים המה מאד. כן התאים האצילים של הכבד אינם דומים לתאים האצילים של הכליות. אף סגולות כל התאים האלה נבדלות מאד. בכבד, למשל, יכולים התאים האצילים להכין, מעבר מזה, את חמר הנפת, ומעבר מזה את המרה, תחת אשר התאים האצילים בכליות יכולים רק לסנן את הדם.

ומזה יבין כל איש כי שני היסודות העקריים אשל בכל אבר ואבר אינם שווים במעלתם. היסוד הראשון, הבנוי רק מתאים פשוטים, איננו לוקח כל חלק בעבודת האבר, תחת אשר היסוד השני, הבנוי מן התאים האצילים, ממלא את כל מטרת האבר. והנה, לפי חקירות המלומד הנזכר, סחזה כפול סתהוה בתוך כל האברים אצל כל איש מוקין. התאים האצילים, אשר בכל אבר ואבר, מתמעטים לאט לאט ובעת ועונה אחת התאים הפשוטים, לאמר התאים של מסכת החבור, מתרבים בכל מקום. המחזה הכפול הזה עם מרוצת השנים, ילך הלך וגדול עד מדרגה גבוהה מאד. ומפני, לקוי כל אבר בגרעון התאים האצילים ורובי התאים הפשוטים, יבואו, לעת הוקנה, הצמוק או atrophie של המסכת הפרטית אשר לכל אבר ואבר, ורובי או hypertrophie של מסכת החבור אשר בו. והיה כאשר הצמוק מעבר מזה והרובי מעבר מזה יגדלו הרבה, עם מרוצת השנים, או ישתנה גם מבנה כל אבר ואבר. גם המדה הטבעית של האברים תסבול שנוי בגלל זה: יש אברים, אשר מפני מעוט התאים האצילים תלך מדתם הטבעית הלך וקטן, ויש אברים אחרים, אשר מפני רבוי התאים הפשוטים, תלך מדתם הטבעית הלך וגדול.

אכן, המחזה הראשון, לאמר ה"פחיתה" כמדת האברים, הוא יותר מצוי. אפס, אם כה או כה יהיה, כל אבר ואבר, יחד עם שווי המדה, משנה ג"כ את, המבנה הפנימי שלו: לאמר, האבר יאבד לאט לאט את, רכותו הטבעית והיה כמו חמר מקשה. המחזה האחרון הוא מצוי הרבה לעת הזקנה, עד אשר הרופאים כנו אותו בשם מיוחד: מקשה" או selérose.

ביחוד נקל מאד לראות את מחזה ה"מקשה", אצל הזקנים, בכלי הדם: לאבר, העורקים. ואמנם הקלקול הזה גדול מאד בכלים האלה. העורקים הדקים כשערות capellaires מסתתמים פה ושם, עד אשר הדם איננו יכול לנזל בחלליהם כמקדם ובעורקים הבינונים או גם הגדולים מתקשים הכתלים, מעט או הרבה במקומות רבים. ומפני הקלקול הזה עורקים רבים אינם יכולים להתכווץ לרגעים במדה הטבעית, למען הסב בסדר נכון את הדם בכל הגויה. לכן, גם את המצב הזה, כנו הרופאים בשם מיוחד, מקשה העורקים" או: artério-sclérose.

והנה, לפי דעת המלומד הנזכר סבת הזקנה מקנת רק במקשה של כלי הדם: לאמר, בתחלה יתקשו לאט לאט כל העורקים ואחרי כן, בעקבות הקלקול הזה, יתמעט הכשווון של העורקים להוביל את הדם בסדר נכון אל כל התאים בעמקי הגויה ולהרוותם במשטר יפה ומבעי. ובאשר המבוכה הזאת מקלקלת את המחיה הפנימית, לכן מתרבים התאים הפשוטים במדה כזאת עד אשר יביאו מהגך לתאים האצילים שבכל אבר ואבר. ומפני זה, ברבות הימים, יצטמקו התאים האצילים בפנים האברים.

זה הוא פתרון חידת הזקנה, לפי המלומד Demange. גם חוקרים רבים אחרים אחזו בשטה כזאת. גם המה מאמינים כי סוד הזקנה כמוס במלחמת התאים הפשוטים עם התאים האצילים במרחבי הגויה. ואמנם, מוסיפים החוקרים האלה, יש תנאים רבים בחיים היכולים ג"כ, מבלעדי ארך השנים, להביא את מצב ה"מקשה" בכלי הדם. וע"כ יש גם אנשים שמוקינים מרם בוא עתם. וכן גם אמר החכם Cazalis כי באמת שני האדם המה שני כלי הדם שלו: לאמר, מעבר מזה, גם צעיר בשנים, זקן" הוא, אם כלי הדם שלו, מפני איזו מחלה או מפני איזו סבה אחרת, כבר נתקשו ואברו את הרפות הטבעית אשר להם; ומעבר מזה גם איש בא בשנים, צעיר" הוא, אם העורקים אשר בגויתו, הודות לסדרי חייו הטובים, עודם רכים ורעננים כמו בימי העלומים.

יש ג"כ חכמים רבים אשר התאמצו להביא ראיה לאמתת השטה הזאת מן מחזה אחד המצוי מאד בממלכת כל החיות. הגה הכל יודעים כי בשר הבהמות הזקנות וכן גם בשר העופות הזקנים קשה מאד; גם האברים הפנימים אשר בכל אלה, כמו הכבד והכליות, קשים הרבה; אבל תחת זה, בשר הבהמות הצעירות או העופות הצעירים, יחד עם אבריהם הפנימיים, רכים מאד. אין זאת, אומרים החכמים האלה, כי הזקנה באה לרגלי ה"מקשה" הכללית בכל גויה חיה.

אפס, בעת האחרונה בא המלומד Metchnikoff, אשר שמו נודע לתהלה בין כל חכמי הרפואה, ויתאמץ לבאר את מהות הזקנה באופן אחר. הכל יודעים עתה, אומר החכם הזה, כי בכל גויה חיה יש תאים נודדים אשר ביכלתם לבלע רגבים שונים, וע"כ נקראו בשם, תאים מורפים" או phagocytes. לתאים המשוונים האלה יש איזו הרגשה וגם איזה מעם. לכן, כאשר אך יבואו לחנות באיזה מקום

בגויה, ידעו מיד את אשר עליהם לעשות: לאמר, פעם יחנו במקום ההוא ולא יקראו למלחמה על שאר התאים ופעם יצורו עליהם ונלחמו עמהם עד דרתם.

גם התאים המשוניים האלה, לפי תורת המלומד הנזכר, יתפרדו לשני מינים שונים. על המין הראשון יתחשבו התאים המתהוים מן המח שבצעמות. לתאים האלה יש דמות של תאים לבנים" או Leucocytes. התאים האלה, הצפים בתוך הדם והסוככים עמו יחד, יכולים לבלע רק רגבים קטנים מאד. ע"כ נקראו בשם: מטרופים קטנים" או microphages. ועל המין השני יחשבו התאים המתהוים במחול וגם בשקדים הקטנים, המכונים: ganglions. לתאים האלה יש היכלת הכפולה לפרר בתחלה את הגוש הנפש ולבלע אחרי כן את הפרורים הקטנים. כן, למשל, כאשר יקרה מקרה, השתפכות הדם" בעמק איזה אבר, או ימהרו התאים האלה אל מקום הפצע הפנימי. ובאשר הדם יקרא שרם יגיעו המה אל מחוץ הפצע, ע"כ יפררו בתחלה את הדם הקרוש לרגבים דקים ואחרי כן יבלעו לאט לאט את הפרורים ויוציאום החוצה, ובגלל זה נקראו התאים האלה בשם: מטרופים גדולים" או macrophages.

והנה, לפי דעת החכם הנזכר, החידה הסתומה, אשר עליה אנו דנין, תפתר על נקלה באופן הזה: לעת הזקנה, התאים המזורים ממין השני, לאמר, המטרופים הגדולים", מתרבים בכל מקום בגויה, וברבות מספרם, יתגרו מלחמה בתאים האצילים שבכל אבר ואבר. כן, למשל, התאים הרעבתנים" האלה חודרים אל תוך הכליות, בתחלה יפררו לאט לאט את הצנורות המסננים את הדם ואחרי כן יבלעו גם את רגבי הפרורים האלה. ובמדה אשר ההרס" בתאים האצילים של הכליות ילך הלך וגדול ע"י האויבים הרעבתנים האלה, בה במדה יתרבו שמה התאים הפשוטים. וע"י כליון התאים האצילים ורובי התאים הפשוטים, יבואו, מעבר מזה, צמוק" במסכת הכליות, ומעבר מזה, רבוי" במסכת החבור. זאת היא הסבה הנעלמה למחזה הכפול המתהווה לעת הזקנה באברים האלה. וכן הוא הדבר, לפי עדות המלומד הזה, גם בכבד. גם פה התאים האצילים יהיו למאכל לאויבים הרעבתנים, והתאים הפשוטים ירשו לאט את מקום הראשונים. ע"כ גם פה ירָאָה המחזה הכפול של, רבוי מסכת החבור וצמוק מסכת הכבד".

לפי שמת החכם הנזכר, הכליון הפנימי הוא כולל. בכל אבר ואבר לעת הזקנה, יבואו המטרופים הגדולים" או macrophages, ההרס" גדול בתאים האצילים. גם במח יאָמת המחזה המעציב הזה. גם שמה כל התאים האצילים, כאלה הנותנים את היכלת להרגיש או להתנועע, כן אלה המשרתים בעבודת המחשבה או הדעת, יפלו פגרים סתים במלחמתם עם האויבים הרעבתנים אשר הזכרנו למעלה, ובמדה אשר התאים האצילים של המח יהרסו ויכלו, בה במדה יתרבו גם פה התאים הפשוטים של מסכת החבור, המכונה פה בשם: nevroglie. ובגלל זה המחזה הכפול, המתהווה לעת הזקנה בשאר האברים, ירָאָה גם פה בכל מלוואו: גם פה, מעבר מזה, תצטמק לאט לאט מסכת המח, ומעבר מזה, תתרבה מסכת החבור, זאת היא השמה החדשה, אשר גלה המלומד הנזכר, למען באר על ידה את מהות הזקנה, אמנם גם בשמה הזאת כל האברים הפנימיים מצטמקים ומתקשים, לעת הזקנה, מפני רבוי" התאים הפשוטים ומעוט" התאים האצילים, אבל סבת המחזה הכפול הזה היא אחרת, לפי השמה הזאת, אין כל מלחמה באברים פנימה

בין התאים הפשוטים ובין התאים האצילים, כאשר חשבו רבים: לולא בא איזה אויב מן החוץ כי עתה חיו שני מיני התאים האלה בשלום ושלוה, והוקנה היתה מחזה בלתי מצוי בעולם. אולם, כאשר אייבים רבים, הבאים אמנם מפנים הגויה אבל מחוץ האברים, צוררים על כל התאים האצילים ובאשר אלה האחרונים נופלים תמיד חללים לפני האיבים הזרים האלה, ע"כ מתעוררים התאים הפשוטים לחיים חדשים, עד אשר ירשו מקום שכניהם מימים עברו. וכאשר לרגלי נצחון האיבים הרעבתנים, יתחילו התאים האצילים להתמעט בכל מרחבי הגויה, והתאים הפשוטים יתחילו להתרבות במדה הגונה, או תחל הוקנה להתראות בגויה.

זה הוא ההבדל הגדול בין שתי השמות ע"ד מהות הוקנה. אפס שאלה עקרית מתעוררת מעצמה על שתי השמות האלה גם יחד: מדוע יתקשו העורקים לעת הוקנה או למה יתגרו, בעת ההיא, התאים הטורפים בתאים האצילים בכל מרחבי הגויה? ביחוד גדולה השאלה הזאת בשטה השניה. הן, הטורפים הגדולים מתגוררים תמיד בגויה ומדוע יקראו למלחמה על התאים האצילים רק אצל אנשים באים בימים? ואמנם השאלה העצומה הזאת, המהנגדת באופן מחלט לכל השטה, לא נעלמה מעיני החכם הנזכר, לכן התאמץ בעצמו להשיב עליה ולשימה לאל. ואלה המה דברי תשובתו. בראשית ימי החיים, כל התאים האצילים חוקים ומלאים כח עלומים. או מלחמת האיבים הרעבתנים לא תוכל להסב להם כל רעה, יען עוז להם להשיב מלחמה שעה. אולם, כמרוצת השנים, כל התאים האצילים מתרופפים לאט לאט. את הרפיון הכללי הזה בכל התאים האצילים יכולות להביא סבות רבות. בין הסבות האלה תוכלנה להחשב ג"כ מלאכות ידועות. כן, למשל, האומנים המריחים אבקי עופרת והפועלים המכנינים את עצי הנפרית סובלים מזה הרבה מאד. משלים כאלה נקל מאד להכפיל, יען מרבית מלאכות האדם תוכלנה, בתנאים ידועים, להסב נזק רב לחוק הגויה. גם כל כל המחלות, האורכות למין האנושי, פועלות באופן מזיק כזה. אפס הסבה היותר רעה שוכנת, לפי דעה המלומד הזה, בכני המעים. כל אדם, למען החיות את גויתו, מכניס לתוכו בכל יום ויום מאכלים שונים. המאכלים מתעכלים בקיבה ואחרי כן יולו בכני המעים. ואלה האחרונים, אחרי ספגם את כל היסודות המועילים, יוציאו החוצה את כל הנשאר. אולם, כאשר רק מעט מן המאכלים יפגנ ע"י המעים והחלק היותר גדול ישאר בפנים המעים, ע"כ הנתר הגדול הזה צפוי לידי רקבון. ומפני זה רבבות יצורים מזיקים או microbes יראו חיים בתוך המעים. מספר היצורים המזיקים האלה, לפי חקירות Strassburger, עולה בכל יום יום, אצל האדם, עד 128.000.000.000. כל המחבלים הקטנים האלה מתגוררים ביחוד בחלק התחתון של המעים.

והנה אמנם יש חכמים המאמינים כי היצורים הקטנים האלה מלבד שלא יזיקו לאדם, עוד יביאו לו תועלת גדולה, יען רק כם ובעזרתם יתעכלו המאכלים כראוי. למען חזק את דבריהם אלה המה מכיאים ראייה מנסיון Schottelius. המלומד הזה לקח אפרוחים קטנים, כאשר אך יצאו לאוויר העולם, ויתנם בתבה של זכוכית. את הטרף אשר נהן להם טהר תמיד מן היצורים. הקטנים, לאמר המקרובים. והנה האפרוחים האלה לא יכלו להאריך ימים מפני הרפיון הכללי של גויתם. אולם כאשר אך הומיפו כמות קטנה של יצורים מיקרובים אל מרפס התמיד, י

מיד לבשו עוז וישובו לאיתן הרגיל. אין זאת כי היצורים המיקרוביים מועילים הרבה לעכול המאכלים.

אפס, לפי דברי בעל השמה החדשה, הנסיון הזה איננו מוכיח מאומה. הכל יודעים, מעיר המלומד הזה, כי המיצים, המיוחדים לעכול, מעטים המה מאד אצל הנולדים, וע"כ הוספת כמות קטנה של יצורים מיקרוביים אולי תוכל באמת להביא איוז תועלת לאפרוחים; אבל לא כן הוא הדבר אצל הגדולים, אשר כל שקדיהם התפתחו כבר כראוי. לכן, המחבלים הקטנים, המתגוררים לרבבות בבני המעים, מלבד שלא יביאו כל תועלת, עוד ירעילו את כל הגויה עד אשר יתזופפו כל התאים האצילים. ולוא ספו תמו כל המחבלים הקטנים האלה, כי עתה אולי לא ידעו בני תמותה את הזקנה.

הסבה האחרונה הזאת, לאמר הרעלת הגויה ע"י המחבלים הקטנים השוכנים בתוך המעים, גדולה מאד בעיני החכם Metschnikoff. הוא רואה בה את רוע הזקנה. ע"כ הוא מאמין כי, בימים הבאים, יסכימו כל בני-חלוף לקצר את מעיהם, למען המיר מהם את רוע הזקנה: לאמר, בימים העתידים, יכרתו האנשים את החלק התחתון של מעיהם, ובוזה יפריעו את רבוי המחבלים המיקרוביים בתוך גויתם, ולמען העיר על דבריו אלה כי מכוונים המה לאמת, מביא המלומד הזה את הראיה הזאת: עופות יודעים, אשר בכלל מעיהם קצרים מאד, יאריכו ימים על פני הארץ, תחת אשר הכלבים, למשל, אינם חיים הרבה פה עלי אדמות.

אלה הנה שתי השמות, היותר נודעות, בדבר מהות הזקנה. אמנם כל אחת משתי השמות האלה מודה כי השנוי העקרי, המתהווה לעת הזקנה בפנים כל הגויה, שוכן רק במחזה הכפול הזה: מעוש התאים האצילים בכל האברים ורבוי התאים הפשוטים במרחבי כל הגויה. אבל כל אחת משתי השמות נותנת סבה אחרת למחזה הכפול הזה. השמה הראשונה רואה את הסבה הזאת במקשה העורקים והשמה השנייה, בהרעלת הגויה. ואך הצד השווה שבשתי השמות האלה: כי הזקנה בכלל דומה למין מחלה, אחרי כי, לפי שתי השמות האלה גם יחד, הרם התאים האצילים בא רק ע"י אויב מן החוץ.

והנה לא פה המקום להתוכח הרבה בעניני הרפאות. בכל זאת חובה עלינו להגיד כי חידת הזקנה מרם נפתרה. ראשית כל עלינו לדעת כי יש הבדל עקרי בין המחלה בכלל ובין הזקנה הטבעית. אמת כי כל סבה המתשת כחו של אדם, כמחלה או מלאכה כבדה, תוכל להסב זקנה בלא-עת, אבל גם אז הזקנה שונה היא מן המחלה. ולמען הבין את ההבדל הזה, עלינו להקדים פה את הדברים האלה:

הכל יודעים, כי כבר בימי קדם התאמץ Aristote להוכיח כי החיים המה אחת מסגולות הנפש. וע"כ ברא נפשות רבות, העומדות זו למעלה מזו, ויחלקן בין כל הברואים. ואף כי מאז הדעה הזאת ע"ד סוד החיים לבשה הרבה פעמים צורה חדשה של Rindfleisch, St. Chomas, van Bunge, ושל Chauffard, Stahl, St. Chomas, van Bunge בימינו אלה, בכל זאת היסוד העקרי בתורה הזאת נשאר כמקדם: לאמר, מקור החיים איננו בגוף היצור בעצמו, כי אם בנפש השוכנת בו. רק במאה החמש עשרה קם Paracelse ויתאמץ להוכיח כי החיים המה סגולות המסכת בכל גויה. גם התורה החדשה הזאת שנתה הרבה פעמים את צורתה הראשונה ע"י van Helmont במאה השבע עשרה, ע"י Barthez, Bordeu בסוף המאה השמונה עשרה, ע"י

Curier, Bichat בתחלת המאה התשע עשרה, ועיי Gauthier, Reineke בימינו אלה. אבל גם פה היסוד העקרי נשאר כמקדם: לאמר, מקור החיים — מלבד החיים השכליים — הוא בגוף היצור בעצמו. עוד תורה שלישית נתחדשה במאה השבצ עשרה עיי Descartes. הפילוסוף הגדול הזה התאמץ להוכיח כי החיים הם תוצאות הסולות הישנות של החמר בכלל. גם התורה הזאת שנתה את צורתה הראשונה עיי Darwin, עיי Haekel, ועיי Lavoier. אבל גם פה היסוד העקרי נשאר כמקדם: לאמר, החיים הם תוצאות מסככות של סגולות החמר.

הדברים הקצרים האלה מראים לנו בעליל כי סוד החיים עודנו כמדם גם עתה. גם בימינו, דור החדשות הנפלאות, אין ביכלת אנוש לבאר, באופן מספיק ומתקבל על הלב, את מחוות החיים, המתהווים בתוך גוית האדם בכל יום ובכל שעה, בכל מלוואיהם. בכל זאת, אל לנו שִׁכְחַם אף רגע, כי, לעומת ימי קדם, צעדו חכמות רבות באמת קדימה ותגלינה לנו הרבה ממסתרי הטבע ומתעלומותיה. ע"כ דעות רבות, אשר גאוני המין האנושי הרו והגו לפני מאות בשנים, במלות ומבטלות כיום, מפני המון עובדות, בני החכמה הנסיונית. כן, למשל, הכל יודעים כיום כי כמעט כל האברים הפנימיים חיים בפני עצמם, ולעדות על ההנחה הזאת, די יהיה להביא פה רק את ה"נסיון" הנפלא הזה: המלומד Locke הראה, לפני כנסת החכמים במדיין בשנת 1901, כי לב ארנבת, גם אחרי שנמל מן הגויה, יכול לדפק כחוקה ובסדר נכון כבתחלה, אם רק ירוו אותו לרגעים בנגול" ראוי, אשר הכין לזה. בתנאי הזה, יכול הלב למלא את תפקידו הטבעי שעות שלמות, אף כי הארנבת, אשר ממנה לקח, מתה כבר. את ה"נסיון" הנפלא הזה עשה המלומד Kuliabko גם בלב אדם, הוא הצליח להעביר לב אנוש כשמונה עשרה שעות אחרי מיתת האישי.

הפלא הזה מראה בעליל כי כל האברים הפנימיים אינם תלויים, באופן מוחלט, בחיי הגויה כלה. כאשר חשבו רבים זה מאות בשנים, חיי הגויה כלה הם רק תנאי כשר לכל אבר ואבר, באשר או ימצאו להם את כל הדרוש לעבודתם הטבעית, וביחס כזה עומדים גם כל האברים ביניהם. גם המה תלויים זה בזה, אבל לא מפני שהאבר האחד יחיה את רעהו ובלעדיו פגר הוא, כ"א מפני שהאחד יכול להכין את התנאים הרצויים לעבודת השני. כן, לכשל, שקדי הפה מביאים תעלת גדולה אל הקיבה, יען כי המאכלים בעזרת צופי השקדים האלה, מתעכלים כראוי ועל נקלה עיי המיצים אשר הקיבה מכינה בעצמה. וכן הוא הדבר ביחס הריאה. האבר הזה, בעזרת הנשימה שאינה פוסקת, מביא אל תוך העגולים הארמדמים את החמצן, ומוה תצמח היכלת בנוול הדם להשקות כראוי את כל התאים אשר במרחבי הגויה. גם ביחס הכליות הדבר כן הוא. המה יטהרו את הדם מכל חלאה וזוהמה, אשר באו בקרבן מן האברים השונים, ובוה יסירו את סכנת ההרעלה הפנימית מכל הגויה. זה הוא הקשר המאגד את כל האברים ביניהם ואת כל אחד מהם עם הגויה כלה: לאמר, לכל אבר ואבר יש חיים עצמיים, בלתי תלויים באחרים, באופן מוחלט. אפס, לעמט זה, כל אבר העומד על משמרתו וממלא את תפקידו מביא רעה רבה לעצמו, לאמר בתוכו פנימה, גם אם יעבד בתנאים רצויים מאד, כן, למשל, הכליות, לרגלי עבודתן הטבעית, מביאות בתוכן פנימה, בכל שעה ובכל רגע, הרס רב בכל התאים האצילים. וכן הוא הדבר גם בשאר האברים. כאשר

איזה שקד מכין את מיצו המבעי; כאשר איזה שריר מתכווץ ומניע את פרקן הרגיל; גם כאשר איזה חלק מן המח משרת בתור כלי-מחשבה, או תאים אצילים אין מספר מתפוררים ונהרסים לעד, וע"כ למען תת את היכלת לכל האברים להתקים, הכינה המבע עזרה כפולה: מעבר מזה, כלי המזון מביאים אל תוך הדם חמר רב בכל יום ויום, והחמר הזה, הודות ליסודותיו המרבים והשונים, נותן את היכלת לכל האברים למלא את חסרונותיהם בכל עת ובכל שעה. ומעבר מזה, שמת העצבים, אשר רשתה פרושה בכל מקצועות הגויה, תשלח את זרמיה המרבים בכל מקום, למען יתעוררו לחיים ולעבודה כל התאים האצילים הנשארים, וכן עוברים התאים האצילים בלי כל מרנוע, בתחלה המה מביאים אל תוכם פנימה את הרגבים הצפים בדם, והראויים להם; אחרי כן, בעזרת סגולה נפלאה אשר עין החכמה לא שופתה עדין. לאמר בעזרת ההחיה יחיו את הרגבים הספונים. והיה כאשר התא יגדל כפלים, או יתחלק לשנים באופן נפלא כזה, כי כל חלק וחלק יהיה מיד לתא שלם בפני עצמו, עם כל הסגולות הראשונות אשר היו לתא המתחלק. וכן בתחדשים התאים ומתרכיבים בלי הרף, למען מלא את מקום הנאספים כעבודת האבר. אף גם לתאים הפשוטים, אשר בכל הגויה, יש יכלת כזאת.

אמנם המחזה המסבך הזה משתנה מעט כמשך ימי החיים, אבל בעצם טבעו ישאר אחד ויחיד בכל ימי צבאו של האדם על הארץ. כן, בימי הגדול מתחלקים התאים במהירות נפלאה. ע"כ התאים החדשים, מלבד שימלאו את מקום התאים הנדרסים, עוד יעזרו להתפתחות כל אבר ואבר. ובגלל זה מתנדלת הגויה בכל חלקיה באופן בלתי פוסק. אכן, בימי העמידה, רבוי התאים בכל חלקי הגויה עומד בנכול ידוע. לכן התאים החדשים ממלאים אמנם את מקום התאים הנהרסים, אך אין ביכלתם להוסיף על מדת האברים: לאמר, הגויה כלה נשארת במצב עומד, בלי חסר ויתר.

והנה הסגולה הנפלאה, אשר נתנה המבע לכל התאים לחדש את עצמם, לא תשאר להם לקנין עולם. כאשר אך יעברו ימי העמידה, או תאים רבים אובדים את סגולתם הנפלאה הזאת, כן, למשל, תאי האשכולות, אצל האשה, יחדלו מדהחדש וע"כ תפסק אצלה היות הביצים: לאמר, התאים המכנים: ovules, גם, אצל האישה, יחדלו תאי ה"אשכים" להתחדש, וע"כ בימי הזקנה המפלגת, תאי הזרע, המכנים: spermatozoides, יחדלו מהיות. ואף שאר התאים, אשר הכח הטמיר הצפון בהם, לאמר כח התחיה, לא עובם עדין, גם אלה אינם יכולים להתחדש כ"א בכבודת. הן אמנם גם אז, לאמר אחרי ימי העמידה, הדם המשקה את הגויה כלה, מביא כמקדם אה החמרים הדרושים; גם שמת העצבים, ע"י רשתה הפרושה בכל מקום, שולחת את זרמיה הרגילים, אבל הכח הטמיר הצפון בתאים יכלה לאמ לאמ: לאמר, הסגולה הנפלאה, אשר נתנה המבע לכל התאים לחיות את הרגבים הספונים בתוכם, למען יגדלו בתחלה על חשבון הרגבים אשר קמו לתחיה, וירבו אחרי כן ע"י חלוק אין סוף, מתרוכפת ומתמעמת בכל יום ובכל שעה.

הרפיון הזה, ביחוד אצל התאים האצילים אשר עבודתם קשה ומסבכת מאד, הולך וגדול עם רב השנים. ע"כ התאים האצילים, תחת להתרבות כמו בימי הגדול או למצער להתחדש במספר נכון כמו בימי העמידה, הולכים הלך וחסר לעת הזקנה. ועל כן האברים מצטמקים ומתקטנים בעת ההיא.

זה הוא, לפי דעתנו, סוד הזקנה. הננו חושבים כי לא בעקב מלחמה פנימית בין התאים הפשוטים ובין התאים האצילים, ואף לא לרגלי נצחון התאים המירופים על התאים האצילים, באה הזקנה, כ"א מפני כליון כח התחיה בתאים. אמנם נקל לשאל גם עתה: מדוע יכלה כח התחיה בתאים? או מה המה השנויים המתהווים בתא, אשר בגללם תאבד סגולתו לחיות את רגבי החמר? אבל מי לא יחוש, כי במצב הנוכחי של המדעים, שאלות כאלה וכאלה נבערות הגה. ובשמת איך אפשר לסמן כגויים כאלה בתא, או גם לבאר מהות שנויים כאלה, אחרי כי אין ביכלת אנוש להבין במה זכה התא לסגולתו הנפלאה הזאת. טרם יכיר בן-תמותה את הכח הנעלם, הנצפן ע"י הבריאה בכל תא, אשר בו בעזרתו יכול לתת חיים לרגבים מתים, אינני יכול לקוות כי יהיה לאל ידו לסמן את השנויים המתהווים בתא, במרוצת השנים. מי יודע, אולי, אחרי עבודה ממשכה, היסודות החימיים, אשר מהם מרכב כל תא, משתנים ביחוסם זה לזה: ע"כ התא, אף כי מראהו הראשון נשאר כמקדם תחת המיקרוסקופ, אובד את סגולתו העיקרית, לאמר את כח התחיה ועם זה גם את היכלת להתחדש עד אין קץ. הלא מחוה כזה מצוי מאד בגופים החימיים המכנים: *métamères*. לאמר גופים בעלי הרכבה משקלית שוה, אבל בעלי סגולות שונות. כן, למשל, הגוף: $\text{CHO}^2, \text{C}^2 \text{H}^5$ או *formiate d'éthyle*, שוה בהרכבתו המשקלית אל הגוף: $\text{C}^2 \text{H}^2 \text{O}^2, \text{CH}^2$ או *acétate de méthyle*, אחרי כי שני הגופים האלה שווים במשקלם אל הגוף השלישי הזה: $\text{C}^2 \text{H}^6 \text{O}^2$. ובכל זאת שני הגופים האלה אינם שווים בכל סגולותיהם. יען מה? יען — אומרים חכמי החימיה — כי היסודות אינם מתלכדים במשטר שוה אצל שני הגופים האלה. א"כ, מי יודע, אם חק כזה איננו שורר גם בהאים החיים. אולי גם שמה די לשנוי קל במשטר התלכדות היסודות למען תשנינה כל סגולות התא או למצער אחדות מן סגולותיו הטבעיות. גם, מי יודע, אולי שמת העצבים, אחרי עבודה ממשכה, איננה מכשרת עוד לספג אל תוכה את הכחות הרבים והנעלמים המשפיעים עליה מכל עבר. ע"כ הזרמים אשר היא שולחת, ע"י רשתה הפרושה בנויה, אינם יכולים עוד לעודד כבתחלה את התאים החיים. גם, מי יודע, אולי אף רשת העצבים, אחרי יגיעה מרבה, אוכדת את סגולתיה להוליך את הזרמים במדה נכונה, ובאשר ספקות כאלה רבים המה מאד, ע"כ אין ביכלת בן-תמותה להגיד בבטחה מה הוא המפריע באמת את מחוות החיים הטבעיים בכל מקצעות הגויה, עד אשר, במרוצת השנים, מרכיב התאים אוברים לאט לאט את סגולת התחיה אשר להם. אפס, בכל אופן, יש ראיות רבות המוכיחות כי זאת הדרך הנכונה, ואולי גם הדרך היחידה, אשר תוכל להוביל את האדם אל עמק סתרי הזקנה. ובאשר אין פה המקום לפרט ראיות כאלה, ע"כ נעיר בזה רק על עובדות אחדות, המעידות, כי יש לדעה החדשה הזאת על מה לסמך. ראשית כל אל לנו שכח כי בימי הגדול, אף כי אז כלי-המוזון הולכים רק הלך והתפתח, כל התאים במרחבי הגויה מתרכבים במהירות נפלאה מאד, ואז התאים מתחדשים לאלפים בכל רגע ורגע. אכן למען התחדש בלי הרף, על התא להביא בתחלה רגבים זרים, רגבים מתים אל תוכו פנימה ולהחיותם אחרי כן, כי אז, רק אז, יגדל כפלים ויוכל להתחלק לשנים. א"כ כח התחיה, השורר בעת הדיא בכל התאים, מגיע עד מרום קצו. והנה, ברבות הימים, הולך הכח הנפלא הזה הלך ורפה, עד אשר, בימי העמידה,

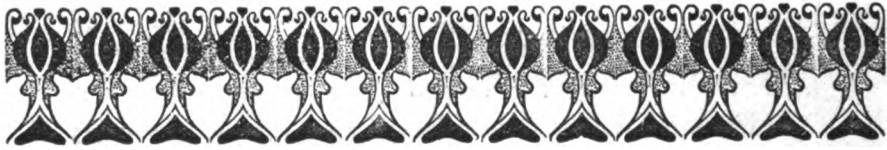
יתרבו התאים במרחבי הנויה רק באיפת רוון ועומה. ובגלל זה תשאר מרת כל האברים וגם מרת הנויה כלה במצב עומד שנים רבות, ומדוע? האם נאמר כי איזה חלי או כי איזו מלחמה פנימית הסבה לדבר הזה? לא! אין זאת כי כח התחיה, אשר הוא גדול וחזק בימי הגדול, דילך ומתמעט בימי העמידה, אף כי מראה התא בכל אבר ואבר ישאר כמקדם קרמטה. וא"כ מדוע לא נניח, כי כח התחיה הזה הולך הלך וכלה לעת הוקנה? ומלבד זה, עלינו לדעת, כי גם, ביצורים הנמוכים אשר כל גופם הוא רק תא אחד, כמו אלה המכונים: infusoires, ירָאָה מחוה מקביל, לאמר כליון כח התחיה גם פה, כמו בכל הבריאה כלה, התא מכנים בתחלה לתוכו פנימה את הרנכים הראויים לו, הצפים בסביבתו, מחיה איתם ומתגדל על חשבונם, ואחרי כן הוא מתחלק לשנים. מן החלוק הזה מתהיים שני יצורים חדשים, וכן הלאה עד סוף כל הדורות, ובכל זאת גם פה תגיע עת, אשר או התאים הנוצרים באחרונה, אף כי גם בהם המראה הראשון נשאר כמקדם, יחרלו מהתחדש, לאמר מהתחלק ליצורים חדשים. אין זאת כי כח התחיה יכול לחדל בתא, אף כי אי אפשר לסמן בו שנויים נראים.

גם הדבר הזה, המצוי מאד בין באי עולם, נותן תקף ועו לדעתנו ע"ד מהות הוקנה. הכל יודעים כי יש משפחות שלמות אשר כמעט כל אישיה יאריכו ימים על פני האדמה ויגיעו לוקנה מפלגת מאד, תחת אשר במשפחות אחרות וקנה מפלגת כזאת לא תראה לעולם, יען כל אישיה, גם בלי נגע או מחלה, ימותו רק אנשים. ומה היא הסבה להבדל כזה? הלא כאלה כן אלה אינם חולים ורק דרך אנוש להם? אין זאת כי, אצל הראשונים כח התחיה גדול וחזק מלדה ומכמן, וע"כ גם התאים במרחבי הנויה כלה הולכים ומתחדשים רבות בשנים, תחת אשר אצל האחרונים הכח הזה קטן ודל מיום הולדם, וע"כ גם התאים הולכים ומתמוגנים הולכים וכלים בלא-עת. ובגלל כל אלה אין אנו יכולים להאמין, עם המלימד Metchnikoff, כי בעתיד קרוב יעלה בידי האדם להסיר את רוע הוקנה מן המין האנושי. יש לקוות, אומר החכם הזה, כי, בימים הבאים, ימצא האדם איזה סם הנון, אשר ע"י הזיזת תחת העור יתחזקו כל התאים האצילים ויתגברו על אויביהם התאים המורפים, והנה, לפי הדעה אשר בארנו למעלה, אין כל מקום לפלא כזה. ואמת ספק גדול הוא אם לעת הוקנה יש מלחמת תנופה כזאת בפנים האברים, ומה גם כי המלימד Marinisco הראה בעליל כי כמח הוקנים אין כל יסוד למלחמה כזאת.

אפס, אם התקוה להסיר את רוע הוקנה נוסדת על שמה מופעת, הנה החפץ להאריך את ימי האדם על פני האדמה איננו חדש. עקבות חפץ כזה נראות כמעט אצל כל העמים העתיקים, גם אז חתרו בכל עו לבוא לעזרת הוקנה, למען לא תכרת במהרה את פתיל חית האדם, ומפני זה יצו פה אמונות מאלופות ושמה פרוזו אמצעים שונים, כן, למשל, האמינו בימי קדם, כי בני העלומים יכולים להשפיע טובה רבה אל הוקנה. עקבות אמונה כזאת נראות גם אצל העברים העתיקים, בימי דוד המלך. אף בימי הבינים נתנו אמן באמצעים שונים אשר בעזרתם יוכל כל בן-חלוף להאריך ימים על פני האדמה. בין המאמינים האלה היו גם חכמים ספורסמים, אחרים מהם התעסקו גם בעצמם בענין זה ויתחרו בכל עום למצוא את התנאים היותר נאותים לחיים ארוכים. כן חשב החוקר הגדול Descartes כי כבר עלה בידו למצא את הדבר הזה, גם החכם המפאר Bacon

האמין כי ההקזה היא האמצעי היותר נכון, למען הניע לזקנה מפלגת. ובסוף המאה השמונה עשרה עסק בענין הזה גם המלומד Hufeland. החכם הזה החליט, כי למען האריך ימים על פני הארמה, על האדם למעט בבשר ולהרבות בירקות. גם בימינו אלה חקרו ודרשו בענין הכי נכבד הזה חכמים מפארים. לפי דעת החכם Pflüger טוב לגבר אם רק חפץ, חיים ארוכים הוא, לברא מן המותרות ככל דבר וגם למנוע את עצמו מדברים המזיקים. אף, לפי מחשבת Ebstein, טוב מאד לגבר, אם חפץ הוא להגיע עד זקנה מפלגת, לבחר בחיים פשוטים ולברא מן המשקים החריפים.

ובאמת, לוא יכל האדם להקל מאתו את סבל החיים, למען לא תמצנה הראגות את כל לשר בשרו; לוא יכל תמיד להתענג על אויר צח ומאכלים בריאים במדה מספקת, למען תוכל הגויה להחליף כח כראוי; לוא גם יכל, לפי העצה המחכמה אשר נתנו כבר חז"ל, לחיות בכל יום ויום, שליש בישיבה שליש בעמידה ושליש בהליכה, למען יוכלו כל האברים לקחת חלק כחלק בעבודה המשתפת של הגוף כלו; כי עתה בלי תפונה האריך האדם ימים על פני הארמה והגיע תמיד עד זקנה ושיבה. אמנם, גם בתנאים רצויים כאלה, מרת החיים, לפי דעתנו ע"ד מהות הזקנה, לא תוכל להיות שוה כעד כל באי עולם. כי הלא יש אנשים אשר, כבר מלידה ומבטן, הכריזו עליהם כי יהיו חלשים, לאמר, כי מחוות החיים, בכל נזניהם השונים, ירדו אצלם עד הדיוטא התחתונה. ודבר כזה איננו גזרה בלבד כ"א הכרחי. כן, למשל, הכל יודעים כי מחלות שונות באות בירושה מן האבות, אבל לא פה המקום לרדת לעומקא של הלכה זו, ובאשר אנשים כאלה רבים המה מאד על פני הארמה. ע"כ גם מרת החיים, אצל רב המין האנושי, איננה ארוכה. ואולי גם מפני המעם הזה נאמר: ימי שנותינו בהם שבעים שנה... כי אמנם מעמים המה האנשים אשר לא ירשו מאבותיהם איוו נמיה למחלות ידועות, או אשר, בגלל תנאי חייהם הרעים, לא עכרו את שארם בעצמם. וע"כ, גם בימינו אלה, מאמינים חכמים רבים כי המדה הבינונית של חיי האדם היא שבעים שנה. אפס האנשים אשר לא ירשו מאבותיהם כל נמיה רעה ואשר יבחרו בחיים שקטים וימאסו בכל מיני מותרות, המה יכולים להגיע על נקלה עד מאה ועשרים שנה. משלים אמתים כאלה רבים המה מאד ואין כל צורך להזכירם פה. על האמת הזאת לית מאן דפליג בין כל בעלי השמות השונות. יען לפי דעת כלם, כל התנאים הטובים המחזקים את הגויה, מאחרים תמיד את הזקנה, אולם גם בזה הכל מודים, כי, לעת הזקנה, איזה רפיון כללי שורר בכל הגויה. לכן גם לפי דעת כלם, על האדם, לעת כזאת, להזהר מאד מכל דברי-רע. כן, למשל, על הזקן להשמר מאד מן הצנה, יען כי דלקת הריאה, המצויה מאד אצל אנשים כאלה, מסכנת היא ביותר לעת הזקנה. גם על הזקן להזהר מאד לבלתי אכול כל דבר קשה ולבלתי שתות הרבה מכל משקה. כן גם עליו להתגורר במעון הגון. חם בחורף ומצל בקיץ. לעבד מעט בכל יום ויום, לברח מן הבדידות, ועוד כאלה אשר אין פה המקום לפורטם. והיה אם כזאת וכזאת יעשה, או יוכל לקוות כי יגיע עד קץ ימי האדם על הארץ ויפטר מן העולם בלי צער ויגון.

הַמֹּת הַשְּׁחֹר.

פּוֹאֵמָה.

Brich aus in lauten klagen
Du düsteres märtyrerlied
Das ich so lange getragen
In flamenstillen gemüth.

Heine.

בְּאֵל הַבְּתִים שְׂאֵת תַּעֲלוּמָה
רְבִים בְּאֶפֶל שֶׁר הַדּוּמָה:
לְמִסֵּךְ עַל כָּל חֲשֵׁבֶת הַגּוּמָה
קוֹפְאָה שׁוֹמֵמָה, מִבְּלֵי תְּקוּמָה,
מִבְּלֵי יְקִיצָה וְרִקְמַת הַחֵלֶם,
זוֹ קַפְאוֹן כְּזֶה וְדֹם...
וּכְגִשֶׁר עֲלִים בְּהַרְעֵי־שׁ סַעֲרָה
זְעוּמָה, נוֹגָה בְּעֵתוֹת-קָרָה
עֲנִפֵי אֵילָן גִּזְעֵם וְסָר,
כֵּן מִהַגְּרֵת דּוּמָה הַשֶּׁר
נֹבְלִים חַיִּים פּוֹרְחִים לְצִבִּי;
הַכֹּל נָמִים תְּגוּמַת הַדְּמִי,
הַכֹּל גִּזְעִים מְנַשְׂמָתוֹ
הַכֹּל קוֹפְאִים מְקַרְתּוֹ.
מְדוּמָה הִיא שְׁנֵם הַיְקוּם
כֵּלֹ: חֲבָה, שְׁחֻקִים, לְנוֹם
אוֹ הַגּוּמַת-הָאֶפֶס זֹאת
וְעַם הַחַיִּים לְחַדֵּל, לְכָלוֹת...

I.

... וְדָמֵי הוֹרָה הָיָה וְשָׂר,
בְּדָמֵי אֲשֶׁר בְּעֶרְבוֹת-הַיְקוּד,
שְׁפוּף בְּחֻצוֹת מִינֵץ הַקְרִיָּה;
אֵין קוֹר, אֵין קֶשֶׁב - אֵד שְׂאֵיָה,
כְּבָרְזֵל לֹוֹהֵט גּוֹצֵץ בָּרֵם,
הַשְּׁחַק תַּפּוּשׁ מְקַמֵּם חֵלוֹם,
הַשְּׂמֵשׁ בְּעֵז תִּשְׁפֹּת מוֹקֵד
בְּחֲלֵי אֲוִיר, שְׂכָה שׁוֹקֵט
הַגֵּהוּ וּמְחַרֵּשׁ, וְדוּמָם
עַד שְׁמֻדוּמָה, שֶׁהוּא זוּמָם
וְחוֹרֵשׁ דְּבַר-מֵת נוֹרָא וְסָר,
וּכְאֵלוֹ סוּד כְּמוֹס אֲכָזֵר
וְאִיזוֹם לְבָלֵי תְּכֵלִית וְחֵק
צָפֵן, נֶצֶר בְּחֻבּוֹ עֲמֵק...
כְּגַלִּי קְבָרִים שׁוֹמֵמִים, זְעוּמִים,
עוֹמְדִים דּוּמָם סְגוּרִים, סְתוּמִים
בְּתֵי הָעִיר מִשְׁפָּעֵי אוֹרֵהֶם
וּמְבִיטִים כְּלִפְי טִמִּיר-רֵם...

II.

לעתים בתי הפתח אל
הפליטו מחרישים פצל
מתים לבושי שחורים בודדים
נושאי ארון שחיש נודדים
ואצים הם ברחובות-הדם
ונעלמים פחזון-חלום
בדרך אל שדה הקברים...
חשים נושאים מעברים,
ארון משיג ארון ומת
רוהק מת כאץ לבוא בעוד עת
לקבר טרם הם כל חי
ובעוד אדמת-קבורה יש די...
ובלי חשך באים, גזים
כלהקות, צללי-שחר נחפזים
מעוני מתים חופרי קברים;
כמו התפקדו כל הפגרים
כלם שפעולם גמים
בפחשכים הנזעמים...
ובעת חלפו פתאום הזמם
ברחב הריק והנזעם
בשחר לבושים, אור חמה,
שמם הרחוב משנה שפה,
והדמי כמו נדר יותר,
וכמו נשמע אז באויר
משק בנפי שר הדומה
מפיץ המותה, מזרה תנומה...

III.

פתאום מהוך הדומיה,
שבה שקעה כל הקריה
ועז את האויר שאון...
הפעמונים צלצלו באון,

ומכתי-הפנות חיש
פריץ, הגיח פחיל כל איש,
שטרם בו פגיעה המותה;
רבתה מהומה, מבוכה, מנוסה;
איש איש נמדר, שואל נזעק,
איש מאחיו נדחק, נדחק,
וכזרם עז שטף הפל
דומה תמרות, ק-החול
למגרש שלד בית ההפלה
ששם מחזה אימים נדה:
בהנף שפה ערב רב
שך אנשים ונשים נצב,
מראה פגיו מה איום!
גם עד מתניהם ערום
ובשצף קצף ובכל עז
הרבו לדוש, ללקות, לכאות
בשומים ובמצועות בשרם,
עד ששפטם החל הדם
מרב פצעים, וקרעי-העור...
עינם שקעה עמק בחד
ובחפזון נמרץ רוצצה
ובאש הענעון נוצצה,
ובקול פחדים מרגיז-לבב
שירי זועה שוררו יתרו.
והפראה רב-בלהות
כמראה פריצי חיות רעות
לחומות רעב ומטורפות
מתמרמות, מתגעשות,
שבחד שמיר צפרניהן
קורעות, מורפות גויותיהן
ובקול ילל מלקקות הדם
מלב זב מתנהף וחס...

פתאום נופף בצלבי ביד
 כהן לבוש תזבשת שרד
 שבראש הפתגודדים נצב
 באותות קדושה כמנהיג ורב;
 ותבף הם נדמו הפל —
 ובעזו בה תקד איש שאל
 מלאה דמים, מזרה איטה,
 וקול פורץ בשגעון חמה
 ומזעזע עמקי הלב,
 ובעוד הוא דש, מלקה הגו
 השמיע הפהן בידד
 כזאב רעב דברי שד אל:
 שטעו, שטעו נא הרשעים
 הפתמברים לחטאים,
 שונים כחיי הגורמה
 ושוכחים, שחטא היא כל נשיטה
 שהם נושמים באדמה,
 שאסירה היא הנשמה
 כנאות עולם זה השפל
 ודהצרה שעתה האל
 בנו זה צפוי הפליון:
 שהחיים — אך נפיון
 מלא חתחתים, מוקשי השד
 כם בני אדם לקוש, דלכד...
 ואתם שכחתם, ונתחם כל זאת
 ותתמפרו דתענוגות
 על כן אף אל בכם צלח
 ולכחיד, לשמיד אתכם שלח
 שוט אכזרי זה הנורא —
 הפגפה זו השחורה. —

VI.

מעט קט דם הפהן נאלם

IV.

ומתגודדים הם אף שרים:
 תפרו קברים, עדרו קברים!
 אתא הקץ, בא כליון!
 פדנו יכם חיש משאון,
 שוט אכזרי שלח האל
 ומפניו נבלה בציל,
 פי רב חטאנו, רב אין קץ,
 דמענו כח האל על עץ
 ואנחנו הה! פשענו בו
 — עינו לו! חטאנו לו!
 לכן נלקה נדוש הגו
 נסבל ענוי, נשא כאב,
 אולי יחבל האל מזעם
 ודעביר הפגף האיום.

V.

כהלומי ברק דומם
 נצבו הנאספים כתפס;
 כל איש הודעו וירא
 מנשם למשמע זו השירה,
 דאיומה, השוממה,
 שבעוז פרצה בענות איטה
 והתפוצץ דאלפי בנייהד
 מדבאים, הורי מחמה ואיד;
 ודראות אל הגיוות שכתאף
 נדושו כרצועה בכף,
 ונגואלות בדם אדם
 נאורות לבחריד מאור החם
 שזו חזות בלהות איטה,
 בליחק מרגות ושוממה...
 וכלו נדהם, רועד וחל
 צפה חזות זו בקרה...

יְכַלֶּה שְׁלֵשִׁים וְאַרְבַּעַת יוֹם.
נְאוֹם יֵשׁוּ בְּיַד הָאֲדָמָה
וְנְאוֹם שָׁה-אֵל וּמְאוֹר עוֹלָם וְ

VII.

עוֹד טָרַם הַבְּהוֹן כְּלָה
וְהַנְּאֻסִים בְּבִלְהוֹת-חֵילָה,
כְּמוֹ פֶתַע עָלֵיהֶם נָתַן
מִשְׁמֵי שָׁמַיִם רַעַם עָז,
לְאָרֶץ הַתְּנַפְלוּ כָלָם;
פְּגִיחָם כְּבִישׁוֹ בְּחוֹל הַתָּמָס,
קָרְעוּ, פָּרְמוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם,
הִלְשׁוּ, מָרְמוֹ שִׁעְרוֹתֵיהֶם
וּבְאֲנָרָה הוֹפְפוּ עַל לֵב
הַלְמוּ תְּרַאשׁ, מְחַצֵּזוּ הַגּוֹ
וּבְקוֹל-פְּתָרִים הִעִירוּ יָדָי;
חֲטָאנוּ אֵל, סָדַח לָנוּ אֵלֹהִי
וְאֵייר הַדָּם חוֹל הַתְּחוּלִיל
מִהַר הִגְהִי שֶׁהַתְּגוּלִיל
וַיִּתְּפוּצֵץ לְעוֹמֵת שְׁמִירוֹם,
שְׁקוּעֵי מִקְפָּס הַרְהוֹר עֲגוּם,
וְרַחֲמִים וְחֶסֶד וּמְחִלָּה
מִהַיְשִׁימוֹן הִזָּה חֲלָה...

VIII.

וְלֹאֵט לֹאֵט נֶאֱלַם הַגְּהִי
וְדִהֲשִׁתָּרֵר הַחֵל הַדְּמִי;
מִעַד הָאָרֶץ קָם הָעָם
וְכֹל פָּרוּעַ אָף גִּרְהָם
שָׁם אֵי הַכְּהוֹן פָּנְיוֹ; — —
וְהִלְזוּ נוֹמָף שְׁנִית בְּצֹלָב
וְכִיזוּ מִפְּלֻצַת שׂוֹד וְרַתָּה

וּבְעֵין-מוֹקֵד, בְּמִכְמַט מֵלֵא דָם
בְּחַן הַמוֹן הַנְּקִהָלִים,
אֲשֶׁר נִצְבּוּ שָׁחִים, חָלִים
מִכָּל נִיבּוֹ שֶׁהַתְּגוּרָה
עָלִימוּ בְּעֵז וַיִּתְּפוּרָה...
אַחַר הַתְּחִיל דְּבַר שְׁנִית:
אוֹלָם אֵי לֹא יִחַפֵּץ לְשָׁחִית
אֶתְכֶם כְּלָה וּכְרַב חֶסֶדוֹ
שְׁלַח בְּיַד מְלֹאָה דְּבָרוֹ
לְמִאֲמִינוֹי לְיִטִּיב הַדָּבָר
וְשֵׁב גַּם הוּא וְרַחַם אוֹתָם,
זֶה הַמְּכַתֵּב שֶׁבְּיַד מְלֹאָה
בְּרַחֲמָיו הָאֵל — הַגּוֹן שְׁלַח:
עִבְרוּ שְׁלִים הַקְּדוּשָׁה
בְּבִית הַמִּלֵּת פְּטָרוֹם נְמַצָּא
נְאוֹם יֵשׁוּ בְּיַד הָאֲדָמָה
וְנְאוֹם שָׁה-אֵל וּמְאוֹר עוֹלָם,
שֶׁבְּעֵנְיוֹ וּבְמֹזַת עַל צֹלָב
מְרַק עֵין וְקְדוּמֵי הַרְבֵּב;
הַכֹּל זָנַח אוֹתִי הַכֹּל
בְּמוֹקְשׁוֹ לְכַד הַכֹּל הַשְּׂאֵל;
הַשְּׁחִית דְּרַכּוֹ כִּי הַבְּשָׂר
הַחֲטָא הַשְּׂנִיא, הַחֲטָא נְכָר;
וּכְבֵר אֲמַרְתִּי קֵץ לְשִׁית
לְדוֹר הַרְעַ מִסַּר-הַבְּרִית
וְלִהְפוֹךְ הָאֲרָמָה
לְתַהוֹרְעַד, לְחַל שְׁמֵמָה;
אֲבָל רַחֲמָנִיה אֲפִי
מִרְגָם, חֲלָתָה, הַפְּגִיעָה בִּי
לְכִי אֲשָׁחִית, אֲשִׁמִּיד הַכֹּל
וְדַמְעָה אֲשׁוּב אֶמְחֵל
לְאִישׁ אֲשֶׁר יְדוּשׁ, יִיפֵר
מוֹסֵר קָשָׁה וְאֲכַזֵּר הַשְּׂאֵר
וּבְסוּגוֹתֵים, בְּעֵנְיוֹ וְצֹלָם

שָׁב מִחֲדָשׁ דְּבָרוֹ לְשָׂאתָ :
 בְּשׂוֹכְכֶם אֵל אֵל בְּכֵף לִכְב
 זָכְרוּ צָרֵי שׁוֹפְכֵי דָמָיו ,
 זָכְרוּ נָא אֶת הָעַם אֲאוּר
 הַנֶּע וְנָר שְׁנַיִם אֵין סָפֹר
 בְּקִינָן עַל פְּנֵי תִבְלָה , —
 נוֹצְרִים , נוֹצְרִים ! קוֹל דְּמֵי הָאֵל ,
 אֲשֶׁר שָׁפַךְ עִם זֶה אֶכְזֹר
 הַטְּהָה , צוֹעֵק עוֹדָנֹו מִר
 מִפְּעַמְמֵי הָאֲדָמָה
 וְדוֹרְשׁ : נִקְמָה ! נִקְמָה ! נִקְמָה !
 נוֹצְרִים , נוֹצְרִים ! אֲבוֹי קָדְשׁ ,
 שְׁקִינָן זֶה יֵשֵׁב אֶתְכֶם ,
 שְׂיֵד הַתְּנִיגוּ לְצַד הַצֶּלֶב
 זוּ הַפְּאָרָה תִרְבֵּץ עָלָיו
 זוּ אֵל הַסְּעִיר נָגַד וְשָׁבִית
 וְלִנְצַח דְּאֵם מְרִיזוֹת הַשְּׁבִית ! —
 נוֹצְרִים בְּגִי מִינֵן הַטְּרַם עוֹד
 לְקַחְתָּ אֶזְנוֹכֶם שְׁמוּעַת־הַשֹּׁד ,
 שְׁנַת־אֲמָתָה הָהָה ! כִּכֹּר הַיִּטְב ,
 שְׁמַפְנִיָּה זַע הַלֵּב ,
 הַשְּׁעַר מִסְתַּפְּר וְקָם
 וּבְעוֹרָקִים קוֹפֵא הַדָּם :
 שְׁמוּעַת הַבְּלָהוֹת וְחִיל ,
 שְׁקִלֹון עַפִּים הָזֶה הַרְעִיל
 מִי הַבְּאֵרוֹת וְהַנְּהָרִים ,
 דְּהַשִּׂיא כְּלָה עַד הַנוֹצְרִים ,
 דְּהַכְרִית כָּל הַקּוֹרְסִים לְצֶלֶב
 עוֹבְרֵי הַכֵּן וּמֵאֲמִינָיו ? ...
 רֹם קוֹמְתוֹ הָאִישׁ הַשֵּׁח
 נִיעֵלִם בְּפִתַח צָר
 שְׁבַתְרִיקָה אֲתָרִיו נִסְגֵר . — — —

טָנְאָת קְרוּסִים בְּלָבָם עֲמוֹק
 קְדָחָה , נְצִתָּה ? לְבַת־אֵין חֵק ;
 וּכְמוֹ עֵינֵי מוֹרֵף מְדָם
 אֲדָמוּ מְלָאוּ עֵינֵימוֹ כָּם ;
 רַעִיזוֹן אֶחָד אֶכְזֹר בְּעֵינִים
 הַכְּנִיעַ חֵישׁ נִפְשׁוֹת בְּפָדָם ;
 מְרַטְט־אֵף אֲנִירוֹפִירָם
 קָפְצוּ בְּעוֹז מֵאֲלֵיהֶם ;
 וּכְיָם מוֹעֵר וּמְתַנְּעֵשׁ
 מוֹצֵלֶף רַעֲסִים וְקוֹי כִּרְק אֵשׁ
 מְרַחַח עַד מַעֲמֵפֵי הַתְּהָם
 הַתְּחִילוּ הַתְּמַרְמֵר וְנָהָם ;
 אַבְרָן וְהַרְג לַיהוּדִים !!
 וַיִּתְגוֹדְדוּ גְדוּדִים גְּדוּדִים
 נְכוּנִים לְנִיטָה הַשְּׁתָעֵר , — — —
 וְהִגָּה מְתוֹךְ הַמּוֹן מוֹעֵר ,
 לְחוּם שְׁנֵאָה וַיְקוֹד נִקְמָה ,
 הַחֲלִיק ? אֵטֵא זְבַדְמָה ,
 בְּצִד , אִישׁ רָם־קוֹמָה אֲדִיר
 עֲמוֹף כְּלוֹ בְּלָבוּשׁ נְזִיר ,
 שְׁבַגְתִּיבוֹת עַקְלָקְלוֹת
 מִדֵּר בְּעוֹז פְּעַמְיוֹ קָלוֹת
 עַד הַנִּיעוּ לְנִיטוֹ חֵישׁ ...
 שְׁלֵשׁ דְּפִיקוֹת דְּפִק הָאִישׁ
 עַל שְׁעַר הַחוּמָה בְּצוֹרָה
 זוּ הַשְּׂכוּנָה תוֹכָה סְנוּרָה ;
 שְׂרִיקַת בְּרִיחִים חִלּוּדִים מִיָּד
 נִשְׁמָעָה וּפְתַח צָר בְּצִד
 הַשְּׁעַר הַכְּבֹד נִפְתַּח ;
 רֹם קוֹמְתוֹ הָאִישׁ הַשֵּׁח
 נִיעֵלִם בְּפִתַח צָר
 שְׁבַתְרִיקָה אֲתָרִיו נִסְגֵר . — — —

IX.
 פִּסְעַר זְעוּעוֹ בְּאוֹן
 אֵל הַדְּבָרִים אֶת הַהֲמוֹן ;

יערה עד זיק אחרון בקרב
 ובצאת נפשו על גל פגרים
 זו מתרבו מדקרים
 ינעים מותו לו הרעיון,
 שלא נזכח דמם כצאן,
 שעם דמיו נגרו יחדו
 לארץ גם דמי צריו!

XI

בזיקות פלדות אות הקרב
 הציתו בלב הנדוד דבריו;
 וכאש נזלה בעורקיהם
 רוצץ, רמת דם נעוריהם.
 מלהט היאוש הפר
 מקנה אונים קרפם חמר
 וישתער בעז פריץ
 עזם כלו לשאות, לערץ...
 רק רגש חד בלבב בלם;
 ישפר מדם! דחג מדם!
 אפסה תקנה, אפס מנום—
 זו הנקמה אך הרב רוות!
 ומלכות שליש מאות
 פרצו בעוז קריאות ענות:
 גהנגו! נהג לקרב שמעון!
 נקם נרוה עד שריר זיק און!
 שמעון— זה שמו של הצעיר,
 שהתחפש בלבוש נזיר
 ויתגנב הצר לרגל—
 פקר מהר את נדוד החל
 חמוש כלי-קרב ועל משמרתה
 האב הציב את כל פלוגה. —
 עד פה ומפרחק נשמע
 שאון הקמון קרב וקא,

X.

נדוד בחורים מלאי-אונים
 רב-קומה וחסונים
 פורחים באביב נעורים לצבי
 הקיפו את הפא ברמי.
 ופני הפא חורו כשיר;
 לעתים רק כפזק הרעיד
 לבן-עורקיהם ועזוע עז
 ובק-יקוד בעוזו נמו
 מהוד עמקי שחורות עיניו
 מפיקות רצון אדיר ורב,
 אש רגש הפוער בליחוק
 וכאב נמרץ, יאוש עמק.
 אז מעציו בנגוד מהיר
 את כנר הגזירים הסיר
 וקול רועד הפיע באון:
 אחי! בא תוד הנפיון,
 שלו מכבר נפון יום יום;
 הצר הולך וקרב הלום
 דמינו הקקיים לשפך,
 מטבח לנו לערף.
 אחי! היעה היעה
 הבבירה, הנוראה
 לראות לצר בזרע-און,
 שאין אנתנו עדר צאן
 הפכרעות לטבחיהם
 מבלי תלונה דאור היום...
 אחי! נמות מות גבורים
 מדמי צרינו שבורים
 בעוז מערת הפלחמה
 שבעי נעים רגש הנקמה...
 במחיר נורא, במחיר יקר
 יסגיר כל איש חיו לצר!
 עתרת כח עלומיו

בְּזַעֲקוֹת חֶמְדָּה נִפְיָן, נִמְזוֹן
 כִּי הַחֶמְדָּה בְּכָלֵי סְדָרִים
 וְאַחֲרָיו הַשְּׂאִיר הַחֶמְדָּה פְּגָרִים
 וְנִפְצָעִים נִאֲנָקִים
 עִם מַר הַפְּתוּת נִאֲבָקִים...

XIII.

בְּנִימֹה הֵם, בְּנִימֹה דוֹם;
 מְסוֹדְרִים נִצְבּוּ בְרוֹם
 קִיר הַחֹפֶה הַנְּדָחִים,
 וּמְתָרִישִׁים וְנִאֲלָמִים
 הַיִּשְׁקִיפוּ עַל גְּזֵי הָעַם
 שֶׁהִתְפָּזְרוּ בְּעֹזוֹת נֶקֶם
 וְעַל פְּגָרֵי הַחֲלָלִים
 בְּנִחְלֵי דְמִיָּהם זֶה מְנוֹלָלִים...
 אֵין אִישׁ הוֹבֵר, אֵין אִישׁ נוֹדֵר...
 וְכִמּוֹ אֲבָנוּ מִפְּרִי הָאֵד.
 הַכֹּל דִּבְרָא מִצְפִּיָּה
 הִרְתֵּי אֵימִים וְאַכְזָרִיָּה;
 עוֹד רָנַע וַיְחַדֵּשׁ הַקֶּרֶב
 כְּכֹל עֹז וּבְעוֹתָיו;
 עוֹד רָנַע וְתוֹם הַכֹּל יָתֵם—
 לוֹ הֶרֶב אֵף לְרוֹת נֶקֶם! —
 וְכִבִּית הָאֵל בְּעַת הַהִיא
 גַּם שֵׁם הָעֶקֶה שׁוֹמְמוֹת הַדְּמִי.
 הַלּוֹם נִאֲסָפוּ כָּל קִצּוֹת הָעַם,
 יְלָדֵי גִדּוֹת וְאִיד כְּלָם;
 מִעֲרַשׁ יְלִדוֹתֵם בַּק שׁוֹר
 אַכְזָרִיּוֹת, מְנוֹר וְנִרְד
 קֶרֶב הַרְעִילוּ רִנְשׁוֹתֵם
 וְעוֹלָם הַחֲשִׁיכוּ בְּעַדְם;
 תְּמִיד הַרְגִּישׁוּ עַל צוֹאֵר
 הַרְפָּה תְּגוֹת תֶּרֶב צָר;

שְׂאוֹן, בְּלוֹל הוֹרָה אֵימָה,
 צְמָאוֹן דְּמִים וַיְקוֹד חֶמְדָּה.
 וְכִמּוֹ בְּנֵאוֹת נְהַר בְּבִיר
 יִפְרֵץ בְּעֹז אֶת שִׁכְרֵי קִיר
 וְעַד לַפְּרָחֵק יִשְׁטֹף הַבַּיִת
 בְּגִלְיוֹ הַרוֹעֲמִים בְּקוֹל:
 בֵּן אֶת חוֹמַת הַגִּיטוֹ חִישׁ
 סְחָפָה סְכִיב שִׁבּוֹלֶת־אִישׁ,
 וְעִנּוֹת קְרִיאָה אַכְזָרִיָּה
 הֶסְהָ צָרְחָה בְּעַרְבוֹכִיָּה;
 הַשְּׂמִידוֹ הִיהוּדִים כְּלָם!
 וּבְהִרְט צְמָאוֹן לְדָם
 הַתְּחִילוּ עַל הַשְּׂעַר דְּפַק
 וְדַמֵי אֲדָם בְּאֵף אֵין חֵק. — — —

XII.

פְּתָאוֹם נִתְכוּ בְּקוֹל שְׂרִיקוֹת
 מְפָרוֹם הַשׁוֹר חֲצִים מְפָרוֹת —
 וּמִנְאֻקוֹת חֲלָלִים מִיָּד
 מְרָא הַאֲוִיר רָנּוּ, רָעַד,
 כָּל הַחֶמְדָּה נְבוֹהָ, נִבְהָלָה —
 שְׂאֵנוֹת וְעֵה, אֲנָקוֹת חֲלָל
 חִבְרוּ וַיִּתְלַפְּדוּ יַחְדָּו;
 סְבִלְכֵי, הֶסְהָ הָעַם הֶרֶב
 וַיִּתְנַעַשׂ וַיִּתְרוֹצֵץ — — —
 וּמִהַשׁוֹר מְפָרוֹת־הַחֵץ
 מְבִלֵי חֲשָׁן הוֹסִיפוּ זֶרֶם
 וַיַּעֲרֹכוּ הַשְּׂמִד אֵיוֹם.
 בְּנִשְׁקָ! אֵין קְרִיאוֹת חֶרֶן
 פָּרְצוּ מִקֶּרֶב הַחֶמְדָּה,
 הַכִּיאוּ נִשְׁקָ! מוֹלְמוֹת!
 קֶרֶב הַשׁוֹר בְּפִקְרוֹמוֹת!
 וְלַחֹם תְּאֵנוֹת הַשְּׂמִד, הַרְג

מְזוֹרוֹת עֲזוּ הַתְּמַכְרוֹת לְאֵל...
 וְכִמוּ רִקְמָה שֶׁד קָצָף זָךְ
 הַסְּמֵלֶסְלוּ בְּהֶרֶד וּבְרֶד
 שְׁעָרוֹת זְקֵנָהוּ הַחֹזֵר ;
 וְכִמוּ אֶלּוֹן אֲדִיר לְפֶאֶר
 נִשְׂאָה דְמוּתוֹ הָרוֹמְמָה
 בְּדָה קְדוּשָׁה וְהוֹד אֵימָה
 מֵעַל לַיָּם אָדָם הָיוּ
 תַּפּוּשׁ דְּמִי יֵאוּשׁ בְּבִיר וְעוּ...

XV.

כִּכְהֵן מִקְרִיב קֶרְבָּן לְאֵל
 כֹּה הַתְּקַדֵּשׁ וַיִּתְגַּדֵּל
 בְּרַנֵּעַ זֶה הַרֵב יְשִׁישׁ
 בְּרוֹם מְלֶאכֶד בּוֹ לֹא־אִישׁ ;
 רִשְׁמִי פָּנָיו שְׁקוּפִים , זָפִים
 וְלֹאִין חֹק נֶאֱצָלִים וְרָפִים ;
 וּבְקוֹל נְכוֹן נִמְרָץ וּבָר
 זוּ לוֹ צִלְצוֹל - פְּלָאִים מוֹדָר
 דְּבַר דְּבַר לֹאֵט לֹאֵט...
 וְהָרֵשׁ תְּרֵשׁ צָפָה וְשֵׁט
 דְּבָרוֹ הַזֶּה מֵעַמְּקֵי הַדְּמִי
 וְכָרוֹחַ קָרַ צִיִּצִי הַצָּבִי
 בְּתוֹךְ כָּל לֵב הַמִּית , הַדְּמִים ,
 כָּל חֲסֵן וְהַשׁוֹבֵקת חַיִּים
 כָּל רֵנֵשׁ אֲדָמָה בְּאוֹן ,
 וְתַחְתָּם בִּיקוֹד שֶׁל שִׁכְרוֹן
 הַצִּית קֶרְבּוֹ תִּמְנָה לְסוֹף ,
 לְהַתְּפַשֵּׁט חַיִּי־הַגּוֹף
 וְכִזְהָר אֵל כְּלִיל לְכֹלוֹת...
 וְלֹאִין־חֹק הַתְּמָנָה הַנּוֹאת
 בְּיָד הַגְּדִילָה לְרַנְעִים
 וּבְמִדּוּחֵי קֶרְמֵי־פְּלָאִים

רַק צַל הַפּוֹת קֶרֶב לֵב,
 רַק חֵיל הַפִּיק הַדֵּל בְּגוֹ ;
 וְכִלֵּי חֲשָׁד עֵינֵימוּ כֵּם
 שׁוֹטְטוּ בְּמַגוֹר וַיִּגוֹן עוֹלָם ,
 צָרוֹת דּוֹרֵי דוֹרוֹת בְּלִי־חֹק
 הַשְּׁקִיפוּ מִקְרָבָן עִמָּךְ...

XIV.

בְּרַחֲבֵי אוֹלָם בֵּית־הַתְּפִלָּה
 אֲסַפָּה יַחַדְוֹ כָּל הַקְּהֵלָה ,
 (מִבְּבֶד בְּדוֹד הַצְּעִירִים לַיָּמִים
 זוּ שֶׁשׁ בַּחוּץ הֵם נִלְחָמִים)
 מִשְׁבַּע יָמִים נִשְׁקָף אֵל בּוֹד
 עַד נַעַר שְׁקוֹי עֵדָן טַל אוֹר
 אִפּוֹת רַכּוֹת אֲמַצּוֹ אֵל לֵב ,
 זוּ הַתְּפוּצִין קֶרְבָּן חֲשֵׁב ,
 יִלְדֵי שְׁעֵשׂוּעֵיהֶן רַפִּים
 וְכֹאוֹר חֲמַדַּת פְּנֵיהֶם זָפִים
 לְאַתְרוּנָה הִרְוּוּ נִפְשָׁן
 נִרְטִיבוּם בִּיקוֹד דְּמַעַן...
 בְּבֵית מִקְדָּשׁ דְּמַטָּה ;
 דֵּם הַתְּפִלִּין כָּל הַנְּשָׁמָה
 הִרַת חַיִּי מָוֶת וַחֲנוּעָה
 יְקוֹד אֲמוּנָה וְהַכְּנָעָה...
 עֵינֵי כֹר נַמּוֹ בְּכַמָּה , -
 שֶׁשׁ הַתְּנַשְׂאָה תְּמוּנָה רַמָּה
 מְכִינָה הַדְּרַת שִׁיבָה וְאוֹן
 אַהֲבָה לְאִי וּבְשָׁחוֹן , -
 תְּמוּנָה זוּ הִיא תְּמוּנַת הַרֵב ,
 סוֹתוֹךְ שִׁיבַת הוֹד גְּבוּתִיו
 הַעֲבָתוֹת נוֹצְצוֹ כְּחֵם
 עֵינָיו הַעֲמוֹקוֹת פְּתָהֶם
 וְהַשְׁחוֹרוֹת בְּעַרְפָּל לִי

פלו קדושה וזריה נשגב
 הפנת הדיחו אתריו...
 והרב לאט יוסף פלל —
 וקולו היה כהגיג קול אל,
 פהמות אין-סוף נעלם מלא רז
 ועד מות כה נעים ועו...
 מפעמקי נפשו נהר
 לאין תכלית עמוק ובר
 וככת פרא אט שקע
 על ים אדם הזה לא-נע...

XVI.

נלמוד צלל הקול בדם..
 והגה פרצו מחוץ פתאם
 נהמת זועה, שאנת תרון
 כרקור תומה, תשואה, המון
 שרתלכרו לקול ענות
 צמא לדם, תאב פלות...
 מנהם זה הנרעזע, חל
 בבית התפלה כל תקהל
 ובקרב לב תפצם למרות
 סער שגית המון רגשות:
 תשנקת חיים, תאנה לאור
 ובלהות מאפל-בוד...
 אז לשפוש הרב ירמו
 וכגר דולק בצער-עז
 עבר הלז אל כל פנות
 הבית וצבוגי, שמות
 כרעי ספרים, קש ושכבים
 בשמן זו מושקים, רזים
 סהר לצית; — מרזם עלות
 התחילו תפה להבות
 אךמומיות בקול שריקות. — — —

וקול הרב בעז צלצל:
 קבל קרבן חיינו, אל!
 על רת קדושה נקריב כליל
 נפשונו לך באהבה ונילו
 על שריד נפוצות עפק נא, חוס!
 חזק לכם בשד וענות,
 לבלי יבה, לבלי יתת
 .ממות בגיל על פבוד הרת. — — —
 ששמע ישראל האל אחד!
 וחלל הבית זע, רעד
 משאון ענות אלפי קולות
 של בני אדם צפזים לכלות,
 זו מרי יאוש, כליון
 יקור אמונה ובקדוון
 ותרזם רנשם, פני נשיה —
 הכל הציקו בקריאה:
 ששמע ישראל
 אחד האל!! — — —

XVII.

וקרב איום בלחיק אכור
 בתוך פה בחוץ נעש, סער,
 שנאת השואל, שנאת עולם
 נאבקה יתד עם יקוד נרם
 ונהרי רמים הרבו לשפף
 וחיים אין-ספר הרבו להרה...
 באלי ברזל השער כבר
 פרצו נתצו מערכות הצר,
 אך טרם הפכווא נלבר,
 החזק החזיק הנודד מצער,
 שרק חציו עוד חי נשא
 וזחום נרם וצמא רמים
 בעז השתער על הקמים

וַיִּתְנַעַשׂ וַיִּשְׁתַּלֵּל
 וַאֲבָרְןָ אִין־חַק קִרְבָּם חוֹלָל...
 כְּמִלְאָה מִשְׁחִית, כְּאֵל נָקָם
 עֹשֶׂה תַכְנִית בְּשָׂר וָדָם
 כְּלוֹ חִיטָּה, וְזַעַה וַאֲוִן
 נָצַב בְּרֹאשׁ הַגְּדוּד שְׁמֵעוֹן.
 וּכְמוֹ כֶּרֶת אֶת קַמֵּל כְּרִית
 הַרְבֵּה דְרַעֲזִין, לְשִׁמִּיד, לְצִמִּית
 בְּצוּר תִּכְבוֹ שׁוֹרוֹת צָרִים.
 זוֹ הַתְּפָרְצוּ מַעֲבָרִים;
 קָפְאוּ קִרְבוֹ כִּי רִנְשׁוֹתָיו
 כִּק צָפְאוֹן, בַּק לְהַט רֶב
 לְכַבִּיר פְּנָרִים, לַגִּיר רַב־דָּם
 כִּתְרוֹם נִפְשׁוֹ קָרַח, סָעַר,
 וְכִהְתְּגוֹרְרוּ בַעֲבֵי הַצָּר
 וּכְמוֹ סַעֲרַת וְזַעַה גִּזְר
 הַמֶּזֶן חַיִּים לְאִין סַפּוֹרוֹת
 נִדְרָטָה לוֹ, שְׁפִאוֹת הוֹרוֹת
 מְעַנִּים וּמְקַרְעִים בְּלִי חַמֵּל
 אֵלָיו יִשְׁאוּ מִקְבֵּר קוֹל
 לְהִשָּׁךְ הַמּוֹת רַחֲמֵי דָמָם
 שְׁפָרֵם הַשְּׁתִּיקוּ נָקָם...

XVIII.

הַקָּרֵב קָרַח וַיִּתְגוֹרֵר -
 פְּעַמִּים רַבּוֹת כְּבִיר הַשְּׁתַּעֲר
 הַמֶּזֶן הַצָּר הַתְּנַעַשׂ
 אֲכוֹל רַעֲבוֹן הַשְּׁמִיד כְּאִישׁ
 עַל מְבוֹא הַשַּׁעַר הַנִּפְרָץ;
 אֲבָל תַּמִּיד אוֹנוֹ נִרְעָץ
 מַעֲזוֹ חַמַּת זְבוֹרַת הַגְּדוּד
 וַאֲחֹזֵר נִסּוֹן מִכָּה, שְׁדוּד...
 עָבְרוּ שְׁעוֹת וְהַפְּלִחְמָה

XIX.

אֵךְ מִנְהַמַּת הַצָּר מִיָּד

וְהַמִּזְקֵד בְּתוֹךְ כֶּף זָעֵף
 וְכָרוֹם אֲוִיר בְּעֹז שִׁטְףָה,
 הָמוּ גִלְיוֹ הָאֲדוּמִים
 וְרִתְחֵי קֶצְפוֹ הָאִזּוּמִים
 פֹּה מִתְגוֹלְלִים רַכְוֵי זִיקִים,
 הַפְתַּנּוּצִים וּמְבָרִיקִים
 וּמִתְמוֹנְנִים בְּאִפְסֵי אֲוִיר
 וְשֵׁם נִשְׂא בְּנֶאֱוֹן וּפֶאֶר
 מוֹל הַבְּלֹת־רוֹם נְסוּכַת דְּמוּם
 הַר־לִהְבֶּה כְּבִיר, עֲצוּם
 שֶׁבְשֵׂיא נִבְהוּ לְהַתְפַּרֵּץ
 חֶשֶׁב לְמָרוֹם שְׂמֵי אֵיזֶקֶץ...
 זְרֵמֵי מִזְקֵד רַב־יֶצְבְּעִים
 מִתְנַעֲשִׂים, שׁוֹטְפִים, דְּאִים
 וּבְתַעְצוּמוֹת אֵין־חֶק הַכֹּל
 בְּדַרְכָּם סוֹחֲפִים, גּוֹזְרִים בְּלִי־חֶמֶל,
 וּבְלֵי חֶשֶׁף וּבְלֵי־מַצְרִים
 יִפְשֹׁט הַיְקוֹד מֵעֲבָרִים;
 וְכִכָּר מִתּוֹךְ הַגִּיטוֹ פֶּרִץ
 מִהַר וּבְתוֹךְ הָעִיר נִפְיָן,
 הַשְּׂמֵשׁ בָּא, הַלִּילָה רֹד
 וּמִינֵץ כְּפֹה בְּאִשׁ הַמִּזְקֵד
 מִשְׁבָּרֵי מִזְקֵד אֲדַמְדָּמִים
 מִתְנַלְנְלִים וּמִתְנַהֲמִים
 מַעַל רְאִשֵׁי כָּל הַבָּתִּים
 וּבְאֲוִיר צָפִים, שְׂטִים
 גְּלִמֵי־נְגַהוֹת, רַקְמוֹת אוֹרָה
 בְּמִשְׁבַּצַּת אֶפְלָה שְׁחוֹרָה,
 וְרוֹם וְתַתֵּת אֵלֶּשׁ אֵין־חֶק
 בְּעֹזוֹ קֶצְפָה הַכֹּל מִתְחַבֵּק...

גֵּעוֹר הַגְּדוֹד וַיִּתְעוֹדֵד.
 יֹאשׁ אֲכֹזר בְּלִי־קֵץ וְחֶק
 תִּקְפָה, זַעֲזַע כָּל אִישׁ עִמָּךְ
 וַיִּשְׁתַּחֲמַק לְנִשְׂימָה;
 בְּעִמְקֵי כִי לֵב רִתְחָה נְהִימָה
 רַב־תְּזוּעוֹת, רַב־תְּמוֹד
 אֲוִצְרָה תְּמַרוֹר כָּל גְּדוֹל הָאִיר,
 שְׁחוּץ נִבְצָר מִפְּנֵה פֶרִץ
 וּמַעֲמִקִּים חֶשְׁבָה לְרַעֵץ...
 בְּדִבְבוֹת הַיְקוֹד לְעִינֵיהֶם
 אֲכַדּוּ, כָּלוּ מִחֲמִידֵיהֶם
 וּמָה לְהַפֶּה עוֹד לְשִׂאת
 חַיֵּי הַשְּׂבָר אֵל וְהַשְּׂאֵת?
 וּמָה לְהַפֶּה עוֹד לְרִגִישׁ
 מָה לְשִׁשְׁנֵב מִכֶּת אִישׁ?...
 הַמְּאוֹה לְמוֹת אֲחֻזָּה כָּלֶם
 וּבְמִאֲמָצֵי הַמַּצִּית אוֹנָם
 הַשְּׁתַּעֲרוּ עַל צָרֵיהֶם
 זֶו מַחִים גּוֹאֲלֵיהֶם...
 וַיִּתְהוֹלְלוּ לְאַחֲרוֹנָה
 בְּחַמַּת יֹאשׁ הַיִּזְרוֹנָה
 הַתּוֹךְ קַמִּיהֶם בְּצוֹר חֲרָבָם,
 פְּגָרִים גּוֹפְלִים, קוֹרְסִים סְבִיבָם
 אֲנָקוֹת הַמוֹתָה עוֹלוֹת רָמִים
 וּמִתְנוּצִים פֶּלְגֵי דָמִים, —
 אֵךְ מֵאוֹם אֵין אִישׁ מִהֶם מִבֵּין
 מֵאוֹמָה לֹא יִרְאֶה, יֵאֻזֵּן;
 תֵּאוֹת הַשְּׂמֵד קוֹדְתָה קֶרְבוֹ
 וְכִי עוֹד תִּיִים אֵף רִשְׁף בּוֹ
 עָלְיוֹ זֶו הַמְּאוֹתוֹ לְרוֹת...
 וְרִשְׁף זֶו שֶׁקֶץ בְּכַבוֹת
 יְחֻלָּף דְּמוּם מִחוֹ סַרְעָה;
 נִקְמַת עֲפֵי נִקְמַתֵי רַב! —

בנפשו תוך להבות מוקד
 דומם, ערער שמעון נודר,
 מפל רעיו רק הוא כלבד
 משד הפלחמה שרד,
 בחמת חשקו למות לשוא
 רוצץ ונתנעש כקרב:
 הכל מנבוכתו נחת
 ובחילה מפניהו גם:
 ובעת פרץ מוקד האש
 ובקריה התחיל נועש,
 אל כל קאנו העיר הצר
 דהלחם ביקוד נפור.
 ובתוך פגרים ואש ערער
 עוזב מפל שמעון ערער.
 בין להבות נודר הוא דם -
 לבק תלהב מה איום
 מראה פניהו התזרים!
 ענות מכאוב סכרי-מצרים,
 תמרור-ראוש נורא, נועם -
 הכל נקשה וקפא כם...
 ומעיניו המשוקעות
 בחוריהו ואינן נעות
 נשקפה דומם ינו-עולמים,
 מכאוב נמרץ עתיק ימים.
 שערות ראשו סבוכות, פרועות
 וכמסמרים עומדות תקועות,
 וכל דמותו כאיר בקים,
 כראוש נהיה בשר ודם...

XXII.

כאין ממרה הוא נר ונע -

בתהום של שפמון ששקע,
 וכמו סחפו צלמות-כור
 מאומה לא יחוש, יזכר.
 הכל קרבו דעך, ככה -
 אף הרצון למות נוע!
 לעתים רק עת עליו פתאום
 שפעת זיקי מוקד תזרם.
 ויחלף מאפל מחו ברק-אור,
 גזו כלו ירניו חיל-קור
 ובלי רעתו מלב עמק
 נאקת זועה וכאב יאנק...
 או יש שפתע קוד צעדי
 יזעזעהו מהמהון לכב -
 והנה כציל גלמוד, בדר
 תוך ים מוקד זועף הוא נר.
 אין נפש מסביב, אין קול,
 רק דהבה, רק אש בכל...
 וכמחשבי נפשו יתחיל
 לקיץ דבר-מה מלא שוד וחיל,
 שששיבתו עליו יכבד
 וכל עורק בו אף כל ניד
 באכזריות יציק, ימתח - -
 עדי שנית קרבו ידעך
 כל ניד שש חוש, כל ברק בעיון,
 ושנית ישקע בשפמון. - - -

XXIII.

והנה תחמתו בלי-נוד פתאום
 נצב כמו תקוע דם:
 דנגדו עיי בית ההסלה:
 היקוד כדו כמעט כפה:
 בודדים מעשנים רק עפודים
 ומהבהבים גרי-אודים.

זכין ערמות התרבות
 נזיות שרופות שם משכבות.
 המון נזיות רבות מספר.
 זו מפוקד חשכו משחור
 ויהפכו לנחלים...
 להבי מדורות הוקדים, חלים
 לעתים ביימו פה נשם
 ומנהיגים מורא דמותם...
 כפאן דם שמעון נצב;
 דגרע לא יכל עיניו
 מהפגרים האיזמים.
 שכמו רמזו אליו זעמים
 לכלי דפריע מנחתם,
 ולישב, לנזם גם הוא לידם...
 האמונה, הרתמפרות,
 פל הנבורה, העז למות
 בפשון חדרה על כבוד האל,
 אשר היו נמוכים על אר
 נזיות הנשטרפים כלם,
 השכיחו בו רוחו נזעם...
 המרוד יאוש קרבו שיקט

ונגיעי פלאים בלמ
 במקכם של עדנים ורד
 התחילו את נפשו למשך...
 וכל אשר הוסף לשור
 על הנמים בלהבות-האור
 כן שפע זו עדיו ורד
 על יסותו פלה נמסך...
 ומפקורות נעלמים
 בכל קרביו רנשות-קסמים
 המו, רנשו בערבוכיה
 מלאי עדני תשוקת-פליאה..
 וכדו שכור מזו הרם
 אז מפקומו נגער פתאום,
 וכתוד פגרי הנשטרפים
 עטוף להבת ורשפים
 את צור תרבו בלב תקע -
 דומם בין הפגרים פרע
 דומם זכ מלכו הדם
 ולנצח שנת הפות גם - - -
 בארו חשון תרס"ג.

י. ל. גרובוויץ.

ט ב י צ י ו ן .

חג היום! חג גדול, חג נצח!
נפלה ציון חתו גבוריה...
מאנקת חלל ומהמון רצח
תרעש האדמה ותרגז תחתיה.

מפרום החר האשה ירדה,
הגיא, השפלה מהר עזובה,
כנלגל לפני רוח בחצות נדרה,
ולפני מרתף החיות קמה נצכה.

שמה בסוגר האריה בגבורתו
יוצק מרכצו הוד נורו יניע
ניתבונן הילד וישאל הורתו:
הגיד לי אמי, הגידי מדוע...

„מדוע בסוגר נתנו הלכיא?
מה פשעו? מה עשה לרוע? —
כי שוקק לדם, מחמד לבכי,
כי ישחית אדם, כי יפער לוע!

על יד הסוגר ארבת-יונים,
יונה תמה שמה הזמיה,
תפרש אבר ותפול אין אזנים —
ותפרפר ותתאבק ותעורר תאניה.

מציון התנודד יפעת-עינים
עיניה מתנוססות כאבני-מלואים —
וכצור המור בין השדים
ילין, יתחמק ילד שעשועים.

ומגמת פניה לארץ מרחקים,
לעיר הדמים בכל השדודה,
ששמה פמתים הושם מחשפים
בעל נעוריה הגבור ביהודה.

כגור-אריות הודו במלחמה,
במרומי שדי היה לפלא —
עתה תחת שואה מתגולל שמה
אסור בחבלי ברזל שמה בפלא.

מעיה רתחו עיניה נוצצת,
תתנוצץ והרתח העיר לרגליה —
לרגל החר בת ככל רובצת
ותשלח לשמש רכבות דגליה.

ישוקון החצות המון בשער,
הננות מלאות אדם כדגי הימים —
מה הקריה הזמה? בשלמי הסער?
החג היום? הגיל בעמים?

ומדוע היונה, הנדי הורתי,
 מדוע סגרו? — התפער לוע? ...
 לה הנפמים, מחמד לבתי —
 בכנפי הזקב תעוף גבוה...
 ותשק היגד ותדבר לו טובות
 ומפירתה תחיות מהר עברה...
 חלפה כצל חצות ורחובות
 ורגליה עמדו בחצר המטרה.
 כמעט ראם האסיר ויחרד לקראתם,
 ויציא מפעם האשנב ראשו ורבו,
 וישק עיניהם וישק שפתם,
 ויבכה וישחק ויאמצם אל לבו...
 עיניו נמלאות אהבה, חבה
 ועל פניו הוצקו עונה ותום —

ויזכר היגד את היונה בארבה
 וכנפיה זכר ויאנק דום...
 אכן פגנע פא שומר האסורים
 ויציאם מזרועותיו בעברת זעם —
 אז, לשנה מעטו ויתן קול תמרורים
 מעיניו רב ברגקים וספיו המון רעם.
 ידיו השתרגו סמרה שערתו,
 וקולו הולך וסוער חודר פליות —
 ויסתר היגד ראשו בשדי הורתו,
 ויזכר ברעדה את גורי האריות...
 האם תתחלחל ותשא רגליה
 ותלך ותלך ויבכה ותהנה נכאים,
 ותזכר ארצה ותזכר גבוריה
 מיונים תמו עזים מלבאים...

נתן טוט סאאולוי.

השירה הלירית העברית החדשה

מימי אדם הכהן לבנזון ועד שאול משרניחובסקי (1800—1904)

(פרשת השעורים שהשמיע ב"מורבונה" בפריז)

דיר נחום בן-דוד מלושץ

ספר ראשון

שירת ההשכלה

הערה. המחקר הזה שיצא בשני חלקים יכיל את קורות השירה הלירית העברית החדשה מימי אדם ועד שאול משרניחובסקי שהיתה לנושא לשעורי על השפה והספרות העברית שהשמעתי באוניברסיטה בפריז במסך הסמסטר השני של שנת 1904. כמדומה לי שזה הנסיון הראשון בספרותנו לחקור ולברר את מהות ה"גזרה" (genre) ספרות שלם מנקודת הראות של הבקורת המשוה והמפסיכולוגיה העמונית שהיא לבדה נתנה לי את היכולת להתרוסס מעל למושגים הסובייקטיביים השוררים בספרותנו על השירה והחזון בכלל ולשמוט בלי משא-כמים ובשיטה קבועה על ערך משוררינו כשהם לעצמם וכיחוסם אל השירה הבללית. בהרצאה העברית הזאת של שעורי הצרפתי השמטתי כמובן הרבה ציטטות של משוררים צרפתים שאינם נכבדים ביותר בשביל הקוראים העברים, אבל לעומת זה סצאתי לנכון לתת את כל המקומות שבחרתי בשירי המשוררים שידובר בהם בספר הזה כדי שתהיה התמונה בולטת ומסיימת, כי לא לבקר ולנקר באתי בזה, לא למצא מנרעת סננונית או אחרת כמו שנהנו אצלנו, כי אם לתת מושג נאמן סוקר וכולל מערכם הפיוטי הלאומי והאנושי של משוררי הדורות האחרונים.

ר"ח אלול התרס"ד. — כפר וואקרונג באנגליה.

פרק א'

שירת הליריקה בישראל ובעמים בתחלת המאה ה־ט.

מכל הַנְּזִימִים הפּוֹיטִיִּים שֶׁנִּשְׁאָרוּ לָנוּ לַפְּלִיטָה מִימֵי קֶדֶם לִזְקַחַת הַסְּפָרוֹת הָעֵבְרִית הָעֵתִיקָה חֵלֶק בְּרֹאשׁ רֶק בְּשִׁירַת הַלִּירִיקָה אוֹ כִּמוֹ שֶׁקָּרָא לָהּ יִלְגַּם שִׁירַת הַהַגְיוֹן, וְלֹא עוֹד אֲלֵא שֶׁהַנְּסִינּוֹת לִיצוֹר שִׁירֵי-עֵלִילָה כִּשִׁיר הַשִּׁירִים אוֹ שִׁירֵי-גִבּוֹרִים כְּשִׁירַת דְּבוּרָה—שִׁירֵי כְּמַעַט מִסֵּפֶר מַלְחָמוֹת ה' שֶׁאֵבֶד מֵאַתְּנוּ—נוֹשָׂאִים עֲלֵיהֶם חוֹתֶם עִמּוֹק שֶׁל סוֹבִיקְסִיבּוֹת, שֶׁל עֲצִמּוּיֹת נֶפֶשׁ הַמְּשׁוֹרֵר הַיּוֹדֵעַ לִסְפֹּר אֶת הַרְגִּשׁוֹתָיו הוּא מֵאֲשֵׁר אֶת הַדְּבָרִים הַמְּטַשִּׂיִּים שֶׁהוּא רוֹצֵה לְתַאֵר, כִּי לֹא פֶה אֲדַמָּה הַמְּקוֹם לְכַבֵּר אֶת מַהוּת הַלִּירִיִּים וּבִמָּה כַּחַה יִפֶּה: הַלִּירִיִּסְם הוּא הַגְיוֹן הַנֶּפֶשׁ הַפְּנִימִית, נֶפֶשׁ הַפְּרַט הַמְּשַׁחֲרַרַת מִבְּהִמּוּת הַכֹּלֵל וְהַמְּתַרְכָּזֹת בְּקִרְבָּה פְּנִימָה—עַד שֶׁמְרֹב חוֹשִׁיהַּ בְּקִרְבָּה הִיא מִשְׁתַּפְּכֶת בְּשִׁירִים הַמְּבִיעִים אֶת רִגְשׁוֹת הַנֶּפֶשׁ הַסּוֹעֶרָה וְהַהוֹמִיָּה לְמִרְאֵה כֹּל הַיִּפֶּה וְהַטּוֹב שִׁיפְעֻמוֹהוּ, כֹּל צָרָה שֶׁלֹּא תִבֵּא וְכֹל מִקְרָה שֶׁמָּח אוֹ רִצּוֹ.

הַשִּׁירָה הַלִּירִית הִיא כּוֹלֶה בַּת הַלֵּב וְהַרְגֵּשׁ וְאִינָה יוֹצֵאת מִרוּחַ הַמְּשׁוֹרֵר בְּמַחֲשַׁבָּה תַּחֲלָה—בְּהַגוֹת רוּחַ חוֹשֵׁב וְאִמֵּן כִּי אִם בְּרִגְעִים שֶׁל הַתְּרוֹמְמוֹת הַנֶּפֶשׁ וְהַתְּלַהּבוֹת הַרוּחַ—בְּרִגַע שֶׁל הַתְּפַעְלוֹת הַמְּשׁוֹרֵר וְעִכְכֹּ הַצֵּד הַתְּאוּרִי וְהַאֲמִנּוֹתֵי הוּא לְגַבַּה מִפֶּל וְלֹא עֵיקֶר.

הַמְּשׁוֹרֵר הַלִּירִי הוּא אִישׁ מִן הָעַם הַמְּרַגִּישׁ יַחַד עִם הָעַם וְהַמְּשַׁתְּתֵף בְּצַעְרוֹ וּבְשִׂמְחָתוֹ שֶׁל הַצְּבוּר אֲלֵא שֶׁהַרְגִּשׁוֹתָיו הֵי יוֹתֵר עִמּוּקָה, וְנֶפֶשׁוֹ הַמְּתַמְלָאָה הַתְּרַגְּשׁוֹת מִבְּקִשְׁתֹּ מוֹצֵא לָהּ בְּזִמְרוֹת וּבְשִׁירִים אוֹ גַם בְּפִרוּזָה לִירִית. הַאֲמִנּוֹת, הָעִבּוּד וְהַשְּׁכֵלֹל וּמִלֵּאכַת הַמַּחֲשַׁבָּת בָּאִים רֶק אַחֲרֵי הַיִּצִירָה.

בְּתַנָּאִים כְּאֵלֶּה לֹא נִפְלֵא בְּעֵינֵינוּ אִם הַפּוֹאֵסִיָּה הַלִּירִית לֹא הִלְכָה מִעוֹלָם כִּנְפִלְאוֹת וְנִדְלוֹת מִסֵּנָה, אִם הִבִּיעָה בְּרוּחָהּ וּבְעוֹז רִגְשׁוֹתֶיהָ אֶת הַנּוֹשָׂאִים הַכּוֹלֵלִים שֶׁהַרְגִּישׁ הָעַם, הַסְּכִיבָה, וְאַחֲרֵי שֶׁרָגַשׁ הָאָדָם, נְטִיּוֹתָיו וְשִׁאִפוֹתָיו הֵם נְתוּנִים בְּמִסְגֵּרַת צָרָה מְעִין מְעַנֵּל הַקְּסָמִים שֶׁלֹּא יוֹכֵל הָאָדָם לְהַרְחִיבוֹ הַרְבֵּה אוֹ לְהַתְּנַשֵּׂא עֲלָיו לֹא יִפְלֵא בְּעֵינֵינוּ אִם הַנּוֹשָׂאִים הָאֵלֶּה לֹא רַבּוּ—לֹא שֶׁנּוּ, אִם הֵם מְשֻׁנִּים צוּרָה, מִתְּחַדְּשִׁים, מִתְּקַשְּׂרִים בְּצִבּוּיּוֹת וּמוֹשָׁנִים חֲדָשִׁים, אֲבָל נִשְׁאָרִים כִּלְי שְׁנוֹי עֵיקְרֵי בְּקִרְבֵּ כֹל הַדּוֹרוֹת וְהַסְּכִיבּוֹת, בְּאוֹפֵן שִׁיקְרָאוּ לָהֶם בְּתוֹרַת הַסְּפָרוֹת בְּשֵׁם lieux communs eternels: הַמְּקוֹמוֹת אוֹ הַנּוֹשָׂאִים הַכּוֹלֵלִים הַנִּצְחִיִּים—שֶׁנִּפְגָּשׁם כּוֹלֵם אוֹ מִקְצַתָם בְּכֹל הַסְּפָרוּיוֹת וּבְכֹל הַשִּׁירוֹת שֶׁבְּעוֹלָם מִימֵי קֶדֶם קְדִימָה.

עַמִּים רַבִּים שְׂרוּ שִׁירָתָם עַל נוֹשָׂאִים כּוֹלֵלִים וְשׁוֹנִים, וְרֶק שְׁנֵי עַמִּים הַמְּצִיּוּ אֶת הַרְשִׁימָה הַשְּׁלֵמָה שֶׁל הַנּוֹשָׂאִים הַמִּיּוֹחָדִים לְשִׁירַת הַלִּירִיקָה הַמּוֹדֵרְנִית—וְהֵם: הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּמִקְצוֹעַ זֶה הֵם לֹקְחִים חֵלֶק בְּרֹאשׁ כְּבַהֲקֹ שְׁלָהֶם וְהַיּוֹנִים—שֶׁנֶּם לָהֶם יָד וְשֵׁם בְּשִׁירַת הַלִּירִיקָה.

על מה שרו היונים הקדמונים, כלומר אלה מהם שהיו ליריים בתכונתם כאנקריון, כפינדר, כספה וכמציה — הם שרו ברנש-אמת על ששון החיים, האהבה בתענוג, היין, הדר-הטבע, הארטיזם או חמדת בשרים, על האלים וגבורתם, ולפעמים יותר רחוקות על סבלות היחיד והכלל והצדק היחסי. קלה, נעימה ויפפיה היתה השירה הזאת — ככל יפיפותה של יון, אבל חסרה לה הרצינות העמוקה, ההרגשה העממית וההומנית הנעלה, התאוניות המוסרית, ההתפעלות הלאומית ועל כולם האמונה הנצחת בנצחון הצדק, שבהם הצטיינה שירת כה"ק.

העברים הקדמונים שרו גם הם, ולפעמים ברנש יותר חזק, אם גם בצורה פחות נלמה, על הנושאים האנושיים הנצחיים. עד ספר שיר השירים ומקומות אחרים שונים בתהלים ובש"ס המרוממים את האהבה בתענוגים, את הדר הטבע וששון החיים.

אבל עשר ידות לשירה הלירית העברית. בכל מקום שהיא משתפכת ברנות וקינות על נצחון הצדק והאמת ועל סבלות הפרט והכלל — בכל מקום שהיא תובעת ברנש מיטרי עמוק עמוק את זכות האדם הפרטי והלאום לחיים טובים על הארץ; בכל פעם שהיא מבכה את צרות האומה ומתגעגעת על ממשלת צדק-העולמים, או מתאוונת על מר המות — שלא תאמין בצדקתו, בנחיצותו, כאשר תתפרץ במרי ובוזקת חסם נגד דרך רשעים הצלחה והצדיקים האבדים בעינים — וכל זה בשם איריאל עליון אי-מנוח, הלא הוא האיריאל העממי המונוטאיסטי, אחדות האלהית השוה ומשוה קטון וגדול; הקובעת מלכות שמים על הארץ.

ובחזון הנביאים אנו מוצאים את המלה האחרונה של הפיאסיסה הלירית, את התרוממות-הרוח והתפעלות-הנפש המתנשאת לנבה-ישחקים של איריאלים לא שערום חווי עם ועם לפניהם — תוכה רצוף רנש של השתפכות פטרוימית שנשגב ונדיב גם יחד הנוסד על האמונה הגדולה והנצחת בעתידות האומה ועמה יחד גם כל המין האנושי אשר ילך לאורה באחרית הימים. שירת העתיד היא שהיתה לברכה ולישועה לכל העמים הנאורים לעתות בצרה...

האפותיוז — המעלה העליונה בשירה היונית היתה המרגדיה — הכנעת האדם ע"פ גזרה קדמונית פטלית מפני כחות הטבע העורים החזקים ממנו...

המעלה העליונה של שירת ישראל היתה: שירת הליריקה הנבואית אשר בשרה את נצחון האדם — הפרט והכלל — על כל כחות הטבע ומלאכיה הרעים בשם האמונה הנצחת בצדק-העולמים ובאחרית הימים.

משני בארות השירה הקדמונה האלה שאבו כל המשוררים הלאומיים כדורות החדשים.

בימי הבינים ימי ממשלת הדת בחיים ובלבנות קבלה השירה הלירית צורה דתית בישראל ובעמים. השירה הנוצרית הקתולית היתה נאמנה לרוח-הדת בכלל ונושאה הכוללים עסקו בחרות הפיסיות אבל לא הנשמית של נפש הפרט, בהשווי הדתי של הגדולים והקטנים במלכות שמים בשמים אבל לא בארץ; או בפטליסם או הפשע הקדמון המושל בעולם הזה לרע לאדם מבלי שיוכל למחות או להתקומם כנגדו... השירה העברית בימי הבינים גם היא במדה שהתרחקו חיי האומה מן הטבע ומן המציאות לכשה צורה דתית, הצטמצמה בד' אמות של חיי הדת והלאום, שהיו לאחדים בגולה מבלי דעת חיים אחרים חיי אהבה וטבע וששון החיים בכלל,

אלא שנשארה נאמנה לרוח השירה הנבואית, ומעולם לא בנדה באמונה בעתידות האומה ובנצחון הצדק ומלכות שמים על הארץ — וע"כ היתה מקורית בכל מקום ששרה על עתידות האומה, שקוננה על סבלותיה, שהאמינה במלכות שמים ושקתה לשיבת ציון — סמל כל התקוות והאידיאלים של כנסת ישראל בגולה... תנועת הרייניסנס שהתעוררה בשכבות העליונות של העם — היתה יותר פרי החפץ של מפלגות שוררות ידועות להתפרץ מפני סבל הדת הועומה והעצובה ולשוב לחיי החופש ושירות הלב הקדמונים מאשר פרי צורך עליון לשוב לחיי הטבע, הרגש והחופש הפנימי, וע"כ לא יצרה שירה לירית עממית מקורית, ע"כ חדשה רק את הצורה בלבד ולא הביאה עמה יחד גם את התעוררות הרגש והלבב. עד שבא הסופר רוטו ויחזור את עמרת הליריקה ליושנה.

הוא היה איש מן העם, בן דימוקרטיה חפשית בודדה אשר כתבי-הקודש היו לה לעינים ויליד ארץ ההרים והטבע הנחמדה ועל כן התקומם בספרותו נגד ממשלת הנמוסים, התנאים החברתיים הערוכים לשיבת מפלגה אחת בלבד והרחוקים מחיי הטבע הרגש והלבב. הוא תבע זכות קיום לכל הדבר שיש בו יסוד בתכונת רוח האדם ובהרגשתו הפרטית: את חופש האהבה, יקר חיי הטבע ותם איש-הארמה המדבר והמרניש בלי-אונם ככל אשר ישארו לבו. הוא היה בתכונתו עני וגא גם יחד כענוים לפנים — ויוקיע לראוה את עולם, האני שלי, את כל סגור לבו וקמטי הרגשתו הפרטית — את חיי היחיד הממשיים ולא המדומים, את האמת הערה ופשוטה ולא הנמוסית, הכוללת, האמת שמצאנו בדברי הנביאים ובתהלים — ולא חסרה לו גם התלונה הנצחית, התאוננות היחיד הסוביקטיבית של סופרי כה"ק.

וככה חדש בעולם הספרות את הנושאים הכוללים המיוחדים לכה"ק — לא חסר לו דבר בלתי אם האמונה בעתידות המין האנושי והפטריוטיזם הנלהב שבהם. והוא רוטו שנחשב לכופר היה באמת בזה יותר נוצרי מאשר האמינו עד כה: הוא האמין בהשארת הנפש, בהשגחה הפרטית וע"כ יכול היה להעמיד בשורה הראשונה את טוב היחיד ולא הצבור דוקא בעולם הזה, את האישיות המושלת בכל — ואת יתרון אדם הטבעי הבלתי תלוי בלאום בחברה בכל... .

וככה השתחררה נפש האדם היחיד מסבל הדת, קראה דרור לעצמה מכבלי העבר וממשלת המסטרין בחיי היחיד — אבל אחריתם היתה העדר אידיאל וריקניות נוראה שנשארה בלבב אחרי שנכרתה האמונה המסתית מן הלבבות... אחריתם היתה סבלות היחיד הדואג אך לנפשו ושאין לו אידיאל צבורי משותף — סבלות ורתיר (של גיטי), ריני (של שמובריאן) שעולמם חשך כעדס מפני אהבתם הנכונת — האני שלהם הסובל והנענה, וכל מחלת המאה, או ראשית המאה הי"ט mal du Siècle.

המהפכה אמנם נסתת להציג אידיאלים אנושיים כלליים במקום אידיאלי הדת ולמלא את החלל שנשארו בלבבות — אבל המשבר שבא אחריה הכזיב את תוחלת אנשי-הרוח, לשוא יתאמץ שמובריאן והרומנטיזם כולו לשוב אל חזון העבר הלאומי-הרתי — ולהתגעגע על העבר הקתולי והאבירי שדמיונם הנואש שת עליו ליות פואסיה והדר — כל אלה לא היו אלא דברי שיר וזמר. בלבבם שרר הקרה הנורא כי האמונה נכרתה ממנו ואידיאל אחר לא בא למלא מקומו... לא נחמה כי אם נוחם הביאה בכנפיהם, את זאת המלנכוליה, המלה החדשה של שמובריאן

שהיתה לנושא כללי לשירת הרומנטיקים, כליון נפש הפרט שתוכה רצוף יאוש נורא, מר בדידות האדם החדש, הספקות ומרי-הנפש שמלא את כל ספרת המשוררים החדשים בחצי הראשון למאה ה־19...

מהפכה דומה לזו אבל שונה בתכונתה הפנימית התחוללה גם במחנה ישראל. כבר אמרנו כי בכל ימי הביניים נבלעו חיי הפרט היהודיים בחיי הלאום והדת והיהודי היה קודם יהודי ואח־כ אדם — וכי גם משא נפשו ותקותו נכללו בתקות הלאום ואמונה בגאולה העתידה לבא, והנה פתאם באו כתומס מקרי שנות המהפכה ויניעו את רוב תושבי הגיטו המערבי ויפסקו את החבל שקשר רבים אל חיי הצבור העברי — וכאשר נמצאו מחוץ לחומת הגיטו נאלצו להתחיל את מלחמת הפרט, היחיד תחת המלחמה הכללית שהיתה להם עד כה — הצרכים רבו ותנאי החיים הרכבו וכל איש צריך היה לדאוג לנפשו, בתנאים כאלה רופפה גם האמונה הנצחת בגאולה שחברה עד כה את כל יושבי הגיטו וכל אלה שנמצאו מחוץ לו ושראו אור החופש וחיי הפרט הטובים, או נחרו לבגוד בעמם וללכת בשרירות-לבם, רק כי שלום יהיה להם, או ערבבו את אידיאלי המהפכה הצרפתית וזכויות האדם והאזרח בהכמתות הנביאים שפשטו את צורתם המיסתית מעליהן.

במקום הפמרימיזם היהודי והגאולה העתידה באה הקוסמופלימיות שמצאי סמך לה בכתובים: ומלאה כל הארץ דעה. במקום תורת ישראל באה תורת האדם שהמשורר העברי הראשון באשכנז רנ"ה ויזל הקדיש לה רובי כתביו — במקום שירי ציון וגדולת ישראל באו שירים המרוממים את המדע, הטבע וגם האהבה בתענוגים שלא היו אלא חקויים בלבד.

ע"כ נראה במשכילי ישראל כמחזה שראינו — בתנאים אחרים אמנם — בפואסיה הקלסית הצרפתית — בתקופה שבה התגבר החקיי המלאכותי לספרות יון ורומי, שבה נחשבו צחות הלשון והצורה והמליצה או eloquence למשא-נפש המשוררים — מבלי שים לב לתוכן השירה ולעומק ההרגשה.

המשכילים הפסיקו את הקשר המחבר אותם אל העם, עזבו את תקנות הגאולה הנצחת שהיתה סוד קיומו של עם ישראל, — יחוסם אל העם סבלותיו ואידיאליו היו שליליים. — ע"כ צללו וחרבו מעינות השירה הלירית העברית, ע"כ יבש מקור התרוממות-הרוח והתפעלות-הנפש שממנו שאבו משוררי ישראל בכל הימים, ע"כ נשאר להם מכל עברו של ישראל רק אידיאל יותר אמנותי מלאומי הלא היא אהבת השפה העברית. — סגולה ריקה וחסרת-מעם אם את תוכה אכלו הספקות והחקיי, הצורה אכלה את התוכן. תחת ההשתפכות-הלירית היוצאת מקרב ולב של הנביאים, באה המליצה, שפת הצחות לשעשועים ולשחק בה. תחת הרגש הלאומי והדתי וההרגשה המוסרית באה הההשכלה ילידת השכל בכל צביוניה.

האם לפלא הוא כי בתנאים כאלה נקרא המליץ היותר בעל כשרון של התקופה ההיא בשם שלמה ליוזון אשר שר גבוהה-גבוהה על תפארת מליצת ישורון. כי המשורר היותר עברי היה לא ליריק כי אם יצחק ארמיר הספיריק. — כי משוררים שהיה להם בודאי מוג לירי כליטרים ואייכנבוים לא ידעו להאציל מרוח ישראל על שירתם וע"כ היתה יצירתם שירת עם זר במלים עבריות בלבד.

וגם שד"ל האחר והמיוחד אשר נסה לחדש את הפואסיה הלירית הלאומית, גם הוא לא הצליח בדרכו מלבד מה שלא חונן בכשרון לירי נמרץ — כי תחת ללכת בר כבד עם התפתחות הקוראים חפץ להשיב את נלגל הזמן אחרנית ולהקריש את הדת ואת הלאום גם יחד — שני דברים שלא עמדו בהם משכילי ישראל... ואת המחזה הזה שלא הכינו או סיפרי ישראל הבין במדה ידועה חכם נוצרי הלא הוא פראנץ דליטש. —

בשנת 1836 פרסם דליטש את ספרו, צור געשיכטע דער יודישען פאעזיע שבו יוציא משפט קשה אבל נאמן על שירת ישראל בדורותיו מימי רנה"ז ועד למרים. ועל דבריו אין כמעט להוסיף גם בימינו אלה.

אחרי הראותו לדעת כי המשוררים העברים בעת החדשה נטו מן הדרך הלאומי ויחקו את הקלסיקים האירופאים בשימם כל מעינם בצורה ובחצוניות ויבאו לשיר שירי-אהבה ושירי-חול חסרי-מעם ורוח יהודי, הוא אומר:

השירה העברית צריכה לחדול מהשתעשע בדמיונות שוא לחדול מגשם מושגים שכליים ולברא תמונות-צללים נעדרי-דם. לה יש כר יותר נרחב: בתולדה העתיקה, הבינונית והחדשה, ההגדה העברית, הגדת העם, ההגדה המזרחית והכללית מציעי חומר רב ונושאים יפים בשביל אפופיות, העבודה אנודת ז' הפרחים הגשגכה של הרומנטיק העברית יכולה להביא בפריה שירי קודש נעלים — חיי העם העברי בכל הזמנים בתור סמל רעיון-היחוד משהו חומר עצום לחבורים דרמטיים, למחזות-עלילה. ואולם שירי-טבע מהורים יוכלו בקושי להיות לשירים לאומיים עברים יען כי העם העברי עורנו היום לאום בלי-מולדת, והטבע הנשגב במזרח וגם כרמי הריגום לא יוכלו למלאות להם את מקום ארץ יהודה. — יהודי מתאזרח אינו יכול להיות למשורר לאומי... לעומת זה יש בקורת הדת העברית חומר רב לשירים דידקטיים מכל המינים, ומהם נזכיר:

(א) אזהרות שאינן צריכות להיות דוקא ספורי התרי"ג מצות כי אם גם באור פיוטי ומפורש על רוח המסורה ותוקיה.

(ב) עשרת הדברות שסיגי בקודש הוא מרכזם והמצוות משכצות כור מסביבם.

(ג) כתר מלכות ושירים דוגמתיים (דוגמאטישע לעהרעסגעדריכטע) שבה ישירו את הדר התנלות האלהות וסוד עצמתה.

(ד) שלש עשרה מדות הכוללים מוסר ונבואה ואמונת א-שרה.

(ה) משלי דעת ומוסר וארחות חיים.

הליריקה צריכה לעסוק בתהלות בכל צורותיהן השונות והמגונות בשאבה את נישאיה בתורה ובתולדות הלאום.

הפואסיה הלירית העברית, שעד היום היתה המבטא היותר מהור של רגש הלאום, צריכה להשתמש בקינה, שבה תספר ענות הלאום והקהלות מימי קדם, במליחה ופיוט שבה תספר ענות חרבן ההיכל והקדש, ובשירת, ציון שבה תהיה כנור לתאנית היונה המרחפת על חרבות ציון... —

וכאשר ראה דליטש את משוררי ישראל עזבו באר מים חיים וילכו לשאוב חומר לשירי החול סבאר חצבוהו אחרים וע"כ היו מחקים בלבד חדלי רוח ונשמה,

יתר מזה כאשר ראה כי שירת ישראל במערב עוסקת בשירים שקוראים לה שירי
 circonstance ילדי יום ומסבותיהם ושפת קודש היתה לטוכנת לצרכיהם הוא אומר
 ברברו על מנלת השירים העברים שהגישו יהודי רומי לפפא:
 ,הנני רואה בזה את סמל המצב ההוה של השירה העברית, כיצד נהיתה
 לשפחה ולסוכנת לעמי המערב, ברומי היא מנשקת את סנדל הפפא ובאשכנז היא
 כורעת לפני כתר הפלוסופיה,

זכר ארץ מכורתה לא יעורר עוד בקרבה הגענועים זה, ההיימוויי שבכל ימי
 הנלות היו למקור לא אכזב לדמעות וזמירות, הפואסיה העברית מהאבקת כמוה בשירים
 אותה בימינו בגלל אמנציפציה או הזכוי החברותי, והנה האמנציפציה הזאת של
 הפואסיה הלאומית הוא באמת המתתה ואכדנה הנמור. . שירת ישראל בימי הבינים
 היא תעודה על חופש העם בעבודת בעוד השירה החדשה היא תעודת עבדות
 העם בתוך החופש, יהירצון שתהיה השירה העתידה כגור לחופש העם בחופש.
 על הרברים האלה שהוציא החכם הנוצרי הוה שבודאי אין לחשדהו במשפט
 קדום אין להוסיף מאומה, הקוראים רואים כי המכמא, עבדות בתוך חופש השגור
 כעת באמת יצא ראשונה לא מפי אחד מסופרי דורנו כי אם מפי הנוצרי דליטש.
 והוא אשר ויזל וחבריו לא זכו בעיניו מפני שמצא בהם חקוי בלבד — מצא חפץ רב
 רק בשירת הרשד"ל העוסקת בפיוטים ובשירי מוסר ויהלל את המשוררים אשר
 למצער נשאר להם קנין אחד מכל קדשי האומה והלא הוא האהבה לשפת עבר:
 אחד הנושאים הכוללים התמידיים של משוררי ישראל בעת החדשה, ובראש ספרו
 הוא מביא לאות שיר מאת ר' יונה בן בנימין מאמשטרדם על תפארת שפת עבר.

הַצְבִּי יִשְׂרוּן לְשׁוֹן צְפֹנֵת פְּעֻנֶךָ
 נָם לְהִתְנוּסָם אֶתְּ, בְּךָ נָרִים דָּגֵל —
 לְאוֹם מְלֵאוֹם יֵאָמֵן נֶחְנוּ נִנְצָח
 כָּל לְשׁוֹן תִּקְוֹם וְאַתָּה תִּזְוֹרֵין רָגֵל:

תְּעַטְּרֵינוּ עֲדֵי תִפְאֶרֶת חַיִּל
 כְּעַל מִצַּח הַפְּהֵן צִיץ הַקֶּדֶשׁ
 מִנֵּי אֶז תְּהִילֵי מִשְׁכָּנֹת לֵיל
 כְּהֵל הַסֶּדֶר בְּחִצֵי הַחֶדֶשׁ.

תְּעַנְנֵי כָּל גִּפְשׁ תְּעוֹרְרֵי כָּל רוּחַ
 כִּי תִרְגְּנֵי גֵיל כִּי תִנְהֵי נֶה —
 חִפְּךָ מִמִּתְקִים דְּבַרְיֶךָ מְשׁוּחַ,
 הֲלֹא אֶתְּ לְשׁוֹן הִזְהַב אֶתְּ לְשׁוֹן אֱלֹהֵי!

ובמצב כזה, — בזעם, נוכל לאמר, נכנסה שירת ההשכלה ריקה מתכנה, מכל מחמדיה וסגולתיה שהיו לה מימי קדם לתוך חומת הגיטו מושבות בני ישראל בפולין וברחוב בליזא — רוח הור, רוח חופש מחוקה ועבדות פנימית צררה בכנפיו רק חיובי ההשכלה ואהבת השפה שהיא לבדה נשארה לפליטה.

ובה בעת שפרסם דליטש את הדברים הקשים האלה ישב בוילנא המשורר העממי הראשון וקשר כתרים לשירה העברית והכין לדפוס את החלק הראשון מספרו שירי שפת קודש — שפתחה תקופה החדשה לפואסיה הלירית העברית. הוא התקופה אשר לחקירתה הקדשנו את השעורים האלה. והם גם יורגו עד כמה צדק דליטש במשפטו ועד כמה נתאמתו דבריו עד היום הזה...

פרק ב'.

אד"ם הכהן לבנון ודורו.

המשורר העממי הראשון של הגיטו הוא אדם הכהן לבנון. על תולדותיו, תכונתו והלך-רוחו ופרשת שירתו בכלל דברנו כבר בספרנו על קורות הספרות החדשה, אבל פה לרגל המלאכה אשר לפנינו עלינו לברר ביחוד את מהות שירתו הלירית של אד"ם ואת הנושאים הכוללים שהשפיעו עליה ושעסקה בהם ביחוד.

כבר הוכחנו כי אדם היה בתכונתו תלמודי, מתנגד, איש המוסר והרוח, יהודי כחינו ובמצבו החברי אבל בדעותיו ובמושגיו היה משכיל, אחד הברלינר שנקחו עיניהם לראות את אור ההשכלה החדשה ויחוו בה חזות הכל.

ומשני ההפכים האלה נכללה גם שירת האדם, והם גם הסבה על אשר ישילו רבים ספק במהות שירתו שבררך כלל באמת התבן מרובה בה על הבר. באיריאליו, במושגיו היה אד"ם משכיל, תלמיד המאספים והולך בעקבותם. תקוות ההמונים היהודים, סבלותיהם בתור יהודים לא החרידו את מנוחתו כשם שהאמנות הטהורה, התרבות האירופאית ומוב המעם ורו לו — מוריו להועיל היו רגה"ו שירבה לתנות תהלתו בתור משורר, ר"מ מנדלסון שיחסרהו מעט מאלהים בתור ההולך לפני המשכילים ור"ש ליוון ש,מליצת ישורון" שלו היתה שגורה על פיו.

כמאספים, גאותו ושאר-רוחו, האיריאל היהודי והאמנותי היחיד שלו היתה שפת עבר ומה שפר עליו חלקו בהיותו הוא הכהן בשפה העברית. והאם לא ככה בעבודתו הקדושה יקרא ברגש:

אֵל שְׁלַחַן אֱלֹהִים יִשְׁכְּתִי שֹׁבֵת
 וּבְיָדֵי עַמְּ סוֹפֵר לוֹ אֲנֵהְלֵה.
 וּשְׁפָתֵי בְּקוֹדֶשׁ יָדֵי בְּקוֹדֶשׁ
 וּשְׁפַת תּוֹרָתוֹ וּשְׁפַת עַמּוֹ סֵלָה

אֵלֵי נָא עֹרֶה הַרְוַח, הָעִירָה!
בְּשִׁפְתֶיךָ אֵלֵי אֵלֶיךָ אֲשִׁירָה..

השפה בשביל השפה — האמנות של השפה היא אולי אידיאל באמת לכל אלה שנתרחקו מן העם ונתרוקנו מסגולותיו — אבל עד כמה האידיאל הזה אינו עומד בפני הבקרת נראה אם נשים אל לב כי גם הוא נובע מבאר ההשכלה, מן המוח ולא מן הלב: שפת עבר יקרה בעיניו גם מפני שהיא שפת כתבי הקדש — וכה'ק עצמם הם בשבילו ספר של אורה ודעת איזה דבר מעין, גלוי דעת וכיות האדם והאזרח' —

אורות כל עולמים סגרי קדשנו וכו'

ואמנם יש בנושא הכולל הזה בודאי גם מעין נאווה לאומית — אבל רק בו ידע את הנבול בינה ובין ההתפלספות של המשכיל וע"כ הוא מביא לידי מליצה, לידי שיחה נאה רבתי רגש פיוטי אמתי:

האידיאליזם של השפה מביא בהכרח לידי הקדשת כל מה שנכתב בשפה זו ומפריעה בעד התפתחותה הטבעית, וכשם שיהודי חרד לא יחלל שמות או דברים כתובים עברית — כך חושב משוררנו המשכיל כי כל מה שנכתב בשפה זו קודש קדשים הוא, משא מלך ושרים או מודעה על חנות של יין או כתובת על מצבה של איזה ילד. וזוה קובץ השירים והתהלות והזמירות הממלאים את שלשת חלקי ספריו והמראים כי המשורר העממי הראשון בלימא היה מעין סופר-הקהל או משורר או מקונן נשבע לעמו — וביחוד יש הרבה להאריך ע"ד שירי הרוממות הצכים והארוכים כגלות ולא פה המקום להאריך.

וזהו נקודת המגע-משא החיובית האחת של המשורר עם העם שהוא יושב בקרבו שהוא רוצה להיות משוררו ושבושגניו על החיים הכלליים והחברותיים אינו מתנשא עליו כמו שהראינו במקום אחר — אמנם יש אשר באחד משיריו יזכור את תעודתו בתור משורר לאומי ובשיר נאקת בת יהודה יספר ענות יעקב בעבר ותקותיו לעתיד.

ואחרי ספרו באריכות יתירה אבל בשפה נמלצה המזכירה את, תהלות דוד' את ענות ישראל מאז ועד ימיו כגולה יקרא במרי:

אִיִּה מִי יִתֵּן לִי כִנְפֵי בָרָק
וְרַעַשׂ קוֹל נְהַמַּת רָעַם.
רַנֵּעַ אֲעֹנְפָה מַעַל לְכַנּוֹן
מַעַל רְאִשֵׁי הַרְרֵי תְבוֹר וְכַרְמֶל וכו'
זָכְרָה אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלַיִם זֹאת
הַר צִיּוֹן זֶה הַבְּיָמָה בּוֹ יכו'.

אולם העדר הרגש הפיוט בשיר הזה מראה לדעת כי יצא מן השפה ולחוץ וכמו כן מלאכותי וחסר רגש אמת הוא שירת הצי"ן הארוכה שלו שבה יכבה

על חרבן האומה והארץ, ועל משכת שפתם ואברן שירתם אשר בהדרתם א דומה עליהן".

וגם בשירים האלה צף למעלה המשכיל שעוב אלהי עמו ומשאות-נפשי וילך לנוע אחרי אלהי חה שכלה הכל-יכול לדעתו. ולא עוד אלא שההשכלה הזאת מדי התרחקה מעולם המציאות והחיים במערב, במדה שהתנשמו הנטחותיה בפועל, תהיה מן הנמנעות — תקבל אצל משוררנו צורה לירית — והכהן במקדש העבריה יהיה אז למאמין בנצחון ההשכלה בת השמים כשם שהיהודי המקבל מאמין בנסים ונפלאות שיעשה המלך המשיח — היא תהיה אצלו לאידיאל, לנושא כולל מתמיד בשירתו —

בשעה ששר"ל אורח ארץ חפשית ישיר לנו על אויל, דרך ארץ והכל ההשכלה בלי רוח-המוסר ותורה שבלב היהודי יבא משורר הנימו ויקרא בנמחה: עתה דור חכם אך קשט יאמינו —

שומטו בשירים הארוכים, הרוממים והאחרים ותראו מה רבו אמונת המשורר בהשכלה ומה מעטה ידיעתו בה עד שיש שהמשורר יהיה כלה לא רק לכהן כי אם גם לנביא והוא מבשר בשירי, אל בוני מדע באמונת אומן: הן עוד שם ברליני לפאר יהפך —

ולא עוד אלא שמתוך החיוב המדומה הזה הוא בא לידי שלילה ביחס אל חיי הלאום הדתיים העברים — וזמן רב לפני גורדון יאמר בשיריו, אל בת עמי:

הַמָּרָם תִּדְעַ עִם יַעֲקֹב, הַמָּרָם ?
כִּי יוֹם וְלַיְלָה אֶתָּה לֹא תִנּוּחַ
וּבְלַת מְצָא עוֹשֶׁר, כִּי אִם פְּרוּחַ
עַל בֵּן גַּם פְּרוּחַ יַעֲוֶף יִרְקִיעַ
אִם חִישׁ מִיָּדָה אוֹ מִיַּד זֶרְעָה
עַל בֵּן לֹא כְּאֲדָמָה יַעֲמֹד יִרְגִיעַ
כִּי לֹא כְּאֲדָמָה תִּזְרַע זֶרְעָה.

והסבה לזה היא פנימית ולא מן החוץ. זאת לה על אשר:

אֲז קָשַׁת בְּשָׁדִים שְׁלָחָה בְּךָ חֲצִיָּה
אִשׁ אֲשׁוּר בְּלַתְךָ שְׁדָדָה שְׁדִיָּה,
הוֹי, קֶסֶת סוּפְרִים אֲז בָּאָה אַחֲרֶיךָ
הִיא קְשָׁרָה יָדָה, הִיא שְׁדָדָה הוֹדְדָה!...

במורים האלה נמצא כבר את הנרעין שידע לפתח אח"כ יליני ברוב שיריו הערוכים נגד תופשי התורה והדת שאבדו את הלאום, כמו שנראה בשעתו. כמדומה לי שבאיוה מורים האלה מצינו כבר את התוכן היהודי שבשירתו של אדם — ומה רזה, מה דל חלקו, במה נחשב הוא!

אמנם רבו חללי ההשכלה, ותורת האדם אם משורר אמתו ויהודי נאמן כמשוררנו יכול היה להתרחק כל כך מכל קניגי האומה וסגולותיה, לבלי להשתתף בצערו של הצבור הישראלי... אבל בכל פעם שהמשורר יורד משמי-ההווה של ההשכלה בת השמים, בכל פעם שהוא מרגיש, כואב נענה כאחד האדם הוא מראה כחו בשירה וברמזון חוזה בעל כשרון.

ופה אנו מכירים סימני משורר אמתו — משורר הראוי לעמוד בצדדים ידועים, בשירה אחת עם גדולי משוררי אירופה בדורו, תורת האדם אמנם כבשה את שכלו אבל לא מלאה את חלל-לבו הנשאר ריק מכל אלהיו, והאיריאל של ההשכלה והשפה כנראה לא יכול למלאו — בכל מקום שהמשורר מרגיש בצרת הפרט ובסבלותיו יתעורר בו היהודי תלמיד הנביאים וכה"ק, איש-המוסר והאמונה במלכות-הצדק והוא מוחה בועם כנגד אי-הצדק, היסורים, הענויים שנראה כתבל ארצה ובשם חוק הצדק העליון הוא תובע מאת הבריאה את זכות האדם ואת פשר שאלת העול והשוד השוררים בעולם, וכאדם מודרני שהאמונה העורת נכרתה מלבו בראותו כי הוא שואל מתאונן ואין עונתו — הוא מתמלא מר היאוש והעצבת הנוראה, זה הפסימיוז האכזר שנמצאה בשירת דורו בכלל...

ואולם. בשירת האדם הזאת נמצא ביחוד את היהודי הליבאי, את המתנגד הנעדר רגשנות יתירה והרגשה אמנותית. שירתו היא נמלצת ופשוטה, יותר ולירת הרגש השכלי מאשר רגש הלבב הפנימי. הגוניות ושלל-הצבעים או האמנותיים שבהם ישקיע האמן האמתו את הפשיטות המענה והאיומה של סבל החיים והפרובלמות הגדולות אינה ידועה לחניך הרבנים הזה. — הוא שופך רוחו, ענויי שכלו ורוחו על הגליון בעריה ועירום גלויים, פשוטים כמעט נסים וצניים, ההפשמה הנמורה הם נעדרים גם את אותם חומי החן הדקים, הקלים אבל השוחקים שימצאו למשוררי עם ועם וכרוגות תאוות נהיו, תענוגים בני-חלוף שהאירו פעמים את דרכם ושמשורר הגימו לא ידעם...

הגימו נוסך על שירת היאוש שלאדם מרוחו הקשה, הנחנק, המשחית מדי עברו את כל פרחי החיים הגשמיים.. —

אמנם גדולים מעשי האלהים החדשים שילכו לפני המשכיל — אלהי המדע והחכמה ולגבורתם אין חקר. ומחזה משעשע הוא לראות את התפעלות המשורר התמים האדם הקרמוני כאשר נפקחו עיניו לראות את אור הדעת ופליאות התכונה החדשה לא שערוה חכמי ישראל לפנים — ובשירו הדעת והמות ישיר לנו משוררנו את הדר תפארת הבריאה שנפתחו לפני האדם החדש..
ומה מלכב הכית הזה:

בין נַעֲרָצִים רָצִים כְּחֵץ שְׁלֹחַ
הַמִּזְנִים אֱלֹה אֲדִירֵי שָׁמַיִם
רָצָה גַם אָצָה כְּאֶבֶק בְּרוּחַ
הַקְּמִנָה הַצְּעִיכָה אֶרֶץ הַפִּיִם!
מִי הָעֵשׂ הַחֲלָשׁ יִרְחַשׁ עֲלֶיהָ! —
הָאָדָם—הַקָּטָן הַדָּל בְּיַלְדֵיהָ

ומה יפה, מה שפרה חלקו של האדם החדש:

הַקָּמֶן הַזֶּה הֵן הוּא הַיּוֹדֵעַ ...

אֵךְ הוּא הַרוֹאֶה אֵךְ הוּא הַשּׁוֹמֵעַ וכו'

דַּעַתוֹ מִחוּל הַדָּק עַד הַרְרֵי אֶבֶן

מִצִּיץ אֲזוּב עַד אֲרִזֵי אֵל מַנְעֵת וכו'

הוא היודע את הנצח — גם כל אשר מעל כחו.

אבל אהה ליום! לפתח הרעת מר המות רובץ — האדם הכל-יודע הזה

הֵן הוּא גַם מוֹתוֹ יוֹדֵעַ

והאלהים הלכו שינחמו מותו עלמותו — לשוא יבקש התורני המתפלפל למצא את האלהים לבקש פשר עלת העלילות — החקירה לא הצעידהו אף צעד אחד קדימה — והרעת לא תדע להשיב לו תשובה מספקת עליה:

וע"כ את מר המות הוא רואה בכל: הוא רודף אחרי המשורר ושיגהו גם ברנעים שהוא מבטלו, שהוא עושה עצמו, שומה שאינו מדניש" קראו נא בשירו דל מבין — שיר-עם יהודי אמתי:

הדל המבין כשמו כן הוא. הדל היהודי הבטלן אינו, בוהימה" או צועני אי יחף במיבנם — הוא ת"ח הוא איש הרוח והוא מבין דלותו אבל הוא כמאמר הצרפתי *fait bonne mine au mauvais jeu* הוא מתגאה על העשיר בעניו — לא מפני שהוא כן לעושר אלא מפני שאינו לו. אבל האירוניה המרה מתפרצת פתאם בסוף השיר:

אמנם הוא אומר:

אֲנִי דַל אֲיַחְלָה, אֲנִי אֵל מוֹתֵי סֵלָה

מַה לוֹ (לעשיר) חַיִּים בְּשִׂמְסִים אִם פֹּה אֲרִץ אֵין לוֹ פֶּרֶץ,

וְאֲנִי עֲנִי אֲבִד אֲנִי, שוֹד וְשֹׁבֵר עַד הַקֶּבֶר —

הדל הוא שבע-רצון לא מפני שמתקו לו חי הנדודים, והשוד והשבר" — אלא מפני שהוא מיחל למות... —

אבל את עצבת מר המות יקונן בשירו-היפה הנוע' שמלנכוליה עמוקה נסוכה עליו..

ספרות הרומנטיק כמו שאמרנו כבר היא מלאה משמובריאן ועד פיר לומי בימינו חזון פחד מר המות — זאת המלנכוליה הנצחת שנשארה בלבבות שנתרוקנו מן האמונה בהשארת הנפש. ומה פלא אם את הנושא הזה עצמו נפגש גם אצל משורר הגיטו — שגם כשעה שהוא מאמין הוא חושב את המות לאסון היותר גדול בעולם וכבר עמד על זה רגן בספרו, תולדות עם ישראל" והוא רואה את סבת המחזה הזה בתכונה הרציונלית הרחוקה ממיסטיציזם ומאמונה אמיתית בדברים שלמעלה מן הטבע המיוחדת לעברים בכל הדורות.

אד"ם הכהן כיהודי הקרמון מבכה בשירתו את מר המות — והוא מתאונן על

הפגע היותר רע הוזה לא בשם חיי הארץ והטובה שכבן הנימו לא ירעם לא יחשכם
 כי אם בשם חוק המוסר העליון, הרעיון המפשט של צדק עולמים..
 החיים הם נוראים, רעים חסרי-מעם והבל-הבלים אבל יותר נורא ומנואל הוא
 המות השם קץ לחיים כאלה. והמתאונן של אדם מתמרמר בקצף על
 העולם שאין לו שחר שאין לו טעם ויסוד בלעדי הרעות והצרות שימצא את
 האדם. והוא קורא במר-נפשו:

לו אֲדַע בִּי יְהִרוֹם קוֹלִי בְּכַחַּ
 תִּבְּל וּמְלוֹאָהּ וְגַם צְבָאוֹת שָׁמַיִם
 אֲזוּ תַתִּי קוֹל גְּדוֹל: הִבּוּ מְנוּחַ
 וּלְתַהוֹ אֲשׁוּבָה עִם כָּל הַחַיִּים!

כי מה בצע בחיים בכלל:

אם תִּסְפּוֹר יְמֵיךָ תִּסְפּוֹר אֵיךְ
 כִּי מֵאִיר אֶל אִיד לְרַנְעִים נְהַדְפֶּתָּ
 כִּן יוֹם הַזִּלְדָּה אֶף כִּן כָּל חֻדְדָּה
 כִּן תִּזְקֹן, כִּן תִּגְנוֹעַ הִיא! כִּן נְהַדְפֶּתָּ!

וכה אויל האדם מה נואל אם בתנאים כאלה הוא עושה עצמו רשע:

כִּן גַּם אֶל אַחֶיךָ מִפְּנֵעַ הָיִיתָ
 עַל חֵיל שְׂדֵי זֶה גּוֹסֵף גַּם רַעַף
 גַּם מֵאֶף אָדָם — אָדָם, אֲנִי
 קִנְאָתוֹ בְּךָ עַד יִשְׁאֵל: אֵיךְ.

ואולם היש לך דבר עומד קים, האם כל טוב הארץ אינה מאפס בשביל כן עם
 עתיק יומין שראה את ה,הבל הבלים" מאז ובשביל האדם המורני המרעי היודע מה
 יתרון לאדם בכל עמלו, אם קצו קרב:

אֵיךְ אֵיפֹה הִנֵּה דוֹרוֹת שְׂכַחְנוּ?
 גַּם זְכָרָם וּשְׁמוֹתָם אֵין עוֹד אֶתְנוּ
 וּבְדוֹר עוֹד יָבֹא נִשְׁכַּח גַּם נַחְנוּ
 וּכְמִי זֶה יִמְלֹט? לֹא אֶחָד בָּנוּ.

ומה הדבר הממשי העומד — בפני בקורת החקרן הנימו.
 אמנם — יש דבר היקר לנו מכל, לנו בני הנימו, הלא הוא רגש אהבת
 המשפחה — זה הנושא הכולל באיזה משיריו של אדם,
 אבל מח יתרון לאדם בעמלו זה אם פחד מר המות שולט גם בנפשות היקרות
 לנו ושכר האהבה שאנו אוהבים אותם יצא בהפסד שיביא לנו מותם.

ואיזה צר מצוק יתגלה בתמונה הנשגבה והנמלצה בפשטותה ובגאונותה

גם יחד :

אך רוח חלֵדנו — קל כְּאֵני שֵׁיט
מִכֶּטֶן הָאֵם לֹא יִרְחִיק קִבְרֵנו
הַכֶּה קוֹ וַפַּח וַאֲנַחְנוּ הָעֵיט
וּכְצִאת אֵךְ מִפֹּה פִּתְאֹם שָׁם הִגְנוּ ..
הִגְנוּ פֹה אֶרֶץ מִיּוֹם הֵיחָה
וּכְעֲשׂוֹת עֲפָרָה תִּחְלִיף אִתָּנוּ
רַק נִחְנוּ חוֹלְפִים וְתִשׁוּעָה אֵין לָנוּ
אֵין לָנוּ מִמְּלֶט גַם מִלְּבֵא הַגָּה
כִּדְרִיג בְּהַכֶּה תִּבְלֵ תַעֲלֵנוּ .
עַד אֲכַלָּה דוֹר זֶה דוֹר אַחֵר הַכִּינָה
זֶה אֲכֹל , זֶה אַחֲזוּ , אֵיחָה יִשְׁעֵנוּ ?

המות ! המות ! זהו האסון הכללי העולמי !

יהמשורר שאיננו אמן, שהנהו אדם הניטו פשוט אבל מחונן יותר בהרגשה
יתירה, המשורר שלא ידע, אהבה מן היא" כמו שגראה משירו, רוד וכת שבע" וכדומה,
שגם את ניעם הטבע לא ידע. ושיריו האחרים בענין זה הם חקויים תמימים ומליצים
בלבד, לא צד היה לו על עולמו, עולם החיים והמצואות שחרב בשבילו. הוא
הסתפק במצבו בעסקיו ובבניו ובאשרו להיות, כהן על במת העבריה: את התענוגים
הבלי עולם הזה בזה ולא הכיר ...

הוא התאונן, הוא התרגש, הוא התמרמר על עולמו האחר, עולם הרוח
וההפשמה שחי בו, שגדל בו, עולם ממשלת המוסר והרגשת צדק. העולמים —
עולם שכולו רוח ואצילות.

בני דורו של אדם' מיצקביץ הפולני, למרמין הצרפתי, כאשר העיקה עליהם צרת
בדירת-הנפש, התהו הרוחני שבלבם, שבו למיסמיציזם הנוצרי ויחויקו בהוזה
המסמורין — ששפכו ממשלתם עליהם ביחוד בסוף ימיהם.

אלפריד-דייזני זה המשורר והוגה-דעות הנפלא, זה הכבוד הגא" כמו שיקראו
לו סופרי צרפת — כאשר הלך חשכים ואין גוה לו העמיד את עולמו על שלשה
דברים העומדים לו לאדם לנחמו קצת בעניו והם: הכבוד, האהבה או יותר נכון
זכרון אהבת עולמים והנחם, ובאחרונה בא והעמידם על אחת הלא היא החמלה
והחנינה — המית הלב לחיים ולעברנו עצמו.

אבל בן-גילו בניטו, שאת הכבוד לא ידע לא חשב, משורר העבודות ששר
שירי ילדי יום לשרים ולרוזני ארץ הרודפים את עמו — ; אשר האהבה היתה
לי כספר החתום ולא נשאר לו ממנו גם נוחם ימים עברו — העמיד את שירתו
האנושית על הרגש הכייהודי שבזכותו נתקיימו ישראל בגולה הלא היא החמלה.

ומה שזנה מושג המשורר העברי על מהות הרגש הזה ממושגי המשוררים הנוצרים בני דורו! — עד אשר בזה יבחן המשורר היהודי שבאד"ם הכהן, ולא דבר ריק הוא שראש שירתו של אדם הוא השיר הגדול, החמלה... אפשר לבקר קשה את השיר הזה, ולהחליט כי הוא יותר יצירה של המוח מאשר של הלב — אם כי כזאת יתכן לאמר על רוב המשוררים הצרפתים וביחוד ויקטור הוגא שרוב שירתו היא מליצה באה ברוב דברים, אבל דבר אחד אי-אפשר להכחיד: הלא הוא כי רוח מוסרי עליון יהודי והומני חופף על האפופיה של צרת העולם והאדם הזאת, כי שפתה היא פשוטה אבל קלסית צחה ונעימה וברורה — וכי יש בה תמונות וציורים נמרצים שהם אולי יותר פרי הרמיון מאשר ילידי הרגש — אבל המתנשאים לפעמים עד שיא-רמיון משורר חוזה כביר הרוח. החמלה היא שירת-חזון כחמשה שירים, אפופיה כחמשה שירים המקפת את הכריאה כולה — הגות אמנותית שלמה המעידה על יוצרה כי לא חסר לו כח המאמץ והחפץ ללכת בגדולות..

אי אפשר לנו לעמוד על פרטי השיר הגדול הזה — אבל נתון נתן את תכנו ומקומותיו היותר מצוינים.

בשיר הראשון מתאוננת החמלה בת השמים על העוני והחמס השוררים בתבל:

הוּי, אַךְ שׁוֹד וְהִי! הִבַּט לֹא אוֹכְלָה
הָמוּ מְעִי, הָמוּ בְּלִבִּי לַחֵץ
הָהָה, לְבִי לְבִי! הָהָה נִפְשִׁי נִבְהָלָה
וּבְכִלְיוֹתַי אֵיפֹא פָּשָׂה הַבְּחֵץ.
אַנְזָא סִכְכוֹנִי! פֶּן אָפֶס כְּפָמִים
חֲמָלָה אֲנֹכִי מִבְּנוֹת הַשָּׁמַיִם.

ברוב-דברים אבל בשפה נמלצה וברורה תאונן החמלה על כל הדמים השפוכים בכל הארץ: על הזאב האוכל את השה, הנץ את היונה, הכפיר את האיל, ויחרו המה על הצאן — הכח האכזרי מושל בכל החי:

אֵין חַי בְּאַרְצְךָ הָתָם וְטִדְרֵי-רוּחַ
אַשֶׁר לֹא דָמְיוֹ אֶל עֵזִים יִמְתְּקוּ;
גַּם עֲתִידָה רִנֵּעַ זֶה, הָהָה וּבְכָל רוּחַ
בֵּין שְׁנֵי טוֹרְפִים חֲלָלִים יִצְעָקוּ...

בשיר הב' החמלה מתאוננת כי לא די במה שיר הכהמה תהיה בבהמה כי אם גם תפארת התולדה — האדם הוא שוחט חיות:

גַּם הָאָדָם הַזֶּה לוֹ בָּר וּפְרִי;
וּבְשָׂר נִפְשׁ תִּיהָ לְאֹכֹל לֹאֲקַח,
לְאֵלִפִּים, לְרִכְבוֹת, הוּי תוֹךְ וּמְרִי!

וּבְלִמּוֹ יוֹם יוֹם אֶל בֵּית מִטְבַּח...
 בְּעֲשׂוֹת זֹאת מָאֵד לֹא יִחְשַׁבְנָה פֶּשַׁע
 כִּי בֵן יִמְתַּק כָּל מֵר, יִצְדַּק כָּל רָשָׁע.

והמשורר מתאר בריאליסם כמעט מנושם את שחיטת הבהמות והעופות ואת הדמים שישפוך האדם לשם הגנת קיבתו..

האימננסים, המפונקים שכדורנו יראו בפרטים האימים האלה חוסר מעם ומדה פיוטית — אחרים יתבינונו אליהם כעל נכוב דכרים בשביל לפעם את לבב הקירא התמים — אבל כל היודע את הגיטו הליטאי — כל היודע מה רבו בקרב התירנים ביחוד ברור העכר אנשי הלבב והמוסר שלא אכלו דבר מן החי מבלי דעת דבר מתורת הוגמריאניסם, ועד כמה החמלה ונעל הנפש מפני שפיכות-דמים היא רגש מצוי בניטו — יבינו את מעלת הרוח המוסרי השפוך על השיר הזה שבוראי היה למניע גדול בהתפשטות רגש החמלה לחיות בקרב הקוראים..

בשיר הג' תספר החמלה נוראות מאלה — האדם לא די לו שהוא שופך דם בהמות, כי אם הוא שליט באדם לרע לו — שופך דם האדם באדם... כי האדם הוא חיה מורפת, אכזרי ולא ירחם באשר יפנה. ולבו היהודי, הטהו בתקופה ההיא לספר כרברים האלה:

אֵיךְ לְבָכִי אֶבְיוֹן עֲשִׂירִים יִשְׁחָקוּ
 לְשׂוֹא יִשָּׂא קוֹל אֵין לָמוֹ אֲזוּנִים.
 אֵיךְ יִלְעַג עָרִיץ לְקִשְׁיִיּוֹם יִנְחָקוּ
 שְׂוֹא סוֹפְקִים כְּפִיָּהֶם. אֵין לוֹ עֵינַיִם.

האדם! האדם! בפני אדם הגיטו שנפקחו עיניו גם המשכיל עצמו לא יזכה בדיון בכל פעם שיתעורר בו רגש החמלה הטבוע בלבו עמוק. שם הוא רואה — וסמוך לו מאד לפני שחרור עבדי עולם — בני אדם גונונים לעברות ונמכרים כבהמות משא:

הַכְּבֵה־מֹת שְׂדֵי יִמְכַר שֵׁם נְבֵר ?
 אִם פֶּפֶּבֶשׁ יוֹצֵג עַל שׁוֹק וְשָׁעַר
 הַיִּבְקֵר כְּבִקֵּר, אִם יֵשׁ בּוֹ שְׁבֵר
 הַיַּעֲמֹד שֵׁם עָרוֹם כְּחִיתוֹ יַעַר...

מוראה ננאלה ממנה היא מכת המלחמה — שפיכות דמים לאלפים בעד כבוד מדינה וכברת ארץ שהגיטו במשך אלפי שנות חייו בלי מלחמה ועניני מדינה חרל מהבינה.

המשורר היהודי העממי אינו רוצה להבין

לָמָּה הִמְדִּינֹת רַבּוֹתֶם הִבִּיאוּ
 אִשָּׁה רְעוּתָהּ כָּל מִבְּחַר בְּנֵיהָ,
 לְמוֹעֵד בָּאוּ עַד הַגָּבּוֹל הוֹצִיאוּ
 אִשָּׁה לְרְעוּתָהּ הִדְר בַּחֲזוּרֶיהָ
 שָׁם בְּחָרוּ כְּמִבְּחַ לְצֹאן הָאֱלֹהִים,
 אוֹי לָהּ לְרִשְׁעָהּ! עַד אֵן לֹא תֵּלֵא... .

והוא מעביר כבני מרון את פחדי המלחמה; יספר חרבן עיר עליוה, רמישת
 אם עליוה על בניה: חרב של רעב, מהומה וכל מלאכי האדם הרעים — בתקופה
 שהמלחמה היתה מפוארה בפי כל, שויקטור הונו טרם השמיע את מלתו הגדולה:
 הכינו ממבח למלחמה!..

והוא מספר גם את רעת אדם הפרא אוכל אדם — או הנהכלים ההורגים
 ילד בעל מום, השורפים אשה על בעלה המת — ויתר נוראה פראית קנאת הדת —
 שרבים חללים הפילה:

גַּם פֶּה בִּיקוּד אִשׁ אֵיךְ רַבִּים יִשְׁכְּבוּ
 כִּי אֵת לֹא יֶאֱמִינוּ הָאֱמֹן לֹא אָבוּ!

זאת כל אלה תראה החמלה ונפשה תצא בדברה..
 בשיר הר' יוסף לספר את ענות החמלה.

לא די בזה בלבד, אם האדם החי משחית דרכו הנה בזה השחית דרכו,
 חמא לחוק הצדק — אבל כי הטבע בעצמו מתעיב עלילה — כי הבריאה עצמה,
 שאמרו להמשורר מילדותו כי היא נוסדה על הצדק והאמת והחסד, אכזרית לא תרחם
 — כי ידה הקשה בכל — זאת לא יוכל נשא.

בראשונה למה בא פחד מר המות:

הַמֶּעֵט מֵאָדָם אֵת מוֹתוֹ לְדַעַת
 כִּי יִמְיוֹ לְרֹאוֹת כִּי קָבְרוּ מִתַּחַת!
 הֵן חִיּוֹ יִתְּנוּ אֶל חִיּוֹ מְגַרְעַת
 כִּי מֶה אוֹרֶךְ יָמָיו? קִרְבַּת הַשְּׁחַת
 מֶה לְדַת בְּנִים? הַרְבוֹת מֵי חֶלֶד
 וּכְנוֹשְׁקֵי עֲצָמוֹת מֵת נוֹשֵׁק הַיֶּלֶד!.. .

זיור איום אכזרי מנושם בריאליסם שלו! ליאוש כזה הגיע אך משוררים מעמים.
 האדם רואה בכל אשר יפנה, שמי קדרות' וארץ נחושה — משלחת מלאכים
 רעים ירחוהו, מדחי לדחי מאיד לאיד' —

יש שתבא בעת הצרה גם התקוה עמו, התקוה המפתה והמתוקה.
 אבל, לשוא כחשה כל פחד'
 עד הנבול באתם ותפלו גם יחד... .

מזי חרב ורעב, שכול ואלמן — מגפה ושבר וכל המכות הכתובות בַּגְּתָנָה
תוקף וכדומה — ודמיון המשורר הנגרש, הנענה יתנשא למראה הצרה הכללית
הזאת, סבלות האדם בכל אשר יפנה וישתפך בתמונה נהדרה ונוראה סמל צרת
האנושות כולה ששופנהאוויר הארוך למעניתה בספרים שלמים:

מִתוֹךְ הַרְרֵי שְׁלֵג מְגִבְעוֹת קָרָח
תֵּצֵא עֲנָלָה וּמְנִהִיג לָהּ אֶן .
בְּהָ אִישׁ וַיִּפְתּוּ , הַדְרָתָם הוּד פָּרַח
וּבְגִיתָם עַל בְּרָכָם מִחֲמַדֵּי עֵין ;
הוּי , אוֹרְחַת מֵתִים פְּתִיִּים יִפְעוּ
נִסְעוּ וַיִּתְעוּ וּבְקָרָה גָּעוּ ...

בשיר החמישי שהוא אך למחסור תתאינן החמלה כי לא תוכל לראות ברע
ולסבול ובמר נפשה תקרא :

הוּי תִבֵּל בֵּית־אָבֶל , הוּי גֵיא הַפְּכִי
נְהַרְוִתִיךְ דְּמַעָה וְעַפְרֶךְ אֶפֶר ,
עֲלִיךְ אֲבָלִים , מֵתִים תּוֹכְכִי ,
מֵר לִי עֲלִיכֶם , מֵר , הוּי יִלְדָה שְׁפָר ,
הֵן מְבֹאוֹבוֹת פּוֹלְכֶם מְבֹאוֹבֵי הָיָה
מָה אֶעֱשֶׂה , מָה אוֹשַׁע מָה אֶנְחַמָּה ! ..

אמנם המשורר השואב גם פה את רגשותיו מכה"ק בא בתשובות מעין ויען
ה' את איוב מן הסערה" — הוא מבאר בדרך תשובה לחמלה כי העולם לא בחסד
ובחמלה יבנה כי נזרה הוא לפניו, בבראו דין ומשפט.

רְעַת אֶחָדִים הִיא טוֹבֵת פּוֹלְמוּ
וּתְלוּנַת יוֹם זֶה יוֹם מָחָר יַעֲנֶהוּ ...

אולם כמדומה שהמשורר שאינו מאמין הרבה בנאולת עמו אינו מאמין גם
בנצחון החסד והרחמים, והחמלה גומרת את מנלת האיכה שלה בדברים האלה:

צֵר לִי פֹה אֶרֶץ , אֶעֱלֶה עַל כְּפָיִם
חֲמָלָה אֲנִכִּי מִבְּנוֹת שָׁמַיִם !

בשיר אחר הבא אח"כ הלא הוא, המבכה" המשורר מקונן על החמלה
שהאכזריות גברתה בכל והוא נר לה:

הוּי אֶתְּ חֲמָלָה , וּמִי יִחְזוֹל עֲלִיךְ !

וזהי שירת האד"ם, לא נושאים חדשים, בני-יומם, לא צורות מְגֻנְנֹת ומודות
 בנות-חלוף הכנים להיכל השירה העבריה. שפתו היתה שפת כתבי-הקודש במהרה
 וצחותה וברירותה היותר שלמה שירע לחדשה ולחבבה על הקורא הפשוט. גם
 נושאי שירתו היו הנושאים הכוללים האנושיים הישנים והחדשים כימי האדם על
 הארץ — אשר השכיל להסיר מעליהם את מעטה המסמורין והדרוש ולהשיבם
 לקדמותם ולמבעיותם. רוח המוסר, הכיבלי החופף על טובי יצירותיו, שיא
 דמיון המשורר שיתנשא עליו לפעמים, וגם תכונת-נפשו היהודית שתשפך
 בשירתו הם אשר ישאירו ממנו לזכרון עולם בספרותנו חרוזים למאות ויותר והם
 אשר יאמתו את משפט בני דורו שקראו לו בשם, אבי המשוררים בדורותינו.
 חבל שהמסביל אכל את היהודי, איש הטבל והמוח החפשי גבר על בעל הרגש
 והלב וע"כ לא השתתף בצערו של הצבור הישראלי ולא בתקותיו ומשאות נפשו.
 — ובכל פעם שנקרא את שירתו הוא עושה לנו את אותו הרושם שהיתה עושה עלינו
 שירת כתבי הקודש לו נכללה מאיוב ומקהלת בלבד בלעדי חזון הנביאים והשתפכות
 הנפש של המשוררים הלאומיים בני קרח...
 על כל שאלות וצרות, כנסת ישראל בגולה" לא מצא אלא תשובה חיובית אחת
 בלבד: המדע כל יכול וההשכלה בת השמים.
 וכבר ראינו עד כמה לא יכול האיריאל הזה למלא את הריקניות שבלב
 המשורר עצמו — וע"כ הגיע למה שהגיעו משוררי העמים בדרך אחרת ויהי לחוזה
 היאש והפסימיזם, למשורר המלנכוליה הנצחית...

פרק ג'.

שירת-העם.

איש הגיטו הכין את משוררו — אד"ם נהיה למשורר עממי שלא היה כמותו
 בשירה העברית, הנושאים הנצחיים והפשוטים גם יחד שעליהם שר המשורר —
 רגש העצב, תלונתו ויאושו והשפה הצחה, הכרורה הקלה והנוחה לקוראים העברים
 בעת ההיא הועילה יותר מכל חדושי החומר להתפשטות שיריו בתוך המון הקוראים
 ולהתאקלמות שפת עבר בליטא וגם מעבר לגבולותיה בכלל.
 החוש ההמוני ידע לסגל את שירי המשורר שבתכנם דברו אל לבו מבלי
 פגוע במושגיו וסגולותיו הדתיים עד כי היו כמה משיריו לשירי עם, השיר דל
 מבין — כה יהודי, כה עממי, השיר התמורה המתאים ככה להלך-רוח חוקרי
 הגיטו, הגוע והסתאונן ואחרים נתקבלו כשירי עם ובוה נתנו מקום למחזה חדש
 בשפת עבר — להתפתחות פולקלורה או שירת-עם בשפה שנחשבה בין המתים.
 בעקבות אד"ם יצאו באמצע המאה ה"ט משוררים מן העם, רובם בני בלי
 שם או שאין אומנתם בכך, ויחברו שירי-עם בצורה החדשה שסלל האדם בצורה
 מודרנית ובשפה צחה ופשוטה. ולא עוד אלא שהמשוררים מן העם מלאו מה
 שהחסיר אד"ם — הלא הם הנושאים המביעים את רגש צער הלאום, הגעגועים לציון

והזלזנה היהודית הנצחית, שמלאה את מהורי המחשבה אחרי השתחררם מן המסמורין ואמלת הפלפול והדרוש.

על הנושאים הכוללים הנצחיים ששר המשורר הוסיף העם בשירתו את הנושא הכולל הנצחי הלאומי שלו — את אשרת הפטריוטיזם היהודי — במקום ההשכלה בתהלוף והמדע הרחוק מן העם בכה על סבלות האומה והתגעגע על בנינה וגאולתה . . .

בשושנה הננו רואים את כנסת ישראל שנמשלה עד כה ליונה לובשת צורת שושנה — ציור שכבר מצאנוה בשיר השירים ובפיוטים,

והשושנה הזאת שכל עוברי דרכים ירמסוה אין לה אלא בקשה אחת מאתם:

חַנוּנִי נָא אִישִׁים חַנוּנִי

וּלְבִיתִי נָא הַשִּׁיבוּנִי . .

ויותר אמיץ, יותר מודרני, יותר ציוני הוא השיר „ציון ציון“.

צִיּוֹן, צִיּוֹן עִיר אֱלֹהֵינוּ

מִה נִדּוּל שְׁכַרְךָ, מִי יִרְפָּא לְךָ!

המשורר יודע לא רק לבכות כי אם להתמרמר:

אֲדַמַּת קִדְשׁ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם —

בְּרִגְלֵי גְאוּהָ אֵיךְ יִרְמוֹס צָר

אֵיךְ יַעֲמֹד, בְּיָנְכָר, אִי שְׁמַיִם

בְּמָקוֹם צִוִּיתָ לֹא יַעֲמֹד זָר —

ההתמרמרות את הומן היא והאיש, העם, היורע להתמרמר יודע גם לאהוב

ולצפות ליום הכשר:

בְּשֵׁם כָּל עַמֵּנוּ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתָם

נִשְׁבַּעְנוּ לְךָ צִיּוֹן בְּדַמְעוֹת חֵם,

כִּי עַל יָלֵב כָּלֵנוּ תִהְיֶי בְּחוֹתָם

לֹא תִנְשֵׂי מָנוּ לְיֵלֶה יוֹם . .

זכורני בימי ילדותי שמעתי מפי איזה מוקני המשכילים שירים רבים כאלה והחכם ר' יהודה ביהאק אמר לי כי הוא ידע מקובץ שלם של שיר לאום, שירי עזב וגם שירי ערש. — התחדשות הציונות הרומנטית. בצורה העממית הזאת היא מחוה לאומי מצוין שהכין וכשיר את הציונות, מכבר הארכתי להראות על ערכו וחשיבותו בספרי „קורות הספרות החדשה“ בדברני על מאפו — שמקומות ידועים מספרויו ראויים יותר לקחת מקום בשירת הלידיקה מאשר בספרות היפה סתם. והימים ימי רצון וכושר להלך-רוח הרומנטי הזה, בעת ההיא הוציא שר"ל את, בתולת בת יהודה או שירי ר' יהודה הלוי.

ואף הוא כתב שירי ציון וקיונות שאם חסר להם הנועם הלירי הנה צדק דלימש באמרו כי הם השירים הליריים העברים היחידים ברור, בעת ההיא כתב מאיר הלוי למרים שיר לאומי אחד בלבד, העוסק בנושא הכולל הנצחי: בסבלות כנסת ישראל בגולה, הלא הוא השיר 'יונה הומיה בו תתאונן כנסת ישראל הנמשלת ליונה על ענתה וסבלותה והמשורר שהראה הפעם אותות כשרון לירי רב הראה בו סימני רגש לאומי עמוק, וכן הוא אומר בסוף השיר:

וְעַתָּה אֲזַנִּי שׁוֹמְעֵת
 קוֹל יוֹנָה הוֹמִיָּה .
 נִפְשִׁי מֵאֵד יוֹדְעֵת
 בַּת עַמִּי בּוֹכִיָּה . . .

וגם השיר הזה נהיה עד-מהרה לשיר-עם בשעה ששאר שירי למרים — השירים על המבע וכדומה לא מצאו מסלות ללבב אנשי הנימו! . . . ובה בשעה שהמליץ המשורר היותר נעים שקם בנגב הלא הוא ר' יעקב אייכנבוים — נשאר זר לקוראים, מפני ששיריו על המבע ועל האהבה ועל השחוק וכ' היו חסרים רגש וצביון יהודי מיוחד, הנגזרואים כי משורר אחר שלא היה נעלה ממנו — בשיריו המקוריים למצער, הלא הוא אב"ג שהרבה לשיר ושהאריך ימים מכל בני-דורו קנה לו שם ע"י איזה משירי הלאום ששר בראשית פעולתו ביחוד.

כיום הזה כשאנו מעלעלים את שלשת חלקי כל שירי מהללאל — אנו מוצאים חפץ מיוחד לפי טעמנו ומושגינו על השירה רק בשירים הלאומיים שבהם. שירו הידוע קין המתחיל, צפור נודד מקנו נע ונד הנני" היה נהיה לשיר עם — ויש בו באמת תוכן וצורה נאים לשירת עם. . . יש שהמשורר משה את כנסת ישראל לצפור (בשיר, קול ישורר בחלון").

בַּחֲלוֹן הַבַּיִת , אֲמַלְלָה נְעֻצָּבֶת
 שְׂרָה הַצֹּפֵר , בְּכֻלּוֹב הִיא יוֹשֶׁבֶת

למה לא תאכל למה היא נעצבת:

פְּתָחוּ לִי בְּלוֹב , אִם רַחֵם תִּדְעוּ
 פִּי פִּי פִּי תִהְיֶה לְכֶם רוֹן יִרְיעַ
 פִּי פִּי פִּי לְכֶם תוֹדְתִי מִבִּיעַ . . .

ברוי מליצה שאינם מעלים ומורידים ולא אמנות ורגש עמוק — אכל הלא כוהי שירת העם נכחה, המשורר תיבע בנאות-לאום את זכויות האדם והלאום של עמו ושידע את ערכו הקולטורי והלאומי:

אין קִשָּׁת לַיהוּדִי וְצָבָא מְלַחֶמֶת
 אין לוֹ חֵץ נֶגְמָם לֹא חָרַב נֹקְמֶת
 אֵךְ רִיב לוֹ וּמְשַׁפֵּם—מְשַׁפֵּם צָדֵק
 רִיב לוֹ עִם עַמִּים, עַמָּם מְתוֹפֵחַ .
 וּבְדַבְרוֹ מְשַׁפֵּטִים רַק פִּיּוֹ פוֹתַח
 עַל כָּל שֶׁכְּבוֹ דְרָבּוֹ בְּמִשְׁפַּת חֶדֶק
 לֹא יָרִים הָאֲנָרוֹף, לֹא יֵדֵה אֶבֶן
 אֵף לֹא יִשְׁלַח אֶצְבָּע וְדַבֵּר אֲוֹן .

והמשורר לא לבד שהוא בטוח בעצם תור ההתכמלות הלאומית בצדקת ישראל
 כי אם תובע עלבונו הלאומי וזכויותיו לא בשם החסד והחנינה כי אם בשם סגולותיו:

שְׁמָעוּ נָא עַמִּים, בַּה יִתֵּן קוֹלֵהוּ
 לְבוֹ בּוֹ נִסְבֵּר, דְּמַעָה עַל לְחִייהוּ וּמִי
 כִּי בְּחֶסֶד, כִּן תַּחֲשָׁבוּ, אוֹתִי תִצְלִיחוּ
 וּבְחֶבֶל לִי מְשַׁפֵּם אָדָם תִּמְדוּ .
 לֹא! לֹא זֹאת הַמְּנוּחָה וְלֹא זֹאת הַפְּרִנּוּעַ!
 וְאֲנִי לֹא חֶסֶד רַק מְשַׁפֵּם חֶפְצֵי תִי
 כִּי חֶסֶד לְאוֹמִים חִטָּאת יִדְעֵתִי! ...

ישראל אינו חלאת מין האדם, הוא עם קדומים, עם גדול וחכם מני ער!

לֹא אֲנִיד תְּהִלָּתִי, מִזֹּאת אֲשַׁמְרָה
 כִּי עִם עוֹלָם אֲנִי לֹא אֶתְפָּאֶרָה
 הֵן זֹאת תִּשְׁנְאוּ, לֹא תֵאָבּוּ שְׂמוּעַ
 אִם אֲמַנֶם כִּן הוּא וּמָכֶם זִקְנֵתִי
 וּבְתוֹרַת חֶסֶד מְכָם גִּחְנֵתִי
 וַיְהִי אֲזוֹ בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ וְשׁוּעַ
 בְּעוֹד אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נוֹדְעוּ בְּשַׁעַר
 וְעוֹד פְּרָאִים הָיוּ כְּחִיתוֹ יַעֲר .

גם לישראל היה תור שלטון מלך ושרים, אבל, אני בתורת חסד מכם נחנת
 זכרו את הכתוב: הלא ידעתם כי מלכי ישראל מלכי חסד הם—אבל עונתי—עונתיכם
 ובפשעכם נגע לי—אתם זריתם אותי כמו דוה סגרתם אותי כסדר ואחכה עד
 יעבור זעם אבל שם הביון עוזי והפארתי לנצח..

ועוד שירים כתב אב"ג ברוב דברים אם גם בשפה צחה ויפה. הוא שר על ילדי יום ועל משא מלך וערים, הוא עסק בנושאים בהשכלה ושנת עבר ותקונים בדת, אלה המקומות הכוללים של המשכילים, מבלי הגיע למעלת אדם הכהן. הוא הקריש שיר גדול לתולדות השירה והמליצה בישראל פחות משירו של ר' שלמה ליוון. הוא הגדיל לעשות בתרגומים. הוא האריך ימים עד ותקיפה הצינית החדשה וירבה לשיר שירי ציון וכנסת ישראל בגולה אבל פעולתו לא נראתה עוד בקהל וכח הצעירים היה יפה מכחו..

פרק ד'

שירת הרוכנטיק — מיכה יוסף לבנון.

כבר בארנו במקום אחר כי התפשטות הרוכנטיק בקרב ישראל הועילה הרבה להתחדשות הרוח הלאומי בישראל והתשובה לשפת כה"ק גררה אחריה גם תשובה לרוח כה"ק ולאיריאלי העבר, אבל ההבדל בין הרוכנטיק העברית והכללית, שהגיעה לעצם פריחתה באמצע המאה ה"ט, הוא, כי בשעה שהמשוררים הנוצרים בקשו חוכר לרמיונם ולחונם ברוממות העבר של ימי הבינים, ימי חיי הטבע, הפשימות והאבירים, אבל גם ימי הפראות, ממשלת הכח וקנאת-הדת, נאלצו סופרי ישראל שעשו כמעשיהם לבקש את האיריאליים הלאומיים בתקופת כה"ק הקדמונה בשעה שהעם חי על אדמתו — בימי שיר השירים ורות דוד ושלמה ובארץ שבה חי ישראל חיים מצויינים ככל העמים. תוצאות ההבדל הזה היה כי המשוררים הנוצרים נגררו בהכרח לא רק אחרי חיי-הלאום של ימי הבינים כי אם גם אחרי ממשלת חיי הדת הקתולית, בעוד המשכילים העברים ראו בכה"ק שהסירו מעליהם סבל הסוד והדרוש חזות ספרות לאומית, רציונלית ומכעית, הפשית מכל מוסר-הבלים ומסמורין — עד שערבבו אותה פשוט באיריאלי זכות האדם והאורח החדש ויחוו בה הזות האדם והיהודי החדש החפשי...

והמגמה הזאת היא אשר הכינה את הדור הראשון של הסופר האדם-היהודי במחנה ישראל — היחיד שיכול היה ליצור יצירות פיוטיות אנושיות כלליות שתוכן רצוף רוח יהודי ואהבת הלאום בהרמוניה אמיתית, משורר כזה היה מיכה יוסף לבנון או מיכיל בן אדם הכהן.

הוא נולד בסביבה של משכילים וקבל חנוך אירופאי או יותר מתוקן, יחד עם זה נחל מאביו את האהבה לשפת עבר, ושירת ישראל מכה"ק ועד שד"ל היתה שגורה על פיו בילדותו.

ואמנם גם לא חסרו לו סגולות המיוחדות למשוררים בני העליה באמת: תפארת המליצה האמיתית, נועם השפה ורכות המליצה בטוב מעם אמנותי עמוק, הרגשת הטבע וחיי העולם — את כל זה נמצא בשירתו נוסף על ידיעתו העמוקה בשפה שהיתה כשפה חיה.

הוא היה אמן וחווה בתכניתו. השנות המשכילים ומשאלותיהם בני-חלוף לא לקחו את לבנו. הוא שר מפני שהרגיש צורך לשיר ולומר. הנושאים הכוללים שלו הם נושאי משורר משתפך ומרגיש את הטבע והחיים והאדם בכלל. וגם בתור יהודי ידע לבקש ולמצא את היופי שביהדות; את עולם הרגש והפיוט המלא שנמצא בה.

הפנטזים של ההשכלה לא רדפוהו; לא הציקוהו; כשם שההתלהבות של אהבת השפה לשמה היתה רחוקה מנו. לנצער בשירתו כמעט עקבותם לא נודעו.

הוא כתב מפני שהרגיש את הצורך לכתוב—לשפוך את רוחו ורגשותיו על הגליון, הוא כתב עברית מפני שבחנכו ברוחו כנשיותו היה עברי ועברי מודתני חפשי מסבל ימיו הבינים..

הוא התחיל במה שמתחילים משוררי עם ועם בילדותם—מחברתו הראשונה היתה התאמה של ספר קלסי לשפת עבר, הלא היא הריסית מרויה או שיר מן האנאידה על פי שילר—בו למש את סגנונו והביא ברכה גם להתפתחות הסגנון הפיוטי הקלסי בעברית.

ויהי כראות ציון ושרל' בוני חרבות האומה שרבו במערב את הנער כי ברכה בו ויעוררוהו לשים לב ולשוב לשאוב מבאר ישראל את החומר לשירתו, וזאת הפעם מצאו און קשבת—כי הנער היה יהודי ברגשותיו ולבו נאמן לכל קדשי ישראל ובהקרמה לשיריו. שירי בת ציון' אנו שומעים את מה שלא שמענו עדהו מפי חלוצי ההשכלה.

כי מה ליושב ארץ ציור ומרויה וכו' הנה בת ציון בת עמנו עומדת עוד על ידי הריסות ארצות קדם אלה. אל ארמת קודש אשך היום ואם גם בעולה אדונים וולתנו הנה לנו היא בנהרי נחלי דם ורמע קנינו לנו את עפרות קדשה וכו'.

גלוי דעת כזאת ישמע לנו בן עם חפשי: אימלקי המשתוקק לאחדות ארצו או בולגרי השואף לחופש לאומי, בן לעם החי והחפץ בחיים למרות עניו וסבלותו. . . ואת זאת עוד נראה במקומו. — וכעת נקרב לנתוח שתי חוכרות השירים המקוריים שהשאיר לנו לברכה הלא הם: 'שירי בת ציון' ו'כבוד בת ציון'.

בתחלה נבקש את הנושאים האנושיים הכוללים שעליהם שר מיכ'ל בשירתו, האמונה והחכמה! כה נקראה הפואמה על שלמה וקהלת..

אבל אל נא יפול לבב השומע עליו! אל נא יחכה למצא גם פה חקרנות והתפלספות מרובה כמו בשירי אד'ם אביו—את האמן בשירתו ואת האמן נמצא בהם. עקבות אלגוריה ומשל ומליצה בלי רוח החיים כאלה הם רק ירושה שארית הפליטה שנשארה בשירי מיכ'ל ממסורות העבר.

בשיר הגדול הזה יראה לנו המשורר את העלם שלמה, שלמה המלך בנעוריו, שלמה האוהב, השמח, המתענג על הדר הטבע וחמרת נשים, שלמה אוהב החיים וששונם וכל מנר שמים וארץ, שלמה האוהב את שולמית המאמין באמונת-תם עלומים כי העולם הוא כולו שלו, המקוה בתקות נוער ובאי-הדאגה ליום סחר המיוחדת להם כי נצח כה יחיה מאושר ושמח.

בכל אשר יפנה יראה, אך התקוה הנעימה בת השמים".

הצער אינו מפחד גם מפני מר המות: הוא כה רחוק רחוק ממנו!

כְּמִנְחָה נְעִימָה נֶחְשֵׁב לִּי כְּמֵת
וּכְעָרֶשׁ שְׁאֵנָה חֶשֶׁב הַקֶּבֶר !

השאלה הנצחית הארורה מדוע לא תעציבהו כלל :
כִּי אֲזוֹר מִתְּנוּי אֶמּוֹנָה הִתְּךָ
אֶמּוֹנָה שְׁעַל רֵאשָׁה אֹר יוֹפִיעַ
וּבְצַעֲתָ עֶרְפֶּל פָּנִים כְּפֶתָה !

תמונה נפלאה, תמונה עמוקה.
ואת עני החיים, היסורים, הסבלות, לא ירע — היא נריב, פורן ומדוע לא ?
הוא רואה פזרנות, שפע במבע, באדם באהבה וה"הללויה" הנצחי שלי הוא ששון
החיים והנשיקה העליונה — בילדותו הוא אומר, שיר השירים אשר לשלמה.
מחזה והפוכו :

שלמה המלך זקן — הנער שלמה נהיה לקהלת — לבעל אסופות זקן ויושב
בקתדרא של מעלה.
הגיעו שנות הבינה והנער הנלהב, הנער אשר שר בחשק :

הוֹי עֲזָה כְּמֵת אֶהְבֶּה !

שאל מאת אלהים לא אמונה נצחת כי אם את החכמה את, עץ הדעת טוב
ורע' — ומאז יאפפוהו צלמי בלהות, מאז לא מצא חיים שלווים לא ירע טוב —
ונסי ששון ושמחה.

היאוש הנצחי יאכלהו: אמנם האהבה עזה כמות — אבל

הוֹי עֲזָה כְּמֵת חֶכְמָה הִזְעִימָה
מָה פּוֹב בּוֹאֵךְ פְּנִיךָ כִּי זָרְחוּ
וּבְגִשְׁתָּךְ עֲדִינִי הוֹי, אֶת זְעוּמָה
בֵּן תִּקְוָה וְאֶמּוֹנָה מִמֶּךָ יִבְרָחוּ !

אמנם בעיני עיני בשר יראה עוד הדר המבע חמדת הארץ ומגד שמים —
אבל עיני רוחו, רגשותיו אין אתו ..
היכובים יפים, אבל

הן אדם מותם כי כגרים יבערו
האֶהְבֶּה נְעִימָה אֶבֶל מָה פִּצַּע וְהַפְּתָה
שְׂוֹא יִקְרָא לְאֶמּוֹנָה הִיא בּוֹ בּוֹגְדָה
חֶכְמָה אֶכְזְרֶיהָ הִסִּיתָה בּוֹ אֶת שִׁפְךָ
הוֹי שִׁפְךָ אֶכְזְרֶיהָ מִחִיתוֹ יַעַר —

מסכיב לו — בקעת מתים, מטה שולמית, מת ידירו נתן — וגם הוא לפתח רובץ המות, —
אבל לא לחנם חכם קהלת מכל — השפק מושל בו, הוא מחמט ומנקר עד התהום והוא שואל למראה העולם הבוגד המתהפך, בתחבולותיו, המכמית הרבה העושה מעט:

מי יודע רוח האדם העולה היא למעלה —
ואז תתיצב לפניו שאלת הצדק העולמי, חידת המוב והרע, או ישאל בחמת את סוד שאלת דמעות העשוקים שאין להם מושיע וגורל בני תמותה שגם טובה לא ראו במפחות ימיהם — כל הכתוב בספר העמוק והנפלא „קהלת“..
ופחד מר המות הזה המפעם את המלך שלמה הוא אחד הנושאים הכוללים המתמידים של משוררנו בכלל — הוא אשר בהיותו בן עשרים כבר היה בו יד המחלה הרעה שהצעירתהו בדמי עלומיו לכאר שחת, מתאר בעצבת פיוטית את צלם חזון בלהות השירים כ„אניה בלב ים“! אבל במראה ולא בחזון נשורנו בשירים הליחיים העצמיים שלו —
עד שהנה כרוחו הקשה:

אַרְוֶרָה אֶהְבֵּת הַחַיִּים לְנֶצַח!
או אַרְוֶר הַמּוֹת — אַרְוֶרִים גַּם הַחַיִּים!

והוא קלל את המות ואת החיים הצפויים למות מפני שאהב את החיים, מפני שהיה מאושר יותר מאביו וידע את רנעי-הנוחם הגענועים, החמדה וההנאה העליונה שימציא הטבע והבריאה לאושר הטבע. הוא ידע לשיר את נועם הילדות בשירו הנזכר ויתר מזה בשירו הילדות — שבו ישמיע ראשונה לילדי הגיטו:

בְּן אֱלֹהִים עַת הַיְלָדוֹת הִנֵּה —

ולא רק את הילדות הוא אוהב כי אם גם את החיים, יען כי הוא אמן פימן בנש כי הוא הראשון במשוררי ישראל מרגיש את ההרמוניה של הטבע וכל החי בה..
מה רב ששון החיים ורגש הטבע באביב בערב.

מַה תִּיף בְּהַדְרָךְ, הָאֵח לֵיל הָאָכִיב!

יקרא המשורר הצעיר בעליצות תמה.
והוא מרגיש בשאר-רוחו החפשי את הפאן הנצחי או את ה„יש האדיר“ של הבריאה כמו שיקרא לו משוררנו שאול משרניחובסקי:

אֲז אֲתִי אֲרִוִי אֵל יִקְרוּ לְאֱלֹהֵי
צִפְרִים שָׂרִים אֲתִי יִתְפַּלְלוּ
וּבְנֵי אֱלֹהִים, כָּל צְבָאוֹת גְּבוּרָה
אֲתִי יִבְעִיזוּן מִשָּׂדֵי יִשְׁאֲלוּ ...

והשרי זה — הפאן הוא האלהים, הוא הטבע הוא הכל יכול וכוללם יחד.

כִּי שָׁמְךָ אֵל שְׂרֵי ! הֵם כָּל פְּעֻלֶיךָ
 זֶה אֲדֹנָי בְּכָאָרֶץ כְּמֵאֹר
 אִישׁ אִישׁ מֵאֲלֹפֵי רְבֹאת מַעֲשֵׂיךָ
 אוֹת מְשֻׁמָּה הוּא אֵל בְּבִיר, אֵל נְאוֹר.

ומה נעימים שירי הטבע הקטנים, הקלים, המופתיים שלו.
 כזהו הוא השיר: גשם נרבות

שְׁמֵשׁ בְּצַהֲרָיִם יוֹקֶרֶת בּוֹעֶרֶת
 בְּחֻצֵי הַשָּׁמַיִם חֲפֹתָהּ גּוֹבֶרֶת

מה מלא עליצות-נעורים השיר, הצפירה! הצפירה!
 ויש אשר ישיר גם על היין ועל האדם ארון הבריאה הזאת..
 אבל הוא יודע את מקום האדם בטבע, הוא יודע להחיות את הבריאה הרוטמה
 החיה בכל מקום שיש אהבה עמה.
 קרא נא בשים לב ורגש את תאור האביב שכלו לא נברא אלא לפתח את
 האהבה בשיר, שלמה וקהלת:

הִפְתָּיו אִז חֶלֶף, גַּם קָרָה יִצְאָהּ
 גִּשְׁמֵם וְזָרֵם צְפוּנָה אֲרָחוּ
 וּלְאֵף כָּל הַיְקוּם גִּשְׁמַת אָבִיב בָּאָה
 וּכְמוֹ אֶךְ רָאָהּוּ אֵלָיו שָׁמְחוּ.

תֵּן לָנוּ בְּרִכְתְּךָ ! קְרָאוּ כְּלָמוֹ
 וּפְרֵי נִתֵּן לְעֵץ עֵלָה לְעֵנָף
 שְׂדוֹת בִּירְקֵדֶשָׁא מֵהַר עֲטָמוֹ
 וְזִמְרֹת חֲנֹן כָּל צְפוּר כָּל כְּנָף !

בְּרִמָּל וּלְכַנּוֹן יִלְדֵי שַׁעֲשׂוּעִיהוּ
 יַחַן בְּעֵנְבִים וּכְפָרִים וּגְרָדִים
 וּלְגִלְעָד וּבָשָׁן יֵאָר פְּגִיָּהוּ
 הִתַּת לָמוֹ דִּשְׁן מִתַּק צוּף וּמְגִדִים.

על הרי מור ובשמים נרדך ולבונה
 שם כל עוף זמיר—ושלמה גם שפמה (מה יפה ונמרץ)

אָכִיב הִבִּיאוּ עַל אֶכָר פִּיזֶנָה
אֶל מִשְׁבֵּן רוּעִים מִקְרִיָה דְרָמָה...

הַתְּשַׁמְעוּ אֶת הָאָדָם הַקְּדֻמּוֹן הַנְּעוּר, הַחִי-הַמְּרַגֵּשׁ בַּתְּאוּנִיּוֹת פִּיזִית, הַמְּשׁוֹרֵר?
הַתְּרֹאוּ אֶת הַיֵּאֱמָא — חוּזן הַפְּרָאִים הַגְּדוֹל שֶׁל לוֹנְגְּפֵלְלוֹ אוֹ הַתְּכִירוֹ אֶת הַהוֹלֵךְ לַפְּנֵי
שְׂאֵל מִשְׁרֵנִיחֻבְסְקִי —
הָאֵהָבָה! הָאֵהָבָה! הָאֵפּוֹתִיאוּ שְׁלֵה! הָאֵם לֹא דִי בַחֲרוּזֵי-שְׁלֵהבְּתִיָה אֵלֶה לְנֶצַח
אֵת שֵׁם הַמְּשׁוֹרֵר בְּאִיזוֹ שֶׁפֶה שְׁתֵּהִיָה:

הֲלֹא הִיא הָאֵהָבָה רְאֵמוֹת עוֹלָלָה!
הִיא גַם בְּאָדָם מְחוּמָר יִקְרָץ
רוּחַ גַּם נֶפֶשׁ אֶדְהִי בּוֹ הִלְלָה,
הִיא מוֹב שְׁמִים לוֹ נְתִנָּה עַל אֶרֶץ..
כִּי לֹא יוֹכֵל הָאֵמֶן כָּל דּוֹד, כָּל זָכָר
אִם רְעִיָה מְתָה, וּבְאֵבָה נוֹבֵלָה
כִּי לֹא תוֹסִיף לָקוּם מִבְּלוֹת בְּקָכָר..

הָאֵהָבָה וְהַמְּבַע תְּאֵמִים יַחְדָּו.

מְעִינִים הוֹמִים וּמְפָפִים מִימֵיהֶם
יִהְיוּ בְרוּחַ אֱלוֹנֵי אֲדָרֶת
הַיּוֹנִים הוֹנִים עַל אֲרוֹבּוֹתֵיהֶם
קוֹל הָאֵהָבָה הִיא! אֶדְהִי בָּם דּוֹכֶרֶת

וְעוֹזוֹ הַנְּשִׁיקָה הַעֲלִינָה מֶה נִמְרָץ:

שִׁית כְּלִיל צֶלֶה עֵץ הַתְּפוּחַ!
הַבּוֹכִים! רְנַע אֶל נָא תֵאֲחָרוּ!
וּלְבוֹשׁ נָא קְרָרוֹת אוֹר סֶהַר זְרוּחַ
אֶל נָא אֶת הָאֵהָבָה אֶל נָא תְעִירוּ!

בְּאִיזָה חֲרוּזִים הָאֵלֶה יֵשׁ אֶש-עֲלוּמִים וְעוֹזוֹ פִּיזִי יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּפּוֹאִימָה שְׁלֵמָה.
אֲבָל לֹא רַק בְּפִי שְׁלֵמָה יֵתֵן אֵת הָאֵהָבָה כִּי אִם גַּם הוּא הַמְּשׁוֹרֵר הַצְּעִיר
הַסּוֹבֵל וְהַשּׂוֹאֵף לַחַיִּים:
וְאֵהָבְתָּ הִיא מְבַעִית, פְּשׁוּמָה. אֲבָל גַּם אֵהָבָה תִּמָּה צְנוּעָה וַיְהוּדִית כְּאֵמֶת.
הַמְּשׁוֹרֵר אוֹהֵב אֵת חֲנָה בְּהַתְּלַחֲבוֹת עַד שֶׁלֹּא נִדְעַ בְּהָ אֵת הַגְּבוּל בֵּין הַתְּמִימוֹת
וְהַרְגֵּשׁ:

מַה מְנַחֵה לְךָ אֲתָן יוֹם לְךָ הַיְלָדוּת
 לוֹ שְׂמֵשׁ יֵרַח מַעַל זְרוּעוֹתַי!
 בּוֹכֵב וְשֹׁחַר לוֹ אֶרְצָה הַבְּנֵי
 מְנַחֵה לֹא תִרְצִים לִי נַפְשִׁי מִבְּנֵי...
 כִּי שְׂמֵשׁ יֵרַח מִמֶּנּוּ יִקְדְּרוּ
 שֹׁחַר יֵאָסֹף נִגְהוּ מֵהוּד פְּנִיָּה.

המשורר עף במרומים, בשמי החשק אבל מה צנועה שירתו

מִשְׁמֵי רוֹם כִּי עָפוּ
 וּמִשְׁמֵי הַמָּה יִגְהוּ אַחֲרֶיךָ
 גַּם שִׁירֵי גַם לְבִי לְךָ
 אֶהְבְּתִי עוֹלָם לְךָ אֲתָן.

אין בשירה הזאת אף אבק של ארותיוס אף צל של חמדת-בשרים מנושמה,
 אהבת ישראל הוא — צנועה וטבעית. אהבת אמנון ותמר.
 יש שהמשורר באשדום עלומיו ישקע באהבתו וחמדתו בלבד כמו שנראה
 בשירו היפה.

שָׁם אֲתִי בְּאָחוּ חָנָה יוֹשֶׁבֶת
 וַיִּמְיָנִי תִצְחַק בְּשַׁעַר הַלְּתִילִיָּה
 וַיְדַחֲבוּק יָדַי וַנְּשִׁיקוֹת שְׁלֵהֶבֶת
 תִּקְצוֹף כְּרָגַע אֶף תִּצְהִיל פְּנִיָּה...

חנה כבת ישראל הנה מתחמקת מידו והוא קורא לה:

מַה זֶה יִפְתִּי! הוּי מַה תִּתְחַמְּקִי
 אֵל נָא כֹּה תִיפִי — אֵיפָה וַנְּעִימָה!
 וּבְחֵן שְׁפֹתֶיךָ אֵל עוֹד תִּצְחָקִי
 אִזּוּ בְּנִשְׁקוֹת פִּי לְחִיךְ לֹא אֶאֱדִימָה!
 מִבְּנוֹת כָּל אָדָם מַה יִפִּית מַה רוֹמְמֶת
 מִזּוֹ שְׂמֵשׁ רִקְמֶת, מִיפִי שׁוֹשְׁנִים
 בְּצִחּוֹק הֶצַק עַל יִפְיָךְ, הוּי מַה נְעִמֶת
 — בְּצִחּוֹק כְּזֶה בְּרָא אֵל גַּן הָעֵדֵנִים!

יש בתאור היפה הנמרץ, הכרור והפשוט הזה הרבה יותר פיוט אמת מאשר בכל חקת הרקדנטים והסימבוליסטים המשונים שאנו מוצאים ברבים משירי האהבה של משוררי דורנו. המשורר ידע לאמר את הכל במלים מעטות אבל בדיוק ועומק מופתי באמת!.

אבל יש שהמשורר, פורע חוק מוסר עובר גדר הצניעות ואז הוא רואה וקורא:

ומה תיפּי יפּתי! כּי תִקְצוּפּי
עת עז אֶהְבְּתִי חֶק מוֹסֵר פּוֹרֵעַ
מה נִזְרָא הוֹד אַפֶּךָ חֲרוֹן יוֹפִי
וּישׁוּבֵב נַפְשִׁי עֵת לִבִּי קוֹרֵעַ..

מְעַצְבֵת לִבִּי עֵת פְּנֵי קִדְרוֹ
עֵת עֲנֵנֵי תוֹנָה אֶת מְצַחִי יַעֲיֵבוּ —
אִז מְנַשְׁמֵת פִּיךָ הַעֲבִים נִפְזָרוּ
וּיפִי עֵינֶיךָ אֶת פְּנֵי יִיטִיבוּ!..

ואמנם חלילה לו למשורר העברי לפרוע חוק מוסר — הוא המשורר מצמדק על ואת בשירו, האוהב נשבע.

סִלְחִי תִפְתִּי! אִם חֶק דֵּת הִצַּנַּע
עֲבָרָה אֶהְבְּתִי — עֵתָה אֲשַׁבֵּעַ
כּי הִצַּנַּע לָכֵת לֹא עוֹד אֶחְלָלָה
אִם גַּם מֵאֲשֶׁךְ תוֹקֵד נַפְשִׁי סִלָּה וּנְוִי

אבל גורל המשורר החולה — הינה גם עליו יעלה.
המשורר יעזב מאהובתו.
וכן הוא אומר בשירו: אהובה עזובה!

קוֹדֵר מֵר הֵייתִי אֶתְמוֹל בְּעֶרֶב
אֶת לֹא שְׂמֵת לִבְךָ אֶל רוּחִי כּי סָרָה.

והוא מתפלל כרגשי-קדש בשפת-קדש:

הֲתִשִּׁי לִילָה לִי אֶהְבָּה נִשְׁבַּעְתָּ וּנְוִי
זְכָרִי נִשְׁפָּה עֶרֶב בִּיעַר שְׁמָה! וּנְוִי

הָהָה! זְכָרִי יִפְתִּי! אֶת לִיל הָאֶבִּיב
עַל סִירַת הַדוֹנָה צְלַחְנוּ הַפְּמִים

שִׁפְתַי הַנֶּעֶר נָצוּ נָעוּ סָבִיב
וַיַּעֲוֹפוּ אֶז אֶרֶץ אֵף שָׁמַיִם.

פְּתָאם יִמְלֵא פִיהוּ הַיְלִיל הַסָּעֵר
וּפְתַע פְּיָשׁוֹן הַפִּיץ הָרָעַם
וַיִּרְעַם בְּשִׁחְקִים וַיְחַלְלֵל יָעַר
וְהִצִּיצִים הִלְכוּ וּבְשִׁצְףָה וּבֹזְעַם וַיִּטְ

וּמְמָרוֹת גְּשָׁם אֶת לְחִידָה נִשְׁקָו
בְּלֵת רֵאשִׁיף כְּפִז מִים שְׁמָפוּ
בֵּין סָעֵר וּגְנִיץ הָמוּ שָׁרְקוּ
עֵינֵיהֶם יָפָה! בְּשִׁחַר נִשְׁקָפוּ!

וּבֵין פְּחָדֵי־אֶמֶשׁ בְּלֵהוֹת־אֵימָתָה
צְוֹאֲרֵי חֲבֻקָתָה אֵף רוּחָהּ סִעְרָה —
לְבִי יָדָה אֶל לִבָּהּ בְּשִׁאֲוֹן סוּפְתָה
הִזִּי אֶז נִשְׁמַת פִּיהָ עַל לְחֵי בְעֵרָה —

אבל לא לו למשורר החי בשפה אמולה נתנו חמדות האהבה, המחלה אשר הצעירתהו לבור-שחת ברמי נעוריו היא אשר הרעילה את אהבתו ושירתו גם יחד וכמר המות הוא עוזב את חנה, עוזב החיים שהוא רואה, מרגישם — אבל משם לא יאכל.

גַּם אֶהְבֵּת חֲנָה יִפְתִּי הָאֲחָת
מִלֵּב קְרָעֵתִי עִזוּ אֶהְבֶּה בְּמֹת.
שׁוֹעֵי לֹא יֵאָזִין, קוֹלִי בֶּל יִשְׁמַע,
אָרוֹר הַמֹּת! אָרוֹרִים הַחַיִּים!.

ובצר לו בהתעטף עליו נפשו — ישוב להיות כאביו, בצרתו צר לו על צרת התכל כולו ואז יהיה גם הוא למשורר מחלת המאה, היגון הכללי, אבל חוט של חסד וניעים אמנותי מתוח גם על הפסיוטיזם הכללי של המשורר.
קראו נא את שירתו היפה הנמרצה, אל הככבים, מה יפה התמונה.

וּכְאֵזִי זָהָב עַל יַם שָׁמַיִם
יִשְׁאָפוּ יִזְרְחוּ, יַחֲנוּ יִסְעוּ
יִלְכוּ יִדְאוּ וַיִּשְׁמָמוּ כְּעֵינַיִם
עַל אֶרֶץ אֵין־קֶץ וְנִתִּיב לֹא־יִדְעוּ!

והוא מתכמל, מתפעל בפני גאון-הדר האין-סוף, חידת דור ודור ומחזה חלומה
כל הדורות בו יראה רוחו המרניש והחושב כאחד:

מי זה אתמה חיל נורא חיל נאור
אין קצה, אין סוף אין ראשית ותחלה
האמצות הפה כל ימים ניאור
— אבדו עשתנותי ובפי אין מלה!
או רעיוני אל ושעיפי אלוה
על ספר שחק חקוקים אתמה
החקר אלוה ובינת גבוה
ימצא הידע לקרא בהמה?
או גדלו תרוננו שירי אהבים
ומזמרי אל אתם שרי שמים
ופיתגור ופלאון חולמים נשגבים
לאזון שירכם אז פרו אזנים
או כי ינוו בכם נפשות הישרים
בין ערבות אורכם, בין זהרי צחצחות

טורים עמוקים ויפים כאחד! אבל העלם המשורר יזכור את סבלות הארץ
הוא פונה לככבים בבקשה ותחנה:

ענוני נא, ענוני שוכני רמה
הכיכות עולם נא עצרו פרנע!
אחה! קצה נפשי במלא האדמה
פה ירד אנוש לעמל ופנע
פה תנוה רשעה, גם תגור עולתה
פה דבה נתעבה, הה תחליק פיה! —
אמונת שוא תפיץ עברות אימתה
לימינה נצב השקר אחיה.

די היה בעולם הסיכב אותו, די היה בשירת אדם אביו בלכר למסוך על הנער,
השומע תורת שלינג—את רוח היאוש והעצבות; אבל צרות עמו הנעזב הנרכה והנרדף
מוציא מלבו חרוזים שהם למותר בעינינו אנו—החפצים להרחיק את צרת היהודי
בכל הנוגע לאמנות הסהורה לכל ישביתו את טהר-הנאתנו האסתטית. וכמה
אמת עזה ונלויה ישנה בחרוזים האלה:

אָהֶה! פֹּה שְׁנֵאת דַּת מוֹרָאָה נְנֹאָקָה
 עַל פִּיהָ אֵל חֲנוּן—בִּי מִיְנֵה חָרָב
 וְתַפְלֵל אֶף תִּכְרַע עֵת תַּעַשׂ בְּלָה
 וּבִשֵּׁם אֵל סֶלַח תִּמְרוֹף בְּזֹאב עֶרְב!

והמשורר הנעים, המשורר הרך שאינו קתולי מכל וכל, שתורת החסד אינה שומה על פיו מפני שחוק-הצדק הוא גר לדעותיו, יתהפך ואת הפעם למר-גפש קשה ולמתמרר קיצוני:

תִּכַּל זוּ בְּרָא אֵל בְּחֵרוֹן אַפָּיִם
 אִזְ הַשְּׁלִיכָה מִפָּנָיו בְּחֵמַת קֶצֶף,
 וַיִּרְא הַמּוֹת וַיִּלְמֹשׁ עֵינָיִם
 וַיַּעַל אֵלָיָה בְּחָרִי וְשָׁצַף!
 וּבֵין צִפְרָנָיו יֵאחֲזֶנָּה לְנֹצַח
 אִזְ גַּם הָאָסוֹן לָהּ חָרַק שָׁנָיִם
 אֵל הָאָדָם מֵהָר חִישׁ בְּחֵמַת רֶצַח
 וַיַּעֲנֶה אוֹתוֹ כֹּל עוֹדוֹ בְּחַיִּים!

לשוא יקרא יתגעש יתמרמר קורא ואין עינהו! גורה הוא מלפני הקב"ה.

אַתֶּם הַחֲרָשְׁתֶּם וְלִשׁוֹנְכֶם נִאֲלַמָּה
 כִּי שָׁם חֲסִין־יָהּ עַל פִּיכֶם אֵת יְדוֹ . .

אבל אם הבריאה שמה מחסום לזיה לא איש המשורר הנלכב וידום — אם המבע אינו מרגיש לא ישים הוא מחסום לפיו, לא רק המלנכוליה של מר המות — צער העולם וצער הפרטי, ירניוהו יעצבהו, כי אם גם עצבת עמו חיי כנסת ישראל כגולה ובוה היא רומנטיק במובן היותר מדויק של המלה הזאת ונושאי שירתו הם הנושאים הנצחיים של ישראל. . אף הוא שר שיר משל על כנסת ישראל כגולה. דומה לשושנה ליונה הומיה הוא מטשיל את בת-עמו לרליה נדחת. אידליה קמנה וחוט של חן מתוח עליה:

הַיָּם יְהוֹם בְּשֵׁאוֹן וְרַעַשׁ,
 עַל פָּנָי מִיָּמִו דָּלְיָה נּוֹסַעַת
 אָהֶה! דָּלְיָה! אֵן אֶתְ עֵנְיָה
 אָנָּה תִּסְעֵי? בְּפֶעַר וּבִשְׂוֹאָה
 כִּי תִלְכִי תוֹעָה הַכֵּל תִּירָאִי וכו'

והדליה כספרת :

עַלִי עַיִן רַעְנָן יִשְׁבְּתִי שְׂאֲנָן
וּפְתַח נִדְפָתִי בְּלֹא עֵת נִקְמַפְתִּי
אִם מִמְקוֹם הוֹלְדִתִי אֶהְיֶה! נִדְדִתִי ,
לְמָה לִי חַיִּים , לָכֵן יִשְׂאוּנִי
לָכֵן יִהְדַּפוּנִי בְּחֻמְתֵּם הַמַּיִם .

ואולם הרגש הפטריוטי של המשורר מתגלה ביחוד בשיריו ההיסטוריים, בחקר העבר של עם ישראל.

בשיר „נקמת שמשון” אנו מוצאים את תאור האמונה למולדת של נבור ההגדה שמשון — שמשון הוא איש האהבה ופטריוטיזם ובאחרונה כאשר פרח האהבה שבגדה בו ידע לנקום את נקמתו מאת אויבי עמו.

בשיר „יעל וסיסרא” אנו רואים את המלחמה הפנימית שהתלקחה בלב יעל בין דת הכנסת אורחים הקדושה לכל בני קדם ובין החובה לארץ מולדת — אבל באחרונה ידחה בלבה מוסר הפרט מפני טובת הכלל, רעיון הצדק האנושי בפני הצדק הפטריוטי — היא הורגת את סיסרא, היא מתאבלת על חטא שחטאה:

... אֶהְיֶה! גִּיל זֶה לֹא גִילִי!
לֹא לֹחֲמֵי רִצְחָתִי , רַק חוֹסֵה צְלִי ! .

אבל כשביל הפטריוטי האמתי יש מוסר אחד — הגדה מפני כל האחרים וע"כ היא אומרת:

עַם עַם זֶה אֲנֹר וּבְאֲרִצּוֹ אֶחְסֶיהָ
וְלִטְוֹבוֹ וְשְׁלוֹמוֹ אֵיךְ לֹא אֶהְמֶיהָ
קוֹל עַם זֶה הוּא ! וְשִׂאוֹן לְבִי יִשְׁבִּיחַ
יִלְבִּין חַטָּאתֵי דָם כְּפִי יְדִיחַ ! .

ואיזה גשימה פטריוטית, רוח חזון נעלה חופף על שירתו המלאה רוח הקודש, משה על הר העברים.

מה רבו רחשי כבודו לאיש האלהים והמחוקק הגדול שעליו יאמר:

עַד לְשִׁמוֹנִים שָׁנָה נָרַשְׁם בְּצִיָּה
בְּדָד שָׁם בָּאֵל עַל חוּג הַשָּׁמַיִם ,
בָּאֵל אֵךְ הִנֵּה שָׁם בְּיִלִּיל הַשְּׂאִיָּה
עוֹד שָׁם אֵל אֲרִץ זוֹ נִשְׂא עֵינַיִם ...

הביטו וראו מי היה זה האיש ,

פְּתַחוּ סִפְרֵי עֵתִים עַד לִימֵי תְהוֹ
 וּמִסְפָּרוֹת כָּל קוֹרוֹת קְרָאוּ נָא שְׁמָה
 וְרָאוּ הֵן הָיָה בְּאָדָם כְּמֹתוֹ
 וּכְנִפְשׁוֹ זֶה אִם בְּנִפְשׁוֹת עוֹד קָמָה ..
 דְּאֲשׁוֹן לְמַחֲוֹקְקֵי חֻקִּים תְּגִבּוּהֵם
 אִישׁ לְכָל מְלֵא תִבֵּל הוּא נִתֵּן אֱלֹהֵי ..

התשמעו ברכרים האלה את הר קול הפיוט הנעלה: אשר יך הר העברים
 אבל בסגנון ובהשגה מורנית!
 התשמעו גם את שירת הינה ודבריו שדבר על גדולת משה!
 אבל גם משה סובל — והמסורר מבין בשאר רוחו את סבלות מר הבדידות
 של האדם הגדול, דבר שהבינו אלפריד די ויני, אבל שלא השיגו לטרים שגם
 הוא כתב שיר על משה רבנו —

וּכְנַח אִזְ הָיָה אֶחָד הַנְּבָר
 צָפָה עַל שְׁמֹמֹת תִּבֵּל עַל חֹסֵר מַיִם
 עֵת הָיְתָה תִּבֵּל וּמִלֵּאָה אֶךְ קָבַר
 וַיַּחַל נַח אֵלַי אֲרֻצּוֹת הַחַיִּים ..
 כֵּן בֵּין שְׁמֹמֹת מְדַבֵּר בְּלִהוֹת צְלֻמוֹת
 אֶל אֲדָמַת אֵל נִפְשׁ מִשָּׂה נְכֻסְפָה
 תוֹחֵל צֵאת מִשְׁאוֹל לְמִקּוֹם חַיִּים שְׁבֵת
 שֵׁם קוֹתָה רְנוּחַ מְכַל יַעֲפָה !

המחוקק הגדול לא רק שירע עצבת-הבדידות הרוחנית כי אם גם את הבדידות
 הגשמית כי כל בני דורו, דור המדבר מת על פניו:

אַחֲרֵי הוֹבִיל שֵׁם נָם עִמּוֹ לְקָבַר
 וּקְבָרוֹ נִשְׁאַר מֵאֲלָפֵי הַרְבֵּבָה

יראה כי גם למשאות נפשו ארץ הבחירה לא יגיע — וע"כ

כֹּה יַעֲמֹד שֵׁם וּבֵת עֵינָו קָדְרָה
 עַד קָדְרָה נָם שְׁמֵשׁ וַתִּבְאֵ יָמָה
 פְּתָאם שְׁקָעָה כַּחֲץ, חֵישׁ עֲבָרָה
 אֹר עוֹקְמִים יַחֲשֶׁךְ, אֹר שְׁמֵשׁ לָמָה ?

תמתק לי מנוחתו, כי

הוא ישכב דומם כי שמשו באה
ונמויה עוד עינו לירושלים —

משה מת אבל יהושע מכנים למקום שנחר בו —
אחר היה גורל המשורר הגדול ר' יהודה הלוי שמיכיל יקדיש לו את שירתו
ההיסטורית האחרונה היפה והגמרצח.

ר' יהודה הלוי אחרי חבכו את ציון בגולה — הגיע לארץ ישראל — וראוי
היה המשורר הצעיר שקשור קשרים על שירת ר' יהודה הלוי, כי כמודו אהב
מיכל את ארץ ישראל את ציון אהבה רומנטית, אהבת חזון ושיר נשגבה.
כבר ראינו במבא ספרו שירי בת ציון הוא מודיע בעזו, כי אדמת קדש לנו
היא" כעת נראה דבריו אלה בשירתו — עד שהיתה האהבה לציון אחד הנושאים
הכוללים היותר נכבדים, אם לא הכי-נכבד, בשירתו.
ציון היא לכל בו חיי רוחו ודמיונו — ובה יחזה מראות השירה ומשאות-הנפש.
הלא כה דברו בחרוזים הגלהבים של שירו, שלמה וקהלת".

בין שדמות עיר ציון וירושלים
בעיר שחברו לה כל הדר, תפארת
כל חמדת ארץ, כל קדשי שמים
ונארוזים ענודו פוכבי-אל לעמרת וכו'
בה גם לאביב הליכות עולמים
ובנות השירה בה שבת חמדו
שירים ופרחים בה יחד נועדו
פרחה הוא מזמור, ארזה שיר אלוהי.

האין זאת האלדורדה של משורר רב החזון והכשרון.
ויחד עם זה גם תעודת-עשירות לשפה העברית!

בבלילת יופי זו ארץ השירה
כל אבן ספר כל סלע הוא אלוה
ובגזר היקום היא אבן מזהירה
היא למדה חין אדם אף רום הרוח.

ומה נמלצו דבריו על הדר הלבנון ויפי הטבע שלקח למסגרת לאהבת שלמה.
ואת האהבה, התשוקה לארץ אבות הזאת נלה ביהוד בשיר הראוי לזה, ר'
יהודה הלוי" בו יספר את תשוקת המשורר לארץ אבות.

אֶת אֶרְצוֹ הוּא נָמַשׁ אֶרֶץ מוֹלֶדֶת
 אִשֶׁת אֱהוּבָה וּבְנוֹת הַשָּׁמַיִם
 קִדְּםָם שָׁם פָּנְיוֹ כְּצַפּוֹר נוֹדְדָת
 אֶל אֶרֶץ אֱהָב מִבְּבֶת עֵינָיִם,
 הָאָרֶץ בְּנֵי־עֵדֶן שְׁנֵי הַיְתָה
 בָּהּ עֵץ הַדַּעַת כִּי רוּחָהּ רָמָה
 גַּם הוּא עֵץ הַחַיִּים לְאָדָם הִרְאָתָהּ
 גַּם רוּחַ אֵל הַיְתָה מִתְהַלְכֶת שָׁמָּה

ארץ השירה אבל גם ארץ החיים — ובזאת העמיק הבין משוררנו את תורת
 היהדות המיסרת את מלכות השמים על הארץ

וּשְׁעָרֶיהָ הֵם גַּם שְׁעָרֵי שָׁמַיִם
 כִּי עַל כֵּם מַלְכוּתָם יֹשֵׁב אֱלֹהֵי
 אֶרֶץ כָּל אֶבֶן בָּהּ מְזַבַּח אֵל חַיִּים
 כָּל סֵלַע מַעֲמָד לְנִבְיָא אֵל גְּבוּהָ! ..

המשורר הזקן שהיה יותר מאושר ממשה אמנם הגיע לארץ הזאת.
 אבל אהה ליום! ארץ החיים נהפכה לארץ המות..
 ארץ החוזים והמלכים היתה לשממה — ועל קברי הנביאים על קבר בן חלקיה
 הגדול רק עיים ציים יראו:

הֵה! לְשׂוֹא עַל קִבְרוֹ יִמַר יִתְאוּגֵן
 שָׁמָּם הַקִּבְרֵ וּדְשָׁאוּ נַחְרוּ ..

והארץ!

בְּרָמַל הָזָה עַל רֹאשׁ צִיּוֹן עֲפָרָת
 הַר חֲמָדוֹ חוּזִים, כָּל צִיץ בּוֹ פוֹרַח
 עֲתָה סוּפָתָה אֶךְ עֲלִיו סוּעָרָת
 וּכְפָנָר עֲנַק הוּא דוּכָם קָרַח ..

אמנם השמש זורח במקדס ומנע ארץ הנגב הברוכה יראה בכל — אבל מה
 יתרון בהם אם

בְּנוֹת צִיּוֹן לֹא עוֹד, אוֹי, הַיְקָרוֹת!
 לֹא תִרְאִינָה בְּגִבּוֹלוֹתֶיהָ, בֵּין הַחֲרָבוֹת.

כמקדס השחר יעיר יום שמש:

אָךְ לֹא עוֹד בְּנוֹרִים אוֹתוֹ יַעֲרֹר
אָךְ לֹא עוֹד הַנְּבִיאִים עָלָיו יִשְׁרֹוּ . .

למראה העוובה הזאת

חֶם יָב הַמְשׁוֹרֵר בְּלִיזְתּוֹ יִהְיֶי
אֶל אֲרִזֵי הַלְּבָנוֹן חִישׁ רַגְלָיו נָעוּ . .
עוֹד יִלְדוּת פֶּת צִיּוֹן הִם אֲז חָזּוּ
עַת אֲנָקוֹת מוֹתָה עוֹד הִמָּה שָׁמְעוּ .

והמשורר הזקן מת — אבל תקותו לא מתה עמו
וַצְחֹק תַעֲנוּגִים לֹא חֲרָדַת צְלָמוֹת
אָךְ עוֹד נוֹעֲסִיָּה חוֹפֶף עַל פְּנֵיהָ

וגם משוררנו הצעיר מת — וגם על שירתו הענוגה חופף-נועם יה — חסד
והניגה יהודית . .

ואם הארכנו הפעם בשירת מיכל, אם עמדנו על כמה פרטים בה, הוא,
מפני שאנו מוצאים בה את כל היסודות הפיוטיים ששרו עליהם עברית — ושירדע
להביעם בסגנון כה קלסי, כה נמרץ ופיוטי באמת . .

הוא שאב את כל מעינות השירה במחברותיו הקמנות — כמו שיאמר הצרפתי —
il a épuisé toute la lyre וישר על האהבה כתענוגים ובעצבנות ועל האכזב,
נועם-המבצע והדר הבריאה, על ששון החיים ומגעמיהם.

ויאבל על תהפוכות הגורל, מר-המות וסבלות היחיד מחמת מחלה או אהבה
נכזבה — ויתמרמר על העול הגעשה בארץ, על בגד הצדק ועל עוות הדין
העליון — ויהי כנור לשרי ציון וישר על עברנו הלאומי וארץ אבותינו ברגש
וכשרון שלא נראה כמוהו מימי ר' יהודה הלוי . .

כל אלה הם הנושאים הכוללים הנצחיים שאנו מוצאים בשירתו — וכל מה
ששר היא כתוב בסובי-מעם וכדיוק מופתי בשפה נמרצה בקסם המורחי ברוח מודרני —
עד כי נמצא בו את כל סימני המשורר הקלסי באמת.

השפה העברית שנחשבה למתה התחילה לעלות יחד עם עמו כפורחת כחיה
ומלאה עדנה — עד שגם ע"פ מה שהספיק לכתוב יש להעמידו בצד משוררי
הליריקה הרומנטיים של עם ועם בדורות ההם, בצד היגה, לרמונוב, מוסי
ולונגפילו — שהוא בן דורם, אחיהם ברגש ובכשרון.

והוא היה משורר לאומי במלא המובן — ובשביל להיות, כנור לשירי ציון'
חסרה לו אלא האמונה בעתידות ישראל בארצו, וזאת האמונה שהיתה למעו
ולמבטח לישראל בכל ימי גלותו — אבל מפני הרעה נאסף המשורר העלם במרם
הספיק לבצע את תעודתו לעמו.

יד המרגדיה האיומה של עמנו בגולה הויה בו — אותה המרגדיה החפצה
כי ישראל לא ישמח כעמים לא יתפתח כעמים — העושה כי כל מעשינו תקותינו

ושאיפותינו עודם באבם יקמפו, יגדעו בחוקת-היך, כי הננו ככף הקלע ביד אחרים ולפעלנו ושאיפותינו ידים אין, כי לא בדינו עתותינו, הרומנטים אשר אצל העמים האחרים פתח וישנשג את הרגש הלאומי — ובוה הכין את הממשלה העממית בצרפת, את אחרות איטליה ואשכנז וכדומה — נקמף בשפתנו העבריה מרם היתה לו ידנה.

הנה ימים באים — ימי הרת הדרשות ומהפכות לא בישראל כי אם ברוסיא ובתקף המקרים גזדעזע הניטו ד' מאות פרסא על ד' מאות פרסא, החיים ההיום דרישותיהם ותנאיהם השונים שהתפרצו בזרוע לתוך חומת הגיטו — הכניסו כו ערבוביה של קולטורקאמפף, ומפניו נדחו כל חלומות-העבר וכל משאלות-הנפש היהודים לימים רבים... הריאליסם, המבקש תשובה לשאלות החיים ההיום ודרישותיהם, התנבר על הרומנטים השונה על העבר ועל עולם שכולו חזון ומשאות נפש.

בה בעת קם באיטליה חבר משוררים שהפצו להשיב את גלגל הזמן אחורנית — ולעורר בקרב הקוראים את רגשי הדת והמסמורין. — ואשה משוררת אחת היחידה בעת ההיא רחל מורפורנו ידעה לענות על דרישות הקולטורקאמפף בקריאה לאלהים כי ישלח שופרו להביא נאולים, ועל העדר-האידיאליס שבה לקרא לאלהים ולאהבת הבורא ועוה"ב, הלא היא כתובה בשירתה, עגב רחל" וכיחוד בשיר, הוי עמק עכיר";

הוי עמק עכיר חשף וְעַרְפֵּל
עד אָנה תֵּאֶסְרֵנִי בְּנַחֲשֹׁתַיִם.
מוֹב לִי מוֹתִי, הִתְלוֹאֵן בְּצֵל
מִשָּׁבֶת בְּדָד בְּמִצּוֹלוֹת הַמַּיִם

גְּבֻעוֹת עוֹלָם הֵן מְרַחֵק אֶשְׁקִיפָה הַשְּׁחַק! מַה יָפוּ תְהַלְכוּתֶיךָ,
וּפְרָחֵי הוֹד יַעֲמוּ פְּגִיחֵן נֶצַח מְקוֹם שֶׁם הַחֲרוֹת נֶצַח הוֹפִיעַ
כְּנִפֵי נֶשֶׁר אֶשָּׂא, עֵינֵי אֶעוֹפֶה וְרוּחוֹת נוֹשְׁבוֹת עַל בְּמוֹתֶיךָ
בְּשִׁמְשׁ לַחֲזוֹת אָרִים הַמִּצַּח! מַה מְתָקוּ, מִי זֶה, מִי זֶה יִבִּיעַ...

אבל איש במחנה המשכילים לא הבין עוד את שפת-הרוזים הזאת...

פרק ה'.

שירת הזכרון — יהודה ליב גורדון.

אחרי מות מיכ"ל — קם לשירה העברית יהודה ליב גורדון שעמד בראשה במשך ימי דור אחד.

האם היה גורדון משורר בחסד עליון? האם היתה תכונתו פיוטית ומוזנ לירי בעל הגיון? האם היו יצירות שירתו דברים היוצאים מן הלב המרגיש והנפש הפיוטית האמתית?

ידידי המבקר ראובן כרינין בא במאמר אחד שפרסם ב"שלוח" לבקר קשה את המשורר יליג שלדעתו לא היה משורר בחדסד עליון, ומעמו ונמוקו עמו: גורדון לא היה אמן, לא היה אסתטי — לא הרגיש את הטבע היופי והאהבה... גם בשפתו מצא פרוזה ורוב-דברים וכולה רבות.

והנה אם צדק כרינין מנקודת הראות של הבקורת הסוביקטיבית החפצה שהמשורר יהיה בן דורו ומושגיו — אם אמת הדבר כי גורדון לא היה בעל מזג אמנותי, הנה מנקודת הראות של הבקורת האוביקטיבית המתנשאות למעלה מכל התנאים והדרישות המקובלים, והמבקשת בשירת הליריקה את הגות-לב כל הרגשות בני-האדם השונות — את הנושאים הכוללים הנציחיים שעליהם שרו משוררי דור ודור, נוציא משפט אחר יותר צודק על משוררנו הלאומי הנדול. כבר הרבו לדבר על התכונות העיקריות של שירת יליג — על הריאליזם הטבעי, על הספקית הקשה והאופי הסמירי והמתמרמר המתגלה ביצירותיה.

ואמנם עלינו לזכור כי התקופה שחי בה היתה אחת התקופות היותר סוערות, היותר הרות-חדשות, שבה אי אפשר היה למשורר איש-הרוח או לאיש בעל-נפש בכלל לכלא נבואתו ולכלי למפל בשאלות הזמן והחיים. וגם תכונתו הריאלית, הַיְרָה של המשורר היא שעמדה לו לצאת אל המערכה כאיש ערוך לקרב.

אמנם אף הוא התחיל בדברי-זמר ברומנטיזם תמים... בעקבות מיכל השונה ממנו ככה בתכונתו וארזים הדומה לו כל כך בדברים רבים.

וישר הצעיר גורדון על הנושאים הכוללים האנושיים על הטבע בשירו, חג לאדוני ואחרים — שבהם ניכר עד כמה לא ידע את הטבע וכל יצירתו היתה מצות אנשים מלומדה — מליצה בעלמא — והמקום הזה יהיה לנו לדוגמא.

עַל פֶּן לְעַרְבֵי עֵרָב יִקְרָאוּ
כִּי עֵרָב הוּא לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ...

וישר גם על אהבתו לחנה — גם השם עצמו לקוח מסיכ'ל — ותוכו ריק נחר — מליצה וגבוב מלים בעלמא.

כִּי מָה אֹרֶךְ כּוֹכְבִים שָׁמֶשׁ יָרֵחַ
מֹלֵךְ אֹרֶךְ עַפְעַפִּיךָ עֵת חֵן מְשֻׁקִּי
מָה נִגְבַּעַת הַלְבוּנָה כִּי תִהְיֶה רֵיחַ
מֹלֵךְ רֵיחַ אַפְּךָ עֵת אֲהַבָּה תִרְעִיפִי...

וישר פואימה היסטורית גדולה כמתכונת "דוד ובת שבע" ו"שלמה וקהלת". הלא הוא השיר "דוד ומיכל" שנים עשר שירים ארוכים. אמנם נמצא בשיר הזה גם דברים טובים: השפה היא צחה — והחרוזים היפים והנמלצים גם הצעת הענינים אינם לקוים ככל מקום עד שנקרא אותו בעוגג ובקלות נפלאה.

אבל פה נראה את ההבדל בין המשורר-האמן מיכל המרגיש משרו את כל מה שהוא כותב ובין המליץ איש הגיטו המחקה את האחרים בתאור הרגשות

האנושיים השונים מפני שלא ידעם להרנישם בעצמו. האהבה, הקנאה, השנאה וכו', הם הנושאים הכוללים שכבר מצאנו אותם בשיר שלמה וקהלת, אבל מה רב ההבדל בין שני המשוררים! די להשוות איזה מורים לקוחים מיצירותיהם בשביל להבינו כראוי. אם מיכל ישיר לנו בשיר-עליונים של צעיר נלהב:

הֲלֹא הִיא הָאֱהָבָה רָאמוֹת מְלֵלָה

יבא יליג אחריו ברוב דברים ובהתפלספות יתירה:

מָה עֲצַמְתָּ מַה גְּבַרְתָּ אֶהְבָּה בְּחֶלֶד

אֶת לֹא הוֹרָה הַמִּבְע לְכָל חַי וְכוּ

וכיוצא בו בשיר על הקנאה וכ' שרק קול דברים אנו שומעים אבל לא נועם השירה ורוח-הפיוט האמתי.

יליג לא ידע את המבע, את האהבה והיופי, גם בשיריו הבאים אחרי זה, לכל היותר עלה לו לתת ציורים טובים ערוכים בכשרון ובכנש מארצות כה"ק — יען כי דמיון המשורר הוילנאי שהתחנך על כה"ק בילדותו הלך שבו אחרי כה"ק שכרוב ילדי הגיטו ראה בהם חזות המבע והחיים בכלל. כדי לקיים דברינו עלינו לציין מקום אחר משירו, אסנת בת פוטיפרע'.

רוּחַ צִחַ חֲרִישִׁית שְׁפָרָה שָׁמַיִם

הַשָּׁמֶשׁ יֵרֵד אֶל נִבְכֵי הַמַּיִם

קַעֲרַת סִפִּיר הַפּוֹכָה עַל פְּנֵיהָ

תַּפּוּחַ זָהָב נִפְלַ מְשׁוּלִיָּה ..

יִבְקַרְקַע הַקַּעֲרָה בְּרִקִיעַ מַזְרַח

מִתְנַסְסִים וּמְשַׁבְּצִים אֲבְנֵי זָהָב

אוֹתוֹת זָהָב הִנֵּה פּוֹרְחוֹת בְּרוּחַ

מִכְתָּב אֱלֹהִים חֲרוֹת עַל הַלּוּחַ!

אם גם פה חסרו עומק ההניין ועוזו הפיוט היוצא מן הלב הנה הציורים שנמצא פה, קערת ספיר, אותות זהב פורחות ברוח, מכתב אלהים וכ' הם עבריים ביבליים מאד וראויים להמצא בשיר כזה.

וכמה יפה ונעימה האידיאליה שיספר לנו בשיר הביבלי, רוד וברזילי.. בו הוא מוכיח את יתרון חיי האכר בכל..

ואולם לא באלה שמן חלקו של נורדון —

אחרי עזבו את הרומנטיק ואת המשלים שבהם הנדיל לעשות, הפך פניו אל ההשכלה ואל שאלות הזמן ומוגו המשכל ותלונת איש-הקרבות שבו הם שעמדו לו כי יצליח בפעולתו החדשה..

נורדון לא עמד למעלה מבני דורו, היא היה משורר ומנו—המשורר הלאומי של יהודי הגלות במאה הי"ט.

הזכיון המדיני הדתי והחברתי היו אלהיו וההשכלה משאות נפשו. ואך ראו עיניו אור — אך קרא דרור לשירתו מחזיונות ימים עברו — אך נראה שכיב של תקוה לבני ישראל בארצו — התמכר להשכלה באופטימיזם של יהודי הגלות אמתי — ויהי לנביא ההשכלה..

בשנת התרכ"ב הוציא את המניפסט הירוע שלו, הקיצה עמי!

הְקִיצָה עָמִי, עַד מָתִי תִישָׁנָה
 הֵן גַּז הַלֵּיל, הַשֶּׁמֶשׁ הָאִירָה.
 הְקִיצָה, שָׂא עֵינֶיךָ אָנָּה וְאָנָּה
 וְזַמְנָה וּמְקוֹמָהּ אָנָּה הַפִּירָה...

ובאמונת-תם של עור שנפקחו עיניו הוא קורא:

אָרֶץ עֲדֵן זֹאת הֵן לְךָ תִּפְתָּח
 בְּנֵיהָ אֲחִינוּ לְךָ יִקְרְאוּ עִתָּה!

וההשכלה הזאת לא היתה אצלו בת-השמים כמו אצל אד"ם ובני דורו, לו היא היתה בת-הארץ דוקא המבטיח ליהודי העווב את כל השמים את משמני הארץ..

לְמָה רָנְשׁוּ גוֹיִם עַמִּים יִשְׂאוּ
 וּבְכוֹעֲצוֹתֵיהֶם פֶּה אֶחָד יִקְרְאוּ
 אֶבְרָהָה חֲכַמַת יַעֲקֹב דַּעְתָּהּ נוֹאֶלֶת,
 מוֹדְרֵיהָ מִתְעִים וּמְאִשְׁרֵיהָ עוֹרֵי-עֵין וְנִי

כל זה לא אמת —

הֵן לְנִגְדֵי אוֹצְרוֹת מֵהֶם יִקְחוּ
 וּבְמִלְאָכוֹת מִלְּכֶם בְּגוֹיִם שְׁלָחוּ
 גַם רוֹפְאִים גַּם עוֹרְכֵי דִין וְכִי

איריאל מסכן! שאיפה תמימה וצנומה של משורר הראוי לדורו כשם שדור' ראיי לה.

אמנם מחוץ לאיריאל של הזכיון היה גם לו נושא כולל יהודי אחד: הלא היא האהבה לשפה וכבר במבא בשירו, דוד ומיכל" הוא נשבע:

עֲבַד לְעִבְרִית אָנֹכִי עַד נֶצַח
 לָהּ כָּל חוֹשֵׁי בִי לְצִמְתוֹת מְכַרְתִּי
 אֲדַמְתָּהּ אֲעִבֹד...

ואנו יודעים כי נשאר נאמן לשבועתו זאת. אבל כמה אינו מספיק איריאל של שפה בלי עם — של פטרויוסיוס תלוי על בלימה כזה! אולם העם לא הלך אחרי נביא זה. העם לא נוקק לעצת מאשרים שעזבו את אלהיו ויקראו לו לעבד אלהים חרשים שלא ירעם, שלא האמין בתושיהם.

הוא היה יותר מדי שקוע בחיי העבד והאמונה והוא הרגיש ברוח-הריח הנאמן שלו, כי לא זאת המנוחה והמרנוע לעם הנודד הנצחי. הוא לא יכול להאמין כי איריאלים כתקונים קלים בחיי הדת — כמו שאנו מוצאים בשירו, שני יוסף בן שמעון התרת קמניות או הוצאה בשבת שניים קלים בסגנון דת-עלות וכ' וכלו להטיב מצבו — וכאלה ככל התקונים שיעצו המשכילים, בעקבות רבני הירפורם באשכנז. כשם שבמצבו החברותי והכלכלי האיום לא יכול היה לצפות לזכוי מדיני גמור — ליום שכל בניו יהיו לת"ח ולפקידים גבוהים.

והמשורר הזעום, המשורר שעיניו רואות וכלות, המשורר המחונן כנפש ירמיה' — הפך פניו נגד העם הזה שכאבותיו לפניו חטא כמה, שלא שב אחרי מכהו ויהי כירמיה בשעתו לקתינור לאומי — ביחוד התקופה נגד הרבנות — נגד תופשי התורה שהעם נוקק להם ביחוד בליטא, עד שנהיתה ההתמרמרות של האדם החפשי נגד הדת המצויה ככה בשירות העמים החרשים לנושא כולל בשירתו של גורדון —

ואולם הרגש השלילי הזה, אחד היותר נכבדים ביצירתו של גורדון, הוא נובע מחיוב גדול אחד — הלא היא אהבתו את עמו, הפטרויוסיוס העמוק שלו שרצה לראות את עמו, מאושר, נאור ומצליח ככל העמים, וביחוד בולט הפטרויוסיוס משיריו שנכתבו בתקופת פעולתו השניה משנות השבעים והלאה. — וכי לא לירית היא, האם אינה נובעת מלב אוהב עמו השירה, בעלות השחר.

הֲרֵאוּנִי אֶת עַמִּי בְּעֵצֶם שְׁפָלוֹתוֹ
וּפְצָעוֹ הַרְבִּים עַד לְבָלִי חֶקֶר
הֲרֵאוּנִי הַרְשָׁעָה וּמְקוֹר הַלֹּאתוֹ
מֵאֲשֶׁרֵינוּ הַמִּתְעִים וּמִיֵּרֵי הַשֶּׁקֶר
וַיֵּצֵא לְבִי וְתִשְׁפֹּךְ מְרָרְתִי
וַיְהִי לְאֵבֶל כְּנֹדֵי וּלְקִינָה שִׁירְתִּי...

האבל הזה, היגון הזה ילוה מעתה את משוררנו בכל אשר ילך.

מִנִּי אִזְּכֹר שִׁירֵי שְׁחֹרָה בְּעֵזְרֶךָ
אֵלֶּה בְּיָהּ מָלֵא וּלְשׁוֹנָה קִינּוֹת
מְנַהֶמֶת כְּבֶת קוֹל מְחַרְבוֹת הַדָּר חוֹרֵב
עַל הָרוּעִים הָרָעִים, עַל עַם לֹא־בִינּוֹת.

ההתמרמרות נגד הדת, הסטירה העוקצת המזכירה את האנטיקלריקליזם

שהיתה לנושא לשירתו היא לא וולטר־יאניוס ואנטיקלרקליות פשוטה כי אם פרי
השקפת המשורר הפנימית על עמו וגורלו.
הקתולוציזם הוא השונא! יקראו בצרפת.
והמשורר העברי החפשי בדעות יקרא..

עֲבָדִים הָיִינוּ, וְכָה אֲנַחְנוּ עֵתָה
הָאֵם לֹא נֵרַד שָׁנָה שָׁנָה מִטָּה
הָאֵם לֹא עַד הַיּוֹם אֲפָרְנוּ בְּכַבְלִים
הַכֶּה חֲבָלֵי הַשָּׂוֵא, מוֹסֵר הַכְּבָלִים ?

הוא התמרמר, הוכיח, בקר קשה מ,אהבתו את עמו" שתורת הרבנים, זו
עשתנו ללא עם" — וכי אהב את עמו אהבה חוקה ככל מקום שמוח המשכיל
והחפשי בדעות לא עמם את רגשותיו הפנימיים נראה מכל שיריו גם היותר סטיריים.
למשל בשירו, קיצו של יוד" שסמירתו תלויה באמת רק בקיצו של יוד
בלבר — כמה מקומות ליריים, כמה השתפכות-נפש ורגש אמתי, כמה רוח חן
וחנינה יהודית טבוע על רבים מיציריה.
היש לכם טפוס יותר חיובי — יותר חביב וצודה את הקורא מבת-שוע,
טמל אשת הגיטו — כמו שהיא וכמו שעשתה אותה תורת הרבנים והיי העבר
וההיסטוריים.

עליה יאמר :

עַל בֶּן כָּל מְדוּת בְּנוֹת־צִיּוֹן הַמְּצוּיֹנֹת
יִכְלְלוּ נֶפֶשׁ בְּת־שׁוֹעַ הַיְפָה בְּבְנוֹת
מְהַרָּה וּפְרִי־שׁוֹת וְחֲרִיצוֹת יָדַיִם
תּוֹר אָדָם הַמְּעֵלָה עִם שְׁפָלוֹת־רוּחַ

שְׁכֶם נְטוּי לְסָבּוּל, אֶרֶךְ אַפַּיִם
עַל כָּל כְּבוֹד הוֹטַחְן וְחֶסֶד מְתוּחַ —
אֵלּוּ לְצַנִּיעוֹת נִתְּנָן דָּם וְעֵצְמוֹת
וּבִשָּׂר וְעוֹר קָרָם מְלַמְעֵלָה עֲלֶיהָ
לְשֹׁבֵת בְּרִמּוֹת אָדָם עֲלֵי אֲדָמוֹת
הִיָּה לָהּ תֹאֵר בְּת־שׁוֹעַ וּבְנִיָּה,
כִּי לֹא כִּבְרָא כָּל אָדָם אִשָּׁה זֹאת נִבְרָאָה
כִּי בְּבְרִיאַת נְשִׁיקָה מִיָּדֵי יוֹצֵרָה יִצְאָה..

וכי יש לכם סימפתיה של משורר, ליריזם יותר נרגש מזה!
וכמה רגש-פנימי וחנינה ליתומים החיים חקטנים נשקפת בתאור הילדים
המתפללים בכוקר בכוקר.

הַכֶּרֶת פָּנָיו תַּעַן בְּמִקְרָהּ אַחַת
כִּי עֵין אִם רַחֲמָנִיהָ אֵלָיו מִשְׁנַחַת –
וְאַחֲזוּ הַיְלָדָה בֵּיתָהּ נִשְׁאָרָה
פָּנֶיהָ מִשְׁנֵה קָלְמֶתָר פָּנֵי אָחִיהָ
אָמָה תִּלְבִּישְׁנָה וְתִמְרַק שְׁעָרָהּ
וּבְשָׁחוּק נַחַת שׁוֹמְרֶת אֶת פִּיהָ
כִּי יָדִיהָ הַקְּטָנוֹת כְּפּוֹתִין עַל לֶבָהּ
עֵינָהּ בְּאָמָהּ וּבְשִׁלְמָתָהּ הַחֲדָשָׁה,
הַקְּטָנָה בְּקוֹל־יוֹנִים קוֹרֵאת בְּחֶבֶה
"אֲשַׁמַּע מוֹסֵר אָב, תּוֹרֵת אִם אֶקְשִׁיכָה
וּבְעֵינַי אֵל וְאָדָם דְּרָפִי אִימִיכָה!"

תכונה כזאת שכבר עמד עליה מר פרישמן ב"אסיף" ראוייה היא שמשורר לאומי ואביר הליריקה יתארנה כרגש כזה. וכמה פטריוטיזם, גאות-לאום אם לא גם עווז הסנגנון יש ב"שני יוסף בן שמעון", בשיר שבו יודיע בקהל תהלת צעירי ישראל.

מָה עֲצִמְתָּ, מַה נְבִרְתָּ תִּשְׁוֹקֶת הַדַּעַת
בְּלִבְבֵי נְעָרֵי יִשְׂרָאֵל זֶה עִם־תִּלְעֵת,
אִשׁ תְּמִיד עַל הַמְּזֻבַּח בְּעֶרְתּוֹ וְכוּ' וְכוּ'
עֲמְדוּ עַל דְּרָכֵי מִיר אִישִׁישׁוּק וּלְוֹזוֹן
וְרֵאוּ בְּחֹרֵי־עוֹנֵי הוֹלְכִים בְּחַפְזוֹן
אוֹרֶה הָאוֹרַח יִמְדוּ בְּשַׁעַל,
אָנָּה הֵם עוֹלִים? לִישׁוֹן עַל הָאָרֶץ,
לְחִיּוֹת חַיִּי צַעַר לְשֵׁאת כָּל קָרְיָן,
זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוֹת בְּאֵהָל!

ועל כגון זה אמרו כי אינו משורר לאומי! על משורר המוסיף ואומר:
תְּהַלֵּת לְמַנְסָף הָרוֹסִים יִבִּיעוּ –
כְּמָה לְמַנְסָף בְּרַחוּב הַיְהוּדִים!

המתפרץ בלב הומה אהבה לעמו:

וְמָה בְּלָהּ יִשְׂרָאֵל, בְּלָהּ בְּלִבְרָהּ
אִם לֹא בְּחֹר עֵנִי בֵּין הָעַמִּים הַנְּהָה

אוֹכֵל בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ, כְּמֵי בְּרֶפֶשׁ
 לְכָל בָּאֵי עוֹלָם נֵר אֱלֹהִים הַעֲלִיתָ
 וּבְעֶדֶךָ חֲשָׁךְ עוֹלָם וְאַתָּה נִהְיִיתָ
 עֶבֶד עֶבְרִים, גּוֹי אֲבִד וּבְזוּהֵינֶפֶשׁ.

אם האמונה בעתירות עמו למצער במצבו הדתי והחברותי היתה נכרתה מלב המשורר, וזאת אינה אומרת כלל כי לבו אינו מלא רחמים וחנינה לעם הגיטו, כי לא ירע לספר גם את תהלת הגיטו, מהר-מדותיו חייו וסבלותיו באשר הם. וכמה יתמלא לבו רגש פטריוטי בכל פעם שבהם יעלה בחזון-שירתו את מחזות חיי העבר של עמנו — הימים שבהם יחזה רק את חזות האומה כולה ולא את ר' ופסי הכוזרי וחבריו מתגנריו ואויביו בלב ונפש...

אבל פה עלינו להקדים איזה דברים שע"פ תתבאר לנו נפשיותו של ילג, וסדר עצמותו בתור איש ומשורר. כשם שאר"ם היה בן-דורו בניטו ומחוצה לו כך היה גורדון גם הוא בן דורו בישראל ובעמים כולם. הוא היה בן לדור חיובי — תלמיד המהלך הפוזיטיבי והריאליסטי שמשל בעולם הגדול בשנות הששים ביחוד. דור חכם בעיניו שלא רמו עיניו ולא הלכו בגדולות ונפלאות מנו—שפלוסופיותו היה הרטרמיניזם או חוק התולדה המוכרחת המושלת בעולם ובבריאה שכל רצון האדם כאין בפניו. ותורתו היה המדע החיובי, המדע של בוקל של קונט וכי' ושחזויו היו פלובר וזולה. — דור מעשיי שלא שאל שאלות: למה ומדוע? מפני שלא האמין כי יש עונוהו. שלא התאונן ולא בכה מפני שחשב כי גם זה הבל — כי הפטליסם ומר ההכרח מושל בכל ואין ביד האדם לשנותו או להסותו כחפצו.

והרטרמיניזם הוא המבאר את תכונת-נפש המשורר וגם את רוחו הקשה שלא הכינהו בני דורו. — גורדון אמנם לא בכה, לא התאונן על, כנסת ישראל בגולה" לא השתפך בקינות ותחנות מפני שהיה אדם מודרני לגמרי, מפני שהיה ריאליסט וחשב זאת ללא הועיל, אבל לא מפני שלא אהב את עמו באמת. את השקפתו העולמית הזאת נתן ביחוד בפי המלך, צדקיהו בבית הפקודות". המלך האומלל מתמרמר למראה אסונות האומה האלהית.

אֵךְ שׁוֹא אֵיפֹא יֹאמְרוּ בִּי יֵשׁ אֱלֹהִים
 שְׂרֵי תִקְיָה מְבַל, שׁוֹפֵט גְבוּהַ
 אִיֵּה מִשְׁפָּטוֹ ?

הוא אינו שואל לריק שאלת מדוע?.

מדוע? מדוע תתפוצץ עֶשֶׂת
 שֶׁן תַּחַת הַמְּקַבֵּת הַנוֹקֶשֶׁת
 חֵק עוֹלָם הוּא הַפֶּחַ הַפּוֹשֵׁל בְּנוֹ
 פְּטִישׁ כָּל הָאָרֶץ גַּם הַמִּמְנוּ ...

יאוֹשׁ כֹּהֵן נִמְצָא בְּשִׁירוֹ הַפְּמִרְיוֹטִי, בַּמְצֹלוֹת יִם — וּבְשִׁירִים אַחֵרִים לַמַּכְבִּיר.
 אֲבָל אִם הַמּוֹסֵר הוּא בַּחֲנָם, אִם הַהִשְׁנָחָה הַפְּרִמִּית מֵאִפְסָם וְהַכַּח הַגִּשְׁמ
 הַמְּנוֹשֵׁם מוֹשֵׁל בְּכָל הַבְּרִיאָה מֵהַ בְּצֵעַ לַמּוֹשֵׁר כִּי יִכְבֶּה כִּי יִתְאוּנֶן —
 לֹא, הוּא יִלְחוּם נֶגֶד הַמּוֹסֵר, הַתּוֹרָה וְרַעֲיוֹן הַנְּבוּאָה עֲצֵמָה שֶׁעָשׂוּ אֶת עִמּוֹ
 לַעַם הַרוּחַ — רִצְחוֹ אֶת הַלְּאוּם וְעִשׂוּהוּ לֹלָא עִם, בַּהִפְשִׁיטִם מַעֲלִיז אֶת אֲדַרְתָּ
 הַכַּח וְהַגְּבוּרָה..

שְׁחַתְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי לְמִדּוֹךְ
 לְאֶסּוֹר מִלְּחָמָה בְּתַבּוּנָה וְדַעַת
 בַּח וּמְרִי-נַפְשׁ מֵהַ יוֹעִילוֹךְ
 אִם אֵין תַּחְבּוּלוֹת שָׁר, אִם אֵין מְשַׁמַּעַת

וְהַנְּבוּאָה — סוֹד הַגְּדוּלָה שֶׁל הָאוֹמָה מֵהַ בְּצֵעַ בַּעֲרֵכֶה-הַחַוּוֹנִי אִם בַּשְּׂבִילָה הִיא
 הַעַם-הַנְּבִיא לְבוֹה-עַם..

צַדִּיקוֹהוּ — אוֹ הַמּוֹשֵׁר הַפּוֹזִיטִיבִי שֶׁאֵין לוֹ אֲלֵא מֵהַ שְׁעִינוֹ רוֹאוֹת וְשִׁכַּל
 מְבִין, אֵינוֹ רוֹצֵה לְהֵאֱמִין כִּי אִם יִכְנַע לִפְנֵי יִרְמִיָּהוּ וְיִשְׁמֹר אֶת הַשְּׁבִת וְיִהְיֶה עֶבֶד
 לְבַבְלִים וְיִקְיִים אֶת כָּל תְּבִיעוֹתָיו הַמּוֹסִרִיּוֹת וְהַרְתִּיּוֹת הַמְּתַנַּגְּדוֹת לְנַמְסוֹי הַחֲכָרָה
 וְהַמְּדִינָה אוֹ הוֹשַׁע יְהוּדָה בְּאִמְתּוֹ..

בְּדַעָה הַזֹּאת הִיא הַמּוֹשֵׁר בֶּן-דּוֹרוֹ, לֵאמֹר כִּי עֵמֶר עַל מְרוֹם פְּסַנְתָּ הַהִשְׁקָפָה
 הַחַיּוּבִית שֶׁשֶׁרְרָה בִּימֵיו, — אֲבָל עֵשֶׂר יְדוֹת לוֹ בְּרִגְשֵׁ-הַמְּרִי וְהַהִתְקוּמָה כִּנְגַד
 הַפְּמִלִּיסִם הַלְּאוּמִי הַקְּדִמּוֹן — מִמְשַׁלַּת הַרוּחַ עַל הַכַּח שֶׁבְּעִמּוֹ נִשְׁבַּת יִשְׂרָאֵל מְנוּי, וְכֵה
 בְּשַׁעָה שֶׁחֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל וְחַוּוֹיו בְּמַעֲרַב יִשְׁבוּ וְקִשְׁרוּ כְּתָרִים לְתַעֲוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּתוֹר
 עִם הַרוּחַ וְצִפּוֹ לְמִמְשַׁלַּת הַרוּחַ הַמּוֹחֲלָטִי הִיא מְשׁוֹרֵר הַגִּיטוֹ הַלְּאוּמִי הַמְּדִינִי
 הָאֶחָד בְּדוֹרוֹתָיו — יַעֲן כִּי הוּא הַיְחִיד שֶׁקָּרָא בְּשֵׁם פְּמִרְיוֹטִיזְמוֹם הָאִמְתִּי וְהַעוֹמֵד לְמַעֲלָה
 מְכַל — הַמְּתַמְרֵר כִּנְגַד הַרוּחַ וְהַתּוֹרָה שֶׁאֲבָרוּ אֶת הַכַּח וְהַמְּדִינָה בִּישְׂרָאֵל וְיִשְׁמִוּוּהוּ
 לְלֹא-עַם וְעוֹד יִרְם נְטוּיָה... וְאֵלוֹ לֹא מִצְאָנוּ בְּשִׁירַת יִלְיָן אֲלֵא אֶת הַרְגֵשׁ הַיְהוּדִי
 הַזֶּה אֶת הַתְּכוּנָה הַפְּמִרְיוֹטִית הַנוֹבַעַת מִקְרֵב וּלְבָ — דִּי הִיָּה לָנוּ בַּשְּׂבִיל שֶׁנַּעֲמִידוּהָ
 בְּרֵאשׁ מְשׁוֹרְרֵי הַדּוֹר כְּמִשְׁוֹרֵר הַלְּאוּמִי הַיְחִיד.

אֲבָל לֹא דִי זֶה בְּלַבָּד, אִם גּוֹרְדוֹן הַעֵיד בְּרוּחוֹ הַקִּשָּׁה עַל הַעוֹבְרָה הָאֲכֹזְרִית
 כִּי הַרוּחַ אֲכָל אֶת הַעַם, וְיַעֲשֶׂהוּ לְלֹא-עַם, זֹאת אֵינָה אוֹמֵרַת כִּי הַמּוֹשֵׁר הוּא עוֹיֵן
 הַגּוֹרְמִים הַמְּפַסְדִּים לַחַיִּי הַלְּאוּם וְהַמְּדִינִי הָאֵלֵה, כִּי הוּא בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ נֵאֱמָן לְרִגְשׁוֹת
 הַמּוֹסֵר וְהַנְּבוּאָה כִּי הוּא מְצַדִּיק אֶת הַרִין עַל עִמּוֹ. — לֹא, הוּא הַרֵאשׁוֹן בֵּין
 הַמּוֹשֵׁרִים הַחֲדָשִׁים יוֹדַע לְבוֹת וּלְשֵׁנָה אֶת צוּרֵי יִשְׂרָאֵל.
 לֹא יוֹקֵם יִשְׂרָאֵל בִּירֵי עוֹשִׁקוֹי כַּח! יִקְרָא כְּמִרְ-נַפְשׁוֹ בְּשִׁירוֹ בַּמְצֹלוֹת יִם,
 בְּרַבְרוֹ עַל סַפְרָה הוּא אוֹמֵר בְּרִגְשׁ:

עֲלֵיָה לְבָנֵיכֶם עַד אַחֲרֵית הַיָּמִים
 צוּוֹ לְבָלֵי יִשׁוּבוּ לְסַפְרָה אֶרֶץ-הַדְּמִי

וְמֵה רַבָּה שֶׁנֵּאֱתוֹ לְרוּמֵי פְּמִישׁ כָּל הָאֶרֶץ, מֵה מֵר הַסְּרָקוֹם שֶׁנֵּרְאָה בְּשִׁירוֹ בֵּין
 שְׁנֵי אֲרִיּוֹת..

בלעג מר הוא מדבר על רומי, עם עצום ורב רודה בשלשת חלקי היבשת אשר יחוג יריע כי לכד ארץ מהלך שעות חמש, על טיטוס זה, התענוג לבני אדם. שההסתוריה העברית והמשורר הנאמן לה מיחדים לו את המקום הראוי לו בשירה הראשונה של צוררי ישראל. ולבו, לב היהודי היורע את החמלה והרחמים של האשה העבריה מתפרץ במרי בתארו את אכזריות הזירה שבה ירומשו בני אדם ע"י חיות וכיחוד את מראה ה,מטרונוות השאננות" המכימות בשמחה ובהנאה רבה כשפיכת הרמים האלה..

כמסוס נוסם אכל היאוש מבית ומחוץ את האמונה בקרב המשורר העברי — כל אידיאליו כמו שיאמר בעצמו, השכלת האומה, טהרת השפה".
וגם ישוב הארץ שנוסף אח"כ.

לבו נשאר ריק על חלליו — ונשאר רק חופש הפרט. המלחמה בעד הזכויו הפרטי שלקח את מקום האידיוולוגיה של השכלה — שפה זו מה תהא עליה? — קורא הוא ברוח מר בשירה, שירה מצוינה ומלאה רגש:
על שבר בת עמי הגדול מני ים —
למי אני עמל? יצעק בשירה האחרת שבה יתאונן על הסגולה הלאומית האחרונה של שפת עבר ההולכת ונשכחת..

אַחֲבִּיקְכֶם אֲנִישְׁקֶכֶם רַבְבוֹת מוֹנִים
הוֹי, מִי יַחֲוֹשׁ עֲתִידוֹת מִי זֶה יוֹדִיעֵנִי
אִם לֹא הָאֲחֵרוֹן בְּמִשׁוֹרְרֵי צִיּוֹן הַגִּנִּי
אִם לֹא נִם אַתֶּם הַקּוֹרְאִים הָאֲחֵרוֹנִים.

אלו לא כתב נורדון אלא שירים כאלה בלבד כבר די היה בהם להכתירו ככתב משורר לאומי וליריק אמתי. — אבל המשורר הגדול מראה בעצמו כי אם לא שר על נושאים ליריים אחרים כלליים הוא מפני שנחנק בארץ-הציה של תחום-המושב ומצב המפרות בימיו. וכן הוא אימר:

צַר לִי עָלֶיךָ הַמִּשׁוֹרֵר בְּרֵעֵוֹנִי
נִם אַתָּה, יַדְעֵתִי, חֲלִיתִ בְּמוֹנֵי
נִרְדֶּךָ נִבְאֵשׁ פֹּה מְצַחֲנָה וְרָפֵשׁ
וּמְרַחֲבִיָּה אֵין לָךְ לְהִלָּךְ-נִפְשׁ.

למשורר כמו לעם החפץ בחיים יש צורך כאיריאל, במרחב-נפש; אבל

מָה הִלָּךְ-נִפְשׁ בְּלִי רְאוּת עֵינַיִם
וּמָה תַחֲוָה עֲתָה תַחַת הַשָּׁמַיִם?
סֶלֶם מְצַב אֲרָצָה תִהְיֶה לְעֵין
וְאֲנָשִׁים יוֹרְדִים בּוֹ, אֵךְ עוֹלָיִם אֵין
צַר לִי, בְּעַל-הַחֲלוּמוֹת צַר לִי עָלֶיךָ—

הכל סף — תם החוון בנימו. מר היאיש גבר על הכל והקרח הנורא שם
חפף על השירה העברית.

והיה עד שנת התרמ"ב — שנת הפרעות והמהפכה..
המשורר הלאומי שמכל חלומותיו הלאומיים לא נשאר לו דבר — ידע את
מקומו. הוא יודע כמו שירע ירמיה בשעתו כי לא עת עתה לקלל, להוכיח או
לעמוד מרחוק על דם בת-עמו השותת על חטא לא לה. — הוא יודע זאת, הוא
המוכיח, המושבע יותר מאחרים, יען כי, מאהבתו את עמו היה מניד מה שהניד.
והוא קורא לבת יעקב אשר ענה בן-חמור:

מה תתִּפְחִי אַחוֹתֵי רַחֲמָה
מה נִפְל לְבָבְךָ, מַה רוֹחֶךָ נִפְעָמָה.
וּלְחַיִּיךָ שׁוֹשְׁנִים מַה נִבְלוּ
כִּי בָאוּ שׁוֹדְדִים וּכְבוֹדְךָ חִלְלוּ —
לֹא לָךְ הַחֲרָפָה כִּי אִם לְמַעַנֶיךָ.

באפי קצתי יסרתי, אבל זאת אינה אומרת כי לא אהבך נרבה..
אך בְּשִׁחֶךָ לְשֵׁאת רוּחַ כִּי לֹא קָמָה !.

tout est perdu sauf l'honneur

הכל אבר זולתי הכבוד!

הכבוד הלאומי! עוד מקום נושא כולל אחר שאינו נפרץ כשירתנו ושנורדון
עוררהו מתהום הנשמה..

אבל המשורר לא הסתפק בזה: הוא הרים את דגל הלאום ויקרא בשירה
מלאה אש-פטריוטי..

עִם אֶחָד הֵיינו, עִם אֶחָד נִהְיָה
כִּי מִמִּקְבַּת בּוֹר אֶחָד נִקְרַנו
יִנְדְּו נַחְלוֹקָה נִם שְׂמַחָה נִם נְהִי
זֶה שְׁנַיִם אֲלֵפִים מֵאֵז נִפְזַרְנוּ.

יתר מזה הוא קרא לעם להשאר נאמן לעברו:

נַחְזִיק בְּאַלְהִים, דָּתוֹ אֵל נַעֲזוּבָה
וּשְׁפַת נִפְשׁוֹ אֵל תִּשְׁכַּח מִפִּינוּ.

זאת אינה אומרת כי המשורר חזר בתשובה! הוא נשאר מה שהיה, משורר
פטריוטי, אלא שעד כה נדחו סגולות האומה הנצחיות וטובותיה מפני שאלות הנור
וצרכי המקום שהיה להם לפה..

והוא אינו מתיאש מתקוה יותר טובה, להפך הוא אומר לעמו:

רְאִינוּ רְעָה עוֹד נִרְאָה גַם מוֹכָה עוֹד נַחֲיָה בְּאֶרֶץ בְּאֶשֶׁר חִיֵּינוּ! ..

אבל באיזה ארץ נחיה? — כשם שלא האמין לפנים בתקומה המדינית של האומה, כך לא האמין גם עתה באפשרות ללכת, לבית אם אהבת' כלומר לארץ ישראל, במצב העם הפרוע בימינו. בעיני רוחו ראה לא עם, לא לאום מסודר ומתוקן ערוך לכנין ארץ חדשה כי אם, עדר צאן אבוד' — עדר אדני הם, צאן קדשים' אבל בכל אופן לא עם ולא כנסייה דתית! .. הוא האמין כי, גאולתנו המדינית תבא רק אחרי פדות נפשנו הדתית והרוחנית" ..

יותר מעשרים שנה עברו מאז ועד-עתה והמקרים שתקפו עלינו נתנו את הצדק במדה ידועה להשקפת גורדון זו. אבל לעומת זה האין לנו הרשות להתאונן מצדנו על המשורר, שפרש מעל האומה ואמונתו בעתיד, יותר טוב על העדר-האמונה וההתלהבות הלאומית בשירתו שהיתה יכולה אולי לעורר את העם למעשים ולנדולות ממה שנעשה עד כה... היאוש הלאומי שאנו פוגשים בשירת ההשכלה היא תעודה-עניוה לשירה יותר מאשר לעם..

אבל אחרי כל אלה אם תשאלוני: היתה יהודה ליב גורדון משורר לירי, אענכם בלי פקפוק כלל: כן, הוא היה ליריק במדה מרובה מאד. ובשירתו מצאנו את הסימנים היותר מובהקים של הלידיקה.

הנושאים הכוללים של שירת גורדון, הלידיקה, הם: התמרמרות האדם החדש נגד כל העומד לשמן על דרך טובת הפרט והכלל; השנאה לכל השפל והנכונה, לעקמומיות השכל ולהיות-הרוח והעבר; האהבה לכל הנדיב והנעלה בניטו: הרגשת כבוד-הלאום ויאוש נמרץ ועמוק על חורבן האומה: עד שיכול נוכל לאמר כי גורדון כולו הוא כלול בשתי תכונות הללו: רגש פטרוטי עממי .. ותאות החופש של האדם החפשי.

שני היסודות האלה השפיעו על שירתנו השפעה נמרצה וחיונית מאד: הם פנו את הדרך לפני השירה הציונית או הרומנטית החדשה; אחרי גורדון התפשטה השירה העברית את מעטה-הדת והתחום הצר שקבעו לה ימי הביניים מעליה, ותסתגל להיות לשירה לאומית חפשית ומודרנית באמת.

כמאספים שחפצו לעשות את שירת ישראל כולה חול ולא ידעו לשמור את החבית והיין גם יחד, וכדלימש שרצה כי השירה העברית תשוב לתקופת הפיוטים והקינות — שניהם שגו כרואה, השירה העברית לעתיד לבא תהיה לא שירה דתית-לאומית ולא שירה אנושית בלבד: היא תהיה שירת האדם, ונושאייה יהיו הנושאים הכוללים של השירה הכללית מבעד לסוג היהודי השקפותיו ומושגיו מימי הנביאים ועד כה.

ועל השלמות המקורית הזאת שואפת שירתנו בדור הזה כמו שנראה בחלקו השני של מחקרנו זה.

ירידת הגשמיזת המדעית.

ע"פ וילהלם אוֹסְטְנֵלְד ופ. גֶלְדן.

תרגם ד"ר ש. י. מִשְׁרָנָא.

במשך מאות שנים רבות למדנו, כי המהות, המתנה באפשרות השנויים בעולם הטבעי הוא הגשם. מימי רוברט מאיר, דזשיוול והלמהולץ נוסף למושג הגשם יסוד שני, המקיף את כל רבוי הגונים של עולם החיונותינו; יסוד המלואים הזה הוא הכח, או, כמו שהסכימו לקרא לו מימי תומזין נרנקין, האנרגיה, או המרץ. החמר והכח היו לשני השרשים היסודיים, שכמעט הכל האמינו בהם בלי תנאי. המיכניקה וחקותיה נעשתה בשביל כל אחת ההשקפות על קנין העולם לאבן פנה מוצקה, אשר לא תמוט.

כמדומה היה, שכבר הגענו לאותו הגן ערן של החכמה שנבא לו ליאונרדו דיונינשי לעתידות האנושיות, באמרו, כי המיכניקה היא גן העדן של המדעים ההנרסיים, כי רק בעזרתה אפשר להשיג את השמוש במדעים האלה.

אבל בעוד שמדעי הטבע, בעלי המטרה המוסכמה האחרונה, לבאר את כל החיונות ע"י המיכניקה של האטומים והפרודות, חגנו את נצחונותיהם בקול ענות נבורה, — באותה שעה הוסיפו להשמע דעות בודדות, המתנגדות ניגוד נמור להתורה המקובלת ומושלת בכפה; אולם לא היה איש קובל ומערער על הדעות האלה או מוכיח כחשן, כי אם, מה שיותר קל, פשוט לא שמו אליהן לב.

כבר פֶּרְדִי הביע את הכרתו הפנימית, כי להאטומים כשהם לעצמם אי אפשר ליחס קיום פֶּיִּיקְלִי; כי הם אינם אלא נקודות הפרק של קוי האנרגיה הרבים, הנאספים מכל רוחות העולם, לפי קֶהֶנְר, הגשם התמידי הוא רק הכרת האפשרות של החזרת החיונות החיצונים בלי חשך, הגשם — כח הוא, והאטומים הם מרכזי הכחות.

גֶרְסֶמֶן מוכיח, כי הגשם הוא קבוצת נקודות הכחות, והֶרְסֶמֶן כותב לאמר: כיון שהתאחדות החמר עם הכח לא ישאר לנו דבר מלבד התאחדות הכח עם סוג החמריות הנחוצ לנו בכחית ההגיון... הרי החירה נפתרת בעזרת ההנחה הפשוטה,

כי לכה ורק לכה יש ליחס את מישנ הריאליות, אחרי שאין להכיר במציאות הנשם, מפני שהוא נראה רק כתוצאת פעולת הכחות השונים, החוזרת מזה לזה, הלא מחויבים אנחנו להורות ביחד עם ליבניץ, כי רק הכח לכדו הוא היש האמתי היחיד.

זה כבר במרוצת שנים אחדות מזהיר ו. אוסתולד מפני השימוש, הגדול מדי, בתורת המיכניקה; אין לך דבר — אומר הפרופיסור הליפציני הנזכר: — שנתברר לנו כל כך במשך התקופה האחרונה להתפתחות החמיה הרציונלית, כמו אותה ההכרה, כי ההשערה המיכנית עכבה את החקירה החפשית של חקי השנויים החמיים ושל תנאי שווי המשקל; ההליכה קרימה נעשית אפשרית רק בה במדה שנשתחררנו משעבור ההשערה הזאת — לפני שנים מספר כתב Duhem: האמנם נחוץ לנו ליסד את כל התורות על חקי הרינמיקה והסטמיקה ולא די לנו בזה, שנשים לנו לקו את היסודות המוסדים ע"י הנסיון? . . . עד עתה היתה מיטב שאיפות החוקרים לכאר את כל החזיונות האפשריים בעזרת מספר מועט של השערות מוכניות פשוטות. צריכים אנו עכשיו לפרוק מעלינו עול השאיפה הזאת: התיאוריה היותר משוכחה היא זו, שתכנים בחוגי משפטיה נגדלים, מוכנים בכחינה פיזיקלית ומוכשרים למדידה בלתי אמצעית.

פיזיולוגים וביולוגים מצויינים, כמו בוננו, ליודוין ובורודין מתקוממים בכל עז נגד הכורעים ומשתחווים לפני באור החזיונות המיכני. החכמים האלה, העומקים בנוף החי, באים לידי המסקנה, כי החזיונות הפיזיולוגיים, שקוו לכאר בעזרת הפיזיקא והחמיה, הנם בעלי אפי מסבך ומורכב ביותר ואינם נשמעים, לפי שעה בכל אופן, לכל באור מוכני.

הדעות המוכאות מפי חכמים והוגי דעות מפורסמים מעידות בלי ספק, כי מוט התמוטטה האמונה הגמורה בתקיפות אותם היסודות המיכניים, השוררים בזמננו במרעי הטבע, וכי רבים הכירו כבר בנחיצות שינויים ותקונים, מה צריך להיות מיב התיקונים האלה, מאין צריך לקחת את התמונות היותר שלמות ונאותות, על זה מרמזים מראי המקימות המובאים לעיל.

ועתה אחרי אשר, הודות לעמלם של גיבס, קלם, פלנק, אוסתולד ואחרים, נוצרה תורת האנרגיה ותהי לחכמה חדשה רבת ענין, אחרי שהחמיקים, הפיזיקים והפלוסופים הנזכרים הוכיחו, כי האנרגיה היא היש הריאלי היחיד, האמנם צריכים אנו עתה להתפלא על החלמת אוסתולד לעזוב את השקפת העולם הישנה ולהמליך את זו האנרגטית תחתיה?

שכל האדם שוה בטבעו בכל הזמנים. הוא מתיחס בפקפוק לכל חרש ומשתמט ממנו, גם אז אם החרש איננו מופיע לפתע, כי אם התפתח באופן מורג מהישן. סבת הדבר היא, כי בקבלנו את החרש, הרי מוכרחים אנו להנזר מהדעות הישנות, שכבר הסכנו להן והן נראות לנו מוכשרות ומתאימות ביותר. שפלות ידי ההמון מתיצבת תמיד לשטן לכשרון ההסתגלות.

אל נכון עזר תחלף עת רבה ועזר תרבה המחלוקת במרם תנצח התורה החדשה את השקרים המיסכמים הישנים ובהתפתחה כמלחמתה אתם תפשט צורה ותלבש צורה ובתמונתה החדשה תירש את מקומם. לכל אלה החושבים לנחוץ ללמוד ולדעת את החדש, במרם נשתם לשפט עליו ולדיינו לכף חובה מפני שחרש

הוא, לכל אלה שאינם מקשיבים להידיעות המסורסות תחת השפעת פניות צדדיות, וחפצים לשאב ידיעותיהם ממקור ראשון — לתועלתם של אלה יוכל לשמש פרסום הרעיונות, שהביע אוסתולד בקיצור ובכירור גדול כל כך.

בכל הזמנים היו מתאוננים על חסר ההסכמה ועל פירור הרעות במשפטינו על דבר השאלות האנושיות-כלליות היותר חשובות ויסודיות. בנוגע להשאלה הראשית והיותר עיקרית חדלו הטענות האלה בימינו כמעט לגמרי. אם עוד נם עתה נשמעים חלוקי דעות, הלא צריכים אנחנו להודות בכ"ז, כי בזמנים רחוקים מאד אנו מוצאים הסכמה כמעט שלמה בהשקפתנו על העולם המקיף אותנו, כזו השלמת בומננו זמן פריחת ידיעות הטבע. כל אדם משכיל והוגה מחשבות יענה על שאלתנו, כיצד הוא מתאר לעצמו את הבנין הפנימי של העולם הטבעי, כי כל הנושאים בעולם הזה כלם בנויים מאטומים וכי האטומים והכחות הפועלים ביניהם אלה הם הישים הקיצוניים, שמהם תוצאות לכל חזיונות הטבע. בחילופי נוסחאות שונים נוכל לשמוע ולקרא את הדעה, כי כל הכנה אחרת של העולם הפיזיקלי אי אפשרית מלבד זו המיוסדה על ה"מיכניות של האטומים". הגשם והתנועה — הנה שני מושגים קיצוניים, הכוללים את כל רבוי הגונים של חזיונות הטבע. השקפת עולם זו נולדה על ברכי הגשמיות המדעית.

אוסתולד מביע את הכרתו, כי הדעה המוסכמה הזאת בנויה על יסודות רעועים מאד, כי השקפת העולם המיכנית לא תשיג את המטרה, שבשבילה נוצרה, כי השקפת העולם הזאת דוחקת רגלי אמתיות ידועות, נאמנות, שאין להרהר אחריהן. המסקנה, היוצאת מהדברים האלה, ברורה למדי: צריכים אנחנו לעזוב את הדעה הזאת, מאחר שאין לה יסוד מדעי מוצק, ולהחליפה באחרת היותר מתאימה אל המטרה, ויותר מתקבלת על הלב. אבל פה מבצבצת השאלה: האם אפשרית היא ואם יש ברשותנו דעה יותר נאותה מזו? אוסתולד סובר כי על השאלה הזאת יש לענות בחיוב. עקב הסכרה הזאת מתחלקים דבריו לשני פרקים: לסתירה ולבנין. גם בנידון דידן כמו תמיד, כמוכן, קל להרום ולסתור מאשר לבנות, ויותר פשוט הדבר, לגלות את חסרונות ההשקפה המיכנית המקובלת מאשר להוכיח בספוקה של ההשקפה החדשה, שאוסתולד נוטה לקרא לה בשם האנגרנטית.

אחרי בקרת ברעת מיושבת ובחינה מדויקת ונמרצה בלי משוא פנים במקצוע המדעים הנסיוניים מצא אוסתולד את ההשקפה החדשה אמתית ונכונה. כל זה אמנם אינו מעם מכריע להכיר, כי התורה החדשה נקיה מכל משגה, אבל זה מכריח אותנו להודות, כי ראויה היא לתשומת לבנו.

אוסתולד מקדים, כי בדבריו הוא רוצה לנגוע רק בצד המדעי-טבעי של השאלה. בודון וכלי תנאי הוא מניח בלי שים לב את אותן התוצאות, שאפשר היה להוציא בנוגע לצד המוסרי והדתי. הוא עושה כך לא משום שהוא מזלזל בערך התוצאות האלה. אלא רק משום שתוצאתו הוא עובדה על שדה המדעים המדויקים, מבלי התחשב עם רעיונות צדדיים. והמעבד את הקרקע הזה — אומר אוסתולד, צריך לזכר את הפתגם: מי ששם ידו על המחרשה והוא מביט לאחור

אינו מן הישוב. חוקר הטבע, המספר את תוצאות המצאותיו, אינו מחויב לשאת פני איש ולהתחמד בצביעות, וצריכים אנחנו להאמין בכח האמת, שבקשתנו אותה בלבב תמים אמנם תוכל להטותנו מן הדרך הישרה לעת ידועה, אבל לא תרחיקנו ממנה לנצח.

אוסתולד אינו מכסה, כי בדעותיו הוא מתנגד להשקפת אנשים, שהביאו תועלת רבה להאנושיות, להשקפת אנשים, שכולנו מביטים עליהם ביראת הכבוד. והוא מתנצל, כי לא היהירות מדברת מתוך נרונו, במה שחלק לנו מדעתם בפתרון שאלה נכבדה כזאת, כי הלא אי אפשר לחשר בהתיירות את המלח, העומד על המצפה, כאשר בקריאתו, הסער בא" הוא ממריץ לשנות את מהלך האניה הנדולה, שהוא ממלא עליה שרות נרועה ושפלה, המלח מחוייב להוריע כל מה שהוא רואה לפניו והוא אינו יוצא ידי חובתו, אם לא יזהיר על דבר הסכנה בעתה. כמובן זה בא אוסתולד לפרסם את דעתו, וז"א למען צאת ידי חובתו. והוא כמובן אינו מטיל חובה על כל איש לנמות לקול קריאתו, הסער בא" מהדרך, ששמה מועדות פניו; כל אחד יכול לבחון ולדעת ע"י הנסיון, אם האמת לפניו, או אם מחוזה שוא מסמא את עיניו. אוסתולד סיבר, כי המקצועות המדעיים המיוחדים, שהוא עוסק בהם, נותנים לו היכלת להבין את העובדות בבירור יותר גדול, מאשר היו נראות מנקודות ראות אחרות וע"כ היה חושב לו לחטא, לולא הגיד את אשר ראה, מפני סבות צדדיות.

למען יכלת לחקור ולבקר את חזיונות העולם הרבים לבלי חק אנו משתמשים תמיד ובכל מקום בשיטה מדעית אחת: אנו מיחסים כל מין לדומהו ומתאמצים למצא את הכלליות ברכיבי הגונים. באופן זה מתהווה הפרוצס האמי של נצוח האין-סופיות בחזיונות עולמנו ולפי מדת ההתפתחות המודרנית בדרך זו אנו למדים לדעת אמצעים יותר טובים להכללה. מרשימה פשוטה אנו עוברים לשיטה מסודרת, ומזו לחק הטבע, שתמונתו היותר כללית מצטמצמת בהמושג הכולל הכל. בכל חזיונות עולם המציאות, יהי גם רבוי גוניהם גדול לבלי נבול, אנו רואים בכל זאת רק מקרים מיוחדים ומיועדים כל צרכם מקרי אפשריות מדומות. ערך חקי הטבע צפון בהבדלת המקרים האמתים מהאפשרים ותמינתם האחרונה, הנתנת להם, אינה אלא מציאת גודל תמיד, שאינו משתנה גם כהשתנות יתר הענינים בנבולים האפשרים וגלויים ע"י החק. מכאן אנו רואים, כי ההתפתחות ההסתורית של ההשקפות המדעיות קשורה קשר בלתי-נתק בהמצאת נדלים תמידים אלה ועבודם. התמידיות האלה היו משמשות במקום עמודי הפרסאות על אותו דרך ההשתלמות, שהלכה בה האנושיות.

תמידית כזאת רבת הערך נמצאה במושג העצם, (בלועזית: מאססע). המושג הזה לא רק נותן גדלים תמידים לחקי חכמת התכונה, כי אם גם מתגלה בלי שני בשנויים היותר עיקריים, שמוכשרים נושאי העולם החיצוני להשתנות, והיינו—בפעולות החמיות. מכאן ברור, כי מושג זה של העצם צריך היה להיות למרכז תורת חקי המדעיים הטבעיים, אמנם הוא היה עני בתוכנו יותר מדי ולא היה מספיק כדי להביע כל החזיונות רבי התכונות ובסבה זו צריך היה מושג העצם להתרחב באופן

מתאים. וכך קרה באמת, והיינו או, כאשר הוסיפו למושג המיכני הפשוט שורה שלמה של סגולות, הנמצאות בקשר נסיוני וביחס מקביל עם סגולות העצם. כך נוצר מושג הגשם (מאמערע), שאספו לתוכו את הכל מה שהיה שייך למושג העצם, כמו למשל בקֶּשָׁה (אויסרעהנונג), משקל, סגולות חמיות ואחרות. החק הפיזיקלי, חק השתמרות העצם נעשה למושכל ראשון מיטפיוז — לחק השתמרות הגשם.

יש לשים לב לאותה העובדה, כי בהתרחב מושג העצם דחקו ונכנסו הרבה יסודות של השערה לתוך המושג הנקי מתחלה מכל השערה. לפי ההשקפה המיכנית אנו יכולים להבין את הפעולות החמיות — למרות מראה עינינו — רק כך, כי הגשם, המשתנה שנוי חמי, אינו אובר, וכי את מקומו אינו לוקח גשם חדש בעל תכונות אחרות לגמרי.

להפך, ההשקפה הזאת דרשה, כי כאשר אבדו למשל בחלודת הברזל כל תכונות הברזל והחמצן המושגות ע"י חושינו החיצונים, הרי בכ"ז צריכה החלודה להכיל את הברזל הזה ואת החמצן הזה; הם רק קבלו תכונות אחרות. אנחנו כל כך הסכנו כעת להשקפה זו, עד כי קשה לנו לראות, כמה יש בה מן המזור ומן חסר-המעם. בהעלותנו על לבנו, כי כל מה שאנו יודעים על אדות איזה חמר אינו אלא ידיעת סגולותיו, הרי נבין, כי ההחלטה, כי איזה חמר יכול להתקיים, כביכול, מבלי היות לו גם אחת מסגולותיו המיוחדות לו — כי ההחלטה הזאת היא דבר אשר אין לו שחר. באמת נחוצה לנו ההנחה הזאת רק למען הביא בהסכמה את כל חיונות הפעולות החמיות עם המושג אשר יצרנו בדמיונו על דבר הגשם האי-משתנה.

אבל גם בעזרת מושג הגשם היותר רחב כזה עם כל ההנחות הכרוכות בעקבו, עדיין תקצר ידינו לבא עד תכונת כל מערכת החיונות, לו גם רק בעולם הדומם. אנחנו משוים לנגדנו את הגשם בדמות דבר בלתי משתנה וגמצא תמיד כשהוא לעצמו במצב המנוחה. למען יוכל מושג כזה לתת לנו דמיון מהעולם המשתנה בלי חשך, צריך להוסיף עליו עוד מושג אחר, שאינו תלוי בראשון וקולט בתוכו את ההשתנות התמידית הזאת. את המושג הנוסף השני הזה הצליח ליצור גלילי, אבי הפיזיקא המדעית; זה היה מושג הכח, בתור סבת התנועה התמידית. גלילי המציא תמידית כל כך חשובה בשביל חיונות הנפילה החפשית והבלתי חפשית. בעזרת השמוש בכח הכבד התמיד, שפעולותיו מתחברות תמיד זו לזו, נתן לנו הפיזיקי המפורסם את האפשרות להבין את החיונות האלה. עד כמה גדול ערך המושג הזה, הראה לאחר זמן ניוטון, אשר לכד בכחינה מדעית את עולם הכוכבים הנראה ע"י הרעיון, כי אותו הכח עצמו פועל גם בין מאורות השמים באופן מקביל לריוחוק מקימם זה מזה. הרעיון הלו, יותר מכל, עורר את האמונה בתוכנו, כי גם את יתר החיונות המכעיים נוכל להשיג בעזרת אותם האמצעים, שהשתמשו בהם במקצוע התכונה. הודות לפעלי תיכונים מופלגים אחרים, ביחוד צרפתים, כי חק המשך הכללי של ניוטון לא רק יש לאל ידו לבאר בקיים כוללים תנועת הנרמים השמימיים, כי אם גם מלבד זאת נתאמת ע"י בקרת יותר קרובה ומדויקת, יען כי גם את הנמיות היותר קטנות מדרכי התנועה המפוסיות אפשר היה להביא בחשבון מדויק ובטוח על יסוד אותו החק. מהעת הזאת צריכה

זיתה האמונה באמתת השקפה כזו להתגדל ולהתגבר. ואפשר היה ליחל מראש, כי התיאוריה, שהצליחה באופן משוכלל כזה לשוות לעינינו את תנועת הגרמים השמימיים הגדולים, תתן לנו גם את האמצעי הנאמן היחיד להכריע לפני שלטון המדע גם את הליכות העינים בעולם האטומים הקטן. כך נוצרה ההשקפה המיכנית על העולם, ההשקפה שעל פיה צריך ליחס את כל חזיונות העולם הדומם לתנועת האטומים לפי חקים דומים לאלה שנתאמתו בשביל גרמי השמים. כי התפשטה ההשקפה המיכנית במהירות ממקצוע הדומם על הטבע החי, זה היה דבר נחוץ כותצאת ההכרה, כי החקים המשמשים שם טובעים גם פה את זכויותיהם הנאמנות. מבטא עומד למופת מצאה השקפת העולם הזאת במחשבת לפלסן ע"ד הֶלְדוּמְוֶלֶה של העולם, שבעותרה, ע"פ חקים מיכניים ידועים, אפשר להשיג ע"י בקרת נמצאה כל חזיון שהיה או שעתיד להיות, למען יכלת להוציא משפטים ומסקנות כאלה נחוצים אמנם, לפי דעת לפלס, כשרונות שכליים, העולים הרבה על הכשרונות האנושיים הרגילים, אבל אינם נבדלים מהם בעיקרם ושניהם מסוג אחד.

רגילים אנחנו לבלתי התבונן, כמה יש בהשקפה המיכנית מן ההשערה הבלתי מיוסדת וגם מן הסברה המיטפיזית, להפך, אנחנו התרגלנו לראות בה את מרום ההגדרה המדויקת של היחסים המתקיימים במציאות, אבל עדיין לא נתאשרה התוצאה הנובעת מתורה זו, גם לא במקרה אחד, כי כל הפעולות הבלתי מיכניות, כמו חזיונות החם, הפצת קרני האור, החשמל, סגולות אבן השואבת, ההרכבה וההפרדה החמית, באמת מיכניות הן. לא היה לאל ידנו, לו גם בנוגע לאחד מהמקרים הנזכרים, לבאר את היחסים האמתים ע"י שיטה מיכנית מתאימה לכל פרטיה, אף כי עלתה בדינו לתת לחזיונות מיוחדים רבים, בהצלחה פחותה או יתרה, תמונה מיכנית, אבל מדי נשים לפנינו את המטרה לבטא בעזרתה מערכת עובדות שלמה במקצוע ידוע, או תגלה תמיד באיזה ענין סתירה ברורה בין היחסים הנמצאים באמת ובין אלה הנובעים מהשיטה המיכנית. הסתירה הזאת יכולה להסתתר עת רבה מסקירתנו, אך דברי ימי התפתחות המדע מוכיחים אותנו, כי סוף סוף היא צריכה להגלות. רק את זאת יכולים אנחנו להחליט בבטחון נמור על דבר תמונת מיכניות או אֶנְלִיגִיית (הערכות ענין לענין) כאלה, שנוהגים לקרא להן בשם התיאוריות המיכניות של החזיונות הידועים, כי בעתן תראה פחיתותן בלי ספק.

דוגמה נעלה נותנת לנו בנידון זה ההסתוריא של התפתחות תורת האור. כל זמן שהקיפה תורת האור רק את חזיונות התזת הקרנים ומשברם בלבד, אפשר היה לתארם בעזרת שיטת ניוטון המיכנית, שעל פיה האור אינו אלא פרורים קטנים, המושלכים מהגוף המאיר בקיום ישרים והנשמעים לחקי גופים מונעים ונמתחים. השקפה מיכנית אחרת, המבוססת בתורת ההתנודדות של גיוינגס ואילר, שנתנה לבאור הענין לא פחות מתורתו של ניוטון, יכלה אמנם להטיל ספק באמתת הראשונה אבל לא מצאה ידה לשלול ממנה את ממשלתה, אולם כאשר המציאו את חזיונות האינטרֶפֶרֶנְצִיה והפולריזציה, נראה, כי ציורו של ניוטון לא יצלח כלל והתחילו חושבים את תורת ההתנודדות לאמתית ונכונה, כי מהנחותיה אפשר היה להוציא את חקי העובדות העיקריות במקצוע החדש של תורת האור. אבל גם חי תורת גיוינגס ואילר, עקב היותה גם היא מיכנית, היו קצרים. היא נקברה לעינינו

בלי הספר ותורת האור החשמלית-מגנטית ירשה את מקומה. אם ננתח את גופת המנוחה נמצא על נקלה את סכת מותה: התיאוריה הזאת נספתה, הודות ליסודות המיכניים הכלולים בה. האתגר המדומה, שהטילו עליו את החובה להתנודד, צריך היה למלא את תעודתו בתנאים קשים מאד. חזיונות הפולריזציה דרשו בכל אופן, כי יתנודד דוקא לרחב, אך תנועה כזאת מכריחה לשער כי האתר הוא גוף קשה לחלוטין, בעוד שחשבונות הלורד קילויין הוכיחו, כי סביבה בעלת תכונות כאלה, הצריכות להיות לאתר, איננה בר קימא בבחינה פיזיקלית. למען הציל מגורל כזה את התיאוריה החשמלית-מגנטית המקובלת כעת, המעים הירץ, שפעל כל כך הרכה למכותה, כי התיאוריה הזאת אינה אלא מערכת שש השוואות* דיפירנציאליות. הענין האחרון הזה בהתפתחות התיאוריה מדבר באופן מוכיח למדי נגד תועלתה של הדרך התיאורית במקצוע המיכניקה, שהחזיקו בה קודם.

אבל התיאוריות ההן היו כל כך פוריות, יגידו לנו. ואמנם הן היו פוריות אבל רק בה במדה שהיה בהן מן האמת; אולם ביסודותיהן הכוזבים היו רק מויקות. איזה הם היסודות הנאמנים ואיזה המוטעים, שאלה זו נתבררה ע"י חקירות ארוכות ומסובכות.

הכפירה במיכניות בנין העולם גורמת את ירדת כל יסודות השקפת העולם הגשמית כמוכן מדעי של המבטא. אם רק לשוא כל עמלנו לבאר באופן מיכני את העולם הפיזיקלי, הרי בולט בהכרח, כי השיטה הזאת תצלח עוד פחות מזה ביחוס לחזיונות החיים האורגניים המסובכים עוד יותר. הסתירות העיקריות, שאנו מוצאים גם כאן, מראות עוד פעם יתרה, כי ההחלמה, כי כל חזיונות המבע אינם אלא פעולות מיכניות, איננה השערה מועילה, כי אם משנה היא ותו לא.

נגד המשנה הזו מתקוממות ביחוד העובדות האלה. בכל ההשוואות המיכניות רשאים אנחנו, בנוגע לגדלי הזמן, לשנות סימני החיוב והשלילה כמוכב בעינינו. זאת אומרת, כי הפעולות המיכניות, השלמות כמוכן תיאורי, יכולות להתפעל גם לפנים גם לאחור, בעולם המיכני המהור לא צריך להיות מוקדם ומאחר בו כמוכן, שסגלנו לנו את המושגים האלה. העץ יכול לשוב ולהתהפך לציץ, לגרעין הורע; הצפרת—לבגרה, הזקן—לילד. בשביל עובדה זו, כי חזיונות כאלה אינם נראים במציאות, אין באור בידי התיאוריה המיכנית על דבר בנין העולם ומן הנמנע הוא שיהיה לה בסבת הסגולות הנזכרות של ההשוואות המיכניות. אי האפשרות להפך את החזיונות המתפעלים במבע מוכיחה אותנו בקיומן של פעולות כאלה, שאינן נתונות להפך בהשוואה הנדסית-מיכנית. העובדה הזאת גוזרת משפט חרוץ על הגשמיות המדעית.

מכל הדברים המוכאים לעיל נובעת המסקנה ההכרחית, כי עלינו להסיר מלבנו את התקוה לתאר לנו את העולם הפיזיקלי עין בעין באמצעות יחס כל החזיונות האפשריים למיכניות האטומים.

אבל—ישאלו—כאשר אנו עוזבים את תכנית האטומים המתנועעים, איזה אמצעי ישאר בידנו לבנין תמונת המציאות? על השאלה הזאת עונה אוהרלנד

בקיצור: לא תעשה לך פסל וכל תמונה. אין זה ממסרתנו, לראות את העולם בראי מתעה ומתעתע כי אם רק לראותו באופן בלתי אמצעי, עד כמה שהוא נתן להגלות לשכלנו. להציב ביחוסים יודעים רק את הישים, גדלים מוכחים ומוכשרים למדידה, עד כי בהנתן האחרים אפשר יהיה למצא את האחרים— זוהי מסרת המדע. את המסרה הזאת אי אפשר להשיג ע"י צרוף איוו תמונה משוערה אלא רק על ידי הוראת היחוסים התלויים זה בזה, יחומי גדלים הנתנים להמור.

אין ספק, כי הדרך הזאת ארוכה וקשה, אבל היא היחידה, שיש לסמך עליה, אולם אין אנו צריכים ללכת בדרך הזאת בלב מלא יאוש מר לאמר, כי אנחנו לא נשיג את המסרה ורק בתקוה, כי רק את הדורות הרחוקים תוכל הדרך הזאת אל המרומים המבוקשים, לא ולא, מחליט החוקר, אנחנו אנחנו הננו בתוך המאושרים האלה: חליפת השקפת העולם המיכנית באינרניטית זוהי המתנה המדעית היותר פוריה, שיכלה מאת השנים שעברה לתת לנו.

אוסתולד מדגיש את הרעיון, כי הוא אינו מנלה ענין חדש, שנמצא רק בימינו אנו. לא, זה לפני יובל שנים רכשנו את ההמצאה הזאת בהיסח הדעת; ידענו את האמת החדשה אבל לא הבינו אותה.

כאשר גלה מאיר (Julius Robert Meyer) לפני חמשים שנה בערך את חק שויון (אֶקְוִיְלָנְטִיּוּת) כחות הטבע השונים או, כמו שאנו אומרים היום, צורות המרץ השונות. כבר עשה צעד חשוב קרימה. אבל ע"פ חק ההגיון, הנפרץ לעתים קרובות, אין בכלל ההמצאה החדשה מתקבלת באותה התמונה הראשונה, הצחה והבהירה, כמו שהוצעה מתחלה. המשיג, שלא כון לרדת לעומקה של המחשבה החדשה כי אם קבלה מבחוץ, שואף קודם כל, עד כמה שידו מגעת, לחבר ולהצמיד את החדש עם הישן שכבר ישנו. באופן כזה משתנה הרעיון החדש ואם איננו מתשמש ומסתרם לגמרי, למצער, הוא חסר את ראשית אינו, את מיטב כחותיו, ולא זה בלבד: השפעת אופן ההגיון המזור הזה גדולה כל כך, עד כי גם המציא בעצמו אינו בן חורין להשתחרר ממנה. בן למשל, אף כי הראה קופרניק כשרון מאד נעלה במה שהמריץ את השמש ואת הארץ להחליף מקומותיהן זו עם זו בתנועתן, לא הספיק בכ"ז להבין גם את תנועת כוכבי השבט בכל פשמותה; לאלה האחרונים יחס את תורת האפיציקלים, שירש מימים שעברו. כיוצא בזה אנו מוצאים בהמצאתו של מאיר.

הנה לפי כן, לפי הרניל, עבודת הדורות הבאים אינה מצומצמת רק בקצירת פרי ההמצאה החדשה כי אם היא צריכה להיות מכוננת להרחיק אחת אחת את כל ההוספות הנותרות שאינן מהענין, למען תת. להרעיון היסודי להתגלות לבסוף בכל פשמות גדולתי.

גם בנידון דירן מוצאים אנחנו התפתחות כזאת. כאשר קבע מאיר את חק האקויוולנטיות, היה רעיונו על דבר ההתחלפות האקויוולנטית של צורות המרץ השונות בתמונתו הראשונה, חדש ומיזר יותר מדי למען התקבל בדרך בלתי אמצעית. שלשה חוקרי הטבע, שלהם ביחוד אנו אסירי תודה בעד הוצאת החק הזה לאור: הלמהולץ, קליאוויס וטומזון חשבו מתחלה לנחוץ לפרש את החק במובן זה, כי כל מיני האנרגיה השונים לפי מהותם אינם סוף סוף אלא אנרגיה מיכנית, כך השיגו את המסרה הנחוצה להם, היינו, את הדבק הבלתי אמצעי עם השקפת

העולם המיכנית השלמת. אבל באותה שעה הלך לאיבוד הצד היותר מצויין שברעיון החדש. כיובל שנים צריך היה לעבור, במרם הספיקה להתבשל ההכרה, כי ההוספה ההשערתית לחק המרץ אינה מבארת את הרעיון כי אם מכחירה את הצד היותר חשוב שבו—נקיונו מכל השערה בלתי מאומתת.

הקורא במח מחכה עוד לביאור, כיצד אנו יכולים ליצור לנו בעזרת מושג מופשט כזה, כמו האנרגיה, השקפת עולם, שאינה נופלת בבהירותה מזו המיכנית, אוסתולד אינו מתקשה בתשובתו. מה אנו יודעים מהעולם החיצוני? בלי ספק רק את זאת, מה שאנו משיגים בעזרת כלי חושינו. איזה תנאי נחוץ אפוא לעורך פעולת אחד החושים האלה? תהי נקודת הראות שאנו מסתכלים ממנה בשאלה זו איזה שתהיה, אנו מוצאים תמיד יסוד כללי אחד המובן כך: כלי חושינו פועלים רק בסבת הכרל האנרגיות בנייהם ובין הסכיבה המקפת. לו היתה מדת חס העולם שוה בכל מקום למדת חס גופנו, כי אז לא הרגשנו את החס, כמו שאין אנו מרגישים בלחץ האוויר התמידי, שתחתיו אנו חיים, רק ביצרנו מקומות בעלי העקה אחרת, רק אז אנו מרגישים בה.

הקורא איולי יסכים לזה, אבל בכ"ז עוד יסרב לעוב את הגשם, כי הלא אי אפשר לאנרגיה בלי נושא, אולם אוסתולד שואל מצדו: נושא זה למה? אם כל מה שאנו משיגים מהעולם החיצוני אינו אלא רק היחוסים השונים בין מיני האנרגיה, איזה יסוד יש לנו לצרף בעולם עוד דבר אחד, שאין אנו יודעים אדותיו מאומה? דעת הקורא לא תתקדר עוד במח ואולי ישאל עוד: הלא האנרגיה היא רק דבר ברזי. מופשט, בעוד שהגשם הוא יש ריאלי. להפך, עונה על שאלה זו אוסתולד: — הגשם רק פרי ההגיון הוא, אשר בדינו מלבנו, ובאופן בלתי משובכל כלל, למען נוכל לתאר לנו את היסוד התמידי בחילופי החויונות הבלתי נפסקים. עתה כאשר אנו מתחילים להבין, כי המציאות הפועלת עלינו היא רק האנרגיה, עלינו להתבונן ביחוס שני המושגים האלה זה לזה ואין ספק, כי בחינת הישות יש ליחוס רק להאנרגיה.

הדבר הזה עודנו בולט ביותר מהתפתחות ההסתורית של המושג המענין אותנו. אנחנו ראינו כבר, כי מטרת המדע היא להוסיף ולהמציא תמידיות (Invarianten) כלליות, וכן גם ראינו, כיצד התרחבה הראשונה של התמידיות האלה, העצם למושג הגשם, ז"א עצם בעל היקף, משקל ותכונות חמיות. אך הדבר נכח למבין, כי מעצם וראשונה לא היה המושג הזה מספיק לבאר כל החויונות בחלופם הבלתי פוסק, ומימי גלילי הוסיפו לו את מושג הכח למען מלא את דרישת ההתחלפות התמידית הזאת. אולם למושג הכח חסרה תכונת התמידיות, האי-השתנות ואחרי שהומצאו במיכניקה מושגי ה"כח החי" ו"כמות העבודה", שיש להן במקצת תמונת תמידיות, המציא מאיר באנרגיה את התמידית היותר כללית, המושלת מהעת ההוא בכל מקצוע הכחות הפיזיקליים.

לפי ההתפתחות ההסתורית הזאת קימים הגשם והמרץ זה על יד זה ועל יחוסם לבין עצמם יכולים אנחנו להגיד רק כי הם באים תמיד יחדו, כי הגשם הוא נושא האנרגיה וכליה.

אבל האם שונים הגשם והאנרגיה זה מזו כמו הגוף מהנשמה? או אולי נמצא כבר במושג האנרגיה, הכל מה שאנו יודעים ומביעים על דבר הגשם, עד כי רק

בעזרת הגדל הראשון לבד יכולים לנו לתאר את כל החזיונות כלם? לפי הכרתו של אוסטרולד, אין שתי תשובות על השאלה הזאת. במושג הגשם נמצא קודם כל העצם ז"א הפוח להאנרגיה של תנועה (Capazität der Bewegungsenergie) אחרי כן מלוא המקום או האנרגיה של ההיקף (Volumenenergie), אחרי כן משקל או צורה מיוחדת צורת האנרגיה של המצב (Lagenenergie), הנראה בכח הכובד ולבסוף התכונות החמיות ז"א האנרגיה החמית. לנו רואים אפוא כי אין בגשם אלא אנרגיה לבד, ואם נשער לפנינו את הגשם, שנסתלקו ממנו מיני האנרגיה השונים, אז לא ישאר ממנו מאומה וגם המקום, שהוא תופס, בכלל, יען כי לנו מכירים בזה האחרון רק לפי האנרגיה הנחוצה למען לחדור לתוכו. מכאן יוצא לנו, כי הגשם אינו אלא קבוצת אנרגיות שונות מדובקות ומאוחדות במקום והכל מה שאנו רוצים להחליט על הגשם לנו מחליטים על האנרגיות האלה.

אוסטרולד מברר את רעיונו העיקרי הזה ע"י משל פשוט מעט אבל ברור כל צרכו. שערנו בנפשכם — הוא כותב: — כי חבטו אתכם במקל; מה אתם מרגישים: את המקל או את האנרגיה? על השאלה הזאת יש רק תשובה אחת: את האנרגיה; המקל כשהוא לעצמו הוא תמים וצנוע כמרם שמנופפים אותו. אבל הלא יכולים לנו יעיר הקורא, — להתנגף גם על מקל נח בלי תנועה; נכון הדבר: המהות שאנו מרגישים בה במקרה זה אינה אלא, כמו שבכר אמרנו, רק ההבדל בין מצב האנרגיה מבחוץ ובין מצבה בכלי חושינו; ע"כ אחת היא אם חבטנו המקל או אם אנחנו נתקלנו בו. אולם אם יש לנו ולמקל מהירות שזה ומקנות לרוח אחת, אז המקל אינו מתקיים בשביל חוש מושגנו, יען כי אינו יכול לבא אתנו במגע ולעורר חלוף האנרגיה.

הדעות המובאות לעיל מראות לדעת, לפי הכרתו של אוסטרולד, כי הכל מה שאנו יכולים לתאר ברמיונו בעזרת המושגים חמר וכן, נוכל לתאר לנו באופן עוד יותר טוב בעזרת המושג האחד של אנרגיה. לנו משיגים את המטרה הזאת ע"י מה שאנו מעבירים את המגולות והחקים השייכים לשנים הראשונים על האחרון היחיד. יתרון ההעברה הזאת הוא, כי הסתירות הנמצאות, כפי שראינו כבר, בהשקפת העולם הגשמית, נעדרות פה כל עיקר. מבלי עשות כל השערות על יחוסיו צורות האנרגיה השונות זו לזו, מלבד חק השתמרותה, לנו משיגים את החפש לחקר אחרי תכונות הצורות האלה באופן אוניקטיבי. כך לנו יכולים בעזרת נתוח מדויק של התכונות הנזכרות ועריכתן במשטר נכון ליצור שימת צורות האנרגיה השונות. השיטה הזאת, כתתה לנו היכלת להבין כמה הצורות האלה דומות זו לזו ונבדלות זו מזו מצעידה אתנו קדימה יתר הרבה, מאשר לולא שמנו לב כלל להבדלים האלה, כהאמינו באחדות בנינו הפנימי. דוגמה טובה לבאור הרעיון הזה, מביא אוסטרולד מההשערה הקונמית על דבר מצב הגופים האירי המפורסמת בימינו מאד. לפי ההשערה הזאת מתבארת העקת הקיטור ע"י התרחפות חלקיו הקטנים, הנמצאים בתנופה תמידית, זה מזה. ההעקה — הוא גרל חסר כוון מפרשי: הקיטור מעיק בכל שזה לכל צד; אבל הרחיפה יכולה להתפעל רק ע"י פרודה מתנועת זאת התנועה היא בהכרח בעלת כוון מיוחד. מכאן, כי העקה ורחיפה אינן משתנות זו לזו. ההשערה הקונמית באה בעקפין על המעצור הזה ומניחה, כי הרחיפות

מתפעלות לכל רוח בלי הבדל ומכסה באופן מלאכותי את תכונת הדחיפה — לפעל רק בכוון מיועד.

במקרה הזה עלתה בדינו ההסתגלות המלאכותית של תכונות האנרגיות השונות, אולם במקרים אחרים אין הדבר אפשרי כל כך. לדוגמת של אלה האחרונים יכולים לשמש גורמי האנרגיה החשמלית — למשל מאמץ* החשמליות או כמותה, אוסתולד מציע לכנות גדלים כאלה בשם בעלי קטבים או קטביים, ברצותו להביע בזה, כי הם אינם יכולים להרשם רק במספרים לכד כי אם גם עוד כסימני החיוב או השלילה, עד כי סך הכל של שני גדלים שווים אבל הפכיים כסימניהם שקול כנגד האפס ואינו חשוב כפלים. במיכניקה אין גדלים קטביים כאלה: זוהי הסבה שלא עלה הדבר למצא השערה מיכנית מספקת בשביל החזיונות החשמליים, לו יכול הגדל המיכני לסמן גם את תכונת הקטביות כי אז היה לנו חמר לתאור מיכני של אחרים מחזיונות החשמל. אמנם גם אז מאמין אוסתולד, כי הבאור יצמצם רק בחזיונות אחרים, ואי-השכלול של כל ההשערות המיכניות בלי יוצא מהכלל יראה גם פה.

אבל אם באמת חקי חזיונות הטבע אינם אלא חקי צורות האנרגיה המתאימות, הלא נשאל: מה הועילו חכמים בתקנתם, ז"א איזה יתרונות אנו מוצאים בתיאוריה החדשה?

יתרונה היותר חשוב הוא כי היא מהירה מכל השערה. אנחנו חודלים לבקש את האמומים, שאין אנו יכולים להסתכל בהם, ולא את הכחות הפועלים ביניהם, שאין אנו יכולים להוכיח במציאותם; להפך, מדי פעם שאנו רוצים לשפם על איזה חזיון, הגנו מתאמצים רק להועיד את מין האנרגיה וכמותה הנכנסת ויוצאת; אותה יכולים אנו למד, והכל מה שאנו צריכים לרעת אפשר לסמן בתמונה הנדסית. מה רב ערך יתרונה של התיאוריה החדשה בכחינה מימדית, זאת יבין כל אחד מי שהיה לנו נוקפו תמיד תחת אכפת אי-ההסכמה או גם המשמטה בין העובדות האמתות ובין ההשערות, המתגלה בימינו בחמיה ובפיזיקא, האנרגיטיקה — היא הדרך היחידה, שבה אפשר למלא את דרישתו של קירכהוף, שלעתים קרובות כל כך מכינים אותה באופן משובש, היינו להחליף מה שאנו קוראים, באור" הטבע בתאורה.

אוסתולד נוגע עוד בקצה דבריו בשאלה הזאת. מדי פעם כאשר יעלה בדינו הדבר להשיג במקצוע ידוע אמת חשובה ופוריה בכל פשמות רוסמותה נומים אנחנו להכניע תחתיה את הכל לחלוטין, מה שנוגע באותו המקצוע באיזה אופן שיהיה. משנה זה אנו פוגשים לעתים קרובות בדבריו ימי המדע, ע"כ אנו צריכים לשאול עצמנו: המשיגה האנרגיה הנחוצה ומועילה כל כך להבנת הטבע, גם את המטרה הזאת? או אם ישנם גם חזיונות כאלה, שאי אפשר להתארם לנו לגמרי בעזרת חקית האנרגיה הידועות לנו כעת?

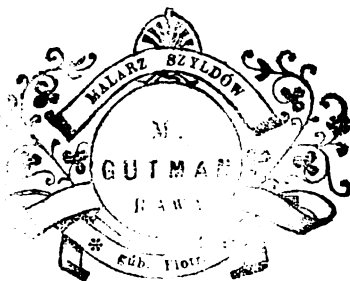
אוסתולד עונה על השאלה הזאת בשלילה, אף כי יתרונות השקפת העולם האנרגטית רבים מאד לעומת זו המיכנית, אבל כבר נס עתה אנו מוצאים ענינים

напряжение. (*

אחדים שאינם נכנסים בחוג הנחות האנרגיטיקה ולזוכיחים אותנו לפיכך בקיומם של נורמים אחרים, היוצאים מגדר פעולתה, תורת האנרגיה תשאר על יד הנורמים היותר רחבים האלה, אבל לא תהיה לעולם ליסוד הכולל הכל לבאור חיוניות הטבע, כמו שהיא היום, היא תהיה רק פרק אחד של יחוסים יותר כללים, שאין לנו כעת כל מושג מתכניתם.

לבסוף ממשים עוד אוסתולד, כי כל הרברים האמורים אינם מקמינים כלל את ערכו של הפרוגרם, כי אם להפך עודם מגדילים אותו כמה שהם מראים לנו עוד פעם יתרה, כי המדע אינו יכול ואינו צריך להכיר לעולם כל גבול לחנועתו קדימה, בשעת מלחמתנו בעד ההמצאה החדשה אין העין צריכה להיות עצומה, כי אם לראות, כי אחרי הארץ הלכודה משתרעות עוד כברות רחבות ידים שגם הן עתידות להלכד בימים יבואו. לפנים היו האבק והעשן מצמצמים את ההשקפה בנכול שדה הקמל, בזמן הזה מורים כאבק שרפה בלתי עשן, והעובדה הזאת, הנאותה לנו, יחד עם זה סמילה עלינו את החוכה, לבלתי הכשל במשגי התקופות הקודמות.

הפוגרומים בחדש מרחשון תרס"ו.

(כרוניקה).

... שאם באנו לכתוב, אין אני מספיקים". יותר מאשר במאה ועשרים ערים, עירות ומושבות נשפך דם ישראל בחוצות, לעיני השלמונים, המפקחים על הסדרים, ובעזרתם; אלפי הרונים ועשרות אלפי פצועים התגוללו בחוצות; בתי ישראל ורכושו נשרדו ונהיו לאל; כבודנו, כבוד משפחתנו וכבוד בנותינו חולל; דאבון-לב, יאוש, פחד מפני יום המחר, מהומה, בהלה ומנסה—זהו הפרי הראשון, שהביאה לנו, הקונסטיטוציא" הרוסיה תכף אחרי התערמה ביום 17 לחדש אקטובר (ב' מרחשון) שנה זו.

בתוך בלבול הידיעות התלגרפיות מפטרבורג ע"ד התמורות בשלמוני הממשלה העליונים, ע"ד מחשבותיה הטובות של הממשלה הפטרבורגית לעתיד וכו' וכו', בתוך המון הידיעות התלגרפיות מערי השדה ככל קצוי ארץ רוסיה ע"ד דימונסטרציות ומניפסטציות שונות ומשונות, — החל התלגרף ביום 19 אוקטובר להביא לנו ידיעות ע"ד מקרה בודד של פוגרום באיזו עיר, ואחרי כן — עוד פוגרום ועוד פוגרום, עד, כעבור שנים-שלושה ימים נהפכו המגלות של הסוכנויות התלגרפיות למגלת-איכה, לקינה יהודית ארוכה כארך יסורי-גלותנו הנצחיים.

בערי-הנגב, המקום המוכן תמיד לפורעניות, התחילו הפוגרומים ויקיפו את כל החבל הדרומי-מערבי, ואחרי כן התפשטו הלאה. בערי: אודיסה, אקרמן, ארהוב, אכוחוב, קיוב, רוסטוב-דון, ניקוליוב, תיאודוסיה, קרמנשוג, קישינוב, סימפּרופול, סמולניסק, רומני, קורסק, יארוסלב, מאריופול, נובוטשרקאסק, טשירי-ניגוב, קמנץ-פודולסק, חרקוב, וויניצא, גולטא, וועליקי-לוקי, סודוא, נובוגרדי-סעווערסק, יענורבסק ועוד ועוד נשפך דם ישראל לרוב במדה שלא היתה עוד כדוגמתה

מי סדר, מי ערך את הפוגרום, מי צוה לשחט אלפי בני ישראל בלי חסות ומגן? — הממשלה המרכזית בפטרבורג, השלמונים המקומיים או כי זוהי היתה רק תוצאת החמר המתפוצץ, שנצבר מכבר במעמקי נפש העם יושב הארץ, ועתה, אחרי הנתן ה"חופש" הרוסי, התגלה בתמונה איומה כזו?

השאלות האלה לא נפתרו עוד בכירור. רמזים היו בודאי מהמקומות הגבוהים, שאין להפריע בעד התגלות רגשי העם; במקומותיהם והוכנו ונסדרו בודאי הפוגרומים האלה; הצבא והשלמונים המקומיים ברוב המקומות לא רק שלא עצרו בער הפורעים, אך הם הלכו בראשם, שלמו, שכר" לפורעים על עבודתם וכדומה, ופטרבורג הקונסטיטוציונית" לא הענישה כלל את שרי-הפלך האלה, שרי השטרים ושרי הערים; להפך, אהדים מהם עוד וכו' ל"ראיונות"...

העם המאמין והרואה את היסודות הישנים המתמוטטים, האדמיניסטרציא

המפחדת לנפשה, הממשלה היראה מההטיטמות כל אלה דחפו את התנועה כלפי היהודים, ותוצאות הרבר הזה: פוגרומים גוראים. כשרטומים כוללים, באפיוזורים בודדים נציב זכרון לימי טביחת היהודים ברוסיא — לימי מתן הקונסטיטוציא הרוסית. תהי זאת למצבת זכרון על קברות אחינו הקרושים!

אודיסה.

יותר משלש מאות הרוגים, כחמשת אלפים פצועים או שהימלו בהם מומים במשובת אכוריות שאין כמוה". אין די מלים לתאר את כל הבלהות והפחדים, שעברו על אודיסה. שבל אנוש לא יעצור כח להבין ולהשיג את כל רגש הבהמיות הנוראה, את אכוריות פריצי חיות, את העריצות הפרועה, אשר בה הרגו ויקרעו לקרעים ישישים בני שבעים ועוללים יונקי שדים. כלהות זיטוסיר, קישיניב ומחוזות הרמים בבאקו יחורו מול כל מעשה האימים וההרג הרב אשר היו באודיסה. ארכעה ימים וארכעה לילות של ברי-תלמי, שבהם נשפך דם אדם כמים בלי הרף" — כן מתחיל סופר אחד לתאר את מיראות אודיסה.

מקרי רציחות יהודים קרו באודיסה עוד לפני התפרסם המניפסט ע"ד הקונסטיטוציא, אך הפוגרום האמתי התחיל רק בו ביום שנתפרסם המניפסט. שוטרים, זנדרטים ושאר פקירי הפוליציא, שהתחפשו בכנדים פשוטים, הוליכו את ההמון להתנפל על היהודים, שונאי הקיסר וארץ-הטולדת".

בראש המחנה הלכו קוזקים או שוטרים ואקדחיהם בידיהם, אהריהם חוליגנים נושאי איקינין יתמונת הקיסר, ובשירת ההימנון הלאומי ובקריאת, הכו את היהודים" ערכו את המטבח.

מחנות החוליגנים נפרדו לקבוצות קבוצות, הלכו בסדר כבתים וכחגנויות וישכרו יהרסו וישדו, את כל אשר פגשו בדרך המיתו באפן אכורי.

אגודות, ההגנה העצמית", שבהן השתתפו סטודנטים אף שלא מכני ישראל, הועילו אמנם במקומות אחדים; בעזרתן נצלו משפחות אחדות מהרג, אולם בכל מקום שהקוזקים ואנשי הצבא ראו את המנינים" ירו גם אליהם ולא נתנים להגן על היהודים.

ע"ד אכוריות הפורעים מספרים עדי ראייה פרטים רבים, שאחדים מהם נציין בזה: אשה אחת הכריח ההמון לפתוח את פיה וישימו בו קנה רובה ויורו; ההוללים ענו נשים וכתולות ויכרתו את שדיהן ויגורון לגורים וישליכום דרך החלונות; ילדים השלכו מן הקומות העליונות; היו מקרים שילדים קטנים נגזרו לגורים; היו גם מקרי סרום; במילדבנקא התפרץ קוזק אל אחד המעונות ויודיע לדירים בו, כי הוא חפץ להרגם ויציע לפניהם להניד לו במי יחל, האב והאם התחילו מתוכחים ביניהם: כל אחד חפץ למות ראשונה; בביהכ"נ, מתנת אל" בקעו במן בן שמש, ויכריחו את האב להתעטף במלית ולקראו תפלה על גוף הבן; אנשי הצבא חטפו נער אחד ויצוו עליו להרים את ידיו ולעמוד ישר, והם כוננו את נשקיהם לירות

אליו, שערות הנער הפכו לבן כרנע; במולדבנקא הרגו אב ואם לעיני בנם יחידם, נער בן עשר שנים, והוא השתגע ורץ במקום למקום וקרא, אבא, אבא; בעלית קיר בית אחד מצאו שלשים וששה יהודים שחוטמים. מקירם רגילים היו בימי הפוגרום באודיסה לקרוע בטן איש ולמלאותה נוצות.

לפי שהוברר אחרי-כן, היה מספר החוליגנים, שנשכרו בכסף ע"י הפוליציא להרוס את בתי-היהודים ולהרגם, לא יותר מאלף איש, ולוא חפצה הפקירות המקומית להניא בעד הפורעים, כי עתה הספיקה רוטה של צבא. ולוא גם נתנה הרשות להגנה העצמית לעשות את מעשיה, כי עתה גם היא היתה מספיקה למדי להגן על השודדים, גם בלי עזרת צבא.

אך באמת לא רק שהמצביא הברון קאולברס ושר-העיר ניידהארט לא הסתפקו ב,שב ואל תעשה", אך הם עמדו כל העת בחבוק-ידיים ויתנו להורות פנים, שדם ישראל הותר. לדיפוטציות הרבות שבאו לבקש מהם להגן על היהודים האומללים ענו שניהם, כי אין לאל ידם לעשות מאימה.

על יסוד עובדות מדויקות שאין להסתפק באמתתן, הוברר: הפוגרום נערך בידי הפוליציא, שפקידיהם, אשר עפ"י רוב התחפשו בכגרים פשוטים, הלכו בראש הפורעים, ויקראו לעם להרוג ולהשחית את כל היהודים ויפיצו שמועות בדויות ע"ד אכזריות היהודים, ולזולם בכבוד קדשי הגוצרים וכו'; השלטונים העליונים המקומיים לא עשו את המוטל עליהם בשעת הפוגרום ויחיו באחוה עם הפורעים; הצבא השתתף בפוגרום ויעזור לפורעים במעשי החמס, בהריגות ובמעשי האנס; לפני הפוגרום עברו בין ההמון מסיתים, שנועדו מקודם לתכלית זו; את התלגרמות שנשלחו לפטרבורג לבקש עזרה עצרו ימים אחדים בפוסתה המקומית; אנשי הצבא והקוזקים לא רק שלא הגינו על הפורעים, אך הם עצרו בעד אגרות ההגנה העצמית; הצבא לא נתן לרופאים ולסניטרים להושיט עזרה לפצועים; שוערי הכתים הראו לפורעים את מעונות היהודים וישתתפו גם הם בחפוש היהודים בטחבאות הכתים; הפוליציא שלמה לחוליגנים עושי הפרעות מן 80 קאפ' עד 3 לובל ליום; באוניברסיטה האודיסאית יש תעודות, כי הפריסטאבים חתמו על הוראות בדבר סדר הפוגרום; מאודיסה נשלחו תלגרמות אל אכרי הסביבה, כי היהודים תלכים בהמון להתנפל עליהם ולכן עליהם להזריין ולהכות ביהודים ועוד. על דרישות החברה העברית והרוסית המתקדמת למסור לדין, את התלוינים קאולברס וניידהארט נענתה הממשלה, ותמר את ניידהארט ממשרת שר העיר באודיסה ותמנהו לשר-פלך ניוני-נובוגורוד; אך תושבי זו האחרונה הודיעו, כי לא יתנו לרוצח הזה לבוא אליהם, והממשלה הוכרחה אחרי-כן להודיע, כי ניידהארט לא יכהן במשרת שר-פלך ניוני-נובוגורוד.

בימים האחרונים נשלח לאודיסה הסינטור קוזמינסקי ואתו עוד איזה פקידים אחרים משלטון המשפט לחקור את פרטי הפוגרום הנורא בעיר והאשמים בו.

ק י ו ב .

הפוגרום התחיל ביום 18 אוקטובר, בעת שמחת העם טפאת התפרסם

הקונסטיטוציא. בעת המניפסטציה הגדולה ירו אנשי-הצבא אל ההמון השלו ותהו מהומה גדולה. ופתאם נגלו חולינגים שונים בתוך המהומה ויתחילו בפוגרום. הפורעים התחילו את עבודתם בחלק העיר הנקרא פודול, ויציתו אש בשוק, ויהרסו וישדו את חנויות היהודים. מעשי ההרס ארכו כג' הלילה. למחרתו שודרו ונהרסו חנויות היהודים בכל העיר וגם ב"שוק היהודי". הצבא והפוליציא לא עצרו בפני הפורעים.

ביום 20 אקטובר התחיל ההרג ביהודי פודול ושוד מעונות פרטיים; לא ננעו רק במעונות שנשמנו באות הצלב. ההריגות והשוד ארכו עד שעה מאוחרת כלילה. הצבא לא עצר בפני הרוצחים, אך עמד כל העת ולא נתן להגנה העצמית להציל את היהודים מידי הורגיהם. הצבא המטיר כדורים אל כל הבתים, שנשמעו מהם יריות אל הפורעים.

האינסטיטוט המכני שלח אל היו"ר בסוד-המיניסטרים הגרף ויטה תלגרמה לאמר: "העיר שטופה בדם; הצבא מתהולל, המאה השחורה הוסתה, פוגרום נעשה ביהודים. מכל שעה של התמהמהות צפויה שפכות-דמים במדה הכי-גדולה". והפוגרום הלך ונמשך תחת חסות הפקידים; באיזה מקומות השתתפו אנשי-צבא בשוד, ויכוזו גם הם את רכוש היהודים. איזו אופיצרים נסו להגן על היהודים, אולם הם פגשו תרעומות מצד הפקידים הנבוהים עליהם ורק אחרי שקבלו השלמונים המקומיים תלגרמה מאת הגרף ויטה לאחוז באמצעים נמרצים חדל הפוגרום.

הוברר, כי הפוגרום נערך ונסדר עוד לפני התפרסם המניפסט; עוד ביום 17 אקטובר בבקר חלקו קולות-קריאה בין העם להכות ביהודים. קול-קריאה אחד, שנפוץ לאלפים בין ההמון הפשוט נקרא בשם: "הכו את הז'ידים!". בעת הפוגרום נצטוו הרכבים הנוצרים לבל יקבלו נוסע יהודי, אפילו אם יבטיח להם שכר גדול. הרבה יהודים הוצאו מן הכרכרות ע"י החולינגים ויסחבום לארץ יכוש וימיתום במיתות משונות, ועל הרכבים איימו השודדים כי יהרגום, אם יעיוו לקחת נוסע יהודי.

עדר-ראיה מספרים, כי איזה גינרל עבר על סוסו בין מחנה הפורעים ויקרא אליו אחרים מהם ויסיף להם איזה דברים. תכף נשמע קול הרועה וכל הפורעים בעזרת הפאטרול החלו לנפוץ ולהרוס שורת חנויות עבריות. מספר ההרוגים והפצועים עולה למאות איש; נזק היהודים עולה לעשרות מיליונים רובל.

בימים האחרונים נשלח לקיוב הסינמור טוראי עם עוד איזה פקידים לחקור את סבות הפוגרום והאשמים בו.

רומני.

הפוגרום פרץ ביום 28 אקטובר, אחרי שנערכה מניפסטציה פטריוטית מפאת פרסום המניפסט ע"ד החופש. רוב חנויות היהודים ובהיהם במרכז העיר, ביהכ"ג הגדול עם ארבעים ס'ת, הביבליוטיקה העברית נשרפו. רחוב השוק, הרחוב

היותר יפה, עלה על המוקד עד שנהפך לכבר מצא רק גלי אבנים, אודים עשנים. חמשה יהודים נהרגו, אחד נשרף ראשו מטה אחרייכן מכויותיה, את פני אחרים מההרונים איאפשר היה להכיר, כי נתמעכו פניהם מטהלומות הקרדומים. לערך חמשים איש נפצעו פצעים קשים.

לעני השמש, בפני הפוליציא והקווקים, שדרו ושרפו הפורעים, ואחרי-כן המעינו את הרכוש השדוד בשקים, בסלים ובעגלות; לימי הפוגרום, שנמשך שני ימים ושני לילות רצופים, באו אכרי הסביבה.

הפוגרום נסדר מראש עפ"י תכנית ערוכה ע"י ראשי המאה השחורה; כל מעשי הפורעים נשאו עליהם אופי של הסתדרות; הם נחלקו לשיירות-שיירות למען יספיקו להחריב את כל חלקי העיר הגפורים, ובדיקות נמרצה ידעו לפסוח על בתי הגזרים וחניויותיהם.

קישיונוב.

הפרעות התחילו ביום 17 אקטובר. ביום ההוא היתה התנגשות בין הפועלים הדורשים להפסיק את העבודה, ובין החוליגנים השונים, ואלה האחרונים שפכו את חמתם על היהודים.

ביום 18 אקטובר בערב, אחרי שביום נערכה דימונסטריצא בדגלים אדומים מפאת פרסום הקונסטיטוציא, נערכה גם מצד הפטריוטים תהלוכה בהמון. הנואמים הודיעו, כי חרות נתנה רק לפראבוסלבים ולא ליהודים וכי החובה על העם להציל את הקיסר, המעונה בידי היהודים. התהלוכה נגמרה בקריאות, מות ליהודים! יחי קרושכין!

הפוגרום לכל פרטיו התחיל ביום 19 אקטובר. החוליגנים ירו אל בתי היהודים, הציתו באש את בתי היהודים, והצבא עמד על ידיהם ולא נתן לאגודות ההגנה העצמית להגן על אחיהם.

מחנות מחנות סכבו החוליגנים, שביניהם נמצאו פורעים מומחים ממוסקבה, בחלקי העיר השונים ויהרסו, וישדרו, ויכו, וירצחו ויאנסו. הדראגונים והפוליציא גמרו מה שלא הספיקו לגמור הפורעים עצמם.

רבים הם הבתים ההרוסים והאנשים ההרונים בידי הפוליציא והצבא, מאשר בידי החוליגנים הפורעים. רוטה שלמה של אנשי צבא ירתה במשך שעה וחצי אל אחד הבתים ברחוב הארמיאני, רק מפני שמן הבית הזה אמרו להגן על נפשם ויורו אל הפורעים. נכח הבית העמד גם תיתח.

בתים רבים נהרסו על ידי יריות אנשי הצבא ברחוב הארמיאני. משם הובאו אל בית החולים העברי כמה הרונים ופצועים. בערב חדרו היריות. רופאים וסניטרים — כותב סופר אחד — עברו בעיר ויאספו את הפצועים. בעיר שקט ודממה, כמו בעמק רפאים. רק מצעדות משמרות הצבא הפריעו בעד דומית המות. האויר רוח כרם אדם, ברמעות ובאנהות גסיסה. — הפוגרום נפסק רק אחרי שנתקבלה פקודה מפטרבורג.

עשרים ותשעה איש נהרגו בימי הפרעות בקישיונוב, ובהם ארבעה עוללים יונקי שדים. מספר הפצועים גדול מאד.

לשלטוני קישינב, עפ"י הרצאת הנרף ויטה, נתפרסמה תורת הרוממות על
וריותם ועבודתם החרוצה בעת הפיגרום.

קרמנטשוג.

אחרי שנתפרסם המניפסט הודיעו ראש הכרינאדה של הקוזקים ושר השוטרים,
כי עתה, חפשים כל האזרחים. הניגורל ראש הקוזקים בקש גם מאת שר השוטרים
להציא לחפשי ממאסרם את החוטאים הפוליטיים, ובהתאסף המון עם אצל בית
האסירים לקבל את פני המשוחררים — הובו בידי הקוזקים מכות מות.
ובהתאסף העם למיטינג ביום 18 בערב באולמי בית העם, התפרצו אל האולם
קוזקים ויורו ויכו ויהרגו אנשים, נשים וילדים.

בבקר יום 19 אקטובר נודע, כי הקוזקים והפוליציא מרכים להפיץ שמועות, כי
בעת המיטינג באולמי בית העם קרעו דיהודים את תמונת הקיסר. ובאמת היצאה
התמונה עוד לפני התחלת המיטינג למקום בטוח, ושם נשארה במשך כל העת. קרבת
הפוגרום הורגשה באויר.

לדיפומציא העברית ורב העדה בראשה, שבאה לבקש מאת הניגורל של הקוזקים
להגן על היהודים במקרה התפרצות הפוגרום, ענה זה האחרון, כי הוא אינו יכול
לערוך בעד מעשי הקוזקים המתמרמים מאד על היהודים. גם שר השוטרים ענה
לדיפומציא, כי העם קוצף על היהודים.

בצהרים נתנו לחוליגנים בחנם יין שרף, ובשעה השלישית התחילה דימונסטריציא
פטריוטית, שבה השתתפו שר השוטרים, סגנו ועוד רבים מפקידי הפוליציא. היהודים
שנפגשו בדרך הוכו. התהלכה, שהלכה הלך וגדול, פנתה אל הדומא העירונית,
ובשירת ההימנון הלאומי עברה ברחובות ותהרום את חנויות היהודים.

הריסת חנויות היהודים נמשכה כל הלילה, ותפסק רק לאור הבקר. בבקר באו
אל העיר האכרים מהכפרים והמושבות הסמוכים ויספרו, כי בלילה באו אליהם קוזקים
ויבקשו מהם לבוא קרמנטשוגה, מפני שנתקבל הרשיון לשוד את היהודים במשך
שלושה ימים.

אחרי הנמר התפלה בבית הכניסה לפראבוסלבים יצא המון גדול בלויית מקהלת
הצבא וכידיהם תמונת הקיסר ויגשו עוד הפעם „לעבודה“. בראש המון הלכה
הפוליציא. ביום הזה נהרסו, מלבד בתי המסחר של היהודים, גם מעונותיהם הפרטיים
בערב, בשעה 8, נחלק המון לשני חלקים; האחד פנה לעבר מסלת הברזל,
שרוב התושבים שם הנם יהודים עניים, והשני — אל המושבה קרוקוב, אשר
לעבר הדיניפר. האופיציר, ששמר את הנשר בראש רומה אנשי צבא, מאן לתת להמון
ללכת לקרוקוב. אולם סגן שר השוטרים דרש ממנו, לפנות את הדרך בפני הפורעים.
בקרוקוב נהרסו ונשדדו כל חנויותיהם ומעונותיהם של היהודים; רק שני מעונות
נשארו שלמים.

גם בקרוקוב לא עשתה הפוליציא מאומה בשביל לעצור בעד הפורעים. הצבא
עוד עזר לפורעים להרוס ולשדוד. — הפוגרום חדל רק ביום 21 בבקר, אחרי שהורבקו
הודעות, כי בעיר הוכרו מצב המלחמה.

עדי ראייה מספרים, כי בעת הפוגרום עבר שר השוטרים ברחובות העיר המרכזיות ובפגשו נוצרים ממכרו הגיד להם: „אל תסתירו את היהודים בבתיכם; היציאו אותם; צריך לשים קץ ליהודים“. השוטרים התחפשו בכנדים פשוטים וילכו בראש ההמון להראיתי את בתי היהודים.

אותם השיבירים התגנבו חרש אל חצרות בתי היהודים ויורו משם לאית, כי במקום הזה צריך להחל בפוגרום. ירו והשליכו אננים אל החלונות, למען ימלטו היושבים החוצה ואפשר יהיה להפיר מעליהם את בניהם וכדומה. ובה בשעה שהחילוננים שדרו וחמסו, ירתה הפוליציא בלי הפסק אל אנודות ההגנה העצמית. במשך שנים אחדות קבל שר השוטרים מידי היהודים העשירים שלשת אלפים רובל לשנה והיא הבטיח להגן עליהם מפני פוגרום. אולם בשנה הזאת לא קבל את „משכרתו“ זה, מפני שיהודי קרמנמשוג חללו לפחד.

א ר ש א .

אחרי התקבל ידיעות פרטיות ע"ד המניפסט, ערכו המתקדמים מבין היהודים והנוצרים מניפסטיציא, שבה השתתפו גם שלטוני המשפט המקומיים.

ביום 20 אקטובר בלילה הלכה הפוליציא בלית מנהיגי „המאה השחורה“ ושר המחוז בראשה אל המגרש שלעבר הדינפר — קן בעלי „המאות השחורות“, הרוצחים — וידברו על לבם לערוך פוגרום. הפריסטאב מארזולבסקי שלח פקודות תכופות לכל הכפרים שכל האכרים מחויבים לבוא העירה מזוינים כל אחד במה שיוכל, ואם לא — ישלמו קנס בסך שלשים רובל.

עוד בו בלילה אמר המון שכורים לערוך פוגרום, אולם צעירי ישראל עמדו בפני ההמון, ולכן החלט לערוך את הפוגרום ביום השני בבקר.

בבקר באו העירה האכרים מהכפרים הסמוכים מזוינים בקרדומות בכשילים ובאקדחים, ותחת הנהגת כהני הדת ערכו תהלוכה פטריוטית וישאו את תמונת הקיסר. נואמים אחרים נאמו ע"ד הנחיצות להכות את היהודים.

חניויות היהודים נסגרו תיכף. התושבים נחבאו בבתיהם. התהלוכה, שכהני הדת ושתי ראמות אנשי צבא הלכו בראשה, עמדה ליד ביתו של חפץ. הכית נשדר, וכל יושביו נרצחו כאפן אכורי כמעמד כהני הדת והפוליציא. חייקין ואשתו, זקנים בני שבעים נשארו בדרך גם חיים, אולם הוכו ונפצעו פצעיו מות. הפריסטאב מארזולבסקי ועוד אחדים מפקידי הפוליציא השתתפו ברציחת היהודים. ע"י החקירה והנתוח הוברר, כי בתו הצעירה של חפץ נאנסה במרם שנרצחה.

למחרתו נערכה עוד הפעם תהלוכה פטריוטית ליד בית התפלה; נאמו נואמים ויקראו למחות את היהודים מתחת השמים. אח"כ התחילה הריסת החניויות והבתים, אל ההגנה העצמית, שהספיקה להסתדר לאותה שעה, ירה הצבא.

ברחוב הוויטבסקית, במרחק ווירסטא אחת מן העיר, נהרגו שמונה יהודים, ששמו בסירה בנהר דניפר מהעירה דוברובנא. בעיר נהרגה באכרויות נוראה עלמה בת עשרים, פיוזנר. בבית הנתכיבת נהרגו חמשה יהודים שבאו משקלוב.

ביום 23 אקטובר בא לארשא סגן שר הפלך ונקראו דראנונים. הוא הבטיח

ליהודים שלא יאונה להם כל רע וגם יעץ לפתוח את החנויות. כעבור חצי שעה באו הפורעים ובמעמד הדראטונים הרסו את החנויות ובתי המסחר.
ביום 24 אקטובר חפשו האכרים מעבר לרניפר שכונה יהודים ויביאום אל נגד בית הכנסת ויהרגום באפן אכזרי, כגורם איתם לגורים בקרדומותיהם. למקום הרצח באו דראטונים ושר המחוז, אך אף אחד מן הרוצחים לא הובא במאסר.
לארשא בא ביום 20 אקטובר בפקודה מיוחדת מאת שר פלך מוהילוב הצורך הנדע קלינגנברג סגן שר השיטרים כמוהילוב מיזנאלא, הודיע בהשתתפותו בפניגרום שהיה כמוהילוב, בואו עורר פחד. הכהן הפראבוסלבי מאסלוב קרא לנוצרים הנאמנים להציל את ארץ המולדת מירי היהודים. בשעה שנקראה ההגנה העצמית משקלובי דוברוכנא וקאפים, פגשו אותה הפוליציא והצבא. שידעו מקודם את זמן בואה, ויהרג את כל חבריה. כסך הכל נהרגו בארשא 40 יהודים.
מטבח נורא נערך ליהודים בכפרים ובמושבות מסביב לארשא.

יקטרינוסלב.

ימים אחדים אחרי התפרסם המניפסט עברו בשלום, במיטיגנים ובתהלוכות, אך ביום 20 בערב נערכה המניפסטציה הפטריוטית הראשונה, שסיפה — פיגרום. בתי המסחר נסגרו, היהודים נחבאו בבתיהם, וחברי ההגנה העצמית התייצבו על משמרתם. ביום ו', 21 אקטובר, נערכה מניפסטציה פטריוטית גדולה, מפאת עלות הקיסר על כסא המלוכה, ואחרי כן התחילו הפטריוטים האלה בפוגרום. עורכי הפוגרום ומנהלי ההמון עשו סימנים על בתי הנוצרים וחנויותיהם למען ידעו לפסוח עליהם. חניות היהודים הגדולות והקטנות, מעונותיהם ובתיהם נהרסו, נשרפו ונשדדו. את הביוזה הובילו השודדים לבתיהם. עד הערב נפצעו יהודים אחדים פצעים קשים מאד. הפוליציא והצבא, שמספרם היה לא קמין, רופו ויכו את חברי ההגנה העצמית, אולם זו האחרונה, מזוינה במיני נשק שינים, הוכיפה לעמוד על משמרתה כמעט כחרף נפש; חברי ההגנה הוציאו מירי הפורעים שפגשו את הביוזה, ואלה האחרונים מסרו את אשר בידם בלי כל התנגדות, באכרם: שם ליקהים הכל בלי כל ענש, ונקח גם אנחנו". רק בראית הפורעים אנשי צבא ופקידי הפוליציא לא חפצו למסור. אח הרכיב השדוד שביריהם.

בלוית אנשי הצבא נשאו אח"כ הפורעים לבתיהם את רכיב היהודים, ואנה"צ לא נתנו לקחת מירי הפורעים את הביוזה. היו מקרים שאנשי הצבא שדדו ויחמסו בעצמם. במשך שבוע תמים היו היהודים שרויים בפחד ויהיו הפקר הם ורכושם, ורק אחרי עבור שבועה ימים אפשר היה להוביל לקברות עד שמונים הרוגים ומתים מפצעים, ועד העת ההיא לא חפצו היהודים לסכן את נפשם והיו מתוראים לצאת מפתח ביתם ההוצעה.

ניקוליוב.

הפוגרום התחיל ביום 19 אקטובר בבקר בעת ובעונה אחת במקומות שונים בעיר. הפורעים עשו את מעשיהם תחת חסות הקווקים והרכבים מבין פקידי הפוליציא. השוד וההריגות נמשכו שני ימים רצופים. לקול שירת ההימנון הלאומי, תחת חסותם של הדגלים הלאומיים ותמונת הקיסר, בעזרת הקווקים ופקידי הפוליציא הכו ויהרגו הפורעים את היהודים, שדרו ויהרסו בתים, הפכה לגלי עפר ואפר רק את בתי היהודים, ויפסחו בריוק על בתיהם וחניויותיהם של אי-יהודים, רק במקרה סבלו איוו משפחות וחנונים קראים. ההמון שדד לעיני שר-העיר וראש השוטרים, לעיני פקדי הפוליציא והצבא, שגם הם השתתפו בשוד. מאות עדים מאמתים דבר זה.

ברגע אחד נמלא אייר העיר אנחות ונאקות המוכים והפצועים. לבתי המרקחת, לבתי החולים הביאו אחד אחר אחד את הפצועים והמוכים, הביאו גם הרונים. פקדי הפוליציא, מלובשים בגדי אנשים פשוטים, הלכו יחד עם הפורעים, יחד עמהם הרסו את בתי היהודים וחניויותיהם, יחד עמהם הכו ויפצעו. השלמונים עמדו מרחוק. אולם תכף בנסות איוו יהודי להגן על עצמו ולעמוד נגד הפורעים, התחילו השלמונים להראות את שקידתם, וישתמשו גם בנשק.

כן התהולל ההמון במשך כל יום 19 ובבקר יום 20 אקטובר. אחרי הצהריים התחילו מוכבות בעיר שמועות, כי לעת ערב יבוא הקץ לפוגרום מפני כי ראש העיר הרשה להמון, להשתעשע ולצחק ביהודים רק עשרים וארבע שעות. השמועה הזאת עברה מפה לפה. ובאמת, אחרי הצהריים יום 20 אקטובר סכנו בעיר שר העיר ושאר ראשי השלמונים וידברו על לב הפורעים לחדול ממעשיהם, כאמרו, לפי דברי עדי שמיעה: „בגם, בנים, השתעשעתם, ועתה לכו לבתיכם". את רכוש היהודים הביילו עגלות, עגלות שלמות לכפרים הסמוכים.

סופר אחד מעיד, כי בפוגרום השתתפו המון פועלים, שעוד אתמול קראו את הקריאות הידועות: „יחי החופש!" וכדומה.

ארבעה יהודים נהרגו, כשלושים נפצעו פצעים קשים וכמאתים פצעים קלים.

פיאודוסיא.

ביום 18 אקטובר, בערוך תלמידי האינסטיטוט והמון הפועלים דימונסטרציא מפאת התפרסם המניפסט, נשמעה בעיר הקריאה: „הך את היהודים", אולם היום הזה עבר בשלום, ורק למחרת התחילו השערוריות.

החולינגים התנפלו על הדימונסטרנטים, ואלה האחרונים נמלטו אל הקלוב. אז הקיפו החולינגים את הקלוב ויציתו בו אש. הנמלט מן האש מת ממכות המקלות והקרדומות. נתנו לצאת מן הבית רק לרוסים, ואולם כל רוסי אשר נדמה ליהודי נהרג לעיני הצבא והשוטרים. רבים בחרו למות מיתת שריפה מהתענות עניים קשים ומשוניס בידי האכזרים. נשרפו ונהרגו עד ששים איש; רכס, כמובן, יהודים.

אחרי שגמרו החולינגים את עבודתם בקלוב, פנו לשאר רחובות העיר ויכו את כל היהודים שפגשו על דרכם ויציתו באש את בתי היהודים וחניויותיהם.

ארבעה ימים נמשכו המראות והפחדים בפיאודוסיא.
שר הפלך הביע אחר כן את דעתי, כי אין למצוא את שורש הפרעות בהסתת
פקידי הפוליציא. העם מתנקם על שמחללים את קדש קרשיו — את שלטון הקיסר.
בעתון המקומי, יו'ני קוריר" נדפס מכתב מלבב בפשטותו ובחמימותו מאת אחד
מפועלי-החוף. המכתב מלא שגיאות והכותב מספר, כי ראש פועלי החוף יחד עם
הפריסטאב והשוטרים הביאו יין שרף וישקו את הפועלים ויתנו להם את תמונת הקיסר
ויקיתום לחלל בפוגרים. מנהלי הפורעים והשוטרים התחפשו בכנדים אחרים. בדרך
הכה אחד הפועלים איזה נער בן עשר שנה, והפריסטאב ירה בכונה בפועל המכה
ויהרגהו. אז נפוצה בין הפועלים תכף השמועה, כי היהודים הרגו את הפועל—והפוגרים
התחילו. השודדים, לפי דברי הפועל הכותב, היו רק מבין פקידי הפוליציא. השתגעתי
ממראה עיני, חפצתי לספר לכהן" — מספר הפועל הפשוט.
מקרי פרובוקציא כאלה, שעוררו אחרי כן לפרעות ביהודים, היו בערים רבות.

רוסטוב עין דון.

ביום 19 אקטובר, בעת ההתנששות הנוראה בין הדימונסטרנטים והמאות
השחורות", התנפלו האחרונים על הראשונים בקריאות: "הכה את היהודים, המות
ליהודים!", וכשנפזרו הדימונסטרנטים הלך המון החוליגנים אל רחובות היהודים ויכו
וישודו.

ביום 19 אקטובר בבקר התחדש הפוגרום. חנויות היהודים ב"שוק החדש" וברחוב
המוסקבאית שודדו, וסחורותיהן נמכרו בפומבי במחיר נמוך מאד. היהודים יסרו הגנה
עצמית, שבה היו גם כשלישים איש רוכבים על סוסים, ובאחד המקומות ערכו היהודים
בריקדא ושם באו בהתנששות גדולה עם הפורעים ומשני הצדדים נפלו הרבה הרוגים
ופצועים. אבל הקווקים גרשו את ההגנה העצמית, והפורעים המשיכו את מעשיהם.
ראש העיר, יועצי הדומא והכהנים ערכו תפלה כמגרש בית הכניסה, ואחד
הכהנים כרע על ברכיו לפני המון ויבקש ממנו כדמעות על עיניו לחלל מפרעות;
אחרי התפלה ערכו נכברי העיר מבין הנוצרים וכהני הדת תהלוכה ברחובות העיר
וישאו את תמונת הקיסר, אולם תכף בעבור התהלוכה לרחוב השניה התחדש הפוגרום
בכל תקפו.

בצהרים הציתו הפורעים באש את בתי היהודים וחנויותיהם ויוסיפו לשוד. בשעה
השניה אחרי הצהרים הציתו באש את השוק החדש", וכערב—כל בתו המסחר של
היהודים ברחוב המוסקבאית. בשעה 7 בערב הציתו באש את ביהב"נ של בעלי המלאכה
ועוד בתים רבים.

הלילה אור ליום 20 אקטובר היה ליל פחדים ליושבי רוסטוב. העיר היתה מיארה
בלהבת האש, יריות האקדחים התכיפות הרעישו את האויר וברחובות העיר עברו
בקריאות ובשירה המוני שכורים, שהרסו את כל החנויות.
בעת השרפות הוציאו הפורעים את הסחורות מחנויות היהודים ומכרון ויתנון

במתנה לכל עובר ושבו. פועלי סה"ב יכדו אנדות הגנוז ויצילו איוו משפחת עבריות מהרג ומהרג.

ביום 20 אקטובר בשעה מוקדמת בבקר נהרגו, בשוק החדש שני יהודים, הקרבנות האחרונים של הימים הנוראים האלה. הפגרום נפסק אחרי-כן.

לפי הידיעות שאסף הקינסול הגרמני ברוסמוב, נהרגו במשך שלשה ימי הפגרום ברוסמוב 176, נפצעו — 500.

לפי שהזכר אחרי-כן, הוכן ברוסמוב הפגרום העברי עוד קודם לכן. כבר ביום 13 אקטובר שבר המין פורעים באבנים את זכויות החלונות בביה"ג לבעלי המלאכה היהודים, — השלמונים המקומיים לא אחוו בכל אמצעים להגן על חיי היהודים ורכושם.

י ארוסלאוול.

ביום 18 אקטובר החלט בין החוליגנים לערוך מחר פגרום ביהודים ובסמוך דגמים, וביום 19 אקטובר כבר החלו להכות את היהודים שפגשו בדרך ויהרסו מעון יהודי אחר (הארמיניסטרציה תבעה אחרי-כן את היהודי הזה לדון על אשר, בעת הגינו על עצמו, השתמש באקדח).

בלוית פקדי הפוליציה הלכו החוליגנים וישאו בידיהם את תמונת הקיסר ויהרסו את בתי היהודים וחנויותיהם. הפוליציה לא אחזה בכל אמצעים נגד הפורעים, והם הוסיפו לעשות את מעשיהם כאמרם: שר-הפלך נתן לנו את הרשיון להכות את הסמודגמים והיהודים, והקדוש סרגיי נתן לנו את ברכתו.

ביום 20 אקטובר התחיל הפגרום מאו הבקר. רבים מפועלי הפבריקאות המקומיות, מוסתים ע"י הפוליציה ושכורים, נמפחו אל ההמון, וילכו אל בית שר-הפלך, ומשם הוסיפו לעשות את מעשיהם עוד ביתר אכזריות. בין הפורעים היו מימחים רבים, שבאו ביחוד לתכלית זו ממוסקבה. בשוד ובכזיו השתתפו גם הקזקים.

המון הפורעים פנה שנית אל בית שר-הפלך, אך הוא יצא אליהם וילגם עד השוק. אחרי עזיב שר-הפלך אותם, התנפלו מחדש על בתי-היהודים וחנויותיהם, אך אנשיהצבא קבלו אז, כנראה, פקודה לגרש את הפורעים, ויגרשום.

ביום 20 אקטובר הרבו הפורעים להרוס את בתי-היהודים בפרוד פושיחוני, ששם יושבים היהודים העניים ביותר, וישברו את כלי-הבית, ויקרעו את הלבנים והכרים והכסתות וים של נוצות כסה את הרחובות. באפן אכזרי נהרג נער בן ארבע שנים. הקזקים, שנמצאו באותו מעמד, יעצו לפורעים להפסיק היום ולעזוב את שאר בתי-היהודים השלמים עד מחר, אולם הפורעים לא שמעו להם.

המכוכה בין היהודים יושבי יארוסלאוול גדלה מאד אחרי-הפגרום: רובם מהרו לעזוב את העיר.

יְלִים בַּטְגָּרָד.

הפוגרום נמשך שלשה ימים (18, 19, 20 אקטובר); נהרגו עשרה אנשים מההגנה העצמית. ראשי חבורות הפורעים והרוצחים היו הקווקים, אשר לא רק שהראו לפורעים את כל כתי היהודים, אך גם הרגו את כל יהודי שפגשו על דרכם. אלפי משפחות עבריות נתמוטטו; מאתים בתים וכל חנויות היהודים ובתי-מסחר נהרסו ונשרדו. לבית-החולים הובאו יותר ממאה איש פצועים פצועים קשים. היהודים נרצחו ונפצעו באפן אכזרי שאין לתאר. בפוגרום השתתפו גם פועלים רבים.

במימינו גדול של הפועלים בבתי-החרשת המקומיים נתקבלה הריוולוציא הזאת: אנחנו, אזרחי יליס-בטגראד, שהתאספנו בזה, מביעים את רנשי התמרמרותנו ונועל-נפשנו לכל הפועלים, שהשתתפו בשוד, במעשי-האנס וברציחות, שנעשו בימי 18-19 אקטובר לאזרחים-היהודים.

זמערִינקא.

ביום 20 אקטובר התחיל פוגרום עברי נורא. ההמון שרד ויהרס את חנויות היהודים. בשעה התשיעית בערב כבר נשרדו כל בתי-המסחר היותר גדולים של היהודים. שרדו רק את היהודים; רוסים רבים הגינו על בתיהם ועל בתי אחרים מהיהודים שכניהם.

הפוליציא לא עשתה מאומה לרכא את הפוגרום. אחד מראשי פקירי הפוליציא הגיד קודם, כי ביום 20 יהיה פוגרום עברי ויזהר את הרוסים. לבל יתראו ביום ההוא בחוץ.

מכפר הפורעים הגיע רק לעשרים-שלושים איש, והנקל היה לפוליציא, לוא רק חפצה בזה, לנרש את הפורעים.

הפוגרום התחדש גם ביום 21 אקטובר, אולם הפאטרול פור את הפורעים. כל היהודים יושבי העיר מצאו להם מקלט בבית-הנתיבות. — רבים מחפצי היהודים השדורים נמצאו בבתי נוצרים אחרים מחשובי העיר.

קורסק.

עוד לפני התפרסם המניפסט מיום 17 אקטובר, איים ההמון הגם, כי יעשה כלה ביהודים, מפני שהם אשמים בכל המבוכות והרעות, הנאות על רוסיא.

ביום 19 אקטובר, בשעה שהמניפסטציא הפטריוטית בדגלים ותמונת הקיסר יצאה מבית הנזירים של בית שר-הפלך, שהרשה לערוך את המניפסטציא הזאת, התחיל ההמון להתנפל על מעונות היהודים וחנויותיהם.

הפורעים ידעו בדיוק את כל מעונות היהודים, חנויותיהם ובתי-אומנותם. בלילה הוסיפו הפורעים להרוס את בתי היהודים ויעזבו רק את הבתים.

שבהם נתנו להם כפר פדיון-נפש. בראש החמון הלך איזה איש לבוש בנדים נאים ויקרא את השלמים שעל החנויות והבתים וירא לפורעים על בתי-היהודים. מהרם נצלו רק אותם הבתים, שבחלונותיהם הציגו צלבים או תמונות הנוצרים הקדושות. כביהכ"נ שברחוב הסוסנובית שכרו את כל שמשות החלונות ויקרעו את כל ספרי-התורה. הרוגים אין, אולם מספר הפצועים גדול.

בבקר יום 20 אקטובר התפרסמה הודעת שר-הפלך, שבה הוא מבקש מאת התושבים לשוב לעבודתם הרגילה, לבלי התאסף לאספות בחוצות העיר וכדומה. אך בבוא החשכה פנה המון הפורעים שנית אל רבעי היהודים ויכו את כל העוברים ושבים וישברו את שמשות החלונות וידרשו כסף פדיון-נפש. המעונות והחנויות שנשארו שלמים מאתמול, נהרסו ונשדרו בלילה הזה, הפוליציא עמדה מרחוק ולא עשתה מאומה לעצור בעד הפורעים.

נובוניאורגיובסק.

הפוגרום התחיל ביום 22 אקטובר בבקר. הפורעים במספר לא יותר מעשרים איש, בליות המון נערים מכני עשר עד בני ארבע עשרה שנה, שדרו ויהרסו לעיני הפוליציא ולעיני נדוד שלם של הקבלריא את כל חנויות היהודים בשוק וכרחובות הקיצוניות, ולא השאירו בהן סחורה אף על פרוטה אחת. במשך כל היום והלילה אור ליום 23 אקטובר הוציאו מן החנויות את סחורת היהודים ויובילום לבתיהם. על התלגרמות הרבות שנשלחו לשר-הפלך ולשר-המחוז, נתקבלה רק כעבור שני ימים תלגרמה ע"ש ראש הגדוד לאחוז באמצעים נמרצים לרכא את הפוגרום. למרות אשר לשעה ההיא כבר באו אכרים מהכפרים והמושבות הסמוכים, לקחת שלף, בכל זאת נפזר ההמון במשך רגעים אחרים.

אחרי הפוגרום, בשעה שבאו פקירי הפוליציא לעשות חפושים בבתי השודדים, היו אלה האחרונים מתלוננים ואומרים: איך זה אפשר לעשות כן? בתחלה צויהם בעצמכם לשודד, ועתה אתם מוציאים מידנו את השודד?"

נובוזיבקוב.

ביום 19 אקטובר בבקר התאסף במרכז העיר המון חוליגנים במספר מאתים איש. סגן שר-המחוז נשא לפנייהם נאום, פטריוטי: הוא הגיד בהמשך הדברים, כי אין כל קונסמיטוציא, כי רק היהודים ברו זאת מלבם, ולכן צריך להכותם. תקף התחילו להכות את כל היהודים העוברים ושבים; אחדים הוכו עד מות. גם הפוליציא והקוזקים מצדם הכו על ימין ועל שמאל. ההמון, בהרנישו שגם השלטונים הם עמו בעצה אחת, התחיל להתפרץ אל בתי היהודים, להרוס ולשודד ולהכות את היהודים, נהרסו כמעט כל מעונות היהודים ובתי-מסחרם.

נובוגראד-סעווערסק.

הפוגרום התחיל ביום 19 אקטובר בשעה 1 אחרי-היידרים, ונמשך עד השעה השלישית בלילה. רוב חנויותיהם ובתייהם של היהודים נהרסו ונשרדו. רבים מהיהודים העשירים נהפכו בן יום אחד לעניים מרודים, פישטי-יד. את המון הפורעים נהל סגן שר-המחוז, ששלם אחרי-כך לפורעים שלשה רובל לכל אחד. בעת הפוגרום הלך סגן שר-המחוז לפני ההמון. להשתתף בפוגרום נקראו גם האכרים מהכפרים הסמוכים; מן הפירעים לא הוכא איש כמאסר, להפך, הושמו כמאסר יהודים אחרים, שנאשמו בעון השתתפותם באיוז, דימונסטריציא.

נובומוסקובסק.

ביום 21 אקטובר, ביום עלות הקיסר על כסא מלכותו, באו העירה אכרים רבים מהכפרים הסמוכים, ומוסמים ע"י החוליגנים העירוניים הלכו אל מנרש השוק, ששם נמצאו רוב חנויות היהודים ובתי-מסחרם. הכהן וויקטור משערניאבסקי, בתודע לו ע"ד התחלת הפוגרום כאמצע התפלה, יצא אל המנרש ובשם ד' בקש ויתהנן מאת הפורעים לעזוב את מוסתם, אולם כל זה לא הועיל. על חנויות היהודים רשמו בשיר את המלה "ז'יד". עד שעה מאוחרת בלילה נמשכו מעשי הפורעים.

בלילה באו אחרים מההגנה העצמית היקטרינוסלביה וע"י יריות באויר פזרו את ההמון. ביום השבת 22 אקטובר בבקר, באו העירה למאות ולאלפים האכרים והאכרות מהסביבה בשקים ריקים ובעגלות, לאסוף את רכוש הז'ידים. כל הרחובות היו מלאות אכרים ואכרות מהסביבה, בשעה העשירית בבקר באה איוז פלוגת צבא מיקטריניסלב ואחרי יריה אחת אל המון הפורעים, שקרכנותיה היו שלשה פורעים הרוגים ושנים פצועים, גם ההמון וימלט, והפוגרום לא התחדש יותר.

נעזין.

היום השני אחרי התפרסם המניפסט עבר בפרד. הניכי האינסטיטוט ורכים מצעירי היהודים דרשו לקרוא שביתה ולסגור את החנויות, אך הסוחרים הרוסים ואכרי הסביבה, שבאו ליום השוק, התנגדו לזה — נשמעו יריות ופוגרום פרץ. ההמון הכריח את היהודים להשבע שנית שבועת-אמונים לקיסר, לכרוע על ברכיהם לפני תמונתו ולנשקה. היהודים הוכו באפן אכזרי; חנויותיהם ומעונותיהם שודרו.

ביום השני לפוגרום פנו ראשי העיר הנוצרים בבקשה לתנפית לשר-פלך משרנינוב להפסיק את הפוגרום. שר-הפלך ענה בתלגרמה, כי הוא אינו חפץ

לעצור בעד, מניפסטציות פטריוטיות". הפגרום ארך חמשה ימים, ורק אחרי-כן בא לנעוץ סגן שר-הפלך ויקרא אליו חמשה עשר איש מבין הפטריוטים ויעיר למוכר את אונם. הפורעים הבטיחו להפסיק את הפגרום ויהנו התחייבות בכתב, והפגרום, אמנם, נפסק חקף, אם כי הפוליציא לא אחזה בכל אמצעים נגדו. כשפחות עניות רבות נשארו בעירום ובחסר כל. היו גם הרוגים.

ב ח מ ט .

ביום 20 אקטובר בבקר נאסף גדוד חוליגנים ערוכים ומסודרים בכל מיני נשק ויחיצו בסדר ומשמר נכון, מגרש המסחרי במרכז העיר. אחד מהם ירה באויר לאות, ועד מהרה החלו כלם להתנפל על כל יהודי שפגשו בדרך ויכוס במקלות ובאבנים בלי חמלה. וכאשר כלו את מלאכת ההכאה לעיני הפוליציא, והיהודים המוכים ברחו פצועים ומרוסקים, החלו להתפרץ אל חנויות היהודים ויבזו וישומו עד השעה העשירית בערב.

הפוליציא וגם הקוזקים עמדו על המגרש, אך מאומה לא עשו לעצור בעד הפורעים; כלם היו שכורים. אנשים למאות באו עם ענלות ויעמימו עליהן סחורות היהודים ויובילו את השלל לבתיהם, וחזרו ושבו אל החנויות להעמיס שנית, ואיש מהפוליציא והקוזקים לא יטח בידם, עד כי ביום 20 בלבד הספיקו לבזו בכך שלשה מיליון רובל.

ביום 21 נוספו אל הפורעים אכרי הסכיבה ויבזו ויהרסו את יתר הפליטה, ואחרי כן הציתו את חנויות היהודים באש וכלן נשרפו עד היסוד.

ביום 22 לא נתנה כבר הפוליציא לפורעים להתאסף שנית, ואת אכרי הכפרים שנשעו העירה אל השלל לא נתנה לבוא.

רוב היהודים עזבו את העיר ויסתתרו בכפרים, אבל נודלם היה עוד רע מגורל אלה שנשארו בעיר, כי גם בכל הכפרים הסמוכים הכו את היהודים ויבזו לרוב, ובכל הדרכים העולים מבחמוט אל כפרים שונים עמדו אכרים ולא נתנו ליהודים לעבור אם לא נתנו להם פריון-נפשם.

ראש גדוד הקוזקים חפץ לבוא לעזרת היהודים, אך מפקד הצבא בעיר לא נתן לעשות זאת. על התלגרמה לשר-הפלך לא נתקבלה כל תשובה.

יש הרוגים. מספר הפצועים חמשים; אחדים מהם מתו. גם בעירות ובמושבות שבמחוז בחמוט הרסו וישדרו את בתיהם של היהודים. ויהודים לאלפים נשארו עניים מרודים.

ס ט א ר א ד ו ב .

הפגרום התחיל ביום 23 אקטובר בבקר. אכרי הכפרים הסמוכים, שבאו ליום השוק, התאספו להטון בן חמש מאות איש ויחלו להכות את היהודים.

המסיתים מבין החוליגנים המקומיים הבטיחו את ההמון, כי השלטונים העליונים התירו להרוג את היהודים ולהרוס את בתיהם. ההגנה העצמית עמדה, אמנם, בפני הפורעים, אך אלה האחרונים נאספו אל בתי-הכניסה ויחלו לצלצל בפעמונים וחבריהם פשטו ב"רחוב הגשר", שרוב היושבים בה הם יהודים, ויעשו שמה בבתי היהודים, שהתחבאו במרתפים.

במגרש השוק שדרו ויהרסו את כל חנויות היהודים, ורק שלש חנויות נשארו לפליטה. את הסחורה הובילו בעגלות לעיני הפוליציא.

כן נמשך עד השעה השמינית בערב, ואחרי כן התחילו הפורעים להצית באש את חנויות היהודים. נשרפו עד 160 חנויות ובתים רבים. בית-המדרש החדש נשדד ואחרי כן נשרף ועשרים ספרי-תורה עמו. נשרף גם, מנין הציונים ושלת ספרי התורה שנמצאו שם נקרעו לקרעים ונרמסו ברפש.

כמעט כל יושבי העיר היהודים התרוששו: חלק מרכושם נשדד, ושאריתם אכלה האש. אכזריות הפורעים התבלטה ביחוד במכות שהכו את היהודים, אשר רבים מהם נעשו לבעלי-מום לכל ימי חייהם.

מההגנה העצמית נהרג אחד ושלושה נפצעו. נהרגו עוד שני יהודים, ואחדים מתו מפציעהם.

גם מהשודדים נהרגו ארבעה אנשים, וכארבעים נפצעו פצעים קשים וקלים. פורעים אחדים ירדו למרתף-יין של אחד היהודים, אחרי שהציתו בביתו אש, וישתו לשכרה וישרפו חיים.

חרסון.

הפוגרום התחיל ביום 18 אקטובר. פועלי החיף הלכו אל מרכז העיר להרוס את בתי היהודים ולשדדם. בעת הפרעות ערכו הפורעים מניפסמציא פטריוטית. יהודים רבים מהרו לעוזב את העיר ביום ההוא.

בבקר יום 19 אקטוברי נמשך הפוגרום והשוד לעיני הפוליציא והצבא שלא עשו מאומה להניא בעד הפורעים. נשדדו כל חנויותיהם ובתיהם של היהודים בשוקים וברחובות הקיצוניות.

אחרי הצהרים התחילו חצי רומה אנשי-צבא לירגת אל הפורעים, וששה מהם נהרגו. הפוגרום נפסק אחרי כן.

האופיצר שצוה לאנשי-הצבא לירות אל הפורעים ויפסיק ע"י זה את הפוגרום, נענש אחרי-כן.

משעליאבינסקה.

בבקר יום 19 אקטובר יצא המון פועלים גדול בדגלים אדומים ובמוסיקה מתחנת מסלת הברזל העירה. בעיר סגרו את בתי המסחר, הרחיקו את הפועלים מעבודתם גם הוציאו לחפשי את האסירים בדרך אדמיניסטרטיבי. בשעה 3 אחרי

הצהרים נפזרו הדימינסטרים, ורוב הפועלים שבו אל תחנת מסה"ב. אז פנה המון חוליגנים וילך אל הרחוב המרכזי ושם הרסו ושדדו את חנויות היהודים ומעונותיהם. היהודים שנפגשו בדרך הוכו מכות מות. הפוליציא והקוקים, שבאו אחרי כן, עמדו מרחוק ויתענו לטראה עיניהם. לעיניהם המשיכו הפורעים במנוחה שלמה את עבודתם. ההרס והשוד נמשכו עד שעה מאוחרת בלילה. ביום המחרת נמשך הפוגרום עוד ביותר עריצות ואכזריות. היהודים הוכו מכות אכזריות, ויחשו אל בית הגתיבות למלט ממות את נפשם. פועלי מסה"ב לא נתנו לפורעים לבוא אל בית הגתיבות וייסדו מעון שמירה מבין חבריהם. הפועלים שבו העידה עם תמונת הקיסר ודגל לכן. מניפסטציות פטריוטיות כאלה ערכו הפורעים בעיר במשך שלשה ימים.

משרניגוב.

הפוגרום התחיל ביום 23 אקטובר בעת תהלוכת המניפסטציה הפטריוטית ושרי-הפלך בראשה. לעיני שרי-הפלך שברו את השמשות בחלונות היהודים, ואחרי כן התחילו להרוס את בתרי-מסחרם וחנויותיהם ובתיהם ולשוד את כל הנמצא בהם. לפי שהובר, הנקל היה לעצור בעד הפוגרום, אך הפוליציא ורוב הצבא עמדו בכל העת מרחוק, ורק אחדים מהם התנגדו לחוליגנים-הפורעים, יותר מכל סבלו העניים, אשר את חנויותיהם, אהלי-קרשים, הנקל להרוס, הבתים לא שודדו. בעת הפוגרום עמדה נגד הפורעים ההגנה העצמית היהודית, ורק הודות לה נשתמרה הרחוב פיאמניצקאיי. המגנים השתמשו באקדחים, והפורעים, שלא היו מזוינים, יראו מפני היריות וינסו לכל עבר.

יש הרונים ופועים; אחר ההרונים הוא חבר להגנה העצמית. בכוא הלילה נפסק הפוגרום בכללו, אך מקרי שוד והרס בודדים נמשכו גם אחרי כן. — עד שעה מאוחרת בלילה נשמעו בעיר יריות ההגנה העצמית במטרה להפחיד את הפורעים.

בישיבה המיוחדת של הדומא ביום 24 אקטובר הובר, כי השלטונים לא עשו מאומה ביום הפרעות, ולכן פנו בתלגרמה תכופה לגרף ויטה בבקשה לחקור את הפרעות ולהגן על התושבים.

אחרי ההתנגשות בימי 17-18 אקטובר במשרניגוב, החליטו עסקני הצבור לפנות בתלגרמה לויטה בתלונה על מעשי שרי-הפלך ולמטרה זו נועדה להיות ביום 20 אקטובר ישיבה מיוחדת של הדומא. אך שרי-הפלך קרא אליו את ראש העיר ויעירהו, כי למטבת היהודים מיעץ הוא אותו לבלו ערוך בפומבי את ישיבת הדומא, שבה צריכים לדון במעשי השלטונים. ראש העיר הבין את הרמו והתל-נרמה לא נשלחה לויטה, ובכל זאת לא נצלו היהודים מפוגרום.

על יסוד ראיות, שאין לפקפק באמתתן, הובר, כי הפוגרום נסדר בעזרת אנשים רשמיים. השוטרים הרבו בימים האחרונים שלפני הפוגרום לעשות תעמולה בין האכרים.

ביום הפוגרום, בשעה שהתאסף המון גדול לפני בית פקידות הפוליציא,

והפריסטאב בקש מהם להתפזר, קראו האכרים: בעצמכם קראתם לנו לבוא ליום א', ועתה אתם קוראים להתפזר!
כל האכרים שהיו בעיר היו בטוחים, כי שר-הפלך התיר לשדוד ולהרוג את הוידים במשך שלשה ימים.

איזמאיל.

הפוגרום התחולל ביום 23 אקטובר. עוד לפני ימים אחדים נברו סימני סערת-הרוחות בין הנוצרים לרגלי נאום אחד שנשא סטורנט רוסי ע"ד החופש, והחולינגים התחילו מסתדרים לפוגרום.
הפוגרום נמשך מן הבקר עד השעה הרביעית בלילה. במשך כל העת היא עמדה הפוליציא מנגד ולא כהתה כפורעים, שהרסו ושדדו את כל חנויות היהודים, ואת הסחורה העמיסו בעגלות ויובילו לבתיהם, ואח"כ הציתו את החנויות באש.
לאחר חצות הלילה, כאשר נתקבלה פקודה לירות בפורעים ומהם נפלו חללים ופצועים כחמשים איש, התפזרו ויפסיקו את הפוגרום.
הועד לתמיכת ננועי הפרעות, שנוסד בפטרבורג קבל מאיזמאיל את התלגרמה הזאת: בתי כל התושבים היהודים, למקמן ועד גדול, נהרסו ונשדדו לנמרי.
החפצים יקרי הערך נשדדו ונשברו, והכתים נהפכו לערמות אפר. המוני אנשים מוצאים להם מקלט בבתים האחרים, שנשארו לפליטה; את תמינת ההרס והיאוש אין לתאר בדברים. מבקשים אנחנו להושיט לנו עזרה חומרית במהירות היותר אפשרית; אם לא יתבעו לדין האשמים האמתיים בפוגרום, אנחנו לנצח. ההיוק עולה עד סיליון רובל.

קאלאראש.

הפוגרום הנורא והאיום התחיל ביום 23 אקטובר. בקאלאראש יושבים בסך הכל שבע מאות משפחות עבריות. מהן נשרפו בתי 350; יותר ממאה איש נהרגו, שמונים איש נפצעו קשה, ורבים נפצעו פצעים קלים.
את היהודים האחרים, שעלה בידיהם להמלט מן העיר, רדפו עשר ווירס-מאות. לכסוף הצליח בידי היהודים להסתתר בערמת-חציר. אולם עקבות האומללים נגלו; את ערמת החציר הציתו באש והיהודים נשרפו חיים.
אומללי קאלאראש מבטיחים, כי אך בעמיו של בעל האחוזה דעראוינסקי, שגם העיר הזאת היא מקנת-כספו והיהודים משלמים לו מס, פרץ הפוגרום אצלם. הוא הסית את אכרי הסביבה וזיוינם ויעודד את רוחם; אלמלא הוא לא היו האכרים מהינים להחל בפרעות ביהודים.
אחר מעשירי העדה וחשוביה, הר' דוד ברקוביץ, נרצח באפן אכזרי כזה: בראשונה סחבו את האימלל מביתו למרכז העיר. שמה התיוו את ראשו בגרון, ואח"כ שפכו עליו נפט והציתו את גותו באש לעיני ההמון, שנאסף לראות במחזה.

מעשים אכזרים כאלה עשו הרוצחים בבתים רבים של אחינו, אשר העלו אותם באש על אויביהם, ואח"כ הוציאו מתחת חורבות הבתים חוליות-חוליות של נזירות שרופות באש.

המטבח הנורא הזה נערך ליהודי קאלאראש ע"י אכרי הסביבה בהוראתם ובעזרתם של החולינגנים מקישינוב.

ובבוא סגן שר-הפלך אל קאלאראש, אחרי שהעיר כבר נהרסה כלה, נסע אל בעל-האחווה הנזכר למעלה, לנוח מעמל הדרך (מקישינוב לקאלאראש — מהלך שתי שעות במסלת-הברזל) ואת שבעים אנשי-הצבא שהביא אתו העמיד לשמור את חצר בעל האחווה וכדומה, ורק מטהרת בבקר הואיל להתראות בחוץ ו,להביא סדוים בעיר ההרס, אחרי אשר כבר לא השאירו השודדים בה כמעט אבן על אבן.

ראודעלנא.

(תחנה במסלות-הברזל הדרומיות-מערביות).

לעיני ראש התחנה, ראש פאטרול הצבא והמון סקרנים, שהסיתו את החולינגנים, הוציאו את הנוסעים היהודים ממרכבות המסעות ויסחבום אל מוטות המסלה ויוציאו מהם את כספם ויפשימו מעליהם את בגדיהם ויכום מכות אכזריות. אנשי-הצבא של הפאטרול הכו את היהודים באקדחים ובכדונים, ופקירי התחנה — נמכשירי-מלאכתם. היהודים שבאו אל בית התחנה לבקש מקלט הושלכו אל מוטות המסלה לירי הרוצחים. יציאת המסעות נעצרה בלי כל סבה לשעה וחצי. בצאת המסע נשארו שוככים עשרה הרגונים, וביניהם שלשה ילדים. שאר הנוסעים היהודים, הפצועים והמרוסקים והחיים למחצה — שלשים ושנים גדולים וארבעה ילדים — הובאו למיידאספול אל בתי-החולים המקומיים. רובם מתו מפצעיהם. רוב האומללים האלה נפצעו בראשם. הם נשארו רק בכתנתם לעורם, מפני שהרוצחים פשמו מעליהם את כל בגדיהם. המעשים האלה נעשו ביום בלי כל סבה מצד היהודים. האדמיניסטרציה לא אחזה בכל אמצעים לתפוש את הרוצחים. מרגריא כזו היתה לא רק בתחנה ראודעלנא, אך בעוד תחנות אחדות במסלות-הברזל הדרומיות-מערביות, היו מקרים שהיהודים הושלכו מן המרכבה דרך חלונותיה בעת מהלך המסע.

שרה-לבן.

ביום 19 אקטובר בערב באו אל בית-הנתיבות איוו חבורות שודדים ויפגשו את היהודים פליטי קיוב במכות נוראות. הפוגרום בתוך העיר התחיל ביום 21 אקטובר. עבודת הערכאה ללקיחת צעירים לצבא נפסקה מפני איוו מעם לשלשה

ימים וזאת נתנה יסוד לשמועה, כי נתקבלה פקודה מגבוה שמותר להכות את הזירים במשך שלשה ימים.

היהודים שנסו להגן על חנויותיהם הוכו מכות גדולות בידי הדרגונים. במשך כל יום 21 אקטובר וכל הלילה נמשך השוד לעיני הפוטרוולים והשוטרים, שהובילו לקרקמין ולבתי פקידות הפוליציא עגלות מלאות סחורה שדודה. ביחוד סבלו היהודים יושבי הרחובות המרכזיות. נשדרו ונהרסו החנויות והכתים לעיני הפוליציא והצבא ובהשתתפותם, ורק היהודים שנתנו פריון-נפש נצלו ממהלומות ומכות.

אנשי-הצבא שמו במאסר ויכו את כל יהודי, שנסה לעמוד נגד הפורעים. כתי האסירים היו בימי הפוגרום מלאים יהודים מאלה שנחשדו בעון שייכות, ואגודת ההגנה העצמית. האסירים הוכו ונפצעו.

סאראמוב.

סופר אחד העתונים הרוסים החשובים מודיע מכראמוב ע"י התלנרף: פרסום החופש הצמיין אצלנו בפוגרום עברי נורא. אינני יכול לכתוב, כי הלב נשפך דם והירים רועדות מסורא. המון בן אלפי אנשים, אשר אין מי שיעצור בעדו, הורס מיום 19 אקטובר את מעונות היהודים ובתי מסחרם. מספר ההרוגים והנפצעים לא הוברר לעת עתה.

בית-הכנסת ובנין התלמיד-תורה נשדרו ונשרפו עד היסוד. ספרי-התורה הקדושים נקרעו לקרעים והשלכו אל האש. רק אחרי עכור ימים אחרים בא הגה צבא, אולם השוד והחמס עוד לא נפסק.

ההיוק שהסכו הפורעים היה כל-כך גדול, עד כי רוב סוחרי העיר חדלו אחרי הפוגרום לשלם לנושיהם ויקראו שמטה. היהודים החליטו להבוע את היוקותיהם בדרך המשפט משר-הפלך והשלטונים העליונים.

אקרמאן.

ביום 22 אקטובר היה באקרמן מניפסמציא פטריוטית עם תמונת הקיסר. המון גדול בן איזה אלפי איש סבב בחוצות העיר. בערב התחולל פוגרום עברי; את בתי היהודים הציתו באש. נהרנו ארבעה יהודים, ורבים נפצעו.

אלכסנדרובסק (פ. יקסרינוסלב).

הקוקים שנקראו לבוא הגינו על הפורעים, ולא הם ולא הפוליציא אחזו בכל אמצעים לרכא את הפוגרום. הפוגרום התחיל ביום 21 אקטובר. הפורעים התחילו כהרס בתי המסחר של היהודים.

יושבי הכפרים הסמוכים, בהודע להם שאפשר לשוד את בתי היהודים וחנויותיהם בלי כל ענש, באו בהמונים העירה; אף נשים וקנות וילדים הובילו לבתיהם את רכוש היהודים. על בקשת היהודים להוציא את חפציהם מידי השודדים, ענו השוטרים: "לא נצטוינו". הקוקים היו לפעמים הראשונים, שהתחילו בשוד.

מידי ההגנה העצמית של היהודים, שנסתדרה במהרה, הוציאו הקוקים

את הנשק. את כל מעשי האנם ליהודים האמללים עשו בשם. חקיסר במרכז העיר העמידו את תמונת הקיסר ואצלה דגל. בשעה 4 אחרי הצהריים התחילו השרפות, שנמשכו כל הלילה ההזיקות. מן השרפות גדולים מאד. — העיר הוכרזה אחרי כן במצב המלחמה. בעת הפוגרום הפיצו שמועות, כי יצאה פקודה מאת הקיסר להכות את הז'ידים, הדימונסטרנטים והסוציאליים!

אומאן.

הפוגרום התחיל ביום 21 אקטובר. המתחילים בו היו איוו נערים, אך תכף אחרי כן התחברו אליהם גם עושי המניפסטציה הפטריוטית ונושאי תמונת הקיסר. הפוליציא עמדה מרחוק למרות הבטחתה ליהודים, שנתקנו האמצעים הדרושים.

עד הערב נהרסו וישודרו ביחוד הבתים והחנויות בשוק הישן, אשר שם משכן היהודים, ומקצת החנויות במרכז העיר ובתים אחרים של העשירים ברחוב הניקוליובית. יהודים רבים עזבו ביום ההוא את העיר.

הפוגרום נמשך גם ביום 22 אקטובר. ביום ההוא נהרס כל השוק החדש הפורעים פסחו רק על הבתים, אשר איקונין היו תלויים על הקיר מחוץ.

מודיעים, כי בני העיר היהודים היו יכולים להגן על עצמם בכח ידיהם. אך הפוליציא מסרה מודעה, כי ההגנה העצמית תוכל אך לעורר מטבח והרגה וכי הפוליציא בעצמה אחזה כבר בכל האמצעים הנחוצים.

אסטער (פ. משרנינוב).

הפוגרום התחולל ביום 21 אקטובר ע"י עורכי התהלוכה הפטריוטית לכבוד יום עלות הקיסר על כסא-המלוכה בלויית הפוליציא וכהני-הדת. נשדרו חנויות רבות; את הסחורות הטעינו בעגלות ויובילון לבתיהם. כשהציתו הפורעים אש באחת החנויות, התעוררו התושבים ויפורום. יש פצועים.

אודיופול (פ' חרסין).

הפוגרום התחולל ביום 31 אקטובר. הפורעים היו מבין הנוצרים יושבי העירה (מספר היהודים בעירה הזאת—השעים נפש, מספר הנוצרים—כאלף איש). בקרדומות ובמקלות השחיתו ויהרסו את בתי היהודים וחנויותיהם ואח"כ הציתו את כל בתי היהודים באש. אחד עשר יהודים נהרגו באופן אכזרי. החוליגנים המביעו משפחה עברית שלמה בנהר. רבים נפצעו. היהודים נמלטו אל הכפרים הסמוכים אך האכרים מאנו לאספם מפרד החוליגנים.

אנאיוב.

הסוכנות התלגרפית מודיעה: במישבות שונות במחוז אנאיוב נהרסו ונשרפו בתי-היהודים. במארדארובקא ובאנאיוב היו פוגרומים, שלא התפשטו ולא קבלו תבונה מחרידה.

איוואנוב-וואזניסינק.

ביום 23 אקטובר התחולל פוגרום עברי; נהרסו ונשדרו הרבה בתים וחנויות. יש הרונים ופצועים מבין היהודים. המון הפורעים עבר בחוצות העיר בתמונת חקיסר ואצלו סבבו קוקים.

ארעל .

בערב יום 18 אקטובר היתה מניפסמציא בעיר לכבוד המניפסמט ; על המניפסמטמנטים התנפלו הקוזקים , שגם הם השתתפו בתהלוכה . מתנגדי המניפסמציא התחילו לשוד ולהרוס את בתי היהודים וחנויותיהם . היהודים המעטים היושבים בארעל מהרו לעזוב את העיר . הפוגרום נמשך ככל יום 19 אקטובר , ונפסק לעת ערב בשעה שנתפרסמה הודעת שר-הפלך , כי נגד השודדים יאחזו באמצעים .

באלמי .

ביום 21 אקטובר , בעת שנערכה תהלוכה פטריוטית , החלו החולינגים להרוס את חנויות היהודים . השוד וההרס נמשכו כל היום , ובלילה החלו השודדים להתפרץ גם אל הבתים , לשבר ולהחרים את כל הבא בידם . שר-המחוז נעלם מן העיר , ושאר פקירי הפוליציא התבוננו בשויון-רוח לכל הנעשה . בלילה הציתו באש את חנויות היהודים , ונשרפו מהן יותר מששים . שני יהודים נהרגו .

בייראמציא (פ. בסרביא) .

הפוגרום התחיל ביום 26 אקטובר ונמשך עד יום 27 אקטובר בערב . הפורעים היו ברובם מאכרי העיר . אחרי ששודרו כל החנויות , והסחורות הובלו ע"י האכרים , שבאו ביחוד למטרה זו , שפכו עליהן נפט ויציתון באש , הפורעים נפרדו אחרי כן לפלוגות ויעברו בכך העיר . על כל בית נוצרי פסחו , ואת כל בתי היהודים הציתו באש , אחרי שברס ונפצם את כל רהיטי הבית וכליו .

משפחות עבריות לעשרות עם יונקי-שרים נדרו מכפר אחד למשנהו לבקש מקלט עד שבסיף הוכרחו ללון תחת כפת השמים על אם הדרך , נרמכים מנשם ורועדים מפחד ומקור הליל .

בעת הפוגרום הומת יונק בן עשרה חדשים , וחמשה יהודים נפצעו ; אחד מהם מת תכף מפצעיו , ועוד אחד יצא מדעתו . חמש סאות ושבעים נפש נשארו בעירום ובחסר-כל . הפוליציא עמדה מרחוק ולא הפריעה בעד הפורעים . לפני התחלת הפוגרום התחילו מצלצלים בכל פעמוני בית-הכניסה ולקול הצלצול באו האכרים מן הסביבה .

היהודים פנו פעמים אחדות ע"י התלגרף לשר-הפלך לבוא לעזרתם , אך רק ביום 1 אקטובר , כאשר כבר נפסק הפוגרום , באו העירה ששים אנשי-צבא .

בוהופול .

כל העיר נהרסה עד היסוד ע"י הפורעים . בתים רבים הועלו כמפץ . כמעט כל היהודים שנשארו בחיים בבוהופול עזבו את העיר . הוכרר באותיות ומופתים . כי האדמיניסטרציא המקומית השתתפה בסדור הפוגרום .

בירזולא .

בלילה אור ליום 20 אקטובר התחיל הפוגרום בעירה חזאת . הפורעים שדרו ויציתו באש את כל חנויות היהודים , והצבא והפוליציא עמדו מרחוק , מסע הערב הביא חולינגים חדשים , אשר השליכו בדרך נסיעתם בעד חלון אחת המרכבות איזה נוסעים יהודים אחרי הכותם אותם מכית אכזריות בתוך המרכבה . הפוגרום נמשך עד השעה הרביעית לפנות בקר ; בו השתתפו גם משמשי מסה"ב .

יחד עם הפוגרום התחוללה מרנידיא אחרת; מקצת יהודי העירה נמלטו מפחד אל קולוניא אשכנזית במרחק שלש ווירסמאות. האשכנזים לא נתנו להם מקלט, באמנם שהשלטונים צוו לכל יתנו ליהודים מקלט. היהודים הלכו אל מושבה אחרת של משכים, אך גם הם לא נתנו ליהודים לבוא. וכאשר שבו היהודים לבירוולא, יצא לקראתם המון אכרים מוויניגים ולא נתנו להם לבוא. אחרי השתדלות עצימה נתנו ליהודים לשוב ולקחת את בני משפחתם שנשארו מקודם, ואח"כ הובילום אל בית-הנתיבות ויסגרום באחד החדרים שם. היהודים ישבו כלואים עד יום 23 אקטובר, ורק בבוא סגן שר-הפלך הוציא את היהודים תחת משמר דרגונים, אשר הכתירום בחרבות שלופות, ויחפשו בכנדיהם לעיני החולי-גנים. סגן שר הפלך הניר לדיפוטציא, כי כל זה בא להם על מעשי אחיהם באודיסה, שהכריזו רפובליקה בננג רוסיא.

אחרי דין ודברים רבים הטיל סגן שר-הפלך על היהודים לעזוב את הכפר, על יסוד החוקים השוררים, במשך שבעה ימים!

בריאנסק (פ. יקטרינוסלב).

בתים רבים של היהודים נהרכו ונשרדו. הפוליציא לא הפריעה בעד הפורעים.

בערעזנא (פ. משרנינוב).

התחולל פוגרום נורא, שארך שלשה ימים רצופים ויהריב את כל הקהלה. מאתים משפחת נשארו בלי כסות ולחם. כעשרה אנשים נכצעו.

גוגאליוב (פ. משרנינוב).

הפורעים ששבו מהפוגרום בקיוב, ערכו גם בעירה הזאת פוגרום ויסוכבו מתנות מחנות ויקחו פדיון-נפש. בערב התנפלו על בתי היהודים וחניויותיהם, נהרנו אחד מחשוכי העדה יאשתי.

גאדיאמש.

הפוגרום נמשך בימי 21-22 אקטובר. אחד האנשים שהלכו בראש הפורעים היה גם שר-המחוז המקומי, אשר השגיח שיהרסו הפורעים רק את בתי היהודים. הפורעים טענו: אותנו צוו להרוס ולבז, ונעש כן. אח"כ צוו אותנו לחדול—ונחדל. יהודים רבים עזבו את בתיהם ורכושם הפקר וימלטו הם ומשפחותיהם אל בית-הקברות למצוא שם מקלט.

גענימשעסק (פ. טבריא).

ביום 18 אקטובר קבל רב-העדה תלגרמה פרטית על דבר המניפסט ויקראה לפני קהל נאמפים. האכרים והאינטליגנצים למחצה מבין הנוצרים התחילו מתאווננים מדוע קבל הרב היהודי את התלגרמה במרם שקבלה הם ויחליטו שצריך להכות את היהודים. ואמנם, היהודים הוכו וחניויותיהם נשרדו והוצתו במשך כל היום והלילה. כמעט כל יהודי העירה נשארו בעירום ובחסר-כל.

גולטא (פ. יקטרינוסלב).

הפוגרום התחיל ביום 20 אקטובר. חניויות היהודים ובתיהם נשרפו ואחרי-כן הוצתה בהן אש ונשרפו.

דראבובה (פ פולטבה) .
ביום 24 אקטובר התחולל פוגרום נורא . כל בתי היהודים נהרסו ונשדדו .
יותר ממאה משפחות נשארן בלי כל אמצעים לחיות .

דימר (פ קיוב) .
פוגרום נורא . הפורעים היו התולגנים המקומיים בעזרת אכרי הסכיבה . כל
הערה העברית התרוששה עד שלא היה מי שיושיט את העזרה הראשונה לנגועים .
וועליקי לוקי (פ פסקוב) .
בעת המניפסטציה של פועלי בית-האומנות של מסה"ב , החל ההמון להרוס
את חנויות היהודים ובתיהם . אחרים נהרגו .

וויניצא (פ פודול) .
ביום 21 אקטובר , אחרי שורת דימונסטרציות שגם היהודים השתתפו בהן ,
נערכה תפלה ומניפסטציה פטריוטית ; תכף אחר זה התחיל הפוגרום . הפוליציא
והצבא לא נתנו ליהודים להגן על עצמם . מיריות אנשי-הצבא נהרגו חמשה
יהודים , ונפצעו חמשה עשר .

וואראניז' .
הפוגרום נמשך בימי 21-22 אקטובר . נהרסו רק חנויותיהם של היהודים .
רבים נהרגו ונפצעו . הפורעים היו מכין היחפים , ופקידי הפוליציא והזנרמנים
לבושים כגדים פשוטים . הצבא , השלמונים והקוזקים הגינו על הפורעים . האשמים
בפוגרום הם שר-הפלך , שר-השוטרים ואחר הפריסמכים .

וויאזמא .
בעת ההתנגשות בין החוליגנים והדימונסטרנטים התחילו אלה הראשונים
לקרוא : הבה את הו'ידים ! ויהרסו רבים מבתי-המסחר של היהודים .

וואזנינסק (פ חרסון) .
השמועות ע'ד הפוגרום העתיד להתחולל עברו מכבר , ולכן אספו היהודים
בניהם סך 1500 רובל ויתנו למי שראוי , אולם גם זה לא הועיל , וביום 24
אקטובר התחולל הפוגרום . הקוזקים לא נתנו לעצור בעד הפורעים . נהרסו
ונשדדו כל חנויות היהודים .

וואפניארקא (תחנת מסה"ב , פ פודול) .
ביום 20 אקטובר בא במסע מאורסה 150 חוליגנים ועליהם נוספו הפורעים
המקומיים , ויהרסו את כל החנויות ויחמסו כל הסחורות והנשאר רמסו , קלקלו
ולא השאירו מאומה .

מהתחנות הקרובות הודיעו ליהודים יושבי המקום , כי חוליגנים נוסעים
לערוך להם מטבח , ויספיקו להציל את נפשותיהם ולהמלט אל הכפרים הסמוכים .
לשכנים הנוצרים , אולם כעבור שני ימים נהפך גם לב השכנים הטובים עליהם
ויגרשי את כל היהודים מכפריהם .

ווארשיליבקא (פ פודול) .
אזה נושאי המשרה הפיצו בעיר וסכיבה קולות-קריאה להכות ביהודים ,
והאכרים נפתו ויחלו לפרוע , אולם הודות להגנה העצמית נפוזו הפורעים . שלשה
בעלי ההגנה העצמית נפצעו קשה .

זולמונושא .

המון אכרים פרץ העירה ביום 18 אקטובר בערב בשירת שירים ריבולי-ציונים, כירויות אקדחים ופנסים, ויהרסו את בית שלטון הפוליציא. ההמון נפוץ אחרי כן ע"י פלוגת הצבא. למחרתו התחולל פוגרום עברי, שנמשך כל היום וכל הלילה, כל אמצעים לא נאחו. חלק מחנויות היהודים נשרפו. יש הרונים ופצועים.

בעירות זאמישיא, זעלץ ובמושבה זלינקא היו פוגרומים עברים; נהרסו בתי היהודים וחנויותיהם.

מיראספול .

לאחד העתונים הרוסים מוריעים מן העיר הזאת: ומקומות שונים כמחוז מיראספול ומחוזות אחרים מחקבלות ידיעות מרניות ע"ד פוגרומים עברים, שמנהלים אנשים מנוסים. מעשי שוד וחמס, הכאות, שרפות נעשו למקרי יום-יום. השלמונים אינם עושים מאימה לעצור בעד הפורעים, להפך הם עומדים לימינם ותומכים בהם.

ליוזביא-פאבלוקו (פ. יקמרינוסלב) .

מאת משפחת התרוששו ע"י הפוגרום, שתתחולל ביום 26 אקטובר. כדן נשארו בלי מוון סעודה אחת. הפוליציא לא עשתה מאומה להגן על היהודים האיטללים.

לוגאנסק (פ. יקמרינוסלב) .

במשך שלשה ימים (21, 22, 23 אקטובר) נמצאה העדה העברית המקומית בידי הפורעים והרוצחים, שהפכו את כל בתי היהודים לגלי עפר ואפר. אופיצר של הקוזקים הרג איש ואשה עברים, נשים עבריות אחדות נאנסו. הפיגרום נערך ונסדר בידי חוליגנים, שהכתיחו את הפורעים, כי היהודים נלחמים נגד הקסור מפני שבעצמם חפצים הם למשול על רוסיא.

מאירופול .

בעת הפוגרום העברי נהרסו ונשרדו רוב חנויות היהודים והרבה מבתיהם. משפחות שלמות נשחטו בידי הפורעים. השלמונים לא אחו בכל אמצעים להביא את הקץ למבח הנורא.

מאיקי (פ. פודול) .

בעת הפוגרום הניגו על היהודים ה"סטאראאבריאדצים" והכהן המקומי יצא אל המון הפורעים וישא לפניהם נאום וישפיע עליהם כל כך עד שהשוד נפסק חבף. את החפצים השודים השיבו לבעליהם, וכל קרבנות לא היו.

מירופול .

אנשיהצבא הצעירים, שנלקחו בשנה הזאת לעבודה, ערכו פוגרום עברי ביום 23 אקטובר. עשרים חנויות עבריות נהרסו לגמרי, ובשאר חנויות היהודים השחיתו את הסחורה. הוברר, כי בראש הפורעים עמדו איוו ספקידי הממשלה. מוהירוב-פוד'.

בעת המניפסטציא הפטריוטית ביום 21 אקטובר בערב התחולל פוגרום. בתי המסחר של היהודים נשרדו. רבים נפצעו. שני יהודים נהרגו.

בנוכח פטרובקא, נוכח שערקאסק ונוסוביטשי (מחוז הומיל, פלך מוהילוב) היו פוגרומים. לזו האחרונה בא בעת הפוגרום הפריסמב עם ששים אנשי-צבא, אולם הוא לא רק שלא הפסיק את הפוגרום, אך תמך בידי היהודים. כל חנויות היהודים והרבה ממעונותיהם נהרסו ונשרדו.

כרעניוב (פ. טשרנינוב).

ביום 24 אקטובר, בשעה 2 אחרי הצהרים, בעת השוק, התנפלו הפורעים על העירה ויהרסו וישרדו את כל חנויות היהודים ובתיהם.

סעמיונובקא (פ. טשרנינוב).

כמעט כל העירה נהרסה בעת הפוגרום. רבים נפצעו קשה ונהרגו. אלה שנשארו בחיים נמלטו אל העירות והכפרים הסמוכים. הפורעים והרוצחים היו מאכרי הסניכה, שהוזמנו ע"י פקדי הפוליציא.

סוראץ' (פ. טשרנינוב).

אכרי המחוז נקהלו ביום 21 אקטובר ויהרסו ויהריכו במשך כל היום והלילה את הנמצא בחנויות היהודים וכבתיהם ואח"כ הציתו את כל החנויות באש. יש הרבה הרוגים ופצועים. הנזק עולה עד למיליון רובל.

סמולינסק.

ביום 18 אקטובר, אחרי המניפכטציא שנערכה לכבוד המניפסט, התנפלו חוליגנים על בתי היהודים וחנויותיהם ובמשך שעות אחדות הרסו ויהפכו הכל למעי מפלה. הפורעים חללו גם את בית-הכנסת ויקרעו לגזרים ששה עשר ספרי-תורה וישליכום אל תוך הרפש.

כמראשען (פ. בסרכיא).

ביום 21 אקטובר בערב התחולל פוגרום עברי. בתי היהודים וחנויותיהם נהרסו ונשרדו; יהודים רבים נפצעו ואחרים נעשו לבעלי-טום לכל ימי חייהם. נהרג כאפן אכורי נער בן עשר שנה.

פערואסלאוול (פ. פולטבה).

הפרעות התחוללו ביום 19 אקטובר, שנמשכו עד שעה מאוחרת בלילה. הפוליציא לא יכלה לראות בהתאסף צעירים יהודים לטיינג, ולכן הסיתה ביהודים את החוליגנים שעשו שמות כבתיהם וחנויותיהם. הודות לעמל כהני-הדת נפסק הפוגרום.

פיסטירובא (מחוז אודיסה).

ביום 21 אקטובר היה פוגרום בעירה הזאת שנמשך שלשה ימים ושלושה לילות רצופים. כל התושבים היהודים נשארו בלי משען לחם. את אשר לא יכלו השודדים לקחת אתם השמידו וישרפו באש. רבים ברחו אל הערכה להציל למצער את חייהם. נהרג יהודי אחד, ואחרים נפצעו.

פרילוקי (פ. פילטבה).

כמחוז הזה היו פוגרומים גדולים בעירות: סרעבנאיע, וואסקובצוי, במושבות איבאנקובצוי וליסקי וכפרים לאדין, אייוואניץ וגורביצוי.

בכל המקומות האלה היה רכוש היהודים לבו ורבים מהם הוכו מכות נמרצות,
צעצערסק (פ. מוהילוב).

ביום 17 אקטובר ערכו הקרואים לצבא פוגרום עברי. הורות להגנה העצמית
לא התפשט הרבה הפוגרום, ובכל זאת נשרדו כחמשים חנויות וכמספר הזה
מעונות.

ציגירין (פ. קיוב).

ביום 24 אקטובר היה פוגרום, סבלו ביחוד חנויות היהודים העניים ובעלי
המלאכה, שבת-אומנותם נהרסו ונשרדו. שורדו כארבעים משפחות. הפוגרום היה
ערוך מראש, ובו השתתפו אכרים ותלמידי בה"ס העירוני המקומי.

קמניץ-פודי.

אחרי המניפסטציה עם דגלים אדומים ביום 19 אקטובר, נערך פוגרום
עברי. מספר הפצועים-שלישים איש; כלם נפצעו בידי הצבא שבואם להגן על ביתם.
רבים מבת-המסחר היהודים נהרסו. הפוגרום נסדר ע"י הפוליציא ונפסק על ידה
בראותה, כי הנהו מקבל תכונה מחרידה מאד.

קלינצי (פ. משרנינוב).

פוגרום נורא. בתי היהודים וחניויותיהם נהפכו לגלי עפר ואפר. החבור עם
שאר הערים הסמוכות נפסק על ידי הפורעים. ההזקות גדולים מאד.

בקלימוביץ (פ. מוהילוב), בקוזילץ וקרוליביץ (פ. משרנינוב)
היו פוגרומים עברים. בזו האחרונה נמשך הפוגרום שני ימים רצופים; הפורעים
הציתו באש רבים מבתי היהודים. כמעט כל העירה נחרבה.

קריוואי-ראג (פ. חרסין).

בעירה זו התחולל פוגרום ומטבח נוראים. אחרי אשר הפורעים שרדו דים
הבעירו אש בכתים, ורוב העיר נשרף. הרבה יהודים נהרגו ונפצעו.

קובעליאקי (פ. פולטבה).

בעירות ובמושבות רבות במחוז הזה, וביחוד כאלה שרוב התושבים בהן
הם יהודים, כמו צאריצ'נקא, קישענקי, ארליק, אזאר ועוד התחילו הפוגרומים
תקף אחרי יום 18 אקטובר. כל המחוז נמצא בידי הפורעים. אחוות אחדות
נהרסו ונשרפו לגמרי.

רעפקא (פ. משרנינוב) נהרסה לגמרי בידי הפורעים. ברעצ'יצא היה פוגרום
ומטבח נורא; שבעה יהודים נהרגו, ועשרים נפצעו קשה.

ג. ק. מיכילובסקי.

כשמלאו ארבעים שנה לעבודתו הספרותית של מיכילובסקי, הוציאו מכבריו ומוקיריו סבין אחיו לעט קובץ ספרותי, שקראוהו בשם "על משמר הכבוד". בקובץ ההיא באו מאמרים שונים, שהוקדשו להאיר כמו את האישיות המאירה של מיכילובסקי, לתנות את כל גודל-עבודתו הספרותית, שהנה כה מרובת-הצדדים, רבת-הענפים, בתקופת-עבודתו הספרותית הארוכה.

וקשה למצוא מבטא יותר מתאר את תכנית עבודתו הספרותית של מיכילובסקי, יותר מסמן את דמותו הרוחנית, בתור עובד ספרותי, חברותי, מאשר המבטא הזה.

בכל ארבעים השנה ויותר, שבהן יצר מיכילובסקי את יצירותיו הספרותיות בכל מקצועות-הספרות השונים, רואים אנחנו אותו עומד על המשמר, מסתכל בהחיים, מקשיב לקול הזרמים השונים, הזורמים בהם, תופס את כל חושי-המחשבה היותר דקים, היותר בלתי נהפסים, שיארנו את אריגותיהם, ירקמו את רקמתיהם בממלכת-הרעיון.

על המשמר עמד ג. ק. מיכילובסקי בכל שנות תקופת עבודתו הספרותית הארוכה בהיכל החיים הריאליים ויעבוד לעניניהם הממשיים.

קשה למצוא עוד סופר בין הסופרים הרוסיים, בין אלה שחיו, עברו אתו יחד, שיחיה ככה עם החיים, כאשר חי עמם מיכילובסקי. קשה למצוא עוד סופר אחד בין הסופרים הרוסיים, בין אלה שחיו, עברו אתו יחד, שנמצא ככה בכל אשר כתב הד-קול דפיקת החיים, הד-קול זעזועי-המחשבה האנושית היותר בלתי נשמעים, היותר רפויים, כאשר הננו מוצאים כל אלה בכל אשר כתב מיכילובסקי.

בכל מינסט נכבד בחיי-העם הרוסי או החיים הכלליים חכה תמיד הקהל הרוסי לשמוע את דעתו של מיכילובסקי, להקשיב את אשר ידבר הוא על הזרמים הזורמים בחיים כמו בספרות; בכל שאלה נכבדה, סבוכה, חבתה תמיד בכליון עינים האינטליגנציה החושבת ברוסיה, לפתרון מיכילובסקי, שיתן לה.

ואמנם לא לשוא שמו ככה את כל מעינם במיכילובסקי. הם לא יכלו לבלי להביט עליו כעל אחד מאבות-הספרות היותר גדולים, בהיותו מסור ככה בכל לבו ונפשו אליה, בהיותו נמצא תמיד לכל חויון חשוב מאיזה צד בחיים, לכל זרם חדש בספרות, לכל המורה קלה באטמוספירת-המחשבה בכל כך זריוות, בכל כך התמכרות, בכל כך התאמצות לפרש ולבאר הכל, לברר וללכד הכל.

ג. ק. מיכילובסקי עבד כמעט, בכל מקצועות-הספרות השונים, הוא כתב פובליציסטיקה, מאמרי-בקורת, עבודות מדעיות מקוריות, פולילוגיות שונות, גם דברים כאלה, שהנם חצי-בילימידיסטיים.

אולם בכל מה שכתב שוררת איוו אחרות שלמה. גם דבר אחד לא תמצא בכל עבודותיו הספרותיות הרבות והשונות של מיכילובסקי. שתוכל להגיד עליו, כי אין זה מתאים אל הרוח היסודי, המנשב בכל יצירותיו הכפרותיות; גם על דבר אחד מעבודותיו הספרותיות הרבות של מיכילובסקי לא תוכל להראות כעל דבר, שצריך הנהו להשאיר מחוץ למסגרת הכוללת, הסוגרת את מאמריו השונים; כעל דבר שלא היה צריך להכתב בעבו של מיכילובסקי; שלא היה צריך למפל בו פשרונו הספרותי על פי תכונתו האישית, על פי הסתכלותו בעולם, כאשר יקרה ככה לפעמים רבות בין שאר הסופרים הפוריים, המעסיקים את כשרונם הספרותי במקצועות ספרותיים שונים.

מה שמפליא אותנו במיכילובסקי הוא התרכאות-האידיאות, שמוציאים אנחנו בו. איזה חוט חורז עובר בכל מה שכתב בזמנים שונים על דברים כל כך שונים, כל כך רחוקים זה מזה. יכולים אנחנו תמיד להראות על נקודת-היציאה, שממנה יוצא מיכילובסקי, בדונו ובשפטו על ענינים שונים, שאליה הנהו שב בכל כך דיקנות ישרה, בכל כך אי-נחות לצדדים.

ואותה נקודת-היציאה המידית היא, בלתי מתמוטטת, נקודת-יציאה אחת היא לביכילובסקי בכל אשר יכתוב. גם כאשר יכתוב על דברים כאלה, שהגם כל כך רחוקים זה מזה במהותן הפנימית, במגמתן ההיסטורית, גם אז נקודת-יציאה אחת היא לו, שממנה הוא יוצא ואליה הוא שב.

הנושאים, שבחר לו לעבודותיו הספרותיות, לא היו נכבדים לו הם כשהם לעצמם, אך היו לו לכלי-שמוש לבסס על ידיהם את דעותיו והשקפותיו. הוא מפל בתוכם, נמשך אחריו רק עד כמה שהיה יכול להיות לתניא דמסיע' להשקפת-העולם שלו, לדעותיו, או עד כמה שצריך היה לחוס בו, לנתחו ולבקרו, בשביל שמצא בו סכנה להחריב את השקפתו על החיים, את דעותיו, שהנהו מטיף אותן, יוחם עליהן. הדברים הרבים והשונים, שכתב מיכילובסקי בחלקי-הספרות השונים, אינם דברים נבדלים נפרדים, קוקרשים לענינים שונים, שאין כל חבור פנימי שרשי ביניהם, אך דברים מחוברים קשורים זה לזה, יונקים משורש אחד, באים לבסס רעיון יסודי אחד. הם הנם פרשות, פרשות בכפר אחד, המוקדש לנושא אחד, שהנן משלימות וממלאות זו את זו, שהנן נכתבות לא לשם ממרות שונות, אך לשם מטרה אחת, כוללת.

והמטרה האחת, היחידית, שהיתה לנגד מיכילובסקי בכל מה שכתב, בכל מה שיצר, היתה לרכוש קהל גדול לדעותיו והשקפותיו, שהיו כל כך יקרות לו שכל כך האמין בהם, שבכל כך חוס לוחם, שבכל כך התמכרות-של-התלהבות המיף להן.

הפובליציסט שבו לזה אותו בכל התמונות השונות, שבהן נתגלה כשרונו הספרותי הגדול.

מעולם לא שכח, כי מורה החינים הוא לבני-עמו ההונים, מעולם לא שכח ללמד את השדרות הרחבות של האינטלינגציה הרוסית, להטיף להן את תורת החיים שלו. מעולם לא התרשל מפעשות פרופגנדה לדעותיו והשקפותיו על החיים, מהלכם ההיסטורי, מגמת פניהם בעתיד המאושר.

כי אמנם בעצם וראשונה היה מיכילובסקי פובליציסט. הוא היה סבקר-פובליציסט, מלומד-פובליציסט, פופולריזטור-פובליציסט.

זה הוא הסוד גם של יתרונו גם של חסרונו.

למיכילובסקי היה חסר אותו היחוס הפנימי אל הסופרים והספרים, שמדבר עליו נימשה באחד המקומות שבספריו.

בבואנו לשפוט—אמר נימשה במקום ההוא—על איזו יצירה של איזה יוצר, לרדן עליה, להעריך את ערכה, עלינו לקחת לקנה-המדה, לא איזה ערך ספרותי כללי, לא איזה מנמה אמנותית, מחשבותית, אוניקטיבית, עומדת מחוץ להערכים הספרותיים הסוביקטיביים של היוצר הכביר, מחוץ להמנמות האמנותיות, המחשבותיות האינדיווידואליות של יצירתו, אך לקחת אותו מלנו, מאינדיווידואליותו של היוצר, מאופן הלך-מחשבותיו הוא, מאופן הסתכלותו בעולם הוא. עלינו לסגל לעצמנו את נקודת-השקפתו הוא, לחלום את חלומותיו הוא, לשאוף אל אשר ישאף הוא, בבואנו לשפוט באיזו מיצירותיו. אין אנו רשאים, בבואנו לבקר אותה, לרדן עליה מנקודת-ההשקפה של חוקי-האמנות הכלליים, של הסימפטיות והאנטי-פסיות האוביקטיביות, של המטרנציה המקובלת בתורת-המוסר השונות, של דרך מחשבתם המרדיציניות של החושבים וההוגים השונים, אם מתאימה היא אל הדרישות, שיש לדרוש ממנה על פי כל המקובל הכללי הזה, אך עד כמה מתאימה היא לכל אשר יעשה במעמקי-נשמתו של היוצר, עד כמה שנכרת הרמוניה בינה ובין היצירות האחרות של היוצר, עד כמה נכרות בה התכונות האינדיבידואליות של הכח היצירותי של היוצר, דרכי המחשבה הפיוחדים של החושב.

וזה היה חסר למיכילובסקי. לנגד עיני-מיכילובסקי היתה תמיד האמת שלו, דעותיו והשקפותיו המוצקות, אשר לא מש מהן אף רגע, אשר היו תמיד לו לנה בעת נשאו מדברותיו גם על הנושאים היותר סוביקטיביים, גם על היוצרים היותר אינדיבידואליים. הוא עמד בתמידות, בְּעָרֹת על המשמר להגין על דעותיו, על תורת-החיים שלו, על שיטתו המוסרית מפני הרוחות החדשות השונות, שהחלו לנשב בזמן מן הזמנים של תקופת-עבודתו הספרותית הארוכה באטמוספירת-המחשבה, לקנה-המדה להעריך את ערכן של הרעות והמחשבות השונות, של היצירות החדשות, לבקר אותן, לרדן עליהם לקח תמיד את דרישות האמיתיות שלו, שהיו בעיניו כודאיות מוחלטות, כפתקאות שנפלו מן השמים. הוא ידע, אמנם, לחזור לתוך נשמות היצירות היותר אינדיבידואליות, למצוא את הגרעינים היותר עקריים בזרמי-המחשבה היותר מתנגדים להלך-מחשבתו הוא. כשרונו הספרותי העמוק, החודר, נתן לו את היכולת לרדת לעומקן של השקפות-החיים היותר מתנגדות להשקפתו הוא על החיים. אולם הוא לא נתמלא מהן, לא נתלהב מהן, לא נמשך אחריהן, מעולם לא שחדו אותו התורות האינדיווידואליות שמפל בהרצאתן. לא שפכו את רוחן עליו. מעולם לא שכת, בהער כתו אותן את הערכין שלו, את החוקים המוסריים שלו.

וזה הוא חסרונו בתור פופולריזטור של דעותיהם ומחשבותיהם של ההוגים והחושבים הגדולים. פופולריזציותו לא יכלו לעשות על הקורא אז אותו הרושם הבלתי אמצעי; לא יכלו לזנו את נשמתו עם גשמת-החושב האינדיבידואליסט; לא

רבי גושטיין

י א ו א

פרץ פיטרקוב

יכלו למסור את כל עומק-הפסיכולוגיה של זעזועי-העצבים של החושב המורד, את כל השתקפותה הנפשית של עבודת-מוחו ולבו. הם לא יכלו לברוא את היחס הסוביקטיבי בלב הקורא אל היוצר, מפני שראה את השובר בצרו, שהביא אתו מיכילובסקי.

גם במאמרי-הבקורת שלו האמנותיים הנהו מתראה לפנינו יותר כמורה-החיים מאשר כמבקר-אמן. הוא הנהו מבקר את היצירות האמנותיות, שהנהו לזקח אותן לו לנושאי-מאמריו, לא מנקודת-השקפה אמנותית טהורה, אך יותר מנקודת-השקפה חברותית. הוא איננו מבקש ביצירות האמנותיות אך את היוצר האמן בלבד, אותו כשהוא לעצמו; הוא איננו מעמיד את עיניו על התכונות האינדיבידואליות של היצירה האמנותית, על האופי הנפשי שבכח היצירה של היוצר בלבד, איננו מוציא את משפמו על היצירה על פי ערכה הסוביקטיבי בלבד, אך ביותר על פי ערכה האוביקטיבי, ערכה החברותי. הוא מבקש בהיוצר את החושב שבו, את המטיף, את המורה שבו.

אולם זה הוא גם גדולתו, מעלתו החשובה. בתור מורה-החיים, בתור פוב-ליציסט פלוסוף, שדעותיו והשקפותיו הנן מסיימות ומגבולות, קבועות ומוצקות, שכל רוח חזקה אינה יכולה לרופף אותן, להחליף אותן; בתור מטיף ומחנך, שהנהו משים תמיד לנגד עיניו את המטרה היקרה לו: למעט בלב שומעי דברו את אותן הדעות וההשקפות, שחפץ הוא למעט בו, שמאמין הוא באמיתיותן. בתור הוגה גדול, שכל מה שהנהו מדבר, שכל מה שהנהו כותב נובע מפרני-ציפי-הסתכלותו בעולם היסודיים, איננו בא גם בהתנגדות-של-משהו בהשקפת החיים שלו הכללית; בתור סדריך הרור, שהשפעתו הנה גדולה עליו מאד, מפני איתה ההתרכזות, שמוציאים הם במדריכם; מפני אותה האמונה החזקה שבלב-המדריך בכל אשר יודבר; מפני אותו השנון התכופי של אותן האמיתיות, שהיא מלמד; מפני אותו אי-הסח הדעת גם לרנע מהנין על דעותיו והשקפותיו; מפני אותו מלחמתו הנואשה בכל אותם הזרמים, שירא הוא, פן יקחו אליהם את לב הקהל.

מיכילובסקי החל לכתוב בראשית שנות-הששים, שאו שררה השפעתו של פיסרב על הסופרים הצעירים. גם הוא היה מושפע במדה מרובה מפיסרב. ממנו ירש את הנתוח, המנתח את כל, את הריאליזם, את ההתנגדות לכל זרמים רומנטיים, מיסטיים. אולם אין במיכילובסקי אותו האיגואיום הפיסורבי, אותו האינדיבידואליזם, לו גם הכריא, החברותי, שבהתיאוריה הפיסורבית, האלהים שאותו עבד מיכי-לובסקי בכל ימי-עבודתו הספרותית היה—השדרות הרחבות של האנושיות. הוא נלחם תמיד בכל אותן התורות האינדיבידואליות, הבאות להטיף זכיות רחבות לבני עליזין על חשבון ההמונים הרבים. הוא הטיף לעבודה צבורית, כי יעבוד הפרט לטובת-הכלל. אולם הכלל לא היה בעיניו לאווי בריאה אבסטרקטית, שהכל צריך להיות טובא לקרבן על מזבח כלי-העכול שלה, המכלים את הכל. מבלי היות כל מטרה לפניו. האדם הפרטי לא היה בעיניו אך חומר בשביל למלא בו את בית-הבליעה של הכלל. בהטיפו לעבודה צבורית היה תמיד לנגד עיניו האדם הפרטי. כלמדו לעבוד כער הכלל היתה תמיד לנגדו טובת הפרטים,

שהנם מהיום את הכלל. משאת-נפשו הגדולה היתה. כי יבראו אותם תנאי- החיים, שיוכל כל פרט ופרט להתקיים בהם על פי כחותיו הגופניים והרוחניים כי יבראו אותו הכלל, שכל אינדיווידואם שבו יוכל לפתח את סגולות-נפשו, להביא עד לירי שלימות את אינדיבידואליותו.

לפיכך לחם ככה כבר בעבודתו הספרותיות הראשונות בתיאוריה הבורגני-אזית של ספנסר, המבטת על האנושיות כעל אורגניזם ששם אחד, שהאברים השונים אשר בו משמשים לפונקציות שונות. בעוד שישנם אברים מיוחדים, שמלאכתן היא מלאכה נקיה, ישנן אברים פחותים במעלה מהראשונים לעשות את המלאכות הבלתי-נקיות.

לפיכך לחם בהגימטיאניים-הדרויניסטים, שהכל צריך לפי דעתם להיות לקרבן בשביל טובת האדם העליון. שהנהו המין היותר נבחר. לפיכך לחם נכ בהדרויניסטים הבורגני-אזיים, המצדיקים על פי חוק-מלחמת-הקיום הדרויני את כדרי-החיים הקימים.

מיכילובסקי היה שייך על פי דעותיו, על פי השקפותיו על העם הרוסי, על פי פרוגמט-העבודה, שהטיף להאינטליגנציה הרוסית לעבוד בשביל העם-להעממיים. הוא היה התיאוריטיק של התנועה הזאת. הוא היה העומד בראשה, המפקד, המצביא בכל ימיו. אולם עממיותו לא היתה דבר שברנש, שכלב בלבד, ביותר לא היתה דבר הבא לפרנס את התשוקה לפיקנטיות, למקוריות. עממיותו היתה הגיונית, מדעית, נובעת מהשקפת-העולם שלו, מהבנת-החיים שלו. עממיותו לא היתה לו כסות לכסות בה על הסלבינופיליות, שבאה להצדיק את נול-העם בשם העם, כאשר היתה לאחריים. עממיותו היתה כל כך רחוקה מהסלבינופוליות, שצמחה על קרקע טובת-עניניהם המפלגותיים של הקרקעיים-הטופרים. הוא כל כך נלחם בגנבי-הנרקב, הישן, עושק-הדלים, רציצת-המשפט, בשם רוח-העם.

עממיותו היתה נובעת מהכאב הגדול, שכאב לבו על גורל-עמו המר, מחפצו הכביר, כי יושב מצבן הקשה על השרדות הרחבות בעם, כי יוסרו הכבלים הלוחצים את ידיו ורגליו, כי ינאל ממצבי-העבודה, אשר ימצא בו, עממיותו היתה נובעת מהאהבה הגדולה, שהיתה בלבו לעמו.

ישנו מקום אחד אצל מיכילובסקי, הנושא עליו חותם סוביקטיבי מאד, תכונה אוטוביואוגרפית, המתאר לנו בכל כך בהירות, בכל כך בליטות עד כמה היו כל מחשבותיו של מיכילובסקי נתונות לעמו, עד כמה היה מסור בכל לבו, נשמתו, נפשו, מוחו לגורל עמו.

במקום ההוא הנהו מתאר, את אשר ירניש לכו, בזכרו את אותו המצב הקשה, שבו חיים ההמונים הרבים של העם הרוסי. הוא מביט על עצמו או כגורל עמו, כבוגד בו. העבודות הקשות שיעבוד העם, העמל הרב שיעמול, אין הוא בעצמו נהנה מהן. הוא, האינטליגנט, חי חיים מרווחים, קונה לו השכלה, דעת, אור, במחיר יזעת-המצח, דם-הלב של האכזר החי בלי אור, בלי דעת, בלי כל. האינטליגנטים הבודדים חיים על חשבון רבוא-הרבבות של האכזרים

המעונים, הלחוצים, ואז יש שאיזה רגש עמוק יתקפהו, איוו תשוּקָה כבירה להטמע בין העם, להתערב, להתפור בו, להתברר בין כל חלקיו של העם, להשקותו במוח עצמותיו, להבריאהו בדם לבו, להתחלק אתו בידעותיו, בנסיונותיו, שרכש לו במחיר דם לב העם, להיות זנר דולק בתוכו, להאיר לו מעמ את התושך והאפלה שבחיו.

ככה אהב נ. ק. מיכילובסקי את עמו.

אולם ביחד עם זה לא קלקלה אהבתו הגדולה לעמו את השורה.

כשם שהיתה עממיותו רחוקה מהסלבינופילית הרמאית, שהיתה רק עמילן

למאויים מפלגותיים, ככה היתה עממיותו רחוקה מכל פִּימִישוּת.

הוא לא הביט על העם כעל מלאכי-מרום, שהנם כלם קדושה, שהרת-הדות,

התגשמות המוסר. הוא לא שלח את האינטליגנציה אל העם כעממיים רבים

אחרים, בשביל שילמדו מהם את דרכי-חיייהם, בשביל שיפטרו שם מהציוויליזציה

העוכרת, בשביל שישכחו שם את השכלתם, את אשר למדו בעיר. למען יהיו

לאכרים אמיתיים, לכני-כפר עקריים. הוא שלח אותם לא בשביל שירדו הם אל

העם, אך בשביל שיעלו את העם לאותה המדרגה, שהם הנם עומדים עליה, הוא

שלח אותם אל העם, בשביל שילמדו אותו, שיפקחו את עיניו, שיביאו בלבו

השכלה ודעת. לסגל לו את דרכי-החיים של העיר המתקדמת.

כי באותה מדה שאהב נ. ק. מיכילובסקי את העם הרוסי, באותה מדה שקרובים

היו אל לבו עניני החיים שלו, באותה מדה הוקיר את הקנינים של האנושיות,

שרכשה לה ברכה ההיסטורית הארוכה. באותה מדה היה מאמין בערכה הגדול

לטובת התקדמות האנושיות של הציביליזציה האירופאית.

לפיכך הרבה ככה ללחום בכל תוקף ועוז בטולסמיו, שבא לבטל את כל

ערכה של הציביליזציה, שננה את כל דרכי החיים האירופאים, שערער על כל

קניני-התרבות של האנושיות הקולטורית, מפני שאין ההמונים הרחבים נצרכים

להם ונהנים מהם. הוא ירא מאד מפני התוצאות הרעות, שתוכלנה להביא דעותיו

של טולסמיו, הערצתו את ההמון, ירא מאד מפני הריאקציה, אשר תוכלנה

לחולל, לכן הקדיש הרבה מכחותיו הספרותיים למלחמה הזאת.

ככה היה צריך מיכילובסקי להלחם גם עם העממיים. וצריך היה להלחם

עמהם מפנים ומאחור.

מצד האחד היה עליו להלחם באלה, שבשם איזה רוח, תועה' חפצו לשעבד

גם את נשמתו גם את נופו של העם. ומהצד השני היה עליו להלחם באלה,

שהעם היה בעיניהם מחונך היטב, יודע הכל, מלא השכלה, אמונה, מוסר,

מדות טובות, שהמשכילים, האינטליגנטים צריכים לבוא אליו ללמוד ממנו תורה

ודרך ארץ, להתרפאות אצלם מהאירופאיות ומננעי הציביליזציה, למחוק מלבם כל

השפעה ספרותית, מוזיקלית, אמנותית, שהגן כה מזיקות, כה בלתי נחוצות, כה מזותרות.

הוא עמד על המשמר תמיד להראות להאינטליגנציה הרוסית את הדרך הנכונה,

שעליה ללכת בה: להפיץ בין העם את כל הקנינים התרבותיים של האנושיות המתקדמת,

להאיר את הפנות החשכות בחייו באור ההשכלה והדעת, שהמה כבר רכשו להם, לעבוד

להרמת מצבו החומרי והרוחני, למען ימצא גם הוא חפץ בקנינים התרבותיים של האנושיות

הקולטורית, למען יהנה גם הוא מהם.

התקדמות החכמות השמושיות.

בשנת תרס"ד.

פאת אינוניר מ. נ. סירקין.

I.

תורת המכניקה ושמושה נמעו בלבנו כשנים האחרונות תקות רבות, ובצדק רואה עולם המדע בהתקדמות המדעים השמושיים את הנצחון הכי גדול של הרוח האנושי. ההמצאות החדשות, המשעבודות לחקים מדויקים גם את כחות המבע הכי פראים ובלתי מסודרים, התגלות השנים האחרונות, העושות את האדם לאדון כל, — הנה כלי-הנשק היותר צולחים במלחמה האכזרית, מלחמת הקיום. אין כל ספק כי המכניקה ושמושה יהיו בקרב הימים לאבן פנה בכל מקצועות החיים, ולא לחנם ייסד המלוסד איעלס את חליטותיו ע"ד החיים בעתיד (בספרו האנגלי "Anticipations") על בסים החכמות המדויקות, חוקי המכניקה והשתלמות המכניקה.

נצחונות המכניקה מוסכים עלינו רוח-עליצות ותשוקת-החיים. היא עוברת את דרכה כמפחה ובנאון כנבור עשוי כלי חת. מדי שנה בשנה תבנים לנו רכושים חדשים, תשכלל את הקנינים הישנים ותגלה לנו שדי-רואי חדשים רחבים ומאירים. דומה היא בצמיחתה ובשגשוגה לאילן, שלעולם לא יוקן ומדי שנה בשנה יחדש נעוריו. הן אמנם רבי פירותיו יהיו רק לדורות הבאים; חדות מדעיות רבות עוד לא נפתרו, אבל גם לנו כבר הביא ברכה לא מעטה ובתקוה טובה נחכה להבאותיו בעתיד.

די רק להעיר עין על ההמצאות החדשות שבשנים האחרונות למען התמלא רוח תקוה ובטחון, למען אשר יעוף היאוש ויגו, כחלום רע, למען אשר נביים בעיני-גיל לקראת העתיד הבא.

גם בשנה הנוכחית העשירתנו המכניקה עשר רב.

כל חלקי התבל קשורים זה בזה ברשת אין-קץ של מסלות הברזל. כאילו נפלו הגבולים, המכדילים בין ארץ לארץ, נהרסו החיצים החיצונים המכדילים בין עם לעם. אבל במקצוע הזה לא השמיעה עוד המכניקה את המלה האחרונה. עוד נמצאת היא בדרך הילוכה, וחדשים לבקרים ירכו נצחונותיה.

הדרישה לקשר-אוניברסלי, החפץ לעבור בלי מעצור מארץ לארץ כה רב ויגדל

בשנים האחרונות, עד אשר מסעות הקיטור לא יוכלו יותר למלא את ספקנו. ביחוד לא תשביע מהירוּת-הנסיעה רצון את עוברי-דרך. לאט יותר מדי יתנהגו בעדם מסעות-הקיטור, שלמרומי האשר חשבוּם בני הדור העבר! ואת אשר לא יעצור הקיטור כח-לעשות, אותו—יקוו—יעשה האיליקטרון. ורואים הגנו בעינינו את פרוץ-ההתחרות של שני הענקים: הקיטור והאיליקטרון. האיתן והמהיר ילְצמו, — מי ינצח את מי? — קל לראות מראש, ומדי יום ביומו יגרש האיליקטרון הקל, הנקי והמהיר את הקיטור הכבד, המעשן והאָמי מכל מקצועות החיים, ואחת המטרות הנכבדות של השתלמות הדרכים היא — לגרש לגמרי את הקיטור ולהנהיג את האיליקטרון בכל מקום. אמנם אין לכחד, כי לא בזמן קצר יצאו החלופין האלה לפעלם, אחרי אשר רבו מאד ההוצאות להשליך את התקנים הישנים ולהנהיג חדשים תחתם, אבל היום הזה הוא יבוא!

עתידות טובות נשקפות גם לאמצעי-הנסיעה החדש לה, אֲהוּ-מוביל (מוביל מעצמו). הוא אמנם לא יצלח לנסיעה בהמון, למטרה זו, נחוץ יהיה להשתמש עוד זמן רב במסלות הברזל, אבל לנסיעות אנשים בודדים הוא מוכשר במדה מרובה. בנסיונות כאלה כבר נהתחרה האוּתו-מוביל במהירותו עם מסעי-הקיטור ויוכל להם. גם פה יד המניע האיליקטרוני על העליונה.

וגם בנסיעות-ימים הראתה המכניקה נפלאות. עוד לפני דור אחד נמשך זמן הנסיעה לניו-יורק באניות-הקיטור הראשונות ארבעה-עשר יום, כעת לא תארך הנסיעה מברמן לניו-יורק יותר משבעה ימים, ואיש לא יתפלא, בשמעו כי בקרב הימים יוכל להתקצר זמן הנסיעה הזאת עד חמשה ימים.

בעונה אחת עם השתלמות אמצעי הנסיעה למטרות מסחר, שלום וברכות-לאומים, ירכו ויגדלו הנצחונות החדשים גם במקצוע אניות-המלחמה. המלחמה האחרונה הוכיחה, עד מה עשתה המכניקה חיל: צי-ה-מ-ל-ח-מ-ה הערוכים ומזוינים כפי ההשתלמות האחרונות בתורת המכניקה מהנשאים בשיא נבהם, ומוראם איום. כלי-משחית ומפץ כארה לא ראו הדורות שלפנינו גם בחלומות היותר רעים וגם בהגזות הילדים אין זכר להם. לחבורת המשחיתים האלה נוסף עוד, מחבל אחד — האניה ש-מ-ת-ח-ת-ל-מ-ים. האניה הזאת היא ילדת העת החדשה כמלוא מובן המלה, אבל עוד הרבה חפר לשכלולה והמכניקה החדשה מתעסקת כעת בהידורה ושלמותה.

אחת החידות הנכבדות, שפתרון יוכל להביא שפעת ברכה, היא המצאת אניות-ה-א-ו-י-ר, שנוכל להטותה לכל עבר. אבל עד כה עוד לא עלתה ביד הממציאים הרבים להגיע למטרתם, כל הנסיונות לא הועילו ורק שיר לעתיד לבוא היא האניה, שכצפור תתנשא עד לעבים ותחצה את האויר במוטות כנפיה.

האיליקטרון רוכש לו מקום נכבד גם בתור כח-מ-י-ר. אבל למרות כל השתלמותו לא יוכל לנצח את אור-הגז. אור-האיליקטרון גם כעת עוד יתחם להמותרות לרגלי מחירו הרב. מלבד זאת גדולה היא פעולה הורם האיליקטרוני רק במרחקים כעמים וברכות המרחק יעלה מחירו הרבה מאד. ולזאת גם יום יגיע עד סדת-השתלמות מרובה לא יעצור ככל זאת כח דגש קלה את אור הגז. בעתיד יאירו שני הכחות האלה יחד ליושבי תבל.

בשנים האחרונות מצא לו שמוש רב האיליקטרון בתור כח-מ-י-ר, ונצחונותיו בנידון זה יעוררו תמהון ופלא. כמעט בכל מקצועות התעשייה ירש האיליקטרון את מקום הקיטור. בבת-חרשת גדולים וקטנים ישתמשו בו ביחוד, וברכים כבר היה לשלם

יחודי. ע"י ההשתמשות בכח המים נכנסו להתעשיה מקורי-אינרניה חדשים וענקיים שברבות הימים, ימלאו את חסרון אוצרות-הפחם, ההולכים ומתדלדלים. לפלאי-המכניקה יתיחסו גם התלגרף והתליופון בלי חומים; גם הרמין היותר נלהב לא יכול לשער לו עוד לפני זמן מעט כי נוכל לשלוח את דברינו למרחק בלי שוב אותה-חבור חיצונים, בלי שום קשר דמינכר. ההמצאה הזאת הולידה מהפכה גמורה בהלך-השקפתינו. היא עוד לא יצאה מתקופת-ילדותה, ובכל זאת כבר גדול שמושה בעולם המעשי. אמנם קשה להאמין, כי תגרש כלה את המלגרפיה הרגילה, אבל בחקירותיה המצאותיה תעשיר את עולם המדע ועולם המעשה עשר רב. נסו לדון בקיום כלליים ומעטים את מקצועות-המכניקה היותר נכבדים, את שאיפתיה ומטרותיה. בפרקים הבאים נבאר את ההמצאות-היותר חשובות במקצועות האלה, שבהן העשירתנו המכניקה בשנה האחרונה.

I

הזכרנו מראש את ההתחרות בין כח הקיטור וכח האיליקטרון במקצוע מסלות הברזל. נחוץ להעיר כי עוד איב אחד אורב לכח הקיטור, — זה הוא כח-המניע של הנו. יש תקוה, כי במשך הימים תצלח תורה המכניקה בהמצאת איזה מניע בכח הקניון, השפירט או הגפם, והמניע הזה ישמש בתור מוביל-במסלות הברזל. או הסור המכשלה היותר גדולה המעיקה על מסעות-הקיטור, היינו מיעוט התועלת שנוכל להוציא מן הפחם בתור חמר המקה. כידוע, ישמש רק החלק השלישי של הפחם שנוציא להסקת הלוקומוטיבות, בתור כח מניע. השאר ילך לאיבוד. לוא עלתה בידנו להחליף את כח הקיטור בכח הנו, הוול ביותר, או—מה שיותר טוב—לוא הצליח חפצנו זה להוציא ורס-איליקטרון מתוך הפחם בעצמו, כי אז אין כל ספק, כי כח הקיטור יגרש כלה ברבות הימים. לשכלל את הלוקומוטיבה בכח הקיטור עוד יותר כמעט בלתי אפשר. לעומת זאת כמעט קרקע-בתולה המה המניעים הגויים והאחרים. בהצליח חפץ המכניקה הזה או תגיענה מסלות-הברזל עד מרום התפתחותן.

בשנה הנוכחית החל וגם נגמר בנין של מסלות-ברזל חדשות, וגם נולדו הצעות בדבר מסלות-ענקיות רבות הערך מאד. אחרי הבנות מסלות-הברזל הסיבירית החלו לצמוח חדשות לבקרים הצעות חשובות בדבר מסלות-ברזל חדשות. אמירקה חפצה לקשר את קצה הדרום שלה עם פאת-הצפון בעזרת מסלה חדשה, אנגליה החלה גם היא לחצות את ארץ אמריקה ברשה מסלות-ברזל מן הקצה הצפוני עד הדרומי; כונתנו למסלה הברזל קפ־קאירא. לשתי ההצעות החשובות האלה נוסף עוד הרעיון החדש: להביא קשר בין אירופא ובין קצות המזרח הרחוק בעזרת מסלה, שמניע דרך אויה התיכונית עד חופי הים הנידול.

להמסלה החדשה: המסלה השניה אירופא-פ־פ־יקי עוד משפמ הבכורה על המסלה הסיבירית, אחרי אשר תעבור במלוא ארכה דרך ארצות רבות-הישוב. נקדת-מוצאה תהיה קונסטנטינופול. משם תעבור המסלה הבי-ארוכה הזאת בכל התבל דרך הנשך של השולמן אברדל-חמיד, שעל אודותיו כבר הזו וחלמו זה רבות בשנים, משם הגיע עד

החדשה להשתמש במסלה האנמולית, המלולה זה כבר, תעבור דרך עקרום עד החוף הדרומי של הים הכספי ומשם תשתחמח עד לאינגד השוכנת בתחתית ההרים הגבוהים והמשמשת בתור מכוא לחבל פמיר.

עד המקום הזה לא רבים המה המכשולים אשר להמסלה החדשה. אבל מכאן הילך, כלומר מן פאיובר עד מישור פורקסמן, מתחלת פרשת העינויים והמכשולים כמובן הטכני. בצדק יכונה החבל ההררי הזה בשם גג התכלי, כי ראשי ההרים מניעים מה עד השמים ונבהם רב יותר מראשי הרי האלפים. אבל כעבור המסלה את המקום הקשה הזה תגיע עד מישור פורקסמן, משם לחבל ההרים במינקט ואחרי החבל השמם הזה, המכוסה חול-סדבר על שטח רב, תגיע המסלה החדשה עוד הפעם ליפה נוף, מרהיב עין בשלל צבעיו המשתחמח עד חבל הואנגהא, הגדר השני עפ"י גרלו בארץ חיינא.

באופן כזה תגיע המסלה החדשה עד הארץ הכי מרוכה בישובה. משם תעבור דרך ערים עשירות רבות, שאחת מהן היא עיר-הרכבות הוינגן על היאור גיקא אשר אותה אזה בני-השמים למושב לו, בעת הפרעות בחיינא. בפנותה לעבר גנגטקיאנג תגיע המסלה החדשה עד גנקינג ומשם תוכל ללכת הלאה עד בוזונג או עד שנגחיי.

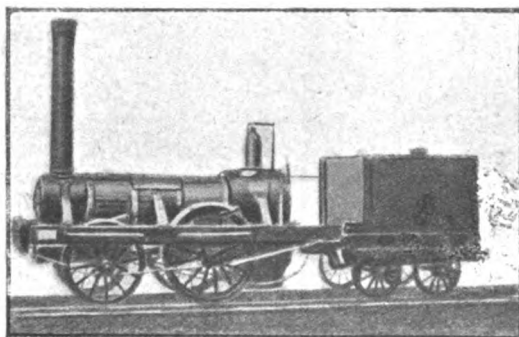
גם הסקירה השטחית הזאת על מהלך המסלה החדשה, העולה בגרלה ובארכה על המסלה הסיבירית, תוכיח לנו במרה מספקת, עד מה רב ערכה בטוב המסחרי. העת האחרונה תמע בלב בני אירופא ביתר עז וביתר תקף את ההכרה הגבוהה, כי עליה להגן על תנאי-החיים של בני-ארצם מפני העל-הכבוד של האמיריקנים, המעיק כמסא כבוד על הסקציות הרבים של חרשת המעשה ופרי הארץ. השוק האמיריקני כמים לים יכסה את כל חלקי התבל בשפעת פרי עבודתו וישלול מאת הארצות האחרות את היכלת למצוא שוק-מכירה בעד סחרם ותעשיתם. העובדה הזאת תתן אותותיה אותות ביתור כמורה-אסיה, יען כי מאירופא רב הדרך עד חופי-המזרח של חלקי-התבל הזה פי שנים מאשר מאמיריקה.

הרעיון עיר המסלה החדשה הזאת לא יצא עוד מן הכח אל הפעל. הוצאותיה מרובות מאד, ארכה מגיע עד 10000 קילומטר. אף ממשלה אחת לא הביעה עוד את החלטתה בנידון זה, אם גם תועלת רבה צפונה בכנפיה בעד כל ממשלות אירופא. אבל אין כל ספק, כי המסלה הזאת היא רק שאלת הזמן, ובעוד ימים קרובים יותר או פחות תצא ההצעה הזאת מן הכח אל הפעל. עד כמה תקצר את מועד הנסיעה נקל לראות מזה, כי זמן הנסיעה מויען עד פקין לא יארך יותר מן 7 ימים וח"י שעה. בעד התיקים ועוברי אורח הפתח המסלה הזאת כר נרחב. במשך 41 יום אפשר יהיה לנסוע סביב כל כדור הארץ.

בין מסלות-הברזל החדשות שנגמר בנין בשנה העברה הכי מצוינות הגה שלש מסלות-האלפים החדשות באוסטרליה: מסלת מויערן, מסלת פירן והמסלה קרבנקן-בוכאיינגר. המסלות האלה מקשרות באופן בלתי אמצעי את אשכנז התיכונית והמערבית למדיעסס, שבשנים האחרונות נהיה להי-המזרח בעד אוסטרליה ואשכנז. תחת הדרך הארוכה והכבדה, שנאלצו המסעות האשכנזים לעבור מן חופי העלכא והג'וד סביב כר אירופא המזרחית דרך הים התיכוני עד הגיעם לחופי אסיה הקטנה והעלה-סועץ, יגיעו כעת מסעות אשכנז בזמן יותר קצר למהו חפצם דרך מריעסס. רב ונכבד מאד היא דרכן של מסלות האלפים האוסטריות. הגה פותחת שוקים

חדשים בעד יכול הארץ ומחרה, ביחוד בעד תעשיית-הברזל. הוספה מריעסט על החופים המשמשים לבוא בכרית עם המזרח היא ג'יב רבת הערך. ובנידון זה, נותנות המסלות החדשות את הערובה כי רשם אומטריה ואשכנז יגדל בשוק המסחר הכללי ובוזה ירבה גם עשר-ארצם.

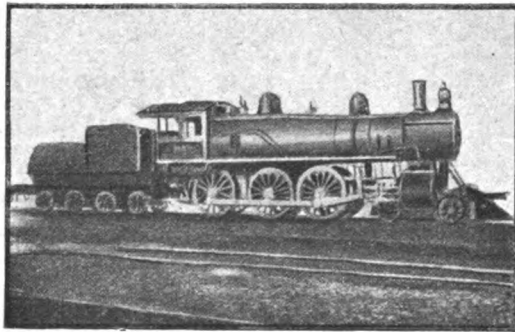
אם נשים עין על התמורות המיכות שבאו ב מ ה י ר ו ת מסעות-הקיטור. אז ימלא לנו נאון על נצחונות הרוח האנושי. באנגליה בשנת 1829 נחשב מסע-הקיטור הראשון, שעבר 24 קילומטר בכל שעה ל"מעשה שדים". והמסע עורר פחד וזועה ברוב הרואים בגלל מהירותו. הועד של מומחים שנועד בלינצ'פול לחקירת מסלות הברזל התייחס אז בתלהבות, אם אמנם דבר אפשרי הוא שהלוקומיטיבה "ת מ ה ר י" ללכת 10 קילומטר בשעה.

(צויר 1). הלוקומיטיבה הראשונה (Old Ironsides) הבנייה ע"י בלדואין בשנת 1825

עד מה שונו כעת הדברים! במהירות הבזק עיבירים מסעי-החפזון 100 קילומטר בשעה, ובני-דורנו חושבים את המהירות הזאת לזחילה אמיתית ומחבכים תחבולות איך להגדיל את מדה המהירות הזאת למצער פי שנים. גם תכנית הלוקומיטיבים וצורתן שונו מן הקצה אל הקצה ומראה לשכות-המסע שונה הוא לגמרי מאלה, שעוד הרהיבו את עין הרואים בשנות הרור העבר. התכניות שבנו סטיבנסון ובלדואין בעד לשכות המסע היו עשויות כפי תכנית ענדות הפוסמה. על פירב בלי מסכה, כבדות, בלהי נאות ומשמשות רק לנסיעות-מיול. רק רבוי הרדישה לנסיעות ארוכות הוליד את ההכרח ליפות את לשכות המסע ולשכלל את חיצוניותן ופנימיותן באופן כוח, שתוכלנה למלא את מקום בתי-המלון ולהספיק להנוסע את כל צרכיו. בנידון זה מצמינים ביחוד המסעות האמיריקנים, שיוכלו באמת להיות למופת. פלא-המכניקה במקצוע הזה הוא המסע של יורש העצר האנגלי שהשתמש בו למסעו לקנדה. במסע הזה תשע לשכות, כל אחת נקובה בשם אחר. וכולן יחד — הנה ארמון נחמד בנוי על אופנים, מואר בנדי אור אילוקטרון השופכים ים של אור נחמד על פני כל החדרים. במסע ימצא גם טיליפון, המחבר את כל החדרים המיוחדים. כל המותרות-העשירים נקבצים במסע הזה. וגם בית-מרתח, חדרי רפואה ועוד כאלה רבים.

מהירות מסעי-החפון מניעה באמריקה עד 100 קילומטר, באשכנז--עד 85 קילומטר לשעה. אבל החפץ להגדיל את המהירות הזאת ירבה מיום ליום, וממשלת פרוסיה המציאה לוקומטיבה חדשה, שבעזרתה הוכל מהירות המסע להגיע עד 130-150 קילומטר לשעה. מסעי-החפון הזה מצטין גם בחיצונו מהמסעות הרגילים. ידוע. כי ברבות מההירות. למשל, פי-שנים, או ירבה לחץ האוויר על המסע פי ארבעה. לזאת מוכן מאליו כי לנסיעות מהירות מאד בלתי מסוגלים המה המסעות הרגילים, הגדולים במרחקם, אחרי אשר כרבות מרת השמח יגדל גם לחץ האוויר. ולמען הקטין את החפץ הזה יושמו על כל המסע חתולי-מהכת, המכסים על פני כל חלקי הבלמים, ולמען הסיר את הרשם הרע של עשן-הפחם על עיני הנוסעים, יובל העשן דרך ארובות ארובות סן הלוקומטיבה עד הלשכה האחרונה ומשם יצא לאחורי המסע.

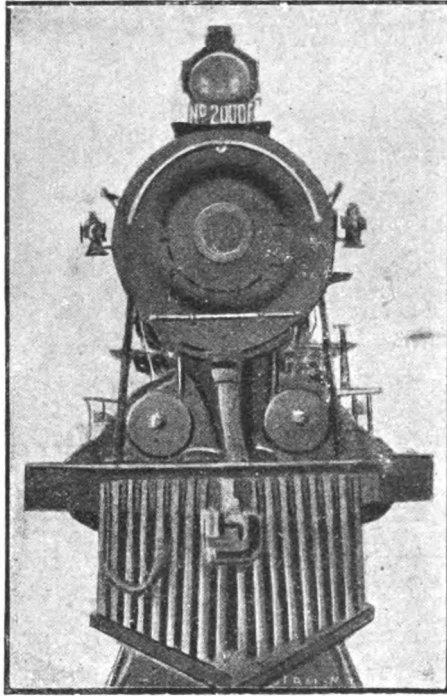
ציור 2) הלוקומטיבה 20,000 היותר גרולה בתבל.

בעד המסע החדש הזה בנה הבנאי וויטמן לוקומטיבה חדשה. עכחה הבניע עולה עד 18000, כח-סוסים" (המדה הרגילה בעולם הטכניק). הלוקומטיבה הזאת היא היותר אמיצה מן הנמצאות עד כה באשכנז. בעזרתה מניעה מהירות מסע, שמשקלו 180 טונות. כאשר הזכרנו. מן 130 עד 150 קילומטר לשעה. מוכן מאליו, כי למען הוכל הלוקומטיבה להוליד כח-מניע רב כזה, נחייץ היה להגדיל מאד את מרת דוד-ההסקה שלה, ובאמה שמח-ההסקה (הייץ-אבערפלעכע) שלו מניע עד 260 מטרים מרובעים, כלומר על 120 מ. מרובעים יותר מאשר אצל הלוקומטיבות הרגילות.

הגזרה הטכנית של הלוקומטיבות החדשות שונה היא ניכ מן המצפוס הרגיל. להן ששה צירים, שנים מלפנים, שנים מאחור ושנים בתוך, לזאת יותר מסדרר היא הילוך המסע. מכונת-התנועה ערוכה באופן כזה, כי חסרות לגמרי התנועות הטויקות. ההורפית את המסע וכמות אותו הצדה.

משקל הלוקומטיבה בלי לשכת המשא עולה עד 78000 קילוגרם. משקל לשכת המשא יחד עם 20 מטרים משולשים של מים ו7000 קילוגרם פחם עולה עד 48000 קילוגרם. אבל ישנם אמצעים למעון מים במשך הנסיעה ולזאת יוכל המסע להביל מים פחות מן המדה הדרושה ולעבור מרחקים רבים בלי מעצור. סחיר לוקומטיבה כזו עולה עד חמשים אלף רו"כ יחד עם היצאת אור-האיליקטרון.

הלוקומטיבות האמריקניות תיכלנה להיות למיפת בעולם המכני. כילן נושאת עליהן את חיתז ארץ-מוצאן. הנה פשוטיה, בלתי נאית אבל אמצות, הרגש המסחרי של האמריקני לא ילך אחרי היופי ומפיק הרגש האימתני. הוא יבקש בכל רק הועלת מייכה. לעומת זאת מצטינות הלוקומטיבות האירופיות ביפין ובעיבוד חלקיהן.

(צור 3) פ.י. הלוקומטיבה 21000.

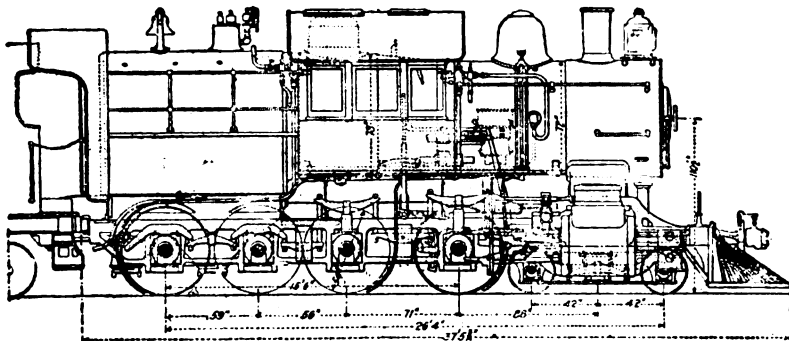
למען הוכיח, עד כמה צעדה המכניקה של המסעות קדימה, נביא פה את הנונת שתי הלוקומטיבות של בלדואין. האחת היא הראשונה, שבנה בלדואין בשנת 1833, (צור 1) והשנית — שמוצאה ניכ סבתי-החרשת של בלדואין — היא הלוקומטיבה היותר גדולה שבתבל בעת הנוכחית. היא תשמט למסע-החפזון העובר דרך נויארק, סיט לואיס וציקגא. לה שנים עשר אופנים אמצים — מהם ששה אופני-הנועה — גוה ארוך ומוצק ומשקלה 122000 קילוגרם.

לאחר כפלאי המכניקה החשב גם הלוקומטיבה האמריקנית למסעות-משא. למען הגדיל את שמח-ההסקה — כדת ופח היא גדולה יותר מאשר אצל הלוקומטיבות הפשוטות. במראה החיצון מצטינת הלוקומטיבה הנזכרה בזה, כי תא-המוביל נמצא לא מתחת להדוד כי אם באמצע. בו ישב רק המסיק בעצמו. הלוקומטיבה הזאת נבנה בעד המסדה ציקגא-מורח-אולינאום. היא אחת היותר גדולות והיותר חזקות בתבל (צור 4, 5).

מבין השנויים הרבים שמביאים כעת בעריכת הלוקומטיבות נער עד אחר והוא — עריכת ההסקה בעזרת נפט או שטן. בכל מקום שהפהם הוא יקר יותר מדי יתאמצו להנהיג תחתיו את ההסקה עיי הנוזלים שהזכרנו. כן באנגליה, רוסיה ואיסטריה.

ביחוד מוכשר הוא אופן-ההסקה הזה במהפרות וחצבי-ההרים (מיננעל). באשר עשן השמן בלתי מויק כה לעינים כעשן הפחם.

הציור 6 מציג דוד כזה, שמוציאו ניכ מאמיריקה. לחמר ההסקה ישמש הפטרוליום. דוד-ההסקה והאח לשרפת השמן נבדלים לגמרי מאדה של הלוקומוטובות הפשוטות. נעשו ניכ נסיונות להנהיג דוד בעל קנים חלולים. התכנית הזאת (וואסער-ראהר-קעסעל) מצטיינת בעריכתה הפשוטה ובמרת-תועלתה המרובה. מלבד זאת איננה דורשת תיקונים הרבה.

(ציור 4) לוקומטיבה לסעיות-משא, (אחת היותר גדולות בתבל)

לצערנו איננו יכולים לתאר פה בפרוטרוט את התכנית הזאת, יען כי הענין יהיה ארוך יותר מדי. נסתפק רק בהציור הכללי שנתנו — ובהערה כי תועלת השמן בתור חמר-הסקה רבה היא מאד. לחץ-הקיטור יוכל על נקלה להסדר ולהעמד על סדרגה ידועה. בעזרת לוליון (קורבעל) יוכל המסיק לשנות את מרת הלהבה וזאת לא תדרוש אש-השמן שמירה מעולה, מלבד זאת כמעט בלתי ניכר הוא עשן השמן. אם אמנם סחיר השמן רב הוא כמעט פי שנים ממחיר הפחם, הנה לעומת זאת שריפתו יותר שלמה, ולזאת ילך רק חלק קטן ממנו לאיבוד, מה שאין כן בפחם. ישנן תערוכות מכניות, שבעזרתן ישרף השמן כולו סבלי שריות וכמובן יחשוך כזה כסף רב. לזאת אמנם משתמשים בשמן בתור חמר הסקה לא רק בלוקומטיבות כי אם גם באניות, ובמקרים רבים משתמשים בפחם ובשמן חליפות.

אחד המכשולים היותר גדולים בהתפתחות כסלות הברזל ומהירותן הוא-מקרי-האסון הרבים, שרבים חללים יפילו. מובן מאד כי להסיר לגמרי את המכשלה הזאת אי אפשר, באשר השכל האנושי ופעולתו לא יגיעו לעולם לידי שלמות מוחלטה. אבל בשנים האחרונות נעשו נסיונות רבים לקדם את פני הרעה הזאת. ברובם לא עלו יפה. רק בשנה הזאת עלתה ביד שני אשכנזים פפירמן ובנדורף להמציא מכונה חדשה, אשר תתן לנו תקות טובות: מניע איליקטרוני קטן יושם בתא המוביל. המניע הזה מפיץ זרם אילוקטרוני, אחד לתוך פטי-הברזל (שיענען) בעזרת חלקי-המתכת של הלוקומטיבה, וזרם שני לתוך מכונה שניה נבדלה מן הראשונה הנמצאה ורצה בין הפסים יחד עם המסע. בעת אשר יקרב מסע שני, שגם עליו תמצא תערוכה כזאת, להמסע הראשון על מרחק ידוע ומובל מראש, או יקשרו שני המסעות בעזרת זרם-האיליקטרון העובר ביניהם, ולפני מוביל-המסע יופיע אור-אדום, ובה בעת תשמע גם

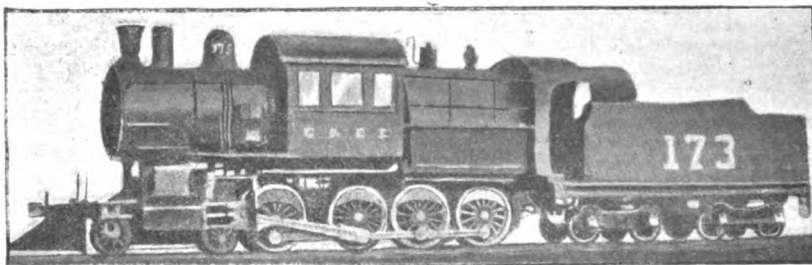
שריקת-אזהרה. או ידע, כי סכנה מרחפת ויעצור את המסע, ובעזרת המיליפון יבוא
ברברים עם מוביל המסע השני.

בתערוכה הזאת כבר נעשו נסיונות בין סכסנהויון וגולדשמיין — והצליחו. אם
תוכשר גם בעד שמחים יותר גדולים — ימים ידברו.

כאמריקה המציאו תערוכה אחרת, עוד יותר פשוטה. סבת האסונות היא כידוע
התנגשות שתי הלשכות של המסעות אחת ברעותה, הייבן המציא לזאת עגלה קמנה
וחוקה, בעלת שלש צלעות ומאחוריה נוצות-מגוללות (שפרינגספערער) חזקות. בתוך נמצא
ציר המרשה להתערוכה הזאת לסובב ולהטות הצדה. העגלות האלה הושמנה מאחורי
המסע ומלפניו. בהתנגש שני מסעות יחד, או ירפה כח המכה ע"י העגלה החזקה
והנוצות-המגוללות המתכוצות לרגלי ההתנגשות, מלבר זאת תסובנה העגלות על צירן
הצדה והסכנה נמנעה.

III

כבר הזכרנו, כי עולם המדע מתאמץ בעת להנהיג בכל מקום את כח האליקטרון
המורה כח הקיטור. ואמנם מעלות טובות להאליקטרון על הקיטור. אחת המעלות
הנכבדות היא, כי אתגהרם האליקטרוני נוכל לחלק ולהפריד, מה שאין כן בכח
הקיטור. לוקימוטיבות-הקיטור צריכות להיות כבדות וגדולות, למען תוכלנה לשאת את
כל כבד לשכות-המסע הרבות, ואולם בהשהמשנו בכח האליקטרון נוכל לתת לכל
עגלה ועגלה זרם מיוחד, ובאופן כזה תעשה כל עגלה ללוקימוטיבה בפני עצמה,
כאשר נראה במסעות-החוצות האליקטרוניים. מלבר זאת תהיה תנועת חלפי לוקימוטיבה

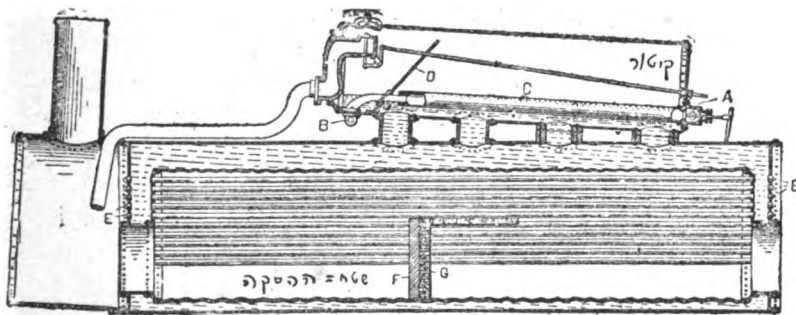
(צויר 5) מראה הלוקימוטיבה ל: ספנות-משא

הקיטור אך ישרה, לפנים ולאחור. המוטות המניעים יהדפו על מרחק ידוע ואחרי כן
ישבו למקומם הראשון, בעת אשר תנועת המניעים-האליקטרוניים היא עגולה וסובבת
כדור, וכידוע תרשה תנועה כזאת — כמובן העיוני — מהירות בלתי מוגבלת. עוד
מעלה אחת להאליקטרון, כי הוא ניתן לנו את היכלת להסיע מסעות קמנים לעתים
קרובות מאד, כלומר להרבות את מספר המסעות העוברים במשך זמן ידוע. מלבר זאת

ניהן מסע-איליקטרון, שמשקלו שווה למשקל מכשיר-הקיסר, כח-מניע יותר גדול כזה של האתרון, ואין גם עשן וחלאה המזיקים לעינים.

אכן המעלה הרי חשובה היא המהירות היותר גדולה של המניעים האיליקט-טיונים, אבל גם פה אי אפשר לעבור גבולות ידועים. ברבות מהמהירות הרבה נס ההתנגדות מצד לחץ-האוויר. מלבד זאת היכחו הנסיגות כי בהגיע המהירות עד 150 קילומטר ויותר, או יתקמו פסי-הברל. גם העובדא הזאת מוכיחה עוד הפעם, כי מסלול-הברזל שלנו במצב הנוכחי אינו מסיגלות למהירות-האיליקטרון. למטרה הזאת חוקו את בנין המסלה וקשרי-הפכים, ואו נתנה היכלת לעשות נסיונות במהירות יותר גדולה.

במקצוע זה הביאה חשנה הנוכחית המצאה חדשה נבכרה מאד והיא הלוקוטו-טיבה של הזרם הסובב נדעה שטראם-לאקאמאטיווע). עד העת הזאת יראו להשתמש באופן בלתי אמצעי בזרמים מאד חזקים וכזאת הפכים טראש לזרמים יותר קטנים. כעת הסירו הנסיגות את הפחד הזה ומשתמשים כעת בכח 10000 בולט הפועלים על המניעים באופן בלתי אמצעי. ולזאת יש היכלת להקטין את מדת התערוכה עד כדי 20000 קילוגרם. החדשה הזאת היא צעד גדול קרימה. עד העת הזאת היה משקל התערוכה האיליקטרונית למעצור גדול על דרך התפתחותו, והשמוש ב.זרם-סיבבי חזק הסיר כלה את המבשלה הזאת. כעת לא יוכל עוד כח הקיסור להתחרות עם האיליקטרון. כי בה כעת שכח הקיסור דורש משקל של 1800 קילוגרם יסתפק האיליקטרון בתנאים שזים רק ב1200 קילוגרם. —

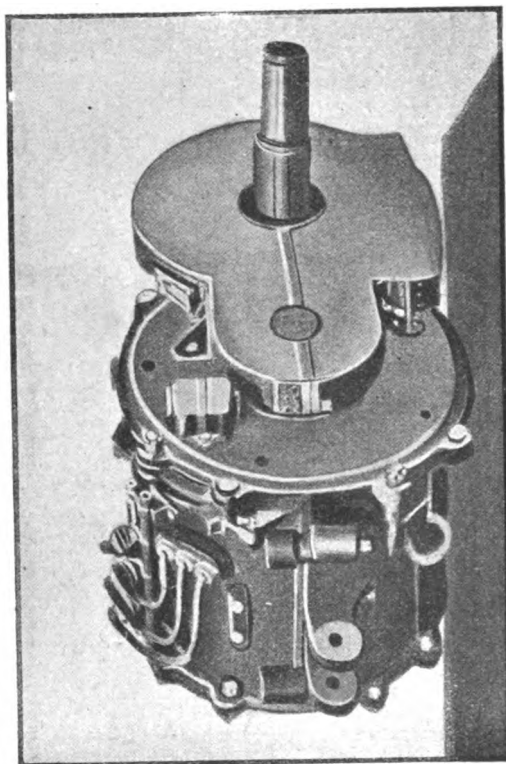

ציור 6) דוד-הסקה לרכב נוזלי.

הלוקוטוטיבה החדשה הזאת (ציור 7,8) בנויה כולה מברזל. לה ארבעה צירים. כח כל מניע עולה עד 400 כח-סיסים. שני צירים יתחברו בכנה (נעשם על ל אחת, ובכל אחת משתי הכנות ימצאו שני מניעים (מוטורים). המראה החיצון של הלוקוטוטיבה — הוא ארגו גדול ופשוט שארכו $12\frac{1}{2}$ מטר ורחבו 3 מטר. בחלק התחתון שבו מתנשא ארגו יותר גבוה. בו יושב מנהל המסע, וכל המכונות והתערוכות הנחוצות נמצאות שם. סבעד החלונות הנפתחים לכל עבר יראו הנוסעים את הדרך שיעבורו. משקל המכונה יחד עם התערוכה האיליקטרונית עולה עד 40000 קילוגרם, בה בעת שמשקל לוקוטו-טיבת-קיסור עולה כמעט פי שנים, סבלי תתה כח-מושך כה גדול. מהירות המסע הזה עולה עד 200—210 קילומטר לשעה, כלומר פי-שלושה ממהירות מסעות-החפון הרגילים.

מראה המסע הזה ממיל אימה. האיץ רועדת תחתיו. לפידים וברקים כמנו יהלובין. הניצוצות הלכנים יברקו בהומי-הזרם וישהטחו לקו ארוך אחר, וכמעף עין כבר חלף ואיננו.

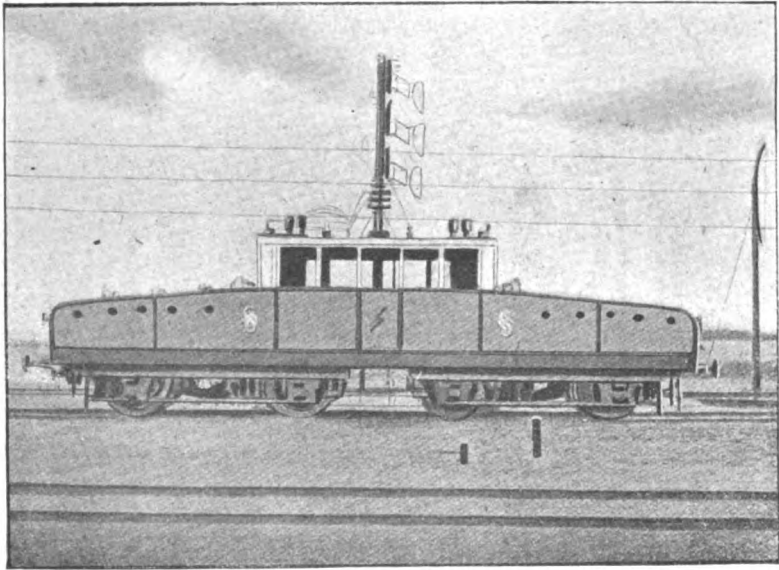
עד העת הזאת עוד רבות יותר מדי ההוצאות של התערוכה האליקטרונית. אבל אין ספק, כי הימים הבאים יסירו גם את המגרעת הזאת והמניע האליקטרוני יאחו את דרכו לבטח, כמו שכבר איהן מושבו במסעות-החוצות, וימצא לו דרך גם במסלות-הערים. במדינות רבות כמו באיטליה, אשכנז ובעת האחרונה גם במסלות-הברית עובדו כבר הצעות עיד מסלות-אליקטרון חדשות, שאל נכון תצאנה לפעולות בקרוב.

ציור (7) המניע האליקטרוני של הלוקסיטיבה המהירה בעד הזרם הסובב.

לפלאי-המכניקה של השנה האחרונה תחשבנה גם המסלות בהרים. עוד לפני חמשים שנה חצבו מחפרות בהרים רק בקושי רב ובעמל אין קץ, כעת בונים מסלולי-ברזל במקומות היותר גבוהים, הדורכים עבים בשוא גבהם. המצוינות שבמסלות האלה הנה בלי הפונה מסלת-הר-יונגפרוי, שעוד לא נגמר בנינה וכסלת אלכולא בהמחוז גרוב-דינג, המנביהה לעלות עד 1823 מטר בכח הקיטור מן מהזים עד פונטרזינא בקרבת

מעניי-המרפא הידועים בסימ מוריץ. קשה להתאר כמה מכשולים טכניים נחוץ היה להסיר מן הדרך החדשה הזאת. מחפרות אין מספר, הרים גבוהים, סלעים וצורי-ענק — דרך כל אלה תעבור המסלה החדשה לבטח, עד אשר תוביל אל יפה-ניף סימ מוריץ. גם העבודה הרבה והגדולה למפס על הר-יונגפרוי, היותר יפה שבהרי אירופא, בעזרת מסלת הברזל, גם היא צעדה בשנה הזאת צעד גדול קדימה. בראשית השנה כבר נפתחה התנועה על המסלה החדשה הזאת עד איינרברנד, המתנשא בגבהו עד 2800 מטר. ככלות כֹּל העבודה יוכל הנוסע להנשא בכח האיליקטרון למרום בגבה 4000 מטר, מבלי אשר יהלכו עליו אימים אדי-העבים ושכבות השלג. גם באמריקה החל בנין מסלה הֶרְרִית חדשה. מסלת מְּלֶפֶר בקרבת סימ פּרִנְצִיסקָא. במסלה הזאת נוכל למפס על ראש ההר היותר גבוה באמריקה והיא תצוין בזה, כי בכל ארכה תעבור כאייר חפשי, בלי שום מחפרות-הרים (מינעל).

(ציור 8) הלוקומוטיבה המהירה בעד הורם הסוכב.

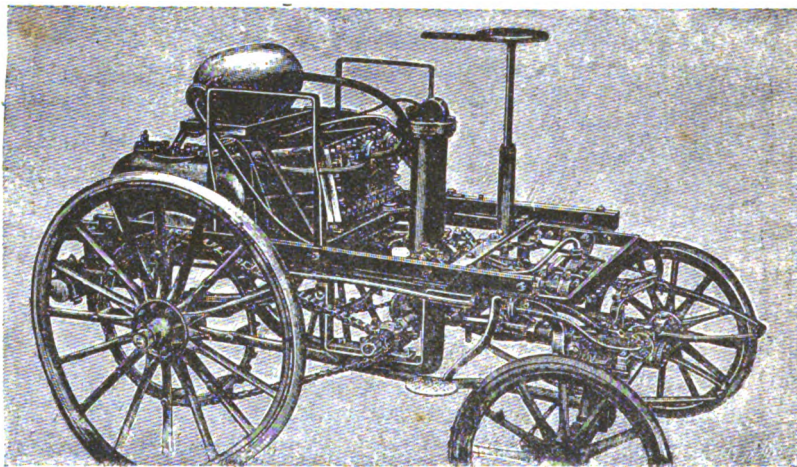
בכל המסלות החדשות האלה יד האיליקטרון על העליונה. ולו יתנו משפם הבכורה על פני כח הקיטור. נחוץ בכלל להעיר, כי במקום שתחסר המסרת הקדומה, מסורת כח הקיטור, ישתמשו לרב בכח האיליקטרון, שרבה תועלתו.

.IV

אחד אמצעי-הנסיעה היותר חרשים הוא ה"אותו-מוביל". בראשית הופיעו בעולם המעשה רבו מתגנריו ושונאיו, שהתרימוהו, כי כן יקרה לעתים קרובות לכל המצאה

חדשה. אבל במהירות נפלאה לכד לו האותו-מובילי מקום נכבד, וכעת יתפשט שמושו בכל מלא הארץ. מניעיו—המה הקיטור, האיליקטרון והגז. בשנה האחרונה נעשו גם נסיונות להשתמש באותו-מובילי גם בתור מסלת-ברזל למרחקים בלתי גדולים, ובאיפן כזה יחדל מהיות ל כ ל י ש ע ש ו ע י ס בעד אדירי-הכסף, כי אם יהיה ל כ ל י ח פץ בעולם המעשה.

בנוגע לבנינו וכח-המניע שכו לא הגיע עוד האותו-מוביל לשלימות מספקת. לכל אחד מהכחות המניעים, שהזכרנו: איליקטרון, קנזין וקיטור, ישנן מעלות טובות וגם מגרעות מיוחדות. עד העת האחרונה נתן בכל זאת להבנין בתור כח-מניע משפמ הבכורה. ובהערוכות גדולות גדול הוא מספר המניעים הבנויים הרבה יותר מהאחרים.

צור 9 אותו-מוביל כח האטהער.

אבל נקל לראות מראש, כי בקרב הימים יירש האיליקטרון גם במקצוע הזה את מקום המניעים האחרים. המכשלה היותר גדולה על דרך דתפתחותו בעת הנוכחית היא חסר אקקומולטור, — תערוכה האוצרת וחוסכת את האינרגיה האיליקטרונית ונותנת את היכולת להשתמש בהזרם רק בעת הנחוצה למלא את החסרון הזה — זאת היא שאיפת המכניק. עשרות בשנים עושים המומחים נסיונות בנידון זה, אבל עד העת הזאת עוד לא הצליחו. כי, כידוע, מגרעת האקומולטורים היא, כי משקלם גדול יותר מרי, כאשר עשויים המה מכריל או בתערוכות-בדיק, הנקראה בשם חמצן עילאה של בריל (בליי-סופער-אקסיד) ושני הגרמים האלה כבדים יותר מרי ולא נוכל להשתמש בהם להכניסם להאותו-מובילים הבלתי גדולים.

גם המציא הנודע עדיסון נסה את כחו במקצוע הזה ולא עלתה בידו. לעומת זאת נחננים תקוות טובות גסיונות לקרוא (Lacroix).

לקרוא הנה רעיון סחוכם כאד. כידוע ירבה כשרון-כח האקומולטור בה במדה שירבה שטח-הכריל, שטמנו נעשה, כלומר השטח, הבא לידי מגע עם הגזולים והמשמש

באיפן הוה להוליד זרם איליקטרוני. אבל להגדיל את השטח הוה בלהי אפשר באשר אז ירבה נשק האקומולטור עוד יותר. לזאת נחוץ להקמין את המדה השנית של הבריל — את עביו. נחוץ לעשותו דק מאד. אבל גם בזה יש מנרעת. אם יעשה הבריל דק יותר סדי, או יוכל להקדע לגורים ספני רעידות האתו-מוביל, שהילוכו בלתי מסודר, באשר לא יעבור על פני מסלה ישרה. למטרה הזאת עשה לקרוא את האיליקטרוידים — כלומר קצות הפתכת הנוגעים בנוזל — לא בצורת רקיעים (פלאטמען) כי אם בצורת חוטים דקים מאד. שלש מאות חוטים יחוברו לרקיע אחד ויודבקו בשלש שורות. החוטים האלה יבואו לידי מנע עם הנוזל, ועיי הנגיעה הזאת יולד כידוע הורם האיליקטרוני. החוטים נקבים ממעלה ומתחת ויוכלו באופן כזה להקרך ולהשתמש. תועלת ההמצאה הפשוטה הזאת גדולה מאד. בה בעת שקן קילוגרם בריל אחד יוכל להעשות באופן הרגיל רק שטח של 5 דצימטרים מרובעים תוציא כמות-הבריל הזאת באיפן לקרוא שטח גדול פי עשרה. האקומולטור של לקרוא מביא גם כשרון-עבודה כדי 33% יותר מהאקומולטור הפשוט. ומלבד זאת הוא גם יותר זול. האקומולטור הוה מוצא שמוש גדול ובפרים נוסד בית-חרשת מיוחד לעיבדו.

בערים הגדולות ילך שמוש האתו-מוביל האיליקטרוני הלך והתפשט. מנרעותיו היוהר עיקריות הנה כאמור חסר האקומולטור והנחיצות לנסוע מדי פעם בפעם להתחנות המרכזיות של האיליקטרון, למען מעון אינרניה, כמו כן יעמדו למעצור על דרך התפתחותו גם משקלו הרב של האתו-מוביל וצורתו הבלתי נאה. על כן משמש האתו-מוביל האיליקטרוני רק למיול וכלי-שעשועים, לספורט מיוחד.

לעומת זאת חוקה האתו-מוביל "בכח הבנוין חלק נכבד בעולם המעשה. הוא משמש גם לנסיעות יותר רחוקות וגם למעינת משא והובלתו. הוא הניע כבר לשלימות מספקת למדי, והנסינות ליפותו ולשכללו עוד טרם חדלו. בצרפת, מקום מולדת האתו-מוביל הבנויני, הנהיגו בשנה האחרונה נסיון חדש. שם ערכו את המניע באופן כזה, כי יוכלו להעמידו גם על עגלה פשוטה ולזאת יוכל לשמש ככו למעינת משא כן גם לנסיעות-מיול. בהמניע הזה עשויה גם תערוכה מיוחדת שבעזרת פסי-עור (תרגם-מיסמיה) הרשה לשנות את מהירות-הנסיעה. המהירות הכי גדולה היא 35 קילומטר לשעה.

עגלת דקוביל (Decauville) הבוא לידי תנועה ע"י מניע יותר חזק, היא תשמש לנסיעות יותר רחוקות ומהירותה — 50 קילומטר לשעה.

האתו-מוביל בכח הקיטור להובלת משא הכי גדול הוא "קונינקם". אבל המשובחה בכל המכונות החדשות האלה היא — האתו-מוביל בכח האטמה ער — המלה האחרונה של תורת דמכניקה. (ציור 9,10).

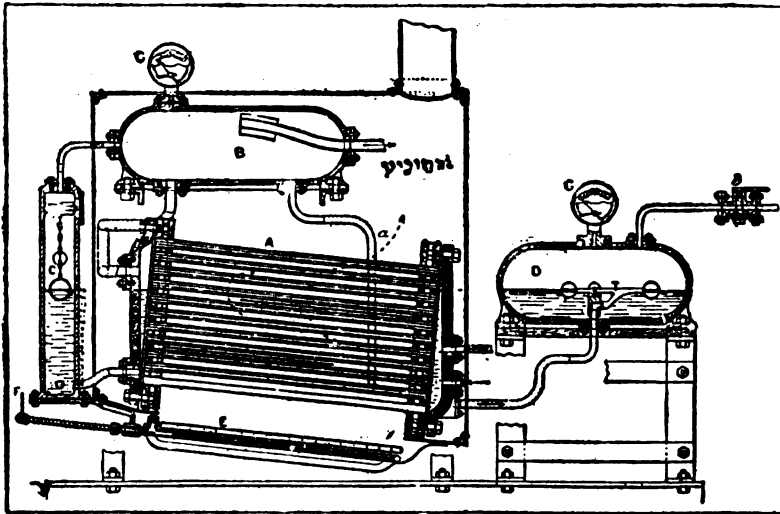
הרעיון להשתמש בדאטהער — וביחוד באטהער-הנפריית — בתור כח מניע, איננו חדש עוד. אבל כל הנסינות הקודמים לא הצליחו מפאת כשרון-ההתמוצות של האטהער, שיוכל להסב שרפה והרג רב. כעת עלתה בעד האינזיניר דיואן דע הלפר (Desoignes de Halapert) להסיר את המכשלה הזאת בהמציאו גינירטור של אטהער, המרחיק כל סכנה. (ציור 10) הגינירטור הוה חשוב ונכבד דיא לא רק בעד האיתו-מוביל, כי אם גם בעד אמצעי-נסיעה אחרים.

איז היא התועלת המרובה שיביא האטהער יותר כמה שיביאו אידי-המים? הן

כלי ספק עליו להביא תועלת מרובה, כי לולא זאת מה הועילו חכמים בתקנתם, בהנהיגם את האטהער במקום אידי-המים?

המנרעת העיקרית של מכונת הקיטור היא, כידוע, שאי אפשר להוציא תועלת מן חלק גדול של אידי-המים שנתהוו במשך ההסקה. לוא עלתה בידנו להשתמש בנוזל אחר, שתהפך לאידים במהירות יותר גדולה מן של המים, כי אז יכלנו להסיר את המכשלה הזאת, נוזל כזה הוא אמנם האטהער. הוא מתהפך לאידים במהירות רבה ויחשוך חכר הסקה.

כידוע הוציא מכונת הקיטור הועלת סמית אך ורק מחלק-החם, המחמם את המים מן נקודת-התיחתם עד מדה-החם הדרושה בעד הקיטור. למען הגיע עד נקודת-הרתיחה נחוץ להוציא 536 קלוריות (קלוריה-היא מדה-החם הדרושה למען המים 1 קילוגרם מים עד כדי מעלה אחת מן מעלת 0° עד 1°). ולמען הפך לקיטור את המים הקרים הנמצאים תחת הלחץ של אטמוספירה אחת נחוץ להוציא 636 קלוריות; היוצא לנו מזה, כי רק 100 קלוריות משמשות באמה לסמרת התנועה, ולואת, כמובן, למען קבל כח-התנועה ידוע נחוץ להוסיף אש ופחם הרבה. לעומת זאת אם נקח במקום המים את האטהער הדורש רק 91 קלוריות למען הגיע עד נקודת-התיחתו, אז נחשיך כמובן חכר-הסקה לרב.

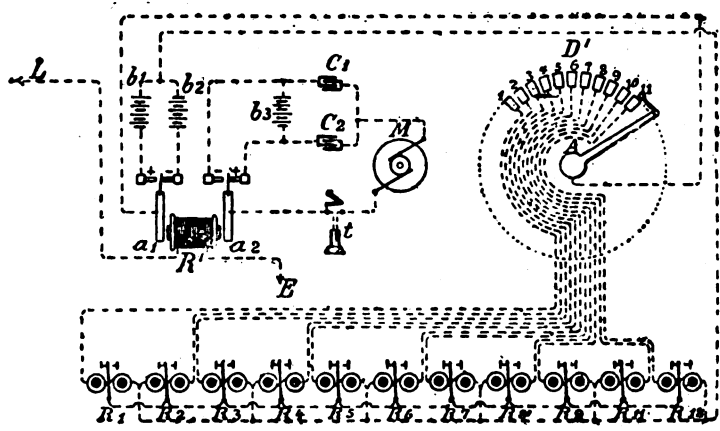
(ציור 10) דנינירטור האטהערי.

הדנינירטור של הלְקָר ערוך כמו דודי-ההסקה של חכונת גְלֵייל. לארבו עוברות באלבסטן שורות רבות של קנים חלולים, כהתחנן-דאָח בצורת קנה שבו חור, דרך בו יעבור הגז המשמש לדסקה. החלק הכי נכבד ברמצאה הזאת הוא, מסדר הגז ועקספנו סיאנס-רענגוליאטאר). החלק הזה הוא מימין להקנים. (ע' ציור 10). הככר הזה מכיל בקרבו כלי-קבול חתום D, המחובר לדנינירטור A בעזרת קנה בעל הסנור (נְטִייל) T.

בעת אשר לחץ האמהער יגבר בניגורטור יותר טרי או יפתח הסנור T ותלק האמהער יוול לתוך כלי הקבול D עד שוב לחץ האמהער למדתו הנורמאלית. ואז יסגר הסנור עוד הפעם. המכונה הזאת תשמור מפני כל סכנה וכל רע לא יאונה.

למען הנהיג את הגנירטור הזה בעולם המעשי נוסד בצרפת בית חרשת לאותו-מוביל אמהערי. הגנירטור-נמצא מאחורי הענלה בין שני אופני-התנועה וכשרון-עבודתו מספיק עד כדי להניע מניע בעל 10 כח סוסים. ההמצאה הזאת הפשוטה והנחמדה פותחת כר-פעולה חדש בעד ה"אותו-מוביל".

החפץ להגדיל את מהירות-הנסיעה באותו-מוביל הוליד את הרעיון לנסוע בו על פסי-ברזל, — כלומר לברוא מין מסלת-ברזל בעד "אותו-מוביל". באמריקה ובאנגליה כבר קרבו אל המלאכה הזאת. המגרעת העיקרית היא, כי פסי-הברזל הפשוטים לא יסכנו לנסיעה הזאת ונחוץ לשנות את צורת הפסים במדה מתאמת. השנה הנוכחית הביאה גם במקצוע הזה נסיונות אחדים של האנגלי גורדון, אבל עד כה אי אפשר עוד לדבר על אדות המצאות שלמות בנידון זה.

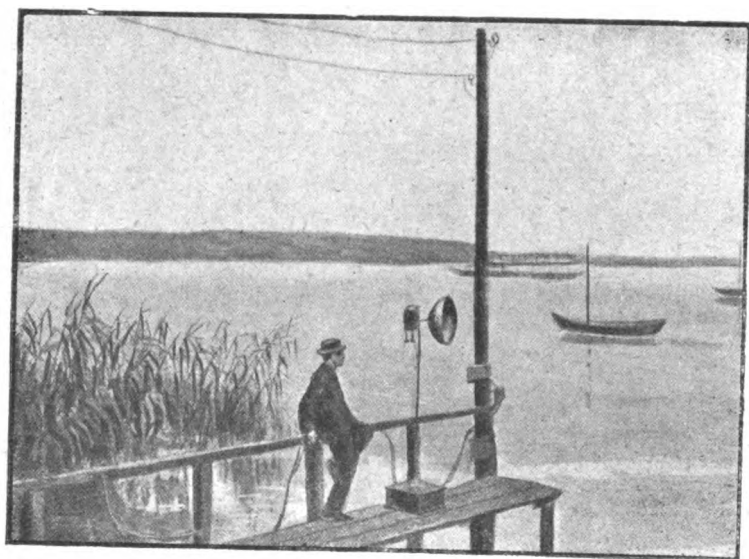

(ציור 11) תכנית התלגרפיה עם שיטת ראולנד

בין החרשות בהשלמת אפני הנסיעה מושכים את הלכ התקונים החרשים שהנהיגו במלאכת דו-אופנים. כלי הנסיעה הזה נפוץ כעת בתבל וביחוד בארצות הברית. ובה במדה שתרבה הדרישה, תרבה גם שלימותו ויגדל שכלולו. בעת האחרונה כבר משוכלל הוא דו-אופנים במדה כזו, עד אשר ישתמשו בו גם להוביל חו"לים. כי כה שקט ומסודר הילוכו וכה טוב הוא לנסיעה. גם חלקיו המיוחדים נתקנו ונשתכללו באופן היותר טוב. אבל ה"אותו-מוביל" מנרש לפי הנראה את דו-האופנים מעולם המעשה.

נעיר עוד על התגלות מכנית אחת, נכבדה מאד, ואופן המצאתה. מלומדים רבים מתנבאים זה שנים רבות כמחנה, כי אוצרות הפחם האצורים בכמן האדמה הולכים ומתרדלים ומי יודע אם יספיקו לארך ימים. בדאגה סחפשים אנחנו אחרי איזה יסוד אחר שימלא לנו את חסרון הפחם, והטרע מראה לנו על כחות המים,

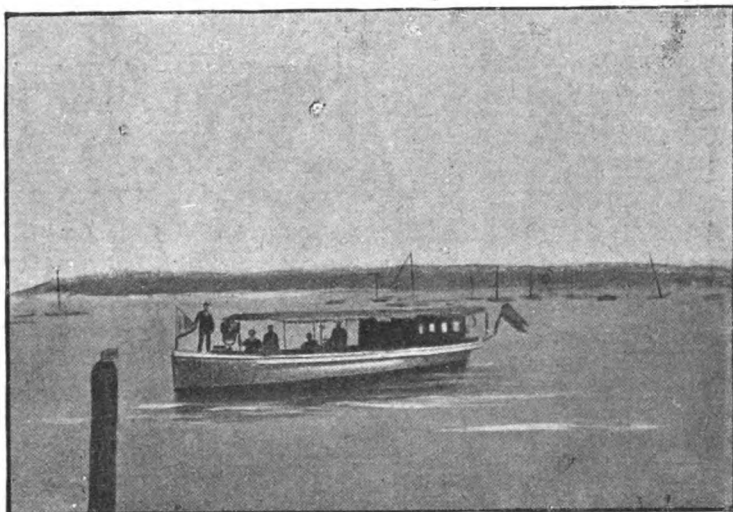
הנמצאים בתבל, ומביח כי הכחות האלה יספיקו למלא את כל העבודות הרבות. שבעת ימלאם הקיסור, המכלה את אוצרות-הפחם. ההשמשות בכחות המים היא עתה השאיפה העיקרית המעסקת את כל עולם המדע, אבל על כחות המים חבצת מנרעה אחת, והיא: כי הכחות האלה נמצאים רק במקומות מעטים ובלתי מחולקים המה במדה שוה על פני כדור הארץ. עלינו איפא לבקש החבולות, שתעורנה לשעבר לנו את המבע ההפכף, ויען כי המדע יתן לנו היכלת להפוך את כח המים לזרם איליקטרוני ולמסרו למרחקים רבים כחפצנו, על כן יש לאל ידינו להרחיב באופן כזה במדה מרובה את הזוג הפעולה של כחות-המים.

(ציור 12) תחנות-הקבלה לתלמוני: בלי חוטים.

ההתגלות הזאת היא הנצחון היותר גדול של האיליקטרוטכניקה. הרבה מאות בשנים התפורזו מימי אשד-ניאנארא בלי כל תועלת, — כעת מוציאים משם זרמי-איליקטרון שבהם — 100,000 כח-סוסים. גם במערב הרחוק של ארצות-הברית באמריקה ובארצות-החוץ של הים הגדול, מקום שם נופלים וזורמים נחלי ההרים, נעשו כבר תערובות להוציא מן נפילת-המים תועלת מרובה, ולהפכה לאינרניה איליקטריית. הכי מצוינת שבתערובות האלה היא בקולג' בקלי-וונ'ג'ה. הגותגת כעת אינרניה של 25000 כח-סוסים. התערובה מקבלת את מימיה מנהר יונא בעזרת תעלה, שארכה 12 קילמטר. התעלה מוביכה את המים למכונות-מים (מורבינע) המחבורות לדינמות, כלומר לתעלה מוביכה את המים למכונות-הנולד באופן כזה מניע עד 40000 גלמים ויובל על מרחק 225 קילומטרים לבתי חרשת המעשה. ולא רק במקומות הנזכרים, כי אם בכל הארצות המושכלות שואף המדע להוציא תועלת מכחות המבע העצורים בזרמי הנהרות. אבל כזה לא יסתפק עוד רוח האדם. רואה הוא את נלי הים והאוקיינוס

שימעים וזרמים וחוזרים במרוצתם בלי הרף, זה הרבה אלפי שנה. כחם הענקי ישחק סלעים, יעתיק צורים כמקיסם, יטביע איים, ואין מעצור לזרמיו. וכמה האדם החוקר תגלד השאלה: מדוע לא ישעבד את הכח הזה וישימו לכלי-חפץ בידו? ותועלת השעבוד הזה היא כפילה: לא רק שיעשיר את המין האנושי באוצרות אינרניה חדשים, שאין קצה ואין נבול להם, כי אם גם עוד תהיה בידו היכלת לרכוש לו את האוצרות האלה דוקא לאיתם המקומות. ששם לא יוסיפו עוד מימי הנהרות הששומים לתת את כחם. ידוע הוא כי אשרות המים, נמצאים רק במקום שם הנהרות ישמיו מנכהי הרים. במישור אין כח-נפילת המים ולזאת אין גם אוצרות אנרניה. מה שאין כי בשמף-הימים. שם במרוצת המים אצורים אוצרות-כח שלעולם לא יסופו.

(ציוו 10) תתנות-המשלוח לתל-פיניה בלי חוסיס.

באנגליה ובאמריקה נעשו אמנם נסיונות להשתמש בשטף הימים למען הוליד זרמי איליקמרון. כן המציא האינזיניר ביימ (Wright). מניע-גלים" (וועללען-מאמאר), גם קלמךר נסה את כחו במקצוע זה. הנסיונות האלה אמנם לא המציאו עוד הערוכה שלמה אבל אין כל ספק כי בהצלחתם תפחד חרה נכבדה מאד במקצוע המרע, והתעשייה תעשר עשר רב.

האיליקמרון בתור כח-מניע תפס לו מקום נכבד מאד במכרי הריים, מקום שם נחוץ מאד להקטין את מקום מעמד המכונות. מכונות-הקישור או מכונות-הלחץ דורשות קנים ארוכים וחוקים המניעים לפעמים עד אמצע הסכרה ובאופן כזה ירחקו שם את המכרה, עד אפס מקום מרווח. מלכר זאת צפונה סכנה נוראה לחיי העובדים בסכרי ההרים מן הקישור הנלחץ בכח חזק מאד. מה שאין כן בזרם איליקמרון. הזרם יוכל להסטר לכל המקומות הנחוצים בעזרת חוטים דקים. השתלמות המניעים האיליקמרוניים תתן את הערובה, כי נוכל להסיר כל סכנה ממכרי-ההרים. בשנים האחרונות החל

כח האיליקמרון בתור כח-מניע לנרש את כל הכחות האחרים, וכעת סמלא הוא את כל הנגזרות הרבות הנחוצות במכרי-ההרים.

י.

במקצוע התלגרפיה נתחדשו בשנים האחרונות המצאות נכבדות מאד. ולכילן יש שאיפה אהה: להגדיל את מהירות התלגרפיה ולמכור את התלגרמה באהיה תדרסות. להמצאות כאלה החשב גם התלגרפיה-המהירה של מ'ר'יי ורא'לנד (Murray and Rowland), שנסיונות רבים נעשו בה — והצליחו.

התלגרפיה המהירה של מ'ר'יי היא ככונה אכטיכטיה (פועלת בכח-עצמה), המשתמשת לפעולת התלגרפיה בכונות במקום ידי-אדם. לפני עשרות בשנים המציא הפרופיסור האנגלי אויטסטון (Wheatstone) מכונה כזו, שחקקה מראש את התלגרמה בתור כתבת קעקע על פסת נייר העשויה חורים, חורים. מתחת פסה-הניר היו נמצאים שני מסמרים מתנועעים, שחדרו לתוך חורי הניר ויביאו לידי תנועה נלילי-פאסמטון) ככונה-בתיבה. גם מ'ר'יי השתמש ברעיון היסוד של המצאה הזאת. אבל הוא השתמש ב"אלף-בית" יותר קצרה ופשוטה מזו של התלגרף הרגיל. למען השיג על הגליון איזו אות, נחץ לרחוק על נליל אחד של מכונה-הכתיבה, והמלאכה הזאת העשה במהירות גדולה מאד. פעולה-הפקיד של התלגרף בהתחנה, שכמנה הצא התלגרמה היא רק זו, שיעשה את פסה-הניר חורים חורים בהאמה לדברי התלגרמה — אחרי כן תשולח התלגרמה-קבוצת חורין על הניר-בעזרת מכונה, הדומה לכונת אויטסטון. בעזרת פסה-הניר דרך המכונה הזאת, השולחת את התלגרמה, יגלדו קטעי-זרמים (הדפות קצרות, כתונת האותיות), המהאימים להאיתות העשויות בהור חורין וסדקין. למען הביא את מכונת-המשלוח (כלומר את המכונה השולחת את התלגרמה) לידי תנועה משמש מניע קטן, שתכונתו פשוטה מאד. אופן קטן ימצא בין שני איליקטרומגנטיים, הבאים לידי תנועה חליפית, פעם האחד ופעם השני ועל ידי זה כביאים הם לידי תנועה-סיכבת גם את האופן. בהחנה השנית, מכום קבלת התלגרמה, יפעלו קטעי-זרמים שהוכרנו על איליקטרומגנטי כגש מאד, בהור סוף הזרם האיליקמרוני, ובעזרתו תקובל גם פה פסה-הניר הכלאה אותם החורים והסדקים המהאימים לאתם של התחנה הראשונה, ובאופן הזה תקובל התלגרמה בהור קבוצת חורים על פסת נייר. למען מסרה בדפים על גליונות מיהדים ישתמש מ'ר'יי במכונה הגמצאה מתחת נלילי מכונה-הכתיבה ופסת הניר הפעל בדרך הילוכה גם על נלילי המכונה. ההשתמשות במכונה הזאת היא מכונה ופשוטה מאד. נחץ רק לסוכב את הלולין (קורבעל). בעזרת המכונה הזאת נוכל לשלוח על נקלה 60 מלים ברנע.

האמיריקני ראולנד השלים את מלאכת התלגרפיה באופן כזה. כי בעונה אחת יכולים לשלוח 8 תלגרמות. ארבע לעבר אחד וארבע-חורה. הרעיון העיקרי, שהונח ביסוד המצאה הזאת היא ההשתמשות בזרם-חליפית (וועכסעל-שטראמע), הגולדים בעזרת מכונה דינמה קטנה וזרמים המיד בחוטי-התלגרף. אופן העבודה מצויר על ציור 11. במכונת ראולנד יוכלו להשתמש גם בלתי מוכחים. מלאכת התלגרפיה הוכל להפסק באמצע, בכל עת שנחפון, וכל מכונה הוכל לתת בעונה אחת שלש העתקה של התלגרמה.

מפליאים ומעוררים המהון המה נצחונות התלגרפיה בלי חיים. גם במקצוע הזה עוד חידות רבות מחכות לפתרון, אבל גם המעט, הגלוי וידוע לנו כבר, פיתה לפנינו אופקים חדשים. ומי יודע אם כבר לא קרוב היום, אשר נוכח להשתמש בתלגרמה בלי חומים על מרחק כל ההבל ומי יגיד מראש, כי רק חלום הוא חלום מְקַלָּה לְבוֹא במשא ומתן עם יושבי המדע?

אבל גם מבלי הכנס לחוג הנביאות רואים הננו כבר דברים מפליאים. הלמטרון והרץ גלו לנו נצורות, ובעזרת יסודי תורתם רואים הננו כי לא רק מוליכי-האיליקטרון החתומים, כי אם גם המוליכים החפשים-האוויר-עושים רשם על הלך הורם, מטרתו ודרכו. כלומר: למען מסור את הורם האיליקטרוני על מרחק ידוע בלתי נחוצים המה מוליכים מאחדים, כמו חוטי מתכת. את העבודה הזאת יוכל למלא גם האוויר. מרקוני, ברזן וסלבי העמיקו לחקר בהתגלות הכרעית הזאת, הכניסוה לעולם המעשה ונסינוניהם העמיקו את כל עולם המדע.

כידוע עתה כבר ביד מרקוני לערוך קשר מלגרפי בלי חומים בין קנדה ואנגליה. הוא ערך שם שתי תחנות תלגרפיות גדולות ובאופן כזה כמו בנה נשר על הים האמלנטי. בתור מוליכים ישמשו למרקוני לא חומים בודדים, כי אם רשת שלמה של חומים, למען הוליד ע"י זה גלי-איליקטרון יותר אמצעים. גלי-האיליקטרון האלה יגלו ע"י שתי מכונות דינמה הנמצאות על שתי התחנות שכח כל אחת 40 כח סוסים. המכונות האלה מחוללות זרמי-חליפות, עולים עד 2000 וָלֵט, ובעזרת מכונות-נוספות ותערוכות מיוחדות יוכל כח-האיליקטרון שבהן לעלות עד 70000 וָלֵט.

בעזרת התערוכה הזאת נסה מרקוני לשלוח תלגרמות מתחנות פולדא באנגליה להצי האיטלקי „קרלא אלברטא“ — עד מרחק 2000 קילומטר. אבל הוא ניאש מתקוהו, כי התלגרמות ההינה סיד כמיס. על התחנה השניה, הרחוקה מהלך 25 קילומטר מתחנות-היציאה יכלו לקבל את ההלגרמה ולרעת את תוכנה. כל נסיונות מרקוני לתקן את הכעות בנה לא הצליחו. כמו כן לא עלתה עוד בידו עד העת האחרונה להשיג מהירות מספקת: היא יכל לשלוח רק 15 טלים לרגע.

מומחים רבים מיספים לכסות את כחם במקצוע התלגרפיה בלי חומים, אבל לא ראו עוד ברכה בעמלם. פה נזכיר רק שימתו של גואריני, הפהיזיק מבריסל, שלה, כפי הנראה, יש עתידות. גואריני עשה את נסיונותיו הראשונים ג"כ בעזרת מכונות מרקוני, אבל כאשר נכזבה תוחלתו, ערך לו מכונה מיוחדת שכנה לה בשם „סחוק בלי חומים“ (Drathlose relais). ה„סחוק“ הוא, כידוע, מכונה שבעזרתה יתחזקו האותות הרפים המקובלים. כן, למשל, בכוא על ה„סחוק“ פזולת הורם הרפה של האיליקטרומניש, ימשך אליו זרם יותר חזק הנמצא בתחנה, והזרם הזה יביא לירי הניעה את גלילי מכונת הכתיבה. כן הוא בנוגע להתלגרפיה הששומה. יותר קשה היא עריכת המחוקים בתלמוניה, מקים שם הורמים יותר רפים. וקשה שבעתים היא העבודה הזאת בנוגע לתלגרפיה בלי חומים, כאשר שם, כידוע, אין זרמי איליקטרון בכלל. יש רק גלי-איליקטרון המוכיחים ע"י תנועתם זרמים, ופעולת הנלים האלה על ה„סחוק“ היא רפה מאד.

גואריני השכיל לערוך „סחוק“ כזה, למרות המנרעת שהזכרנו. בעזרת תחבולות איליקטרומכניות מיוחדות עלתה בידו להשיג זרמים חזים, וזעזעלה המצאזו גדולה היא מאד.

בעונה אחת עם התלגרפיה בלי חומים יעשו נסיונות בתלפניה בלי חומים כל פלאי המכניקה יראו פה אה פעולתם. אור-האיליקטרון מוליד קולות, הקולות יקובל במרחקים רבים בעזרת הפוטוגרפיה ויהפכו עוד הפעם לקולות. כאשר נראה, הנה עלינו להפוך פה פעמים רבות, מין אינרניה אחד למשנהו. אבל השנים הקודמות כבר הוכיחו, כי אפשר על נקלה להפוך את הקול לאור ומתנועות-האור אפשר להשיג עוד הפעם קולות. בשנה הזאת עלתה ביד רוהמער להגיע לתיצאות טובות בהשלמת המכונה שלו. הפוטוגרפון, שבעזרתו אפשר לצלם בעזרת הפוטוגרפיה שירה וזמרה ולהפוך עוד הפעם את המצולם לקולות. ובכן, עלינו להפוך מראש את הקולות לאור. הקולות ותנועות האור השונים יתאימו למדות שונות של חיוק האור בפנסי-האיליקטרון, מרין, תנועות האור האלה תתקבלנה ותצולמנה על פסות גלשין ארוכות על מרחק ממרים רבים.

בשנה הזאת עתה ביד רוהמר להשלים את מכונתו ולשכללה. היא קעת יותר בנשה יותר חזקה. בעזרת מכונתו החדשה עשה רוהמר נסיונות רבים אצל פוטסרם. תחנות-הקבלת (ציור 12) נערכה על חוף ונועע. במרכזו ראי פרבולי נמצאה התערוכה התיליפונית, תחנות-המשלוח נמצאה בסירה נשאה על פני היאור. (ציור 18) הגסיונות הצליחו ובמרחק $\frac{4}{7}$ קילומטר היה עוד קשר תיליפוני טוב בין שתי התחנות. הגסיונות היותר מאוחרים הוכיחו עוד, כי קשר כזה אפשר הוא גם על מרחק של 7 קילומטר. בכל אופן יש לקוות, כי הפוטוגרפון יצעיד במדה מרובה קדימה את מלאכת התלפניה בלי חומים.

בין ההמצאות היותר קטנות בעד השמוש המעשי הכי מצוינות הנה המכונות להמס את השלג בערים הגדולות בעזרת הקיטור. כידוע עולה יום-שלג אחד במחיר הרבה רבבות, ומספר אין קץ של סטאטאים מתעסקים בעבודה הסייפית הזאת. התכונה החדשה, שכבר השתמשו בה בברלין, ממלאה את עבודה הזאת באופן פשוט מאד, השלג יאצר לתוך הארגז הגדול של המכונה, מתחת להארגז ימצא אף ושטח ההסקה, הפועל בחומו על השלג, ובעד ארוכות וקנים ארוכים ישפכו המים לתוך צנורות. בעד השמוש-הביתי המציאה השנה האחרונה ג"כ חדשות נכבדות. מהן נזכיר את השעון „אופיליטאסי“ (תועלת) עם תליפין ופנסי-אור. ההמצאה הזאת נערכה באופן כזה. כי בהתלות השעון על הקיר ימצא פנסי-האור סמעל לו ומתחתיו — התיליפון. השעון ינוע גם הוא בכח האיליקטרון.

ערך מיוחד גם להמכונה לכיבוס. גם היא באה לידי תנועה בעזרת לחץ-המים, טה שנכבד ביותר, אחרי אשר בלתי נחוץ לחפש אחרי אמצעי-תנועה מיוחדים. פשוטה ויפה היא גם המכונה לעשות קרח מלאכותי. זואי נמלאה בחמצן-גפרית ותשמש למטרות רבות: היא תקרר מים, תעשה נפת-קרח וגם קרח מלאכותי. לעבוד במכונה הזאת יוכל כל איש, אחרי אשר נחוץ רק לסובב את הלוליון.

עודי רבות הנה ההמצאות, שכבר נשתלמו, עוד רב יותר מספר אלה החידות המכניות הרבות, הסחכות לפתרון. רוח האדם, המעמיק חקור ואיננו מתעכב בהתפתחותו יגלה לנו לא חדשה אחת רבה ונכבדה, שתשמש לנו בתור כלי-נשק במלחמת-הקיום, שמים ליום תנבר ותרחה רק את האיש, העומד נגדה מוין מכף רגל עד ראש כמדע, באמץ-לב ובכח-הסבל.

תכּן הענינים:

- תקופת המעבר . (השקפה שנתית לתרס"ה) .
כרוניקה . (עברית וכללית) מתשרי תרס"ה עד תשרי תרס"ו .
כ„מתוקנים" ו„במקולקלים" (מה תקוי , ומה התבוללות) ?
שני הנודדים (שיר) .
נזיר היער (שיר) .
אנמן משחוב (חרקטריסטיקא) .
המצב הכלכלי של היהודים ברוסיא .
רבי יוסף זכריה שמערן (חרקטריסטיקא) .
מפת חלב .
הקולוניזציא היהודית בארץ ישראל .
לתולדות משפחה בישראל (ספור) .
נסים (מילקטו של נודד אחד) .
שתי יבמות (ספור) .
סהרה (שיר) .
מרה שחורה (מחקר פסיכולוגי) .
סעודה מפסקה (תמונה) .
השקפה מדעית על מהות הזקנה .
המות השחור (פואימה) .
שבי-ציון (שיר) .
השירה הליריית העברית החדשה (מימי אדם הכהן לבנון עד שאול טשרניחובסקי
1800—1904) . ד"ר נחום מלושץ .
ירידת הגשמיזם המדעית (עפ"י וילהלם אוטמולד זס. ולדן) . תרגם ד"ר ש. י. טשרנא .
הפוגרומים בחדש מרחשון תרס"ו (כרוניקה) .
נ. ק. מיכאילובסקי (חרקטריסטיקא) .
ש. זעצער .
התקדמות החכמות השמושיות בשנת תרס"ד (עם תמונות וציורים) . אינוניר מ. נ. סירקין .
מודעות .

תמונות:

- ה. ז. סלזנימסקי .
ד"ר מ. הירצל .
י. י. ווייסברג .
אליעזר שולמן .
אליעזר אמלאם .
יוסף כהן צדק .
ישכר בערוש הורוויץ .

ЛУРЪЕ и Ко, ЛОДЗЬ

СРЕДНІЯ № 81.

НИТОЧНАЯ МАНУФАКТУРА
И ФАБРИКА ЛЕНТЬ.

АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

Н.-Новг. 1896 г.

ПОЛУШЕРОТЯНЫХЪ МАНУФАКТУРЪ

Р. КИНДЛЕРА.

САМОТКАЦКАЯ, ПРЯДИЛЬНЯ, КРАСИЛЬНЯ и АППРЕТУРА
въ г. Пабяницахъ, Петроковской губ.

ПРОИЗВОДЯТСЯ

ПОЛУШЕРСТЯНЫЯ, ШЕРСТЯНЫЯ и БУМАЖНЫЯ ТКАНИ:

Костюмныя, платьиныя, юбочныя, подкладочныя матеріи и др.

Отдѣленія: въ Лодзи, Петроковская ул., соб. домъ, въ Москвѣ,
Чижовское подворье, въ Варшавѣ, Гусы 7.

Конторы: въ С.-Петербургѣ, внутри Гостиного двора № 65,
въ Одессѣ, Греческая ул и въ Харьковѣ.

Агентства: въ Ростовѣ на Дону, Тифлисѣ и Ригѣ.

Существуетъ съ 1887 года.

עניינטימט זייט יארען 1887.

ФАБРИКА КАМВОЛЬНОГО ТРИКО,

ШЕВИОТА

и кашемировыхъ платковъ

„**M. РОЗЕНГАРДЪ**“

ЛОДЗЬ

Цегельняная ул. № 15, соб. д.

פאבריק פון קאמבארנשטאפלען

שעוויאטס

אינד קאשמירטיכערן

„**M. ROSENGARD**“

LODZ

זיענעלשטראסע 15, אייגענעס הויז.

ФАБРИКА
МОДНЫХЪ ШЕРСТЯНЫХЪ ИЗДѢЛИЙ

М. ФИКСЪ

ЛОДЗЬ

Ново-Цегельняная ул. № 3.

Механическая ткацкая и прядильня.

АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

— МАНУФАКТУРЪ

Маркусъ Коппъ

въ гор. ЛОДЗИ,

Петроковская № 61.

ФАБРИКА

шерстяныхъ издѣлій,

для мужскихъ и дамскихъ костюмовъ;

ПАЛЬТОВЫХЪ МАТЕРІЙ,

Фланели и проч.

и ПРЯДИЛЬНЯ ШЕВИОТНОЙ ПРЯЖИ

„ВЕФТЬ“.

פאבריק
פאן מארערנע וואללוואארען

M. FÜCHS

LODZ

Neue Ziegelstrasse № 3.

מעכאנישע וועבערייא אונד שפיננערייא.

אקציען-געזעלדשאפט

דער מאנופאקטורען

מארקוס קאפן

אין לאדז

פעטריקאווער שטראסע № 61.

פאבריק

פאן וואלרוואארען

סיר הערדן אונד דאמען קאסטימע.

פאלטא-שטאפֿען,

פֿראנעל אונד ז. וו.

ואווע

שפיננערייא ענגלישער שעוויאט-מארנע

„וועפֿט“.

НАТАНЪ КОПЕЛЬ

АНГЛИЙСКАЯ ПРЯДИЛЬНЯ ШЕВИОТА.

ЛОДЗЬ, Долгая 136. Контора: Дѣльная 4.

נאטאן קאפעל

ענגדישע שעוויאט שפיננערייא

LODZ, Długa 136. Comptoir: Dzielna 4.

פ א ב ר י ק

פאן בעסערען קאמונארען וואארען אונד פאלטא שטאפּע

СИРКИСТЪ И ЕЙТЕРЪ

в г. гор. ЗГЕРЖЪ.

Самуилъ Познанскій

Samuel Poznanski

ЛОДЗЪ

LODZ

Вульчанская № 29.

Wulczanska № 29.

ФАБРИКА

פ א ב ר י ק

трикотажныхъ издѣлій,

פאן טריקאטאזשען

а именно:

יאקקען

фуфаень, калесонъ, юбокъ,

העמדען. האזען אונטערדעקקע

а также

אונד

ДѢТСКИХЪ ЧУЛКОВЪ.

פאמענט שטרימפּפע.

ФАБРИКА

פ א ב ר י ק

шелковыхъ и полуселковыхъ

פאן זיידענע אונד האלבזיידענע

ЛЕНТЬ

בענדער

Г. ЧАМАНСКІЙ и К^о

ה. טשאמאנסקי עם קאספּ.

ЛОДЗЪ

לאדז

Ново-Цегельная № 15.

נאווא צעגעלינאנא שמראסע № 15

Механическая ткацкая

 Камвольныхъ товаровъ

М. А. ВИНЕРЪ

Лодзь, Петроковская 76,

СОБСТВЕННЫЙ ДОМЪ.

מעכאנישע וועבערייא
פאן קאמנארנוואארע

M. A. WIENER

Lodz, Petrikauerstr. 76,

אייגענעם הויז.

ЛЕОНЪ РАППАПОРТЪ и К^о

ЭКСПЕДИЦИОННЫЙ, КОММИССИОННЫЙ и ТРАНСПОРТНЫЙ ДОМЪ

Центральная Контора: ЛОДЗЬ.

ОТДѢЛЕНИЯ: Александровъ-Торнъ, Граница-Щакова,
Сосновицъ-Каттовицъ и Ньшава.

ФАБРИКА ПЛАТКОВЪ и ШАЛЕЙ

БР. БУКЕТЪ

ВЪ ЛОДЗИ,

Св. Бенедикта № 7, собств. домъ.

פאבריק פון טיבער אונד שאלען

GEBR. BUKIET

LODZ,

Benediktenstr. № 7, eigenes Haus.

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА

ШЕРСТЯНЫХЪ и ПОЛУШЕЛКОВЫХЪ ИЗДѢЛІЙ

ВЕНІАМИНЪ ГОЛЬДМАНЪ

ЛОДЗЬ

Петровская улица № 80.

Существуетъ съ 1879 года.

עניןסמיט זייט יארדע 1879 .

ФАБРИКА

фантазіійныхъ платковъ и шарфовъ

פאבריק

פון פאנטאזיע מיכער אונד שארפען

Р. ЛИПШИЦЪ

R. LIPSCHITZ

ЛОДЗЬ

LODZ

Ольгинская ул. № 6.

Olgińska Strasse № 6.

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА

ШЕРСТЯНЫХЪ и КАМВОЛЬНЫХЪ ИЗДѢЛІЙ

И. ПОВИРСКЕРЪ

ЛОДЗЬ

Петроковская улица № 61.

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА

Шерстяныхъ издѣлій

Г. ЛЯНГНАСЪ

и ЗИЛЬБЕРШТЕЙНЪ

ЛОДЗЬ

Дзѣльная ул. № 2.

ГЛАВНЫЙ СКЛАДЪ

ШЕРСТЯНЫХЪ ТОВАРОВЪ

Х. ШТЕЙНЪ

Лодзь, Цегельнянная № 38.

הויפט נידערלאגע פאר וואללווארגען

Ch. STEIN

Lodz, Ziegelstrasse 38.

АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

ЛЕНТОЧНОЙ МАНУФАКТУРЫ

С. ЧАМАНСКАТО

въ г. ЛОДЗИ, Петроковская улица № 96.

Л. ВЫШЕВЯНСКІЙ

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА

шерстяных и камвольных издѣлій.

Главный складъ въ Лодзи,

92, Петроковская, 92.

Фирма существ. съ 1870 г.

L. WYSZEWIANSKI

MECHANICZNA FABRYKA

wyrobów wełnianych i kamgarnowych.

Główny skład w Łodzi,

92, Piotrkowska, 92.

Firma egzystuje od r. 1870.

АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

ШТИЛЛЕРЪ

и БЪЛШОВСКІЙ

ВЪ ЛОДЗИ.

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА

шерстяных издѣлій.

Имѣеть собственыя:

ткацкую, аппретуру и красильню шерсти и шерстяных издѣлій.

Спеціальность: Кашемиры, матерьялы на платья, товары на дамскія пальто, камвольные товары на мужскія платья и разные другіе камвольные товары.

СКЛАДЪ: Петроковская № 24.

Отдѣленіе въ Варшавѣ, Гусья № 6.

TOWARZYSTWO AKCYJNE

STILLER

i BIELSZOWSKI

W ŁODZI.

FABRYKA MECHANICZNA

wyrobów wełnianych.

Posiada własne:

tkalnię, appreturę i farbiarnię wełny i wyrobów wełnianych.

Specjalność: Kaszmiry, materiały na suknie, towary na okrycia damskie, kamgarny na ubrania męzkie i wszelkie inne wyroby kamgarowe.

SKŁAD: ulica Piotrkowska № 24.

Filja w Warszawie, Gęsia № 6.

Скоропечатная типографія **ВАРШАВА** П. МИЗНЕ
Назевки 15—Дикая 12

נעמט אן אללע דרוק-ארבייט, וויא: ווייט-קארטען, האכצייטס-קארטען, קאנווערטין, פערשידענע בלאנקעטין, אדרעססען, רעכענונגען, קוויטאריאישען, צירקוליארען א. ז. וו.

פערפערמינט אלעס זייער שנעל אונד רעיעל

צו זעער בירליגע פרייזען

אכטונגספאל פ. מיזנע ווארשא, גאלעוויק 15—דזיקא 12.

Пижмай Новгородъ 1896 г.

АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

✻ БУМАЖНЫХЪ

МАНУФАКТУРЪ ✻

въ ПОДЗИ.

С К Л А Д Ы:

въ ВАРШАВЪ, Гусья 16-18.

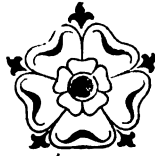

въ МОСКВЪ, Рыбный пер.

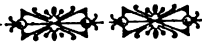
Новый гост. дворъ 9.

И. К. ПОЗНАНСКАГО

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА
ШЕРСТЯНЫХЪ И ПОЛУШЕРСТЯНЫХЪ
ТОВАРОВЪ
СИГИЗМУНДА ЯРОЦИНСКАГО
ВЪ ЛОДЗИ.

מעכאנישע פאבריק

פאן ווארלענע אונד האלבווארלענע

וואארען

זיגמונד יאראצינסקי

אין לאדז. פא—

**БАНКИРСКАЯ КОНТОРА
С. ТОРОДИЦЪ**

ЛОДЗЬ, ПЕТРОКОВСКАЯ УЛИЦА № 28.

ПРОИЗВОДИТЪ ВСЯКІЯ БАНКОВЫЯ ОПЕРАЦИИ.

Б. ВАКСЪ, ЛОДЗЬ.

Фабрика Шерстяныхъ издѣлій.

ב. וואקס, לאדז
ווארלווארען פאבריק.

ЯКОВЪ ГИРШБЕРГЪ и ВИЛЬЧИНСКІЙ
ЛОДЗЬ,

Фабрика фантастическихъ платковъ, шерстяныхъ и бумажныхъ трикотажей.

JAKOB HIRSCHBERG et WILCZYNSKI
L O D Z,

פאבריק פא: מאזיעטיכער וואללענע עט בוימוואללענע טריקאמאזשען.

ФАБРИКА
бумажныхъ и шерстяныхъ
ПЛАТКОВЪ
Н. ГИЛЬВАНЪ
ЛОДЗЬ

Променадная улица № 21.

פאבריק
פאן וואל אונד בומוואללענע
טיכער
ק. גילוואן
לאדז

פראמענאדע שטראסע № 21

СКЛАДЫ
АКЦИОНЕРНАГО ОБЩЕСТВА
„ЗАВЕРЦЕ“,
прежде
А. и Б. ГИНСБЕРГЪ
ЛОДЗЬ, ВАРШАВА И ЗАВЕРЦЕ.
ЗАВЪД. ПРОД.
Вильгельмъ Гинсбергъ.

МОРИЦЪ ФРЕНКЕЛЬ

ЭКСПЕДИЦИОННАЯ КОНТОРА

ЛОДЗЬ.

Отдѣленія: Торнъ, Александровъ-погр., Катовице, Сосновице,
Щакова, Граница и Нешава.

Herman i Grossman

WARSZAWA, Mazowiecka 16, St. PETERSBURG—MOSKWA.

FORTEPIANY I PIANINA

wszechświatowych firm:

Bechstein, Steinway et Sons, Rönisch, Tresselt

oraz innych w wielkim wyborze.

ANGELUS

jedyny samogrający instrument bądź **Solo-Fortepian—**
Solo-organ, lub oba instrumenty razem połączone.

WYNAJEM WYBOROWYCH INSTRUMENTÓW.

Cenniki ilustrowane gratis i franko.

Telefon 555.

מאמצינו לייצר פרי וואס עבט.

ЛОДЗИНСКАЯ ЛЬНЯНАЯ МАНУФАКТУРА

Б. А. ГЛИКСМАНЪ

въ ЛОДЗИ, Променадная улица № 3.

דיא פאבריק לייעערט:

מישדערקען, בעטרעקען, מאטראצענשטאף, האנדטיכער

ווייס אונד פארביי אין פערשידענע קוואליטעטען.

מאמצינו לייצר פרי וואס עבט.

Ф А Б Р И К А

ШЕРСТЯНЫХЪ и ПОЛУШЕРСТЯНЫХЪ ИЗДѢЛІЙ

Юліюсъ Розенталь

ЛОДЗЬ

Цегельная улица № 25, въ собств. домѣ.

ЛЕНТОЧНАЯ

ФАБРИКА

Визель и Гришбаумъ

ЛОДЗЬ

Цегельная улица № 68.

פאבריק פאן זיידענע

אונד

האלבוידענע בענדער

וויזערל עט

גרינבוים

לאדז

צענעליאנע שטראסע № 68

Г. ФАУСТЪ, ЛОДЗЬ

Петровская улица № 51.

МЕХАНИЧЕСКАЯ ФАБРИКА

ШЕРСТЯНЫХЪ и ПОЛУШЕЛКОВЫХЪ ИЗДѢЛІЙ.

L'URBAINE

פראנצאזישע געזעללשאפט פון לעבענספערוזיכערונג

וועלכע איזט אין רוססלאנד טהאָמינ אויף גרונד פאן דער רעניערונגס-
ערלויבניס פאן 2 יוני 1889.

רעזערווע קאפיטאל 150,000,000

ספעציעלע גאראנטיע פיר די פערוזיכערטע אין רוססלאנד
5,373,505,69%

ניססט אן לעבענספערוזיכערונגען אויף בעקוועטע בעדיענונגען לויט מערשיערטע
קאָמבינאציען, ווי אויך נדן-פערוזיכערונגען, פיר וועלכע מען הערט אויף צו צאָהלען
די איינצאהלונגען מיט דעם כאַטענט מונס פאַטער'ס אָדער אַטעקונ'ס טויט, דאָס קינד
אַבער וועגן ער ווערט מינדיג בעקומסט דען גאַנצען פערוזיכערטען קאָפיטאַל.
איסער דעם אין דער גאַנצער צייט פון דער פערוזיכערונג, אים פאַללע פון דעם פאַטער'ס
אָדער דעם אַטעקונ'ס טויט, בעקומסט דאָס קינד 4 פראָצענט מונס פערוזיכערטען
קאָפיטאַל, ו אָס איז אַ פּאַנד צום ערציעהען דאָס קינד.

די פערוזיכערטע, אַנפאַנגער פֿון דעם ערשטען יאָר דער פערוזיכערונג,
נעחטען אַנטהייל אין דיא פערדיענסטען (וועלכע די געוועללשאַפט בערעכנעט נישט פון יעדער
יאָהרליכער איינצאהלונג, זאָדערן פון אַללע אייגענע צאָהלעט געלדער צו זאָסטן), אָדער
זי בעקומטען איינע צוגעגעבענע פערוזיכערונג אויף פּאַלל פֿון קראַנקהייט אָדער
אונפֿעהיגקייט צו אַרבייט, אויף וועלכען גרונד ניססט די געוועללשאַפט מער קיינע
ווייטערע צאָהלינגען אין קראַנקהייטס-פּאַלל אונד צאָהלעט זאָפּאַרט אױס 3,4 פֿונ'ם פֿער-
זיכערטען קאָפיטאַל, אונגעכטעט אויף דעם טערמין פון דער פּאַליסע, אין פּאַלל
פון אונטערהינגקייט צו אַרבייט, — די איבריגע 1/4 פון דער פערוזיכערטער סומע צאָהלעט די
געוועללשאַפט אױס צום טערמין פֿון דער פּאַליסע אָדער די יורשים.

פיר איינצאהלונגען אין האַלביאַהרליכע ראַטעס רעכענט די גע-
וועללשאַפט נור 1% — קוואַרטאַלע 1 1/2% פֿון דער יאָהרליכער צאָהלונג.

פערוזיכערונגען ניססט אן אונ אינפארמאציעס ערטהיילט:

די פּערוואַלמונג פֿיר גאַנץ רוססלאַנד:

St. PETERSBURG, Newski Prospekt 13.

אַכטהיילונג פֿיר קאַנינרייך פּאָלען:

WARSAWA, Nowo Zielna 51.

הויפט אַגענטור פֿיר לאַדער קרייז:

ŁÓDŹ, Piotrkowska, róg Cegielnianej 29.

АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

БУМАЖНОЙ МАНУФАКТУРЫ

 Ш. РОЗЕНБЛАТЪ

— Л О Д З Ъ . —

אקציענגעזעללשאפט

דער בוימוואללמאנופאקטור

 S. ROSENBLATT

— L O D Z . —

1000

№ 11

פיעטרוסב

מרכז ניגונים
7 אורא
פלך פיעטרקוב

דענטיסט בערנארד גארדבערג

ניממט אן טאגליך פון 10 ביז 7.
היילט, פלאַמבירט, קינסטליכע צאָהנע אָהנע נומען.
וואַרשאַ. גראַניטשנע שטראַססע 4

УРОКИ ТЕОРИИ

музыки, гармоніи, инстру-
ментировки

*Приготовленіе къ экзамену
на званіе капельмейстера.*

Долгелѣтняя практика.

Дипломированный учитель музыки

Э. ОЛЬШВАНГЪ

ВАРШАВА

Панская улица № 46.

בעהרשט מיט א מעדאל פאר
זיין גוטע אויסארבייטונג. אויף וואַר-
שוער אויסשטעלונג אין 1903 יאהר.

נייעס!! וויכטיגע נייעס!!

די ערשטע אין רוסלאנד

פאבריק

פאן געפרעסטע לעדער-

גארניטורען צו שמוהלען

אלע שענסטע סוסטערן אין אינלענדישען

אין אויסלענדישען לעדער

— צו זעהר בילליגע פרייווען —

עמפֿיעהלם די בעקאנטע פֿאבריק פֿון

נאָטעס ביכלעך, פֿאַרש-פעלען און

אדבאָמען צו פּאָעזיע

Т. ФИШЛЕВИЧЪ,

Варшава, Налевки 7.

МАГАЗИНЪ

разныхъ

Музыкальныхъ инструментовъ,

а также

Италянскихъ струнъ

по умереннымъ цѣнамъ

И. ВЛОДАВЕРЪ

ВАРШАВА, Налевки № 24.

מאגאזין

פון פערשידענע

מוזיקאלע אינסטרומענטען

וויא אויך

איטאליענישע סטרונגעס

צו מעסטיגע פרייווען

י. וולאדאווער

וואַרשאַ, נאלעווקי № 24

חברת "כרמל" וזאראשא.

מונופולין לכל ארץ רוסיא.

לממבר יין וקאניאק טבעיים ממכרמ
מושבית בני ישראל בארץ ישראל
הנעשים ביקבי

הברון ראמשילד.

נחשוב למותר להרבות בשכחם של היינות והקוניאקים ממכרמי
מושבית אחינו ב"י הנמכרים ע"י חברת "כרמל", וכבר העירו עליהם
הרופאים והפרופיסורים, שהם נקיים ומטבעיים ועומדים למעלה משאר
היינות המובאים מחו"ל. יינות "כרמל" זכו למעדאליע שר
זהב על התערוכה בפריז. גם יש לנו הרבה אנליזין המעידים
על טוב היינות.

הקאנטור הראשי בוואראשא:

נאלעוויקי 21, טעלעפאן 1433.

סאנאזינען לממכר:

(1 גענשא 1; 2 גראניצנא 2; 3 פראנא, טארנאווא 33.

אדרעסא למכתבים ולתלגרמות: **КАРМЕЛЬ, ВАРШАВА.**

סניף באודיסא: רחוב רישיליעוסקאיא בית בר ב ש.

אדרעסא למכתבים ולתלגרמות: **КАРМЕЛЬ, ВАРШАВА.**

לדריש היינות והקאניאקים של "כרמל" בכל בתי מסחר היין.

כדי להשמר מוויף הננו ממכרים את היין והקוניאק שלנו רק בכקבוקים חתימים
בחותם שלנו וסגורים בפלאמבע עם הפירמא "כרמל".

1852-ען יאדר .

דאמפ-פאבריק

ענזשטריט זייט

פאן פערפומען אונד טואלעטען זייפע

AKCYJNE TOWARZYSTWO

WARSZAWSKIEJ FABRYKI PERFUM

FRYDERYK PULS

Warszawa, Pl. Teatralny № 11, Filja: Nowy-Świat № 41.

ארבייטעט אללערליי

פערפומעריי ארטיקעלן.

הורט אונד דעטייל פערקויף

אקציען געזעלשאפט

ווארשויער פערפומעריי פאבריק

פרידריך פולס

ווארשא, טהעאטער פלאץ 11, פיליאלע: נייע וועלט 41.

גראוויר אנשמאלט
שמעמפלען. שמאנסען עט קלישען
М. Н. Берманъ, Кулеческая 8.

ספעציאל מאטערסקאיא פון אלערליי טעץ.
קעניס און אלע שירעס צוראמען
Х М. Бржизовский, Налевки 37.

מאטערסקאיא פון אלערליי שמעקען
עט האנדקארבלוך
С. БАЙЧЪ, Налевки 37.

מאטערסקאיא
פון דאמען האלד-טיילעך עט שארפיקעס
І. БЯЛЕРЪ, Налевки 35/31.

מאטערסקאיא
פון אלע זארטן האַנדשוח
Я. Бугарский, Налевки 19.

פאבריק פון פערשידענע דאמען-גירמען
САМУЭЛЬ БЕРГМАНЪ
Налевки 19.

סקלאד פון אהרען אונד יאָוועלירסקע אויסאַר-
בייטונגען. גראַנטיט אויף 5 יאָהר
А. А. Брутенъ, Дикая 31.

פאבריצנע סקלאד פון פערשידענע זיידענע
עט האלבוידענע לענצעס. אויך פול, קרווען
עט פאסאנמעדיע שמוקלער וואויען. וויינ-
סער עט זאמער שארפין אונד טיכער
Ф. ВРЕГМАНЪ, НАЛЕВКИ 17.

פאבריק פון קראוואטין
Л. Беренштонъ, Налевки 17/14.
לינקס 1-טען טשא.

פאבריק פון פערשידענע נאָמיס ביכער.
קאָנפֿאָרקע ביכער און ברוליגען
А. Блюмениранцъ, Налевки 24/22.

פאבריק פון פערטיגע דאמען-מאנטעל
עט בעשמעללונגען
Ш. БЕРГЕРЪ, Дикая 12/141.

פאבריק פון פערשידענע ריזע קובערס. ראַנצעס.
כונסער קאָסטינ'ס אויך האַנד ביטל עט פאָקעס
С. Р. Бялоскурникъ, Налевки 18/15.

מאטערסקאיא פון פערשידענע קיטיסקע
פֿעכערס, פאלמען אונד מירקאָסקאָפֿין-
זיידען פון די גאַנצע וועלט.
И. Абрамовичъ, Налевки 15/45.

מאטערסקאיא פון קינדער-שוח.
גראַנטיט פיר פֿעסע אויסאַרבייטונג
Лейбъ Альпертъ, Налевки 39/49.

מאטערסקאיא פון דאמען-גירמען
З. АПФЕЛЬБАУМЪ,
Налевки 41.

ספעציאל פאבריק
פון פערשידענע פודלען, פירקאָנטיגע
אויך מאטערסקע אונד צוקערניצע
Г. АЙЗИНЪ, Дикая № 10.

מאנאזין
פון אַמטישע וואַרען, וואלשעכנע פֿאַנארען
אונד פֿאַנאָרעלען
Я. М. АЛАПИНЪ, Налевки 17.

נידערלאַגע פון רוסטישע עט אויסלענדישע
נאלאמעדיע וואַרען
(ספעציאל פֿרעמיעס פיר גילזען מאכריקאָנטיין)
Х. Ш. Айнштейнъ, Налевки 29.

דענטיסט
Б. АЛБЕРГ
Александровская улица № 5.

ספעציאל פאבריק
פון מעכאנישע קינדער שוח
А. И. Блейвейсъ, Налевки 43.

לאַנער
פון פערשידענע רוסטישע צווירען-שניצען
עט זיידענע קאסינקעס (פֿישייען)
Х. БЪЛОУСЪ, Налевки 16.

מאטערסקאיא
פון אלערליי שמעקען עט חליסמען
И. БАЙЧЪ, Налевки 33.

מעטאל אונד מעטינג אויסאַרבייטונג
אויך קראַנען אונד ארכיט צו עקספאָזען
И. Берковичъ, Гусья 17. кв. 24.

ספעציאלנע מאסטרסקאיא
פון סאָנער עט דאָסען גירמען
Ю. Вайсбротъ, Налевки 39/11.

ПРОИЗВОДСТВО
дѣтскихъ костюмовъ и пальто
Р. ВИНЕРЪ, Налевки 35.

פאבריק אונד הויפט פֿערקויף פֿון פֿערשי-
דענע דאָסען סאָטיל צו בילליגע פֿרויען
Х. Вайсбардъ, Новолипки 4/16.

A. M. WDLFF, Dentysta
Przyjmuje od 10 do 3 i od 4 do 6.
Warszawa, Karmelicka 25.

ספעציעל פֿאַבריק פֿון פֿערשידענע וואַרשט, גע-
רױכערטע פֿלױש כּשר, זא שיקקע אין הערויס
נאָך פֿאַרױניגן. דורך וועלכע די בעשטעלער זײַנען
העכסט צו פֿרױדען. **Ш. ВИХТЕЛЬ, Павья 1.**

ספעציאל יוועליער אַנשטאַל.
ליפֿערט פֿערשידענע בױוטערײע אנגרא עטדעטאיל
רעפֿערטורען צו זעהר בילליגע פֿרויען
Д. ВЕЙНТАЛЪ, Павья 22/44.

פֿרוישטיג, סיטאג אונד אבער ברויט
צום בילליגסטען פֿרױן, סיטאג 4 פֿאַטראויעס
פֿיר 20 ק', כּױש פֿיש 25 ק', שבת 60 ק'.
אויך פֿערשידענע ביער אויסן פֿלעטיל א. גלאז
בייא מענדיל גאלדשטיין וואַרשא .
מאווײ 19 אַ אין ביער געשעפט .

א גרויסער אויסוואהל
פֿון פֿערשידענע הױגע און אויסלענדישע
שפּאַציר-שמעקען אונד חליסמען
Х. Гольдшейнъ, Налевки 32, к. 80.

נידערלאַגע פֿון פֿערשידענע סאָדע-וואַרען אויך
טיכער, האַנדשױה, זאַקען, יאַקען עט בענדער
А. Гринbaumъ, Налевки 29, (въ вѳорѳ.)

פאבריק פֿון אלערליי לעדער-גאלאמעריע
אויסאַרבייטונג וויא רײוע-אַרטיקלען עט אַבאַסען
Э. Гринбергъ, Налевки 29.
ОТД. ТЛОМАЦКАЯ 2.

מאַסטערסקאיא פֿון פֿערשידענע צעמאַ-
דאָנען אונד סאַקוואַיאזען
Х. Генигманъ, Налевки 37, к. 48.

פאבריק פֿון סוף יאַקען, הױכען, סאַראַטענע
אין באַטיטענע פֿאַרטיכער, דאָסען העמדן
עט דאָסען גירמען
І. Л. Беренблюмъ, Налевки 22.

ספעציאל פאבריק
פֿון פֿערשידענע סאָנע מענער עט דאָסען
לעדער-גירמען
Д. Брохштейнъ, Налевки 18.

ספעציאלנע מאסטרסקאיא
פֿון דאָסען קליידער
פֿערפֿערטיגט שנעלל אונד בילליג
А. БЕРМАНЪ, ТЕПЛАЯ 28.

Каллиграфъ Б. Берманъ
ערלערענט אין זעהר איין קורצער צײט שײן אונד
שנעל שרױבען אין אלע שפּראַכען
ТЕПЛАЯ 16, кв. 36:

פאבריק אונד נידערלאַגע פֿון פֿערשידענע שפּאַציר
שמעקען, הױגע אונד אויסלאַנדישע אויך בײַטשען
П. ВЕБЪ, Налевки 17.

ТОРГОВЫЙ ДОМЪ
І.И. Винокуръ, Варшава, Налевки 24.
Мануфак. и сукон. товары, Искусствен.
Овчьяна и Картузно-Шалочные приборы.

פאבריק פֿון לעדער-גאלאמעריע אויסאַר-
בייטונג עט רײוע ארטיקלען
Ш. ВАССОНГЪ, Налевки 17.

מאַסטערסקאיא
פֿון האַלקעס, בלוזען אונד שירצען
М. Вельбурскій, Налевки 15/84.

סקלאָד פֿון פֿערשידענע רײוע קערב, דאָסען קערב
אונד אלער האַנד טאַשען, אויך מאַסטערסקאיא פֿון
לייקענע האַנדשױה זאַסערדיגע עט ווינטערדיגע
І. ВОНХОЦНЕРЪ, Налевки 28.

פֿאַבריק פֿון פֿערשידענע בױטוואַללענע,
וױסע אונד קאַלירמע וואַרען צו נײען
אונד שטרימפּף, אויך פֿערשידענע צעלניק
Г. И. Вальдъ, Налевки 18/25.

פֿערשידענע צוואַמען פֿיר שירם-פֿאַבריקאַנטען
אויך שירם פֿאַבריק
И. Л. Васновскій, Налевки 38.

זאַבאַסען

מאסטערסקאיא פון פערשירענע האלקעס,
שירצען עס בלווען

X. ГИНЦЕЛЬ, Налевки 33.

ספעציעלע טעכאנישע סלאסעריי אנטשאלט
אויך ניטט אן מאצינקעס אונד בעשטעלונגען
צו ביליגע פרייען

H. GOTLIEB, Dzielna № 4.

ספעציעל פאבריק פון הויזענטראגער אויך אלע
ועטמיליגע צוגאטען פיר דאמען גירטלען

В. ГРИНГЛЯСЪ, Налевки 27, во дворѣ.

ФАБРИКА

скороходовъ, лалтей и дѣтской обуви

A. ГУТВУРЦЕЛЬ, Налевки 34.

ספעציעל שפיגעל פאבריק פערשירענע
טראלעש שפיגעל און פאטאגראפישע ראסטען

И. Л. Гурневичъ, Дикая № 11.

MEDÉCIN DENTISTE

A. GROHN

Dzielna 20.

ספעציעל לאגער פון פערשירענע טאכאס, גילוען,
מאנאפאל פון די פירמא „גראביווקער“,
גילוען „בער-שטיין-ברויסק“.

X. Гопенгартенъ, Дикая 5.

מעבריראוואנע קאמנאטעס

М. И. ГУРЕВИЧЪ

Дикая 26/20.

Zakład wyrobów metalowych

I. HABERBERG, Twarda 29.

נעמט אן צו פערקויפטען פריכום מאשינקעס
אין בעסטען אָרדנונג

ФАБРИКА

разноцвѣтныхъ лайковыхъ кожъ

И. ГУРДУСЪ, Налевки 37.

לאגער

פון שמוקלער עס גאלאנטעריא וואארען
וו א: קנאפצע, פארענדע א. ו. וו.

Л. Дзялошицкій, Налевки 16.

פאבריק פון אלעליי מעטראדען, ביכער,
מאסט-פאפיר, קאסטא-בלאקען
אונד נאמיס-ביכער

1. Гепнеръ, Налевки 35.

פאבריק פון פערשירענע וועשע
בלומען עס בלאטמער

Б. Готсданкеръ, Налевки 21.

ספעציעל אויסארבייטונג מאדנע דאמען-
היממע פון שטרוי, קאסטאר אונד אטלאס

М. ГРУВШТЕЙНЪ
Налевки № 14.

מאסטערסקאיא פון אלע סארטן צעמאדא-
נען, סאקוואיאָוען אונד וועג רייזעמאשען

М. X. Генигманъ, Налевки 19/13.

לאגער פון פערשירענע שלעסער עס לעדער
צו פארטמאנע עס בייטיל
פיר רייזע ארטיקלען

3. ГОЛЬДБЕРГЪ, Налевки 36.

ספעציעל פאבריק פון פלאטירען, גאלדען, ווילבערען
ניקלען בראונירען אויך ווילבער אויף צו פרישען

Ф. Гутманъ, Дикая 14—Налевки 17.

פאבריק

פון שמראָה אונד פיליך דאמען-הימע

Е. ГРАЙВЕРЪ, Налевки 23.

מאסטערסקאיא

פון דאמען-הימע עס קינדער-אנצונע

Е.М.Гопенштанъ, Новояльце 8/3.

פאבריק פון פערשירענע שירם

פיר מענער אונד דאמען

X. Ш. ГЕШЕЙДЪ, Налевки 17.

פאבריק אונד לאגער פון קעלשמאסען צו מעביל
בקלירונג און הייזער, אויס אלהאוווע, דעמבאוווע
און סאמנאוווע האלץ ווי אויך לייסטען צו ראסטען

И. ЮНКЕРЪ и Л. ГУЗОВЕРЪ

Новояльце 66.

מאסטערסקאיא פון פערשירענע

שמרימפע עס שקארפעטין אויסארבייטונג

Г. М. Гринбергъ, Орлиная 10.

נידערלאנד פון טוך אינד קארט
Г. ЗИЛЬБЕРБЛАТЪ
Налевки 18.

פאבריק פון געצייגענע אויטארכייטונגען
פון מעש. קופער, בלעד, צינג אונד זילבער,
צוז בילליגע פרייווען, רעזלע בעהאנדלונגען.
Т. ЗАГЕЛЬ, Павья 35.

מעטאליצעסקע סיפאנען,
קעפלעד צו סיפאנען, סיראפניצעס
אונד שווינקערס צו זעלצער וואסער
Г. Зильбербергъ, Мурановская 30.

שוה פאבריק
פון לעדער, פליץ עט ליינוואנד, מענער, דאסען
אונד קינדער שיה. רעזלע ארכייט.
Зильберманъ и Заионцъ, Дѣльная 29.

קאזירקעס צו מיטצען
אונד קארטונגע פריבאָרען
Н. ЗАИОНЦЪ, Францисканская 28.

מאסערסקאיא
פון לעדערנע דאסען-גירטען
В. ЗАГЕЛЬ, Налевки 43.

מאסעס קאיא פון פערשידענע כאָרנע בענדער,
א. זאס בענדער עט מאָרע בענדער
Н. Исерлисъ, Дикая 6/13.

ספעציאל שאכטיל פאבריק צו קראוואטען
פערשידענע גרויס
І. М. ПЕРУХИМСОНЪ
Муравовская 40.

ФАБРИКА ЗОНТИКОВЪ
Р. ЮЗЛЬСОНЪ, Налевки 35.

פאבריק פון שלייקעס, נעסעסער
עט גאלאנצערע שאכטלען
КАБАЦКІЙ и АЛЬПЕРТЪ
Налевки 49.

טעכאנישע פאבריק פון האַסען אונד לוסט
(שטאכטעל) אין קאליש. פיליאלע אין ווארשא
Л. Дзяловскій и Э. Красуцкіі
Налевки № 22.

פאבריק פון שטיקעריי אין קאליש,
סקלאד אין ווארשא
Ш. ДАУМЪ, Налевки 19.

ספעציאל פאבריק
פון פערשידענע מענסקע, דאססען עט קינדערשע
טריקאמאטען אויטארכייטונגען
Б. и М. ДАМСКІЙ, Мплая 23.

ספעציאל-לאגער
פון פערשידענע פערלמוטערנע קנאָפּע
Іосифъ Дубно, Налевки 9/21.

פאבריק פון האַסען, מאשין עט האנד ארכייט,
אויך פערטיגע מאנטעל צו זאָסער סעזאָן
Ю. ДУЛЬМАНЪ, Налевки 15.

נידערלאנד
אויס דער אייגענער פאבריק פון האַסען
יעקב אייזענבערג אויס קאליש
אין ווארשא, נאלעווי 35.

פאבריק פון אללע זאָסען סעטאל-וואָרען
ספעציעל פיר שרייב מאגאזינען.
פרייו-קוראנטען פראנק
А. ЕВЕЛИНСКІЙ, Налевки 9.

ענוועסטירט פון 1878 יאהר
פאבריק פון פערשידענע מענער עט דאסען
וועשע, אויך פאנטאזי
Х. ЕШУРИНЪ, Налевки 16.

פאבריק פון פערשידענע לעדערנע רייווע טאשען
פיר מאנער אונד דאסען
Ш. Зайденкиндъ, Налевки 34/19.

פאבריק
פון פערשידענע טריקא ארכייט,
וויא יאקען, פאנטאזי-טיכער, שאַלען א. ז. ווי
Г. Желеховеръ, Налевки 19.

ענוועסטירט פון 1882 יאהר
פאבריק פון פערשידענע וועשע
А. ЖАРНОВЕРЪ
Продажа и Контора Налевки 18.

פאבריק אונד סקלאד
פון זאננען עס רענענ-שירם
Д. КАНТОРЪ (быв. С. Брамсъ)
Налевки 15.

פאבריק פון שירם פיר מענער אונד דאמען
И. М. КШАКЪ,
Налевки 40/10.

פאבריק פון גארסעטין
נייעסטע אויסארבייטונג. ווי אויך ספעציעל
פאבריק פון פערשידענע קראוואטען
Г. Каменковичъ, Налевки 36/20.

פאבריק פון אלע זאמען באנדער, קניוטען
צו לאפטען אונד זאקען אויסארבייטונג
Я. К О Н Ъ, Налевки 29/28.

סקלאד פון פערשידענע זאקען
אויס אייגענע פאבריק
ИСАКЪ КУТНЕРЪ, Налевки 18.

דער לאבער פון אייגענע ספעציאל אויסארבייטונג
פון דיא פארטוע פאבריק פערשידענער צעלולויא
ווארען, אונד לעדער גאלאמערע ווארען,
ליפער איך צו מעסיגע פרייזן
Х. Наценеленбогень, Налевки 20.

פאבריק
פון פערשידענע מענער עס דאמען שירעם
Ш. З. КУРАТОВЪ,
Налевки 13.

סקלאד
פון צעלניק אונד גאלאמערע ווארען
Е. Киршенцвейгъ, Налевки 15.

ספעציאל מאנאזין פון העררן קליידער,
און שולירישע אנצונע. נעסט און בעשטעלונגען
מיט די בעסטע בעהאנדלונגען צו בילליגע פרייזען
А. КРЫЖКА, Новолипки 2/14 (ул. Налевки)

מאסטערסקאיא פון קימאייסקע פלעכער,
פאלמעס עס וואָנען
Л. КРОДЪ, НАЛЕВКИ 15,
во 2-мъ дворѣ кв. 41.

אין מיין פאבריק פון פּרענען-ארבייט ווידר-אנ-
גענומען מיט גאלד, וילבער און פארב צו דריקען
אלע עטיקעטין און פירמעס אויף פאפיר א. שטאף
Я. Г. КИРШЕНШТЕЙНЪ, Новолипые 50.

סקלאד
פון רוקסישע עס אויסלענדישע
מאנופאקטור עס ווייס-ווארען
И. КРИСТАЛЬ, Налевки 33.

פאבריק פון ספעציעלע יאקען (פּוּסִיק)
עס אללע סארטען קאלסאָנען
П. Купферъ, Мурановская 33/22.

סקלאד פון הימעלמאכערשע צוראמען
באראשקעס, קאיורקעס, צערמטע א. ז. וו.
Х. КАДУШИНЪ, Налевки 33.

ספעציאל פאבריק
פון פערשידענע שליקעס (הויזען-טראָנער)
С. Кимельманъ, Налевки 37/29.

פאבריק פון העררן עס דאמען וועשע
А. КАЦНЕЛЬСОНЪ и Ко
Налевки 41.

מאסטערסקאיא
פון נעסטעסער, פלוש אונד ראמען
Н. Корнгольдъ, Налевки 35/76.

פאבריק'ס לאגער
פון טוך אונד קארט
ЯКОВЪ КЛЕЙНЪ, Налевки 24.

פאבריק פון פערשידענע בעלד-ביימיל, האַנר-
ביימיל, הענג-ביימיל, פּאַרטמאָנע
עס גאלאמערע-לעדער אויס-בייטונג
Г. В. Нессельгрубъ, Налевки 34/68.

פאבריק
פון האַלדזימבער עס לעדער האַנדשוה
פיר זומסער און ווינטער אויך פּילדיקאָס
И. М. Киршензафтъ, Налевки 29.

פאבריק פון קונסטליכע בלאָמעס עס בלו-
מען, פארמען, חנינעווער ווייערען
עס ארטיקלען פיר אויסזערוקוף
Н. КОВАРСКИЙ, Налевки 15.

פאבריק פון קינדער-שוה
עס גאלאמערע אויסארבייטונג
М. В. Кестенбаумъ и О. Шапиро,
Налевки 13.

פאבריק פון פאלירמע בלעך לעפעל
עט נאפעל, אויך פערשידענע סעטאל ווארען
A. ЛЕВИТА, Св. Георгия 32.

קאמסיסיאן פון רינגער קאלאשען
אונד בויוואלל לאגער.
אויך פערשידענע גאלאנטערע ווארען
ГЕРШЪ ЛЕВИ, Налевки 20/76.

לאגער פון פערשידענע פאסטמאטיר ווארען
אונד סעוואן ניייהייטען
Ш. ЛЕЙФЕРЪ и Э. МАНДЕЛЬ, Налевки 20.

פאבריק פון פערשידענע שוה
М. ЛЯЙХТЕРЪ
Мурановская 32.

פאבריק
פון פערשידענע לעדער אויסארבייטונג
Ш. ЛАПИДУСЪ, Налевки 32.

סקלאר פון פערשידענע יאקען (פלייקעס),
טיכער, האנדרשוה, א. ו. וו.
Я. ЛОЙТЕРЪ и Э. БРЕСНИНЪ
Налевки 16.

סאפעציר-אנשמאלט
אויך אללע סארטען פערשיגע סארטמען
Насябдники ЛУНЪ, Налевки 15.

Mechaniczna Fabryka wyrobów wełnianych,
przędzalnia, tkalnia, apretura i farbiarnia
LANDAU i WEILE, ŁÓDŹ
Fabryczny Skład w Warszawie, Nalewki 12.

סאסטערסקאיא
פון שירצען עט אונטער-ראקע
Х. ЛИПШИЦЪ, Налевки 35/5.

ספעציאל פאבריק פון טריקאמ יאקען
פיר סאגער, ראסען עט קינדער,
אויך וואללענע אויסארבייטונג
Г. М. ЛИХТИГЪ, Мурановская 30.

היילונג דער צאהגע אונד דעס בונדעס.
קינסטליכע צאהגע. נאכט דיווערן
דענטיס אינגאצי לעווענגליק
ווארשא, לעשנא 31.
פאבריק פון שירצען, בלווען עט האלקעס
Я. МАСЛЯНСКІЙ, Налевки 43.

סקלאד
פון פערשידענע גאלאנטערע ווארען
ШИМОНЪ КИНЪ, Налевки 14.

ספעציאל פאבריק פון פערשידענע געלד-בייטל,
פאסטמאטע עט גאלאנטער-ליעדער אויסארבייטונג
Иосифъ Кошеръ, Налевки 7/29.

Существовать съ 1894 года.
ספעציאל פאבריק פון גאלדסטוקעס
Э. КАПЛАНЪ, Налевки 37.

פאבריק פון שירס אונד פומער קראנען
И. Л. КУЧЕРЪ,
Налевки 19/11.

פאבריק פון רונדע ווינגערליך, האנדיקעס אויף
שניידלעך, אנקער סאטיוונע, ניקעלע רעדער
מיט גלעזערנע ציפערבלאט
К. Нартманъ, Новолипые № 58.

פאבריק
פון פערשידענע ראסען עט קינדער שוה
Ш. НАЛИШЪ, Налевки 32/27.

ПАРОВАЯ ФАБРИКА
Канцелярск. и галантер. издѣлій
„КОЛУМБУСЪ“
ספעציאליסאצ פערדע-האלטער
ВАЛИЦОВЪ 15

אלע זארטן מעביל ארבייט, ווי ביורקעס א. ו. וו.
ווינד ביי סיר אנגענומען
Ш. КУПЕРМАНЪ, Павья № 14.

הויסט ווועליר אנשאלט. ווינד אנגענומען
בעשטלונגען פון פערשידענע גאלד ארבייט,
פערקויף אנגרא אינד דעטייל, אויך אנגענומען
דעקאטורען צו בילליגע פרייווען
Ф. КРИВОЙ, Дикая 58/41.

ספעציאל גילוען פאבריק
С. КОЛОДНЕРЪ, Павья 10/9.

ספעציאל ריסען-בראנז פאבריק, נעמט אויך
אן צו פערגילטען, פערניקלען אונד פערזילבערן
צו בילליגע פרייווען.
פערדעטינגט אללעס שנעל אונד ריעיל.
С. Д. КАГАНЪ, Мыльная 3.

א גרויסער אויסוואהל פון פערשידענע זאָרטען
וויין, פערשידענע פרייזן, ראָבאָט 20%
М. МИЛЬШТЭЙНЪ, Мурановская 49 уг. Дикой.

פאבריק פון פערשידענע שטראה הימע
И. Митропольскій, Налевки 17/16.

פאבריק פון גילטען, זילבערין, ניקלען
אונד אקסאדירען
ווי אויך רעסעראציעס
Л. НОВАКЪ, Налевки 39/39.

מאסמערסקאיא
פון האַפּט, ווייס אונד קאלירט פאַסאָנען
ЦЕЦИЛИЯ ОРЛОВСКАЯ, Кармелицкая 5.

פאבריק
פון מענער, דאמען עט קינדער שוה
Ш. ОРЛИКЪ, Мурановская 36.

ЗУБНОЙ ВРАЧЪ
Е. ОЛЬШВАНГЪ, Панская 46.
Лечение и искусственные зубы.

סקלאד פון פערשידענע טיול-וואארען
שפיצען עט גארדין
Л. ОППЕНГЕЙМЪ, Налевки 29.

פאבריק פון פערשידענע לעדער-גאלאנמערע
וואארען, עט רייזע ארטיקלען
Л. ОЛЯРЪ, Налевки 13.

ספעציאל פאבריק
פון פערשידענע געלד ביישיל, מארטכאנע
אינד מארט-מאכאק
А. ОРГАНЪ, Налевки 16.

ברילען, פענסע ווי אויך אנדערע אפטיגע
וואארען. הויט עט דעטייל
Израиль Пинъ, Налевки 35.
קאנקרעטיע פאבריק פון וועשע
ПРИЛУКЪ и НАПЛАНЪ,
Налевки 19.

ПАРОВАЯ ФАБРИКА
КОШЕЛЕЧНЫХЪ ЗАМКОВЪ
И. Л. ПАВЕЛЬСКИЙ, Налевки 35.

מאסקווער סקלאד פון הערדען עט דאמען
פויטער הימע, אללעליי קאנצעקציון א. ז. וו.
I. МОЛОЧНИКЪ, Налевки 43.

ספעציאל פאבריק
פון מענער, דאמען עט קינדער שוה
С. МАРГОЛИНЪ, Налевки 41.

פאבריק פון טופען, קראנען
עט דאמען מיצען
Х. Ш. МІОДОВНИКЪ, Налевки 29.

שטעט פלען צוא זייף
עט גראוואר אנשמאלט
А. МОКЪ, Купеческая 12.

פאבריק פון שמראאוס,
פאנמאזי-פעדערין עט בלומען
К. МАРШОВЪ, Дикая № 1.

פאבריק פון פערשידענע סליטים, עטות,
נארמלען און ציצית
Н. Д. Манхеймеръ, Налевки 27/12.

פאבריק פון פערשידענע
דאמען פעלץ-קראנען, נייטסטע מאדעל,
אויך טיפען עט דאמען הימע.
Л. Н. МИЛЬШТЭЙНЪ, Св. Георгія 34.

פאבריק פון שמריסעף, האנדשוה,
אונד געשמיקטע ווארע
3. Матушевичъ, Налевки 37.

פאבריק פון סקלאד
פון די פאבריק מאוויצקי
פון אללע גלאז ארטיקלען אונד לאָסטען
Ф. Менденицинъ, Налевки 33.

שוה פאבריק
פון פערשידענע סעלאנישע אויסמארבייטונגען
פון לעדער און טיך
М. МАРГУЛИЕСЪ, Гусья 27.

Производство всевозможныхъ дам-
скихъ фантазийныхъ ЮБОКЪ
Х. МАРХАСИНЪ, Павья 4.

סקלאר פון טול, קרוועוו אונד באַנער
וויא אויך אלע סעזאן ניייהייטען
Германъ ПADOBИЧЪ, Налевки 12.

פאבריק פון פערשידענע לעדערנע גירמען
פיר מאַנער עט דאמען, עס באגאונע
I. РОЗЕНЦВЕЙГЪ, Налевки 23.

פאבריק פון פערשידענע מעראדען, ביכער,
פאסט פאפיר, בלאקען עס נאמעס ביכער,
אויך ווערט אנגעמאכען פאפיר צום לינדען
Г. И. РОТКОФЪ, Налевки 34.

פאבריק פון קראואמען (נאַלדסמוקעס)
Я. РОЗЕНБАНДЪ и Б. САЛЬБЕРГЪ
Налевки 15.

אפטישע כירורגישע גוממי ווארע
אויך פאבריק פון גוממי שלאפזאגער
И. РОЗЕИ'ЗАФТЪ, Налевки 43.

(עגזיסטירט ווי 30 יאהר)
פאבריקס לאגער פון פערשידענע לאספען עס
כא אַזיק וואירע. ניס אונד יקעל זאכען
Х. Л. РАИИПОРТЪ, Налевки 17.

סקלאר פון פערשידענע טאמינג שטיצען, באַנער
עס פערשידענע גאלאנטעריע ווארען
צענטראל לאדן, סיליאל;
Розенблюмъ Братья, Налевки 24.

אייזערנע קאסעס, קאפיר פרעססען,
אויסמאכטישע קאפילקעס און שקאטולקעס
Г. РОЗЕНВАЙНЪ, Налевки 15.

פאבריק
פון פערשידענע מענער עט דאמען וועשע
Р. РАКОВЕРЪ, Налевки 22.

פאבריק פון שמעקין אונד הויפט פערקויף
פון פערשידענע מונדשמעקען
М. РОЗЕНБАУМЪ, Налевки 18.

פאבריק אונד לאגער
פון פערשידענע בלומען עט פאנטאוי פערדען
Э. М. РОТБЕРГЪ, Налевки 24.

Московский Торговый домъ
А. ПРАВАТИНЕРЪ и С-ья
Налевки 15.

צאהן-אַרצט
ע. אַלשוואַנג, פיינגסקי 46
היילט אונד קינסעליכע צאָהנע.

ספעציאל פאבריק
פון פערשידענע קינדער עט דאמען שוח
Ш. ПЕНТЕЛЬКА, Налевки 11 - Дикая 6.
(отд. ж. бр. Саушаная 12.)

סקלאר פון פערשידענע בענדער, טול, קרוווע
עס גאלאנטעריע ווארען
Л. ПЕРЕЛЬМАНЪ, Налевки 13.

ספעציאלע מאסטערסקריא
פון פערשידענע טיפלען, סקאַפּאַדען
און לאפמעס
Теофилъ Перось, Налевки 11/21.

פאבריק פון באטראצען, פרווינגע, צעמאדאנען
עס לעדערנע קישעלעך
Ц. Ф. ПРУЖАНСКАЯ, Налевки 17.

פאבריק
פון פערשידענע מענער עט דאמען גירמען
Яковъ Пржедмѣйскій, Налевки 38/14

פאבריק פון מאַנער, דאמען עט קינדער-מאַנע
טאוי הימטע, באשליקען, מופעו אונד באַא,
אויך פערשידענע פוטער ווארען
Ш. ПАТРОНЪ и Б. МУЛЬМАНЪ, Налевки 20.

פאבריק פון פערשידענע מענער עט דאמען
גירמען, שנאָלען, בענדער,
וויא אויך לעדער איד אלע פריבארען צו גירמען
Ш. ПАТРОНЪ, Налевки 20.

ה' י"ט נידערלאנע פון פערשידענע שטיצען,
טאמינגס, שטיקערייען, שטרימפלע, נארינגען,
בענדער עט אלע זארטען מאשמעס
פער פונט אונד דויצענד
Ф ПОЛОНЧЪ, НАЛЕВКИ 20.

פאבריק פון פערשידענע זארטען שטראה-הימע
אויך פערשידענע פוטער אויסמאכטישונג
מופען, מיטצען, קראגען א. ו. ו.
Ш. ПИНКВАССЕРЪ, Налевки 18.

ספעציאל לאגער פון פערלמושערנע
אונד פערשורענע זאמען קנאפּע

Я. М. СЕГАДЪ и Ком., Налевки 16.

Спекторъ דער יונגער דאמען שניידער
צוריק קאמענדיג פון פארוי
ווי ער האט 5 יאהר געטראקטעקירט
האט געעפענט א אקריצען מאסערסקאיא
КАРМЕЛИЦКАЯ 18. אויף

Паровая Фабрика
Три отаженных фуфаях (שייק יארן)
по дешевымъ цѣнамъ

А. Стояловъ и М. В. Кустовъ, Павья 38.

אלע זארמין קארב אויסארבייטונג
צו ביליגע טרייווען

Г. ТВЕРСКИЙ, Налевки 11 и Дикая 6.

פאבריק פון שירצען, בלווען, האלקעס
עס דאמען וועטע

Л. Тейтельбаумъ, Налевки 39/3.

פאבריק פון רם

Исаакъ ТУРИНЪ, Дикая 6—Налевки 11.

פאבריק פון קראוואמען

И. М. ТАТАРЪ,

Налевки 27.

פארבערוי אונד העמישע וועש-טריי פון דאסן
אונד העררען קליידער אויך טעבעל דייוואנען
געטע אן אלע רעסערואציעס—ביליגע טרייווען
А. ТАЙТЕЛБЛАТТ, Nowolipie 65/10

Бронзовая фабрика

Р. ТАЙТЕЛЪБАУМЪ

Дикая № 3.

ספעציאלנע מאסערסקאיא

פון דאמען קליידער

Б. ТАГЕРЪ, Дѣльная 30.

פאבריק

באנדאין עט עלעקטריצען אויסארבייטונג

М. В. ФРИДЕ, Налевки 47-27.

הורט סקלאר פון גילוען פרעמיין
אויך לאגער פון פערשורענע
רוסישע עט או סלענדישע גאלאנטערי וואארען
Я. РУБИНЪ, Налевки 18.

LEKARZ-DENTYSTA

E. OLSZWANG, Pańska 46.

Leczenie, zęby sztuczne.

СПЕЦИАЛЬНАЯ МАСТЕРСКАЯ
РАЗНЫХЪ МѢХОВЫХЪ ИЗДѢЛИЙ
Большой выборъ муфтъ, воротничковъ и шапокъ
М. РАПОПОРТЪ, Налевки 41.

מורה עברי בעברית

גם בהתקנות רוסיא

Б. РИВКИНДЪ, Твердая 3/62.

צו שנאָלירען שלייערים, מול, גאזעס
אין פערשידענע סוסטערן
בין טיינע אייגענע סחורה ארעד פון בעשעלטע
М. РОЗЕНФЕЛЬДЪ и СИЛЬМАНЪ
Налевки 15 169.

פאבריק פון העררן עט דאמען וועטע
СОРШЕРЪ и ЗИЛЬБЕРМАНЪ
Налевки 43.

סקלאר פון פומער-וואארען

ווי ה'ט, ש'ט יס'ט, בענדער א. ו. וו.
Торговый домъ И. СВѢЦА,
Налевки 17.

מאסערסקאיא פין פערשידענע סענסקע
קינדער אנצוגע, פאלטאען, פאדיאוקעס
סמאקאיי-אנצוגע אונד פערשידענע געוועהנליכע
А. Сафирштейнъ, Налевки 11—Дикая 6.

פאבריק פין פערשידענע לעדער-גאלאנטעריא
אויסארבייטונג, ווי: ביטיל, פארטמאנע, פארטי
פאפיראס, בריף-טאשען א. ו. וו.
Л. СВИСЛОЦКИЙ, Налевки 13/32.

פאבריק פון פערשידענע פאסקעס פיר טענער עט
דאמען אויך זעלנערשע אונד סטודענטסקע
Г. СТАРОВИСКИЙ, Налевки 28/39.

ПАРОВАЯ ВАРШАВСКАЯ ФАБРИКА
РАЗНЫХЪ ШЕРСТЯНЫХЪ ИЗДѢЛИЙ
И. СОЛЬНЫЙ, Молочинская 8 (соб. д.)
Отдѣление: Налевки 16.

מאסטערסקאיא פון מיטמייעקס (יזען)
עס אלע זארטן וואָל-ארבייט

Л. ЧАШНИКЪ, Налевки 39/48.

מאסטערסקאיא פון מואלעט שפינעל
און אלע זארטן מאשען שפינער

Х. П. ШМУЛЕВИЧЪ, Налевки 43.

פ א ב ר י ק

פון אלע זארטן שפינעל עס ראזען

И. Штрумпфманъ, Налевки 19.

מאסטערסקאיא

פון פערשידענע בראָנז-מראַסאָר שרייב-
מאשעריאלען אונד מאקא-סקע ארבייט

А. И. ШУЛЬМАНЪ, Налевки 9/22.

מאסטערסקאיא פון קארבירער, סל סערי,
עס געוויסעט פאנטאזי בענדער

М. ШУМСКІЙ, Налевки 19/43.

פאבריק אונד סקלאר

פון אלע זארטן שפינעל אונד ראמען
עס פערשידענע באנעסין

Я. ШЕХТМАНЪ, Налевки 20.

מאכריק און נידערלאנז פון פערשידענע אויסלענ-
דישע עס היויגע שאציר שטעקנס עס חלוסטען

И. ШИНКМАНЪ, Налевки 24.

ס ק ל א ד

פון פערשידענע מאסקווער גאלאנטערי-ווארען
אויך מאכריק פון שטראה. אונד פילץ-היטע

Сара ШАПИРО, Налевки 24.

מאסטערסקאיא פון פערשידענע פאָר-מאכא-
קען, מארט-מאסיראסען, בייטעל
ווי אויך מוסטער קופערס

Ш. А. БУХЪ, Налевки 34/66.

שלאסעריי אויסארבייטונג

געשטימעט באַלקענען, אָרזעקשווע ארבייט
סעזעציאל פיר היווער גיבידע

С. ШЛЕХТЕРЪ, Павлиная 48.

ס ק ל א ד

פון פערשידענע וויין אין גרויסען אויסוואהל

Д. ШЛЯМОВИЧЪ, Павья 2.

Ф А Б Р И К А

Подмышниковъ, Рюшей и Лептъ
а также складъ модныхъ товаровъ
ФРИШМАНЪ и ЗЙЗЕНБЕРГЪ, Налевки 28.

קוכמייסטערסקאיא, נימע פרישע עסען
פון 20 ביז 30 אפ' מער מיטאג

А. ФИНГЕРГУТЪ, Налевки 39/17.

ספעציאל מאסטערסקאיא

פון לעדער האנדשוה

Ш. И. ФРИДЛИНГШТЕЙНЪ, Налевки 39.

מאסטערסקאיא

פון אלע זארטן שירם

І. ФЕЛЬДГРАСЪ, Налевки 27.

אקושערקא

ДВОЙРА ФАЙНМЕССЕРЪ

Налевки № 35/52.

פ א ב ר י ק

פון גאלאנטעריא-לעדער אויסארבייטונג
עס ראמען גירמען

Г. ФЕЛЬДГРАСЪ, Налевки 19.

פ א ב ר י ק

פון גאלאנטעריא-לעדער אויסארבייטונג

А. Финкелькраутъ, Налевки 33.

ספעציאל מאסטערסקאיא

פון מענער עס ראמען שירעס צו מעכטיגע פרייען

Ш. Г. ФЕЛЬДГРАСЪ, Налевки 29/15.

אללע מעכאנישע אויסארבייטונג

ווי וווימאטשעקס א. מאשינקעס צו פלייש

Р. ФРИЛИНГЪ, Дикая 40.

ספעציאל מאכריק פון מענער העכרין, געט אן
בעשטעלונגן צו גייען אויבער העכרין אונד
אינטער העכרין פערשידענע קאלירען

В. ФЕЛЬДВОРИМЪ, Налевки 15/27.

בית מלאכת יין צמוקים סמארטין שונים
הורט ולאחרים בסמק השוה

ДАВИДЪ ФРИДМАНЪ,

Покорная № 6.

ספעציאלע יוועלירסקע אנשטאלט: 1 בראָס
פאר אוירינגען, רינג עס קראוואט נאדיל מיט
פארווער בריליאנטען, זלבער בעגילשע נאר
פיר 5,50, פון פראווינג 50 אפ' האנד געלט

В. ФИЛЬМАНЪ, Дикая 12.

שעשוע-ילדים

ספרות

משחק-חברותי-ספרותי לבלות את השעה הפנויה מלמודים בענג ותועלת.

המשחק-הילדותי הזה מצוין בתכנון, ביפיו ובסגולתו הפדגוגית, לחבר את הנעים והמועיל, המוב והיפה, כי בשעה שהוא מענג את הילדים המשחקים, מכבד את דעתם, מנעים את שעתם הפנויה, מפתח את רגשותיהם האסתטיים, יתן להם דרך אנכי, כלאחר יד, באופן קל ונעים גם ידיעה מסודרת בתולדות הספרות העברית מגדולי סופריה, תולדותיהם וספריהם.

המשחק המצוין הזה נעשה ע"פ התכנית של המשחקים מסין זה שכבר עשו להם שם והראו את תועלתם המרבה בכל הספריות-הפדגוגיות-האירפיות.

המשחק הנעים והמלכב הזה מצטיין כמו בפנימיות והחזונית, ערוך ומסודר בשמונים כרטיסים של ניר-עב ומתורדר נרפסים באותיות יפות ומנקדות, מונחים בקופסא יפה מאד העשויה לכך.

המשחק-הספרותי-הפדגוגי הזה מכיל את הסריה הראשונה של הספרות העברית החדשה, מקף את תולדותיהם ועבודתם הספרותית של עשרים הסופרים האלה:

(א. ס. א. גינצבורג; ב. י. ב. לוינון; ג. א. מאמו; ד. א. ד. הכהן לכנון; ה. י. ארטור; ו. מ. י. הכהן לכנון; ז. מ. לטריס; ח. פ. סמו-לנסקי; ט. י. ל. גורדון; י. ש. י. פין; יא. ק. שול-ין; יב. א. ד. גוטלבר; יג. יהושע שטיינברג; יד. ח. ו. סלנימסקי; טו. צבי רבי-גובין; טז. ש. י. אברסוביץ; יז. א. ה. ווייס; יח. ש. מגדלקין; יט. מ. ד. ברנדשטטר; כ. א. ש. פרידברג.)

בסריה השניה שתצא לאור בהוצאה מיוחדת יבאו שאר הסופרים העברים. אין סריה אהת נוגעת בחברתה. עשרים סופרים, שלכל אחד ארבעה כרטיסים מכינים משחק שלם.

לכל קולקציה מצורף כרטיס-מבאר, המסביר בנקל את טיב המשחק ואפניו.

במשחק יכולים לקחת חלק אף ילדים קטנים שעוד לא קראו ולא שנו כלל.

מהיר הקולקציה עם הקופסא המיוחדת לה 50 ק', עם פארטא 60.

את המחיר אפשר לשלוח גם במרקאות המוסתה.

להשיג בבית מסחר הספרים, "הצפירה" נאלעווקי 24.

געלד פערדייען:

קען יעדער פיעל, דורך פארשפרייטען אונזערע נאננבארע זשעטאנען, שטילקעם אונז פראכטפולע ראקאקאווע רעמלאך, פערנאָלדעס און אַקסעוויזע, מיט בילדער פֿון די בערימטסטע מאַנגער אונזערער, ווי סאלסטוי, נורקי טשעכאוו אנדרערעווי, קארמאקאוו ריטסקי, קארל מארקס אונד ליאסאל א. ז. וו.

די קאנסטרוקציען איז זאָ דאָס די פֿאַשנאָראַפֿיעס איז זעהר לייכט צום אונטווישען אריף וועלכע מען וויל.

פריכטיגע אָנענטען אין יעדער שטאדט ווערט געזוכט.

טויטער קאָלעקציען מיט ערקלערונג געבען 50 קאָס, מיט פארטא 75 קאָס.

פער נאכנאמע ווערט נישט געשיקט. דעם בעשראָנ קענטען אויך שיקען דורך פֿאַסטמאַרקען.
געזעלשאַפט אַרטיסטיק

רויפֿט פערקויף פֿיר רוסלאַנד:

בוכהאנדלונג, העפירר' ווארשא, נאלעוויקי 24.

בכית מסחר ספרים "הצפירה", ווארשא, נאלעווקי 24.

נער יש להשיג

תמונות קיר מהעבר וההווה של עם ישראל.

התמונות האלה מתארות מחוות שונות מחיי עמנו בעבר והווה, והן עשויות ע"י צירים אֶגְנוֹס מבני עמנו ונדפסו בחו"ל בתכלית הודוורו והיופי באפן ליטוראפי על נייר משוכח מאד כפורמאט גדול התמונות האלה צריכות לקשט ולפאר כל בית איש עברי המכבד את זכרונות עמו.

(1) מעשה בראשית	(11) יוסף פונש את אביו	(21) יוספיתו הנביא
(2) דור הפלגה	(12) משה על שפת היאור	(22) על נהרות ככל ...
(3) עקדת יצחק	(13) עקדת יצחק	(23) דינאל בנוב האריות
(4) רבקה אצל הבאר	(14) משה	(24) אסתר בכנדי מלכות
(5) רבקה ואליעזר	(15) אהרן	(25) אסתר אצל אחשוורוש
(6) יעקב ולבן	(16) מצויים טובעים בים	(26) הודיה
(7) יעקב ורחל	(17) משה בתפלה	(27) יהודיה והולופונס
(8) מבירת יוסף	(18) נצחון דוד על גלית	(28) האנוסים בספרד
(9) אבל יעקב על יוסף	(19) משפט שלמה	(29) כותל מערבי
(10) יוסף ואשת פוטימר	(20) מלכת שכא בכואה אל שלמה	(30) מורח

מחיר כל תמונה 1.50 רובל ועם המשלוח 1.70 רובל.

Книжный магазинъ „ГЛАЦЕФИРА“, Варшава, Навески 24.

